Surfojee Rajah 1827

THE WORKS OF FRANCIS BACON,

BARON OF VERULAM,

VISCOUNT ST. ALBAN,

AND

LORD HIGH CHANCELLOR OF ENGLAND.

IN TEN VOLUMES.

VOLUME X.

LONDON:

PRINTED FOR J. JOHNSON; W. J. AND J. RICHARDSON; OTRIDGE AND SON; H. L. GARDNER; F. AND C. RIVINGTON; T. PAYNE; R. FAULDER; G. AND J. ROBINSON; J. WALKER; J. MATTHEWS; J. SCATCHERD; VERNOR AND HOOD; J. NUNN; CLARKE AND SONS; CUTHELL AND MARTIN; LACKINGTON, ALLEN, AND CO.; R. LEA; E. JEFFERY; W. MILLER; LONGMAN AND REES; CADELL AND DAVIES; B. CROSBY; J. HARDING; AND J. MAWMAN;

By C. and R. Baldwin, New Bridge-street.

1803.

In hoc Volumine continentur

OPERA CIVILIA ET MORALIA.

SERMONES FIDELES, SIVE INTERIORA RERUM.

1.	*DE veritate.*	Pag. 5
2.	*De morte.*	7
3.	*De unitate ecclesiæ.*	9
4.	*De vindicta.*	13
5.	*De rebus adversis.*	14
6.	*De dissimulatione et simulatione.*	15
7.	*De parentibus et liberis.*	19
8.	*De nuptiis et cœlibatu.*	20
9.	*De invidia.*	22
10.	*De amore.*	26
11.	*De magistratibus et dignitatibus.*	28
12.	*De audacia.*	32
13.	*De bonitate, et bonitate nativa.*	33
14.	*De nobilitate.*	36
15.	*De seditionibus et turbis.*	37
16.	*De atheismo.*	44
17.	*De superstitione.*	47
18.	*De peregrinatione in partes exteras.*	48
19.	*De imperio.*	51
20.	*De consilio.*	55
21.	*De mora.*	60
22.	*De astutia.*	ibid.
23.	*De prudentia quæ sibi sapit.*	64
24.	*De innovationibus.*	66
25.	*De expediendis negotiis.*	67
26.	*De prudentia apparente.*	69
27.	*De amicitia.*	70
28.	*De sumptibus.*	77
29.	*De proferendis finibus imperii.*	78
30.	*De regimine valetudinis.*	88
31.	*De suspicione.*	90

32. *De discursu sermonum.* Pag. 91
33. *De plantationibus populorum.* 93
34. *De divitiis.* 96
35. *De ambitione.* 99
36. *De natura, et indole naturali in hominibus.* 101
37. *De consuetudine et educatione.* 103
38. *De fortuna.* 105
39. *De usura sive fœnore.* 107
40. *De juventute et senectute.* 110
41. *De pulchritudine.* 112
42. *De deformitate.* 113
43. *De ædificiis.* 114
44. *De hortis.* 119
45. *De negotiatione.* 126
46. *De clientibus, famulis, et amicis.* 127
47. *De supplicantibus.* 129
48. *De studiis, et lectione librorum.* 131
49. *De factionibus.* 133
50. *De cæremoniis civilibus, et decoro.* 135
51. *De laude.* 136
52. *De vana gloria.* 138
53. *De honore et existimatione.* 140
54. *De officio judicis.* 142
55. *De ira.* 146
56. *De vicissitudine rerum.* 148

DE SAPIENTIA VETERUM.

1. *Cassandria, sive parrhesia.* 163
2. *Typhon sive rebellis.* 164
3. *Cyclopes, sive ministri terroris.* 165
4. *Narcissus, sive philautia.* 166
5. *Styx, sive fœdera.* 167
6. *Pan, sive natura.* 169
7. *Perseus, sive bellum.* 176
8. *Endymion, sive gratiosus.* 178
9. *Soror gigantum, sive fama.* 180
10. *Actæon et Pantheus, sive curiosus.* ibid.
11. *Orpheus sive philosophia.* 181
12. *Cœlum, sive origines.* 184

13. *Proteus, sive materia.* Pag. 186
14. *Memnon, sive præmaturus.* 187
15. *Tithonus, sive satias.* 188
16. *Procus Junonis, sive dedecus.* 189
17. *Cupido, sive atomus.* ibid.
18. *Diomedes, sive zelus.* 192
19. *Dædalus, sive mechanicus.* 194
20. *Erichthonius, sive impostura.* 196
21. *Deucalion, sive restitutio.* 197
22. *Nemesis, sive vices rerum.* ibid.
23. *Achelous, sive prælium.* 199
24. *Dionysus, sive cupiditas.* 200
25. *Atalanta, sive lucrum.* 203
26. *Prometheus, sive status hominis.* 204
27. *Icarus volans; item Sylla et Charybdis, sive via media.* 213
28. *Sphinx, sive scientia.* 214
29. *Proserpina, sive spiritus.* 217
30. *Metis, sive consilium.* 220
31. *Sirenes, sive voluptas.* ibid.
Nova Atlantis. 224
Imago civilis Julii Cæsaris. 270
Imago civilis Augusti Cæsaris. 274
In felicem memoriam Elizabethæ Angliæ reginæ. 276
In Henricum Walliæ Principem Elogium. 289
Dialogus de bello sacro. 292

MEDITATIONES SACRÆ.

1. *De operibus Dei et hominis.* 319
2. *De miraculis Servatoris.* ibid.
3. *De columbina innocentia et serpentina prudentia.* 320
4. *De exaltatione charitatis.* 321
5. *De mensura curarum.* 322
6. *De spe terrestri.* ibid.
7. *De hypocritis.* 324
8. *De impostoribus.* 325
9. *De generibus imposturæ.* 326
10. *De atheismo.* 328
11. *De hæresibus.* ibid.
12. *De ecclesia et Scripturis.* 329

EPISTOLÆ.

1. *Epistola ad Fulgentium.* Pag. 330
2. *Rescriptum procuratoris primarii ad Academiam Cantabrigiensem, quando in sanctius regis concilium cooptatus fuit.* 331
3. *Franciscus baro de Verulamio, almæ matri inclytæ Academiæ Cantabrigiensi salutem.* 332
4. *Inclytæ Academiæ Oxoniensi salutem.* 333
5. *Rescriptum Academiæ Oxoniensis Francisco Bacono.* ibid.
6. *Franciscus baro de Verulamio percelebri collegio sanctæ et individuæ Trinitatis in Cantabrigia salutem.* 334
7. *Almæ matri Academiæ Cantabrigiensi.* ibid.

SERMONES FIDELES,

SIVE

INTERIORA RERUM.

ILLUSTRI

ET

EXCELLENTI DOMINO

GEORGIO,

DUCI BUCKINGHAMIÆ,

SUMMO ANGLIÆ ADMIRALLO.

Honoratissime Domine,

SALOMON inquit, *Nomen bonum est instar unguenti fragrantis et pretiosi*; neque dubito quin tale futurum sit nomen tuum apud posteros. Etenim et fortuna, et merita tua, præcelluerunt. Et videris ea plantâsse quæ sint duratura. In lucem jam edere mihi visum est delibationes meas, quæ ex omnibus meis operibus fuerunt acceptissimæ: quia forsitan videntur præ cæteris hominum negotia stringere, et in sinus fluere. Eas autem auxi et numero, et pondere, in tantum, ut plane opus novum sint. Consentaneum igitur duxi affectui et obligationi meæ erga illustrissimam dominationem tuam, ut nomen tuum illis præfigam, tam in editione Anglica, quam Latina. Etenim in bona spe sum, volumen earum, in Latinam, linguam scilicet universalem, versum, posse durare quamdiu libri et literæ, durent. *Instaurationem* meam Regi dicavi: *Historiam regni Henrici septimi* (quam etiam in Latinum verti) et portiones meas *Naturalis historiæ*, Principi: has autem *Delibationes* illustrissimæ dominationi tuæ dico; cum sint ex fructibus optimis, quos, gratia divina calami mei laboribus indulgente, exhibere potui. Deus illustrissimam dominationem tuam manu ducat.

Illustrissimæ dominationis tuæ

Servus devinctissimus et fidelis,

FR. S. ALBAN.

SERMONES FIDELES.

I. De Veritate.

Quid est veritas? inquit Pilatus derisor; nec præstolari voluit responsum. Certe sunt, qui cogitationum vertigine delectantur; ac pro servitute habent, fide fixa aut axiomatis constantibus constringi; liberi arbitrii usum in cogitando non minus, quam in agendo, affectantes. Cujusmodi quidem sectæ philosophorum licet defecerint; supersunt tamen ingenia quædam ventosa et discursantia, quibus eædem omnino venæ, licet non pari, cum antiquis, copia sanguinis repletæ. Verum nec difficultas sola laborque, quem homines subeunt in veritate invenienda; nec quæ ex ea inventa cogitationibus imponitur captivitas, mendaciis favorem conciliat; sed ipsius mendacii naturalis (utcunque corruptus) amor. E recentiore Græcorum schola quidam, rem ad examen vocans, hæret attonitus; dum excogitare nequit, quorsum mortales amarent mendacium, ipsius mendacii causa; cum nec voluptati sit, ut mendacia poëtarum; nec utilitati, ut illa mercatorum. Sed nescio quomodo, veritas ista (utpote nuda et manifesta lux diurna) personatas hujus mundi fabulas, ineptiasque, non tam magnifice et eleganter ostendit, quam tædæ, lucernæque nocturnæ. Ad unionis forsan valorem pervenire poterit veritas, quæ per diem speciosissima apparet; sed ad pretium adamantis, aut carbunculi, qui lumine vario pulcherrime splendent, nunquam ascendet. Mixtura mendacii voluptatem semper auget. Ecquis dubitat, si e mentibus hominum tollerentur opiniones vanæ, spes blandæ, æstimationes rerum falsæ, imaginationes ad libitum, et id genus alia, quin multorum animi relinquerentur dejecti, et marcidi, atræ bilis et languoris pleni, ac sibimet ipsis ingrati ac displicen-

tes? Patrum unus, magna cum severitate, poësin appellat *vinum dæmonum;* eo quod phantasiam vanis impleat; licet poësis mendacii tantum umbra sit. Verumtamen non est mendacium, mentem pertransiens, quod officit; sed mendacium, quod a mente imbibitur, nempe ejus generis, de quo ante diximus. Verum utcunque depravatis hominum judiciis et affectibus hæc ita se habeant; veritas tamen (quæ sola se judicat) docet; veritatis inquisitionem, quæ eam, proci instar, demeretur; veritatis cognitionem, quæ præsentem eam sistit; et veritatis receptionem cum assensu, quæ est ipsius fruitio et amplexus; summum esse humanæ naturæ bonum.

Prima in operibus sex dierum creatura Dei, fuit lux sensus; postrema, lux rationis; quin et opus ejus sabbatho, quod deinceps perpetuo exercet, est Spiritus sui illuminatio. Primo inspiravit lumen in faciem materiæ, vel molis indigestæ, postea in faciem hominis; quin et usque semper lucem inspirat in faciem electorum. Poëta, qui sectam, alioqui cæteris inferiorem, ornavit, elegantissime dixit; *Suave est in litore stanti videre naves fluctibus exagitatas; suave ad arcis fenestram stanti, prælium commissum, ejusque varios eventus, inferius spectare; sed nulla voluptas æquiparari potest huic ipsi, nempe ut quis stet super clivum excelsum veritatis* (collem certe inaccessibilem, ubi aër semper liquidus est, et serenus) *atque inde errores, homines palantes, caligines, et tempestates, in convalle subjacente, despiciat:* modo prospectus iste cum misericordia conjunctus sit, non cum tumore, aut superbia. Et hoc ipsum est cœlo in terris frui, quando mens humana in charitate movetur, in providentia quiescit, et supra polos veritatis circumfertur.

Jam vero, ut a theologica et philosophica veritate, ad veritatem, aut potius veracitatem in civilibus negotiis, transeamus; agnoscent vel ipsi, qui eam non exercent, apertam, et minime fucatam in negotiis gerendis rationem præcipuum esse humanæ naturæ decus: mixturam autem falsi similem esse plumbeæ materiæ, quæ efficit sane ut facilius cudi possit metallum, sed ita ut interim vilius fiat. Nam flexuosi isti, et obliqui motus

serpentum sunt; qui super ventrem suum gradiuntur, non pedibus incedunt. Non est vitium, quod tanto hominem pudore obruit, quam si falsus vel perfidus inveniatur. Itaque acutissime Montaneus, rationem scrutatus, cur mendacii vocabulum pro tanto haberetur opprobrio, et contumelia; *Si res recte perpendatur* (inquit) *qui dicit hominem mentiri, eadem opera dicit, eum adversus Deum audacem esse, adversus homines timidum.* Mendax enim Deo insultat, homini se incurvat. Certe, quam flagitiosa res sit falsitas, et perfidia, nullo modo exprimi potest melius, quam quod istis (quasi ultimis clamoribus) devocabuntur judicia Dei in genus humanum. Prædictum enim est, Christum in adventu suo secundo *non reperturum fidem super terram.*

II. De Morte.

METUUNT homines mortem, ut pueri tenebras. Quemadmodum autem metus iste naturalis in pueris augetur fabulosis quibusdam terriculamentis, ita et ille alter. Sane mortis meditatio, prout mors stipendium est peccati, et ad aliam vitam transitus, pia est et salubris; metus vero ejus, ut est naturæ debitum; res est infirma, et inanis. Inest tamen nonnunquam piis meditationibus fermentum aliquod vanitatis, nec-non superstitionis. Præcipitur in libris nonnullis religiosorum, qui tractant de mortificatione, ut recogitet secum homo, quantus sit dolor, cum vel minimus digiti articulus torqueatur; atque inde æstimet, quantus sit in morte cruciatus, ubi totum corpus corrumpitur, et dissolvitur. Cum tamen mors sæpenumero transeat minore cum dolore, quam sentitur in tortura membri. Partes enim maxime vitales non sunt maxime sensitivæ. Nec abs re dictum fuit ab illo, qui locutus est ut philosophus tantummodo, et homo animalis; *Pompa mortis magis terret, quam mors ipsa:* gemitus et singultus, membrorum convulsiones, oris pallor, amici flentes, et atrata funera, cum similibus, hæc sunt quæ mortem ostentant terribilem. Observatione plane dignum est, nullam esse animi passionem tam debilem, quin superet, et in

ordinem redigat timorem mortis. Ideoque mors, non est hostis adeo formidabilis, cum tam multos habeat homo circa se athletas, qui in certamine illam vincant. Ultio de morte triumphat; amor eam parvi facit; honor ambit; metús ignominiæ eligit; mœror ad eam confugit; metus anticipat. Imo legimus, quod postquam Otho imperator se ipsum interfecisset, ipsa misericordia (quæ affectus est omnium tenerrimus) multos provocârit ad commoriendum, ex mera animi compassione erga dominum suum, ut fidissimos asseclas. Quin et addit Seneca fastidium, et satietatem: *Cogita quam diu eadem feceris; mori velle non tantum fortis, aut miser, sed etiam fastidiosus potest.* Nec minus observatu dignum est, quantillam mutationem in animo generoso et forti appropinquans mors efficere valeat; eosdem enim gerunt homines illi spiritus usque ad extremum momentum. Mortuus est Augustus Cæsar voce certe urbana; *Livia, conjugii nostri memor vive, et vale.* Tiberius inter dissimulandum; ita enim de illo Tacitus, *Jam Tiberium vires et corpus, non dissimulatio, deserebant.* Vespasianus cum scommate; exonerans enim se super sella; *Ut puto, Deus fio.* Galbo cum gnoma; *Feri, si ex re sit populi Romani:* protendens simul collum. Septimius Severus, inter expedienda negotia; *Adeste, si quid mihi restat agendum.* Pariter et alii. Certe Stoici nimium insumpserunt operæ in solatia mortis: etenim grandi suo contra eam apparatu effecerunt, ut terribilior videritur. Rectius ille, qui finem vitæ extremum inter munera ponit naturæ. Æque enim est naturale hominibus mori, ac nasci; atque infans forsan non minorem sentit dolorem ex hoc, quam ex illo. Qui moritur inter prosequendum magnum aliquod desiderium, ita se habet, ut vulneratus, sanguine adhuc fervente, qui plagam vix sentit. Itaque mens, in aliquod bonum fixa et intenta, a doloribus mortis se subducit. Verum enimvero super omnia suavissimum canticorum est illud, *Nunc dimittis;* cum quis fines suos, et exspectationes honestas assecutus fuerit. Hoc item in se habet mors, ut bonæ famæ januam aperiat, et livorem exstinguat;

Extinctus amabitur idem.

III. De Unitate Ecclesiæ.

CUM religio sit præcipuum humanæ societatis vinculum, par est, ut et ipsa debitis veræ unitatis et charitatis vinculis astringatur. Dissidia circa religionem mala erant ethnicis incognita. Nec mirum, cum religio ethnicorum posita esset potius in ritibus, et cultu Deorum externo, quam in constanti aliqua confessione, et fide. Facile enim est conjicere, cujusmodi fuerit illorum fides, cum præcipui ecclesiæ ipsorum doctores et patres fuerint poëtæ. Inter attributa autem veri Dei ponitur, quod sit Deus zelotypus: itaque cultus ejus non fert mixturam, nec consortium. Quamobrem pauca quædam de unitate in ecclesia dicemus. Scilicet, qui sint ejus fructus, qui limites, quibus denique modis concilietur.

Unitatis fructus præcipui (præterquam quod Deo summe placet, id quod ante omnia poni debet) sunt duo. Alter respicit eos, qui extra ecclesiam sunt; alter eos, qui intra. Quod ad priorem attinet, certum est, longe maxima in ecclesiæ scandala esse hæreses, et schismata; ut quæ etiam corruptelas morum superent. Quemadmodum enim in corpore naturali vulnera et solutio continuitatis, genere pejora sunt, quam humores putridi; similis est corporis spiritualis ratio. Adeo ut nihil reperiatur, quod æque homines ab ingressu in ecclesiam absterreat, aut jam receptos expellat, ac unitatis violatio. Itaque temporibus, quibus illud increbrescit, ut alii dicant, *Ecce in deserto*; alii, *Ecce in penetralibus*; hoc est, dum quidam Christum quærunt in hæreticorum conciliabulis, quidam in facie ecclesiæ externa; opus est prorsus, ut illa vox aures hominum quasi perpetuo feriat; *Nolite exire*. Doctor ille gentium, cujus vocatio et missio, propria et demandata, ei imposuit, ut eorum, qui extra ecclesiam fuerant, curam gereret, inquit, *Si ingrediatur cœtus vestros infidelis quispiam, aut idiota, et vos variis loquentes linguis audiat, annon vos insanire prædicabit?* Neque sane multo melius se habet, cum athei, et homines profani, tantas in

religione, lites, et opinionum dimicationes, intueantur. Siquidem hæc res ab ecclesia illos avertit, et in cathedra derisorum sedere facit. Levius quiddam videatur, quam ut in tractatu tam serio citetur, deformitatem tamen rei egregie depingit. Insignis quidam jocandi artifex, in catalogo librorum bibliothæcæ cujusdam fabulosæ, inter cæteros, cum hac inscriptione, librum ponit; *Saltationes florales, et gesticulationes hæreticorum.* Nemo enim est ex iis, qui non peculiarem quendam motum corporis ridiculum, et gestus deformitatem, exhibeat: unde fieri non potest, quin homines carnales, et politici degeneres, subsannent, qui facile in contemptum rerum sacrarum feruntur. Quantum ad fructus unitatis, qui ad eos, qui intra sunt, redundat, is, uno verbo, pax est, quæ innumeras benedictiones complectitur. Etenim fidem stabilit, charitatem accendit; quin et externa ecclesiæ pax in pacem internam conscientiæ sensim distillat; laboresque scribentium, et legentium controversias, vertit in tractatus pietatis et mortificationis.

Quantum ad terminos et limites unitatis, vera proculdubio et justa eorum collocatio magni prorsus est ad omnia in religione momenti. Duo autem in iis statuendis videntur fieri excessus. Hominibus enim zelo fervidis omnis pacificationis mentio est odiosa; *Numnam pax, Jehu? Quid tibi cum pace? Vade post me.* Quasi pax nihil esset ad rem, sed sectæ et partes. Contra, quidam, tanquam Laodicenses, in caussis religionis tepidi, putant, capita religionis nexu se commodo colligare posse, per vias medias, et opiniones utrinque participantes, et reconciliationes ingeniosas; ac si pro arbitris se gerere vellent inter Deum et homines. Uterque excessus vitandus; quod fiet, si fœdus inter Christianos, ab ipso Servatore nostro descriptum, in clausulis illis, quæ primo intuitu inter se opponi videntur, perspicuam et planam interpretationem sortiatur. *Qui non nobiscum est, contra nos est;* et rursus, *Qui contra nos non est, nobiscum est.* Hoc est, si capita religionis, plane essentialia et fundamentalia, rite discernantur et distinguantur à capitibus, quæ non sunt ex fide, sed ex opi-

nione probabili, et intentione sancta, propter ordinem, et ecclesiæ politiam, sancitæ. Hoc vero plurimis videri possit triviale quiddam, in quo quis actum agat: verum si hoc ipsum minore partium studio fieret, majore etiam consensu reciperetur. In hac re consilii nonnihil imperti-ri visum est, pro captus nostri tenuitate. Videndum est, ne homines ecclesiam Dei lacerent, per duo contro-versiarum genera. *Primum* est, cum controversiæ materia levior est, nec tanta contentione, quanta circa eam excitatur, digna; contradictione sola inflammata. Quemadmodum enim acute et eleganter notatum est ab uno ex patribus; *Tunica Christi inconsutilis fuit, at vestis ecclesiæ versicolor.* Unde præcipit; *In veste va-rietas sit, scissura non sit.* Differunt enim haud parum inter se unitas, et uniformitas. *Secundum* est, cum materia quidem controversiæ pondus habet, sed ad nimiam subtilitatem ac obscuritatem redacta est: adeo ut ingeniosa quædam res esse videatur potius, quam solida. Videmus quandoque fieri, ut quis doctus, et intelligens, homines imperitos, de aliqua quæstione inter se litigantes, audiat; atque perspicue advertat, eos idem re ipsa sentire, et in unum convenire, quibus tamen ipsis nunquam fuisset aliquis dissidendi finis. Quod si hoc nonnunquam eveniat in exigua illa judicii disparitate, quæ inter homines esse potest; annon cre-dere par est, Deum in cœlis, qui corda scrutatur et novit, satis perspicere, nos homines fragiles, in aliquibus, de quibus controversiam movemus, idem revera sentire, et in ambobus benigne complacere? Hujusmodi contro-versiarum natura, et character, optime a D. Paulo ex-primitur, in monito illo ac præcepto, quod circa illud adhibet; *Devita profanas vocum novitates, et oppositio-nes falsi nominis scientiæ.* Creant sibi homines opposi-tiones, quæ revera nullæ sunt, easque in nova vocabula effingunt, et cudunt; quæ tam fixa sunt et invariabilia, ut ubi sensus vocabulum regere debeat, vocabulum im-peret sensui. Sunt etiam, ut controversiarum, ita uni-tatis, species duæ; quæ adulterinæ censeri possunt. Altera, cum pax ignorantiæ tantum implicitæ innititur. Coloribus enim omnibus in tenebris bene convenit.

Altera, quæ consuta est et sarcita ex positionibus ex diametro inter se contrariis, in capitibus nimirum fundamentalibus. Veritas enim et falsitas similes sunt ferro et luto in digitis pedum imaginis, quam in somnis vidit Nebuchadnezzar; adhærere sane possunt, incorporari non possunt.

Jam quatenus ad modos, per quos conciliatur unitas, cavendum est hominibus, ne dum unitatem religionis procurent et muniant, leges charitatis et societatis solvant, et demoliantur. Inter Christianos duo tantum recipiuntur gladii, spiritualis nempe, et temporalis. Uterque autem habet locum suum, et suo perfungitur munere, in religione Christiana propugnanda et protegenda. Sed neutiquam arripiendus est gladius tertius, qui est Mahumetis, aut illi similis; hoc est, ut religionem bello propagemus, aut cruentis persecutionibus vim conscientiis inferamus; exceptis casibus scandali aperti et insolentis, blasphemiæ, aut machinationis adversus statum civilem: ne dum ut foveantur seditiones, animentur conjurationes, et rebelliones, gladius in manus populi transferatur, et similia; quæ omnia manifesto tendunt ad majestatem imperii minuendam, et auctoritatem magistratuum labefactandam; cum tamen omnis *legitima potestas sit a Deo ordinata*. Hoc enim nihil aliud est, quam alteram ex tabulis legis in alteram allidere; et in tantum homines ut Christianos intueri, ut interim obliti videamur, quod sint homines. Lucretius poëta, cum sibi ante oculos poneret Agamemnonem, filiam propriam immolantem, exclamat;

Tantum religio potuit suardere malorum.

Quid tandem dixisset, si ei laniena Parisiensis, aut conjuratio pulveraria in Anglia, innotuisset? Certe septies factus esset magis epicureus, et atheus, quam fuit. Nam quemadmodum gladius temporalis, non temere, sed magno cum judicio, in casu religionis stringendus est; ita monstri simile est, eum in manus populi tradi. Sibi habeant hoc anabaptistæ, et hujusmodi furiæ. Certe insignis fuit illa blasphemia, cum diceret diabolus, *Ascendam, et ero similis Altissimo;* sed adhuc major blasphemia, fuerit, si quis Deum introducat dicentem; "Descendam, et ero similis principi tenebrarum."

Quid autem hoc ab illo differt, si caussa religionis descendat, et præcipitetur, ad crudelia et exebrabilia scelera, principes trucidandi, in populorum vitas grassandi, et imperia funditus evertendi? Videtur quidem hoc perinde esse, ac si quis descendentem faciat Spiritum sanctum, in specie, non columbæ, sed vulturis, aut corvi; aut ex navi ecclesiæ erigeret vexillum piratarum et assassinorum: quocirca justum est, et id ipsum necessitas temporum flagitat, ut ecclesia doctrina sua et decretis suis; principes gladio; omnesque literæ, seu religiosæ sint, seu morales, caduceo suo; in barathrum inferni damnent, et detrudant in secula, hujusmodi facta, et doctrinas, iis auctoritatem aliquem tribuentes; ut magna ex parte jam pridem factum est. Certe optandum esset, ut in omnibus circa religionem consiliis ante oculos hominum præfigeretur monitum illud apostoli; *Ira hominis non implet justitiam Dei.* Atque, ut verum dicamus, optime et prudentissime observatum est ab uno ex patribus, profundæ sapientæ viro; nec minus ingenue, et sincere, ab eodem prolatum, et evulgatum; *Eos, qui conscientias premi, iisque vim inferri suadet, sub illo dogmate cupiditates suas subtexere, illamque rem sua interesse, putare.*

IV. De Vindicta.

VINDICTA agrestis quædam justitia est; quæ, quo magis in humana natura serpit, eo fortius legibus severis est evellenda. Etenim injuria illata legem tantummodo violat; at reposita, legem auctoritate sua plane spoliat. Certe, in vindicanda injuria, æqualem se quis inimico suo sistit; in remittendo vero, superiorem: regium enim est, ignoscere. Equidem memini dixisse Salomonem, *Honori est homini, offensas præterire.* Quod jam præteriit, in integrum restitui non potest; at prudentes sat habent præsentia et futura curare. Nugantur igitur, et se frustra conturbant, qui præteritarum rerum satagunt. Injuriam nemo injuriæ, ipsius causa, infert; verum ut ex ea lucri aliquid, aut voluptatis, aut honoris, sibi conciliet: cur igitur cuipiam succenseam, quod se potius quam me diligat? Quod si quis ex malignitate mera fit injuriosus;

quid tum? etiam spina et rubus pungunt et lacerant, quia natura sua utuntur. Vindictæ præcipue excusationem merentur in iis injuriis, de quibus lege cautum non est. At simul prospiciat quis, ut genus vindictæ ejusmodi sit, quod non sit legi obnoxium. Alias ipse sibi pœnam conduplicat, inimicus vero lucrum facit. Sunt qui, inter sumendam vindictam, cupiunt ut læsi intelligant unde malum illud sibi ingruerit. Nempe generosior est iste affectus: siquidem videntur illi non tam ipsa ultione delectari, quam ut læsum facti sui pœniteat. At vili ingenio præditi, et malitiosi, instar sagittarum sunt, quæ per tenebras volant. Magnus dux Florentiæ Cosmus acutissimum telum vibravit in amicos perfidos, aut incuriosos. *Legimus* (inquit) *et mandatum habemus, ut inimicis nostris ignoscamus; at nuspiam legitur, astringi nos ad ignoscendum amicis:* verum Spiritus Job loquitur meliora; *Numnam* (inquit) *de manu Dei bona accipiemus, neque mala itidem quandoque sustinebimus?* Quod etiam, aliquo modo, de amicis dici par est. Hoc certissimum est, hominem, qui vindictæ studet, sua vulnera refricare, quæ alias, sibi relicta, sanari et consolidari potuissent. Ultiones publicæ, maxima ex parte, prospere cedunt: quales erant, propter cædem Cæsaris, cædem Pertinacis, cædem Henrici quarti magni illius Galliæ regis, et aliorum complurium. At in vindictis privatis hoc minime tenet. Quin potius, nominis vindicativi vitam fere agunt veneficarum, quæ ut aliis sunt exitiabiles, ita ipsæ plerunque exitum infaustum sortiuntur.

V. De Rebus Adversis.

GRANDE prorsus sonabat Seneca, more Stoicorum, cum diceret: *Bona rerum secundarum optabilia, adversarum mirabilia.* Certe si miraculum recte ponatur illud, quod naturam superat, cernuntur miracula maxime in calamitatibus. At priorem illam sententiam magniloquentia superat alterum ex ejus dictis; et excelsius quiddam est, quam ethnico conveniat: *Vere magnum, habere fragilitatem hominis, securitatem Dei.* Sane hoc dictum in poësi fuisset tolerabilius, ubi transcendentia ista magis

probantur. Ac, ut verum dicamus, poëtæ hoc intactum non reliquerunt. Eadem enim fere res est, quæ adumbratur in portentoso illo poëtarum antiquorum commento; quod mysterio videtur non carere; imo et statum Christianum non obscure referre; nimirum de Hercule; qui cum ad solvenda Promethei vincula proficisceretur (in Prometheo autem figura naturæ humanæ repræsentatur) oceani longitudinem in poculo figulino emensus est; ubi ad vivum christiana constantia depingitur, quæ in fragili carnis testa per mundi fluctus, undique circumfusos, navigat. Verum ut a granditate verborum ad mediocritatem descendamus; rerum secundarum præcipua virtus est temperantia, adversarum fortitudo; quæ in moralibus reputatur pro virtute maxime heroica. Quin et res prosperæ, ad Veteris Testamenti benedictiones; adversæ, ad Novi beatitudines pertinent: quæ et re ipsa majores sunt, et clariorem divini favoris revelationem exhibent. Attamen etiam in Veteri Testamento si lyræ Davidis aures præbeas, plures invenias threnos, quam exsultationes; Spiritus autem sancti calamus diffusius tractavit Jobi afflictiones, quam felicitatem Salomonis. Res prosperæ non sine plurimis timoribus et molestiis transeunt; adversæ itidem suis solatiis et spe non vacant. Videmus certe in acupictis, melius placere, cum imagines coloris lucidioris sunt, stamen autem telæ, coloris magis opaci, quam cum stamen ipsum splendidius est, imagines autem tenebrosiores. Judicium igitur capi potest, quid cordi magis volupe sit, ex eo, quod oculos magis delectat. Habet certe virtus simile quiddam odoramentis quibusdam pretiosis, quæ fragrantissima sunt, aut incensa, aut tusa. Nam fortuna prospera potissimum vitia hominum indicat, adversa virtutes.

VI. De Dissimulatione et Simulatione.

DISSIMULATIO est artium civilium compendium quoddam, et pars infirmior: etenim, et ingenium acre, et robur animi constans, ad hoc requiritur, ut quis sciat, quando verum proferendum sit, atque id facere audeat.

Itaque inter inferiores politicos reponuntur, qui magni sunt simulatores.

Quod discrimen bene apud Tacitum, Cæsarem Augustum inter, et Tiberium, adnotatum est. Etenim de Livia sic ait: quod esset *cum artibus mariti, et simulatione filii, bene composita.* Artes imperii Augusto, simulationem Tibero attribuens. Idem alibi hisce verbis Mucianum inducit, Vespasianum ad arma contra Vitellium sumenda hortantem: *Non adversus Augusti acerrimam mentem, nec adversus Tiberii cautissimam senectutem insurgimus.* Quare hæ facultates, artium civilium, et simulationum, sunt prorsus distinguendæ. Esto igitur, ut sit felicis ita quisquam acuminis. tantæque perspicaciæ, ut distinguere queat, quæ palam facienda, quæ occultanda, quæ tanquam in crepusculo producenda, temporum etiam et personarum ratione pensitata (quæ revera artes sunt politicæ et civiles, ut Tacitus eas recte appellat) huic dissimulatio impedimento erit. Quod siquis ad hunc judicii et discretionis gradum ascendere non valeat, ei relinquitur tanquam tutissimum, ut sit tectus et dissimulator. Ubi enim in singulis non datur eligere, ibi in omnibus caute insistere tutissimum est; cæcutientibus enim lente movendum. Sane ubique reperias homines rerum tractandarum peritissimos, omnes fere candorem, ingenuitatem, et veracitatem, in negotiis præ se tulisse: verum simul erant, tanquam equi, bene docti et domiti, qui subito se sistere, et se vertere, nôrant. Quod si necessitas quædam ingruat, dissimulationem profundam postulans, tunc quidem opinio et fama, de bona fide et veracitate eorum præconcepta eos reddit prorsus invisibiles.

Consilia et mentem tegendi, aut velandi, gradus sunt tres. Primus est, taciturnitas, cum quis sensus animi sui premit, adeoque relinquit in æquilibrio, ut, in quam partem propendeat, nemo facile conjecerit. Secundus dissimulatio in negativa, cum quis ex composito signa quædam et indicia jacet, se non eum esse, qui revera est. Tertius simulatio in affirmativa, cum quis aperte fingit et prætexit, se eum esse, qui revera non est.

Quantum ad primum horum, taciturnitatem scilicet; ea est certe virtus confessoris. Atque profecto, vir taciturnus multas audit confessiones; quis enim garrulo, et loquaci, pectus suum recludet? Quod si quis famam habeat viri taciturni, facile aliorum animos reserabit; sicut aër clausus opertum fugit: atque veluti delicta confiteri, non ad aliquem finem collimat, qui ad res civiles tendit, sed ad conscientiam sublevandam; ita certe homines taciturni ad multarum rerum notitiam, simili de causa, perveniunt; dum homines, non tam impertire, quam exonerare animum suum cupiant. Ut paucis dicamus, mysteria silentibus debentur. Præterea, si verum loquamur, etiam in animo, æque ac in corpore, deformis et invenusta est nuditas: neque parvam addit reverentiam consiliis et factis hominum, si minus pateant. At loquaces et futiles, etiam plerunque leves sunt, et creduli. Qui enim eloquitur quæ scit, effutiet etiam quæ nescit. Ponatur igitur pro certo, habitum taciturnitatis virtutem esse politicam et moralem. Sed et illud addendum est, bonum esse homini, ut vultus suus linguæ officium non præripiat. Nam, revelatio animi ex vultu, aut gestu, magnus est defectus, et quædam quasi proditio: eo magis, quod sæpenumero plus notatur, et fidem facit, quam verba.

Quantum ad secundum, dissimulationem scilicet: ex necessitate quadam illa taciturnitatem sequitur. Adeo ut qui tectus esse vult, dissimulator aliquatenus vel nolens evadat. Etenim astutiores sunt homines, quam ut patiantur aliquem in æquilibrio se continere absque aliqua in alteram partem inclinationis suæ declaratione. Ita quæstionibus subtilibus eum obsidebunt, et allicient, et excutient, ut, nisi obfirmato et obsurdo silentio se quis muniat, necesse ei fuerit se nonnihil prodere: quinetiam si hoc non fecerit, ex silentio ipso aliquid conjecturæ capient non minus, quam ex verbis. Quod vero ad æquivocationes, et oracula verborum attinet, non poterunt illa diu valere. Ita ut nemo tectus esse queat, nisi aliquem dissimulationis gradum sibi indulgeat: quæ nihil aliud est, quam silentii quædam appendix, aut limbus.

Quantum vero ad tertium gradum; nimirum simula-

tionem et professionem falsam; illam magis vitiosam, et minus politicam, duco; nisi forte dignus vindice nodus inciderit. Itaque perpetua consuetudo simulandi vitium est, aut ex ingenii lubricitate quadam, vel timiditate, ortum; aut etiam, ex animi constitutione, quæ vitio aliquo magno imbuta est: quod, quia occultare oportet, simulationem etiam in aliis adhibere et exercere efficit, ne forte habitus ipse intercidat.

Commoda simulationis et dissimulationis tria. Primum est, quod oppositionem amoliatur, et homines imparatos aggrediatur, ubi enim consilia cujuspiam evulgata fuerint, adversarii, veluti turba, excitantur. Secundum est, quod in hominis potestate relinquit, ut pedem referat, et se absque existimationis suæ jactura de negotio subducat. Si quis enim se manifesta declaratione obstringit, is cuneis quasi impactis includitur; aut pergendum est ei, aut turpiter desistendum. Tertium est, quod ad aliena consilia detegenda viam aperiat. Etenim ei, qui sua consilia profert, non facile quis se adversarium profiteatur; verum assentabitur potius, et libertatem loquendi in libertatem cogitandi vertet. Itaque habetur apud Hispanos satis malignum adagium; *Dic mendacium et veritatem erues.* Perinde ac si simulatio clavis esset ad secreta reseranda. Tria etiam sunt simulationis et dissimulationis incommoda, ut ex æquo res compensetur. Primum, quod illa timiditatem arguant: id quod omnibus negotiis plumas vellet, ne perniciter ad metam advolent. Secundum, quod in ancipites cogitationes animos complurium conjiciant, qui fortasse alias cooperaturi fuissent, et studio suo rem promoturi; unde sine socia et amica opera ad fines suos solus quis ambulet. Tertium est (idque maximum) quod præcipuo ad actiones organo hominem privet; nimirum fide. Optimum fuerit temperamentum, si quis veracitatis famam obtineat, taciturnitatis habitum, dissimulationis usum tempestivum, et facultatem simulationis, ubi opus fuerit.

VII. De Parentibus et Liberis.

GAUDIA parentum occulta sunt; nec minus dolores eorum et metus. Illa certe verbis assequi nequeunt, hos autem proferre nolunt. Certe liberi labores humanos suaviores, verum infortunia amariora, reddunt. Curas vitæ multiplicant, sed memoriam mortis mitigant. Æternitas sobolis etiam brutis communis est; sed illa memoria, meritorum, et operum, propria est hominibus. Atque videre sane est, opera nobilissima et fundationes ab orbis profecta; quibus effigies animorum exhibere curæ erat, cum corporis imaginibus destituerentur. Adeo ut posteritati maxime studeant, qui posteritate carent. Qui honores in familiam suam primi introducunt, erga liberos indulgentissimi sunt: intuentur siquidem eos, non tantum ut continuationem speciei suæ, sed ut rerum a se gestarum hæredes: ideoque ut liberos et creaturas.

Gradus affectuum in parentibus erga liberos diversos sæpe dispares sunt: aliquando iniqui; ac potissimum in matre. Unde Salomon dicit; *Filius sapiens lætificat patrem, filius vero stultus mæstitiæ est matri suæ.* In domo fœcunda, et liberorum plena, cernere quandoque est, unum aut alterum ex senioribus pluris æstimari; atque ex junioribus in deliciis esse: sed in medio fortasse aliquos quasi oblivione transiri: qui nihilominus, haud raro, optimæ indolis evadunt. Illiberalitas parentum erga liberos suos error est plane noxius: nam eos reddit animo degeneres; fallaciis deditos; ignobilium consortio se delectantes: magisque ad luxum propensos, quando rerum copiam adepti sint. Itaque optime succedit, quando parentes suam apud liberos auctoritatem tuentur, crumenam laxant. Invaluit, tam apud parentes, quam pædagogos et famulos, mos quidem ineptus, æmulationis inter fratres serendi et alendi, durante eorum pueritia; quæ sæpenumero in discordias evadunt post ætatem virilem, et familias turbant. Itali non magnum ponunt discrimen inter liberos et nepotes aut cognatos; sed, modo sint e massa sanguinis, non multum pensi habent, utrum sint e corpore proprio editi,

necne. Atque si verum dicendum sit, in natura non multum interest; adeo ut sæpe videamus, nepotem avunculo magis similem, aut cognato, quam parenti proprio, prout sanguis casu quodam derivatur. Curent parentes, in tenera ætate filiorum suorum, cui vitæ generi illos destinent: tum enim maxime sunt flexibiles, et cerei. Neque in hac electione respiciant nimis inclinationem filiorum ipsorum; quasi illud melius arrepturi sint, ad quod maxime videntur propensi. Verum est, si affectus, aut aptitudo puerorum, sit erga aliquod studium insignis, non expedire, ut quis naturæ aut indoli repugnet; sed ut plurimum præceptum illud sanum est; *Optimum elige, suave et facile illud faciet consuetudo.* Fratres juniores plerunque sunt fortunæ filii: sed raro, aut nunquam, prosperum sortiuntur exitum, quando exhæredantur seniores.

VIII. De Nuptiis et Cœlibatu.

QUI uxorem duxit, et liberos suscepit, obsides fortunæ dedit; sunt enim magnorum conatuum impedimenta, sive ad virtutem tendat quis, sive ad improbitatem: certe præstantissima (ut alibi diximus) in usum reipublicæ opera et merita a viris profecta sunt prole carentibus; qui tam affectu, quam fortunis, rempublicam connubio sibi junxerunt, et dotârunt. Attamen rationi videatur magis consentaneum, ut qui liberos relinquunt, majorem futurorum temporum curam gererent; ad quæ satis nôrunt clarissima illa sua pignora oportere transmitti. Sunt tamen, qui licet liberis careant, tamen memoriæ suæ incuriosi sunt, et cogitationes vitæ tantum curriculo terminant, et tempora futura, ut ad se nihil pertinentia, ducunt. Imo et alii nonnulli uxorem et liberos tantum in rationibus expensarum habent. Quinetiam reperiuntur aliqui fatui avari, qui gloriantur fere se liberis carere, ut habeantur tanto ditiores. Audiverunt scilicet aliquos dicentes, *Talis quispiam est ditissimus;* alios autem subinferentes, *At liberis compluribus oneratur:* quasi divitiarum hoc esset decrementum. Verum cœlibatus causa maxime frequens, est libertas; præsertim in quibusdam animis sibi complacentibus et

phantasticis; qui omnis restrictionis sensum nacti sunt tam acutum, ut cingula et periscelidas fere habeant pro vinculis et compedibus. Viri cœlibes optimi sunt amici, optimi erga servos domini, servi etiam erga dominos optimi; at non semper subditi optimi; sunt enim ad fugam expediti; atque revera transfugæ fere omnes sunt ejus conditionis. Vita cœlebs ecclesiasticis bene convenit: non enim facile quis irriget solum, si prius stagni alicujus receptaculum interveniat. Judicibus et magistratibus res est fere indifferens: si enim faciles sint, et corruptelis dediti, servum aliquem videas uxore, multis modis, ad hujusmodi lucra captanda deteriorem. Quod ad milites attinet, reperio certe duces apud exercitus suos concionantes, illis in memoriam redigere solere charitates uxorum et liberorum. Reperio etiam nuptiarum contemptum apud Turcas milites vulgares reddere viliores. Sunt certe porro uxor et liberi disciplina quædam humanitatis; atque cœlibes, etsi sæpenumero magis sint munifici et charitativi, quia fortunæ eorum minus exhauriantur, sunt tamen, ex altera parte, magis crudeles, et sine visceribus (idonei qui sint severi inquisitores) quia indulgentia et teneritudo affectuum suorum non tam sæpe evocatur et excitatur. Naturæ graves, et consuetudine ductæ, ideoque constantes, sunt plerunque uxoriæ: ut de Ulysse perhibetur; *Vetulam suam prætulit immortalitati.* Mulieres castæ sunt plerunque superbæ, et protervæ, merito pudicitiæ suæ elatæ. Inter vincula præstantissima castitatis et obsequii uxoris erga maritum illud censeri debet, si virum suum uxor prudentem putet; quod nunquam faciet, si eum inveniat zelotypum. Uxores, juvenum dominæ sunt; mediæ ætatis, sociæ; senum, nutrices. Adeo ut adsit ansa ad uxorem ducendam ætatibus singulis. Inter sapientes tamen numeratus est ille, qui interrogatus; *Quod esset tempus opportunum nuptiarum?* respondit; *Juvenibus non adhuc, senibus non omnino.* Sæpe fit, ut mariti deteriores bonas habeant uxores: sive hoc fiat, quod hoc modo pretium addatur mariti benevolentiæ, per vices; sive quod uxores in patientia sua glorientur. Hoc autem nunquam fallit, si hujusmodi mariti ab uxo-

ribus ipsis expetiti et electi fuerint, contra consensum amicorum; tunc enim animus iis semper adest, ut stultitiæ suæ pœnitere non videantur.

IX. De Invidia.

EX affectibus nulli sunt, qui existimantur fascinare, præter amorem et invidiam. Uterque acria progignit desideria; uterque se perniciter efformat in phantasias, et suggestiones; atque uterque facile inscendit in oculos (præcipue quando objectum adest) quæ omnia ad fascinationem faciunt; si modo fascinatio aliqua sit. Videmus etiam Scripturam invidiam *oculi mali* nomine insignire; atque astrologos, malos astrorum influxus, malignos aspectus vocare. Ita ut agnosci ab omnibus videatur, in invidia, ejusque operatione, ejaculatio quædam, et irradiatio ex oculis. Quin et nonnulli tam extiterunt curiosi, ut notaverint tempora, quibus ictus et percussio oculi invidi plurimum obest, tum præcipue esse, cum persona, in quam invidia torquetur, spectatur in gloria et triumpho: etenim hoc mucronem invidiæ acuit; atque insuper illis temporibus spiritus personæ invisæ prodeunt maxime in exteriora, unde ictui occurrunt.

Verum, missis istis rebus curiosis (licet non indignis, quæ in considerationem veniant, sed loco idoneo) tractabimus hæc tria: qui sint ad invidendum maxime proclives; qui sint invidiæ maxime obnoxii; et quæ sit differentia inter invidiam publicam et privatam.

Qui virtutis ipse expers est, invidet virtuti alterius. Etenim animi hominum se pascunt et delectantur, aut bono proprio, aut malo alieno; quique primo alimento caret, satiabit se secundo; et qui nullo modo sperat se ad virtutem alterius pervenire posse, ipse fortunam ejus libenter deprimit, ut minor intercedat disparitas.

Vir curiosus, et se alienis rebus immiscens, ut plurimum invidus est. Etenim, de rebus alienis multum inquirere, neutiquam eo spectare possit, quod operosa illa sedulitas suis rebus conducat: itaque fieri non potest, quin hujusmodi vir scenicam quandam voluptatem

capiat aliorum fortunas spectandi: neque, qui rebus propriis tantum intentus est, segetem invidiæ multam reperiet. Invidia enim passio est cursitans, et plateas terit, nec domi se continet; *Non est curiosus, quin idem sit malevolus.*

Viri natalibus nobiles invidiæ erga novos homines notam subeunt. Etenim mutatur intervallum. Et simile est hoc deceptioni visus; cum res retrocedere videantur, aliis se promoventibus.

Deformes, et eunuchi, et senes, et spurii, invidi sunt. Etenim, qui conditionem suam emendare nullo modo potest, conditionem alterius pro viribus suis labefactabit. Nisi forte hi defectus in generosa et heroica ingenia inciderint, quæ defectus proprios naturales in honoris sui incrementum vertere nitantur; scilicet, ut fama hoc arripiat, eunuchum, aut claudum, tam magna perpetrâsse; miraculi nimirum honore affectato. Id quod evenit Narseti eunucho, et Agesilao, atque Tamberlani, qui claudi fuerunt.

Eadem fere ratio est hominum, qui e calamitatibus resurgunt. Sunt enim plerunque temporibus infensi; atque alienas calamitates, tanquam suarum molestiarum redemptiones, gustant.

Qui in plurimis excellere contendunt, levitate et gloria vana moti, necesse est ut sint invidi. Ubique enim occurrunt objecta invidiæ: cum fieri nequeat, quin aliqui in tot rebus illos superent. Qui fuit character imperatoris Adriani, qui poëtas et pictores, et opifices alios, in iis scilicet operibus, quibus ipse præcellere gestiebat, capitali quadam invidia prosequebatur.

Postremo propinqui, et collegæ, et una educati, ad invidendum æqualibus, cum evehuntur, proni sunt. Etenim exprobat hoc illis fortunam propriam, eosque quasi digito monstrat, et frequenter eorum memoriam vellicat; quinetiam in aliorum notam hæc fortunæ collatio magis incurrit. Invidia autem a fama et sermonibus semper reflectitur et conduplicatur. Unde invidia Cainis erga fratrem Abelem malignior fuit, quia cum sacrificium Abelis magis acceptum Deo fuit, nemo inspexit. Atque hæc de iis, qui ad invidendum proclives sunt.

Quantum ad illos, qui invidiæ magis aut minus obnoxii sunt; primo, iis, qui eminente virtute præditi sunt, minus invidetur, cum promoventur: promotio enim eorum videtur ex debito; debiti autem solutioni nemo invidet, sed largitioni supra meritum. Atque etiam invidia non sine comparatione est; ubi autem nullus comparationis gradus, nulla invidia; itaque regibus non invidetur, nisi a regibus. Illud tamen observatione dignum est, personis indignis, sub primum honoris sui ascensum, maxime invideri; postea vero minus; ubi contra personæ dignæ, et meritis insignes, invidiam tum demum experiuntur, postquam fortunæ eorum diutius duraverint. Etenim, licet virtus eorum eadem maneat, tamen minus fit illustris: recentes enim oboriantur homines, qui eam obscurant.

Nobiles genere minus invidiæ expositi sunt, cum honoribus cumulantur: etenim nihil aliud videtur, quam debitum majoribus suis repensum: præterea, parum fortunæ eorum additum videtur; invidia autem, more radiorum solis, in clivo ardentior est, quam in plano. Itaque, eandem ob causam, qui per gradus evehuntur, minorem subeunt invidiam, quam qui per saltum.

Qui cum honoribus suis conjunctos habent labores magnos, curas, et pericula, invidia minus laborant. Etenim existimant homines, eos honores suos caro pretio emere, et misereri potius ipsorum nonnunquam incipiunt: misericordia autem semper fere sanat invidiam. Itaque notabis plerunque, ex viris politicis, et honore fulgentibus, magis sanos et sobrios semper querimonias fundere, qualem vitam traducunt; canentes illud, Quanta patimur! non quod ita sentiant, sed quo invidiæ aciem retundant. Verum hoc intelligi debet de negotiis, quæ hujusmodi viris imponuntur, non de iis, quæ ipsi ad se attrahunt. Nihil enim invidiam magis suscitat, quam ambitiosum et immodicum negotiorum monopolium: nihilque, e converso, invidiam exstinguit magis, quam si quis in summis honoribus constitutus, aliis officiariis inferioribus nihil detrahat. Hoc enim modo, quot illi ministri sunt, tot se tegit umbraculis ab invidia.

Super omnia, illi invidiam in se concitant maxime, qui fortunarum suarum amplitudinem insolenter et tumide ostentant; nunquam sibi placentes, nisi dum potentiam suam jactent, vel per pompam exteriorem, vel triumphando de adversariis aut competitoribus suis dejectis: ubi contra viri prudentes sacrificare quandoque invidia ament, de industria interdum permittentes se vinci in rebus, quæ minus eis cordi sunt. Nihilominus illud verum est, potentiæ ostentationem apertam et indissimulatam (modo absit arrogantia et gloria inanis) minore invidia laborare, quam si callide et quasi furtim se notæ subtrahat. Etenim hoc cum fit, nihil aliud facit quis, quam ut fortunam insimulet, quasi ipse sibi esset conscius indignitatis suæ; unde alios ad sibi invidendum stimulat.

Postremo, ut huic parti finem imponamus; quemadmodum in principio diximus, invidiæ actum aliquid habere in se ex veneficio; ita non alia est invidiæ curatio, quam quæ solet esse veneficii et incantationis: hoc est, sortis translatio (ut vocant) et in alium remotio. Ad quem finem, prudentiores ex honoratis semper in scenam introducunt aliquem, in quem invidiam, in se alias incursuram, derivent: quandoque in ministros et servos, quandoque in collegas et socios; aut in alios quosdam eam rejicientes. Neque ad hunc usum unquam desunt personæ aliquæ violentæ et temerariæ; quæ, modo potentiam et negotia agitent, ea quovis periculo mercari non dubitent.

Jam vero, ut de publica invidia loquamur; ea saltem aliquid in se habet boni, ubi in privata invidia nihil prorsus inest boni. Publica enim invidia instar salubris ostracismi est, qui viros magnos, supra modum excrescentes, coërcet; unde etiam fræno est viris præpotentibus, ne se nimium efferant.

Hæc invidia, quæ mala contentatio modernis linguis appellatur (et in titulo *De seditionibus* plenius tractabitur) est in regnis et rebuspublicis contagioni non absimilis. Etenim sicut contagio in sanas partes serpit, easque corrumpit; ita etiam, quando invidia statum occupaverit, vel optima reipublicæ mandata et instituta

in odium vertit, et graveolentiam quandam. Itaque parum proficiscitur intermiscendo actiones gratas et populares odiosis; etenim hoc ipsum imbecillitatem et invidiæ metum arguit; quæ tanto magis nocet, ut sit etiam in contagionibus, quæ, si tibi ab iis metuas, facilius irruunt.

Ac publica ista invidia, magis in regum officiarios et ministros involat, quam in reges ipsos. Attamen ecce regulam, quæ vix fallit; si invidia, quæ ministro incumbit, sit magna, causa autem parva; aut si invidia quasi generalis sit, et omnes status ministros complectatur; tunc invidia (etsi occulto) regem, aut statum ipsum, petit. Atque hæc dicta sint de publica invidia, aut contentatione mala; atque de ejus differentia ab invidia privata, quam priore loco tractavimus.

Addemus etiam, in genere, de affectu invidiæ hoc insuper; eum inter omnes affectus esse maxime importunum, et assiduum. Etenim aliis affectibus excitandis subinde præbetur occasio; recte autem dictum est, invidiam festos dies non agere; quia semper materiam se exercendi reperit. Unde etiam observatum est, amorem et invidiam, maciem hominibus inducere; id quod alii affectus non faciunt, quoniam non continui sunt. Est etiam invidia affectuum vilissimus et pravissimus: quam ob causam proprium est attributum diaboli; qui dicitur *Invidus homo, qui zizanias inter triticum noctu seminavit:* quamadmodum etiam semper evenit, ut invidia callide et in tenebris operetur, ad præjudicium cujusvis rei optimæ, veluti tritici.

X. De Amore.

AMORI plus debet scena, quam vita. Etenim in scena amor semper comœdiæ præbet argumentum; quandoque etiam et tragœdiæ; at in vita humana multum plerumque affert nocumenti; nunc ut Sirenum aliqua, aliquando ut Furiarum. Observare licet, neminem ex viris magnis et illustribus fuisse (quorum exstat memoria vel antiqua, vel recens) qui adactus fuerit ad insanum illum gradum amoris. Unde con-

stat, animos magnos, et negotia magna, infirmam hanc passionem non admittere. Excipere tamen oportet Marcum Antonium, imperii Romani duumvirum; et Appium Claudium, decemvirum legislatorum inter Romanos principem. Quorum prior fuit revera homo luxuriosus, et voluptatibus deditus; alter autem vir fuit prudens et austerus. Unde quivis perspiciat, amorem (quanquam rarius) aditum reperire posse non solum in cor apertum, sed et bene munitum, si diligenti custodia non asservetur. Abjectum quidem, et pusillanimum, est illud Epicuri dictum: *Satis magnum alter alteri theatrum sumus:* quasi homo, natus ad contemplationem cœli et cœlestium, idolum adorans minutum, satageret, se submittendo, si non ori, ut bruta, oculo tamen, certe ad altiora contemplanda dato.

Mira res videbitur, si passionis hujus excessum perpendamus, ac quomodo ipsi rerum naturæ et valori vero insultet, vel hoc ipso, quod hyperbole perpetua nulli rei conveniat, præterquam amori. Neque hæc hyperbole solummodo in locutionis phrasi cernitur; cum enim verissime dictum sit, adulatorum principem, quocum cæteri adulatores minores conspirant, esse unumquemque sibi ipsi; profecto amator aliquid amplius est. Nunquam enim fuit quisquam adeo superbus, qui se ipsum tam absurde magnifecerit, quam amator personam amatam. Recte itaque receptum est illud diverbium; *Amare et sapere, vix Deo conceditur.* Neque aliis tantummodo manifesta est hæc phrenesis, personæ autem amatæ minime; sed et amatæ potissimum, nisi amor sit reciprocus. Certissimum enim est, amorem semper rependi, aut amore mutuo, aut contemptu intrinseco et secreto. Quo magis cavendum est hominibus ab hac passione; quæ non solum alias res perdit, sed et se ipsam. Quæ alia infert damna, belle illa exprimit poëtarum fabula: eum scilicet, qui Helenam, prætulit, Junonis dona et Palladis amisisse. Quisquis enim amatoriis affectibus nimis indulget, et divitiis et sapientiæ nuncium remittit. Habet hæc passio æstus suos in ipsis temporibus, quibus animus maxime mollis est et infirmus; nimirum in rebus prosperis, aut ad-

versis: quanquam hoc posterius minus forsan observatum fuerit. Utraque enim tempestas amorem accendit, redditque flagrantiorem; unde evincitur esse stultitiæ proles. Optime illi, qui si amores omnino nequeant extrudere, eos tamen in ordinem redigunt; et a rebus seriis, vitæque negotiis, segregant. Si enim illis amor se immisceat, turbat omnia, hominesque eo compellit, ut fines suos recta petere non possint. Quicquid in re sit, viri militares amoribus dediti sunt, opinor, non aliter, quam vino. Poscunt enim plerunque pericula compensationem voluptariam. Inest ingenio humano motus quidam arcanus, et tacita inclinatio, in amorem aliorum: qui si non insumatur in unum, vel paucos, naturaliter se diffundit in plures; atque homines reddit humanos et charitativos: quemadmodum videre licet nonnunquam in monachis. Amor conjugalis genus humanum creat; amor socialis perficit; amor vero lascivus inficit et dehonestat.

XI. De Magistratibus et Dignitatibus.

VIRI in magistratu collocati, ter servi: servi principis vel politiæ; servi famæ; et servi negotiorum. Adeo ut libertate neutiquam fruantur; nec in personis, nec in actionibus, nec in temporibus suis. Mirum cupiditatis genus, potestatem appetere, libertatem amittere: vel potestatem in alios ambire, potestatem in se ipsum exuere; ascensus ad dignitates arduus est; et per labores pervenitur ad labores majores: sæpe quoque indignitatibus non vacat; atque per indignitates pervenitur ad dignitates. Statio in dignitatibus res lubrica est; atque regressus, aut præcipitium est, aut saltem eclipsis; quæ et ipsa triste quiddam, et melancholicum. *Cum non sis qui fueris, non esse, cur velis vivere?* Imo nec regredi datur, etiamsi quis cupiat; neque regredi volunt homines, cum ratio postulat ut id facerent; verum impatientes manent vitæ privatæ, etiam cum senectus aut infirmitas ingruit; quæ umbram et otium postulant, sicut oppidani senes, qui ante ostium sedere volunt, licet se eo pacto derisui exponant. Sane, viris in magistratibus positis opus est, ut aliorum

opiniones mutuentur, quo se ipsos beatos putent; nam si judicent ex sensu proprio, nihil hujusmodi reperient; verum, quando secum cogitent, quid alii de ipsis sentiant, et quam libenter alii conditiones cum illis permutare vellent, tum demum beati sunt, tanquam rumore tenus: cum intus fortasse contrarium experiantur. Siquidem dolores suos primi omnium sentiunt, licet culpas suas omnium novissimi. Certe viri potestatibus sublimes, ipsi sibi ignoti sunt; et dum negotiis distrahuntur, tempore carent, quo sanitati, aut corporis, aut animæ suæ, consulant;

Illi mors gravis incubat,
Qui, notus nimis omnibus,
Ignotus moritur sibi.

In potestatibus, licentia magna datur, et boni, et mali: quorum posterius pro maledictione habendum: in malis enim, optima conditio est, nolle; proxima, non posse. Certe potentia bene-merendi verus est et legitimus ambitionis finis. Etenim bene cogitare, licet Deo acceptum sit, tamen versus homines non multo melius est, quam bene somniare, nisi in actum producatur. Id autem fieri non potest sine munere aliquo publico et potestate; veluti solo superiore et elevato. Merita et opera bona sunt veri fines laborum hominis: atque eorundem conscientia perfectio humanæ quietis. *Et conversus Deus, ut aspiceret opera, quæ fecerunt manus suæ, vidit quod omnia essent bona nimis:* tum sequitur sabbatum. In munere tuo perfungendo propone tibi exempla optima; imitatio enim globus est præceptorum: et post tempus aliquod propone tibi exemplum proprium; atque in te ipsum stricte inquiras, num non melius inceperis, quam perstiteris: neque rursus exempla eorum negligas, qui eodem munere praviter functi sunt; non ut te ipsum, eorum memoriam carpendo, vendites; sed ut monearis, quid evitare debeas. Institue igitur reformationem, sed absque elatione tui-ipsius, aut scandalo priorum temporum et personarum; hoc tamen tibi constitutum sit, exempla præclara non minus introducere, quam imitari. Re-

trahe res ad primam earum institutionem; et circumspicias, in quibus, et quibus modis, degeneraverint. Attamen utrunque tempus consulas; tum antiquius, ut cognoscas quid optimum fuerit; tum recentius, ut notes, quid fuerit aptissimum. Contende, ut quæ agis pro potestate, tanquam regulis quibusdam cohibeantur; ut hominibus tanquam digito monstres, quid illis sit exspectandum: neque tamen nimium sis pertinax, aut peremptorius: atque semper, cum a regula recesseris, quid sit, quod agas, diligenter expone. Muneris tui jura constanter tueare; neque propterea lites de jurisdictione facile move: atque ita te geras, ut potius jura tua assumas et exerceas tacite, et de facto, quam ut quæstiones de iis cum strepitu suscites et agites. Jura etiam inferiorem numerum, tibi subordinatorum, defende, ac ne destitue. Tibique majori honori ducas rerum summas præscribere, quàm in omnibus satagere. Amplectere, imo invita, qui tibi adjumento sint et informationi, ad muneris sui exsecutionem; neque abige eos, qui operam suam ad hoc tibi deferunt, tanquam se ingerentes; sed potius cum favore eos allicias et recipias.

Vitia in auctoritate utenda et exercenda sunt præcipue quatuor. Mora nimia, corruptela, asperitas, et facilitas. Quantum ad moras, facile aditus præbe; tempora præstituta serva; inchoata quæ sunt perfice; neque negotia nova intermisce, nisi urgeat necessitas. Quantum ad corruptelas: non solum manus tui ipsius et tuorum liga, ne munera accipiantur; sed etiam manus supplicantium, ne ea offerantur. Prius horum præstat certe integritas adhibita; verum ea ipsa prædicata, et ex professo, idque cum detestatione corruptelarum, etiam posterius assequitur. Neque tantum culpam, verum etiam suspicionem devita. Quicunque mutabiles sunt, et manifesto alterantur absque causa manifesta, injiciunt suspicionem de corruptelis. Itaque perpetuo, cum ab opinione tua quam declarasti, aut processu quem incepisti, deflectas, ingenue hoc ipsum profitere; simul et causas, quæ te ad hoc commoverunt, sedulo declares et inculces; neque rem suffurari

te posse credas. Servus gratiosus, et apud dominum potens, si non exstet aliqua favoris causa manifesta, reputatur plerunque nihil aliud quam via obliqua ad corruptelas. Quantum ad asperitatem; invidiam, et malevolentiam parit illa, nihil inde metens: severitas siquidem metum incutit, asperitas odium parit. Etiam reprehensiones de loco superiore, graves esse debent, non contumeliosæ. Quantum ad facilitatem: ea corruptelis etiam deterior est: corruptelæ enim interdum et subinde tentantur; quod si quis importunitati pateat, aut respectibus levioribus ducatur, hæc ei ubique aderunt. Sicut ait Salomon; *Personas respicere non est bonum; talis enim offendet pro buccella panis.*

Verissimum sane, quod a veteribus dictum est; *Magistratus virum indicat.* Alios autem indicat in melius, alios in pejus: *Omnium consensu capax imperii, nisi imperâsset;* inquit Tacitus de Galba: contra de Vespasiano idem; *Solus imperantium Vespasianus mutatus in melius.* Licet alterum intelligat Tacitus de arte imperatoria, alterum de moribus et affectibus. Signum est luculentissimum indolis generosæ, si quis honoribus emendetur. Est enim honor, aut saltem esse debet, locus virtutis: atque quemadmodum in natura, corpora moventur rapide ad locum, placide in loco: ita virtus in ambitu violentior est, in honore adepto sedatior. Ascensus omnis ad dignitatum fastigium incedit tanquam per scalam graduum flexuosam; atque, si factiones valeant, bonum fuerit alteri parte adhærere, dum quis honorem scandat: at se ad æquilibrium reducere, postquam eundem fuerit consecutus. Memoriam prædecessoris tui illæsam conserva. Hoc si non feceris, debitum tibi hoc a successore tuo rependetur. Collegas etiam amice tracta, et potius advoca cum illud minime exspectent, quam exclude cum consentaneum fuerit eos advocari. Ne sis loci tui nimis memor, aut crebram de eo mentionem facias, in quotidianis sermonibus, aut conversatione privata; sed potius prædicetur de te; *Alius prorsus vir est, cum sedet, et munus suum exercet.*

XII. De Audacia.

IN scholis tritum est dicterium, nec tamen sapientis observatione indignum. Interrogatus olim Demosthenes, quænam prima oratoris virtus? respondit, Actio. Quæ secunda? Actio. Quæ tertia? itidem respondit, Actio. Ipse dixit, qui rem optime noverat; nec tamen in eo, quod laudabat, multum naturæ debebat. Mira certe res, illam oratoris partem, quæ non ultra corticem penetrat; et histrionis potius virtus censenda est, quam oratoris; in locum tam sublimem, supra nobiliores illas partes, inventionis, elocutionis, et cæterarum, extolli; imo quasi omne tulisset punctum pene solam prædicari. Sed in promptu ratio est: inest enim naturæ humanæ, plerunque, plus stulti, quam sapientis. Unde et facultates eæ, quibus capitur pars illa in animis mortalium stulta, sunt omnium potentissimæ. Huic mire convenit, et quasi parallela est, audacia in negotiis civilibus. Quid in istis primum? Audacia. Quid secundum? Quid tertium? Audacia. Attamen utcunque ignorantiæ, et sordidi ingenii, proles est audacia; cæterisque civilis scientiæ partibus longe impar. Sed nihilominus fascinat, et captivos ducit eos, qui vel judicio infirmi sunt, vel animo timidiores: tales autem sunt hominum pars maxima. Quin et sapientibus ipsis, cum animis vacillent, vim injicit. Idcirco videmus audaciam in democratiis plurimum valuisse; apud senatores vero, et principes, certe minus. Imo quando primo rebus gerendis admoventur, audaces, plus possunt, quam postea: nam male pollicita præstat audacia. Sane quemadmodum interveniunt agyrtæ, qui corpori naturali mederi profitentur; sic et corpore politico non desunt homines, qui curationes vel difficillimas suscipient; quibus forsan in paucis aliquibus experimentis feliciter successit; sed cum scientiæ principia non gustârint, sæpius excidunt. Imo videre est nonnunquam hominem audacem miraculum illud Mahometis edentem. Populo persuasit Mahometes, se collem ad semet evo-

caturum; atque a summo ejus jugo preces pro legis suæ cultoribus oblaturum. Populus magna frequentia convenit: collem, ut ad se veniret, iterumque iterumque vocavit Mahometes; sed cum collis immotus maneret, ille (nihil omnino pudefactus) inquit; *Si collis ad Mahometem accedere nolit, ad collem ibit Mahometes.* Sic istiusmodi homines, quando ingentia quædam in se susceperunt, turpissimeque in iis defecerunt, tamen (si ad ipsum audaciæ culmen pervenerunt) lusu rem excipient, et se vertent, et nihil aliud. Hominibus profecto magno judicio præditis ludibrio sunt audaces; imo et apud ipsum vulgus audacia aliquid habet ridiculi. Nam si risus objectum sit absurditas, ne dubites quin magna audacia semper secum habeat aliquid ridiculi. Neque fere jucundius est spectaculum, quam videre in audace oris confusionem; vultum enim tunc nanciscitur in se reductum, sed deformiter. Nec aliter fieri potest. Nam in verecundantibus fluunt paulatim, refluuntque spiritus; sed audaces, quando tale quidpiam illis contingit, attoniti hærent; ut fit in schacciæ ludo quando non vincitur collusor, sed torpet tantum motus. Atqui hoc postremum satiræ aptius, quam seriæ observationi. Illud vero animadvertendum, audaciam semper cæcam esse. Discrimina enim et obstacula nulla videt: quare in deliberando nocet, in exsequendo juvat. Adeo ut, si audaces tuto adhibere velis, summum illis imperium non deferas; secundæ classe annumerentur, et ab aliis regantur. Nam in consiliis capiendis, pericula ante oculos habere bonum est; in executione autem, oculos claudere oportet, nisi pericula valde magna fuerint.

XIII. De Bonitate, et Bonitate nativa.

BONITATEM eo sensu accipio, ut sit affectus, qui hominum commoda studeat, et bene velit: quam eandem Græci philanthropiam vocant. Humanitatis autem vocabulum (prout vulgus ea utitur) levius aliquanto est, atque angustius, quam ut vim ejus exprimat. Bonitatem scilicet appello affectum et habitum; bonitatem

autem nativam, inclinationem. Bonitas vero inter omnes virtutes, atque animi dignitates, facile primas obtinet; cum sit ipsius divinæ naturæ adumbrata quædam effigies, et character: qua e rebus sublata, homo animalis nihil aliud fuerit, quam res inquieta, scelesta, misera, imo species quædam noxiorum vermium. Bonitas moralis virtuti illi theologicæ charitati respondet; neque excessum quidem capit, aberrationem autem patitur. Immodica potentiæ cupiditas angelos cœlo deturbavit; immodica scientiæ cupiditas hominem paradiso expulit: at in caritate non datur excessus; neque per eam aut angelus, aut homo, unquam periculum subire possit. Inclinatio autem ad bonitatem, altis defixa radicibus, naturæ humanæ insidet: quæ si, benefaciendi materia, aut occasione, destituta, non inveniat, quo se exerceat in homines, deflectet certe in brutas animantes. Quod in Turcis, gente utique sæva et fera, videre est; qui nihilominus erga bruta animalia misericordes sunt, et eleemosynas canibus et avibus distribuunt. Adeo ut (referente Busbequio) aurifex quidam Venetus, Byzantii agens, vix furorem populi effugerit, quod avis cujusdam, rostri oblongi, fauces, inserto baculo, diduxisset. Neque tamen erroribus suis vacat bonitatis hæc et charitatis virtus. Nequam apud Italos jactatur proverbium; *Tanto buon, che val niente.* Adeo bonus, ut ad nihil bonus. Neque subveritus est Nicolaus Macciavellus literis concredere, idque disertis fere verbis; *Fidem christianam homines probos et innocentes, in prædam, tyrannorum iniquitati dedisse.* Quod ideo pronunciavit, quia nulla usquam lex, nulla secta aut opinio, tam in immensum extulit bonitatem, quam religio christiana. Quo melius itaque extra scandali, adeoque periculi ictum et minas tuti consistamus, operæ pretium erit nosse errores, qui nos a recto tam insignis habitus tramite transversos agant. Ita aliorum bono studeas, ne te illorum interea aut vultibus, aut voluntatibus, mancipio dedas. Illud enim facilitatis atque mollitiei indicium est, quæ honestam mentem in vincula captivam abducit: neque projicias Æsopi gallo gemmam, cui gratias et felicius cederet granum hordei.

Dei exemplum in hac re pro præcepto tibi sit. *Ille pluvia sua rigat, sole suo irradiat, justos juxta ac injustos:* non tamen omnes ex æquo aut opum imbre compluit, aut honorum, virtutumve splendore, illustrat. Communia quidem beneficia cuivis sunt communicanda: peculiaria vero paucis, et cum delectu. Cave autem, ne dum effigiem sculpas, archetypum destruas. Theologia quippe amorem nostri ipsius pro archetypo statuit, amorem proximi pro imitamento. *Unde omne quod habes, atque elargire pauperibus, et sequere me.* At noli omne, quod habes, vendere, nisi venias, et sequaris me: hoc est, nisi ejusmodi vitæ institutum ingrediaris, in quo, æque ex parvis opibus, ac ex magnis, poteris aliis benefacere. Secus, dum rivos alis, fontem exhauris. Neque interea habitus tantum bonitatis reperitur ad rectæ rationis normam applicatus, sed etiam in quibusdam hominibus reperitur indoles naturalis ad eam propensa: uti e contra in aliis naturalis quædam malignitas. Sunt enim qui ex ingenii proprii instinctu aversentur aliorum bonum. Et levius quidem malignitatis genus in morositatem cedit, aut perversitatem, aut præcipitem opponendi, et se in singulis difficilem præbendi, libidinem; et similia: gravius tamen illud, atque altius, ad invidiam producitur meramque malitiam. Hujusmodi homines in alienis calamitatibus fere florent, easque semper aggravant: non digni certe, qui conferantur canibus illis, qui Lazari delingebant ulcera; sed muscis, quæ cruda quæque et excoriata infestant. Non paucos reperias misanthropos, quibus volupe est deducere homines ad suspendii ramum, neque tamen arborem habent in hortis suis, qualem Timon habuit. Ingenia ita disposita, non injuria vocarè licet, humanæ naturæ vomicas, et carcinomata. Sunt tamen hæc ligna accommodatissima, e quibus fiant Mercurii politici: similia lignis incurvis, quæ bene navigiis exstruendis conveniunt, jactationi destinatis, non autem ædibus, quæ immotæ manent. Partes autem, et indicia bonitatis sunt plurima. Si quis se erga hospites et peregrinos benignum humanumque præbeat, arguit se mundi civem, sibique cor esse, non instar insulæ, cæteris terris avulsæ, sed continentis,

quæ illis conjungitur: si compatiatur afflictis, nobilitat sua præcordia, quæ non secus, atque celebrata illa arbor, per sua vulnera balsamum exsudat. Si facilis offensas remiserit, et delictorum gratiam fecerit, mentem indicat in alto positam esse, supra injuriarum jactum et tela. Si pro modicis beneficiis gratum se exhibeat, argumento est, pluris se æstimare hominum animos, quam sarcinas. Supra omnia, si supremum illud sancti Pauli apostoli perfectionis fastigium sit consecutus, ut devoveat se, atque anathematizet a Christo, propter salutem fratrum, indicio est, proxime illum accedere ad naturam divinam, et quodammodo Christo ipsi conformari.

XIV. De Nobilitate.

DE nobilitate primum agamus, ut est portio reipublicæ; deinde ut est conditio hominum particularium. Monarchia, in qua nulli prorsus nobiles, semper pura est et absoluta tyrannis: cujusmodi est imperium Turcicum. Dignitatem enim regalem diluit nobilitas, et vulgi oculos a prosapia regia aliquantulum avocat. In democratia vero proceres interdum non desiderantur: imo status ille popularis multo pacatior est, atque minus factionibus et turbis obnoxius, ubi non sunt stirpes nobilium: illic enim in res ipsas oculi hominum conjiciuntur, non in personas; vel si omnino in personas, id fit tanquam in maxime idoneis rebus gerendis, minime vero ut ratio habeatur insignium, aut imaginum. Helvetiorum rempblicam satis florentem videmus, licet religionis pagorumque diversitas obstare videatur. Utilitas enim apud illos valet, non dignitas. Illa gubernandi forma, qua confederatæ Belgarum provinciæ utuntur, certe eminet: ubi enim paritas admittitur, ibi et consilia ineuntur æquabilius, et tributa penduntur alacrius. Nobilium potentia et auctoritas in monarchia, principi ipsi impertit splendorem, sed potestatem imminuit; populi vero animos auget, fortunas illorum deprimit. Bene se res habet, cum nobiles non sint potentiores, quam aut imperii aut justitiæ ratio postulat: in eo tamen dignitatis gradu sustineantur, ut in-

solentia popularis illorum reverentia, tanquam obice, retundatur, antequam in regalem majestatem se effundat. Rursus, numerosa nobilitas, quæ plerumque minus potens est statum prorsus depauperat: hinc enim profusæ expensæ: atque insuper, cum necesse sit, tractu temporis, complures ex nobilibus indigos fieri, sequitur divortium quoddam, sive malum temperamentum, inter honores et pecunias.

Quod vero ad nobilitatem spectat in personis particularibus: venerationem certe habet, videre castellum, aut ædificium antiquum, quod nulla ruina invasit: aut etiam annosam et proceram arborem solidam et integram: quanto magis intueri antiquam nobilem prosapiam, a fluctibus et procellis temporis illæsam? Nobilitas enim nova regiæ potentiæ opus est, antiqua vero temporis solius. Qui ad nobilitatis fastigium primi evehuntur, virtutum claritudine plerumque posteris eminent, sed innocentia minime. Ad honores enim raro ascenditur, nisi per mixturam bonarum et malarum artium. Æquum vero est, ut virtutum suarum memoria usque ad posteros permanet; vitiorum vero una cum ipsis moriatur. Natalium splendor industriam plerunque minuit; atque qui minus est industrius, alienæ invidet diligentiæ. Ad quod accedit, quod non datur, quo possint ulterius nobiles promoveri. Qui vero in eodem loco hæret, dum alii ascendunt, invidiæ stimulis vix carebit. Contra, nobilitas passivam invidiam omnino lenit eo, quod nobiles in honorum prossessione nati videntur. Sane reges, quibus nobiles adsunt prudentes et capaces, negotia sua mollius fluere sentient, si eos potissimum adhibeant: etenim erga hujusmodi proceres populus magis propendet, utpote natos quodammodo ad imperandum.

XV. De Seditionibus et Turbis.

MAGNI refert ut pastores populi prognostica tempestatum politicarum sciant; quæ tunc maxime sunt, cum res vergunt ad æqualitatem; non secus ac naturales tempestates circa æquinoctia invalescunt. Quem-

admodum autem sæpe videre est flatus ventorum, cavos, et veluti a longinquo, quin et similter maris tumores occultos, ante procellam; idem evenit ingruentibus procellis politicis.

Ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudesque et operta tumescere bella.

Famosi libelli, et licentiosi et mordaces sermones in status scandalum, cum passim volitant, et increbrescunt: similiter novarum rerum rumores mendaces, in regiminis dedecus, undique jactati, et avide a populo excepti; sunt certe inter prognostica seditionum. Quo stemmate deducta sit Fama cum Virgilius depingeret, gigantum sororem eam esse ponit.

Illam Terra parens, ira irritata Deorum
Extremam (ut perhibent) Cæo Enceladoque sororem
Progenuit.

Quasi famæ fuissent seditionum præteritarum reliquiæ: verum sunt illæ non minus seditionum futurarum præcursatrices. Recte tamen utcunque notatum est, inter seditiosos tumultus, et seditiosos rumores, nil aliud fere interesse, nisi qualis est discrepantia inter fratrem et sororem, masculum et fœminam. Præsertim, si eo usque ingravescat malum, ut actiones status laudatissimæ, quæ merito plausum vulgi mererentur, et populi studia conciliare deberent, in deteriorem partem traducantur et sugillentur: hoc enim invidiæ molem grandem demonstrat; ut recte ait Tacitus; *Conflata magna invidia, seu bene seu male gesta premunt.* Neque propterea sequitur, quod quia famæ istæ inter turbarum signa numerentur, ideo earum suppressio severior remedium contra turbas præstare intelligeretur; nam ut plurimum contemptæ facilius evanescunt, et conatus sedulus eas coërcendi nihil aliud fere efficit, quam ut durent magis.

Item illud genus obsequii in exsequendis jussis, de quo loquitur Tacitus, pro suspecto habendum: *Erant in officio, sed tamen qui mallent imperantium mandata interpretari, quam exsequi.* Mandata discutere, detrec-

tare, cavillationibus eludere, quid aliud sunt, quam jugum jactare, et inobedientiam tentare? præsertim ubi in istis disputationibus circa mandata, qui a parte mandatorum stant, loquuntur timide et molliuscule; qui autem adversantur, audacius et contumacius.

Etiam (ut bene notat Macciavellus) cum principes, qui se pro parentibus communibus gerere deberent, factioni alicui se adjungunt, idem fit, ac cum lembus, inclinatione nimia in alterum latus, evertitur. Hoc temporibus Henrici tertii, Gallorum regis, confirmatum est. Ipse enim, a principio, in ligam pro exstirpandis potestantibus se recipi voluit: at paulo post eadem liga contra ipsum regem vertit. Cum enim auctoritas principis fit causæ cujuspiam tanquam accessoria, et fortior insurgit aliqua obligatio, quam vinculum imperii, reges incipiunt de possessione auctoritatis suæ dejici.

Porro cum discordiæ, et duella, et factiones, palam et audacter se ostentant, indicio est reverentiam erga principem exui. Motus enim procerum debent esse sicut motus planetarum, sub primo mobili (juxta opinionem receptam) qui rapide quidem circumferuntur secundum motum primi mobilis, leniter autem renituntur in motu proprio. Quare si viri primores et nobiles propriis motibus violenter rapiantur, et (ut scite Tacitus) *liberius, quam ut imperantium meminissent*; orbes perturbari manifestum est. Reverentia enim id ipsum est, quo reges a Deo accinguntur, qui eam aliquando disrumpere minitatur; *Solvam cingula regum.*

Rursus, cum aliqua ex quatuor imperii columnis concutiatur aut labefactetur (quæ sunt, religio, justitia, consilium, opes) tum serenitas precibus imploranda est. Sed mittamus hæc prognostica seditionum (circa quæ nihilominus intervenient nonnulla, quæ iis tractandis majorem lucem præbere possint, in sequentibus) et primo de materia seditionum; postea de earum causis et flabellis; ultimo de remediis nonnihil dicamus.

Materiam seditionum expendere res est consideratione dignissima. Tutissima enim via seditiones evitandi (si tempora patiantur) est, ut ipsam materiam e

medio tollamus. Si enim fomes flammæ paratus sit, scintillæ, quæ incendium facient, ex qua parte emicare possint, nemo facile dixerit. Seditionum materia duplex est; magna inopia, et præsentium rerum tædium. Certissimum est, tot esse pro turbis vota, quot sunt hominum res attritæ, et decoctæ fortunæ. Unde illa Lucani observatio de statu imperii Romani, paulo ante bellum civile:

> *Hinc usura vorax, rapidumque in tempore fœnus:*
> *Hinc concussa fides, et multis utile bellum.*

Hoc ipsum, *Multis utile bellum*, certum est indicium status ad commotiones et turbas dispositi. Tum si primorum hominum indigentia, ac res accisæ, cum summa plebis inopia et paupertate conjungantur, periculum imminet grave. Rebelliones enim, quæ a ventre ortum habent, pessimæ. Quantum vero ad alienationes animorum, et tædium rerum præsentium; sunt certe illa, in corpore civili, instar humorum maligniorum in corpore naturali, qui ad calorem præternaturalem colligendum, et inflammationes, apti sunt. Nemo autem principum sui periculi magnitudinem metiatur ex eo, quod justa sint aut injusta illa, quæ animos populi alienant: hoc enim esset vulgus rationis nimium capax putare, qui suo sæpe recalcitrant commodo. Neque etiam ex hoc, quod gravamina, ex quibus invidia oritur, grandia sint aut exigua. Malevolentiæ enim ex omnibus istæ periculosissimæ sunt ubi plus timetur, quam sentitur. *Dolendi modus, timendi non item.* Præterea, in maximis oppressionibus ea, quæ patientiam irritant, etiam animos frangunt: at in timoribus dispar est ratio. Neque rursus princeps, aut status, alienationem animorum, et invidiam grassantem, minus pendat, quod aut sæpius, aut diutius, illa fastidia animorum æstuârunt, neque quicquam inde detrimenti respublica cepit. Verum enim licet sit, quod non omnis vapor in procellam desinat; ita vere dici potest ex altera parte, quod procellæ, licet sæpius pertranseant, tandem glomerantur et ruunt. Atque, secundum adagium illud Hispanicum, funiculus in fine, levissima tensione rumpitur.

Causæ seditionum hæ sunt; in rebus religionis innovatio; tributa et census; legum consuetudinum mutatio; immunitatum et privilegiorum violatio; oppressio universalis; indignorum ad honores et magistratus promotio; alienigenæ; caritas annonæ; milites incuriose dimissi; factiones factæ desperatæ; quicquid denique populum offendit, simulque eos in causa communi unit, et conspirare facit.

Quantum ad remedia. Præservativa quædam confuse, et in genere, possunt assignari, de quibus disseremus; curatio autem legitima morbo particulari aptari debet. Itaque consiliis potius, quam præcepto, relinquenda.

Primum contra seditiones remedium, et præventio, hæc est; omni cum opera et diligentia causam illam seditionum materialem, de qua diximus, amovere; paupertatem intelligo civium, et inopiam. Cui inservit, commercii rationes bene liberare, et bene librare; artifices et manufacturas introducere et fovere; desidiam et otium profligare; luxum et profusionem sumptuariis legibus coercere; solum et agros cultura lucrosissima subigere: rebus venalibus pretia justa imponere; census et tributa moderari; et similia. In genere præcavendum, ut incolarum multitudo (temporibus scilicet pacis, quondo gladius nihil demetit) regni proventus, quibus ali possit, non excedat. Neque incolarum multitudo, utrum superflua sit, necne, capitum numero solum censenda est. Sunto enim pauciores, qui multum profundunt, et parum lucrantur, plus illi atterent statum, quam multo plures, qui majore parsimonia degunt, pecunias autem congerunt. Nobilium igitur, et eminentioris dignitatis hominum, numerus auctus magis, puam pro analogia plebeiorum, celeriter statum depauperat. Quod etiam facit cleris numerosus: illi enim sorti reipublicæ nihil addunt. Idem quoque fit cum plures in literis educantur, quam quibus victum suppeditare possint vocationes civiles.

Neque prætereundum est, quod cum omne publicæ opulentiæ augmentum ab exteris nationibus lucrifieri necesse sit (quicquid enim alicubi adjicitur, alibi detrahitur (tria tantum esse, quæ gens genti vendit: mate-

riam mercium; manufacturam; et vecturam. Quæ quidem tres rotæ, si recte progrediantur, æstus divitiarum erunt uberiores. Sæpius autem contingit illud, de quo loquitur poëta, *Materiam superabit opus;* nempe ut manufactura, et vectura, materiæ pretium excedat, et statum magis locupletet. Manifesti sunt hujus rei testes inferioris Germaniæ populus, qui quidem fodinas, non subterraneas illas, sed supra terram, præ omnibus gentibus habent ditissimas.

Nihil autem prius debet esse aut consultius, quam ut videat magistratuum prudentia ne pecuniarum thesauri apud paucos recondantur. Aliter enim facile fuerit, rempublicam inter magnas opes fame perire. Nummus autem, instar fimi, non fructificat, nisi per terram dispergatur. Hoc præcipue efficitur supprimendo, aut saltem coërcendo, voragines illas fœnoris, monopoliorum, et latifundiorum in pascua conversorum et similium.

Quantum ad sedandas animorum offensiones, aut saltem ad amolienda ea, quæ ab iis proveniunt, pericula; duo sunt in omni statu (ut notum est) subditorum genera; proceres et plebs. Quævis harum partium sola, si infensa sit, non magnum subest periculum. Tardi enim sunt populi motus, nisi a nobilibus incitentur: nobiles autem invalidi, nisi vulgus sua sponte ad motus aptum et prædispositum sit: tum periculum revera ingruit, cum potentiores exspectent dum aquæ moveantur apud vulgus, ut ita demum animos exulceratos prodere possint. Fingunt poëtæ, cælicolas Jovem ut vincirent conjurâsse; quod ubi Jupiter accepisset, Minervæ consilio, Briareum centimanum accersivit, ut in suppetias ei veniret. Proculdubio hoc emblema monarchas monet, quam tutum et salutare sit eis plebis studia conciliare et retinere.

Licentiam nonnullam, sed moderatam, animis gravate affectis et malevolis indulgere, ut ebulliunt eorum dolores, et in fumos abeant (modo insolentia absit et audacia) utile sane est. Qui enim humores ad interiores partes retrovertit, et vulnus in viscera sanguinem refundere compellit, ulcera mortifera, et exitialia apostemata, inducit.

4

Ad molliendos exacerbatos et malevolos animos, partes Epimethei etiam ad Prometheum rite transferri possint. Neque enim reperitur remedium utilius. Epimetheus, ubi mala et ærumnas evolare sensisset, operculum vasi festinus imposuit, et in imo dolii spem reservavit. Certe, politice et artificiose spem nutrire, et injicere, ac homines a spe alia in aliam circumducere, ex fortissimis est contra veneum malevolentiæ antidotis. Neque certius est indicium prudentis regiminis et rerum administrationis, quam ubi homines spe continere possit, cum satisfaciendi copia non datur; atque ubi res tam provide tractantur, ut nullum malum ita peremptorie imminere videatur, quin aliqua se ostendat spei rima ad evadendum: quod eo minus difficile factu est, quia tam privatis hominibus, quam factionibus, sibi ipsis adulari insitum est; aut saltem ostentare in gloriam suam quod non omnino credunt.

Trita sane est, sed præcellens periculorum, quæ malevolentiæ minantur, cautio, ut prævideatur ne sit caput aliquod, ad quod populus infensus et exacerbatus confluere, et sub cujus præsidio in corpus aliquod coire, possit. Caput ego illum dico, et ducem idoneum, qui nobilitate et existimatione celebratur; quique apud malevolos acceptus est et gratiosus, atque ad quem ora et oculos convertunt; quique etiam ipse in rebus suis privatis censetur offensus. Quod genus virorum, aut statui conciliandum est, idque non perfunctorie, sed solide; aut per alium aliquem ex iisdem partibus retundendum, qui illi altera se opponat, atque gratiam popularem in diversa trahat et secet.

Ubique hoc obtinet, quod factiosas potentias et coitiones, quæ contra gubernationem imperii frontem contrahunt, inter se committere, aut saltem diffidentiam inter eas seminare, remediam haud contemnendum sit. Etenim male admodum agitur cum republica, si illi, qui erga imperium bene affecti sunt, discordiarum pleni existant, qui vero infensi, et maligni, arcte conjungantur.

Adnotavi sæpius, ingeniosa et arguta dicteria, quæ

principibus improviso exciderunt, nonnunquam scintillas ad seditiones injecisse. Exitiale sibi vulnus inflixit Cæsar eo dicto; *Sylla nescivit literas, dictare non potuit.* Spem enim omnem illud verbulum præscidit, quam homines imbiberant, aliquando eum dictaturam depositurum. Perdidit se ipsum Galba ea dicto; *Legi a se militem, non emi.* Inde enim milites de donativis desperârunt. Probus item propter eam vocem interiit, *Si vixero, non opus erit amplius Romano imperio militibus.* Etenim ob hæc verba milites animum desponderunt. Sunt et alia haud pauca ejusdem generis. Interest sane principibus, in rebus ambiguis, et temporibus anxiis, ut caveant quid dicant, præsertim in concisis his sententiis, quæ veluti spicula volitant, et ex secreto pectoris eorum emissa putantur. Longiores enim et productiores sermones obtusi sunt, et minus notantur.

Postremo, in omnes eventus, habeant circa se principes personas nonnullas militia et fortitudine spectatas, ad reprimendas seditionis in primis motibus. Hoc enim si desit, magis trepidari solet in aulis principum, cum turbæ primo erumpunt, quam par esset. Et status eo genere periculi laborat, quod Tacitus illis verbis innuit; *Atque is habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.* Isti autem militares viri fidi omnino esse debent, et bonæ existimationis potius, quam factiosi, aut populares; et cum cæteris proceribus bene comparati. Aliter remedium morbo gravius.

XVI. De Atheismo.

MINUS durum est, credere portentosissimis fabulis Alcorani, Talmudi, aut Legendæ, quam credere, huic universitatis rerum fabricæ mentem non adesse. Itaque Deus nunquam edidit miraculum ad atheismum convincendum, quoniam opera ejus ordinaria huic rei sufficiunt. Verum est tamen, parum philosophiæ naturalis homines inclinare in atheismum; at altiorem scientiam eos ad religionem circumagere. Etenim intellectus humanus, dum causas secundas intuetur sparsas, interdum iis acquiescere possit, nec ulterius penetrare; ve-

rum cum tandem catenam earum, connexarum inter se, et confœderatarum, contemplari pergat, necesse habet confugere ad providentiam et deitatem. Imo, et illa scola, quæ præcipue accusatur atheismi, si quis vere rem introspiciat, religionem demonstrat clarissime: nempe schola Leucippi, Democriti, et Epicuri. Etenim longe verisimilius est, quatuor elementa mutabilia, et unam quintam essentiam immutabilem, recte ab æterno locata, opus Deo non habere, quam exercitum atomorum et seminum infinitorum, sine ordine fortuito vagantium, hunc rerum ordinem, et pulchritudinem, progignere potuisse, absque ædili quodam divino. Dicit scriptura, *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus:* non dicit, Cogitavit insipiens in corde suo: adeo ut magis intra se hoc asserat, tanquam rem quam lubens optaret, quam quod penitus hoc credat et sentiat. Nemo enim Deos non esse credit, nisi cui Deos non esse expedit. Nulla alia re sane magis convincitur, atheismum labiis tantum insidere, cordi autem minime, quam hac, quod athei opinionem suam sæpe prædicent et defendant; ac si ipsi sibi diffiderent, aliorumque consensu refocillari cuperent. Quinetiam videas interdum atheos sibi discipulos comparare, ut aliæ sectæ faciunt. Imo, quod monstri simile est, quidem ex illis mortem et cruciatus subierunt, potius quam opinionem suam retractare sustinerent, cum tamen, si ex animo sentirent, nihil tale esse quale Deus, quid tandem de ea re satagerent? Epicuro imponitur, eum, existimationis suæ conservandæ gratia, tenuisse, quod existerent quidem beatæ quædam naturæ, sed quæ se ipsis fruerentur; neque mundi administrationi se immiscerent. In qua opinione aiunt eum tempori obsecutum, cum revera Deos esse non putaret. Verum, ut videtur, minus juste arguitur: verba enim ejus egregia sunt et divina; *Non deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones diis applicare profanum.* Plato ipse melius dicere non potuit. Unde videtur, licet audacia polleret ad divinam rerum administrationem pernegandam, eam tamen ad naturam eorum tollendam illi non suffecisse. Indi occidentales particularium Deorum suorum nomina prædicant; etsi

nomen ullum generale habeant, quod Deum significet: exempli gratia, perinde ac ethnici nomina Jovis, Apollinis, Martis, etc. in usu habuissent, voce autem, qua Deum exprimerent, caruissent. Quod satis indicio est, populos maxime barbaros notionem rei habere, licet latitudinem ejus non comprehendant. Adeo ut contra atheistas, homines maxime ferini cum philosophorum subtilissimis militent. Atheista contemplativus raro reperitur; Diogoras quis, Bion, et fortasse Lucianus, atque alii pauci; qui tamen plures esse videntur, quam sunt; quoniam omnibus, qui religionem aliquam aut superstitionem impugnant, a secta adversa solet inuri nomen et nota atheistarum. Sed magni revera atheistæ sunt hypocritæ; qui sacra perpetuo tractant, sed sine sensu. Adeo ut eos in fine cauterizatos evadere necesse sit. Causæ atheismi sunt: divisiones circa religionem, si plures fuerint: nam unica divisio zelum utriusque partis adauget; verum numerosæ atheismum introducunt. Alia causa sunt, scandala sacerdotum; cum eo res redeat, quo innuit S. Bernardus; *Non est jam dicere, ut populus, sic sacerdos; qui nec sic populus, ut sacerdos.* Tertia est, consuetudo profana ludendi et jocandi in rebus sanctis, quæ sensim reverentiam religionis atterit. Postremo ponuntur secula erudita, præsertim cum pace, et rebus prosperis conjuncta. Etenim calamitates et adversa animos hominum ad religionem fortius flectunt. Qui Deos negant, nobilitatem generis humani destruunt. Nam certissimum est, hominem brutis cognatum esse, quatenus ad corpus: quod si, quatenus ad animam, non intercedat ei cognatio cum Deo, vilis est plane, et ignobilis creatura. Destruunt quoque magnanimitatem et humanæ naturæ exaltationem. Cape enim exemplum a cane, et observa, quantos sibi assumat animal illud spiritus, et quantam generositatem induat, cum se ab homine (qui ei vice est Dei, aut melioris naturæ) impulsum perspiciat. Quam fortidudinem liquido cernas tantam esse, quantam creatura illa, absque fiducia melioris naturæ, quam propriæ, æquare nullo modo possit. Similiter et homo, ubi innititur, et spem collocat in divina providentia et gratia, fiduciam et vires colligit, quales humana natura, sibi relicta, nequi-

isset attingere. Quare, ut atheismus in omnibus odium meretur, ita et in hoc, quod privet naturam humanam facultate se ultra fragilitatem humanam attollendi. Quemadmodum fit in personis individuis, similiter fit et in nationibus. Magnanimitatem Romanam nunquam gens aliqua æquavit. Audi igitur quid dicat Cicero. *Quam volumus, licet, patres conscripti, nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso hujus gentis et terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos, et Latinos, sed pietate ac religione, atque hac una sapientia, quod Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes, nationesque superavimus.*

XVII. De Superstitione.

PRÆSTAT nullam aut incertam de Deo habere opinionem, quam contumeliosam, et Deo indignam: alterum enim infidelitatis est, alterum impietatis et opprobii. Ac superstitio certe divinitatis est dedecus. Plutarchus non abs re inquit; *Mallem sane multo, ut homines dicerent, nunquam fuisse talem in rerum natura virum, qualis ferebatur Plutarchus; quam ut dicerent, fuisse quendam Plutarchum, qui liberos suos, recens natos, comedere et devorare solitus erat; quod poëtæ de Saturno memorant.* Quemadmodum autem contumelia superstitionis ingravescit adversus Deum; ita et periculum majus ab illa incumbit hominibus. Atheismus non prorsus convellit dictamina sensus, non philosophiam, affectus naturales, leges, bonæ famæ desiderium; quæ omnia, licet religio abesset, morali cuidam virtuti externæ conducere possunt: at superstitio hæc omnia dejicit, et tyrannidem absolutam in animis hominum exercet. Itaque atheismus turbas in rebuspublicis raro ciet: homines enim cautos reddit, et securitati suæ consulentes. Quin et videmus tempora ipsa, in atheismum procliviora (qualia fuerunt Augusti Cæsaris) tranquilla fuisse. At superstitio compluribus regnis et rebuspublicis ruinæ fuit: introducit enim novum primum mobile, quod omnes imperii sphæras rapit. Magister supersti-

tionis populus; atque in omni superstitione sapientes stultis obsequuntur; atque argumenta practicæ succumbunt, ordine perverso. Gravis fuit ille sermo quorundam prælatorum in concilio Tridentino, in quo doctrina theologorum scholasticorum plurimum potuit; nimirum; *Scholasticos astronomis similes fuisse, qui eccentricos circulos, et epicyclos, et hujusmodi orbium machinas finxerunt, quo phœnomena servarent, etsi satis scirent, nihil tale revera existere:* eodem modo, etiam scholasticos complura subtilia et perplexa axiomata et theoremata invenisse, quo practicæ ecclesiæ caverent. Superstitionis causæ sunt; grati et sensuales ritus ac ceremoniæ, externæ et pharisaicæ sanctitatis excessus; traditionum major, quam par fuerit, reverentia, quæ ecclesiam non potest non onerare; stratagemata prælatorum, quibus utuntur ad ambitionem propriam, et lucrum; nimius intentionum bonarum favor, qui novitatibus et ἐθελοθρησκείαις januam aperit; exemplorum importuna et inepta petitio ab humanis, quæ in divina transferantur; quæ necessario parit phantasiarum male cohærentium mixturam; postremo tempora barbara, cum calamitatibus et perturbationibus conjuncta. Superstitio, sine velo, deformis res est; etenim sicut simiæ similitudo cum homine deformitatem addit; ita et superstitioni similitudo cum religione. Et quemadmodum cibi salubres corrumpuntur in vermiculos; ita ritus et formulæ bonæ et sanæ corrumpuntur in observantias pusillas et superfluas. Quin et non caret superstitione quandoque superstionis fuga; cum se tanto saniorem et puriorem viam inire putent homines, quanto a superstitionibus, prius receptis, longius deflexerint. Itaque curæ esse debet, in religione reformonda (ut fit in corpore purgando) ne sana cum corruptis simul evacuentur; quod fere fit, ubi reformatio regitur a populo.

XVIII. De Peregrinatione in Partes Exteras.

PEREGRINATIO in partes exteras, in junioribus pars institutionis est; in senioribus, pars experientiæ. Qui proficiscitur in partes exteras antequam in lingua

gentis, quam adit, aliquos fecerit progressus, ad ludum grammaticum vadit, non ad peregrinandum. Ut adolescentes peregrinentur sub tutore, aut servo aliquo experto, probo; modo talis sit, qui linguam calleat, quique regionem illam ante adiverit; unde possit eos instruere, quæ in illa regione, ubi peregrinantur, digna spectatu et cognitu sint; quæ amicitiæ et familiaritates contrahendæ; quæ denique studia et disciplinæ ibi vigeant. Aliter enim adolescentes peregrinabuntur cucullati, et foras prospicient parum. Mirabile certe est, in navigationibus, ubi nihil aspici datur præter cœlum et pontum, conficere consuêsse homines diaria; verum in peregrinationibus per terram, in quibus tot res occurrunt observandæ, plerunque hoc omitti; ac si fortuita magis in codicillos mererentur referri, quam quæ de industria observantur. Diaria igitur in usu sint. Res spectandæ et observandæ sunt istæ: Aulæ principum; præsertim cum legatos exteros admittunt: judicia et curæ, cum causæ perorantur; et similiter consistoria ecclesiastica: templa et monasteria, cum monumentis in illis exstantibus: mœnia et munitiones urbium et oppidorum: portus et sinus: antiquitates et ruinæ: bibliothecæ, collegia, disputationes, et prælectiones ubi habentur: naves et carinæ: palatia, et horti magnifici et omœni prope urbes magnas: armaria: navalia: cellæ et horrea publica: loci excambii: bursæ: cellæ mercium: exercitia equitationum, muneris gladiatorii: militum delectus et instructio, cum similibus: comœdiæ, illæ scilicet ad quas homines melioris notæ spectatum veniunt: thesauri monilium et vestium: curiositates et raritates: denique quicquid in locis, quæ transeunt, sit celebre aut memorabile. De his omnibus, a tutoribus, aut servis prædictis, diligenter inquirendum. Quantum ad triumphos, saltationes sub larva, convivia, nuptias, funera, supplicia capitalia, et hujusmodi spectacula, non opus est ut reducantur hominibus in memoriam; attamen non sunt certe illa prorsus negligenda. Si tibi cordi sit fructum peregrinationis adolescentis in compendium redigere, utque brevi spatio multum colligat, hoc faciendum præcipio. Primo (ut dictum est) in lingua aliquis profectus faciendus antequam proficisca-

tur. Tum adjungendus est servus aliquis aut tutor, qui regionem pernôrit, ut et jam dictum est. Hebeat etiam præsto librum aliquem, aut chartam chorographicam, regionis illius, ubi peregrinatur; quæ instar clavis erit ad inquirendum. Conficiat etiam diarium. Ne moretur longius in una urbe, aut oppido, plus certe aut minus, prout locus meretur, sed minime diu. Imo, dum moratur in aliqua civitate, aut oppido, mutet sæpius hospitium, ex una parte oppidi in alteram; nam et hoc certe magnes est attrahendi familiaritates, et consuetudines hominum complurium. Secludat se ut plurimum a consortio popularium suorum, atque in iis locis victitet, ubi simul convivantur homines melioris notæ ex natione ubi peregrinatur. Etiam cum de loco in locum itineratur, paret sibi literas commendatorias ad personam aliquam eminentiorem, degentem in loco quo se transfert, ut ejus favore et opera utatur in iis, quæ spectare aut cognoscere desiderat. Hoc modo peregrinationis utilitatem accelerare poterit. Quatenus ad familiaritates et amicitias, quæ inter peregrinandum adjungendæ sunt; utilissima omnium est illa secretariorum, et ministrorum interiorum quibus legati utuntur: hoc enim pacto, in una regione peregrinando, etiam plurium regionum notitiam et experientiam ad se attrahet et suget. Visitet etiam et adeat personas in unoquoque genere egregias, quæ magni apud exteros nominis sunt; ut possit notare, quomodo os, vultus, et corporis lineamenta et motus, respondeant famæ. Quantum ad rixas et simultates, cum cura et diligentia sunt illæ vitandæ. Oboriuntur sæpissime circa amores, compotationes, præsidentiam, et verba contumeliosa. Et caveat imprimis quivis a consortio hominum iracundorum, et qui facile inimicitias suscipiunt; illi enim eum suis immiscebunt contentionibus. Quando peregrinator domum revertitur, nihilominus regiones, in quibus peregrinatus est, non relinquant prorsus pone se: verum conservet, et colat amicitiam eorum, cum quibus familiaritatem contraxit (iis dico qui sunt ex dignioribus) per literas. Et peregrinatio sua potius manifestetur et appareat in sermonibus suis, quam in vestitu, aut gestu: etiam in sermonibus suis potius

meditetur quid sobrie respondeat, quam ad narrationes facilis et pronus sit. Illud etiam in eo sit conspicuum, quod mores patrios cum moribus exteris non commutaverit: sed potius quod consuetudines patrias iis, quæ peregre didicit, tanquam floribus, asperserit.

XIX. De Imperio.

MISER proculdubio est animi status, pauca habere quæ appetas, multa quæ metuas: attamen hoc ipsum regibus fere proprium est: qui, in supremo gradu collocati, non habent ad quod aspirent; id quod animos eorum reddit languidiores: atque e contra habent phantasmata plurima periculorum et umbrarum volitantium; id quod animos eorum reddit minus serenos. Hinc etiam emanat et alter ille effectus, quem Scriptura regibus tribuit: ut cor regis sit inscrutabile: etenim suspicionum multitudo, et absentia affectus alicujus prædominantis, qui reliquis imperet, cujusvis animum reddit exploratu difficilem. Hinc quoque emanat et illud; quod reges sæpenumero desideria sibi ipsis creent, atque ad nugas animum adjiciant: interdum ad ædificia extruenda; interdum ad ordinem aliquem aut collegium instituendum; interdum ad personam aliquam evehendam; interdum ad artem aliquam mechanicam aut manus excellentiam exercendam; ut Nero studuit pulsandæ citharæ, Domitianus sagittis collimandis, Commodus gladiatoriæ, Caracalla aurigationi. Hoc illis incredibile videtur, qui axioma illud non nôrunt: *Animum humanum magis exhilarari et refici progrediendo in rebus parvis, quam consistendo in rebus grandibus.* Videre etiam est reges, qui sub imperii sui initiis in victoriis et provinciis subjugadis maxime felices fuerunt, cum vix possibile sit ut perpetuos progressus faciant, verum ut fortunam suam aliquando adversam et retrogradam experiantur; sub fine superstitiosos et melancholicos evasisse: uti contigit Alexandro Magno, Diocletiano, ac nostra ætate Carolo quinto; et aliis. Qui enim progredi semper consuevit, et in obicem tandem impingitur, sui ipsius favore excidit, neque amplius res est quæ fuit.

Dicamus nunc de vera imperii temperatura; quam servare res ardua est et rara. Etenim tam temperies, quam intemperies, ex contrariis consistunt. Verum alia res est, contraria miscere, alia alternare. Responsum Apollonii egregia prudentia plenum est. Interrogabat eum Vespasianus; *Quid Neroni ruinæ fuisset?* Respondit; *Nero citharam perite pulsare et accommodare noverat; at in imperando chordas interdum nimium distendebat, interdum eas nimium relaxabat.* Atque certissimum, est, nihil auctoritatem æque destruere, ac inæqualem, et quasi subsultoriam atque intempestivam potentiæ alternationem, nunc rigidius intensæ, nunc laxius remissæ.

Veruntamen et hoc verum est, moderni temporis prudentiam, circa principum negotia tractanda, in hoc potissimum versari, ut conquirantur magis et aptentur remedia et subterfugia malorum et periculorum, cum ingruerint; quam ut prudentia solida et constanti depellantur et summoveantur, antequam impendeant. Verum hoc nihil aliud est, quam in agone cum fortuna experiri. Caveant autem homines, ne obdormiscant circa turbarum materias primas, et inchoamenta. Nemo siquidem, scintillam, incendium parituram, prohibere potest; nec regiones metiri, unde eruptura sit. In principum negotiis interveniunt proculdubio multæ difficultates et impedimenta; at sæpenumero maxima impedimenta sunt principum ipsorum affectus et mores. Etenim principibus frequenter accidit, ut contradictoria plane appetant; sicut recte Tacitus; *Sunt plerumque regum voluntates vehementes, et inter se contrariæ.* At potentiæ nimiæ soloecismus est, credere se posse finem rei pro arbitrio assequi; neque tamen media procurare.

Regibus intercedit negotium cum nationibus vicinis, cum uxoribus propriis, cum liberis suis, cum prælatis et clero, cum proceribus regni, cum nobilibus secundæ classis sive generosis, cum mercatoribus suis, cum plebe regni, cum militibus suis. Atque a singulis horum impendent pericula, nisi adhibeatur cura.

Quod ad vicinos attinet, præscribi non potest regula aliqua certa cautionis, propter occasionum varietatem;

unica excepta; quæ semper tenet. Ea est, ut principes huic rei perpetuo invigilent, ne quis ex vicinis in tantum excrescat (vel novis territorii augmentis, vel commercium ad se trahendo, vel propius accedendo, et similibus) quo majorem nanciscatur lædendi potestatem, quam antea habuerat. Sane, durante triumviratu illo regum (Henrico octavo Anglo, Francisco primo Gallo, et Carolo quinto Hispano) ea viguit inter ipsos diligentia, ut nemo trium vel palmam terræ acquirere potuisset, quin reliqui duo statim rem ad æquilibrium deducerent; neque pacem fœnore redimere sustinerent. Idemque præstabat fœdus illud (cui Gu-icciardinus securitatem Italiæ attribuit) ictum inter Ferdinandum regem Neapolitanum; Lorenzium de Medices, et Ludovicum Sforzam, principes, alterum Florentiæ, alterum Mediolani. Neque recipienda est opinio quorundam ex scholasticis; *Bellum juste suscipi non posse, nisi ob injuriam, aut provocationem præcedentem.* Siquidem justus metus imminentis periculi, etsi violentia aliqua non præcesserit, proculdubio belli causa est competens et legitima.

Quantum ad uxores; exstant exempla ejus generis crudelia et atrocia. Livia, infamis ob beneficium Augusti. Roxolana, uxor Solymanni, perniciem intulit Mustaphæ celeberrimo illi principi; atque alias successionem et domum mariti sui perturbavit. Edwardi secundi regis Angliæ uxor operam præbuit præcipuam in mariti sui de regno deturbatione, et nece. Hoc genus periculi maxime timendum, cum reginæ liberos ex priore marito susceperunt, aut in adulterio degunt.

Quantum ad liberos; ab iis etiam ortæ tragœdiæ plurimæ. Atque generaliter, suspiciones arreptæ a patribus in filios suos infaustæ exstiterunt. Mustaphæ (quem antea nominavimus) cædes stirpi Solymanni adeo fatalis fuit, ut successio sultanorum, usque in hodiernum diem, pro suspecto habeatur, velut sanguinis ementiti, quia Selymus secundus putabatur supposititius. Cædes etiam Crispi, principis summæ spei, inflicta per patrem suum Constantinum Magnum, similiter ejus familiæ fatalis fuit; siquidem tam Constantinus, quam Constans, filii ejus, violenta morte perierunt; et Constan-

tius, qui ex filiis ejus superstes fuit, decessit sane ex morbo, sed non nisi cum Julianus contra eum arma cepisset. Cædes similiter Demetrii, Philippi secundi Macedonis filii, vertit se in patrem, qui mortuus est ex mœrore et pœnitentia. Complura sunt ejusmodi exempla: verum pauca, aut nulla, ubi patres aliquid boni ex ejusmodi diffidentiis perceperunt; præterquam cum filii bellum aperte patribus intulerunt; ut fecit Selimus primus adversus Bajazetem patrem suum; et tres filii Henrici secundi, regis Angliæ.

Quantum ad proceres; sunt illi certe cohibendi, et tanquam in justa distantia a solio regali continendi; verum depressio ipsorum poterit regem fortasse ipsum magis absolutum reddere, sed interim minus tutum, et minus efficacem ad ea, quæ cupit perficienda. Hoc notavi in historia mea regni Henrici septimi, qui nobiles suos perpetuo deprimebat: unde factum, ut tempora ejus difficultatibus et turbis plena essent. Nobiles enim, etsi in fide et officio versus eum manserint, attamen minime cum eo cooperabantur in negotiis suis; ita ut ipse fere omnia solus sustineret.

Quatenus ad nobiles secundæ classis; parum periculi ab illis manare potest, cum sint corpus dispersum. Poterunt illi quidem nonnunquam grandia loqui, sed non multum nocere. Quinimo fovendi sunt, tanquam qui potentiam nobilitatis superioris optime temperent, ne immodice excrescat: atque rursus, cum populi gubernacula immediate tractent, motus populares optime compescunt.

Quod ad mercatores; sunt illi instar venæ portæ: qui nisi flouerint, potest quidem regnum aliquod artus habere robustos, sed venas vacuas, et habitum corporis macrum. Vectigalia et portoria immodica raro regis reditus adaugent. Etenim quod in partibus lucretur, in summa deperdit; commercii quanto diminuto.

Quantum ad plebem; ab iis raro creatur periculum, nisi habeant ductores potentes et populares; aut si introducas mutationem in religione; vel in consuetudinibus antiquis; vel in gravaminibus tributorum; vel in aliis, quæ victum eorum decurtant.

Quantum denique ad milites; periculosissima res est,

si in corpus unum cogantur, vel exercitus, vel præsidiorum ; et donativis insuescant. Cujus clarissima cernimus exempla, in janizariis et prætorianis. Verum militum conscriptio, et ad arma tractanda instructio, et in locis diversis, et sub diversis ducibus, et sine donativis ; res sunt utiles, et salubres, et sine periculo.

Principes corporibus cœlestibus similes: quæ tempora felicia, aut infelicia, in fluxu suo producunt; quæque veneratione multa gaudent, requie nulla. Omnia circa reges præcepta duobus illis monitis clauduntur ; *Memento quod es homo ;* et *Memento quod es Deus, seu Vice-dei :* quorum alterum pertinet ad potestatem eorum coërcendam, alterum ad voluntatem regendam.

XX. De Consilio.

SUMMA, quæ intercedit inter homines, fides est illa consilium impertiendi. Etenim in alio quovis fidei genere, partes tantum vitæ aliis commendamus ; terras, bona, liberos, existimationem, et alia negotia particularia ; verum iis, quos nobis consiliarios adhibemus, omnia mandamus. Quanto magis, qui partes consiliariorum præstant, ad omnen integritatem et sinceritatem astringuntur. Principes vel prudentissimi, nullo modo in diminutionem auctoritatis accipiant, si consilia virorum selectorum utantur. Quin et Deus ipse consilio non vacat ; sed inter nomina magna Filii sui benedicti ponit, ut consiliarius vocetur. Salomonis certe pronunciatum tale : *In consilio stabilitas.* Res humanæ proculdubio, aut primam, aut secundam agitationem subibunt : si minus consultationum argumentis jactentur, certe fluctibus fortunæ jactabuntur ; plenæque evadent, inconstantiæ, et mutationum, modo texendæ, modo retexendæ, instar vacillationum hominis ebrii. Sane filius Salomonis vim consilii expertus est, quemadmodum pater ejus necessitatem et usum vidit. Etenim regnum Deo dilectum, primo laceratum et fractum est consilio pravo. Cui quidem consilio inustæ sunt, ut nobis sint documento, notæ illæ duæ, per quas consilia prava in perpetuum dignoscantur; una, quod fuerit consilium juvenile quoad

personas; altera, quod fuerit violentum quoad subjectum.

Sapientia veterum in parabola adumbravit tam unionem et insolubilem conjunctionem consilii cum regibus, quam prudentem et politicum usum ejusdem per reges adhibendum. Alterum in eo, quod Jovem narrant, Metim (quæ vox consilium significat) in uxorem duxisse; in quo innuunt, consilium imperio sponsæ loco esse. Alterum in eo, quod sequitur: quod hujusmodi commentum est. Tradunt, postquam Metis nupta fuisset Jovi, eam gravidam ex illo factam: Jovem autem non sustinuisse donec pareret, sed eam devorâsse; unde ipsum quoque gravidum factum; et Palladem armatam ex capite suo edidisse. Quæ fabula portentosa arcanum imperii involvit: hoc nimirum; ad quem modum reges erga consilium suum sanctius se gerere debeant; primum, ut res deliberandas illis committant; quod est veluti prima conceptio; secundo, cum elaboratæ et efformatæ fuerint, veluti in utero consilii sui, atque maturuerint, et partui vicinæ sint; tum demum non permittant amplius consilio suo et decretum perficiant, acsi res ex eorum auctoritate penderet; sed negotium ad se retrahant, et palam omnibus faciant, decreta et ordinationes ultimas (quæ, quoniam cum prudentia et potestate exeunt, assimilantur Palladi armatæ) a se ipsis emanare; neque solum ab auctoritate sua, verum etiam (quo magis existimationem suam evehant) ab ingenio et auctoritate propria provenire.

Dicamus jam de incommodis consilii, et de ipsorum remediis. Incommoda, quæ se produnt, in consilio utendo et adhibendo sunt tria. Primo, quod hæc res negotia minus reddat secreta. Secundo, quod derogare videatur de auctoritate principum, acsi minus ex se penderent. Tertio quod subsit periculum a consiliis infidelibus, quæ tendant potius in commodum consulentis, quam principis ipsius. Ad quæ mala evitanda, doctrina quorundam ex Italis, et practica apud Gallos, temporibus quorundam regum, introduxit consilia interiora, quæ vulgo vocantur cabinetti: remedium sane morbo deterius.

Quantum ad occultationem consiliorum; non tenentur principes, omnia cum omnibus consiliariis communicare; sed tam personas, quam negotia, cum delectu excerpere possunt. Neque necesse est principi, qui deliberat quid sit agendum, simul detegere quid in animo habeat statuere. Verum caveant principes, ne propalationis negotiorum suorum ipsi in causa sint. Quatenus vero ad consilia, quos diximus cabinettos, in illos diverbium illud competit; *Plenus rimarum sum.* Futilis quispiam, qui gloriæ sibi duxerit arcana nosse et retegere; plus nocebit, quam complures, qui bene nôrunt, officii sui esse eadem reticere. Verum est, intervenire negotia quædam ejus generis, quæ occultationem summam requirunt; qualis non facile ultra notitiam unius aut duorum, præter ipsum regem, excedet: neque improspere cedere solent istiusmodi consilia: nam, præterquam quod secreta sint, procedunt plerunque constanter, et uno quasi spiritu reguntur, absque contentione. Sed tum demum hoc recte cedet, si rex prudens sit, et proprio marte validus; et simul consiliarii illi sint sagaces; et ante omnia finibus, quos sibi proponit rex, fidi. Id quod contigit Henrico septimo Angliæ regi; qui arcana sua majoris momenti duobus tantummodo consiliariis impertiebatur, Mortono et Foxo.

Quantum ad auctoritatem minuendam; fabula remedium monstrat. Imo majestas regum exaltatur potius, quam deprimitur, cum in cathedra consilii sedeant. Neque unquam invenire est principem, auctoritate sua imminutum, per consilium suum; nisi forte ubi obtigerit potentia nimia in uno aliquo consiliario; aut nimis arcta combinatio inter diversos: quæ duo mala cito deprehenduntur et sanantur.

Quantum ad postremum incommodum; consiliarios nimirum, in consilio dando, suæ rei prospecturos, non domini; minime dubium est, Scripturam illam, *Non inveniet fidem super terram*, intelligi debere de natura temporum, minime de personis singulis. Reperiuntur siquidem viri, fideles, sinceri, candidi, et veraces; minime vafri aut involuti. Asciscant sibi principes, ante omnia, ingenia talia. Præterea consiliarii raro ita

inter se uniuntur, quin alius super alium excubias agat; adeo ut, si quis consilia det factiosa, aut ad privatos fines collimantia, celeriter hoc ad aures principis deveniat. Remedium autem præstantissimum fuerit, si reges dent operam ut consiliarios suos pernoscant; quemadmodum illi, ut principem.

Principis est virtus maxima nosse suos.

Contra vero consiliarios non decet nimios esse rimatores in personam principis sui. Vera enim consiliarii constitutio hæc; ut peritior sit in negotiis principis, quam in moribus ejus. Sic enim verisimile fiet, eum consilium potius recta directurum, quam se principi accommodaturum quo complaceat. Principibus etiam hoc magno usui esse possit, si opiniones et vota consiliariorum suorum, et divisim, et conjunctim, recipiant. Etenim opinio, in secreto prolata, liberior multo est; sed illa, quæ coram aliis, gravior. Nam in privato quisque propriis affectibus plus inservit; in consortio, aliorum affectibus magis obnoxius est: itaque neutrum omittendum; atque ab inferioribus in privato potius, ut libertati consulatur: a grandioribus in consortio potius, ut modestius sententiam ferant. Nil prodest, si principes de rebus deliberent, nisi diligenter quoque deliberent de personis: etenim res omnes, tanquam imagines mortuæ; vita autem actionis in delectu personarum potissimum consistit. Neque sufficit, de personis deliberare secundum genera, veluti in idea quadam, aut descriptione mathematica; qualis videlicet character et conditio personæ esse debeat; etenim errores maximi interveniunt, et judicii libra maxime versatur in delectu individuorum. Illud quoque memoria tenendum; optimi consiliarii mortui: libri veritati non parcunt, cum consiliarii vivi forte in adulationem lapsuri sint. Utile itaque fuerit, libros multum revolvere; præsertim eorum auctorum, qui et ipsi gubernacula rerum tractârunt.

Consilia, hac ætate, in locis plurimis nihil aliud fere sunt, quam congressus, et colloquia familiaria; ubi res potius sermonibus jactentur, quam debitis argumentis trutinentur. Atque plerumque præcipitantur nimis ad

decretum vel actum consilii properatur. Satius esset, si in majoris momenti negotiis res uno die deliberanda proponeretur, altero tractaretur; *In nocte consilium.* Id certe præstitum est in tractatu unionis, inter delegatos Angliæ et Scotiæ; qui conventus regulariter, et optimo ordine, processit. Ad petitiones autem privatas, dies aliquos præfigi probo: nam et supplicantibus tempora certa indicant, quibus commodius se applicent; et solenniores conventus exonerant, ut possint hoc agere. In delectu deputatorum, qui negotia ad consilium informandum præparent, præstat eos eligere, qui æqui sint, et in neutram partem propendeant, quam æquitatem quandam creare, introducendo aliquos, qui utrique parti sedulo faveant. Probo etiam delegationes, non tantum temporaneas, aut e re nata; sed etiam continuatas, et perpetuas. Exempli gratia; quæ curent, separatim, commercia; ærarium; bellum; gratias; gravamina; provincias particulares. Sane, ubi in usu sunt consilia subordinata diversa, atque unicum tantum superius consilium (ut fit in Hispania) nihil aliud fere sunt ejusmodi consilia, quam deputationes (quales diximus) perpetuæ, nisi quod majore auctoritate polleant. Si casus postulet, ut informetur consilium ab hominibus alicujus muneris aut professionis particularis (veluti jurisperitis, nauticis, excusoribus nummorum, mercatoribus, artificibus, et similibus) audiantur illi primo coram delegatis; et postea, prout occasio postulat, coram consilio. Neque permittantur venire catervatim, aut more tribunitio se gerere; hoc enim foret, clamoribus consilium fatigare, non informationem, ut decet, exhibere. Mensa oblonga, et rursus quadrata, sive sedes ad parietes cameræ consilii, videri possunt formalia tantum; sed sunt profecto realia: nam ad mensam oblongam, pauci, qui prioribus locis sedent, res quasi soli transigunt; verum in aliis, quas diximus, figuris major usus consiliariorum, qui inferius sedent. Rex, cum præsidet ipse in consilio, caveat ne sententiam suam citius, quam par est, declaret: hoc si fecerit, consiliarii se ad nutum ejus applicabunt; et loco consilii liberi, canticum ei occinent; *Placebo.*

XXI. De Mora.

FORTUNA foro rerum venalium similis est; ubi sæpe (si paululum exspectare poteris) minuetur pretium. Rursus, aliquando Sibyllæ licitationibus assimilatur; quæ primo plenas offert merces, mox partes aliquas consumens, integrum tamen pretium postulat. Nam *occasio* (ut in trito habetur carmine) *occipitium nobis obvertit calvum, postquam capillorum in fronte copiam fecit non arripientibus:* vel saltem utris ansam præbet primo accipiendam: dein ventrem, qui difficilius comprehenditur. Nusquam certe major apparet sapientia, quam in tempestivis negotiorum auspiciis, principiisque eligendis: non jam levia sunt pericula, si levia videantur; et plura pericula fefellerunt, quam vim intulerunt. Quinimo, satius est quibusdam periculis quasi media via occurrere, quam eorum motus, et appropinquationem, pepetuo inquirere, et observare. *Qui enim nimium invigilat, interdum dormitat.* E contrario, umbrarum longitudine decipi (ut quidam olim, quando luna, horizonti proxima, hostium terga irradiabat) atque ita ante tempus tela emittere; aut pericula, præmature obviando, accersere, alterum est extremum. Nam opportunitatis maturitas, vel immaturitas, est (ut antea diximus) ad amussim examinanda. Ac ut plurimum expedit omnium magnorum negotiorum principia Argo cum centum oculis suis, exitus vero Briareo cum centum manibus suis, committere: primum scilicet invigilare, postea accelerare. Etenim Orci galea, quæ politicum vere reddit invisibilem, est consiliorum occultatio et expeditionum celeritas. Cum enim ad executionem ventum sit, nulla occultatio celeritati est æquiparanda; more globuli e tormento emissi, qui tam velociter pertransit, ut ipsam oculorum aciem antevertat.

XXII. De Astutia.

PER astutiam intelligimus sinistram quandam et obliquam prudentiam. Et pro certo est, multum inte-

resse inter astutum et prudentem; non solum quatenus ad probitatem, sed etiam quatenus ad mentis vires. Sunt qui chartas pictas artificio quodam miscere sciunt, qui tamen periti lusores non sunt; sunt itidem nonnulli, qui in competitionibus, et factionibus regendis, multum valent, alias vero infirmi judicii sunt. Rursus, alia res est, personarum naturas et mores callere, alia vero, negotia pernosse: sunt enim haud pauci, qui in personarum aditibus et temporibus versuti sunt, neque tamen partis realis negotiorum sunt capaces: quæ est constitutio ipsissima hominum, qui in personis dignoscendis, non in libris evolvendis, operam collocârunt. Tales magis in pragmaticis adhiberi debent, quam in consiliis; et non aliter fere usum sui præbent, quam in viis, quas sæpe contriverunt. Converte eos ad homines novos, et artibus suis excidunt: adeo ut vetus illa regula stultum a sapiente dignoscendi (*Mitte ambos ad ignotos et videbis*) de hujusmodi hominibus non teneat. Quoniam autem astuti isti homines similes sunt pusillarum mercium propolis, non abs re fuerit officinas ipsorum excutere.

Inter astutias numerari potest, ut quis vultum ejus, cum quo colloquitur, limatius observet: quod etiam jesuitæ præcipiunt. Sunt enim complures, iique ex prudentioribus, qui corda habent obscura, vultus autem pellucidos. Verum decet hoc fieri cum modesta oculorum per vices demissione, quemadmodum et faciunt jesuitæ.

Altera existit astutia, ut, cum aliquid propere et facile obtinere et expedire cupias, personam, cum qua agis, de alio quopiam negotio sermonem inferendo detineas et præoccupes; ne nimium ad objectiones et scrupulos evigilet. Equidem noveram consiliarium quendam, et secretarium, qui nunquam ad Elizabetham reginam Angliæ, ad diplomata manu reginæ signanda, accessit, quin a principio illam in aliquos de rebus status gravioribus sermones perduceret, ut hisce intenta, ad diplomata minus animum adjiceret.

Idem valet subitæ prehensionis ratio, si quis rem proponat, quando persona, cum qua agitur, ad alia festi-

nat, neque moram pati potest rem accuratius considerandi.

Si cui in animo est, negotium aliquod destruere, quod alius fortasse quispiam dextre et cum effectu propositurus fuisset, ipse se erga negotium bene affectum simulet, atque ipse rem proponat, sed eo modo, ut successum ejus disturbet.

Abruptio sermonis in medio, quasi quis se ipsum deprehenderet et contineret, majorem generat appetitum in eo, quocum colloqueris, ad ulterius inquirendum.

Quoniam autem imprimit fortius quod quæstione erutum est, quam quod sponte oblatum, possis ad inescandam quæstionem insolitum induere vultum: ex quo occasio detur alteri interrogandi, quid sibi velit ista oris mutatio? Ut Nehemias fecit; *Neque ante illud tempus tristis fueram in conspectu regis.*

In rebus ambiguis et ingratis bonum est, initia de iis sermonem inferendi alicui alteri deputare, cujus verba minoris sint ponderis, et majoris auctoritatis vocem in subsidiis reservare, veluti casu fortuito intervenientem, ut interrogetur ille superveniens, de eo sermone, qui ab altero injectus est. Quod fecit Narcissus, cum indicaret Claudio matrimonium Messalinæ et Silii.

In rebus, quas a se amoliri quis cupiat, non inutile est vulgi nomen mutuari: ac si quis tali formula utatur; *Hoc vulgo dicitur*, aut *increbuit sermo.*

Noveram quendam, cui cum literas scriberet, id, quod maximi erat momenti, postscripto semper includebat, ut rem fere prætermissam.

Noveram et alium, qui cum ad colloquium cum alio veniret, id quod maxime ei in sermone curæ erat, præterire solitus erat, et discedere, et rursus redire, et tum demum ejus rei mentionem facere, ac si illa fere e memoria excidisset.

Alii se subito deprehendi procurant tali tempore, quo verisimile est partem, cui insidiantur, superventuram; ac simul se chartam aliquam in manu habentes, aut aliquid præter consuetudinem agentes, inveniri volunt; ut interrogentur de iis rebus, quas revera ipsi eloqui cupiunt.

Astutiæ species satis vafra est, ea verba proprio nomine prolata sibi excidere pati, quæ alium arripere, et iis uti, quis expetit, ut inde alterum irretiat et subruat. Noveram duos pro officio secretarii, tempore reginæ Elizabethæ, competitores; qui tamen se invicem amice tractabant; quique de negotio ipso competitionis suæ sæpius conferebant. Atque alter ipsorum dicebat; *Fieri secretarium in declinatione monarchiæ* rem esse haud parvi periculi; seque illud genus honoris minime ambire; alter statim verba illa, callide prolata, bona fide arripuit; et cum amicis suis nonnullis libere sermones conseruit, dicens, se in declinatione monarchiæ muneris secretarii ambitiosum esse non debere. Prior ille occasione usus est, eaque verba ut ad reginæ aures pervenirent, tanquam scilicet ab altero prolata, curavit: quæ, indignata circa illa verba, in declinatione monarchiæ, cum ipsa se vigentem reputaret, posterioris illius competitionem nunquam postea admisit.

Est astutiæ quoddam genus, quod Anglico proverbio, *Felem in aheno vertere*, satis absurde dicitur; cum ea verba, quæ quis apud alium profert, imputat colloquenti, tanquam ab ipso prolata. Et, ut verum dicamus, cum talia aliqua verba inter duos agitata fuerint, difficile est probare et verificare, ab utro primum inceperint.

Est artificium in usu, ut quis in alios spicula quædam oblique torqueat, justificando se ipsum per negativas; utpote dicendo; *Hoc ego non facio:* ut Tigillinus fecit, Burrhum sugillando; *Se non diversas spes, sed incolumitatem imperatoris, simpliciter spectare.*

Nonnulli in promptu habent tot narrationes et historiolas, ut nihil sit quod insinuare cupiunt, quin id historiola aliqua involvere possint; unde, et se magis in tuto continent, quasi nihil diserte affirmantes, et rem ipsam majore cum voluptate spargi efficiunt.

Bonum est astutiæ genus, ut quis responsum, quod obtinere cupit, conceptis verbis proponat. Etenim alteram partem minus hærere facit.

Mirum est cernere, quamdiu nonnulli occasionem captent dicendi illud, quod proferre cupiunt, et quanto

circuitu uti sustineant; et quot alia attingere, ut quo volunt perveniant. Res certe hæc, magnæ patientiæ, sed multi usus.

Improvisa et audax quæstio aliquando hominem deprehendit, et detegit. Simile quiddam evenit cuidam, qui nomen mutaverat, et in templo divi Pauli obambulans, fuit ab alio, per nomen suum verum, a tergo compellatus; ad quod statim retrospexit. Verum merces hæ pusillæ, et astutiæ minores, sunt infinitæ. Neque male factum esset, si quis earum conficeret uberiorem catalogum; quoniam nihil rebus obest magis, quam quod astuti recipiantur pro prudentibus.

Illud pro certo habendum, nonnullos negotiorum periodos et pausas nosse, qui in ipsorum viscera et interiora penetrare nequeunt: ut reperiuntur ædes nonnullæ, quæ gradus nactæ sunt commodos et anticameras, sed absque cubiculo aliquo pulchriore. Itaque tales videbis in conclusionibus deliberationum commodos quosdam exitus reperire; ad rem vero examinandam et disceptandam, nullo modo sufficere. Attamen, sæpenumero ex hac re existimationem quandam aucupantur; veluti ingenia, quæ ad decernendum potius, quam disputandum, sint aptiora. Sunt qui magis innituntur dolis, quos aliis struunt, quam consiliis solidis et sanis; sed Salomon ait *Prudens advertit ad gressus suos; stultus divertit ad dolos.*

XXIII. De Prudentia quæ sibi sapit.

FORMICA animalculum sibi sapiens, sed in horto nocivum. Et sane fit, ut qui si nimium amantes sint, reipublicæ noceant. Partire itaque moderate inter amorem tui ipsius, et amorem reipublicæ: atque ita tibi sis proximus, ut in alios non sis injurius, præsertim in regem tuum, aut patriam. Centrum plane ignobile est actionum hominis cujuspiam, commodum proprium. Recte terrestrem naturam sapit. Terra enim suo stat fixa centro; ubi quæ affinia cœlestibus sunt omnia, moventur super centrum alterius, cui benefaciunt. Ad se omnia referre, tolerabilius est in viris principibus;

quia ipsi intra personam suam non consistunt; sed publico periculo et fortuna degunt. Verum in servo principis, aut cive reipublicæ, res est perniciosissima. Etenim negotia publica universa, quæ ad id genus homine expediuntur, ad fines proprios flectuntur; quos necesse est eccentricos sæpe esse ad fines domini sive status sui. Eligant itaque principes, et status, ministros et servos, qui hac nota non maculantur; nisi velint res suas accessorii tantum loco esse. Imo quod hunc effectum reddit magis exitiosum, illud est; quod amittitur plane rerum analogia. Satis enim iniquum esset, si bonum servi præferatur bono domini; sed adhuc longe iniquius est, cum exiguum bonum servi, antefertur magno bono domini. Veruntamen id sæpius factum est per officiarios pravos; veluti thesaurarios, legatos, duces, et alios servos aut ministros infideles et improbos: qui globulo suo pondus addunt finium suorum minutorum, quod eum in transversum inclinet utilitas domini sui, in rebus gravioribus et magni momenti. Et plerunque commodum, quod ejusmodi servi ad se attrahunt, est pro modulo fortunæ propriæ; at detrimentum, quocum permutent commodum illud, est pro modulo fortunæ domini sui. Siquidem philautorum istiusmodi ingenium patitur, ut non morentur domum proximi incendere pro re nihilo majore, quam ad assanda ova sua. Veruntamen hujusmodi ministri haud raro apud viros potentes gratia pollent; quia illis jucunda procurant, sibi utilia: atque utriusvis rei causa fortunam domini sui prodent.

Prudentia, quæ sibi uni sapit, in plurimis ejus ramis res sane depravata. Assimilanda sapientiæ soricum, qui domum aliquam pro certo deserent paulo ante ruinam: sapientiæ vulpis, quæ taxonem e domo expellit, quam sibi defodit, non illi: sapientiæ crocodili, qui lacrymas emittit cum devorare cupit. Verum illud imprimis observationem meretur; quod hujusmodi homines, qui (ut Cicero loquitur de Pompeio) *sui sunt amantes sine rivali*, sæpenumero infortunati sint: cumque sibi per totam vitam sacrificaverint, in exitu sacrificant inconstantiæ fortunæ, cujus alas sperabant se pulchra illa sapientia sua præscidisse.

XXIV. De Innovationibus.

SICUT partus recens editi informes sunt; sic videre est in novis institutis; quæ sunt partus temporis. Veruntamen, ut qui in familiam suam honores primi introducunt, posteris suis plerunque dignitate prælucent; ita rerum exemplaria et primordia (quando feliciter jacta sunt) imitationem ætatis sequentis, ut plurimum, superant. Malum enim, in natura humana, naturali motu fertur; qui processu invalescit; at bonum, ut fieri amat in violentis motibus, in primo impetu fortissimum. Certe omnis medicina innovatio est: et qui nova remedia accipere nolit, nova mala exspectet. Novator enim maximus omnium tempus. Quod si tempus, decursu solo, res in pejus ferat; prudentia vero et industria eas in melius restituere non contendat, quis tandem erit finis mali? Hoc concedi prorsus debet; quod consuetudine firmatum est, etsi minus sit bonum, aptum esse tamen temporibus; quæque uno quasi alveo fluxerunt, fœdere quodam conjuncta esse; ubi contra nova veteribus non usquequaque tam concinne cohæreant: etsi enim utilitate juvent, novitate tamen et inconformitate turbant. Sunt certe novitates, tanquam advenæ aut peregrini, quos admiratione plus, minus benevolentia prosequimur. Recte quidem hæc omnia, si tempus quiesceret; hoc tamen indefesse in orbem agitatur. Inde fit, ut importuna et morosa moris retentio, res turbulenta sit, æque ac novitas; et qui vetera superstitiose nimis reverentur, cedant in præsentis seculi ludibrium. Prudenter igitur facient homines, si, in innovationibus suis, a tempore exemplum petant: tempus enim innovat vel maxime, sed tacite, pedetentim, ac sine sensu. Illud enim pro certo habeas; quod novum est, præter spem et exspectationem accedere; et huic adjicere aliquid, illi eripere: at cui incremento est novitas, ille fortunæ gratias habet, et tempori; cui vero nocumento, is novitatis auctorem injuriarum postulat. Expedit præterea experimentis novis in corporibus politicis medendis non uti, nisi ur-

gens incumbat necessitas, aut evidens se ostendat utilitas: et sedulo cavere, ut reformationis studium mutationem inducat, non autem studium mutationis reformationem prætexat. Quinetiam omnis novitas, quam rejicere fortasse non datur, pro suspecta tamen haberi debet. Denique, ex Scripturæ monito, *Stemus super vias antiquas, atque circumspiciamus, quæ sit via bona, et recta, et ambulemus in ea.*

XXV. De Expediendis Negotiis.

CELERITAS nimia, et affectata, negotia ut plurimum perdit. Similis est illi rei, quam medici prædigestionem, sive præproperam digestionem, vocant: quæ corpus implere solet humoribus crudis, et secretis seminibus morborum. Itaque negotiorum expeditionem ne metiaris per tempora consulendi, sed per negotii ipsius progressum. Et quemadmodum in cursu minime in passus granditate, aut pedum elevatione altiore, celeritas consistit, sed in motu eorundem humiliore, et æquabili; ita in negotiis, mordicus rei inhærere, neque partem negotii nimiam pro una vice avide amplecti, celeritatem in conficiendo procurat. Curæ est nonnullis illud tantum, ut brevi tempore multum confecisse videantur; aut ut periodos aliquas negotiorum falsas confingant, quo acres in negotiis existimentur: verum aliud est, tempori parcere, negotium contrahendo, aliud intercidendo: negotia autem in eum modum tractata, crebris nimirum congressibus, plerunque sursum deorsum feruntur, magna inconstantia. Novimus virum prudentem, cui semper in ore erat, cum festinationem nimiam videret, *Manete paulisper, ut expediamus celerius.*

Ex altera parte, vera celeritas in expediendis negotiis res est pretiosa. Tempus siquidem negotiorum, sicuti pecunia mercium, est mensura. Emitur igitur negotium magno, ubi nimia est protractio. Spartani, et Hispani, tarditatis notati sunt: *Mi venga la muerte de Spagna:* Veniet mors mea ab Hispania: tum, scio, cunctanter veniet.

Aurem illis præbe facilem, quibus primæ in informatione negotii partes demandatæ sunt: et potius viam illis monstres ab initio, quam postea in orationis filo crebrius interrumpas. Qui enim in ordine, quem sibi præstituit, perturbatur, subsultabit, et prolixior fiet, dum memoriam suam recolliget; quam alias futurus fuisset, si sua methodo perrexisset. Sed interdum videre est, moderatorem molestum esse magis, quam oratorem.

Repetitiones plerunque cum temporis jactura fiunt; attamen statum quæstionis sæpe repetere, lucrum est temporis vel maximum; etenim complures sermones, prorsus abs re, in ipso partu, abigit. Orationes prolixæ et curiosæ æque expeditioni negotiorum conveniunt, ac toga prælonga, terram verrens, cursui. Præfatiunculæ, transitiones bellæ, et excusationes, atque alia verba, quæ ad personam loquentis referuntur, tempus haud parum devastant; et licet a modestia emanare videantur, sunt tamen revera gloriolæ captatrices. Sed cave ne in rem ipsam ab initio descendas, cum in hominum voluntatibus impedimentum aliquod reperiatur, aut obstructio; etenim animorum præ-occupatio sermonum semper postulat præfationes: instar fomentationis ante unguentum, quo unguentum mollius subintret.

Ante omnia, ordo, et distributio, et partium apta extractio, celeritatis tanquam vita est: ita tamen ut distributio non sit nimium subtilis. Nam qui partitione non utetur, in negotia nunquam commode ingredietur; qui autem nimia utetur, vix emerget. Tempora prudenter deligere, tempus plurimum lucratur; atque intempestiva propositio nil aliud, quam aërem verberare, et tempore abuti. Tres sunt negotiorum partes: præparatio; consultatio sive examinatio; et perfectio; harum (si expeditioni consulere in animo est) media sit opus multorum; prima autem, et ultima, paucorum. Procedendi in negotiis initium sumere ab iis, quæ scripto comprehensa sunt, plerunque expeditionem promovet: licet enim contigerit, ea in totum rejici, nihilominus negativa illa plus valebit ad consilia educenda, quam

indefinita; quemadmodum cinis magis generativus, quam pulvis.

XXVI. De Prudentia Apparente.

RECEPTA est opinio, Gallos prudentiores esse, quam videntur; Hispanos autem prudentiores videri, quam sunt. Sed utcunque se res habeat inter gentes, certum est, hoc usu venire inter personas singulares. Sicut enim loquitur apostolus de pietate; *Speciem pietatis habentes, sed virtutem ejus negantes;* ita certe inveniuntur nonnulli, qui nugantur solenniter, cum prudentes minime sint; *Magno conatu nugas.* Res est profecto prudentibus ridicula, et satira digna, affectatores istos videre; in quot formas se vertant, et quali utantur arte quasi prospectiva, qua superficies appareat corpus, quod profunditatem aut dimensionem solidi habeat. Alii tam secreti sunt, et in se declarando parci, ut merces suas, nisi sub obscura luce, ostendere nolint: et videri volunt, plus significare, quam loqui: cumque sibi ipsis conscii sint, se de iis rebus loqui, quas non bene nôrunt; cupiunt nihilominus videri, se illa nosse, quæ non possunt tuto loqui. Alii vultu et gestu verbis suffragantur, et veluti per signa sapiunt: ut Cicero ait de Pisone; *Respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio; crudelitatem tibi non placere.* Alii se valere putant, si grande quiddam loquantur, idque stylo peremptorio: itaque nihil morantur, et pro admissis accipiunt, quæ probare non possunt. Sunt qui, quicquid sub captum eorum non cadit, spernere aut parvi pendere præ se ferunt, tanquam impertinens et curiosum; sicque inscitiam suam pro judicio limato obtendunt. Alii distinctionem aliquam semper in promptu habent; et plerunque hominum ingenia subtilitate perstringendo, rem prætervehuntur. De quo genere loquitur Aulus Gellius; *Hominem delirum, qui verborum minutiis rerum frangit pondera.* Ad quod exemplum, Plato in *Protagora*, per ironiam, introducit Prodicum, sermonem integrum contexentem ex distinctionibus, a principio usque ad finem. Generaliter,

istiusmodi homines, in consultationibus, negativæ libenter se applicant, ex existimationem quandam aucupantur ex scrupulis et difficultatibus proponendis et prædicendis; etenim cum id, quod proponitur, penitus rejicitur, nil ultra restat agendum; sin probatur, nova indiget opera: quod prudentiæ genus spurium negotia prorsus perdit. Ut verbo dicamus; nec mercator aliquis obæratus, nec decoctor rei familiaris occultus, tot artificiis se muniet, ad divitias simulandas; quot homines isti, vera prudentia destituti, utuntur, ad prudentiæ suæ opinionem tuendam. Certe homines, hac prudentia præditi, opinionem vulgi facile aucupari possunt; sed ad negotia gravia tractanda nemo talium delectum faciat: etenim, ad negotia promovenda, satius proculdubio fuerit, virum eligere paulo absurdiorem, quam hujusmodi formalistam fastidiosum.

XXVII. De Amicitia.

RES sane difficilis esset etiam illi, qui dixerit, plus veri ac falsi, idque compendio, miscuisse, quam in illo scito; *Quidcunque solitudine delectatur, aut fera, aut Deus, est.* Negari enim non potest, quod insitum et latens odium seu fastidium societatis, si in aliquo deprehendatur, sapiat nescio quid belluinum: illud tamen e converso, quod aliquam divinæ naturæ speciem præ se ferat, falsissimum est; nisi hujusmodi vita solitaria minime ab more ipsius solitudinis proveniat, sed a studio secedendi, ut altioribus contemplationibus quis vacet: id quod in nonnullis ethnicorum reperitur, sed affectatum et fictum: ut in Epimenide Cretense, Numa Romano, Empedocle Siculo, et Apollonio Tyanæo: sincerum tamen et verum in plurimis eremitarum antiquorum, et in sanctis patribus ecclesiæ. Interea vero parum perspiciunt homines, quid hoc sit, quod solitudo nominatur, et quibus finibus circumscribitur: turba enim non est societas dicenda; et facies hominum nihilo plus sunt, quam in porticibus picturæ; colloquia vero absque dilectione cymbalo non præstant tinnienti. Hoc innuit id, quod Latino jactatum proverbio; *Magna civitas,*

magna solitudo. In magnis enim urbibus amici et necessarii remotius disperguntur, adeo ut minus plerunque familiariter, et in consortio, vivatur, quam in viciniis angustioribus. Quin et ulterius progredi licet, atque verissime asserere, meram et miseram esse solitudinem, ubi desunt amici veri; sine quibus mundus nihil aliud quam eremus est. Quo etiam sensu si solitudinem accipias, quicunque natura et genio suo ab amicitiis abhorret, hujusmodi affectum a bruto potius, quam ab homine, mutuatur.

Maximus amicitiæ fructus, est levamen et evaporatio anxietatis et tumorum cordis, quos animæ perturbationes, cujuscunque generis, imprimere solent. Novimus, morbos illos in corpore esse maxime periculosos, qui ex obstructionibus et suffocationibus nascuntur: neque multo secus se res habet in ægritudinibus animæ. Sarsam adhibere possis ad jecoris, chalybem præparatum ad lienis, flores sulphuris ad pulmonum, castoreum ad cerebri oppilationes deobstruendas: nulla autem invenitur medicina apertiva ad obstructiones cordis, præter amicum fidelem; cui impertire possis dolores, gaudia, metus, spes, suspiciones, curas, consilia, et quicquid denique cor opprimat, tanquam sub sigillo confessionis civilis.

Res est profecto mirabilis, si quis secum reputet, quam magni principes summi et monarchæ istum amicitiæ fructum (de quo loquimur) æstiment: tanti sane, ut eundem et incolumitatis suæ, et amplitudinis periculo, interdum coëmant. Principes enim, propter distantiam et sublimitatem fortunarum suarum a fortunis servorum et subditorum suorum, fructum hunc decerpere nequeunt: nisi forte (quo eum melius colligant) aliquos evehant et promoveant, qui sint sibi tanquam socii et æquales: id quod sæpenumero non sine præjudicio fit. Linguæ modernæ istiusmodi personas nomine gratiosorum, vel amicorum regis, insigniunt; ac si res esset favoris et conversationis: at vocabulum Romanum ejus rei rectius exprimit verum usum, atque causam; illos nominans *Participes curarum;* hoc enim illud est, quod verum ligamen præstat. Atque hoc

fecisse manifesto videmus, non tantum principes delicatos, et imbecillis animi; sed etiam prudentissimos, et maxime politicos ex iis, qui regnârunt: qui sæpe sibi adjunxerunt aliquos ex servis suis; quos et ipsi amicos suos vocârunt, et aliis eodem illos nomine insignire permiserunt, non alio utentes vocabulo, quam quod inter homines privatæ fortunæ receptum est.

L. Sylla, postquam Romanum imperium occupâsset, Pompeium (postea cognominatum Magnum) ad eam potentiam evexit, ut Pompeius superiorem jam Sylla factum se venditaret. Cum enim amicum quendam suum consulem fecisset, contra ambitum Syllæ; atque Sylla in malam partem hoc accepisset, et verba indignationis nonnulla protulisset, Pompeius id minime tulit, sed fere disertis verbis cum quiescere jussit; addendo; *Plures adorare solem orientem, quam occidentem.* Apud Julium Cæsarem Decimus Brutus tanta gratia valuit, ut eum Cæsar Octavio, suo nepoti. hæredem substituerit. Atque hic ille fuit, qui Cæsarem ad mortem suam pertraxit. Cum enim Cæsar senatum dimittere in animo habuisset, propter mala quædam præsagia (præcipue somnium quoddam uxoris suæ Calpurniæ) Brutus eum moliter e cathedra, arrepto brachio ejus, levans, dixit; *Sperare se, eum senatum non tam parvi habiturum, ut dimittere illum vellet, donec uxor somnium melius somniâsset.* Et videtur sane tanto favore apud Cæsarem polluisse, ut Antonius in epistola quadam, quæ a Cicerone, in una ex *Philippicis*, verbatim recitatur, eum veneficum appellaret; ac si Cæsarem incantâsset. Augustus Agrippam, ignobilem licet natalibus, ad tantum celsitudinem promovit, ut, quando cum Mæcenate deliberaret de nuptiis filiæ suæ Juliæ, Mæcenas eum libere monuisset; *Agrippam, aut in generum assumendum, aut interficiendum; nihil esse tertium; quandoquidem eum ad tantum fastigium perduxisset.* Tiberius Cæsar Sejanum tantis honoribus auxit, ut ii duo haberentur tanquam par amicorum: certe Tiberius, in epistola quadam ad eum, ita scribit; *Hæc pro amicitia nostra non occultavi.* Atque universus senatus aram Amicitiæ, tanquam deæ, dedicavit, propter arctam inter eos ami-

citiam. Similis, aut etiam illa majoris, amicitiæ exemplum cernitur, inter Septimium Severum et Plautianum: etenim, filium suum natu majorem, filiam Plautiani in uxorem ducere, coëgit: ac Plautianum sæpe, etiam cum contumelia filii sui, honoravit. Quin et scripsit ad senatum hisce verbis; *Ita diligo virum ut cupiam eum mihi superstitem fore.* Quod si hi principes Trajano alicui aut Marco Aurelio similes fuissent, immensæ naturæ eorum bonitati hoc attribui posset: cum vero viri tam prudentes exstiterint, tantoque robore et severitate animi præditi, tamque impensi amatores sui; liquido probatur eos felicitatem suam (licet vix major mortalibus ullis obtigisset) veluti mutilam duxisse, nisi per hasce amicitias facta fuisset integra et perfecta. Atque, quod majus est, effuerunt his principibus uxores, filii, nepotes; neque tamen hæc omnia amicitiæ solatia supplere valuerunt.

Minime oblivioni mandandum, quod Commineus notatum reliquit de domino suo priore, duce Carolo, cognominato Strenuo; eum secreta sua cum nemine communicare voluisse; minime omnium ea, quæ eum præ cæteris angebant. Et ulterius ait; eam animi obtectionem, posterioribus vitæ annis, intellectum ipsius nonnihil debilitâsse, et vitiâsse. Potuisset certe Commineus, si voluisset, simile judicium facere de domino suo posteriore, Ludovico undecimo: cui occultatio consiliorum pro tormento fuit. Tessera Pythagoræ, obscura, sed optima; *Cor ne edito.* Certe, si quis durum huic rei nomen imponeret, qui amicis destituuntur, quibus cogitationes suas et anxietates libere impertiant, sunt cordium suorum anthropophagi. At illud plane ad miraculum proxime accedit (quocum claudam hunc, de primo amicitiæ fructu, sermonem) nimirum; istam cum amicis communicationem, contrarios duos effectus producere; gaudia enim conduplicat, mœrores dimidiat. Nemo siquidem læta suo amico impertit, quin lætetur amplius: nemo autem tristibus amicum communicat, quin constristetur minus. Adeo ut revera eadem virtute polleat super animum hominis, quam alchemistæ lapidi suo tribuere solent, super corpus humanum; hoc est quod contraria operetur, sed temper in beneficium

naturæ. Attamen, absque auxilio notionum chemicarum, exstat hujus rei exemplum insigne in cursu naturæ ordinario. Nam in rebus naturalibus unio alit et confortat actiones quasque naturales; impressiones omnes violentas hebetet et retundit: idemque prorsus fit in animis.

Secundus amicitiæ fructus, salubris est intellectui, sicuti primus affectibus. Amicitia enim serenitatem inducit in affectibus, a tempestatibus et procellis; verum in intellectu etiam noctem abigit, et lumen infundit, confusione cogitationum dissipata. Neque hoc intelligendum est tantum de consilio fideli, quod ab amicis dari solet; sed antequam de illo dicamus, certum est, quicunque animum cogitationibus multis gravatum habet, ingenium ejus et intellectum clarescere veluti in diem, communicatione consiliorum, et discursu cum alio. Etenim cogitationes suas facilius agitat, et in omnes partes versat; easdem ordinatius disponit; illas tanquam in faciem intuetur, postquam conversæ fuerint in verba; denique se ipso prudentior evadit, idque assequitur horulæ magis unius sermone, quam diei integræ meditationibus. Recte dictum est a Themistocle ad regem Persarum; *Sermones tapetibus similes esse, cum explicentur, per quod imagines distincte conspiciuntur; ubi cogitationes, instar sarcinarum quarundam, complicantur et involvuntur.* Neque etiam restringitur secundus iste fructus amicitiæ (qui consistit in obstructionibus intellectus aperiendis) ad eos solum amicos, qui consilio pollent (hi proculdubio optimi sunt) sed et hoc seposito, discit profecto quispiam a se ipso; et proprias cogitationes in luminis oras educit; ingeniumque suum tanquam cotem versus acuit, quæ ipsa non secat. Ut verbo dicamus; præstat statuæ cuidam, vel imagini, se impertire, quam cogitationes suas silentio suffocare.

Adde jam (ut fiat sermo, de hoc secundo amicitiæ fructu, magis perfectus) illud modo dictum; quod promptius occurrit, et in vulgarem observationem cadit; fidele intelligo ab amico consilium. Bene asserit Heraclitus, in uno ænigmatum suorum; *Lumen siccum optimum:* atqui certissimum est; lumen, quod ab alio proficisci-

tur, per modum consilii, illo siccius esse et purius, quod a proprio emanat judicio, et intellectu; siquidem quod affectibus semper maceratur et tingitur. Adeo ut non minus intersit, inter consilium amici, et consilium cujuslibet proprium, quam inter consilia amici et adulatoris. Neque enim adulator magis infestus, quam quilibet sibi: neque rursus remedium præstantius, contra adulationem sui ipsius, reperitur, quam libertas amici. Consilium duorum generum est. Alterum de moribus; alterum de negotiis. Quantum ad prius; optimum ad animi sanitatem tuendam medicamentum, est admonitio amici fidelis. Se ipsum ad rationes stricte reddendas compellere, medicina est interdum nimis penetrans, et corrosiva. Lectio librorum moralium, res est paulo hebetior. Observatio propriorum defectuum in aliis, tanquam in speculo, aliquando, ut fit etiam in speculis, minus respondet. Verum (ut diximus) optima medicina (optima ad recipiendum, optima ad operandum) est admonitio amici. Mirum profecto est videre, quot errores enormes, et plane absurdos, committant aliqui (præsertim ex grandioribus) quia non adsit iis amicus, qui monere possit: in damnum haud parvum, et existimationis, et fortunæ suæ. Sunt enim (ut ait apostolus Jacobus) *tanquam homines, qui intuentur in speculum, et statim obliviscuntur imaginis suæ.* Quantum ad negotia; vetus est; *Melius videre oculos, quam oculum;* licet nonnulli hoc cavillentur: etiam recte dicitur; *Spectatorem sæpe plus videre, quam lusorem:* quin et certius disploditur sclopetum majus, palo innixum, quam super brachium; etsi quidam tam altum sapiant, ut putent, in sese esse omnia. Verum, quicquid dici possit in contrarium, certum est, consilium negotia dirigere et stabilire. Quod si quis secum cogitet, consilium se quidem capturum, sed per partes; in aliis hunc, in aliis illum, consulendo; bene habet (hoc est, melius illi fuerit, quam consilio omnino non uti) verum in duo pericula impingit. Unum, quod vix fidele consilium reperturus sit; raro enim, nisi a fideli, et intimo amico, consilium datur, quod non ad dantis fines inflexum et detortum sit. Alterum, quod consilia illa,

a diversis manantia (licet cum fide et bona intentione præstita) damnosa sæpenumero erunt et nociva; ac partim ex incommodis, partim ex remediis commixta; veluti, si medicum advoces, qui in curatione morbi illius peritus habetur, sed corporis tui constitutionis penitus ignarus: qua re poterit fortasse valetudinem ad tempus promovere; sed cum periculo, ne, in summa, sanitati præjudicet: atque hoc pacto morbum exstinguet, et non ita multo post hominem. Verum amicus, cui status amici sui perfecte cognitus est, cavebit, ne in præsens juvando, in malum futurum impingat. Itaque consiliis istis dispersis (ut jam dictum) nolim acquiescas: distrahent enim potius et seducent, quam dirigent et stabilient.

Post nobiles hosce duos amicitiæ fructus (pacem dico in affectibus, et fulcimentum judicii) sequitur ultimus; qui similis est malo granato; plenus granis compluribus; intelligo autem auxilium et participationem in actionibus et occasionibus vitæ. Hic autem expeditissima via repræsentandi ad vivum usum multiplicem amicitiæ fuerit, circumspiciendo et videndo, quam multa sint, quæ per se quispiam exsequi commode non poterit: atque inde apparebit, non per hyperbolen, sed sobrie dictum esse ab antiquis; *Amicum esse alterum se:* quandoquidem, si quis vere rem reputet, amici officia proprias cujusque vires superent. Homines mortales sunt; quin et in medio operum aliquorum, quæ maxime affectant, sæpe moriuntur: veluti in collocatione filii in matrimonium; consummatione conatuum et desideriorum suorum; et similibus. Jam si quis amicum habeat fidelem, securitatem præstat de iisdem rebus, amici cura et opera, post mortem perficiendis: adeo ut fatum immaturum vix obsit; atque habeat quis (ut loquamur more tribulium aut firmariorum) in desideriis suis terminum non unius, sed duarum vitarum. Homo corpore circumscribitur, et corpus loco; verum ubi amicitia præsto est, vitæ munia omnia concessa sunt, et sibi, et deputato suo. Quot numero res sunt, quas per se quispiam, cum dignitate aut decoro, peragere non possit? Merita sua non potest cum verecundia recensere; multo

minus extollere: non sustinet quis, ut se submittat ad supplicandum, aut etiam emendicandum: infinita sunt talia. Verum hæc et hujusmodi in amici ore sat decora sunt; ad quæ erubescimus in persona propria. Rursus, persona cujusque multa habet conjuncta, quæ exuere non potest: filium alloqui quis non poterit, nisi ut pater; uxorem, nisi ut maritus; inimicum, nisi salva dignitate; ubi amico conceditur loqui, prout res postulat; neque ad respectus personæ alligatur. Verum hæc enumerare infinitum fuerit. Ipse regulam dedi, ubi quis propriam personam in fabula sustinere non poterit: amicus si desit; satius est ei scenam derelinquere.

XXVIII. De Sumptibus.

OPES destinantur sumptibus: sumptus autem honori, et actionibus honestis. Sumptus itaque largiores occasionis et rei dignitate commensurandi sunt. Etenim spontanea paupertas debetur quandoque patriæ, non solum regno cœlorum. Sumptus autem consueti cujusque censu definiendi sunt; eoque tenore temperandi, ut intra reditus sint; nec servorum fraudi aut incuriæ obnoxii: atque insuper in eum modum dispositi et ordinati, ut rationes impensarum exhibitæ æstimatione sint minores. Certe qui diminutionem fortunarum suarum pati nolit, necesse habet impensas suas ordinarias ita instituere, ut dimidia tantum pars redituum insumatur, altera reponatur: qui vero rem augere cupit, tertiam partem solam impensis assignet. Haud sordidum est summis etiam viris, si rationes suas diligenter inspiciant. Hoc omittunt complures, non tam socordia, quam aversatione quadam, ne se contristent, si res nimio plus accisas deprehenderint. Vulnera autem, nisi explorentur, sanari nequeunt. Qui œconomica sua commode tractare non possunt, iis relinquitur, ut quos adhibent ministros, et caute eligant, et subinde mutent: novi enim minus audent, minusque astuti sunt. Cui raro rationes suas inspicere datur, eum, quæ computationi subjacent, in certos reditus atque etiam sumptus vertere convenit. Qui impendiosior est in uno sumptus genere, eum sobrie parcum et frugi oportet esse in alio: exem-

pli gratia; si victu abundantior, vestium elegantia sit moderatior; si in aula sua copiosior, in equili contractior sit; et sic de similibus. Qui enim in singulis impensarum generibus est profusior, decoctionem fortunarum ægre vitabit. In perplexa et obærata re familiari liberanda perinde sibi quis obesse poterit nimia festinatione, ac dilatione nimia: præproperæ enim venditiones jacturam ex usuris sæpe exæquant. Porro autem, qui simul et semel sortem asserit, de relapsu periclitatur: cum enim prætervectum tantas angustias se sentiat, ad ingenium redibit: qui autem se per gradus extricaverit, habitum frugalitatis inducit: eademque opera tam animo, quam fortunis, medetur. Sane qui res collapsas restituere in votis habet, vel minima quæque non spernat: atque plerunque minus sordidum est, sumptus quamvis minutos præcidere, quam minutis lucris se submittere. Caute admodum inchoandi sunt sumptus, qui semel inchoati permansuri sint. Sed in sumptibus, qui non facile redeunt, splendidiorem et magnificentiorem esse licebit.

XXIX. De Proferendis Finibus Imperii.

Sermo hic, exempli vice, libro viii. *De augmentis scientiarum*, cap. 3. invenitur.

DICTUM Themistoclis, sibi ipsi applicatum, incivile certe fuit et inflatum; sin de aliis atque in genere prolatum fuisset, prudentem sane observationem et pergravem censuram complecti videtur. Rogatus in convivio, ut citharam pulsaret, respondit, *Fidibus se nescire; cæterum posse oppidum parvum in magnam civitatem evehere.* Ista certe verba, ad sensum politicum translata, facultates duas, multum inter se discrepantes, in iis, qui rerum gubernacula tractant, optime describunt et distinguunt. Etenim, si regum consiliarios, senatores, aliosque ad negotia publica admotos, qui usquam fuerunt, attente intueamur, reperientur profecto (licet rarissime) nonnulli, qui regnum aut civitatem e parvis ampla efficere possint; fidicines tamen sunt valde imperiti: e contra autem alii quamplurimi, in cithara aut lyra (hoc est, aulicis tricis) miri artifices, qui, tantum abest, ut rempublicam amplificare possint, ut potius a natura comparati videantur ad statum reipublicæ beatum

et florentem labefactandum et evertendum. Sane, artes illæ degeneres et præstigiæ, quibus sæpenumero consiliarii atque rerum potentes, et gratiam apud principes suos, et famam in vulgus, reportant, haud alium nomen merentur, quam peritiæ cujusdam fidiculariæ, utpote cum sint res, magis gratæ in præsens, et artificibus ipsis ornamento, quam ad rerumpublicarum, quarum sunt ministri, opes et amplitudinem utiles aut accommodæ. Occurrent proculdubio et alii consiliarii, atque reipublicæ gubernatores, minime spernendi, qui sint negotiis pares, possintque res commode administrare, easque a manifestis præcipitiis et incommodis conservare; a virtute tamen illa rerumpublicarum erectrice et amplificatrice longo intervallo absunt.

Verum qualescunque demum fuerint operarii, conjiciamus oculos in opus ipsum; quales nimirum censeri debeat vera regnorum et rerumpublicarum magnitudo, et quibus artibus obtineri possit: dignum profecto argumentum, quod principes perpetuo in manibus habeant, et diligenter meditentur; quo nec, vires suas in majus æstimantes, inceptis se vanis et nimis arduis implicent; nec rursus, easdem plus æquo despicientes, ad consilia pusillanima et meticulosa se demittant.

Magnitudo imperiorum, quoad molem et territorium, mensuræ subjicitur; quoad reditus, calculis. Numerus civium et capita, censu; urbium et oppidorum amplitudo, tabulis excipi possint: attamen non reperitur inter civilia res errori magis obnoxia, quam verum et intrinsecum excipere valorem circa vires et copias imperii alicujus. Assimilatur regnum cœlorum non glandi, aut nuci alicui grandiori, sed grano sinapis, quod inter grana est minimum; quod tamen habeat interim intra se proprietatem quandam et spiritum innatum, quo se et citius attollat, et latius diffundat: eodem modo invenire est regna et status, ambitu quidem et regionum tractu valde ampla, quæ tamen ad fines ulterius proferendos, aut latius imperandum, sunt minus apta; alia contra, dimensione satis exigua, quæ tamen bases, in quibus maximæ manarchiæ inædificentur, esse possint.

Urbes munitæ, plena armamentaria, equorum propa-

gines generosæ, currus armati, elephanti, machinæ atque tormenta bellica omnigena, et similia; sunt certe ista universa nihil aliud, quam ovis induta pelle leonina, nisi gens ipsa stirpe sua et ingenio sit fortis et militaris. Imo, nec numerus ipse copiarum multum juvat, ubi milites imbelles sunt et ignavi. Recte enim Virgilius, *Lupus numerum pecorum non curat.* Exercitus Persarum in campis Arbelæ oculis Macedonum, tanquam vastum hominum pelagus, subjiciebatur; adeo ut duces Alexandri, nonnihil ipso spectaculo perculsi, regem interpellarent, atque ut noctu prælium committeret, ei auctores erant: quibus ille: *Nolo* (inquit) *suffurari victoriam.* Ea autem etiam opinione fuit facilior. Tigranes Armenius, castrametatus in quodam colle cum exercitu quadringentorum millium, cum spectaret aciem Romanorum, quæ quatuordecim millia non excessit, contra se tendentem, in scommate illo suo sibi complacuit; *Ecce* (inquit) *hominum pro legatione nimio plus quam oportet, pro pugna longe minus;* eosdem tamen, priusquam occubuisset sol, satis multos ad illum infinita strage profligandum expertus est. Innumera sunt exempla, quam sit multitudinis cum fortitudine congressus impar. Primo igitur pro re certissima et exploratissima decernatur et statuatur, quod caput omnium, quæ ad magnitudinem regni aut status spectent, sit, ut populus ipse sit stirpe et ingenio bellicosus. Atque illud magis tritum, quam verum, quod nervi belli sint pecuniæ, si desint nervi lacertorum in gente molli et effœminata. Recte enim Crœso ostentanti aurum respondit Solon: *At si quis (o rex) venerit, qui melius quam tu, ferrum gestet, illi profecto totum hoc cedet aurum.* Quare, quicunque is tandem sit princeps aut status, cujus subditi nativi et indigenæ non sint animosi et militares, potentiam suam admodum sobrie æstimet: atque e contra principes, qui dominantur in gentes animosas et martias, nôrint illi satis vires suas, si sibi alias non desint. Quod attinet ad copias mercenarias (quod solet adhiberi remedium, cum copiæ nativæ desint) plena sunt omnia exemplis, quibus liquido patet, quod quicunque status illis innitetur, poterit fortasse

pennas ad tempus breve nido majores extendere, sed defluent illæ paulo post.

Benedictio Judæ et Issacharis in unum nunquam conveniet: nimirum, ut eadem tribus aut gens sit simul et *leonis catulus*, et *asinus procumbens inter sarcinas*. Neque unquam fiet, ut populus, tributis oppressus, fortis existat et bellicosus. Verum est, collationes publico consensu factas, minus animos subditorum dejicere et deprimere, quam quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquido videre est in tributis Germaniæ inferioris, quas Excisas vocant: atque aliqua ex parte in iis, quæ Subsidia nominantur apud Anglos. Etenim notandum est, sermonem jam institui de animis hominum, non de opibus. Tributa autem, quæ ex consensu conferuntur, et quæ ex imperio imponuntur etsi eadem res sint, quoad opes exhauriendas, varie tamen omnino animos subditorum afficiunt. Statuatur igitur et hoc, populum tributis gravatum idoneum ad imperandum non esse.

Aspirantibus ad magnitudinem regnis et statibus, prorsus cavendum, ne nobiles et patricii, atque (quos vocamus) generosi, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eo rem deducit, ut plebs regni sit humilis et abjecta; et nihil aliud fere quam nobilium mancipia et operarii. Simile quiddam fieri videmus in sylvis cæduis; in quibus, si major, quam par est, caudicum sive arborum majorum relinquatur numerus, non renascetur sylva sincera et pura; sed major pars in vepres et dumos degenerabit. Eodem modo in nationibus, ubi numerosior justo est nobilitas, erit plebs vilis et ignava; atque eo demum res redibit, ut nec centesimum quodque caput sit ad galeam portandam idoneum: præsertim si peditatum spectes; qui exercitus plerumque est robur præcipuum: unde succedet magna populatio, vires exiguæ. Nusquam gentium hoc, quod dico, luculentius comprobatum est, quam exemplis Angliæ et Galliæ: quarum Anglia, quam vis territorio et numero incolarum longe inferior, potiores tamen partes fere semper in bellis obtinuit; hanc ipsam ob causam, quod apud Anglos coloni, et inferioris ordinis homines, militiæ habiles sint, rustici Galliæ non item. Qua in re

mirabili quadam et profunda prudentia excogitatum est ab Henrico septimo Angliæ rege (id quod in *Vitæ ejus historia* fusius tractavimus) ut prædia minora atque domus agricolationis instituerentur, quæ habeant certum eumque mediocrem agri modum annexum, qui distrahi non possit; eo fine, ut ad victum liberaliorem sufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut saltem usufructuarii, non conductitii aut mercenarii. Nam ita demum characterem illum, quo antiquam Italiam insignivit Virgilius, merebitur regio aliqua:

Terra potens armis, atque ubere glebæ.

Neque prætereunda est illa pars populi (quæ Angliæ fere est peculiaris, nec alibi (quod scio) in usu, nisi forte apud Polonos) famuli scilicet nobilium: hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipsis minime cedunt. Quare certissimum est, quod magnificentia et splendor ille hospitalis, atque famulitia, et veluti satellitia ampla, quæ in more sunt apud nobiles et generosos in Anglia, ad potentiam militarem apprime conducant: ubi contra, nobilium obscura, et magis privata, et in se reducta vitæ ratio copias militares minuit.

Danda est omnino opera, ut arbor ista monarchiæ, qualis fuit Nebuchadnezzaris, truncum habeat satis amplum et robustum, ad ramos suos et frondes sustentandos: hoc est, ut numerus indigenarum, ad subditos extraneos cohibendos, satis superque sufficiat. Illi igitur status ad imperii magnitudinem bene comparati sunt, qui jus civitatis facile et libenter largiuntur. Vana siquidem fuerit opinio, posse manipulum hominum, utcunque animis et consilio excellant, regiones nimio plus amplas et spatiosas imperii jugo cohibere et frænare. Id ad tempus fortasse facere possint, sed diuturnitatem hæc res non assequitur. Spartani parci fuerunt, et difficiles in cooptandis novis civibus. Unde donec intra parvos limites dominati sunt, res eorum firmæ fuerunt et stabiles: at postquam limites suos cœpissent proferre, et latius dominari, quam ut stirps Spartanorum turbam exterorum imperio commode

coërcere posset, potentia eorum subito corruit. Nulla unquam respublica sinus suos ad novos cives recipiendos tam profuse laxavit, quam respublica Romana. Itaque par erat instituto tam prudenti fortuna, cum in imperium toto orbe amplissimum succreverint. Moris apud eos erat jus civitatis prompte elargiri; idque in supremo gradu: hoc est, non solum jus commercii, jus connubii, jus hæreditatis; verum etiam jus suffragii, et jus petitionis, sive honorum: hocque rursus, non singulis tantum personis, sed totis familiis, imo civitatibus, et nonnunquam integris nationibus, communicârunt. Huc adde consuetudinem deducendi cocolonias, quibus Romanæ stirpes in solum exterum transplantabantur. Quæ duo instituta si simul componas, dices profecto, non Romanos se diffudisse super universum orbem; sed contra, orbem universum se diffudisse super Romanos: quæ securissima proferendi imperii est ratio. Subit mirari sæpius imperium Hispanorum; quod tam paucis indigenis tot regna aut et provincias amplexari et frænari possit. At certe Hispaniæ ipsæ pro arboris stemmate satis grandi haberi debent, cum longe ampliorem contineant regionum tractum, quam Romæ aut Spartæ, sub initiis suis, contigerat. Porro, quanquam jus civitatis satis parce soleant Hispani impertire, quod proximum tamen est, faciunt; quippe qui cujuscunque nationis homines ad militiam suam ordinariam promiscue admittant; quinetiam summum belli imperium haud raro ad duces natione non Hispanos deferunt. Attamen et illam ipsam videntur non ita pridem indigenarum paucitatem sensisse, eique succurrere cupiisse; ut ex pragmatica sanctione, hoc anno promulgata, cernere est.

Certissimum est, artes mechanicas sedentarias, quæ non sub dio, sed sub tecto exercentur, atque manufacturas delicatas (quæ digitum potius, quam brachium, requirunt) sua natura militaribus animis esse contrarias. In universum, populi bellicosi feriari gaudent, et pericula, quam labores, minus exhorrent. Atque in hoc ingenio suo non sunt admodum reprimendi, si animos ipsorum in vigore conservare cordi nobis sit. Magno itaque adjumento Spartæ, Athenis, Romæ, aliisque an-

tiquis rebuspublicis fuit, quod habuerint non ingenuos, sed servos plerunque, quorum laboribus istiusmodi opificia expediebantur. Verum mancipiorum usus, post legem Christianam receptam, maxima ex parte abiit in desuetudinem. Huic vero rei proximum est, ut artes istæ alienigenis tantum permittantur; qui propterea alliciendi, aut saltem facile recipiendi sunt: nativorum autem plebs ex tribus generibus hominum constare debet; nempe, ex agricolis; famulis ingenuis; et artificibus, quorum opera robur et lacertos viriles postulant; cujusmodi sunt fabri ferrarii, lapidarii, lignarii, et similes; non annumerando militiam descriptam.

Ante omnia ad imperii magnitudinem confert, ut gens aliqua armorum studium profiteatur, tanquam decus suum, et institutum vitæ primarium, et in præcipuo honore habitum. Quæ enim a nobis adhuc dicta sunt, ad habilitates tantum erga arma spectant: quorsum autem habilitas, si non rei ipsi incumbitur, ut producatur in actum? Romulus (ut narrant, aut fingunt) postquam e vivis excesserat, illud civibus suis legavit, ut ante omnia rem militarem colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum insurgeret. Imperii Spartani fabrica universa (non nimis prudenter quidem, sed diligenter tamen) ad illum finem et scopum composita est et constructa, ut cives sui belligeratores essent. Persarum et Macedonum idem erat institutum, sed non tam constans aut diuturnum. Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni, et nonnulli alii, etiam ad tempus armis se præcipue dediderunt. Turcæ idem institutum, lege sua paululum exstimulati, hodie retinent, sed magna cum militiæ suæ (ut nunc est) declinatione. In Europa Christiana, gens, quæ illud adhuc retinet er profitetur, soli sunt Hispani. Verum res est tam liquida et manifesta, unumquemque in eo proficere maxime, in quo plurimum impendit studii, ut verbis non indigeat. Satis sit innuisse, desperandum omnino alicui nationi esse, quæ non ex professo arma et militiam colat, iisque præcipue studeat et incumbat, sibi veluti ultro obventuram insignem aliquam imperii magnitudinem: contra autem, certissimum esse temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorum professione et

studiis diutius permanserint (id quod Romani, Turcæque potissimum fecere) miros in imperio amplificando facere progressus. Quin et illæ, quæ bellica gloria per unius tantummodo seculi spatium floruere; inde tamen, unico illo seculo, eam imperii amplitudinem assecutæ sunt, quam longo post tempore, etiam remissa illa armorum disciplina, retinuerunt.

Præcepto præcedenti affine est, ut status quis utatur ejusmodi legibus et consuetudinibus, quæ justas illi causas, aut saltem prætextus, arma capessendi, tanquam in promptu ministrent. Etenim, ea est insita animis hominum justitiæ apprehensio, ut bellum (quod tot sequuntur calamitates) nisi gravem ob causam, saltem speciosam, inferre abstineant. Turcis præsto est semper, et ad nutum, belli causa; propagatio scilicet legis et sectæ suæ. Romani, quanquam pro magno decore imperatoribus apud eos fuerit, si fines imperii ipsorum protulissent, tamen ob hanc causam, ut fines proferrentur, nunquam bella susceperunt. Aspiranti igitur ad imperium nationi illud in more sit; ut sensum habeat vividum et acrem injuriæ alicujus, vel subditis suis limitaneis, vel mercatoribus, vel publicis ministris, illatæ; neque a prima provocatione diutius torpeat aut tardet. Item, prompta sit et alacris, ad auxilia mittenda sociis suis et fœderatis: id quod perpetuum erat apud Romanos: adeo ut, si forte in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defensivum intercederet, hostilis impressio facta esset; atque ille a plurimis suppetias peteret; Romani omnium primi semper adessent, beneficii decus nemini præripiendum relinquentes. Quod vero attinet ad bella, antiquis temporibus, propter statuum conformitatem quandam, aut correspondentiam tacitam, gesta, non video in quo jure illa fundata sint. Talia fuerunt bella, quæ a Romanis suscepta erant ad Græciam in libertatem vindicandam: talia a Lacedæmoniis et Atheniensibus, ad constituendas aut evertendas democratias et oligarchias: talia quandoque illata sunt a rebuspublicis aut principibus, sub prætextu subditos alienos protegendi, et a tyrannide liberandi. Ad rem præsentem sufficiat, ut illud decernatur: non esse ex-

spectandam statui alicui imperii amplitudinem, nisi ad quamvis occasionem justam se armandi protinus expergiscatur.

Nullum omnino corpus, sive sit illud naturale sive politicum, absque exercitatione sanitatem suam tueri nequeat. Regno autem, aut reipublicæ, justum atque honorificum bellum loco salubris exercitationis est. Bellum civile profecto instar caloris febrilis est; at bellum externum instar caloris ex motu, qui valetudini inprimis conducit. Ex pace enim deside atque torpente et emolliuntur animi, et corrumpuntur mores. Sed utcunque res se habeat quatenus ad alicujus status felicitatem, magnitudinis proculdubio interest, ut quasi semper in armis sit. Atque exercitus veteranus, perpetuo tanquam sub vexillis habitus, etsi res sit magni proculdubio sumptus et impensæ, attamen ejusmodi est, ut statui alicui quasi arbitrium rerum inter vicinos, aut saltem plurimum existimationis ad omnia conferat. Id quod insigniter cernere est in Hispanis, qui jam per annos centum et viginti exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non semper ad easdem, aluerunt.

Maris dominium monarchiæ quædam epitome est. Cicero de Pompeii contra Cæsarem apparatu scribens ad Atticum: *Consilium* (inquit) *Pompeii plane Themistocleum est; putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri.* Atque Cæsarem Pompeius proculdubio delassâsset et attrivisset, nisi, inani fiducia inflatus, ab illo incepto destitisset. Prælia navalia quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. Pugna ad Actium orbis imperium determinavit. Pugna ad insulas Cursolares circulum in naribus Turcæ posuit. Multoties certe evenit, ut victoriæ navales finem summæ belli attulerint. Sed hoc factum est, cum aleæ hujusmodi præliorum totius belli fortuna commissa est. Illud minime dubium, quod qui maris potitur dominio, in magna libertate agit, et tantum, quantum velit, de bello sumere potest: ubi contra, qui terrestribus copiis est superior, nihilominus plurimis angustiis conflictatur. At hodie, atque apud nos Europæos, si unquam, aut uspiam, potentia navalis (quæ quidem huic regno

Britanniæ in dotem cessit) summi ad rerum fastigia momenti est; tum quia pleraque Europæ regna mediterranea simpliciter non sunt, sed maxima ex parte mari cincta; tum etiam, quia utriusque Indiæ thesauri et opes imperio maris, veluti accessorium quiddam, existunt. Bella moderna veluti in tenebris gesta censeri possunt, præ gloria et decore vario, quæ in homines militares, priscis temporibus, a rebus bellicis resilire solebant. Habemus hodie fortasse, ad animos faciendos, ordines quosdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti sunt armis et togæ communes: etiam in scutis gentilitiis stemmata nonnulla habemus: insuper, hospitia quædam publica, militibus emeritis et mutilatis destinata, et hujusmodi. Verum, apud veteres, in locis, ubi victoriæ partæ sunt, exstructa trophæa; laudationes funebres; monumenta magnifica occumbentium in bello; coronæ civicæ, militares, singulis concessæ; nomen ipsum imperatoris, quod postea reges maximi a belli ducibus mutuati sunt; redeuntium ducum, bellis prospere confectis, celebres triumphi; donativa, atque largitiones ingentes in milites, sub exercituum dimissionem: hæc (inquam) tot et tanta fuerunt, et tam insigni splendore coruscantia, ut pectoribus mortalium, etiam maxime conglaciatis, igniculos subdere, eaque ad bellum inflammare potuerint. Ante omnia vero mos ille triumphandi apud Romanos, non res erat ex pompa, aut spectaculum quoddam inane, sed inter prudentissima plane nobilissimaque instituta numerandus: utpote, qui in se hæc tria haberet; ducum decus et gloriam; ærarii ex spoliis locupletationem; et donativa militum. Verum honor triumphi fortasse monarchiis non competit, præterquam in personis regum ipsorum, aut filiorum regum. Quod etiam temporibus imperatorum Romæ obtinuit: qui honorem ipsum triumphi sibi et filiis suis, de bellis, quæ præsentes ipsi confecerant, tanquam peculiarem reservârunt: vestimenta autem solummodo, et insignia triumphalia, aliis ducibus indulserunt.

Verum, ut sermones hoc claudamus; *Nemo est* (ut testatur sacra Scriptura) *qui sollicite cogitando potest apponere ad staturam suam cubitum unum*; in pusillo scili-

cet corporis humani modulo; cæterum in magna regnorum et rerumpublicarum fabrica imperium amplificare et fines proferre, reges penes et dominantes est. Nam prudenter introducendo leges, instituta, et consuetudines, quales jam proposuimus, et alias his similes, posteris, et seculis futuris, magnitudinis sementem fecerunt. Verum ista consilia apud principes raro tractantur, sed res fortunæ plerunque committitur.

XXX. De Regimine Valetudinis.

IN regimine valetudinis, invenire est quandam prudentiam, ultra regulas medicinæ: observatio cujusque propria eorum, quæ nocent, eorum, quæ juvant, optima est medicina ad sanitatem tuendam. Verum tutius est concludere; *Hoc sensi mihi nocuisse, ergo eo non utar:* quam isto modo; *Hoc, quod sensi, minime offendit, ergo eo uti licet.* Etenim vigor juventutis excessus plurimos tegit, qui tamen in senectute tandem velut debita exigentur. Considera ætatem ingruentem, neque confide eadem perpetuo continuare: non enim bellum indicendum senectuti. Cave a subita aliqua mutatione in regiminis parte quapiam principali; quod si necessitas urgeat, cætera ad eam mutationem accommoda. Secretum enim est, et naturale et politicum, *Tutius est multa mutare, quam unum magnum.* Examini tamen subjicias consuetudines tuas; diætæ, somni, exercitationis, vestium, mansionis, et similium: et si quid nocumento esse judices, experire illud paulatim exuere: ita tamen, ut si ex mutatione nocumenti aliquid perceperis, ad consueta redeas: difficile enim distinguere inter ea, quæ toto genere sunt salubria, et ea, quæ corporis tui unici constitutioni conveniunt. Vacuo animo esse et hilari ad horas cibi, somni, et exercitationis, est ex optimis præceptis ad prolongandam vitam. Quatenus ad animi passiones et studia; devita invidiam; metus anxios; iram intus cohibitam; subtiles et nodosas disquisitiones; gaudia et exhilarationes immodicas; tristitiam alte pressam, et non communicatam. Amplectere spes; lætitiam potius quam gaudium; delectationum varietatem magis quam satietatem; admirati-

onem, et propterea novitates; studia quæ animum replent splendidis et illustribus objectis; veluti, historias, fabulas, peragrationes naturæ. Medicationem si omnino fugias, valetudine utens bona, corpori ingratior accedet, cum necessitas ingruerit. Eidem si nimium assuescas, detrahet de viribus et efficacia ejus, quando morbus advenerit. Probo potius diætas quasdam ad certa tempora, quam usum medicamentorum frequentem: nisi jampridem transierit in consuetudinem. Diætæ enim hujusmodi alterant corpus magis, perturbant minus. Ne contemnas accidens aliquod in corpore tuo novum et insuetum, sed consilium medicorum circa illud adhibe. Dum ægrotas, valetudinem tuam cura maxime; dum vales, corpore tuo utere, nec sis nimis delicatus: qui enim, dum valet, corpori tolerantiam imperat; in morbis compluribus, qui scilicet non sunt acuti, diæta sola, et corporis regimine paulo exquisitiore, curari possit absque multa medicatione. Celsus monitum illud suum nunquam parturiisset ut medicus, nisi una fuisset vir prudens. In præceptis dat tanquam arcanum tuendæ valetudinis, et prolongandæ vitæ; ut quis contraria alternet et subinde mutet, sed cum inclinatione in extremum benignius. Nempe, victu utere parciore et pleniore sed pleniore sæpius: vigiliis, et somno largiori insuescas, sed somno magis: quietem et motum sive exercitium repetas, sed frequentius motum; et similia. Ita enim natura simul et fovebitur: et robur acquiret. Ex medicis aliqui erga ægrum et ejus desideria tam sunt indulgentes, ut morbi curam legitimam non urgeant; alii contra, tam regulares et rigidi in procedendo secundum artem, circa curam morbi, ut ægri conditionem et naturam non satis respiciant. Medicum elige temperaturæ mediæ: vel si hoc ad votum in uno aliquo medico non cesserit, adhibe ex utroque genere unum: atque memor sis advocare medicum corporis tui gnarum non minus, quam in arte sua spectatum.

XXXI. De Suspicione.

SUSPICIONES, inter cogitationes, sunt ut inter aves vespertiliones: nunquam volitant nisi luce crepera. Reprimendæ certe sunt, aut saltem caute custodiendæ: mentem enim obnubilant; amicos alienant; et negotia interpellant; ita ut nec alacriter nec constanter peragi possint. Reges inclinant ad tyrannidem; maritos ad zelotypiam; etiam prudentes ad animi vacillationem et melancholiam. Sunt autem suspiciones, defectus, non tam cordis, quam cerebri: locum enim reperiunt etiam in fortissimis animis: exemplo esse poterit Henricus septimus, rex Angliæ: quo non fuit alter suspicacior, nec tamen animosior. In ejusmodi vero temperatura minus nocent: plerunque enim non admittuntur, nisi prius discutiantur, utrum probabiles sint, annon. Verum in meticulosis ingeniis nimio plus prævalent. Nihil certe æque facit hominem multa suspicari, ac parum scire. Itaque rectissime adhibetur remedium ad suspiciones, ut quis inquisitionem urgeat. Fumo enim et tenebris aluntur suspiciones. Quid sibi tandem volunt homines? Existimantne cunctos, quorum opera utuntur, et quibuscum versantur, angelos esse, aut sanctos? Nesciuntne, illos ad suos proprios fines aspirare; et unumquemque proximiorem esse sibi, quam alteri? Nullus itaque est modus moderandis suspicionibus aptior, quam remedia parare, ac si suspiciones essent veræ; iis vero fræna injicere, ac si essent falsæ. Eatenus enim suspiciones usui esse poterunt, ut ita nos comparemus, ut, quamvis verum foret quod suspicamur, nocere tamen non possit. Suspiciones, quas ex se mens colligit, nil sunt nisi inanes bombi: quæ vero externo artificio aluntur animisque hominum instillantur susurronum et famigeratorum sermonibus, aculeos habent. Optima certe ratio expediendi nos ex impedita hac suspicionum sylva, est libera quædam et aperta illarum declaratio apud eos, quos suspectos habemus: hinc enim fieri non potest, quin plus cognoscamus, utrum veræ sint, necne, quam antea. Hoc simul reddet

eum, quem suspectum habemus, cautum magis et circumspectum, ne novam præbeat suspicionis ansam. Sed hoc fieri non oportet cum hominibus pravæ indolis et degeneris: hi enim, ubi semel se suspectos sentiant, fideles postmodum nunquam evadent. Diverbium habetur apud Italos, *Sospetto licentia fede.* Quasi suspicio fidei missionem daret; cum potius fidem accendere deberet, ut se ipsam liberaret.

XXXII. De Discursu Sermonum.

SUNT qui in sermonibus affectant potius ingenii laudem, qua in quamcunque partem disputare possint, quam judicii in veritate enucleanda: ac si laudabile esset, invenire quid dici possit, non quid taceri debeat. Sunt qui in promptu habent locos aliquos communes et themata, in quibus luxuriantur, cætera steriles et jejuni; quod penuriæ genus plerumque tædio afficit, et quamprimum notam subierit, in ridiculum evadit. Pars sermonis honoratior hæc est; ansam sermonis præbere; et rursus eidem moderari, ac ad alia transire; tunc enim quis choream ducit. Bonum sane, in conversatione et colloquiis familiaribus subinde variare; et sermones circa res præsentes cum disputationibus; narrationes cum argumentis; quæstiones cum positivis; jocosa cum seriis, immiscere: satietatem siquidem et fastidium parit, in aliquo subjecto diutius hærere. Quantum ad jocos; sunt quædam, quæ a joco, veluti privilegio, eximi debent; religio, negotia reipublicæ, personæ sublimes, privatorum negotia majoris momenti, denique casus omnis miserabilis. Nonnullos tamen reperies, quibus ingenia sua obdormiscere videbuntur, nisi acutum aliquem et mordacem sarcasmum in quempiam contorserint. Ille habitus omnino coërcendus;

Parce, puer, stimulis, et fortius utere loris.

In summa, discrimen servandum inter falsa et amara. Certe qui satiricam amplectitur venam, sicut aliis metum injicit ab ingenio suo, ita ab aliorum memoria metuere debet. Qui interrogat multum, et addiscet multa, et placebit in multis; præsertim si quæstiones

suas ad captum et peritiam respondentis adaptet; siquidem occasionem ei præbebit scientiam suam ostentandi; ipse autem novis continuo scientiæ augmentis dotabitur. Molestæ autem ne sint qæstiones; id examinatori convenit. Etiam qui sermonis familiaris dignitatem tueri cupit, aliis vices loquendi relinquat. Quin et si qui adsit, qui dominari in sermonibus et tempus universum occupare studeant, illos arte quadam abrumpere sciat, et alios ad loquendum inducere; sicut tibicines moderari solent saltantibus. Scientiam si quandoque dissimules eorum quæ scire existimaris, putaberis alias ea scire, quæ nescis. Sermo alicujus de se ipso rarus esse debet, et cum judicio. Novi quendam, cui sæpe in ore erat per ironiam: *Oporte hunc egregie sapientem esse, ita multa de se ipso loquitur.* Vix occurrit casus aliquis, in quo se laudare quis decore possit, præter unum: is est, si virtutem alterius laudet: sed eam intelligo virtutem, ad quam ipse aspirat. Sermo alios pungens et vellicans, parce utendus: Etenim sermones familiares debent esse instar campi aperti, in quo spatiari licet; non viæ regiæ, quæ deducit domum. Noveram nobiles duos ad partem Angliæ occidentalem; quorum alter scommatibus nimio plus indulgebat, sed hospitalis admodum erat; alter autem quærere solebat a convivis illius prioris: *Dic sodes; annon scomma aliquod intercesserat in quempiam jactum?* Cui conviva forte; *Tale aliquid contigit.* At ille, utpote alterius æmulus, *Satis sciebam eum prandium bonum malis condimentis corrupturum.* Sermo cum discretione præstat eloquentia; et apte loqui et accommodate ad personam, cum qua colloquimur, efficacius est, quam ornamenta verborum aut methodi captare. Continuata oratio bona, absque interlocutione bona, tarditatem monstrat: at replicatio et interlocutio bona, absque facultate orationem continuandi, penuriam et scientiam minime fundatam prodit: quemadmodum in animalibus videmus, quæ cursu minus valent, flexu maxime agilia esse: ut fit inter leporarium et leporem. Circumstantiis nimio pluribus orationem vestire, antequam rem ipsam attingas, tædium parit; iisdem penitus carere, abruptum quiddam est, et ingratum.

XXXIII. De Plantationibus Populorum et Coloniis.

COLONIÆ eminent inter antiqua et heroica opera. Mundus cum adhuc juvenis esset, plures progenuit liberos; nunc senex factus, pauciores. Etenim non immerito colonias novas tanquam liberos nationum antiquiorum duxerim. Plantationem populorum probo in solo puro: intelligo, ubi populus non destruitur, ut populus inseratur: hoc enim cum fit, exstirpatio prorsus est, non plantatio. Plantatio regionum non absimilis est plantationi sylvarum: in quibus de utilitate capienda nihil cogitandum ante annum vicesimum: verum fructus uber et locuples in fine operis exspectandus. Illud certe, quod præcipue colonias, alias bene successuras, evertit, fuit sordida illa et avida lucri captatio, sub initiis coloniarum. Verum est, lucri segetem acceleratam non negligendam, modo cum bono coloniæ conjuncta sit, sed non ultra. Indignum quiddam et infaustum est, cum fæx populi, exules, et damnati, in coloniæ seminarium sumuntur. Quin et coloniam ipsam corrumpit et perdit. Hujusmodi enim homines profligati instar erronum degent; nec operi accingent, sed otio se dedent; quin et scelera perpetrabunt, fruges consument, et coloniæ fastidio afficientur; ac tum demum nuncios et literas in patriam mittent, in plantationis prejudicium et dedecus. Populus, qui in coloniam sumatur, præcipue sint artifices generum sequentium: hortulani, aratores, fossores, fabri ferrarii, fabri lignarii, piscatores, aucupes, chirurgi, pharmacopolæ, coci, pistores, cervisiarii, et hujusmodi. In regione, ubi plantare instituis, circumspice primo quod genus esculentorum et poculentorum terra ex sese, sine cultura, edat: veluti castaneas, juglandes, nuces pinus, olivas, dactylos, pruna, cerasa, mel silvestre, et similia; atque illis ut par est utere. Dein disquire, quod genus victualiorum solum proferre possit celeriter intra annum; veluti pastinacas, caricas, brassicas, cepas, raphanos, melones, pepones, cucumeres, artiplices de

Hierusalem, maiz, et alia. Quantum ad triticum, siliquam, hordeum, et avenam, nimiam grana hæc poscunt culturam; attamen a fabis et pisis etiam inchoare licet: tum quia minore opera indigent; tum quia non minus cibi loco, quam panis, inserviunt. Etiam ab oryza multiplex provenit seges; quæ et cibi quoque copiam facit. Ante omnia, magna copia transportanda panis biscocti, farinæ ex avena, pollinis, farinæ omnigenæ, et similium, ut sub initiis præsto sint, donec panis confici possit. Pecudes et aves delige eas, quæ a morbis præcipue immunes sunt, et præ cæteris prolificæ: quales sunt porci, capræ, galinæ Indicæ, anseres, columbæ domesticæ, cuniculi, et similes. Præcipue autem piscationibus incumbendum, tum ad sustentationem coloniæ, tum ad lucrum exportationis. Commeatus in coloniis adeo parca manu fere distribuendus, ac si in oppidis obsessis esset; hoc est, pro rata. Maxima autem pars soli, quod in hortos aut segetes convertitur, horreis publicis assignetur; in quibus fruges reponantur, et mensura certa distribuentur: ita tamen ut supersint nonnullæ fundi portiones, in quibus industria singulorum se exerceat. Circumspice insuper, quas merces nativas regio illa producat, ut exportatio earum in loca, ubi maxime in pretio sunt, sumptus levet: ut usuvenit in nicotiano apud Virginiam; modo non sit (ut jam dictum) in præjudicium intempestivum coloniæ ipsius. Sylvæ in regionibus desertis ut plurimum abundant; itaque ligna ad ædificia, naves, aut ejusmodi usus apta, inter præcipuas merces numeranda. Si inveniatur vena ferri, et rivuli ad molendina ferraria idonei, ferrum e mercibus quæstuosis est, in regionibus sylvosis. Salis nigri confectio per calorem solis, si clima ferat, digna res est, quæ tentetur. Etiam sericum vegetabile, si adsit, merx est lucrosa. Pix cujuscunque generis, ubi proveniunt pinus et abietes, semper præsto est. Quin et pharmaca, et ligna odorata, si reperiantur, haud parvum commodum præbent. Etiam cineres, quibus ad sapam utuntur, non modicum utilitatis afferent; similiter et alia: quæ perquiri possunt. Verum fodinis ne confidas nimium, præsertim a principio. Fordinæ enim fallaces sunt, et sumptuosæ; et spe pulchra lactantes,

colonos reddunt circa alia socordes. Regimen coloniæ committatur uni, cui tamen assideant consiliarii aliquot; atque muniantur auctoritate, ad exemplum juris militaris, sed aliquantulum restricta. Ante omnia, hunc sibi decerpant homines fructum, vivendo in eremo; ut Deum semper ejusque cultum præ oculis habeant. Rursus, colonia a numerosiore concilio (intelligo in regione matre coloniæ residente) non pendeat; nec ob contributiones exiguas multitudini nimiæ subjiciatur, sed sit numerus eorum, qui negotia coloniæ procurant et ordinant, moderatus: sintque potius ex nobilibus et generosis, quam mercatoribus: hi enim lucro præsenti plus satis inhiant. Sit plane immunitas a vectigalibus et portoriis, donec colonia adoleverit: neque tantum immunitas a solutionibus pecuniarum concedatur, sed etiam libertas merces in quascunque velint partes exportandi; nisi gravis aliqua causa obfuerit. Coloniam populo ne farcias aut superoneres, alios post alios mittendo: sed potius informationi diligenti intende, quot capita de tempore in tempus minuantur; eaque numero conveniente, pro rata, suppleas; ita tamen, ut coloni bene victitent, nec penuria affligantur. Magnum jampridem salubritati complurium coloniarum detrimentum intulit ædificatio juxta mare et fluvios, in locis paludinosis et aquosis. Itaque, etsi ab hujusmodi locis incipiendum, propter vecturæ et aliarum rerum commoditatem, paulatim tamen in superiores regionis partes, ea ab aquis remotiores, ascendendum, interest etiam sanitatis coloniæ, ut salis sat bona copia convehatur; quo cibi, quos verisimile est putridos aliter sæpe futuros, condiantur. Si coloniam plantes, ubi barbari sedes suas habeant, neutiquam eos nugis tantum et tricis concilies; sed justitia et modis gratiosis demerere; nihil tamen de præsidiis minuendo, quæ ad securitatem pertinent; neque etiam benevolentiam eorum aucupare auxiliis contra hostes suos; sed auxiliis defensivis non incommodum erit subvenire. Interest etiam, aliquos ex indigenis sæpe in regionem, unde colonia migravit, mittere; ubi videant conditiones hominum suis multo præstantiores; idque sub reditu inter suos divulgent. Postquam colonia adoleverit, et robur acceperit, tempestivum erit mulieres

summittere, ut colonia ex sese propagetur, nec semper ab externis pendeat. Super omnia flagitiosissimum est, coloniam semel deductam deserere et destituere; præterquam enim quod dedecori est, nil aliud est, quam proditio mera, profusioque sanguinis complurium hominum miserorum.

XXXIV. De Divitiis.

DIVITIAS cognomine magis proprio vocare nequeam, quam ut eas appellem impedimenta virtutis. Sicut enim se habent impedimenta ad exercitum, ita divitiæ ad virtutem: necessariæ siquidem sunt, sed graves: quinetiam cura illarum victoriam sæpe disturbat. Divitiarum magnarum nullus est usus, præterquam in iis expendendis: cætera in opinione versantur. Idem dictat Salomon; *Ubi multæ sunt opes, multi qui comedunt eas.* Et, *Quid prodest possessori, nisi quod cernat divitias oculis suis?* Possessio divitiarum nulla voluptate dominum perfundit, quantum ad sensum: est sane custodia ipsarum; est etiam potestas donativi aut distributionis; est et fama, et inflatio ab ipsis; sed non datur solidus ipsarum usus, qui ad dominum pertingat. Annon vides ficta illa pretia, quibus gemmæ, et hujusmodi rariora, æstimantur; et quam inania opera suscipiantur ad ostentationem meram, ut usus aliquis divitiarum magnarum videri possit? Sed dicet quispiam, usum earum vel in hoc maxime cerni posse; quod dominos ex periculis et calamitatibus redimant: ut ait Salomon; *Substantia divitis urbs roboris ejus, et quasi murus elevatus in imaginatione sua.* Sed caute Salomon, quod imaginatione, non re ipsa, tales sunt. Plures enim, sine controversia, divitiis suis magnis væneunt, quam redempti sunt. Divitias magnas ne secteris; sed quas parare possis juste, impendere sobrie, erogare hilariter, et libenter dimittere. Neque tamen contemptum ipsarum, instar monachi alicujus, aut a seculo abstracti, foveas; sed de usu distingue; sicut Cicero optime de Rabirio Posthumo; *In studio rei amplificandæ apparebat, non avaritiæ prædam, sed instrumentum bonitati quæri.* Ausculta etiam Salomoni, nec

præproperæ opum accumulationi inhia: *Qui festinat ad divitias, non erit insons.* Fingunt poëtæ, Plutum (qui divitias sonat) a Jove missum, claudicare et tardigradum esse: a Plutone autem, currere et pedibus celerem. Inuentes, divitias, bonis artibus et justo labore partas, tarde accedere; sed per mortem aliorum advenientes (veluti ex hæreditatibus, testamentis, aut similibus) præcipitanter ruere. Nec minus poterit fabula ea de Plutone intelligi, si Plutonem pro diabolo accipias. Cum enim opes a diabolo fluunt (veluti per fraudes, oppressiones, injustitiam, et scelera) rapido cursu feruntur.

Viæ an ditescendum variæ, et pleræque earum fœdæ. Parsimonia inter optimas censeri possit, neque tamen ipsa omnino innocens est: opera enim liberalitatis et charitatis coarctat. Soli cultura, quasi ad divitias maxime genuina; utpote quæ benedictio magnæ matris Telluris sit. Verum lenta est hæc via. Attamen ubi homines insigniter opulenti se ad agriculturam, et lucra rustica, submittunt, divitias in immensum coacervant. Noveram ex proceribus Angliæ quendam, cui maximi reditus proveniebant e re rustica, supra subditos cæteros quoscunque ætatis meæ. Dives erat armentis, ovibus, sylvis, tam cæduis, quam grandioribus; lithanthracibus, frumento, plumbi et ferri fodinis, et compluribus aliis proventibus rusticis. Adeo ut terra ei instar maris esset, merces perpetuo importans. Recte a quodam observatum; se magno cum labore ad exiguas, et nullo fere ad magnas divitias, pervenisse. Postquam enim res alicujus nummaria sic increverit, ut nundinarum et mercatuum opportunitates præstolari possit; atque eos contractus superare, quibus ob summæ magnitudinem perpauci admodum homines apti sunt; atque etiam in laboribus aliorum participare, qui minus pecunia abundant; fieri non potest, quin supra modum ditescat. Lucra ex professionibus honesta certe sunt; et duabus rebus promoventur maxime; diligentia, et fama bona propter probitatem in negotiando. At lucra ex contractibus majoribus plerunque naturæ magis ancipitis; cum quis scilicet aliorum necessitates et angustias obsi-

deat; servos et ministros alienos in damnum dominorum corrumpat; emptores alios, qui in majora forte pretia consensissent, artificiose et vafre summoveat; et hujusmodi fraudes exerceat: quæ omnes merito damnandæ sunt. Quantum vero ad emptiones, animo non retinendi sed rursus divendendi, illæ ex utraque fere parte molunt; tam venditorem, quam emptorem prementes. Societates locupletant affatim; si cautus adhibeatur delectus eorum, quibuscum societas initur. Fœnus ex certissimis lucri generibus est, licet ex pravissimis: utpote quod hominem panem suum comedere faciat *in sudore vultus alieni*: atque in sabbatho operari non cessat. Attamen certum licet sit, non caret rimis suis secretis: siquidem notarii et institores ad commodum proprium homines fortunarum dubiarum quandoque extollent. Primum esse in inventione aliqua nova, aut privilegio, inundationem quandam opum interdum largitur: sicut contigit primo sacchari excoctori in Canariis. Itaque si quis se peritum dialecticum præstare possit, ut addat inventioni judicium, magna haud dubie efficiet; præsertim si tempora sint propitia. Qui lucra tantummodo certa captat, ægre ad magnas divitias assurget: contra, qui totus in incertis est, vix fortunarum dispendia vitabit: bonum igitur fuerit incerta lucra certis munire ut damnis subveniatur. Monopolia et mercium coëmptiones ad revenditionem, ubi lege nulla prohibentur, ad divitias viam sternunt facilem; præsertim si quis prospicere possit, quæ merces in æstimationem venturæ sint, atque eo modo se illis abunde instruat. Opum acquisitio per servitium regum aut magnatum dignitatem quandam habet: tamen, si assentationibus et servilibus artificiis, sese ad omnes nutus flectendo, parentur, inter vias vilissimas poterit numerari. Quantum ad venationem testamentorum et legatorum (quemadmodum Tacitus Senecam insimulat; *Testamenta et orbos tanquam indagine capi*) adhuc pejor est hæc res, quanto cum hominibus conditionis humilioris rem habemus, quam in servitio.

Fidem illis nimiam ne adhibeas, qui præ se ferunt contemptum divitiarum: etenim opes despiciunt, qui

desperant; neque invenies usquam tenaciores, ubi incipient ditescere. Ne sis in minutis tenax; divitiæ alas habent, et aliquando ex sese avolant, aliquando emittendæ sunt, ut ampliores congregent. Opes suas moribundi relinquunt, aut usui publico; aut liberis, cognatis, et amicis: in utroque genere legationes paulo moderatiores melius cedunt. Divitiæ magnæ, hæredi relictæ, aves rapaces undique ad eas convolare invitant; nisi hæres fuerit ætate et judicio confirmatior. Similiter fundationes gloriosæ et splendidæ in usus publicos sunt instar sacrificiorum sine sale, et nihil aliud quam dealbata eleemosynarum sepulchra; quæ ab intus cito corrumpentur et putrefient. Itaque dona tua magnitudine ne metiaris, sed commoditate; et ad debitam mensuram redigas: neque opera charitatis in mortem usque differas: etenim, si quis recte rem æstimet, qui id facit, ex alieno potius donat, quam e proprio.

XXXV. De Ambitione.

AMBITIO choleram refert: quod genus humoris activos, vehementes, alacres, et promptos reddit; nisi obstructionem patiatur. Quod si obstructione concludatur, adeo ut libere permeare non possit, fit adusta, et inde maligna et venenosa. Similiter ambitiosi, si in ambitu et petitione sua repulsas non patiantur, sed semper sint in progressu, polypragmones potius sunt, quam periculosi: sin in cupiditatibus frænentur, et subinde frustrentur, malevolentiam et invidiam in corde fovent, et iniquo prorsus oculo tum res, tum homine, intuentur; ac tum demum in sinu lætantur cum res male cedant: qui quidem animi affectus cum servis regum aut rerumpublicarum pessime congruit. Bonum itaque principibus fuerit (si ambitiosis utantur) ita rem disponere, ut perpetuo directi, nunquam retrogradi sint. Quod quia sine præjudicio fieri non potest, melius esset ab hujusmodi ingenii hominibus omnino abstinere. Etenim si ipsi cum servitio suo non assurgant, operam dabunt ut servitium suum cum ipsis corruat. Verum, quia modo diximus, ambitiosos non adhibendos, nisi

urgente necessitate, operæ pretium fuerit jam dicere, quibus in casibus necessarius sit eorum usus.

Imperatores et duces in bello boni, utcunque ambitiosi sint, omnino recipiendi: etenim utilitas ipsorum ut præficiantur, cætera compensat: militem autem deligere, qui ambitione vacet, perinde est, ac si calcaribus eum spolies. Quin et alter usus ambitiosorum est, ut umbellæ loco principibus sint contra invidiam et periculum: nemo enim eas partes subibit, nisi sit instar columbæ accæcatæ, qui ideo in sursum volat, quia circumspicere non potest. Et etiam alius usus ambitiosorum non parvus, ut prægrandibus alas amputent, et eorum potentiam labefactent; quemadmodum Macronem Tiberius adhibuit ad dejiciendum Sejanum.

Quandoquidem igitur in casibus memoratis necessarii sint; superest ut ostendamus qua ratione sint frænandi et coërcendi, ut minus ab illis impendeat periculi. Perniciosi minus sunt si natalibus ignobiles, quam si nobiles: si ingenio paulo truciores et asperiores, quam si gratiosi et populares: denique si nuper honoribus admoti, quam si veteratores facti sint, et in honoribus suis muniti. Signum infirmi animi in principibus a plerisque ducitur, si gratiosos et intimos sibi adjungant; attamen, si verum dicendum est, non aliud reperitur remedium præstantius contra potentiam nimiam procerum aut magistratuum. Siquidem, quando juvandi et nocendi potestas penes gratiosum residet, vix fiet ut alius aliquis ex proceribus magnopere potentia turgeat. Alia ratio ambitiosos coërcendi non mala est, si per alios æque ambitiosos et protervos librentur: sed tum opus est consiliariis aliquibus moderatioribus, qui partes medias teneant, ne factiones omnia pessundent: etenim absque illa saburra navis vacillabit nimis. Saltem allicere poterunt principes, et animare aliquos humilioris conditionis, qui ambitiosorum veluti flagella sint. Quantum ad ingenerandam illam in ambitiosis opinionem, ut se ruinæ proximos putent, atque eo modo contineantur: si meticulosi fuerint, bene forsitan cedet: sin animosi et audaces, præcipitabit conatus et machinationes eorum; neque est sine periculo. Quod si necessitas flagitet, ut

revera rejiciantur, neque id simul et subito facere tutum foret, optimum erit favoribus et repulsis eos alternis excipere: unde attoniti et confusi hæreant, nescientes quid exspectent, et veluti intra sylvam ambulent.

Ex ambitionibus minus est nociva cupiditas prævalendi in rebus majoribus, quam se immiscendi rebus omnibus: istud enim confusionem consiliorum parit, et negotia destruit. Etiam minus periculi incumbit ab ambitioso in negotiis acri, quam ab eo qui gratia et clientelis pollet. Qui inter strenuos et negotiis pares eminere studet, magnam profecto suscipit provinciam; verum hoc publico utile est: qui vero illud machinatur, ut viros cordatos deprimat, et ipse solus inter ciphras numerus sit, seculi alicujus lues est et calamitas. Honor tribus insignitur commodis; potestate benemerendi; aditu facili ad viros principes et fortunarum propriarum in melius evectione. Qui optimam ex his tribus fovet intentionem, cum aspirat, vir probus est: princeps quoque, qui hujusmodi in servis suis intentiones dignoscere valeat et distinguere, princeps est prudens. Verum in genere, præoptandi sunt principibus hujusmodi servi, qui officio magis ducantur, quam ambitione: quique negotia amplectantur et ament, potius ex conscientia bona, quam ex ostentatione: denique distinguant principes cum judicio inter ingenia, quæ sese omnibus negotiis ingerunt et animum promptum seu alacrem.

XXXVI. De Natura, et Indole naturali in Hominibus.

NATURA occultatur sæpenumero, interdum vincitur, raro exstinguitur. Vis naturam efficit magis impetuosam cum recurrit; doctrina et præcepta affectus naturales reddunt minus quidem importunos, sed non tollunt; verum consuetudo sola ea est quæ naturam plane immutat et subigit. Qui victoriam de natura sua reportare cupit, sibi nec nimis magna, nec parva nimis pensa, constituat: priora enim animum dejicient, propter frustrationes crebras; posteriora non multum attollent, etiamsi sæpius prævaleat. Atque sub initiis,

exerceat se adminiculis quibusdam, ut natatores recentes vesicis aut juncis; deinde cum impedimentis, ut saltatores solent calceis gravioribus. Etenim perfectionem in re qualibet inducit, si exercitatio difficilior sit, quam usus. Ubi natura admodum potens est, et proinde victoria difficilis, opus erit per gradus quosdam procedere. Qui tales sint: primo, naturam sistere ad tempus aliquod; more illius, qui cum irasceretur, literas alphabeti, priusquam quicquam faceret, recitare solebat: secundo, naturam moderari, et ad minores portiones deducere; ut si quis, abstinentiam a vino exercens, a majoribus haustibus ad minores deveniat: postremo autem, naturam penitus sub jugum mittere et domare. Verum si quis eo animi robore et constantia polleat, ut se subito eximere et vindicare poterit, hoc optimum fuerit:

Optimus ille animi vindex, lædentia pectus
Vincula qui rupit, dedoluitque semel.

Neque antiqua regula rejicienda; ut naturam ad instar bacilli in contrariam partem flectas; quo recta tandem deveniat. Verum intellige hoc, ubi extremum illud alterum in vitium non ducat. Insuper et hoc advertas, ne habitum superinducere contendas nixu continuo, sed intermisso; nam intermissio impetum redintegrat et adauget; et si quis dum tironem agit perpetuo se exerceat, eveniet ut errores non minus quam facultatem, imbibat. Neque huic malo succurritur, nisi per tempestivas intermissiones. Præterea, victoriæ in naturam non nimium cito triumphum accinas; natura enim ad longum tempus sepulta jacebit, et tamen, occasione data reviviscet: id quod contigit puellæ apud Æsopum, ex fele in mulierem conversæ; quæ civiliter admodum in mensa sedebat, donec mus in conspectu ejus forte curreret. Itaque occasiones tales, aut omnino evites, aut iisdem frequentius insuescas, quo minus moveant. Indoles cujusque naturalis optime deprehenditur in consuetudine familiari; in hac enim nulla intervenit affectatio: in perturbationibus; siquidem illæ præcepta et regulas penitus excutiunt: denique in casu aliquo

novo et insolito; quia tum a consuetudine deseritur. Felices dixerim, quorum indoles naturalis cum vitæ suæ genere congruit: alias vere dicere possint; *Multum incola fuit anima mea.* In studiis, quicquid a natura tua alienum repereris, stata tempora tibi præfigas ad ejusdem exercitationes et meditationes: sin autem cum genio tuo convenerit, de statis horis ne sis solicitus; cogitationes enim tuæ sponte illuc convolabunt, prout negotia et studia cætera permittent. Natura cujusque, ex vi innata, aut bonas aut malas herbas producit: itaque sedulo et tempestive illas irriget, has evellat.

XXXVII. De Consuetudine et Educatione.

COGITATIONES hominum sequuntur plerunque inclinationes suas; sermones autem, doctrinas et opiniones quas imbiberunt; at facta eorum ferme antiquum obtinent. Itaque, ut bene notat Macciavellus (licet in exemplo scelerato) minime fidendum est aut naturæ violentiæ, aut verborum grandiloquentiæ, nisi corroborentur consuetudine. Instantia ejus hæc est: in facinore aliquo audaci et crudeli patrando, non acquiescendum esse aut in naturæ alicujus ferocia, aut in promissis constantibus, nedum juramentis; sed committendum scelus esse viris sanguinolentis, et jamdudum cædibus assuetis. Sed Macciavello de fratre quopiam Clemente, aut Ravillaco, aut Jauregua, aut Baltazare Gerardo, aut Guidone Faulxio, nihil innotuit. Verum tenet regula ejus; naturam, aut promissorum fidem et ferociam, viribus consuetudinis haud æquipollere. Solummodo, superstitio, nostris temporibus, eo provecta est, ut primæ classis sicarii laniis obfirmatis minime cedant; atque decreta votiva, etiam in re sanguinaria, consuetudinis vires exæquent. In aliis quibuscunque consuetudinis potentia clare elucescit: adeo ut miraculi instar sit audire quot professiones, protestationes, promissa, verba grandia, jactitent plurimi; et tamen, istis omnibus posthabitis, pro more consueto agere; acsi imagines essent, et machinæ plane ina-

nimes, solis consuetudinis rotis impulsæ et actæ. Videre etiam licet consuetudinis tyrannidem in aliis multis. Indi (loquor de gymnosophistis et veteribus et modernis) se leniter super pyram componunt, atque hoc modo se ipsos igne sacrificant. Quin et fœminæ cum maritis in rogum immitti properant. Pueri Spartani, antiquis temporibus, flagris cædi sustinebant super aràm Dianæ, vix ejulatu, aut gemitu ullo emisso. Memini, sub initiis reginæ Elizabethæ, rebellem quendam Hibernum supplicationem deputato obtulisse, ut torque lignea, non fune, suspenderetur; quia illud magis in more rebellibus erat. Inveniuntur monachi in Russia, qui, ad pœnitentiam complendam, tota nocte hiemali in vase aqua repleto non recusabunt sedere, donec glacie constringantur. Plurima denique exempla adduci poterunt, plane stupendas consuetudinis vires, tam super animum, quam super corpus, prodentia. Quandoquidem igitur mos veluti summus sit humanæ vitæ moderator et magistratus, curæ sit inprimis, ut mores bonos asciscamus. Certe consuetudo validissima, cum a pueritia incipit: hanc educationem appellamus; quæ nihil aliud est, quam a teneris annis imbibita consuetudo. Ita videre est, in linguis ediscendis linguam ipsam magis commode se applicare omnibus expressionibus et sonis; artus quoque magis agiles et flexiles ad omnes posituras et motus esse in pueritia aut adolescentia, quam postea. Verissimum enim est, opsimathes istos novam plicam non bene admittere: nisi fuerit in nonnullis hominibus, quibus animi nondum fixi, sed eosdem apertos ad omnia præcepta conservârunt, quo continuo emendationem reciperent; id quod rarissimum est.

Verum si consuetudinis vires, cum simplex solummodo sit, et sejuncta, tantæ sint; multo magis consuetudo copulata, et conjuncta, et in collegium coacta, excellit. Isthic enim exemplum docet, relevat societas, æmulatio stimulat, gloria animos extollit: ita ut in hujusmodi locis vires et influxus consuetudinis tanquam in exaltatione sint. Certe multiplicatio et (ut chemicorum vocabulo utar) projectio super naturam huma-

nam consistit in societatibus bene institutis, et disciplina salubri informatis. Etenim respublicæ recte administratæ, quin et leges bonæ, alunt virtutem in herba, sed semina ipsius non multum promovent. Verum infelicitatis orbis hoc habet, ut media maximarum virium applicentur quandoque finibus minime expetendis.

XXXVIII. De Fortuna.

NEGARI non potest, quin accidentia et casus externi ad hominum fortunas promovendas, vel deprimendas, plurimum possint. Gratia alicujus ex magnatibus, opportunitas, aliorum obitus, occasio virtuti cujusque congrua. Veruntamen fortunam suam fingere cuique præcipue in manu propria est. *Faber quisque fortunæ suæ,* inquit comicus. Atque inter externas causas illa frequentissima; *Stultitiam unius alterius fortunam promovere.* Nemo enim ita subito evehitur, ac occasione errorum alterius. Ut inquit adagium; *Serpens, nisi serpentem comederit, non fit draco.*

Virtutes apertæ et conspicuæ laudes pariunt: at insunt virtutes quædam occultæ et latentes, quæ pariunt fortunam. Nimium, facultates nonnullæ se expediendi, quæ nomen habent. Hispanum vocabulum (*desemboltura*) eas quadam ex parte innuit. Scilicet, cum non inveniuntur in natura alicujus obices aut impedimenta: sed rotæ animi ad motum rotarum fortunæ versatiles sunt. Ita enim Livius (postquam Catonem majorem his verbis descripsisset; *In illo viro tantum robur corporis et animi fuit, ut, quocunque loco natus esset, fortunam sibi facturus videretur*) illud diserte notat, quod ei fuisset *ingenium versatile.* Quare si quis limis et adductis oculis aspiciat, videbit Fortunam: cæca enim licet sit, haud tamen prorsus invisibilis. Etenim via fortunæ similis est galaxiæ in æthere; quæ concursus est, sive coacervatio complurium stellarum minutarum, seorsum invisibilium, sed conjunctim luminosarum. Eodem modo, complures virtutes sunt exiguæ, et vix in notam incurrentes, sive potius facultates et

consuetudines appositæ, quæ fortunatos reddunt. Itali ex ipsis nonnullas notant; quales quis minime putaret. Cum hominem innuunt, cui prosperam fortunam spondent, inter cæteras ejus qualitates adjicient, quod habeat *poco di matto.* Neque sane inveniuntur aliæ duæ qualitates magis ad hanc propitiæ, quam si quis habeat modicum ex stulto, et non nimium ex honesto. Itaque, quibus patria, aut principes sui, nimio plus chari exstiterunt, iidem nunquam fortunati fuerunt; neque profecto esse possunt. Quando enim cogitationes suas extra se ipsum quis collocaverit, viam suam bene inire nequit.

Fortuna præpropera, magna molientes et nonnihil turbulentos reddit; at fortuna exercita ea est, quæ efficit prudentes et cordatos. Fortuna proculdubio, saltem propter filias suas, honorem meretur; confidentiam scilicet, et existimationem; etenim has duas parit fortuna prospera: alteram intra nos ipsos; alteram in aliis erga nos; eæque vicissim pariunt animos et auctoritatem. Viri cuncti prudentes, quo invidiam suarum virtutum amoliantur, omnia providentiæ et fortunæ imputare solent: ita enim decentius et liberius eas sibi assumere possint: quinetiam majestatem homini quandam addit, si videretur Numini curæ esse. Sic Cæsar, dum animaret gubernatorem navis in tempestate, dixit; *Cæsarem portas et fortunam ejus.* Sic Sylla nomen Felicis elegit, non Magni. Atque illud observationem non præteriit; eos, qui ex professo sapientiæ et artibus propriis nimium tribuerunt, in fine infortunatos evasisse.

Narratur de Timotheo Atheniensi, postquam in reddendis rationibus præfecturæ suæ hanc clausulam ad ravim usque inseruisset; *Atque in hoc nullæ erant fortunæ partes;* deinceps illi nihil cessisse prospere. Sunt certe, quorum fortuna similis carminibus Homeri, quæ majore cum facilitate fluunt, quam aliorum poëtarum versus: id quod Plutarchus de fortuna Timoleontis, ad fortunas Agesilai, aut Epaminondæ, comparata, prædicat. Hoc vero ut fiat, sine dubio in nobis ipsi maxime situm est.

XXXIX. De Usura sive Fœnore.

PLURIMI invectivas quasdam ingeniosas in fœneratores commenti sunt. Dicunt; miserum esse, diabolum in Dei partem involâsse, decimas scilicet. Fœneratorem maximum esse sabbathi violatorem; aratrum siquidem suum non cessare sabbathis. Fœneratorem fucum esse, de quo Virgilius;

Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent.

Fœneratorem, legem primitivam, post lapsum hominis latam, pessundare: quæ fuit, *In sudore vultus tui comedes panem tuum;* minime vero, in sudore vultus alieni. Fœneratores pileis luteis indui oportere, quia judaizant. Rem esse contra naturam, ut pecunia generaret pecuniam; et hujusmodi alia. Ego vero hoc dico tantum; *Fœnus esse inter concessa propter duritiem cordis.* Cum enim necesse sit hominibus ut pecunias mutuo dent et accipiant; sintque tam duro corde, ut eas gratis commodare nolint; reliquum est ut permittantur usuræ. Alii nonnulli in medium adduxerunt callidas quasdam et suspectas propositiones de argentariis, et excambiis publicis, detectione fortunarum hominum singulorum, et aliis hujusmodi artificiis. Verum pauci de fœnore disseruerunt solide et utiliter. Optimum fuerit proponere nobis ante oculos fœnoris commoda et incommoda; ut bonum vel ponderetur, vel separetur; quinetiam cavere inprimis ne, dum fœnore feramur in melius, intercipiamur et incidamus in pejus.

Incommoda fœnoris hæc sunt. Primum, quod mercatorum numerum minuit. Nam si ignava hæc pecuniæ in fœnus erogatio e medio tolleretur, nummi non delitescerent præ socordia, sed magna ex parte in mercaturam impenderentur; quæ instar venæ portæ cuivis regno est ad opes introducendas. Secundum, quod mercatores inopes reddit: sicut enim colonus terram colere ita fructuose nequit, si reditum solvat nimis gravem; ita mercator tam commode et lucrose mercaturum suam exercere vix potest, si pecuniis fœnore

sumptis negotietur. Tertium incommodum duorum priorum appendix quædam est, protoriorum et vectigalium publicorum imminutio, quæ fluunt et refluunt pro modo commercii. Quartum, quod thesaurum et pecunias regni, sive reipublicæ, in paucorum manus reducit: cum enim fœneratoris lucrum certum sit, cæterorum incertum, eveniet in fine ludi, prout fit sæpe in alea, ut maxima pars pecuniæ promo cedat. Illud autem pro inconcusso tenendum, florere rempublicam inprimis, cum pecuniæ dispergantur, non coacerventur. Quintum, quod terræ et prædiorum pretium deprimit: etenim pecuniæ insumuntur, vel in mercaturam, vel in prædiorum coëmptiones: fœnus autem utrique obviare videtur. Sextum, quod omnes labores, molimina, et inventa nova quæcunque enervat et hebetat; in quibus pecunia minime sibi deesset, nisi a torpedine ista impediretur. Postremum, quod tinea est et teredo facultatum quam plurimorum hominum; id quod tractu temporis egestatem publicam parit.

E contrario, commoda fœnoris hæc sunt. Primo, quod, utcunque usuræ in aliquibus mercaturæ noceant, in aliis nihilominus prosunt: certissimum enim est, maximam mercaturæ partem a junioribus mercatoribus exerceri, fœnore sumptis pecuniis; unde si fœnerator pecunias suas vel exigat, vel non emittat, secutura necessario est magna mercaturæ clades. Secundum est, quod, nisi prompta hæc a fœneratoribus pecuniarum mutuatio hominum necessitatibus subveniret, in extremas angustias cito redigerentur; quandoquidem cogerentur res suas (sive bona mobilia fuerint, sive prædia) nimis vili pretio vendere: itaque, ubi fœnus rodit tantum, distractiones præproperæ penitus absorberent. Nam quantum ad oppignerationes, aut ea, quæ a jureconsultis appellantur mortua vadia, huic certe malo remedium vix exhibebunt: siquidem aut ea prorsus non accipient homines sine fœnore; aut si accipiant, solutione ad diem minime præstita, summo jure agent. Memini pecuniosum quendam, virum durum, rure agentem, qui solebat dicere; *In malam crucem abeat ista fœneratio; impedimento est, quo minus pignorum et*

obligationum pœnas exigere possimus. Tertium et ultimum hoc est: nugas meras dico, si quis existimet mutuationem pecuniarum facilem, non admisso fœnore, fieri posse: neque rursus quis animo comprehenderit innumera quæ sequentur mala, si contractus illi mutui dati et accepti convellantur. Itaque de abolendis prorsus usuris sermones facere ineptum foret. Respublicæ omnes, pro diversa tamen ad sortem ratione, eas tolerârunt; adeo ut opinio illa in Utopiam protinus relegpanda.

Dicamus jam de reformatione et norma usurarum. Quibus nimirum modis incommoda earum optime evitentur, commoda retineantur. Patet jam, conferendo inter se commoda et incommoda usurarum (quod modo fecimus) duo esse, quæ reconciliare oportet. Prius, ut retundantur dentes fœnoris, ne nimium mordeat: secundum, ut viris pecuniosis aperiatur via, qua ad pecunias mercatoribus præstandum invitentur, ne commercium intercidat aut languescat. Hoc autem fieri non potest, nisi in fœnore duas proportiones introducas; minorem et majorem. Si enim fœnus ad unicam tantum proportionem eamque minorem redigas, mutuo accipientem aliquantulum levabis, sed mercator pecunias non facile reperiet. Atque insuper notandum est, mercaturam, cum sit omnium maxime lucrosa, fœnus ad proportionem bene magnam ferre posse; alios contractus minime.

Ut his duabus intentionibus satisfiat, hac via insistere licet. Duæ sunto fœnoris proportiones; prior omnibus permittatur; posterior cum licentia, aliquibus tantum hominibus, et in aliquibus reipublicæ locis ubi mercatura fervet, concedatur. Primo igitur (si nos audias) reducatur fœnus ad partem vicesimam sortis pro mutuatione in annum: ea proportio edicto promulgetur ut libera sit omnibus. Pro ea accipienda princeps, sive respublica, mulctæ omni renunciet. Hoc ab obstructione aliqua generali, aut difficultate majore, mutuationem conservabit. Hoc innumeris mutuatoribus, ruri et alibi degentibus, solamini erit. Hoc magna ex parte prædiorum pretia adaugebit. Quandoquidem annuus valor prædiorum, hic apud nos in Anglia, excedet illam

fœnoris ad hanc proportionem redacti, quantum annuus valor sex librarum excedit illum quinque tantum. Hoc denique industrias hominum ad utilia et lucrosa inventa acuet et excitabit: eo quod plurimi hujusmodi inventis potius se dedent, quam lucro tam exili, quali diximus, ex usu is acquiescere; præsertim cum lucro jampridem majori ex iisdem assuevissent. Secundo, certis quibusdam hominibus commodandi mercatoribus notis, et non aliis quibuscunque hominibus, licentia concedatur: Hoc autem fiat, additis cautionibus quæ sequuntur. Sit proportio (etiam hæc de qua loquimur) illa paulo remissior, quam antea solvere solebant: hoc pacto, universi, tam mercatores, quam alii, reformatione hac recreabuntur. Princeps autem, sive respublica, exiguam aliquam summam percipiat, pro licentiis singulis; reliquum lucri fœneratori cedat. Si enim lucrum fœneratoris leviter tantum minuatur, eum nullo modo a fœnore exercendo deterrebit: exempli gratia; si quis antea decem aut novem libras, pro sorte centum librarum, quotannis accipere solebat; is etiam octo potius libris contentus erit, quam fœneratorem exuet, aut certa cum incertis commutabit. Sint isti, quibus licentia scilicet conceditur, numero minime definiti; sed tamen ad urbes aliquas, et oppida quæ mercatura florent, restringantur: ita enim, prætextu licentiarum, opportunitatem non habebunt pecunias aliorum pro suis commodandi; nec novem aut octo librarum proportio, licentia munita, generalem illam quinque librarum absorbebit: nemo siquidem pecunias suas procul a se mittere, aut in manus ignotas concredere, præoptabit.

XL. De Juventute et Senectute.

JUVENIS annis poterit esse senex horis, si temporis jacturam non fecerit. Sed hoc raro contingit. Generaliter, juventus similis est primis cogitationibus, quæ secundis sapientia cedunt. Etenim inest cogitationibus juventus quædam non minus, quam ætatibus. Attamen inventio juvenum vivacior est, quam senum: atque imaginationes in mentes eorum illabuntur melius, et veluti divinius. Ingenia præfervida, ei quæ cupidi-

tatibus violentis ac perturbationibus huc illuc impelluntur, non matura fiunt ad res gerendas, donec meridiem ætatis suæ attigerint. Ut videre est in Julio Cæsare et Septimio Severo. De quorum posteriore dictum est; *Juventutem egit erroribus, imo furoribus, plenam:* qui tamen in serie imperatorum universa fuit propemodum celeberrimus. Sed ingenia sedata et composita etiam in juventute florere possint. Cujus rei exempla cernuntur, in Augusto Cæsare, Cosmo duce Florentiæ, Gastono de Fois, et aliis nonnullis. Ex altera parte, calor et vivacitas, si in senectute inveniantur, temperamentum optimum constituunt ad negotia. Juvenes ad inveniendum magis idonei sunt, quam ad judicandum; et executione potius, quam consiliis validi; et ad negotia nova melius adhibentur, quam ad consueta. Etenim experientia senum in iis, quæ sub experientia eorum cadunt, eos dirigit; sed in rebus novis eos seducit. Errores juvenum negotia sæpenumero pessundant; verum errores senum non ultra fere procedunt, nisi ut plus fieri potuisset, aut citius. Juvenes in rebus gerendis et tractandis majora amplectuntur, quam comprehendere valeant; plura movent, quam componere rursus sciunt; ad fines advolant gradibus et mediis non bene pensitatis; præcepta quædam absurde persequuntur, in quæ casu inciderunt; extrema remedia a principio usque tentant; denique, quod errores conduplicat, errores agnoscere aut revocare detrectant: similes equis male domitis, quæ nec se sistere nec vertere volunt. Senes plus satis objiciunt; in consultationibus nimium morantur; pericula plusquam expedit reformidant; pœnitentia præpropera vacillant; atque negotia raro admodum ad periodum justam deducunt; sat putantes, mediocritate quadam successus frui. Bonum certe fuerit in negotiis mixturam adhibere et senum et juvenum: illud enim in præsens utile erit, ut virtutes utriusque ætatis defectus earum corrigant; utile etiam futuro, ut juvenes perdiscant dum senes moderentur; postremo accidentia externa melius compescit, quia senes auctoritate, juvenes gratia et popularitate, pollent. At in moralibus juventus fortasse primas tenebit, ut senectus in politicis. Ex Rabbinis quispiam,

super textum illum (*Juvenes vestri videbunt visiones, et senes vestri somniabunt somnia*) sic infert; quod juvenes propiore ad se aditu Deus dignatur, quam senes: quia visio revelatio clarior et manifestior est, quam somnium. Et sane, quanto quis magis de mundo habet, tanto plus toxico ejus inficitur: tum senectus, potius in facultatibus intellectus, quam in virtutibus voluntatis et affectuum, proficit. Sunt, qui in juventute admodum præcoces sunt, sed currentibus annis cito marcescunt, et deveniunt evanidi. Tales sunt, primo, qui ingenia nacti sunt fragilia, quorum acies facile retunditur: qualis fuit Hermogenes rhetor; cujus libri subtilissimi sunt; verum ipse paulo post stupidus evasit. Secundum genus eorum, quibus naturales quædam facultates insunt, quæ magis juventutem decent, quam senectutem; qualis est oratio fluens et luxuriosa; quæ in juvene laudatur; in sene non item. Ita Cicero loquitur de Hortensio; *Idem manebat, neque idem decebat.* Tertium eorum, qui sub initiis nimium efferuntur; et magnanimitate præditi sunt, supra quam ætas provectior ferre valeat: qualis fuit Scipio Africanus, de quo Livius ita prædicat; *Ultima primis cedebant.*

XLI. De Pulchritudine.

VIRTUS, instar gemmæ pretiosæ, optima est sine ornamentis inserta. Atque profecto eadem præstat in corpore decoro, licet non delicato; quodque aspectus dignitatem potius præ se ferat, quam pulchritudinem. Neque fere reperias eximie formosos virtutibus pollere: acsi natura in hoc magis incubuisset, ut non turpiter erraret, quam ut aliquid excellens produceret. Itaque conversationibus apti sunt, at excelsos spiritus non gerunt: et urbanitati potius student, quam virtuti. Sed hoc in omnibus non tenet. Siquidem Augustus Cæsar, Titus Vespasianus, Philippus Pulcher rex Gallus, Edovardus Quartus rex Angliæ, Alcibiades Atheniensis, Ismaël Persa, viri prorsus magni fuerunt, et nihilominus perpulchri.

In pulchritudine præfertur venustas colori; et deco-

rus ac gratiosus oris et corporis motus ipsi venustati. Ea præcipua pulchritudinis portio, quam pictura repræsentare non potest; imo nec effigies ipsa viva, primo aspectu. Non reperitur pulchritudo aliqua excellens, cui non insit aliquid minus conforme in compagine. Haud facile quis dixerit, utrum Apelles, aut Albertus Durerus, nugator major fuerit; quorum alter hominem secundum portiones geometricas effingere voluit; alter, ex compluribus faciebus, optimas quasque partes desumendo, unam satagebat depingere excellentem. Tales (credo) effigies vix ulli placebunt, præterquam pictori ipsi. Non quin existimem elegantiorem faciem depingi a pictore posse quam unquam in vivis fuit; sed hoc ei contingere oportet ex felicitate quadam et casu (veluti musicis sui cantus) non autem ex regulis artis. Videre est facies nonnullas, quarum partes singulæ examini si subjiciantur, vix unam reperies quam separatim probes: quæ tamen in consortio satis placent. Quod si verum sit, pulchritudinem præcipuam sitam esse in motu decoro, mirum sane non est si provectiores ætate aliquando videantur junioribus amabiliores: secundum illud Euripidis; *Pulchrorum autumnus pulcher:* etenim fieri non potest, ut juvenis per omnia decus tueatur, nisi forte juventutem ipsam ad supplementum decoris assumas. Pulchritudo est instar fructus horarii, qui facile corrumpitur; nec diu durat; atque sæpe juventutem inducit dissolutam, senectutem autem sero pœnitentem: attamen si bene collocetur, virtutes splendere facit, vitia erubescere.

XLII. De Deformitate.

DEFORMES naturam fere ulciscuntur: sicut enim natura minus illis propitia fuit, ita et illi naturæ vicissim adversi; cum sint plerique ipsorum (ut loquitur Scriptura) *sine affectione naturali.* Est proculdubio consensus inter animam et corpus; atque natura, ubi peccat in uno, periclitatur in altero. Sed quia in fabrica animæ conceditur homini electio, in fabrica corporis imponitur necessitas; astra inclinationis naturalis obscurantur nonnunquam a sole virtutis et disciplinæ. Consenta-

neum itaque fuerit de deformitate dicere, non ut signo, quod quandoque fallit; sed ut causa, quæ perraro effectu destituitur. Quicunque in persona sua aliquid habet, quod contemptum inducit, perpetuum habet in se stimulum, quo a contemptu se vindicet: itaque deformes semper audacissimi; in principio, veluti in defensione sua, utpote qui contemptui exponuntur; sed processu temporis, ex habitu acquisito. Iterum deformitas industriam acuit; ejus generis industriam, ut aliorum defectus et infirmitates sedulo rimentur, unde habeant quod rependant. Præterea in potentioribus suspiciones et zelotypiam versus eos exstinguit; veluti homines, quos tuto despicere liceat: competitores autem et æmulos consopit; utpote nihil suspicantes de promotione eorum ad honores, donec ipsos in possessione honorum videant. Adeo ut, si rem diligenter introspicias, in magnis ingeniis deformitas ascensum ad honores patefacit. Reges, antiquis temporibus (atque hodie etiam in imperiis nonnullis) eunuchorum fidei magnopere inniti solebant: qui enim erga omnes invidi sunt, uni magis fidi sunt et obnoxii. Attamen fidem illis adhibebant, potius ut rimatoribus bonis et susurronibus, quam aut magistratibus aut ministris publicis. Similis etiam est ratio deformium. Manet illa regula, quam antea posuimus: deformes, si animosi sint, a derisu et ignominia liberare se gnaviter contendent: quod fieri non potest, nisi aut per virtutem, aut per malitiam. Itaque nil mirum cuiquam videatur, si quandoque in viros egregios evadant; qualis fuit Agesilaus, Zangerus Solymanni filius, Æsopus, Gasca Peruviæ præfectus; quin et Socrates illis annumerari possit; cum aliis.

XLIII. De Ædificiis.

ÆDES extruuntur ut in iis habitemus, non ut eas spectemus: pulchritudini igitur præponatur usus, nisi forte utrunque obtineri possit. Relinquamus fabricas ædium speciosas, quæ admirationem incutiunt, palatiis poëtarum incantatis; qui eas extruunt sumptu parvo, Qui domum elegantem ædificat, sed in situ malo, carceri seipsum mandat. Situm autem malum intelligo,

non tantum ubi aër insalubris, sed etiam ubi aër inæqualis est: quales sunt ædes, quæ exstruuntur quidem in colliculo paululum elevato, sed cincto undique, more theatri, collibus altioribus; ubi ardor solis constringitur, venti autem, veluti in canalibus, variis æstibus reciprocantur: adeo ut in hujusmodi situ subito sentias diversitatem non minorem, caloris et frigoris, quam si in locis diversis habitares. Neque malum situm facit aëris solummodo conditio prava; verum etiam viarum et adituum incommoditas; fora rerum venalium indiga; et (si Momum consulas) vicini mali. De compluribus aliis non loquor; qualia sunt; aquarum absentia; sylvarum defectus, quæ et focum et umbram præbeant; sterilitas soli, aut quod ex variis glebarum generibus minime commistum sit; prospectus coarctatus; defectus terræ planæ et æquabilis; locorum defectus in propinquo, qui venationibus, aucupiis, cursibus equorum, idonei sint; mare nimis in vicino, aut nimis in remoto; commoditas nulla fluviorum navigabilium, aut etiam incommoditas ipsorum ob inundationes; situs remotior ab urbibus magnis, quod negotiis obest, aut etiam propinquior, quod victui necessaria absorbet, et omnia cara reddit; locus ubi quis latifundia ampla possideat, aut acquirere possit, et locus contra ubi pennas extendere nequeat: quæ singula minime eo animo enumeramus, acsi domus aliqua his incommodis omnibus vacare possit, verum ut tot ex illis evitemus, quot evitari concedatur; atque rursus si quis domos plures ædificet, ita rem disponat, ut quæ in una desint commoditates, adsint in altera. Responsum Luculli Pompeio bellulum erat: qui, cum in palatio Luculli immensas et luminosas porticus et cameras conspexisset, sic infit; *Optime proculdubio hic habitatur æstate, sed quomodo hiemem toleras?* Cui Lucullus; *Quid, numnam me putas avium prudentiam non assequi; quarum nonnullæ, hieme ingruente, sedes mutant?*

Transeundum jam a situ domus ad domum ipsam. Imitabimur Ciceronem; qui libros conscripsit *De Oratore*, et librum unicum qui inscribitur *Orator*; quorum priores præcepta artis tradunt, posterior perfectionem. Describemus igitur palatium regium, atque ejusdem modulum quendam conficiemus. Prorsus enim mira-

bilis res est, tam vastas hodie existere moles in Europa, quales sunt Vaticanum et Escuriale, et nonnullæ aliæ; in quibus tamen cameram aliquam vere magnificam vix reperies.

Primum igitur statuo, palatium perfectum neutiquam esse, nisi duas habeat portiones diversas; portionem convivii, et loquitur liber *Hester;* et portionem mansionis sive familiæ: alteram ad pompas, magnificentias, et celebritates; alteram ad habitationis usum. Intelligo, portiones istas duas extrui debere, non ut latera domus, sed ut frontis ipsius partes; easque exterius uniformes esse, licet interius longe diversas. Conjungi autem volumus portiones istas per turrim sublimem et splendidam in medio frontis. Atque quoad portionem convivii, unicam tantum illic cameram poni velim; eamque supra gradus quinquaginta pedes ad minus altam; et subter eam cameram item alteram similis longitudinis et latitudinis; quæ apparatum et instructionem ad festa, ludos, et ejusmodi magnificentias; actores etiam dum se ornent et parent, commode recipiat. Alteram portionem, mansionis scilicet, dividi velim præcipue in aulam et sacellum, utramque amplam et pulchram: eas vero per universam portionis longitudinem extendi nolim; sed relinqui in exitu cœnacula duo, hiemale et æstivale: atque subter hæc omnia (excepto sacello) cellas amplas subterraneas collocari volo; quæ culinis privatis, promptuariis, panariis, et similibus, inserviant. Quantum ad turrim; eam elevari volo usque ad duo tabulata; utrunque quindecim pedes altum, supra alas frontis; co-opertam plumbo æquabili, atque statuis per fulchra laterum in summitate decoratam: eandem turrim in cubicula distingui volo. Gradus autem turris apertos esse, et in se revertentes, et per senos subinde divisos; utrinque statuis ligneis inauratis vel saltem ænei coloris cinctos; cum statione spatiosa et lata in vertice. Verum cavendum ne locus, ubi famuli comedant, sit ad imum gradum vel prope: si enim sit, ciborum nidor ascendet tanquam in tubo quodam. Et de fronte ædificii hactenus. Tantum intelligo gradus primos ascensus ad viginti pedes sustolli debere; altitudinem scilicet tabulati inferioris.

Ultra frontem ædificii, aream spatiosam designo, cujus latera tria sunt; ipsa ædium fronte haud paulum humiliora; atque in quatuor angulis ejusdem areæ turres extruantur, altitudinem laterum qrædictorum nonnihil superantes ad gradus, quibus in superiora ascendatur, capiendos: quæ turres non recipiantur in planum ædificii; sed extra promineant. Area autem integra lapidibus latis quadrangulis minime substernatur; nam hujusmodi pavimenta calorem molestum ætate, et similiter frigus asperum hieme, immittunt; sed habeat ambulacra ex ejusmodi lapidibus per latera tantum ædificii; et formam crucis ex iisdem in medio; cum quadris interpositis, quæ gramine vestiantur, detonso quidem, sed non nimis prope terram. Latus universum areæ, ex parte convivii, occupent, spatiosæ et speciosæ porticus. In quibus singulis porticibus sint in laquearibus tres aut quinque sphæræ concavæ (cupulas vocant) pulchræ, in longitudine positæ, ad æqualem distantiam: sint quoque fenestræ ex vitro colorato, ubi pingantur columnæ, imagines omnigenæ, flores, et similia. At latus ex parte familiæ, simul cum latere tertio e regione frontis, complectatur cameras præsentiales, et alias usus ac decoris ordinarii; atque rursus cubicula: sintque etiam tria ista latera ita exstructa. ut exhibeant ædificium duplex; non translucida, sed ex altera tantum parte fenestrata; ut tam matutinis, quam vespertinis temporibus, præsto sint cameræ, in quas sol non intret. Accommodentur etiam eo modo, ut habeantur ibi cubicula et cameræ tam æstivales ad refrigerium, quam hiemales ad frigus arcendum. Invenies non raro ædes pulchras, sed tamen ita vitro et fenestris repletas, ut vix locum suppeditent, ubi te recipias aut ad solem, aut ad frigus, evitandum. Quantum ad fenestras prominentes sive arcuatas, eas probo tanquam res commodas (urbibus sane fenestræ ad planum ædificii, et minime protuberantes, magis conveniunt; propter uniformitatem structuræ plateas versus) sunt enim receptus colloquiis opportuni: atque insuper tam ventum, quam solem, summovent; quod enim alias per totam fere cameram pertransisset, vix ultra fenes-

tram penetrabit. Raræ tamen sint hujusmodi fenestræ arcuatæ, non ultra quatuor; duæ scilicet ex utroque latere areæ.

Ultra hanc, quam diximus, aream sit alia interior paris et amplitudinis et altitudinis; horto per exterius circumcincta; interius autem ambulacris pulchris arcuatis, usque ad primum tabulatum, circundata. Pars autem exterior solarii inferioris versus hortum, quatenus ad duo latera, convertatur in specum sive cavernam (grottam moderni vocant) ad umbram et æstivationem, apertam aut fenestratam tantam ex parte horti: sit autem caverna illa solo æqua, non omnino depressa; et eleganti pavimento strata ad terræ vapores excludendos. Erigatur autem in medio istius areæ fons splendidus; aut opus aliquod ex statuis magnificum: pavimentum autem simile si areæ illi antedictæ. Hujus areæ ædificia ex utroque latere destinentur cameris et conclavibus secretioribus; latus autem transversum, porticibus etiam secretioribus. Curandum vero ut aliquæ tam ex cameris et conclavibus, quam ex porticibus, designentur ad usum infirmorum; si forte princeps, aut quivis e grandioribus, ægrotaverit. Habeant autem portiones singulæ ægris destinatæ (ut moderni loquuntur) antecameram, cameram ad cubile, et recameram. Hæc autem, quæ diximus, supra secundum solarium collocentur. At latus transversum solarii inferioris versus hortum convertatur in porticum speciosam, patentem, et columnis fultam. Rursus, supra solarium tertium, ex omnibus tribus lateribus, statuantur porticus elegantes, columnares, et apertæ ad prospectum et refrigerium horti excipiendum. Verum ad angulos duos lateris transversi in solario secundo accommodentur et ornentur duo splendi da et delicata conclavia (cabinettos moderni vocant) pavimento nitente, aulæis sumptuosis instructa, vitro crystallino fenestrata, cum cupola elegante in medio. Sint autem conclavia illa rebus curiosis omnigenis, et spectatu dignis, referta. In supremis quoque porticibus (si fieri posset) optarem collocari, juxta parietes, in locis diversis fonticulos quosdam aquam emittentes; qui per secretos tubos iterum transeant. Interior autem pars in solario superiore ver-

sus aream formetur in porticus et ambulacra bene munita et obducta ad usum convalescentium. Atque hactenus de modulo palatii ipsius: nam de balneis et piscinis non loquor. Superest tamen, ut antequam ad frontem ædium pervenias, collocentur areæ tres; area viridis, gramine vestita, cum pariete in circuitu, et juxta parietem arboribus, ordine positis, sata; area altera, ejusdem amplitudinis, sed in pariete cujus sint turriculæ exstructæ, aut simile quid ejusmodi elegantiæ: area item tertia, quæ cum fronte ipsa ædium quadrangulum constituat, quam ædificio certe aliquo circundatam nolo; neque rursus nudis parietibus cinctam; sed ambulacris supra columnas, non arcus, erectis; in summitate vero plumbo, vel lapide quadrato, coopertis, et ad latera elegantibus statuis parvis, æneí coloris, munitis, clausam. Quatenus vero ad ædificia omnia, quæ usibus familiaribus inserviunt, summoveantur illa ad aliquam distantiam a palatio ipso; ita tamen ut interponantur porticus humiliores et obtectæ, intra quas ad palatium transire possis.

XLIV. De Hortis.

DEUS ipse primus plantavit hortum. Atque revera inter solatia humana illud horti est purissimum. Etenim spiritus hominum maxime reficit et oblectat; quo sine, ædificia et palatia manus tantum sunt opera, nec sapiuut naturam. Quinetiam notabis secula, cum proficiunt in cultura et magnificentia, citius pervenire ad ædificiorum pulchritudinem, quam ad hortorum elegantiam et amœnitatem; quasi elegantia illa hortorum esset res perfectior.

Statuo, in hortis regalibus assignari oportere hortos pro singulis anni mensibus: in quibus, separatim, plantæ, quæ illo mense florent et vigent, producantur. Pro Decembri, Januario, et fine Novembris, eligendæ sunt plantæ, quæ per totam hiemem virescunt; quales sunt: aquifolia; hedera; laurus; juniperius; cupressus; taxus; buxus; pinus; abies; rosmarinus; lavendula; pervinca, flore albo, purpuero, et cæruleo; chamædrys; irides quoad folia; aurantia, limones, et myr-

tus, si calidariis conserventur; et amaracus juxta parietem et versus solem satus. Sequuntur pro fine Januarii et Februario; arbustum chamælææ germanicæ sive mezereonis, quæ eo tempore floret; crocus vernus, flore luteo et glauco; primulæ veris; anemones; tulipa præcox; hyacinthus orientalis; chamæïris; fritellaria. Pro Martio; omne genus violarum, præcipue purpureæ simplici flore, quæ sunt præcocissimæ; pseudonarcissus luteus; bellis; amygdalus, quæ tunc floret; malus persica, et cornus, quæ etiam tunc florent; rubus odoratus. Pro Aprili; viola flore albo multiplice; parietaria lutea: leucoium; herba paralysis; irides, et lilia omnigena; flores roris marini; tulipa; pæonia, flore multiplici; narcissus verus; periclemenum sabaudicum; cerasus, et pirus, et prunus diversi generis in flore; acanthus, quæ tum folia emittit; arbor lelac. Pro Maio et Junio; camæ-caryophylla omnium generum præcipue virginea; omne genus rosarum, moschata sola excepta, quæ serius floret; periclymenum commune; fraga; buglossum; columbina; flos africanus, simplex et multiplex; cerasus, quæ tum fructum profert; ribes; ficus in fructu; baccæ rubi idæi; vitis flores; lavendula florens; satyrium hortense flore albo; herba muscaria; lilium convallium; malus florens; flos cyaneus. Pro Julio; caryophyllata omnium generum; rosa moschata; tilia florens; pyra, et poma, et pruna præcocia. Pro Augusto; pruna omnium generum; pyra; mala armeniacā; baccæ oxyacanthæ; nuces avellanæ; melones moschatellini; et omnigeni coloris delphinum, sive consolida regalis. Pro Septembri; uvæ; poma; papaver variorum colorum; mala persica; melo-cotonea; nectarinæ; corna; pyra hiemalia; cydonea. Pro Octobri, et principio Novembris; sorba; mespila; pruna sylvestria; rosæ seræ; malvæ arborescentes flore roseo; et similia. Hæ vero, quas enumeravimus, plantæ climati Londinensi conveniunt. Sed hoc volo, ut sit alicubi quasi ver perpetuum, prout fert loci conditio.

Quoniam autem odor florum, spirans in aëre (ubi undulat more modulationis musicæ) gratior multo est, quam si eos decerpas manu, ideo nihil magis confert ad

delectationem illam, quæ ex odore florum percipitur, quam nosse eos flores et plantas, quæ adhuc crescentes, nec avulsæ, maxime emittunt auras suaves, aërem odore perfundunt. Rosæ tam pallidæ, quam rubeæ, dum crescunt, odoris sui sunt tenaces, nec aërem tingunt; adeo ut juxta sepem earum ambulans, nihil odoris percipies, etiamsi hoc experiaris tempore roris matutini. Laurus itidem dum crescit, odoris parum emittit: neque etiam rosmarinus aut amaracus. Id, quod ante omnia suavissimo odore aërem (crescens) imbuit, est viola; præcipue alba, flore multiplici, quæ bis quotannis floret; medio Aprilis, et sub finem Augusti. Ei proxime accedit rosa moschata: tum folia fragariæ marcescentis, quæ halitum emittunt plane cardiacum: tum flores vitis, qui apparent in racemis noviter protrusis ad instar pulveris, qualis est in caule plantaginis: tum rubus odoratus: tum parietaria lutea, quæ gratissimum edit odorem, sata juxta fenestras conclavis, aut cubiculi in imo solario siti: tum cariophyllatæ tam minores quam majores: tum flores tiliæ: tum periclymeni flores, eminus locati: tum flores lavendulæ. De floribus fabæ non loquor, quoniam campestres sunt. At ea, quæ aërem jucundissimo odore perfundunt, sed non nisi calcata aut contusa, sunt tria; pimpinella, serpillum, et mentha aquatica. Itaque ambulacra integra his sunt conserenda, ut odorem eorum calcando exprimas.

Horti contentum (loquor autem de hortis regiis, sicut feci de ædificiis) haud minus triginta jugerum esse debet: atque illud in tres partes dividi convenit: gramminetum in introitu; fruticetum sive eremum in exitu; et hortum precipuum in medio: præter ambulacra utrinque ad latera. Mihi quidem placet, quatuor jugera gramineto assignari; sex fruticeto; bis quatuor ad ambulacra ad latera; et horto præcipuo duodecim. Oblectamentum ex gramineto duplex est: primum quidem oculis, quibus nihil jucundius est, quam gramen subinde tonsum, et virescens: alterum, quoniam in medio orbita purganda est, qua iri possit versus frontispicium sepis magnificæ, quæ hortum præci-

puum includat. At quoniam orbita ista longa erit, neque in magnis ardoribus anni, aut diei, umbra horti emenda est ambulatione per graminetum exposito sole; ideo ambulacra obtecta, duodecim pedes alta, ex opere lignario, utrinque ad latera gramineti exstruenda sunt, per quæ hortum introire possis in umbra continua. Quantum autem ad schemata et figuras, ex varii coloris terra distinctas, quæ subjaceant fenestris ædificii, nugæ plane sunt. Sæpius videas in placentis talia. Figura quadrata horto optime convenit; quam undique sepi pulcherrima et arcuata claudi oportet. Arcus extollantur supra columnas ex opere lignario pedes decem alti, lati sex: spatia autem inter columnas ejusdem dimensionis sint cum latitudine arcus. Supra arcus sit sepes continuata pedes quatuor alta, ex opere itidem lignario; et hanc supra sit turricula in summitate arcus cujusque exstructa, cujus interior capacitas sufficiat avicularum caveæ excipiendæ. Et supra interstitia arcuum collocentur aliæ aliquæ figuræ inauratæ, continentes lamellas vitri colorati, quibus varie ludant radii solares. Hanc autem sepem intelligo supra aggerem, haud præcipitem quidem, sed mediocriter declivem, sex pedes altum totum floribus consitum, erigendam esse. Intelligo etiam ut hæc quadra horti non totam soli latitudinem occupet, sed satis spatii, váriis ambulacris conficiendis utrinque ad latera relinquat; in quæ obtecta illa gramineti ambulacra, de quibus diximus, deducant. Verum ad introitum et exitum horti, hujusmodi ambulacra cum sepibus omnino omittenda sunt: in introitu quidem ne conspectum amœnæ illius sepis a gramineto impediat; in exitu autem ne prospectum fruticeti per arcus intercipiat.

Dispositionem soli intra claustrum sepis variandam ad placitum relinquo: hoc interim monens, ut, quæcunque ea tandem sit, nimis curiosa et operosa ne sit. Imagines excisas ex junipero, vel alia materia hortensi, non probo: puerilia sunt ista. Humiles sepiculæ rotundæ, instar fimbriarum, cum pyramidibus parvulis, placent. Columnas etiam, et pyramides altas ex opere lignario, in aliquibus locis sparsas, sepibus vestitas,

recipio. Ambulacra ampla et spatiosa esse volo. Ambulacra angustiora et obtectiora ad latera summovenda sunt, neutiquam vero in pomœrio horti præcipui collocanda. Consulerem etiam, ut in medio horti sit monticellus pulcher, cum tribus ascensus ordinibus, et tribus ambulacris ejus latitudinis, ut quatuor una ambulare possint. Et hæc insuper ambulacra perfecte circularia esse suadeo, absque figuris propugnaculorum. Altitudo autem monticelli triginta pedum esto: atque in vertice domicellus elegans extruatur, cum caminis venuste ordinatis, et absque multo vitro.

Fontes quod attinet, magno sunt illi ornamento et refrigerio: sed stagna et piscinæ exulent: hortum enim in salubrem reddunt et scatentem muscis, ranis, et similibus. Fontes duorum generum intelligo; unum, qui aquam salientem verset et dispergat cum crateribus suis; alterum nitidum aquæ puræ receptaculum, quadratum, pedum triginta vel quadraginta, illime sine cœno aut piscibus. Quoad primum, imagines inauratæ aut marmoreæ, quæ in usu sunt, ornamento esse recte possunt. Sed in eo genere cardo rei est, ita aquam regere, ut perpetuo fluat; nec consistat, aut in cratere, aut in cisterna; ita ut quiete non sit decolor, versa aut in viridem, aut rubrum, aut hujusmodi; neque muscum colligat, aut putredinem. Etiam manu purganda est quotidie, ut maneat limpida. Itidem, gradus aliqui ascensus ad fontem, et pavimentum circa eum elegans, decori sunt. Illud alterum fontis genus, quod balneum sive lavacrum dici potest, multum ornatus et curiositatis recipere potest; quibus non immoramur. Veluti: ut fundum sit imaginibus decoratum, latera quoque; simul hinc inde vitro variorum colorum, et hujusmodi corporibus politis et radiantibus splendens; circundatum etiam clausura humilium statuarum. Sed maximum est illud: cujus in priore genere fontium mentionem fecimus; nimirum, ut aqua sit in perpetuo motu; aqua scilicet, quæ balneo superior sit, nutrita; per canales venustos inducta; et rursus per tubos subter terram æqualis dimensionis, ne aqua diutius consistat, educta. Verum quoad curiosas inventiones, arcuandi

aquas sine earum effusione: et eas effingendi in varias formas (plumarum, poculorum vitreorum, conopæorum, campanarum, et similium) etiam rupes artificiosas et hujusmodi; sunt illa quidem spectatu jucunda, sed nihil ad salubritatem, aut suavitatem.

Fruticetum autem, quod tertiam totius horti partem posuimus, velim ut ad similitudinem naturalis deserti prope accedat. Arbores in illo plantari nolo; nisi quod in aliquibus locis erigi præcipio arborum series, quæ in vertice ambulacra contineant, ramis arborum cooperta, cum fenestris. Subjaceat autem pars soli, floribus odoris suavis abunde consita, qui auras in superius exhalent; alias fruticetum apertum esse sine arboribus velim. Dumeta tamen spargi placet ex rubo odorato, periclymeno, et vite sylvestri: terram autem ubique consitam volo, violis, fragis præcipue, et primulis veris. Hæ enim plantæ jucundum spirant odorem, et in umbra feliciter crescunt. Dumeta autem, et ambulacra super arbores, spargi volumus ad placitum, non ordine aliquo collocari. Probo etiam cumulos parvos, instar eorum quos talpæ erigunt (quales in ericetis campestribus esse solent) alios serpillo, caryophyllatis minoribus alios, alios chamædri quæ florem præbet pulchrum, alios pervinca, alios violis, fragis alios, floribus paralysis alios, bellidibus alios, alios rosis rubris, alios liliis convallium, alios armeriis rubris, alios helleboro flore purpureo, et floribus similibus suavibus et bellis, consitos. Pars etiam cumulorum habeat in vertice frutices; eæ sint; rosa; juniperus; aquifolia; oxyacantha (sed hæc rarior propter odoris gravitatem dum floret) ribesium baccis rubis; uva crispa; rosmarinus; laurus; rubus odoratus; et id genus aliæ. Frutices autem ferro resecandæ sunt, ne deformiter excrescant.

Jam solum utrinque ad latera in ambulacra privata, pro quavis diei parte umbrosa, distribuendum est. Ex iis etiam quædam a ventis asperioribus ita munienda sunt, ut in iis spatiari possit quis, tanquam in porticu. Quinetiam ob eandem causam, videlicet ut venti arceantur, ad exitus claudenda sunt. Et hæc clausa

ambulacra præcipue sabulo substernenda sunt, absque gramine, ne in udo ambulatio sit. In plerisque horum ambulacrorum arbores fructiferæ omnigenæ collocandæ sunt, tam ad parietes exteros, quam in ordinibus interius. Et hoc in genere observari debet, ut terra elevata, in qua arbores fructiferæ plantantur, sit lata, humilis, et molliter ascendens; et floribus suavibus consita, sed raris, ne succo defraudent arbores. Ad exitus soli lateralis utrinque monticellos fieri probo ad talem altitudinem parietis exterioris, ut in monticello stanti in agros pateat prospectus.

Rursus, quoad hortum præcipuum, non negarem in eo confici debere ambulacra quædam, eaque minime angusta, arboribus fructiferis utrinque consita. Quin et arboreta aliqua arborum fructiferarum prope consitarum; et umbracula artificiosa et bella, cum sedibus ordine elegante locata. Verum hæc nullo modo nimis confertim. Relinquendus est enim hortus præcipuus apertior, et aëre perflabilis et liber. Umbram enim quæras velim in ambulacris lateralibus, ubi in ardoribus anni, vel diei, ambules. Hortus siquidem præcipuus comparatus est in temperatiores anni partes, vernas, et autumnales; æstate autem ad matutina et vespertina tempora, aut etiam ad dies nubilosos.

Aviaria non probo, nisi tantæ sint amplitudinis, ut cespites graminei substerni queant; fructicibus etiam et arbusculis vivis conserantur; ut aves liberius volitent, et se per diversa oblectare et componere possint; utque nulla in area avearii conspiciatur spurcities.

Quantum vero ad ambulacra in clivis, et variis ascensibus amœnis conficienda, illa naturæ dona sunt, nec ubique exstrui possunt: nos autem ea posuimus, quæ omni loco conveniunt.

Horti itaque regii figuram jam delineavimus, partim præceptis, partim modulo generali, sed minime accurato. Et hac in re sumptibus minime pepercimus. Sed ad principes id nihil est, qui, ut nunc fit, plerunque hortulanos consulunt; atque haud minore sumptu varia, parum cum judicio, componunt: addentes etiam quandoque statuas, et alia, ad magnificentiam et pompam; sed ad

genuinam hortorum voluptatem et amœnitatem nihil conducentia.

XLV. De Negotiatione.

GENERALITER melius est per verba negotiari, quam per literas; et per intercessionem personæ tertiæ, quam per se ipsum. Literæ utiles sunt, cum quis per literas itidem responsum elicere desiderat; vel, ubi sua intersit, exemplaria literarum, quas scripsit, producere et monstrare: denique ubi metuere quis merito possit ne sermo interrumpatur, aut per portiones audiatur. Contra viva voce tractare præstat, cum facies hominis reverentiam incussura sit; ut fit plerunque in colloquio cum inferiore: aut in rebus, quas extremis tantum digitis tangere convenit; in quibus oculus loquentis, in vultum et gestum alterius, intentus, monere possit quousque procedere liceat: et generaliter quando libertatem quis sibi retinere cupit vel dedicendi, vel interpretandi ea quæ dixerit. In tractando per alios, cautius et melius fuerit eos eligere, qui simplicioris sunt ingenii; quos probabile est illa, quæ in mandatis habent, exsecuturos, et successum rei fideliter narraturos: quam eos, qui ex aliorum negotiis aliquid in se honoris aut utilitatis transferre callidi sunt, atque ea, quæ referent, verbis emollient ut impense placeant. Tales etiam adhibe qui negotio, cui præficiuntur, faveant; id enim industriam acuit: atque insuper tales, qui cum re, quam tractant, congruitatem quandam habent; veluti, audaces ad expostulandum; blandos ad persuadendum; astutos ad observandum et rimandum; protervos et paulo absurdiores ad res, quæ aliquid iniqui habent, transigendas. Tales etiam adhibe, qui in negotiis tuis antea tractandis felices fuerunt et obtinuerunt; hoc enim confidentiam parit; et omnem lapidem movebunt, quo veluti præscriptionem tueantur. Melius fuerit hominem, cum quo negotiaris, primo leviter degustare, et quasi ex longinquo, quam ab initio summam rei proponere; nisi forte in animo sit, brevi illum aliqua quæstiuncula irretire et opprimere.

Præstat cum illis negotiari, qui in ambitu sunt, quam cum illis, qui desideria sua sunt adepti. Si cum alio sub conditione negotieris, prima veluti occupatio aut possessio votorum in præcipuis numeranda: id autem cum ratione postulare nequis, nisi aut natura rei talis sit quæ præcedere debeat; aut alteri commode insinuare possis, illum opera tua in aliis usurum; aut denique habearis ipse pro homine inprimis integro et verace. Omnis negotiatio eo spectat; aut ut detegat aliquid; aut ut efficiat. Detegunt se homines, vel animum suum communicando; vel cum ira commoti sunt, nec se bene cohibere sciunt; vel cum ex improviso opprimuntur; vel cum necessitate quadam adiguntur, non habentes quod prætexant. Si quem ad nutum fingere cupias, ut inde efficias aliquid: aut inclinationes et mores ejus bene cognoscendi ut eum manu ducas: aut fines ejus perspiciendi ut suadeas: aut infirmitates ejus, et ea, quibus obnoxius est, exploranda ut terreas; aut denique amici ejus, qui plurimum apud eum valent, conciliandi ut eo modo regere possis. In tractando cum callidis et dolosis, verbis eorum minime credendum, nisi fines et intentiones eorum habeas verborum interpretes: quin et optimum fuerit pauca apud illos loqui, et quæ minime exspectant. In rebus quibuscunque difficilioribus non exspectandum ut quis simul et serat et metat; sed præparatione opus est, ut per gradus maturescant.

XLVI. De Clientibus, Famulis, et Amicis.

CLIENTES sumptuosi minime admittendi; ne dum quis caudæ pennas adauget, alarum pennas præscindat. Eos autem sumptuosos intelligo, non solum qui impensis gravant, sed etiam qui petitionibus molesti et importuni sunt. Clientes communes, conditiones alias exspectare non debent extra favorem, commendationem si opus sit, et ab injuria protectionem. Clientes autem et amici factiosi, adhuc magis vitandi, qui alicui se applicant non tam ex amore ipsius, cui famulantur, quam ex odio versus alium concepto. Unde sæpenu-

mero sequitur animorum illa abalienatio, quam videre est inter potentiores. Similiter, clientes illi gloriosi, qui in hoc incumbunt ut loco buccinarum sint ad laudes eorum resonandos, quibus famulantur, haud parum nocent: etenim negotia futilitate sua corrumpunt: tum vero honorem domini sui (si quis vere rem reputet) exportant, et mercem invidiæ invehunt. Est et aliud genus clientum prorsus periculosum; qui nil aliud quam speculatores sunt, et secreta familiæ rimantur, ac rursus aliorum auribus insusurrant: attamen hujusmodi homines apud dominos suos sæpenumero in summo pretio habentur; siquidem officiosi sunt, et susurros fere commutant. Clientelæ hominum ordinis cujuspiam, si ejusdem cum patrono ordinis sint (veluti militum versus illum qui præfecturam in bellis gessit, et hujusmodi) semper pro re decora habitum est, et in bonam partem acceptum etiam in monarchiis; modo absit pompa nimia et popularitas. Verum clientela omnium maxime honorifica ea est, ut quis patronum se profiteatur eorum, qui virtute et meritis clarent, cujuscunque ordinis sint vel conditionis. Attamen ubi nulla insignis cernitur in meritis dissimilitudo, præstat mediocribus patrocinari, quam eminentioribus. Atque insuper, si verum omnino dicendum sit, in seculis aliquanto corruptioribus, homines industrii et satagentes usui magis sunt, quam vera virtute præditi. Certe in imperando optimum est, ejusdem gradus subditos pari comitate tractare: paucos enim immensa gratia prosequi, ipsos magis insolentes, reliquos malevolos efficiet; quandoquidem ordinis paritas æquas gratiæ conditiones tanquam ex debito poscit. Verum e contra in iis, quæ favoris meri sunt, prodest cum delectu afficere; nam eos, qui benignius tractantur, impense gratos reddet, cæteros inprimis officiosos: neque de hoc merito conqueratur quispiam, cum omnia ex gratia non ex debito prodeant. Recte cavetur ne sub initiis immoderatius aliquem favore prosequaris; nam quæ tractu temporis sequentur, vix istis initiis respondere possunt. Fingi (quod aiunt) et regi ab amico aliquo tutum non est: etenim mollitiem quandam animi prodit: tum

vero convitiis et scandalo occasionem præbet: plurimi enim, qui nos ipsos immediate non perstrinxissent, amicum illum nostrum contumeliis afficere non verebuntur; atque eo modo honorem nostrum vulnerabunt. Attamen plurium potestati subjici et veluti in partes distrahi, adhuc pejus; hoc enim nos reddet postremæ (ut nunc loquuntur) editionis, et plenos inconstantiæ. Deliberare cum amicis aliquot paucis, honorabile sane et utile: *Spectatores enim sæpenumero plus vident, quam lusores:* atque (ut adagio dicitur) *vallis optime collem monstrat.* Amicitia vera in orbe, rara admodum; et minime omnium ea quæ inter æquales; quod genus apud veteres celebrari solebat. Si qua est, ea reperietur inter superiorem et inferiorem; fortunæ quorum altera alteram comprehendere possint.

XLVII. De Supplicantibus.

SUSCIPIUNTUR complura negotia et inventa mala; et petitiones privatæ bonum corrumpunt publicum. Suscipiuntur etiam complura negotia in se bona, sed animo non bono; intelligo non solum corrupto, sed etiam callido; absque ulla perficiendi negotii intentione. Non desunt, qui petitiones in manus suas recipiunt, et operam avide pollicentur, quibus tamen ut cum effectu procedant curæ non est: verum si animadvertant rem aliorum conatu successuram, ipsi quoque gratiam aucupabuntur; aut certe mercedem aliquam secundariam captabunt; aut denique supplicantis spes, dum negotium vertitur, in usum proprium convertent. Alii petitiones amplectuntur eo solum animo, ut negotiis aliorum, quæ simul tractantur, impedimenta injiciant: vel ut aliquid obiter deferant et informent, cujus alias prætextum idoneum parere non potuerint; de petitione ipsa, cum sibi hoc modo consuluerint, nihil soliciti; vel generaliter, ut per aliorum negotia negotiis suis pontem sternant. Imo et alii tam mala fide agunt ut petitiones suscipiant consilio deliberato eos destituendi, quo competitori aut adversario gratificentur.

Certe, si quis rem rite perpendat, comitatur omnem petitionem jus quoddam, vel æquitatis, si sit petitio justitiæ;

vel meriti, si sit petitio gratiæ. Si quem moveat inclinatio propria, ut parti iniquiori faveat in causa judiciali, utatur potius auctoritate sua ut rem componat, quam ut obtineat. Si quem moveat inclinatio propria, ut favore suo minus merentem impertiat in causa gratiæ; abstineat saltem ab omni calumnia et maledicentia in melius merentem. Petitiones quas ipse non satis intelligis, amico alicui fido et sagaci demanda; qui referat an ejusmodi sint, quas salvo honore promovere possis: verum prudenti et anxio judicio amicus ille deligendus; alias quidlibet tibi imponet. Supplicantes his temporibus adeo mora et procrastinationibus cruciantur, ut veracitas et candor, vel in negotium primitus recusando; vel in successum ejus, qualem-qualem, animo simplici referendo: vel in gratiam non ultra, quam par est, captando; res facta sit non solum laudabilis verum etiam gratiosa. In petitionibus gratiæ, prima petitionis oblatio nullius debet esse momenti; eo usque supplicantis fides in re illa patefacienda valere possit, ut si notitia ejus aliunde, quam per eum, haberi non potuisset, hoc ei fraudi non sit, sed potius remuneretur. Valorem ejus, quod petitur, ignorare imperitia quædam est, non secus, ac æquitatem ejusdem oscitanter prætervehi, malam arguit conscientiam. Petitiones sedulo occultare, non modicum prodest ad obtinendum; spes enim jactare, competitorum licet alios deterrere possit, alios tamen acuet et excitabit. Verum temporum opportunitates ante omnia in petitionibus valent. Temporum, inquam non tantum respectu eorum, in quorum potestate positum est petitiones vel rejicere, vel concedere; verumetiam respectu eorum, a quibus juste metuendum ne se illis opponant. In delectu ejus, cui petitionis tuæ curam demandes, respicias magis aptitudinem, quam amplitudinem; atque eum potius adhibe, qui paucioribus negotiis se immiscet, quam qui omnia amplectitur. Denegatæ petitionis iteratio concessioni ipsi quandoque æquipollet; modo quis se nec animo dejectum, nec male affectum, ostendat. *Iniquum petas ut æquum feras*; regula non mala, ubi quis gratia floreat: alias enim consultius foret gradibus quibusdam ad id quod petis ascendere, et aliquid saltem impetrare: qui enim in principio supplicantis erga se studi-

um amittere non dubitâsset; is, in fine, et studium supplicantis, et beneficium prius collatum, simul amittere non sustinebit. Nihil tam leve videtur, quam viros præpotentes de literis suis interpellare; cum tamen, si literæ illæ in causis minus honestis et justis volitent, tantum de existimatione scribentis depereat. Non invenitur in rebuspublicis perniciosius hominum genus, quam generales isti petitionum concinnatores; etenim pestes plane sunt et lues negotiorum publicorum.

XLVIII. De Studiis, et Lectione Librorum.

STUDIA et lectiones librorum, aut meditationum voluptati, aut orationis ornamento, aut negotiorum subsidio, inserviunt. Usus eorum quatenus ad voluptatem, in seccessu et otio inprimis percipitur; quatenus ad orationis ornamenta, in sermone tam familiari, quam solenni, locum habet, quatenus vero ad negotiorum subsidium, huc spectat, ut accuratiore judicio res et suscipiantur et disponantur. Etenim homines, rerum gerendarum gnari, ad negotia exsequenda idonei fortasse sunt; et in specialibus judicio non malo utuntur: verum consilia de summis rerum, eorumque inventio et administratio recta, felicius a literatis promanant. Temporis nimium in lectione et studiis terere, speciosa quædam socordia est; iisdem ad ornatum mollius abuti, affectatio mera est, quæ se ipsam prodit; de rebus autem ex regulis artis judicare scholam omnino sapit, nec bene succedit. Naturam literæ perficiunt, ab experientia autem ipsæ perficiuntur. Dotes enim naturales instar plantarum sunt sponte provenientium, quæ culturam et falcem artis desiderant: literæ, e contra, generalia nimis præcipiunt, nisi ab experientia determinentur. Callidi literas contemnunt; simplices admirantur; prudentes, opera earum, quantum par est, utuntur: neque enim literæ verum sui usum satis edocent; sed hæc res prudentia quædam est, extra eas et supra eas sita, observatione tantum comparata. Libros non legas animo contradicendi, et disputationum præliis concertandi; neque rursus omnia pro concessis accipiendi, aut in verba auctoris jurandi; neque denique in sermoni-

bus te venditandi; sed ut addiscas, ponderes, et judicio tuo aliquatenus utaris. Sunt libri, quos leviter tantum degustare convenit; sunt quos deglutire, cursimque legere oportet; sunt denique, sed pauci admodum, quos ruminare et digerere par est: hoc est, libri quidam per partes tantum inspiciendi; alii perlegendi quidem, sed non multum temporis in iisdem evolvendis, insumendum; alii autem pauci diligenter evolvendi, et adhibita attentione singulari. Invenies etiam libros haud paucos, quos per alios et vicaria opera legere sufficiat, eorumque compendia tantum desumere. Verum hoc fieri nolim, præterquam in argumentis humilioribus et auctoribus minoris pretii: alias enim libri (ut sic dicam) distillati, instar aquarum distillatarum, quas vulgo mercantur, erunt penitus insipidi. Lectio copiosum reddit, et bene instructum; disputationes et colloquia promptum et facilem; scriptio autem et notarum collectio perlecta in animo imprimit et altius figit. Itaque si quis in notando segnis sit aut fastidiosus, memoria illi opus est bona; si colloquiis se non exerceat, requiritur ei ingenium promptum; sin in legendo parcus sit, hoc solum relinquitur, ut artificio quopiam utatur, quo videatur ea scire quæ nescit. Historiarum lectio prudentes efficit; poëtarum, ingeniosos; artes mathematicæ subtilitatem donant; naturalis philosophia judicium profundum parit; moralis gravitatem quandam morum conciliat: dialectica et rhetorica pugnacem reddunt, et ad contentiones alacrem; *Abeunt* (ut ait ille) *studia in mores.* Quin et vix occurrit in intellectu impedimentum aliquod insitum, aut naturale, quod non studio quopiam idoneo emendari et edolari possit: quemadmodum morbi corporis exercitiis quibusdam propriis levari possint. Globulorum lusus calculo et renibus salubris; sagittatio pulmonibus et thoraci; lenis deambulatio ventriculo; equitatio capiti, et similia. Eodem modo, si cui sit ingenium vagum et volucre, mathematicis incumbat: in demonstrationibus enim mathematicis, si mens vel minimum aberret, de novo incipiendum est: si cuipiam ingenium sit minus aptum ad rerum differentias et distinctiones eruendas, ad scholasticos se

conferat; illi enim cymini sectores sunt: si quis ad transcursus ingenii segnis sit, nec alia in aliorum probationem et illustrationem accersere, et arripere dextre, noverit, jure-consultorum casus evolvat: adeo ut singuli intellectus morbi ex literis medicinas proprias comparare sibi possint.

XLIX. De Factionibus.

PLURIMI opinionem minime sanam foverunt; hanc nimirum; principi in status sui administratione, et viro magno in actionum suarum directione, ad factiones, quæ invaluerunt, præcipue respiciendum; atque hanc principalem prudentiæ partem esse: cum e contra facultas hæc prudentiæ quam maxime vigeat, vel in disponendis rebus, quæ ad omnes sine discrimine pertinent, et in quibus homines diversarum factionum coëunt; vel in palpandis, conciliandis, et tractandis singulis. Neque tamen assero, factionum debitam considerationem esse negligendam. Humilioris fortunæ viri, cum in ambitu sint, alicui parti adhærere debent; verum potentioribus, et jampridem honorem adeptis consultius est æquos se præstare, in neutram partem propendendo. Quin et in ambientibus ita caute adhærere, ut videatur quis alteri ex partibus addictus, et tamen parti adversæ minime odiosus, viam quandam sternit ad honores, per medium factionum. Factio inferior et debilior in conjunctione plerunque firmior et constantior: et non raro observari poterit paucos, qui obstinati et pertinaces sint, factionem numerosiorem, sed tamen moderatam, in fine defatigare et depellere. Factionum altera postquam extincta fuerit, illa, quæ manet, in factiones novas disrumpitur; veluti, factio Luculli et optimatum ad tempus aliquod se in satis magno vigore, contra factionem Pompeii et Cæsaris, sustinuit: verum postquam auctoritas senatus et optimatum deprimebatur, factio ipsius Cæsaris et Pompeii in partes propediem scissa est. Similiter, factio Antonii et Octaviani Cæsaris, contra Brutum et Cassium, ad tempus

aliquod duravit; sed, deletis copiis Bruti et Cassii, Antonius et Octavianus, cum partibus suis, paulo post dissilierunt. Exempla hæc (dices) ad factiones bellicosas spectant. Sed idem in factionibus privatis tenet. Itaque in factionibus, qui secundas antea tenebant, factione scissa, sæpius primas tenent: contra tamen haud raro potestate omni excidunt: complures enim in oppositione tantum valent; qua cessante, actutum deveniunt inutiles. Observatu dignum, quod sæpe evenit; plurimos nimirum, postquam voti compotes sint, et in dignitate, quam ambierunt, collocati, continuo se applicare contrariæ factioni; existimantes forsitan se de alterius factionis affectu et studiis jamdudum certos esse; itaque ad amicos novos conciliandos se comparare. Proditor in factionibus plerunque rem obtinet; postquam enim res diutius tanquam in æquilibrio suspensæ hæsissent, tum demum unius alicujus in partes contrarias transitio victoriam refert; in eumque gratiæ omnes cumulatæ. Indifferens illa inter partes processio, neutri inclinando, non semper ab animo moderato procedit; sed a consilio callido: quandoquidem proximus sibi quisque sit, atque ex utraque factione utilitatem demetere speret. Certe in Italia in suspicionem incurrit papa, de quo vox illa in vulgus volitat; *Padre commune.* Tum etiam in signum trahitur, papam illum, omnia ad familiæ suæ amplitudinem referre in animo habere. Regibus inprimis cavendum est, ne factioni alicui subditorum suorum se ex professo adjungant: ligæ enim confœderationis intra statum quempiam monarchiis semper exitiales: siquidem obligationem introducunt obligatione ipsa imperii validiorem, atque regem constituunt tanquam unum ex nobis: id quod cernere erat in liga Franciæ. Cum factiones manu forti et palam concertant, signum est imperii in regibus labascentis; multumque præjudicat ipsorum et auctoritati et negotiis. Motus factionum, sub regibus, similes esse debent motibus (ut astronomi loquuntur) orbium inferiorum; qui suos habent motus proprios, sed interim conversione primi mobilis cum obsequio circumferuntur.

L. De Cæremoniis Civilibus, et Decoro.

QUI realis solummodo est, ei multa virtute opus duco; sicut gemma, quæ sine ornamento omni inseritur, e purissimis et nitidissimis esse debet. Verum, si quis diligenter animadvertat, fit in laude, quod fit in lucro: obtinet enim proverbium illud; *Lucra levia crumenam efficere gravem.* Siquidem, lucra levia frequenter redeunt, cum majora rarius se offerant. Similiter, verissimum est, virtutes exiguas magnas conciliare laudes, quia perpetuus earum usus est; tum in observationem hominum incurrunt: cum, e contra, virtutis alicujus magnæ exercendæ occasio raro admodum obtingit. Itaque ad famam et existimationem alicujus multum juvat, et (quemadmodum Isabella regina Castiliana dicere solebat) *instar epistolarum commendatitiarum, quæ nunquam non præsto sint*, haberi possit; si quis formulis utetur discretis et decoris. Ad has addiscendas nihil ferme aliud requiritur, quam ut eas quis non contemnat: ita enim in aliorum moribus easdem observabit: de reliquo autem nemo sibi diffidat. Si enim majorem illis operam navabit, de pretio decident: quod in illo potissimum situm est, ut tanquam nativæ videantur, et minime affectatæ. Nonnullorum vultus et gestus, et externa alia instar versus sunt, in quibus syllabæ singulæ mensurantur: qui poterit magna comprehendere, qui se tam pusillis rebus submittit? Cæremoniis decentibus erga alios omnino abstinere perinde est, ac si doceas easdem illos erga te negligere; quo pacto te ipsum facies viliorem. Præcipue nequaquam omittendæ erga illos, quibuscum familiaritate minime conjunctus es; neque erga homines ingenio fastidioso. Verum excessus in illis, et locutio plane hyperbolica (quali nonnulli utuntur) non solum res molesta; sed etiam fidem et pondus eorum quæ dicuntur omnino minuit. Est proculdubio modus artificiosæ cujusdam insinuationis in verbis ipsis inter formulas communes, qui homines revera inescat et mirifice afficit; qui eximie alicui prodest, si quis ejus viam calleat. Inter

æquales de familiaritate solicitum esse nihil opus est; quare reprime te paululum, et dignitatem tuam tuere; at inter inferiores non deerit reverentia; itaque inter illos benigne te gerere, et cum familiaritate quadam non incongruum est. Qui in sermone aliquo aut re nimius est, adeo ut satietatem inducat, valorem sui ipsius minuit. Aliis et applicare bonum est; modo cum significatione quadam fiat, hoc non ex facilitate prodire, sed ex comitate et urbanitate. Præceptum non contemnendum est; cum in alterius sententiam iveris, aliquid semper de proprio addere. Exempli gratia, Opinioni ejus suffragaris? cum distinctione, et non alias, fiat. Propositioni ejus annuere libet? fiat sub modo aliquo vel conditione. Consilium ejus sequi et amplecti visum est? novi alicujus argumenti pondus addas, propter quod in partes ejus transire videaris. Cavendum imprimis, ne magister in cæremoniis et formulis habearis: id enim si fiet, utcunque virtute vera emineas, audies tamen ab invidis, in nominis tui detrimentum, urbanus tantum et affectator. Etiam negotiis damnosum est, si quis formulas nimium affectet, vel in opportunitatibus et temporibus deligendis impense curiosus sit. Salomon inquit; *Qui observat ventum, non seminat; et qui considerat nubes, nunquam metat.* Prudens opportunitates plures faciet, quam inveniet. Mores hominum externi vestibus eorum similes esse debent; non sint nimis concinni, nec corpus coarctantes; sed qui libertatem præbeant ad exercitia et motum quemlibet.

LI. De Laude.

LAUS virtutis reflectio est. Atque, ut fit in speculis, trahit aliquid e natura corporis, quod reflectionem præbet. Si a vulgo proficiscitur, ut plurimum reflectio illa prava est, et falsa: et vanos potius ac tumidos, quam vera virtute præditos, comitatur. Sub captum siquidem vulgi virtutes complures, quæ excellunt, non cadunt. Virtutes minores ab iis laudes extorquent; mediæ admirationem quandam, vel stuporem, illis incutiunt; sublimes autem in sensum aut perceptionem eorum prorsus

non veniunt. Sed apparitiones virtutum, et species virtutibus similes, illos afficiunt quam maxime. Sane fama fluvio similis est, quæ levia et inflata attollit, gravia et solida mergit. Quod si viri etiam judicii profundioris et dignitatis cum vulgo concurrunt, tum id, quod Scriptura dicit, contingit; *Nomen bonum instar unguenti fragrantis.* Omnia undique replet, neque facile evanescit. Etenim odores unguentorum durabiles magis sunt, quam florum. Laudum tot conditiones fallaces sunt, ut laus merito in suspicionem venire possit. Laudes quædam ab adulatione sola prodeunt; quod si adulator sit vulgaris, attributis quibusdam utetur communibus, et quæ omnibus competere possint; non quæsitis aut appositis; adulator callidior si sit, vestigia premet adulatoris principalis: intelligo, tui ipsius; et in quibus tibi places, aut te ipsum excellere putas, iis adulator inhærebit maxime; sin adulator sit impudens, et perfrictæ frontis, tum demum in quibus conscius tibi sis defectus tui, et ad quæ maxime erubescis, ea adulator tibi vel præcipue imputabit, et affiget per vim, spreta conscientia. Laudes nonnullæ a voluntate bona cum reverentia conjuncta proficiscuntur; quæ sane laudum formula principibus et viris quibuscunque dignioribus debetur; *Laudando præcipere:* cum scilicet apud illos prædicando quales sint, humiliter moneas quales esse debeant. Sunt qui laudibus quandoque onerantur animo malitioso; ad conflandam invidiam, et odia concitanda; pessimum genus inimicorum laudantium; ut ait ille: adeo ut apud Græcos in proverbium exierit; *Ei, qui in malum suum laudaretur, postulam nari continuo adnascituram:* sicut apud nos vulgo dicitur; *Cum quis mentiatur, metuendum ne ejus linguæ scabies propediem oboriatur.* Illud asserere licet, laudes moderatas, tempestive irrogatas et minime vulgares, honori vel maxime esse. Dictum est Salomonis; *Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens, maledicenti similis erit.* Etenim, vel hominem vel rem aliquam ad cœlum usque evehere, contradictionem irritat et derisui exponit. Veruntamen ut seipsum laudare, servato decoro, vix conceditur, nisi in casibus admodum raris; ita vocationem suam, et munus quod gerit, aut studia quibus se

addixit, laudare quis cum venia possit, imo cum specie quadam magnanimitatis. Cardinales Romani (qui theologi sunt, et fratres, et scholastici) verbum usurpant extremi contemptus et convitii erga negotia civilia: vocant enim negotia civilia (veluti, belli, legationum, judiciorum, et hujusmodi) Hispanico vocabulo, *Sbirrarias;* quod sonat, munera lictorum et scribarum. Ac si artes illæ memoratæ magis ejusmodi homines, quam in fastigio cardinalatus positos, decerent. Et tamen (si res rite ponderetur) speculativa cum civilibus non male miscentur. Sanctus Paulus cum de se ipso gloriatur, illud nonnuquam interponit; *Ut stultus loquor:* at cum de vocatione sua verba facit, nihil veretur dicere; *Magnificabo apostolatum meum.*

LII. De Vana Gloria.

ELEGANTER quidem Æsopus; *Musca sedens super radium rotæ currus, ita secum: Quantum pulverem moveo?* Similiter existunt quidam futiles et vani, qui, cum aliquid vel sponte procedit, vel manu potentiore cietur, si modo ipsi vel minimam rei partem attigerint, continuo putant se machinam totam vertere. Gloriosi semper factiosi; etenim nulla ostentatio sine comparatione sui est. Quin et violenti ut sint necesse est, ut quæ verbis jactitârunt, revera præstent. Neque taciturni omnino esse possunt; ideoque opere ut plurimum destituuntur; sicut Gallis in proverbium abiit; *Beaucoup de bruit, peu de fruit: Strepitus multum, fructus parum.* Attamen sine controversia hujusmodi ingeniis in civilibus aliquando uti prodest. Si fama excitanda sit, vel opinio late spargenda, sive virtutis sive potentiæ, istiusmodi homines buccinatores egregii sunt. Rursus; sicut prudenter notat Livius, circa tractatus Antiochi et Ætolorum: *Mendacia reciproca, et ex utraque parte, quandoque magno usui esse possunt;* veluti cum quis inter principes duos negotietur, ut eos ad bellum indicendum principi tertio concitet; atque hoc ut efficiat, unius copias apud alterum supra modum et veritatem vicissim attollat. Quin et hoc fit quandoque, ut qui inter privatos tractet, apud utrunque existimationem

suam augeat, artificiose insinuando, se apud alterutrum plus posse, quam revera potest. Atque in his et hujusmodi haud raro accidit, ut aliquid ex nihilo producatur: mendacia enim opinionem ingenerare sufficiunt; opinio autem rem et substantiam progignit. In ducibus et viris militaribus, gloriosum esse non inutile est; sicut enim ferrum acuit ferrum, ita per gloriam hanc animi invicem acuuntur et excitantur. Insuper, in actionibus magnis, quæ sumptibus, et periculo privatorum, suscipiuntur, ingenia jactabunda vivacius negotia impellunt: qui enim ingenio sobrio sunt et solido, plus habent saburræ, quam veli. Rursus, in existimatione doctrinæ et literarum cujuspiam, non volitabit fama illius per ora virûm, neque benè alata erit, sine plumis aliquibus ostentationis. *Qui de contemnenda gloria libros scribunt, nomen suum inscribunt*; inquit ille. Socrates, Aristoteles, Galenus (magna nomina) ingenio jactabundo erant. Certe gloria vana ad propagandam et perpetuandam memoriam magnopere juvat: neque virtus ipsa tantum humanæ naturæ debet, propter nominis sui celebrationem, quantum sibi ipsi. Fama siquidem Ciceronis, Senecæ, Plinii secundi, ad hunc usque diem vix durâsset, aut saltem non tam vegeta, nisi conjuncta fuisset cum aliqua vanitate et jactantia in se ipsis. Jactantia enim instar vernicis videtur esse, quæ ligna non solum splendere facit, verum etiam durare. Atqui, dum hæc de vana gloria dissero, minime eam qualitatem intelligo, quam attribuit Tacitus Muciano; *Omnium, quæ dixerat feceratque, arte quadam ostentator*: hæc enim ex vanitate neutiquam procedit, sed ex arte et prudentia, cum magnanimitate quadam conjuncta: et in aliquibus hominibus, qui natura veluti comparati ad eam sunt, res est non solum decora, sed et gratiosa. Excusationes enim decoræ, concessiones tempestivæ, quin et modestia ipsa bene temperata, nihil aliud sunt, quam ostentationis artes. Neque inter artes hasce reperitur aliqua felicior, quam illa, de qua loquitur Plinius secundus: hoc est, liberaliter et copiose id in aliis laudare, in quo ipse emineas. Nam ad hunc modum ille ingeniose satis:

In alio laudando, tibi ipsi ministras: is enim, quem laudas, aut superior tibi est, aut inferior; si inferior, et tamen laudandus, tu multo magis; si superior, neque jure laudandus, tu multo minus. Gloriosi prudentibus derisui sunt; stultis admirationi; parasitis prædæ et escæ; sibi ipsis et gloriæ vanæ mancipia.

LIII. De Honore et Existimatione.

HONORIS et existimationis vera et jure optimo acquisitio ea est; ut quis virtutes et facultates suas dextre, et absque detrimento, revelet. Nonnulli enim in actionibus suis proci famæ sunt, et veluti venatores: quod genus hominum sermonibus plerunque celebratur, sed interiorem animi reverentiam vix assequitur. Alii, contra, virtutem suam inter monstrandum obscurant; ex quo fit ut opinione minores sint, quam merita ipsorum postulant. Si quis rem suscipiat, simulque perficiat, quæ prius intentata fuerat; aut tentata quidem, sed deserta; aut ad exitum forsan perducta, sed minus commode et feliciter; is honorem adipiscetur majorem, quam si quid perfecisset gravioris sane difficultatis et momenti; sed in quo alterius tantum vestigia, et non ultra, premeret. Si quis actiones suas ita inter se committat et contemperet, ut in aliquibus earum singulis factionibus, vel populi combinationibus, satisfaciat, harmonia erit tanto perfectior. Honoris sui minime frugalis dispensator est, qui rem quamvis suscipit, in qua dedecoris plus fuerit votis excidere, quam, obtinuisse, honoris. Honor, qui comparativus est, et alium prægravat, reflexionem habet maxime vividam; instar adamantis aut carbunculi cum angulis multiplicibus secti. Itaque, enixe hoc agas, ut competitores tuos, si modo possis, etiam in iis, in quibus ipsi summe gloriantur, superes. Servi et amici familiares, prudentes modo sint et cauti, existimationi cujuspiam non modicum prosunt: ita Quint. Cicero; *Omnis fama a domesticis emanat.* Invidia, quæ honoris veluti tinea et teredo est, optime exstinguitur, si quis id sibi præstituere videatur, ut meritum potius ambiat, quam famam: et

successus suos prosperos magis providentiæ divinæ et felicitati cuidam tribuat, quam artibus aut virtutibus propriis.

Gradus honoris imperialis sic vere et optime ordinantur. Primo loco statuendi conditores imperiorum; quales fuerunt Romulus, Cyrus, Julius Cæsar, Ottomannus, Ismaël. Secundo loco legumlatores; qui etiam vocabantur conditores secundi, aut perpetui principes; quoniam legibus suis etiam post mortem imperia administrant; quales fuerunt Lycurgus, Solon, Justinianus, Ædgarus, Alphonsus Castilianus, cognomine sapiens, qui *Septem partitiones* edidit. Tertio loco liberatores, vel servatores patriarum suarum; qui bellis intestinis diutinis finem imposuerunt, aut patrias a servitute alienigenarum vel tyrannorum liberârunt: veluti, Augustus Cæsar, Vespasianus, Aurelianus, Theodoricus, Henricus septimus rex Angliæ, Henricus quartus rex Galliæ. Quarto loco propagatores, sive propugnatores imperii; qui bellis honorificis fines imperii protulerunt; vel defensione strenua et nobili invasoribus restiterunt. Ultimo loco patres patriæ; qui juste imperant, et temporibus felicibus, quamdiu vivunt, cives suos beant. In his ultimis duobus exempla non adduco, quandoquidem tanto numero sint. Honorum, qui subditis competere possunt, gradus hi sunt. Primo statuendi participes curarum: ii nimirum, quorum humeris præcipuum pondus rerum suarum principes imponunt: vulgo appellamus manus regum dexteras. Secundo, duces belli; regum suorum intelligo locum-tenentes; qui operam eis egregiam in bellis præstant. Tertio, gratiosi; eos volo, qui non ultra hoc potes sunt, quam us principibus solatio sint, et populo innoxii. Quarto, negotiis pares; qui magnos sub principibus gerunt magistratus; in quibus juste et prudenter versantur. Est et genus quoddam honoris, quod raro contingit; et tamen inter maximos reponi meretur: hic est eorum, qui se morti, et periculis, devovent, et sacrificant, propter bonum patriæ: quod fecerunt Marcus Regulus, et duo Decii.

LIV. De Officio Judicis.

MEMINISSE debent judices esse muneris sui, jus dicere, non autem jus dare: leges, inquam, interpretari, non condere. Aliter, deveniet eorum auctoritas simile quiddam auctoritati illi, quam sibi vendicat ecclesia Romana: quæ prætextu interpretationis Scripturarum etiam addit aliquid quandoque et immutat: et pronunciat, quod non invenit; atque specie antiquitatis introducit novitatem. Judicem oportet esse potius eruditum, quam ingeniosum; venerabilem, quam gratiosum; magisque deliberativum, quam confidentem. Ante omnia integritas judicum quasi portio est, virtusque propria, *Maledictus sit* (inquit lex) *qui terminum terræ movet antiquum.* Sane, qui lapidem, fines distinguentem, transponit, culpa non caret. Verum judex injustus ille est, qui præcipue terminos immutat, cum de terris et rerum proprietate iniquam fert sententiam. Una certe iniqua sententia plus nocet, quam exempla plurima. Hæc enim rivulos tantum inficiunt, illa autem fontes. Ita ait Salomon; *Fons turbatus, et vena corrupta, est justus cadens, in causa sua, coram adversario.* Officium judicis relationem habere possit, partim ad litigantes; partim ad advocatos; partim ad scribas et ministros justitiæ subtus; partim ad principem vel statum supra.

Primo, quantum ad causas et litigantes. *Sunt* (inquit Scriptura) *qui judicium vertunt in absinthium:* sunt etiam certe, qui illud vertunt in acetum. Injustitia enim illud reddit amarum; mora acidum. Judex strenuus hoc præcipue agit ut vim et dolum compescat: quorum vis magis perniciosa est, quanto apertior; dolus, quanto tectior et occultior. Adde etiam lites contentiosas; quæ evomi debent, ut crapula curiarum. Judicem decet viam parare ad justam sententiam qualem Deus parat; *Valles exaltando; colles deprimendo:* eodem modo, quando ex alterutrâ parte videt judex manum elatam, veluti in prosecutione importuna, captionibus malitiosis, combinationibus, patrocinio potentum, advo-

catorum disparitate et similibus; tum elucescit virtus judicis in æquandis iis quæ sunt inæqualia; ut judicium suum veluti in area plana fundare possit. *Qui fortiter emungit, elicit sanguinem;* cumque torcular vini premitur fortius, vinum prodit acerbum, acinum sapiens. Itaque caveant sibi judices ab interpretationibus legum duris, et illationibus alte petitis. Neque enim pejor est tortura, quam tortura legum. Præcipue in legibus pœnalibus curæ iis esse debet, ne, quæ in terrorem latæ sunt, vertantur in rigorem: neve in populum superinducant imbrem illum, de quo Scriptura; *Pluet super eos laqueos.* Etenim leges pœnales, si severe executioni demandentur, sunt similes imbri laqueorum, cadenti super populum. Itaque hujusmodi leges, si vel dormiverint, diu, vel temporibus præsentibus minus quadrent, a judicibus prudentibus, in executione earum, reprimantur:

Judicis officium est, ut res, ita tempora rerum, etc.

In causis capitalibus decet judices (quantum lex permittit) in judicio meminisse misericordiæ; et cum severitate exemplum, cum pietate personam intueri.

Quantum ad advocatos qui causas agunt; patientia et gravitas, in causis audiendis, justitiæ est pars essentialis, et judex nimium interloquens minime est cymbalum benesonans. Non laudi est judici, si primus aliquid in causa inveniat et arripiat, quod ab advocatis, suo tempore, melius audire potuisset: aut acumen ostentet in probationibus vel advocatorum perorationibus nimis cito interrumpendis; aut anticipet informationes quæstionibus, licet ad rem pertinentibus. Judicis partes in audiendo sunt quatuor: probationum seriem ordinare; advocatorum et testium prolixitatem, repetitionem, aut sermones extra rem, moderari; eorum, quæ allegata sunt, medullam, et quæ majoris momenti sunt, recapitulare, seligere, et inter se componere; et demum sententiam ferre. Quicquid ultra hæc est, nimium est; et oritur aut a gloriola et loquendi aviditate; aut ab audiendi impatientia; aut a memoriæ debilitate; aut a defectu attentionis sedatæ et æquabilis. Sæpenumero mirum est visu, quantum advocatorum

audacia apud judices valeat; ubi contra judices ad imitationem Dei (in cujus tribunali sedent) *superbos comprimere, et humiles erigere* deberent. Sed etiamnum magis mirum est, judices advocatis quibusdam præ cæteris immoderate et aperte favere. Quod necesse est ut merces advocatorum augeat et multiplicet, atque simul suspicionem corruptionis et obliqui ad judices aditus inducat. Debetur advocato a judice laus aliqua et commendatio, cum causæ bene aguntur et tractantur; presertim, si causa sua cadat, hoc enim apud clientem existimationem advocati sui tuetur, et simul opinionem ejus de causa sua prosternit. Debetur etiam reipublicæ reprehensio advocatorum moderata; ubi callida nimis præstant consilia; aut supina apparet negligentia, aut levis informatio, aut indecora importunitas, aut impudens defensio. Advocatus autem illud tribuat judici, ne illi ostrepat, aut se rursus in causam agendam callide insinuet, postquam judex de re pronunciaverit. E contrario autem judex se causæ mediæ, et nullatenus peroratæ, non ingerat; nec clienti occasionem præbat, ut advocatos suos, vel probationes ad plenum non auditas conqueratur.

Quantum ad scribas et ministros. Sedes justitiæ veluti locus sacratus est; ubi non tantum sedes ipsa, sed et subsellia, et præcinctus sedis, scandalo et corruptelis vacere debent. Etenim (ut ait Scriptura) *non colliguntur uvæ ex spinis;* neque justitia suaves suos fructus edere potest inter vepres et dumeta scribarum et ministrorum rapacium, et lucris inhiantium. Curiarum asseclæ pravi sunt quatuor. Primo seminatores litium; qui curias tumescere faciunt, populum tabescere. Secundo, qui curias contentionibus circa jurisdictionem implicant; neque vere sunt (ut habentur) amici curiæ; sed parasiti curiæ; curias inflando ultra terminos, propter micas et compendia propria. Tertio ii, qui possunt censeri tanquam curiarum manus sinistræ; homines, qui curiarum processus legitimos diverticulis et versutiis distorquent; justitiamque in lineas obliquas et labyrinthos trahunt. Quarto, expilatores et exactores fœdorum, qui tritam similitudinem confirmant curiarum ad ru-

bum: quo dum ovis, tempestatem fugiens, se recipit, velleris partem amittit. Contra, scriba antiquus, in anteactis curiarum peritus, in actis ipsis concipiendis cautus, et in negotiis curiæ solers, digitus est curiæ egregius; et sæpe judici ipsi viam monstrat.

Quantum vero ad principem aut statum. Judices ante omnia in memoria fixum tenere debent versiculum ultimum Duodecim Tabularum Romanarum; *Salus populi suprema lex*; et pro certo ponere, leges, nisi sint in ordine ad eum finem, res esse captiosas, et oracula male inspirata. Itaque bene succedit, cum rex aut status sæpius cum judicibus deliberat; et rursus, cum judices principem et statum sæpius consulant. Ille, cum inter deliberationes politicas interveniat quæstio juris: hi, cum in subjecto legali interveniant considerationes status. Contingit enim haud raro, ut res in judicium adducta versetur circa *meum* et *tuum*, et nihilominus consequentia ejus ad rationes status penetret. Intelligo autem ad rationes status pertinere, non solum si quid ad jura regalia impetenda spectet, verumetiam si quid inovationem aliquam minus tutam, aut exemplum periculosum, introducat; aut si manifesto portionem aliquam populi majorem gravet. Neque quisquam infirmi judicii existimet, justas leges adversus politica vera aliquid antipathiæ habere. Sunt enim hæc duo veluti spiritus et nervi, quorum alteri in alteris moventur. Recordentur etiam judices, Salomonis thronum leonibus utrinque suffultum fuisse: sint sane leones, sed leones sub throno: caventes ne aliquid ex juribus regalibus impetant aut convellant. Postremo, ne sint judices tam ignari juris et prerogativæ suæ, ut cogitent, non sibi relinqui, tanquam muneris sui partem principalem, sanum et prudentem legum usum et applicationem. Etenim in animum revocare poterunt dictum illud apostoli de lege humanis legibus majore; *Nos scimus quia lex bona est, modo quis ea utatur legitime.*

LV. De Ira.

IRAM penitus extinguere velle, ostentatio quædam Stoicorum est. Meliora nos nacti sumus oracula: *Irascimini, et nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram.* Limites iræ apponendi sunt, et quousque et quamdiu. Dicemus primo, quibus modis inclinatio naturalis, aut etiam habitus iræ, temperari possit, et leniri. Secundo, qualiter particulares motus iræ reprimi possint, aut saltem citra nocumentum cohiberi. Tertio, quibus modis ira excitari possit aut sedari in aliis.

Quantum ad primum; non alia se ostendit via, quam ut serio in animo revolvas mala et calamitates iræ; et quam vehementer vitam humanam perturbat, et infestat. Hoc autem tempestivum fuerit maxime, si pone nos respiciamus, quamprimum impetus iræ resederit. Eleganter Seneca; *Iram ruinæ similem esse, quæ in aliud cadendo, se ipsam comminuit et frangit.* Hortatur Scriptura; *Ut animas nostras in patientia possideamus.* Certe quicunque patientia excidit, de animæ suæ possessione dejicitur. Hominis non est apes imitari,

Animasque in vulnere ponunt.

Ira sane, si quis recte attendat, res humilis est, et infra dignitatem hominis. Hoc liquebit, si illos intueamur, in quibus ira regnat: qui plerunque ex infirmioribus sunt; pueri, mulieres, senes, ægroti. Itaque cum irasci contigerit, caveant homines (si modo dignitatis suæ velint esse memores) ne iram suam cum metu eorum quibus irascuntur, sed cum contemptu, conjungant; ita ut injuria superiores potius videantur, quam inferiores: quod non difficile factu foret, si quis iram suam paululum regat, et inflectat.

Qantum ad secundum; causæ et motiva iræ precipue tres sunt. Primo, si quis pronus sit ad sensum injuriæ: nemo enim irascitur, nisi qui se læsum sentiat. Itaque teneri qui sunt et delicati, ut subinde irascantur, necesse est: tot se offerent, quæ illis molestiam exhi-

bebunt, quæ a naturis robustioribus vix sentientur. Secundo, si quis curiosus et perspicax sit in interpretatione injuriæ illatæ, quatenus ad circumstantias ejus, ac si contemptum spiraret. Opinio enim contemptus iram excitat et acuit plusquam læsio ipsa. Itaque si homines ad ista ingeniosi sint, iram miris modis incendent. Ultimo, opinio contumeliæ, sive quod existimatio hominis per consequentiam lædatur et perstringatur, iram intendit et multiplicat. Cui rei accedit remedium præsentaneum, ut quis utatur (quod Consalvus dicere solebat) tela honoris crassiore: sed in omnibus iræ frænationibus optimum est tempus lucrari, et sibi ipsi persuadere, horam vindictæ nondum adesse, sed instare quasi ad manum opportunitatem aliquam majorem; atque hoc pacto motum animi interim compescere, et se in tempus aliud servare. Ira autem, ut citra noxam erumpat, utcunque hominem obsederit, duo sunt, quæ maxime cavenda. Prius est, acerbitas verborum, præcipue aculeatorum, et ei, quem ferimus, propriorum; communia enim maledicta mordent minus. Atque rursus secretorum revelatio; hoc enim societati quemvis ineptum reddit. Posterius est, ne quis, dum ira fervet, negotium, quod in manibus est, abrumpat; sed utcunque iræ frænum laxet, nihil tamen agat, quod revocari non possit.

Quantum ad excitandam aut sedandam iram in aliis; fit hoc maxime per temporum electionem prudentem. Cum subtristes homines sunt, aut aliquantulum morosi, tempus est iram incendendi. Deinde, ut antea diximus, decerpendo et inculcando quicquid contemptum arguere aut aggravare possit. Rursus, ira sedatur per contraria hisce. Primo deligendo tempora serena, et ad hilaritatem prona, in quibus negotium aliquod ingratum, et ad iracundiam provocans, aperias: prima enim impressio plurimum valet. Deinde, ut quantum fieri potest, injuriam a contemptu segreges; eam imperitiæ, timori, animi concussioni repentinæ, aut simili cuipiam imputando.

LVI. De Vicissitudine Rerum.

SALOMON inquit, *Nihil novum super terram.* Itaque quemadmodum Plato opinatus est; *Omnem scientiam nihil aliud esse, quam reminiscentiam;* sic Salomon pronunciat; *Omnem novitatem nihil aliud esse, quam oblivionem.* Ex quo cernere possis, fluvium Lethes non minus super terram, quam supter terram, decurrere. Astrologus quidam abstrusus, et parum notus, asserit: *Nisi in causa fuissent res duæ constantes (una, quod stellæ fixæ æqualem inter se distantiam perpetuo servent; nec unquam propius sibi invicem accedant, aut longius a se obscedant: altera, quod motus diurnus non variet ne momentum quidem temporis) individuum aliquod durare non potuisset.* Illud certum est, materiam in perpetuo fluxu esse, neque unquam consistere. Atqui magna illa lintea sepulchralia, quæ omnia oblivione involvunt, duo sunt; diluvia et terræmotus. Quatenus ad conflagrationes et siccitates magnas, illæ populum penitus non absorbent, aut destruunt. Fabula Phaëthontis brevitatem conflagrationis ad unius tantum diei spatium repræsentavit. Atque triennalis illa a pluvia cessatio, tempore Eliæ, particularis tantum fuit, et multos superstites reliquit. Incensiones illas loqueris, quæ per fulmina et fulgura apud Indias Orientales fiunt! Angustæ quidem sunt, nec magna spatia occupant. Pestilentias etiam prætereo, quia nec illæ totaliter absorbent. Verum in memoratis illis duabus calamitatibus (diluviorum et terræ-motuum) insuper notandum est; reliquias populorum, quas emergere contigerit, plerunque homines rudes et montanos esse; quique temporum præteritorum memoriam posteris tradere non possint; adeo ut oblivio non minus omnia involvat, quam si nulli prorsus superstites remanerent. Si quis attente introspiciat Indorum Occidentalium conditionem, probabile reperiet eos populum juniorem esse et recentiorem, quam populos orbis veteris. At longe verisimilius est, desolationem illam, quæ illos olim invaserat, minime per terræ-motus factam (contra quam narrabat

sacerdos Ægyptius in colloquio cum Solone de insula Atlantide; eam scilicet a terræ-motu absorptam esse) sed potius per diluvium particulare. Terræ-motus enim in illis regionibus raro eveniunt. Verum e contraria parte tam immania plane et vasta habent flumina, ut fluvii Asiæ, Africæ, et Europæ, præ illis, instar rivulorum sint. Quin et Andes ipsorum, sive montes, nostris longe sunt altiores: unde credibile est, reliquias stirpis hominum apud eos, post tale diluvium particulare, conservatas fuisse. Quantum vero ad observationem Macciavelli; nimirum zelotypiam et æmulationem sectarum ad exstinguendam rerum memoriam multa molitam: qui Gregorio magno notam inurit, ac si pro viribus suis antiquitates omnes ethnicorum supprimere annixus fuerit: non video certe, hujusmodi zelos aut notabile quidpiam efficere, aut diu durare: id quod liquet in successione Sabiniani, qui antiquitates easdem statim resuscitavit: tum vero prohibita, licet tenebris cooperta, obrepunt tamen, et suas nanciscuntur periodos.

Vicissitudines sive mutationes in globo superiori fusius in hoc sermone tractandæ non sunt. Forsitan annus magnus Platonis, nisi mundus ante dissolutioni esset destinatus, aliquem sortiri possit effectum: non in renovandis corporibus individuorum (id enim fumus et vanitas eorum est, qui opinantur, corpora cœlestia accuratiores in hæc inferiora habere influentias, quam revera habent) sed tantum in summis et massis rerum. Cometæ proculdubio aliquid operantur super easdem summas et massas rerum; verum homines ut nunc est indiligentes, aut curiosi circa eos sunt; eosque potius mirabundi spectant, atque itineraria eorundem conficiunt, quam effectus eorum prudenter et sobrie notant; præcipue effectus eorum comparativos: id est, cometa talis magnitudinis; talis coloris et lucis; conversionis radiorum; situs, quatenus ad regionem cœli; tempestatis anni; semitæ aut cursus; durationis; quales producat effectus.

Leviculum quiddam est, quod olim inaudiveram, neque tamen prorsus contemni volo, sed in observationem aliquam venire. Ferunt a Belgis notatum esse,

singulis septenis lustris, similem annorum temperaturam et tempestatem cœli velut in orbem redire: exempli gratia; magnas glacies, inundationes magnas, magnas siccitates, hiemes tepidas, æstates frigidiores; et similia. Vocant autem hujusmodi circulum annorum, Primam. Hoc autem ideo recenseo, quod, oculos in præterita onjiciens, hujusce rei inveni congruentiam; haud exactam sane, sed non multum discrepantem.

Verum transeamus a naturalibus ad humana. Maxima apud homines vicissitudo est illa sectarum et religionum. Hi enim orbes animis hominum maxime dominantur. Religio vera super petram ædificata est; reliquæ fluctibus temporum agitantur. Dicamus igitur de novarum sectarum causis; atque consilii aliquid circa eas inspergamus; quatenus humani ingenii infirmitas tantis revolutionibus moras injicere, aut remedia exhibere poterit.

Quando religio recepta discordiis laceratur, sanctitas item professorum labefactata est, et scandalo exposita; simulque tempora stupida, indocta, et barbara sunt; a novæ alicujus sectæ ortu merito metuendum; præcipue, si eo tempore ingenium aliquod intemperans, et paradoxa spirans, suboriatur. Quæ omnia tenuerunt, Mahometes cum legem suam promulgavit. Secta nova licet pullulet, duobus si destituatur adminiculis, ab ea non metuas; non enim late se diffundet. Primum est, imperii, sive auctoritatis stabilitæ, oppugnatio; nihil enim magis populare est, quam principatus et politias convellere. Alterum est, porta luxuriæ et voluptatibus aperta: hæreses enim speculativæ (qualis fuit olim Arianorum, et hodie Arminianorum) etsi in hominum ingenia miris modis operentur, statum tamen rerumpublicarum non magnopere concutient, nisi ex occasione motuum civilium. Modi tres sunt, quibus novæ sectæ plantantur; miraculis, eloquentia, et gladio. Equidem martyria inter miracula numero; quoniam vires naturæ humanæ excedere videntur: idem etiam facere licet de excelsa illa et admirabili vitæ sanctimonia. Certe non alia melior via est ad sectarum et schismatum ortus repellendos, quam abusuum reformatio; dissidiorum minorum pacificatio; leniter a principio procedere, et a

sanguinariis persecutionibus abstinere: schismatum denique coryphæos favoribus potius et dignitatibus mollire atque allicere, quam violentia et sævitia exacerbare.

Mutationes et vicissitudines in rebus bellicis haud paucæ sunt; sed præcipue in tribus versantur: in sede belli; in genere armorum; et in disciplina militari. Bella, antiquis temporibus, movere videbantur ex oriente potissimum in occidentem: etenim Persæ, Assyrii, Arabes, Scythæ (qui invasores erant) omnes orientales fuerunt. Verum est, Gallos fuisse occidentales; sed de duabus tantum ipsorum incursionibus legimus; una in Gallo-Græciam, altera contra Romanos. Attamen oriens et occidens cœli climata non determinant; neque etiam belli motus ab oriente, aut ab occidente, aliquid certæ observationis recipiunt. Sed meridies et septentrio natura fixi sunt: atque raro in omni memoria invenitur, meridionales interiores invasisse septentrionales; sed e contra. Unde manifestum est, tractum mundi septentrionalem, natura ipsa, magis esse bellicosum; sive hoc ascribi possit hujus hemisphærii stellis; sive amplitudini continentium ad partes septentrionales, cum partes australes (quantum adhuc innotuit) maria fere occupant; sive (id quod manifestissimum est) frigoribus climatis borealis; nam hoc ipsum, absque alia causa quacunque, corpora indurat, spiritus inflammat: ut liquet in populo Araucensi; qui ad ulteriora austri positi, omnibus Peruviensibus fortitudine longe præcellunt.

Imperio aliquo magno labascente, et viribus fracto, pro certo bella exspectes. Etenim imperia magna, dum in vigore sunt, copias nativas provinciarum enervant et destruunt, propriis cohortibus domi fidentia: cum autem et illæ deficiunt, omnia ruunt, atque aliis gentibus in prædam cedunt. Hoc evenit in declinatione imperii Romani; atque etiam in imperio occidentali, post Carolum magnum, cum aves singulæ plumas suas repeterent; atque simile quidpiam etiam imperio Hispano contingere possit, siquando viribus decideret. Ex altera parte, accessiones magnæ ditionum et uniones regnorum similiter bella suscitant: etenim, cum

status aliquis in potentiam majorem insurgit, similis est fluvio intumescenti, qui inundationem statim minatur; ut videre est in imperiis Romanorum, Turcarum, Hispanorum, et aliorum. Attende; cum mundus nationibus barbaris minus abundet, sed civiliores fere sunt; qui uxores temere non ducent, nec liberos progignent, nisi modum familiam alendi, aut saltem victum parandi, præviderint (ut fit in omnibus prope nationibus hodierno die, exceptis Tartaris) non ingruit periculum ab inundationibus aut migrationibus populorum: at cum populorum greges magni sunt, qui perpetuo sobolem suscipiunt, de fortunis et sustentatione sua in futurum minime soliciti; necessarium est, ut in seculo uno aut altero portionem aliquam multitudinis suæ exonerent, et novas sedes quærant, et sic alias nationes invadant; quod populi septentrionales veteres sorte facere solebant: sortes dantes, quæ pars domi maneret, quæ autem alio migraret. Cum gens aliqua, prius bellicosa, ad mollitiem et luxuriam degenerat, de bello certa esse possit; status enim tales plerunque, dum degenerant, opes accumulant; adeo ut præda invitet, et declinatio virium animet gentes alias ad eosdem invadendos.

Quantum ad armorum et telorum genus; illorum mutationes sub observationem vix cadunt: attamen et hæc ipsa periodos et vicissitudines suas sortiuntur. Pro certo enim est, tormenta ænea, apud urbem Oxydracarum in India, tempore Alexandri magni, cognita fuisse; eaque a Macedonibus, tonitrua, et fulgura, et operationes magicas, habita et appellata. Similiter indubitatum est usum pulveris pyrii, et tormentorum igneorum, Chinensibus, ante annos bis mille, innotuisse. Conditiones telorum, et mutationes in melius hæ sunt. Primo, ut ad distantiam majorem feriant: id enim periculum ab hostili parte anticipat; quod certe tormenta et sclopeta majora præstant. Secundo, ut impetus eorum fortior et validior sit; in quo genere tormenta ignea arietationes omnes et intiquas machinas item superant. Tertio, ut usus eorum commodior et facilior sit; id quod etiam tormentis igneis majoribus competit: quæ omnibus tempestatibus idonea: vectura levia et mobilia sunt; et his similia.

Quod ad militiam attinet: antiquis temporibus numerum præcipue curabant; virtuti et animis militum in bellis gerendis fidebant; dies sæpius et loca præliandi constituebant, et æquo marte experiebantur; denique in acie instruenda et ordinanda imperitiores fere erant. Postea, numerum præoptabant commodum potius, quam vastum; locorum opportunitates, diversionum artificia, et similia, captabant; postremo, in acie ipsa instruenda peritiores evadebant.

In reipublicæ alicujus adolescentia arma florent; ætate media, literæ; ac deinceps ad moram aliquam duo illa simul florere solent: devexa autem ætate, artes mechanicæ et mercatura. Literæ vero suam habent infantiam, quando leviusculæ sunt, et pueriles: sequitur earum adolescentia, quando luxuriantur et juvenile quiddam sapiunt: succedit ætas virilis, quando solidiores et exactiores deveniunt: postremo senectus earum obrepit, cum siccæ et exhaustæ fiunt; manente tamen garrulitate. Verum consultum non fuerit, in rotas hasce vicissitudinum nimis longum oculos figere, ne vertigine corripiamur. Quatenus vero ad philologiam, quæ in hoc argumento ut plurimum versatur, nihil aliud est, quam narratiuncularum et observationum futilium congeries quædam; ideoque scripto huic minime congruit.

FRANCISCI BACONI

EQUITIS AURATI,

PROCURATORIS SECUNDI

JACOBI REGIS MAGNÆ BRITANNIÆ,

DE

SAPIENTIA VETERUM,

LIBER,

AD

INCLYTAM ACADEMIAM CANTABRIGIENSEM.

ILLUSTRISSIMO VIRO
COMITI SARISBURIENSI,
Summo Thesaurario Angliæ, et Cancellario Academiæ Cantabrigiensis.

QUÆ academiæ Cantabrigiensi dicantur, tibi jure cancellarii accrescunt; quæ autem a me proficisci possunt omnia, tibi nomine proprio debentur. Illud magis videndum, num ista, ut tibi debita, ita etiam te digna sint: atque quod in illis minimum est, ingenium auctoris, id propter tuum propensum in me animum nihil officiet; cætera dedecori non erunt. Nam si tempus spectetur; antiquitas primæva summam venerationem habet: si docendi forma; parabola veluti arca quædam est, in qua preciosissima quæque scientiarum reponi consueverunt: si operis materia; ea philosophia est, vitæ scilicet atque animæ humanæ decus secundum. Fas sit enim dixisse, quamvis philosophia, seculo nostro veluti per senium repuerascens, adolescentibus et fere pueris relinquatur; eam tamen omnium rerum, post religionem, gravissimam, atque natura humana maxime dignam esse plane censeo. Etiam politica, in qua te mirabilem præbes et facultate, et meritis, et sapientissimi regis judicio, ab eodem fonte emanat, ejusque pars magna est. Quod si cui ista, quæ affero, vulgata esse videantur: certe quid effecerim, judicium meum non est; id tamen secutus sum, ut, manifesta, et obsoleta, et locos communes prætervectus, aliquid etiam ad vitæ ardua et scientiarum arcana conferam. Erunt itaque captui vulgari vulgaria: altiorem autem intellectum fortasse non deserent, sed potius (ut spero) deducent: verum dum huic operi dignitatem nonnullam astruere conor, quod ad te dicatum sit; periculum est, ne modestiæ fines transeam, cum a me sit susceptum. Tu vero illud tanquam pignus affectus erga te mei, et observantiæ, et animi maxime devoti accipies, eique præsidium nominis tui imperties. Quare cum tot et tanta sustineas, tempora tua diutius non morabor; sed finem faciam, tibi felicia omnia comprecatus, et perpetuo futurus

Tibi, et studio suo, et beneficiis tuis devinctissimus,

FRA. BACONUS.

ALMÆ MATRI

INCLYTÆ ACADEMIÆ

CANTABRIGIENSI.

CUM sine philosophia me certe nec vivere juvet; merito vos in magno honore habeo, a quibus mihi ista vitæ præsidia et solatia fluxerint. Itaque hoc nomine, et me, et mea vobis debere profiteor, quo minus mirum sit, si vos vestris remunerem; ut motu naturali redeant a quo traxerint originem. Et tamen, nescio quomodo, rara videntur vestigia vos retrorsum spectantia: cum infinita a vobis profecta sint. Nec nimium mihi sumam (ut opinor) si sperem, propter rerum usum mediocrem, quod nostrum vitæ genus et institutum necessario traxit, nonnullam ad hominum doctorum inventa, per hæc nostra, factam esse accessionem. Equidem in ea opinione sum, contemplationes, in vitam activam translatas, nonnihil novi decoris et vigoris acquirere; et suppetente uberiore materia, et magis altas fortasse radices agere, aut certe magis proceras et frondosas evadere. Neque vos (ut arbitror) ipsi nostis, quam late pateant vestra, quamque ad multa pertineant. Æquum est tamen omnia vobis attribui, atque in vestrum honorem cedere, cum accessiones quæque principiis magna ex parte debeantur. Neque vero ab homine occupato aliquid exquisitum, aut otii miracula, et prærogativas requiretis; sed et hoc amori meo summo erga vos et vestra tribuetis, quod intra rerum civilium spinas hæc non prorsus perierint, sed vobis vestra servata sint. Valete.

Alumnus vester amantissimus,

FRA. BACONUS.

PRÆFATIO.

ANTIQUITATEM primævam (exceptis quæ in sacris literis habemus) oblivio et silentium involvit: silentia antiquitatis fabulæ poëtarum exceperunt: fabulis tandem successere scripta quæ habemus; adeo ut antiquitatis penetralia et recessus a sequentium seculorum memoria et evidentia, tanquam velo fabularum, discreta et separata sint; quod se interposuit et objecit medium inter ea, quæ perierunt, et ea, quæ extant. Equidem existimo plerosque in ea opinione fore, me delicias ac ludos facere; atque similem fere licentiam in transferendis fabulis usurpare, ac ipsi poëtæ sibi sumpserint in fingendis; quod pro meo jure sane facere possem, ut contemplationibus magis arduis hæc, ad voluptatem sive meditationis propriæ, sive lectionis alienæ, aspergerem. Neque me latet quam versatilis materia sit fabula, ut huc illuc trahi, imo et duci possit; quantumque ingenii commoditas et discursus valeat, ut quæ nunquam cogitata sint, belle tamen attribuantur. Etiam illa cogitatio animum subit, usum hujusce rei jampridem contaminatum esse: multi enim, ut inventis et placitis suis antiquitatis venerationem acquirerent, poëtarum fabulas ad ea traducere conati sunt: atque vetus illa vanitas et frequens, nec nuper nata, aut raro usurpata est. Nam et olim Chrysippus stoicorum opiniones vetustissimis poëtis, veluti somniorum aliquis interpres, ascribere solebat; et magis insulse chemici ludos et delicias poëtarum in corporum transformationibus, ad fornacis experimenta transtulerunt. Hæc (inquam) cuncta nobis satis et explorata et expensa sunt; omnemque ingeniorum circa allegorias

levitatem et indulgentiam perspeximus et notavimus, neque propterea omnino de sententia decedimus. Primo enim absit ut paucorum ineptiæ et licentia, parabolarum honori in genere detrahant. Hoc enim prophanum quiddam sonat et audax, cum hujusmodi velis et umbris religio gaudeat, ut qui eas tollat, commercia divinorum et humanorum fere interdicat. Verum de humana sapientia videamus. Fateor certe ingenue et libenter, me in hanc sententiam propendere, ut non paucis antiquorum poëtarum fabulis mysterium et allegoriam jam ab origine subesse putem; sive captus veneratione prisci seculi; sive quod in nonnullis fabulis reperio tantam et tam evidentem cum significato similitudinem et conjunctionem, tum in textura ipsa fabulæ, tum in proprietate nominum, quibus personæ sive actores fabulæ insigniti et veluti inscripti prodeunt; ut sensum illum ab initio præceptum et cogitatum fuisse, et de industria adumbratum, nemo constanter negaverit. Quis enim ita durus est et ad aperta cæcutiens, ut, cum audiat famam, gigantibus exstinctis, tanquam sororem posthumam progenitam esse, non illud ad murmura partium et famas seditiosas, quæ, sopitis rebellionibus, ad tempus vagari solent, referat? Aut cum audiat Typhonem gigantem nervos Jovis secuisse et abstulisse, ac Mercurium eos suffuratum esse, et Jovi redidisse; non statim advertat hoc ad rebelliones prævalidas pertinere, quæ regibus nervos et pecuniarum et auctoritatis incidunt, ita tamen, ut per sermonum comitatem et prudentia edicta animi subditorum, non ita multo post, quasi furtim reconcilientur et vires regibus restituantur? Aut cum audiat, in illa memorabili Deorum contra gigantes expeditione, asinum Sileni cum ruderet maximi momenti ad profligandos gigantes fuisse; non liquido cogitet hoc de vastis rebellium conatibus, qui plerumque per inanes rumores et terrores vanos dissipantur, confictum fuisse? Etiam nominum conformitas et judicium cui tandem hominum obscurum esse potest? cum Metis uxor Jovis plane consilium sonet; Typhon tumorem, Pan universum, Nemesis vindictam; et similia. Neque illud quenquam mo-

veat, si aliquid interdum historiæ subsit, aut si nonnulla ornamenti gratia addita sint, aut si tempora confundantur, aut si ex una fabula quippiam transferatur in aliam, et nova allegoria inducatur. Necesse enim fuit hæc fieri, cum inventa virorum fuerint, qui et ætate disjuncti, et instituto diversi erant; cum alii antiquiores, alii recentiores fuerint, alii rursus naturam rerum, alii res civiles sibi proponerent. Habemus etiam et aliud sensus occulti et involuti signum non parvum, quod nonnullæ ex fabulis tam absurdæ narratione ipsa et insulsæ inveniantur, ut parabolam etiam ex longinquo ostentent, et veluti clament. Quæ enim probabilis est fabula, etiam ad voluptatem et historiæ similitudinem conficta existimari potest: quod autem nulli in mentem venisset cogitare, aut narrare, id in alios usus quæsitum videtur. Quale enim figmentum illud? Jovem Metin in uxorem accepisse, eamque statim ut gravidam sensisset comedisse, unde ipse gravidus fieri cœpit, et Palladem armatam ex capite peperit? Equidem existimo nulli mortalium obvenire vel somnium tam extra cogitationis vias situm et monstrosum. Ante omnia illud apud nos maxime valuit, et plurimum ponderis habuit, quod ex fabulis complures nullo modo nobis videntur ab eis inventæ, a quibus recitantur et celebrantur, Homero, Hesiodo, reliquis; si enim liquido nobis contitisset eas ab illa ætate atque illis auctoribus manâsse, quibus commemorantur et ad nos devenerunt, nil magni certe aut excelsi ab hujusmodi origine nobis (ut nostra fert conjectura) exspectare aut suspicari in mentem venisset. Verum, si quis attentius rem consideret, apparebit, illas tradi et referri tanquam prius creditas, et receptas, non tanquam tum primo excogitatas et oblatas. Quinetiam cum diversis modis a scriptoribus fere coævis referantur, facile cernas, quod commune habent, ex veteri memoria desumptum; in quo variant, ex singulorum ornatu additum. Atque hæc res existimationem earum apud nos auxit, ac si nec ætatis, nec inventionis poëtarum ipsorum essent: sed veluti reliquiæ sacræ, et auræ tenues, temporum meliorum; quæ ex traditionibus nationum magis antiquarum in Græcorum tubas et

fistulas incidissent. Quod si quis obstinato animo contendat, allegoriam in fabula semper subdititiam et impositam, nec omnino nativam et genuinam fuisse; ei molesti non erimus, sed gravitatem illam judicii, quam affectat, licet hebetiorem et fere plumbeam, remittemus; atque illum (si modo dignus sit) alio modo, tanquam de integro adoriemur. Duplex apud homines repertus est atque increbuit parabolarum usus, atque, quod magis mirum sit, ad contraria valet. Faciunt enim parabolæ ad involucrum et velum; faciunt etiam ad lumen et illustrationem. Atque misso illo usu priore (potius quam lites suscipiamus) et receptis fabulis antiquis, tanquam rebus vagis et ad delectationem compositis; manet tamen proculdubio posterior iste usus, neque ulla ingenii violentia nobis extorqueri possit, neque impediet quisquam (qui sit mediocriter doctus) quin protinus recipiatur modus iste docendi, tanquam res gravis et sobria, atque omnis vanitatis expers, et scientiis apprime utilis, imo et quandoque necessaria; nimirum ut in inventis nobis, et ab opinionibus vulgaribus remotis et penitus abstrusis, aditus ad intellectum humanum magis facilis et benignus per parabolas quæratur. Itaque antiquis seculis, cum rationis humanæ inventa, et conclusiones etiam eæ quæ nunc tritæ et vulgatæ sunt, tunc temporis novæ et insuetæ essent, omnia fabularum omnigenum, et ænigmatum, et parabolarum, et similitudinum plena erant: atque per hæc docendi ratio, non occultandi artificium, quæsitum est; rudibus scilicet tunc temporis hominum ingeniis, et subtilitatis, nisi quæ sub sensum cadebat, impatientibus et fere incapacibus. Nam ut hieroglyphica literis, ita parabolæ argumentis erant antiquiores. Atque etiam nunc, si quis novam in aliquibus lucem humanis mentibus affundere velit, idque non incommode et aspere, prorsus eadem via insistendum est, et ad similitudinem auxilia confugiendum. Quare quæ dicta sunt, ita claudemus. Sapientia prisci seculi, aut magna aut felix fuit: magna, si de industria excogitata est figura sive tropus: felix, si homines, aliud agentes, materiam et occasionem tantæ contemplationum dignitati præ-

buere. Operam autem nostram (si quid in ea sit quod juvet) in neutra re male collocatam censebimus. Aut enim antiquitatem illustrabimus, aut res ipsas. Neque nescius esse possum hanc rem ab aliis tentatam esse: sed tamen, ut, quod sentiam, eloquar, idque non fastidiose, sed libere, ejus decus et virtus ex hujusmodi laboribus, licet magnis et operosis, fere periit; dum homines, rerum imperiti et non ultra locos certos communes docti, parabolarum sensus ad vulgaria quædam et generalia applicaverunt, atque earundem vim veram, et proprietatem genuinam, ac indagationem altiorem, non attigerunt. Nos autem erimus (ni fallimur) in rebus vulgatis novi; et aperta et plana a tergo relinquentes, ad ulteriora et nobiliora tendemus.

DE

SAPIENTIA VETERUM.

I. Cassandria, sive parrhesia.

Narrant Cassandram ab Apolline adamatam fuisse, atque variis artificiis ejus desideria elusisse, spes nihilominus fovisse quousque donum divinationis ab eo extorsisset; tum vero, nactam quod ab initio dissimulatione sua quæsivisset, preces ejus aperte rejecisse: illum, cum quod temere largitus erat nullo modo revocare posset, et tamen vindicta arderet, nec fœminæ callidæ ludibrio esse vellet, muneri suo pœnam addidisse; ut illa quidem vera semper prædiceret, sed nemo ei crederet: itaque vaticiniis ejus veritas affuit; fides defuit: quod illa perpetuo experta est etiam in excidio patriæ suæ, de qua sæpius monuerat, nemine auscultante aut credente.

Fabula de intempestiva et inutili libertate consiliorum et monitorum conficta videtur: qui enim ingenio sunt pervicaci et aspero, nec se Apollini, id est, deo harmoniæ, submittere volunt, ut rerum modos et mensuras, sermonumque veluti tonos acutos et graves, aurium etiam magis peritarum et magis vulgarium differentias, tempora denique tum loquendi, tum silendi, ediscant et observent; licet sint prudentes et liberi, et consilia afferant sana et bona, nunquam tamen fere suasu et impetu suo proficiunt, neque ad res tractandas efficaces sunt; sed potius exitium eis, apud quos se ingerunt, maturant, et tum demum post calamitatem et eventum ut vates et in longum prospicientes celebrantur. Atque hujus rei exemplum eminet in M. Catone Uticensi. Ille enim interitum patriæ, et tyrannidem primo ex conspiratione, deinde ex contentione Cæsaris cum Pom-

peio secutam, diu ante, tanquam e specula prævidit, et tanquam ex oraculo prædixit: sed nil profecit interim, verum obfuit potius, et mala patriæ acceleravit. Id quod prudenter advertit, et eleganter describit M. Cicero, cum ad amicum ita scribat: *Cato optime sentit, sed nocet interdum reipublicæ: loquitur enim tanquam in republica Platonis, non tanquam in fæce Romuli.*

II. Typhon, sive rebellis.

NARRANT poëtæ Junonem, indignatam quod Jupiter Palladem ex sese sine ea peperisset, omnes deos atque deas precibus fatigâsse, ut ipsa etiam sine Jove partum ederet: et postquam violentiæ et importunitati ejus annuissent, terram illa concussit, ex quo motu Typhon natus est, monstrum ingens et horrendum. Ille serpenti veluti nutritio datus est, ut ab eo aleretur. Nec mora, postquam adolevisset, quin bellum Jovi moveret. In eo conflictu Jupiter in potestatem gigantis venit, qui illum, in humeros sublatum, in regionem remotam et obscuram transportavit, et concisis nervis et manuum et pedum, et secum abreptis, mancum et mutilatum reliquit. Mercurius autem nervos Jovis Typhoni suffuratus est, atque eos Jovi restituit. Jupiter confirmatus, belluam rursus impetiit; ac primum fulmine vulneravit, ex cujus sanguine serpentes nati sunt. Tum demum ruentem et fugientem (Ætnam super eum jaculatus) mole montis oppressit.

Fabula de fortuna regum varia et rebellionibus, quæ in monarchiis quandoque evenire consueverunt, conficta est. Reges enim regnis suis, ut Jupiter Junoni, veluti matrimonii vinculo juncti recte censentur: sed accidit nonnunquam ut imperandi consuetudine depravati, et in tyrannidem vergentes, omnia ad se trahant, et contempto ordinum et senatus sui consensu, ex sese pariant: id est, ex arbitrio proprio et imperio mero cuncta administrent. Id populi ægre ferentes, et ipsi moliuntur caput aliquod rerum ex sese creare et extollere. Ea res ex occulta solicitatione nobilium et procerum fere initia sumit, quibus conniventibus, tum

populi suscitatio tentatur; ex qua tumor quidam rerum (per Typhonis infantiam significatus) sequitur. Atque iste rerum status ab insita plebis pravitate et natura maligna (serpente regibus infestissimo) nutricatur. Defectione autem viribus coalita, postremo res in apertam rebellionem erumpit; quæ, quia infinita mala et regibus et populis infligit, sub dira illa Typhonis effigie repræsentatur, in qua centum capita ob divisas potestates, ora flammantia ob incendia, anguium cingula ob pestilentias (præsertim in obsidionibus) manus ferreæ ob cædes, ungues aquilini ab rapinas, corpus plumis contectum ob perpetuos rumores, et nuncios et trepidationes, et hujusmodi. Atque interdum rebelliones istæ tam prævalidæ sunt, ut reges cogantur, tanquam a rebellibus transportati, relictis regni sedibus et urbibus primariis, vires contrahere, et in remotam aliquam et obscuram provinciam ditionis suæ se recipere, nervis et pecuniarum et majestatis accisis: sed tamen non ita multo post, fortunam prudenter tolerantes, virtute et industria Mercurii nervos recipiunt, hoc est, affabiles facti, et per edicta prudentia, et sermones benignos, reconciliatis subditorum animis et voluntatibus, tandem alacritatem ad impensas conferendas, et novum auctoritatis vigorem excitant. Nihilominus, prudentes et cauti, aleam fortunæ tentare plerumque nolunt, et a pugna abstinent; sed tamen operam dant ut aliquo facinore memorabili existimationem rebellium frangant. Quod si ex voto succedat, illi, vulneris accepti conscii, et rerum suarum trepidi, primo ad fractas et inanes minas, veluti serpentum sibilos, se vertunt: deinde, rebus desperatis, fugam capessunt. Atque tum demum, postquam ruere incipiant, tutum est et tempestivum regibus copiis, et universa mole regni, tanquam Ætnæ monte, eos persequi et opprimere.

III. Cyclopes, sive ministri terroris.

NARRANT Cyclopes ob feritatem et immanitatem primo a Jove in Tartarum detrusos, et perpetuo carceri adjudicatos fuisse: verum postea Tellus Jovi persuasit,

ei non abs re fore, si eos vinculis liberaret, et eorum opera ad fulmina fabricanda uteretur. Quod et factum est, atque illi officiosi et industrii fulmina atque alia terroris intrumenta assiduo opere et minaci strepitu fecerunt. Tempore autem labente evenit, ut Jupiter Æsculapio Apollinis filio succenseret, ob hominem medicina a morte excitatum; iram autem tegens (quia parum justa indignandi causa suberat ob facinus pium et celebre) Cyclopes in eum secreto instigavit, qui, nihil cunctati, fulmine eum interemere: in cujus rei vindictam, Apollo, Jove non prohibente, sagittis eos confecit.

Fabula ad regum facta pertinere videtur. Illi enim ministros sævos, et sanguinarios, et exactores, primo suppliciis afficiunt, et a rebus summovent: postea, ex consilio Telluris, id est, ignobili et parum honorifico, prævalente utilitate, eos rursus adhibent, sicubi aut executionum severitate aut exactionum acerbitate opus est. Illi, natura truces, et ex priore fortuna exasperati, et satis sentientes quid ab illis exspectetur, miram diligentiam in hujusmodi rebus præstant; sed parum cauti, et ad gratiam ineundam et aucupandam præcipites, aliquando ex secretis principum nutibus et incertis mandatis invidiosam aliquam executionem peragunt. Principes autem invidiam declinantes, et satis gnari hujusmodi instrumenta nunquam sibi defutura, eos destituunt: et propinquis et amicis eorum, qui pœnas subierunt, atque horum delationibus et vindictæ, et odio populari eos relinquunt, unde magno plausu, et prosperis in reges votis et acclamationibus, sero magis quam immerito pereunt.

IV. Narcissus, sive philautia.

NARCISSUS fuisse traditur forma et venustate mirabilis, sed suberat superbia ingens, et fastidium intolerandum. Itaque cum sibi placeret, alios despiceret, vitam egit solitariam in sylvis et venationibus, cum paucis comitibus, quibus ipse omnia erat. Assectabatur etiam eum ubique nympha Echo. In hoc vitæ instituto fatale ei erat ad fontem quandam limpidum

venire, et juxta eum sub æstum mediæ diei decumbere. Cum autem in aqua imaginem propriam aspexisset, in contemplationem sui, ac deinde in admirationem effusus et raptus, nullo modo ab hujusmodi spectro et simulacro distrahi poterat; sed perpetuo defixus obtorpuit; ac tandem in florem nominis sui conversus est; qui flos ineunte vere se ostendit, et diis inferis, Plutoni, Proserpinæ, et Eumenidibus sacer est.

Fabula illorum et ingenia et fortunas repræsentare videtur, qui, sive ob formam, sive ob aliquas alias dotes, quibus ab ipsa natura, nulla accedente industria propria, ornati et insigniti sunt, effuse seipsos amant, et quasi depereunt. Cum hoc enim animi statu conjunctum fere est, ut non multum in publico, aut in rebus civilibus versentur; cum in eo vitæ genere necesse sit occurrere multos neglectus et vilipendia, quæ animos eorum dejicere et turbare possint. Itaque vitam plerumque degunt solitariam, et privatam, et umbratilem, cum perpauco comitum delectu, eoque ex iis, qui illos magnopere colere et admirari videntur, quique illis viluti echo in omnibus dictis suis assentantur, et verborum obsequia præstant. Ex hac consuetudine depravatos et inflatos, et tandem admiratione sui ipsius attonitos, mira occupat desidia et inertia, ut prorsus torpeant, et omni vigore et alacritate destituantur. Eleganter autem sumitur flos vernus ad hujusmodi ingeniorum similitudinem, cum illa ingenia sub initia sua floreant et celebrentur, sed ætate confirmata exspectationem de iis conceptam destituant et frustrentur. Eodem pertinet, quod flos ille diis inferis sacer sit; quia homines talis indolis ad omnia inutiles prorsus evadunt. Quicquid autem nullum ex se fructum edit, sed (veluti via navis in mari) transit et labitur, id apud antiquos umbris et diis inferis consecrari solebat.

V. Styx, sive fœdera.

PERVULGATA est narratio, et in compluribus fabulis interponitur, de unico illo juramento, quo dii superi se obstringere solebant, cum pœnitentiæ locum sibi nullo modo relinqui volebant. Illud juramentum

nullam majestatem cœlestem, nullum attributum divinum advocabat et testabatur; sed Stygem, fluvium quendam apud inferos, qui atria Ditis, multis spiris interfusus, cingebat. Hæc enim formula sacramenti sola, neque præter eam alia quæpiam firma habita est et inviolabilis: scilicet incumbebat pœna perjurii, diis imprimis metuenda, ut qui fefellisset, ad deorum convivia per certa annorum spatia non accederet.

Fabula de fœderibus et pactis principum conficta videtur: in quibus illud nimio plus, quam oporteret, verum est, fœdera, quacunque solennitate et religione juramenti munita, parum firma esse; adeo ut fere ad existimationem quandam, et famam, et ceremoniam magis, quam ad fidem, et securitatem, et effectum adhibeantur. Quin si accesserint etiam affinitatis vincula, veluti sacramenta naturæ, si merita mutua, tamen omnia infra ambitionem, et utilitatem, et dominationis licentiam esse, apud plerosque reperiuntur. Tanto magis, quod principibus facile sit, per prætextus varios et speciosos, cupiditates suas et fidem minus sinceram (nemine rerum arbitro, cui ratio sit reddenda) tueri et velare. Itaque unum assumitur verum et proprium fidei firmamentum, neque illud divinitas aliqua cœlestis: ea est necessitas (magnum potentibus numen) et periculum status, et communicatio utilitatis. Necessitas autem per Stygem eleganter repræsentatur, flumen fatale et irremeabile. Atque hoc numen advocavit ad fœdera Iphicrates Atheniensis, qui quoniam inventus est, qui ea aperte loqueretur, quæ plerique tacite animo volvunt, non abs re sit, ipsius verba referre. Is cum Lacædemonios varias cautiones, et sanctiones, et fœderum firmamenta et vincula excogitare et proponere animadverteret, interfatus; *Unum* (inquit) *Lacedæmonii, nobis vobiscum vinculum, et securitatis ratio esse possit, si plane demonstretis, vos ea nobis concessisse, et inter manus posuisse, ut vobis facultas lædendi nos, si maxime velletis, minime suppetere possit.* Itaque si facultas lædendi sublata sit, aut si ex fœdere rupto periculum ingruat perditionis, aut diminutionis status, aut vectigalium, tum demum fœdera rata et sancta, et tanquam juramento Stygis confirmata censeri possint: cum metus

subsit interdicti illius et suspensionis a conviviis deorum; sub quo nomine imperii jura et prærogativæ, et affluentia et felicitas antiquis significantur.

VI. Pan, sive natura.

ANTIQUI universam naturam sub persona Panis diligentissime descripserunt; hujus generationem in dubio relinquunt. Alii enim asserunt eum a Mercurio genitum; alii longe aliam generationis formam ei tribuunt; aiunt enim procos universos cum Penelope rem habuisse, ex quo promiscuo concubitu Pana communem filium ortum esse. Atque in hac posteriore narratione, proculdubio, aliqui ex recentioribus veteri fabulæ nomen Penelopes imposuere, quod et frequenter faciunt, cum narrationes antiquiores ad personas et nomina juniora traducunt, idque quandoque absurde et insulse; ut hic cernere est; cum Pan ex antiquissimis diis, et longe ante tempora Ulyssis fuerit, atque insuper Penelope ob matronalem castitatem antiquitati venerabilis haberetur. Neque prætermittenda est tertia illa generationis explicatio: quidam enim prodiderunt eum Jovis et Hybreos, id est, contumeliæ, filium fuisse. Utcunque orto, Parcæ illi sorores fuisse perhibentur. Effigies autem Panis talis ob antiquitate describitur: cornutus, cornibus usque ad cœlum fastigiatis, corpore toto hispidus et villosus, barba imprimis promissa. Figura biformis, humana quoad superiora, sed semifera, et in capræ pedes desinens. Gestabat autem insignia potestatis, sinistra fistulam, ex septem calamis compactam; dextra pedum, sive lignum, superius curvum et inflexum; induebatur autem chlamyde ex pelle pardalis. Potestates ei et munera hujusmodi attribuuntur, ut sit deus venatorum, etiam pastorum, et in universum ruricolarum: præses item montium: erat etiam proximus Mercurio nuncius deorum. Habebatur insuper dux et imperator nympharum, quæ circa eum perpetuo choreas ducere et tripudiare solebant: comitabantur et Satiri, et his seniores Sileni. Habebat etiam potestatem terrores immittendi, præsertim inanes, et superstitiosos, qui et Panici vocati sunt. Res gestæ autem ejus non multæ memo-

Fabula hæc invenitur, in libro secundo *De augmentis scientiarum*, aucta et locu.

rantur: illud præcipuum, quod Cupidinem provocavit ad luctam, a quo etiam in certamine victus est. Etiam Typhonem gigantem retibus implicavit et cohibuit: atque narrant insuper, cum Ceres, mœsta et ob raptam Proserpinam indignata, se abscondisset, atque dii omnes ad eam investigandam magnopere incubuissent, et se per varias vias dispertiti essent; Pani solummodo ex felicitate quadam contigisse ut inter venandum eam inveniret et indicaret. Ausus est quoque cum Apolline de victoria musices decertare, atque etiam, Mida judice, prælatus est: ob quod judicium Midas asininas aures tulit, sed clam et secreto. Amores Panis nulli referuntur, aut saltem admodum rari, quod mirum inter turbam deorum, prorsus tam profuse amatoriam, videri possit. Illud solummodo ei datur, quod Echo adamaret, quæ etiam uxor ejus habita est, atque unam etiam nympham, Syringam nomine, in quam, propter iram et vindictam Cupidinis (quem ad lactam provocare non reveritus esset) incensus est. Neque etiam prolem ullam suscepit (quod similiter mirum est, cum dii, præsertim masculi, prolifici admodum essent) nisi quod ei tribuatur tanquam filia, muliercula quædam ancilla, Iambe nomine, quæ ridiculis narratiunculis oblectare hospites solebat; ejusque proles ex conjuge Echo esse, a nonnullis existimabatur.

Fabula nobilis, si quæ alia, atque naturæ arcanis et mysteriis gravida, et quasi distenta.

Pan (ut et nomen ipsum etiam sonat) universitatem rerum, sive naturam repræsentat et proponit. De hujus origine duplex omnino sententia est; atque adeo esse potest: aut enim a Mercurio est, verbo scilicet divino (quod et sacræ literæ extra controversiam ponunt, et philosophis iis, qui magis divini habiti sunt, visum est) aut ex confusis rerum seminibus. Qui enim unum rerum principium posuerunt, aut ad Deum illud retulerunt; aut si materiatum principium volunt, illud tamen potentia varium asseruerunt: adeo ut omnis hujusmodi controversia ad illam distributionem reducatur, ut mundus sit, vel a Mercurio, vel a procis omnibus.

Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, et ipsa tener mundi concreverit orbis. Virg. Ecl. vi. 31.

Tertia autem generatio Panis ejusmodi est, ut videantur Græci aliquid de Hebræorum mysteriis, vel per Ægyptios internuncios, vel utcunque, inaudivisse; pertinet enim ad statum mundi non in meris natalibus suis, sed post lapsum Adami, morti et corruptioni expositum et obnoxium factum. Ille enim status Dei et peccati proles fuit, ac manet. Itaque triplex ista narratio de generatione Panis etiam vera videri possit, si rite et rebus et temporibus distinguatur: nam iste Pan, quem intuemur et contemplamur, ac nimio plus quam oportet colimus, ex verbo divino, mediante confusa materia (quæ et ipsa a Deo creata erat) et subintrante prævaricatione et corruptione, ortum habet.

Naturæ rerum, fata rerum, sorores vere perhibentur et ponuntur; naturalium siquidem causarum catenæ ortus rerum, et durationes, et interitus, et depressiones, et eminentias, et labores, et felicitates, et fata denique omnia, quæ rebus accidere possunt, trahunt.

Cornua autem mundo attribuuntur. Quod cornua hujusmodi ab imo latiora, ad verticem acuta sint; id eo spectat, quod omnis rerum natura instar pyramidis acuta sit: individua enim infinita sunt; ea colliguntur in species et ipsas multiplices; species rursus insurgunt in genera; atque hæc quoque ascendendo in magis generalia contrahuntur, ut tandem natura tanquam in unum coire videatur. Neque mirum est Panis cornua etiam cœlum ferire; cum summitates naturæ sive ideæ universales etiam ad divina quodammodo pertingant. Paratus enim et propinquus est transitus a metaphysica ad theologiam naturalem.

Corpus autem naturæ elegantissime et verissime depingitur hirsutum, propter rerum radios; radii enim sunt tanquam naturæ crines, sive villi, atque omnia fere vel magis vel minus radiosa sunt; quod in facultate visus manifestissimum est, nec minus in omni virtute

et operatione ad distans; quicquid enim operatur ad distans, id etiam radios emittere recte dici potest; sed maxime omnium prominet barba Panis, quia radii corporum cœlestium maxime ex longinquo operantur et penetrant. Quin et Sol, quando parte superiore ejus nube obvoluta, radii inferius erumpunt, ad aspectum barbatus cernitur.

Etiam corpus naturæ rectissime describitur biforme, ob differentiam corporum superiorum et inferiorum. Illa enim, ob pulcritudinem et motus æquabilitatem et constantiam, necnon imperium in terram et terrestria, merito sub humana figura repræsentantur: hæc autem, ob perturbationem et motus incompositos et quod a cœlestibus regantur, bruti animalis figura contenta esse possunt. Eadem corporis descriptio pertinet ad participationem specierum. Nulla enim natura simplex videri potest, sed tanquam ex duobus participans et concreta. Habet enim homo nonnihil ex bruto, brutum nonnihil ex planta, planta nonnihil ex corpore inanimato, omniaque revera biformia sunt et ex specie superiore et inferiore compacta. Acutissima autem est allegoria de pedibus capræ, propter motum ascensionis corporum terrestrium versus regiones aëris et cœli: capra enim animal scansorium est, eaque e rupibus pendere, atque in præcipitiis hærere amat; quod etiam res, licet inferiori globo destinatæ, miris modis faciunt, ut in nubibus et meteoris manifestissimum est.

Insignia autem in manibus Panis duplicia. Alterum harmoniæ, alterum imperii. Fistula enim ex septem calamis concentum rerum et harmoniam, sive concordiam cum discordia mistam, quæ ex septem stellarum errantium motu conficitur, evidenter ostendit. Pedum autem illud etiam nobilis translatio est; propter vias naturæ partim rectas, partim obliquas. Præcipue autem lignum, sive virga, versus superiorem partem curva est; quia omnia providentiæ divinæ opera in mundo fere per ambages et circuitus fiunt; ut aliud agi videri possit, aliud interim revera agatur; ut Josephi venditio in Ægyptum, et similia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula

sedent, populo convenientia per prætextus et vias obliquas felicius quæ volunt, quam ex directo, superinducunt et insinuant; adeo ut omnis imperii virga sive bacillum vere superius inflexum sit. Vestis Panis et amiculum ingeniose admodum ex pelle pardalis fuisse fingitur; propter maculas ubique sparsas; cœlum enim stellis, maria insulis, tellus floribus consperguntur; atque etiam res particulares fere variegatæ esse solent circa superficiem, quæ veluti rei chlamys est.

Officium autem Panis nulla alia re tam ad vivum proponi atque explicari potuerit, quam ut Deus venatorum sit: omnis enim naturalis actio, atque adeo motus et processus, nihil aliud quam venatio est. Nam et scientiæ et artes opera sua venantur, et concilia humana fines suos, atque res naturales omnes vel alimenta sua tanquam prædam, vel voluptates suas tanquam solatium, venantur, idque modis peritis et sagacibus.

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciva capella.

Etiam ruricolorum in genere Pan deus est, quia hujusmodi homines magis secundum naturam vivant, cum in urbibus et aulis natura a cultu nimio corrumpatur; ut illud poëtæ amatorium verum sit,

Pars minima est ipsa puella sui.

Montium autem imprimis præses dicitur Pan, quia in montibus et locis editis natura rerum panditur, atque oculis et contemplationi magis subjicitur. Quod alter a Mercurio deorum nuncius sit Pan, ea allegoria plane divina est, cum proxime post verbum Dei, ipsa mundi imago divinæ potentiæ et sapientiæ præconium sit. Quod et poëta divinus cecinit; *Cœli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum ejus indicat firmamentum.*

Pana autem oblectant nymphæ; animæ scilicet; deliciæ enim mundi, animæ viventium sunt: ille autem merito earum imperator, cum illæ naturam quæque suam veluti ducem sequantur, et circa eam cum infinita varietate, veluti singulæ more patrio, saltent et choreas ducant, motu neutiquam cessante. Una perpetuo comitantur satyri et Sileni; senectus scilicet et juventus;

omnium enim rerum est ætas quædam hilaris et saltatrix; atque rursus ætas tarda et bibula: utriusque autem ætatis studia vere contemplanti (tanquam Democrito) fortasse ridicula et deformia videntur, instar satyri alicujus aut Sileni. De Panicis autem terroribus prudentissima doctrina proponitur: natura enim rerum omnibus viventibus indidit metum, ac formidinem, vitæ atque essentiæ suæ conservatricem, ac mala ingruentia vitantem et depellentem: veruntamen eadem natura modum tenere nescia est; sed timoribus salutaribus semper vanos et inanes admiscet, adeo ut omnia (si intus conspici darentur) Panicis terroribus plenissima sint; præsertim humana, quæ superstitione (quæ vere nihil aliud, quam Panicus terror, est) in immensum laborant; maxime temporibus duris et trepidis et adversis.

Quod vero attinet ad audaciam Panis, et pugnam per provocationem cum Cupidine; id eo spectat, quia materia non caret inclinatione et appetitu ad dissolutionem mundi et recidivationem in illud Chaos antiquum, nisi prævalida rerum concordia (per amorem sive Cupidinem significata) malitia et impetus ejus cohiberetur et in ordinem compelleretur: itaque bono admodum hominum et rerum fato fit, ut illud certamen Pan adversum experiatur, et victus abscedat. Eodem prorsus pertinet et illud de Typhone in retibus implicato; quia utcunque aliquando vasti, et insoliti rerum tumores sint (id quod Typhon sonat) sive intumescant maria, sive intumescant nubes, sive intumescat terra, sive alia, tamen rerum natura hujusmodi corporum exsuperantias atque insolentias reti inextricabili implicat et coërcet, et veluti catena adamantina devincit.

Quod autem inventio Cereris huic deo attribuitur, idque inter venationem; reliquis diis negatur, licet sedulo quærentibus et illud ipsum agentibus; monitum habet verum admodum et prudens; hoc est, ne rerum utilium ad vitam et cultum inventio, qualis fuit segetum, a philosophiis abstractis, tanquam diis majoribus exspectetur, licet totis viribus in illud ipsum incumbant; sed tantummodo a Pane, id est, experientia sagaci et rerum mundi notitia universali, quæ etiam

casu quodam ac veluti inter venandum in hujusmodi inventa incidere solet.

Illud autem musices certamen, ejusque eventus, salutarem exhibet doctrinam, atque eam quæ rationi et judicio humano gestienti et se efferenti sobrietatis vincula injicere possit. Duplex enim videtur esse harmonia et quasi musica: altera providentiæ divinæ, altera rationis humanæ. Judicio enim humano, ac veluti auribus mortalium, administratio mundi et rerum, et judicia divina secretiora sonant aliquid durum et quasi absonum: quæ inscitia licet asininis auribus merito insigniatur, tamen et ipsæ illæ aures secreto, nec palam gestantur: neque enim hujusce rei deformitas a vulgo conspicitur aut notatur.

Postremo, minime mirum est, si nulli amores Pani attribuantur, præter conjugium Echus; mundus enim se ipso, atque in se rebus omnibus fruitur: qui amat autem, frui vult, neque in copia desiderio locus est. Itaque mundi amores esse nulli possunt, nec potiendi cupido, cum se ipso contentus sit, nisi fortasse sermones: ii sunt nympha, Echo, aut, si accuratiores sint, Syringa. Inter sermones autem, sive voces, excellenter ad conjugium mundi sumitur sola Echo; ea enim demum vera est philosophia, quæ mundi ipsius voces fidelissime reddit, et veluti dictante mundo conscripta est; et nihil aliud est, quam ejusdem simulacrum et reflexio, neque addit quicquam de proprio, sed tantum iterat et resonat. Ad mundi etiam sufficientiam et perfectionem pertinet, quod prolem non edat: ille enim per partes generat; per totum autem quomodo generare possit, cum corpus extra ipsum non sit. Nam de filia ejus putativa, muliercula illa, est sane ea adjectio quædam ad fabulam sapientissima; per illam enim repræsentantur eæ, quæ perpetuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum natura doctrinæ, re ipsa infructuosæ, genere quasi subdititiæ, garrulitate vero interdum jucundæ, interdum molestæ et importunæ.

VII. Perseus, sive bellum.

Fabula hæc invenitur, in libro secundo *De augmentis scientiarum*, aucta et locupletata.

PERSEUS traditur fuisse a Pallade missus ad obtruncandam Medusam, quæ populis plurimis ad occidentem in extremis Hiberiæ partibus maximæ calamitati fuit. Monstrum enim hoc tam dirum atque horrendum fuit, ut aspectu solo homines in saxa verteret. Erat autem e Gorgonibus una ac sola mortalis Medusa; cum passivæ reliquæ non essent. Itaque Perseus, ad tam nobile facinus se comparans, arma ac dona a tribus diis accepit: talares alas a Mercurio, a Plutone galeam, scutum a Pallade et speculum. Neque tamen, licet tanto apparatu instructus, ad Medusam recta perrexit: sed primum ad Græas divertit; eæ sorores ex altera parente Gorgonibus erant. Atque Grææ istæ canæ jam a nativitate erant et tanquam vetulæ. Oculus autem iis tantummodo et dens erat omnibus unicus, quos prout exire foras quamque contigerat, vicissim gestare, reversæ autem iterum deponere solebant: hunc itaque oculum, atque hunc dentem illæ Perseo commodârunt. Tum demum cum se abunde ad destinata perficienda instructum judicaret, ad Medusam properavit impiger et volans: illam autem dormientem offendit: neque tamen aspectui ejus (si evigilaret) se committere audebat, sed cervice reflexa, in speculum Palladis inspiciens, atque hoc modo ictus dirigens, caput ei abscidit. Ex sanguine autem Medusæ fuso statim Pegasus alatus emicuit. Caput autem abscissum Perseus in scutum Palladis inseruit, cui etiamnum sua mansit vis, ut ad ejus intuitum omnes ceu attoniti aut siderati obrigerent.

Fabula de belligerandi ratione et prudentia conficta videtur. Atque in ipsa de bello suscipiendo et de genere belli elegendo deliberatione, tria proponit præcepta sana et gravia, tanquam ex consilio Palladis. Primo ut de subjugatione nationum finitimarum quis non admodum laboret. Neque enim eadem est patrimonii et imperii amplificandi ratio. Nam in possessionibus privatis vicinitas prædiorum spectatur: sed in propa-

gando imperio occasio et belli conficiendi facilitas et fructus loco vicinitatis esse debent. Certe Romani, quo tempore occidentem versus vix ultra Liguriam penetraverant, orientis provincias usque ad montem Taurum armis et imperio complexi sunt. Itaque Perseus, licet orientalis, tamen longinquam expeditionem usque ad extrema occidentis minine detrectavit. Secundo curæ esse debet, ut justa et honorifica subsit belli causa: id enim et alacritatem tum militibus, tum populis impensas conferentibus addit: et societates aperit et conciliat, et plurimas denique commoditates habet. Nulla autem belli causa magis pia sit, quam debellatio tyrannidis, sub qua populus succumbit, et prosternitur sine animis et vigore, tanquam sub aspectu Medusæ. Tertio prudenter additur, quod cum tres Gorgones fuerint (per quas bella repræsentantur) Perseus illam delegerit, quæ fuerit mortalis; hoc est, bellum ejus conditionis, quod confici et ad exitum perduci posset, nec vastas aut infinitas spes persecutus est. Instructio autem Persei ea est, quæ ad bellum unice confert et fortunam fere trahit. Accepit enim celeritatem a Mercurio, occultationem consiliorum ab Orco, et providentiam a Pallade. Neque caret allegoria, eaque prudentissima, quod alæ illæ celeritatis talares, non axillares fuerint, atque pedibus, non humeris additæ: quia non tam in primis belli aggressibus, quam in eis quæ sequuntur, et primis subsidio sunt, celeritas requiritur: nullus enim error in bellis magis frequens est, quam quod prosecutiones et subsidiarii impetus initiorum alacritati non respondent. Etiam illa providentiæ divisio (nam de galea Plutonis, quæ homines invisibiles reddere solebat, parabola manifesta est) ingeniosa videtur, de scuto et speculo; neque enim ea providentia solum adhibenda est, quæ cavet instar scuti, sed illa altera, per quam hostium vires, et motus, et consilia cernuntur, instar speculi Palladis. Verum Perseo, utcunque copiis aut animis instructo, restat aliud quiddam maximi per omnia momenti antequam incipiatur bellum, nimirum ut divertat ad Græas. Grææ autem proditiones sunt, bellorum scilicet sorores, non germanæ

illæ quidem sed generis nobilitate quasi impares. Bella enim generosa, proditiones degeneres et turpes. Earum descriptio elegans est; ut canæ a nativitate sint et tanquam vetulæ, propter perpetuas proditorum curas et trepidationes: earum autem vis (antequam in manifestam defectionem erumpant) aut in oculo, aut in dente est: omnis enim factio, a statu quopiam alienata, et speculatur, et mordet: atque hujusmodi oculus et dens tanquam communis est. Nam quæ didicerunt et noverunt, fere per manus factionis ab uno ad alterum transeunt et percurrunt. Et quod ad dentem attinet, uno fere ore mordent, et similem cantilenam canunt, ut si unum audias, omnes audias. Itaque Perseo conciliandæ sunt istæ Grææ, ut oculum et dentem ei commodent: oculum ad indicia, dentem ad rumores serendos, et invidiam conflandam, et animos hominum solicitandos. His itaque dispositis et præparatis, sequitur ipsa belli actio. In ea Medusam dormientem invenit: prudens enim belli susceptor semper fere hostem assequitur imparatum et securitati propiorem: atque nunc tandem speculo Palladis opus est; plurimi enim ante ipsa pericula res hostium acute et attente introspicere possunt; sed in ipso periculi articulo præcipuus est usus speculi, ut modus periculi cernatur, terror non offundatur (quod per illum intuitum capite averso significatur). A bello perfecto sequuntur effecta duo: primum Pegasi illa generatio et exsuscitatio, quæ satis evidenter Famam denotat, quæ per omnia volat et victoriam celebrat: secundum, gestatio capitis Medusæ in scuto; siquidem nullum præsidii genus huic ob præstantiam comparari possit. Unicum enim facinus insigne et memorabile, feliciter gestum et perpetratum, omnes inimicorum motus cohibet, atque malevolentiam ipsam stupidam reddit.

VIII. Endymion, sive gratiosus.

PASTOR Endymion traditur a Luna fuisse adamatus: novum autem et singulare erat consuetudinis genus, siquidem ille decumbebat in nativa quadam

specu sub saxis Latmiis; Luna autem haud raro de cœlo perhibetur descendisse, et sopiti oscula petiisse, ac rursus in cœlum se recepisse. Neque tamen otium istud et somnus in ditrimentum fortunarum ejus cedebat, sed Luna interim effecit, ut pecus ejus pinguesceret admodum, ac numero etiam felicissime auctum esset, ut nulli pastorum greges essent lætiores, aut numerosiores.

Fabula ad ingenia et mores principum pertinere videtur. Illi enim, cogitationum pleni et in suspiciones propensi, non facile ad consuetudinem vitæ interiorem recipiunt homines, qui sunt perspicaces, et curiosi, et quasi animo vigilantes, sive exsomnes: sed potius eos, qui ingenio sunt quieto et morigero, et quod placitum est illis patiuntur, et nil ultra inquirunt, sed se veluti ignaros, et nil sentientes, et quasi sopitos præbent; denique magis obsequium simplex, quam observantiam callidam, præstant. Etenim cum hujusmodi hominibus principes de majestate sua, veluti Luna de orbe superiore, descendere, et personam (quam perpetuo gerere instar oneris cujusdam sit) deponere, et familiariter versari, libenter consueverunt, idque se tuto facere posse putant. Id quod in Tiberio Cæsare, principe omnium maxime difficili, præcipue annotatum fuit: apud quem illi solummodo gratiosi erant, qui notitiam morum ejus revera habebant, sed pertinaciter et quasi stupide dissimulabant. Quod etiam Ludovico undecimo Francorum regi, principi cautissimo et callidissimo, in moribus erat. Neque ineleganter in fabula ponitur antrum illud Endymionis: quia fere usitatum est illis, qui hujusmodi gratia apud principes florent, habere secessus aliquos amœnos, quo illos invitent ad otium et animi remissionem, absque fortunæ suæ mole. Qui autem in hoc genere gratiosi sunt, plerumque rem suam bene agunt: nam principes, licet fortasse ad honores eos non evehant, tamen, cum vero affectu, nec propter utilitatem tantum illos diligant, munificentia sua eos ditare consueverunt.

IX. Soror Gigantum, sive Fama.

MEMORANT poëtæ, Gigantes e terra procreatos bellum Jovi et superis intulisse, et fulmine disjectos et devictos fuisse. Terram autem deorum ira irritatam, in vindictam natorum suorum Famam progenuisse, extremam gigantibus sororem.

Æn.iv.178. *Illam Terra parens, ira irritata deorum,*
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladoque sororem,
Progenuit.

Hujus fabulæ ea sententia videtur esse: per terram, naturam vulgi significârunt, perpetuo tumidam et malignam versus imperantes, et res novas paturientem: hæc ipsa, occasionem adepta, rebelles parit et seditiosos, qui principes ausu nefario exturbare et dejicere machinantur; quibus oppressis, eadem plebis natura, deterioribus favens, et tranquillitatis impatiens, rumores gignit, et susurros malignos, et famas querulas, et famosos libellos, et cætera id genus, ad invidiam eorum qui rebus præsunt: ut actiones rebellium, et famæ seditiosæ genere et stirpe non differant; sed veluti sexu tantum, cum istæ muliebres videantur, illæ viriles.

X. Actæon et Pentheus, sive curiosus.

CURIOSITAS humana in secretis rimandis, et eorum notitia appetitu male sano concupiscenda, et prensanda, duplici exemplo apud antiquos coërcetur: altero Actæonis, altero Penthei. Actæon, cum Dianam imprudens et casu sine veste vidisset, in cervum versus, a canibus, quos alebat, dilaceratus est. Pentheus, cum sacrificiorum Bacchi occultorum, consensa arbore, spectator esse voluisset, furore percitus est. Fuit autem Penthei dementia ejus generis, ut res congeminâsse existimaret, et duo soles et rursus duæ Thebæ ei ob oculos versarentur; adeo ut, cum Thebas properaret, statim alteris Thebis conspectis retraheretur: atque hoc

modo perpetuo et irrequiete sursum et deorsum ferretur.

Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus, Æn. iv. 469.
Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas.

Fabularum prima, ad secreta principum; secunda, ad secreta divina pertinere videtur. Qui enim principibus non admissi, et præter eorum voluntatem secretorum conscii sunt, odium certissimum apud eos consequuntur. Itaque gnari se peti, et occasiones captari, vitam degunt, cervorum more, timidam et suspicionibus plenam. Quin et illud sæpius accidit, ut a servis et domesticis, in gratiam principum, accusentur et subvertantur. Ubi enim principis offensio manifesta est; quot servi, tot fere proditores esse consueverunt; ut Actæonis fatum illos maneat. Alia est Penthei calamitas. Qui enim ausu temerario, mortalitatis parum memores, per excelsa naturæ et philosophiæ fastigia (tanquam arbore conscensa) ad mysteria divina aspirant, his pœna proposita est, perpetuæ inconstantiæ, et judicii vacillantis et perplexi. Cum enim aliud sit lumen naturæ, aliud divinum; ita cum illis fit, ac si duos soles viderent. Cumque actiones vitæ et decreta voluntatis ab intellectu pendeant, sequitur etiam ut non minus voluntate, quam opinione, hæsitent nec sibi omnino constent: itaque et duas Thebas similiter vident. Per Thebas enim actionum fines describuntur (cum Thebis Pentheo esset domus et perfugium). Hinc fit, ut nesciant quo se vertant, sed, de summa rerum incerti et fluctuantes, tantum subitis mentis impulsibus in singulis circumagantur.

XI. Orpheus, sive Philosophia.

FABULA de Orpheo vulgata, nec tamen interpretem fidum per omnia sortita, philosophiæ universæ imaginem referre videtur. Persona enim Orphei, viri admirandi et plane divini, et omnis harmoniæ periti, et modis suavibus cuncta vincentis, et trahentis, ad philosophiæ descriptionem facili transitu traducitur. La-

bores enim Orphei labores Herculis, quemadmodum opera sapientiæ opera fortitudinis, dignitate et potentia superant. Orpheus, ob amorem uxoris, morte immatura præreptæ, fretus lyra, ad inferos descendere sibi in animum induxit, ut manes deprecaretur, neque spe sua decidit. Nam, placatis manibus et delinitis suavitate cantus, et modulationibus, tantum apud eos potuit, ut ei uxorem secum abducere indultum sit: ea tamen lege, ut illa eum a tergo sequeretur, ipse autem antequam ad luminis oras perventum esset ne respiceret. Quod cum ille nihilominus, amoris et curæ impatientia (postquam fere in tuto esset) fecisset, rupta sunt fœdera: atque illa ad inferos gradu præcipiti relapsa est. Ab illo tempore Orpheus, mœstus, et mulierum osor, in solitudines profectus est, ubi eadem cantus et lyræ dulcedine primo feras omnigenas ad se traxit, adeo ut, naturam suam exuentes, nec irarum aut ferocitatis memores, nec libidinis stimulis et furoribus præcipites actæ, nec ingluviem satiare, aut prædæ inhiare amplius curantes, in morem theatri, illum circumstarent, benignæ et mansuetæ inter se factæ, et tantum lyræ concentui aures præbentes. Neque is finis, sed tanta musicæ vis et potentia fuit, ut etiam sylvas moveret, et lapides ipsos, ut illa quoque se transferrent, et sedes suas circa eum, ordine et modo decenti, ponerent. Hæc ei cum ad tempus feliciter et magna cum admiratione cessissent; tandem Thraciæ mulieres stimulis Bacchi percitæ, primo cornu raucum et immane sonans inflârunt: ex eo, propter strepitum, musicæ sonus amplius audiri non potuit: tum demum soluta virtute, quæ ordinis et societatis istius erat vinculum, turbari cœptum est, et feræ singulæ ad naturam suam redierunt, et se invicem ut prius persecutæ sunt; neque lapides aut sylvæ suis mansere locis: Orpheus autem ipse tandem a mulieribus furentibus discerptus est, et sparsus per agros; ob cujus mortis mœrorem Helicon (fluvius Musis sacer) aquas sub terram indignatus condidit, et per alia loca caput rursus extulit.

Sententia fabulæ ea videtur esse. Duplex est Orphei cantio; altera ad placandos manes: altera ad tra-

hendas feras et sylvas. Prior ad naturalem philosophiam, posterior ad moralem et civilem aptissime refertur. Opus enim naturalis philosophiæ longe nobilissimum, est ipsa restitutio et instauratio rerum corruptibilium, et (hujusce rei tanquam gradus minores) corporum in statu suo conservatio, et dissolutionis et putredinis retardatio. Hoc si omnino fieri detur, certe non aliter effici potest, quam per debita et exquisita naturæ temperamenta, tanquam per harmoniam lyræ, et modos accuratos. Et tamen cum sit res omnium maxime ardua, effectu plerumque frustratur; idque (ut verisimile est) non magis aliam ob causam, quam per curiosam et intempestivam sedulitatem et impatientiam. Itaque philosophia, tantæ rei fere impar, atque idcirco merito mœsta, vertit se ad res humanas, et in animos hominum, suasu et eloquentia, virtutis, et æquitatis, et pacis amorem insinuans, populorum cœtus in unum coire facit; et juga legum accipere, et imperiis se submittere, et affectuum indomitorum oblivisci, dum præceptis et disciplinæ auscultant, et obtemperant: unde paulo post ædificia extruuntur, oppida conduntur, agri et horti arboribus conseruntur; ut lapides es sylvas non abs re convocari et transferri dictum sit. Atque ista rerum civilium cura rite atque ordine ponitur post experimentum corporis mortalis restituendi sedulo tentatum, et ad extremum frustratum: quia mortis necessitas inevitabilis, evidentius proposita, hominibus ad æternitatem meritis et nominis fama quærendam animos addit. Etiam prudenter in fabula additur, Orpheum a mulieribus et nuptiis alieno animo fuisse, quia nuptiarum delinimenta, et liberorum charitates, homines plerumque a magnis et excelsis erga respublicas meritis avertunt, dum immortalitatem propagine, non factis, assequi satis habent. Verum et ipsa sapientiæ opera, licet inter humana excellant, tamen et suis periodis clauduntur. Evenit enim ut postquam regna et respublicæ ad tempus floruerint, subinde perturbationes, et seditiones, et bella oriantur; inter quorum strepitus primo leges conticescunt, et homines ad naturæ suæ depravationes redeunt; atque etiam in

agris, atque oppidis vastitas conspicitur. Neque ita multo post (si hujusmodi furores continuentur) literæ etiam, et philosophia certissime discerpitur: adeo ut fragmenta tantum ejus, in paucis locis, tanquam naufragii tabulæ, inveniantur, et barbara tempora ingruant; Heliconis aquis sub terra mersis; donec, debita rebus vicissitudine, non iisdem fortasse locis, sed apud alias nationes erumpant et emanent.

XII. Cœlum, sive Origines.

TRADUNT poëtæ Cœlum antiquissimum deorum extitisse; hujus partes generationis a filio Saturno falce demessas fuisse. Saturnum autem sobolem numerosam generâsse: sed filios continuo devorâsse, tandem vero Jovem exitium effugisse, et adultum patrem Saturnum in Tartarum detrusisse, et regnum accepisse; quinetiam patris genitalia eadem falce, qua illa Cœlum exsecuerat, abscidisse, atque in mare projecisse, inde Venerem natam esse. Postea vero Jovis regnum vix confirmatum, duo memorabilia bella excepisse. Primum, Titanum, in quibus debellandis Solis operam (qui solus ex Titanibus Jovis rebus favebat) egregiam fuisse: secundum Gigantum, qui et ipsi fulmine et Jovis armis disjecti sunt; quibus domitis, Jovem securum regnâsse.

Fabula videtur ænigma de origine rerum, non multum discrepans ab ea philosophia, quam postea Democritus amplexus est, qui apetissime omnium æternitatem, materiæ asseruit, æternitatem mundi negavit; in quo aliquanto propius ad veritatem verbi divini accessit cujus narratio materiam informem ante opera dierum statuit. Sententia fabulæ hujusmodi est. Cœlum esse concavum illud, sive ambitum, quod materiam complectitur. Saturnum autem materiam ipsam, quæ omnem generandi vim parenti præscidit. Summam enim materiæ perpetuo eandem esse; neque ipsum quantum naturæ crescere aut minui. Agitationes autem et motus materiæ, primo imperfectas et male cohærentes rerum compages produxisse, et veluti tentamenta mundorum: dein ævi processu fabricam ortam

esse, quæ formam suam tueri et conservare posset. Itaque priorem ævi distributionem per regnum Saturni significari, qui ob frequentes rerum dissolutiones, et breves durationes, filiorum suorum devorator habitus est: secundam autem per regnum Jovis, qui continuas istas et transitorias mutationes in Tartarum detrusit; qui locus perturbationem significat. Is locus videtur esse spatium inter ima cœli et interiora terræ medium; quo intervallo perturbatio et fragilitas et mortalitas sive corruptio maxime versatur. Atque durante priore illa generatione rerum, quæ sub regno Saturni tenuit, Venerem natam non fuisse. Donec enim in universitate materiæ discordia esset concordia potior et valentior, mutatio per totum necessario facta est, atque in ipsa fabrica integrali. Tales vero generationes rerum extiterunt, antequam Saturnus exsectus esset. Hunc vero generationis modum cessantem alter ille modus continuo excepit, qui per Venerem fit, adulta et prævalida rerum concordia: ut mutatio tantum per partes procedat, integra et inconcussa fabrica universali. Saturnum tamen detrusum et deturbatum, non peremptum et exstinctum narrant, quia mundum in antiquam confusionem, et interregna relabi posse, opinio Democriti erat: quod Lucretius ne suis temporibus eveniret deprecatus est.

Quod procul a nobis flectat fortuna gubernans, Lib. v. 198.
Et ratio potius, quam res, persuadeat ipsa.

Postquam autem mundus mole et vi sua consisteret, tamen otium ab initio non fuisse. Nam secutos primum in cœlestibus regionibus motus notabiles, qui virtute solis, in cœlestibus prædominante, ita sopiti sunt, ut mundi status conservaretur: postea similiter in inferioribus; per inundationes, tempestates, ventos, terræ motus magis universales, quibus etiam oppressis et dissipatis, magis pacata ac durabilis rerum conspiratio et tranquillitas accrevit. Verum de ista fabula utrumque pronunciari potest, et fabulam philosophiam continere, et philosophiam rursus fabulam. Novimus enim (ex fide) hæc omnia nil aliud esse, quam sensus jampri-

dem cessantia et difficientia oracula: cum mundi et materia et fabrica ad creatorem verissime refaratur.

XIII. Proteus, sive materia.

NARRANT poëtæ Proteum Neptuno pastorem fuisse; eundemque senem et vatem; vatem scilicet præstantissimum et veluti ter maximum. Noverat enim non futura solummodo, sed et præterita et præsentia, adeo ut, præter divinationem, etiam omnis antiquitatis et omnium secretorum nuncius ac interpres esset. Morabatur autem sub ingenti specu. Ibi ei mos erat sub meridiem gregem suum phocarum numerare, atque deinde somno se dare. Qui autem opera ejus aliqua in re uti volebat, is non alio modo apud eum valere poterat, nisi eum manicis comprehensum vinculis constringeret. Ille contra, ut se liberaret, in omnes formas, atque rerum miracula, ignem, lympham, feras, se vertere solebat; donec tandem in pristinam formam restitueretur.

Sensus fabulæ ad abdita naturæ et conditiones materiæ pertinere videtur. Sub Protei enim persona materia significatur, omnium rerum post Deum antiquissima. Materia autem sub cœlo concavo, tanquam sub specu, habitat. Neptuni autem mancipium est, quia omnis materiæ operatio et dispensatio in liquidis præcipue exercetur. Pecus autem, sive grex Protei, non aliud videtur esse, quam species ordinariæ animalium, plantarum, metallorum, in quibus materia videtur se diffundere et quasi consumere; adeo ut postquam istas species effinxerit, et absolverit (tanquam penso completo) dormire et quiescere videatur, nec alias amplius species moliri, tentare, aut parare. Atque hæc est Protei pecoris numeratio, et subinde somnus. Hoc autem sub meridiem, non auroram et vesperum, fieri dicitur; id est, cum tempus jam venerit, quod speciebus ex materia debite præparata et prædisposita perficiendis et excludendis maturum sit, et quasi legitimum, et inter rudimenta earum et declinationes medium; quod nos satis scimus ex historia sacra sub tempus ipsum Creationis fu-

isse; tum enim per virtutem illam divini verbi *Producat*, materia ad imperium creatoris, non per ambages suas, sed subito confluxit, ex opus suum in actum affatim perduxit, ac species constituit. Atque hucusque fabula narrationem suam de Proteo libero et soluto cum pecore suo complet. Nam universitas rerum, cum structuris et fabricis specierum ordinariis, est materiæ non constrictæ aut devinctæ, et gregis materiatorum facies. Nihilominus si quis peritus naturæ minister vim adhibeat materiæ, et materiam vexet, atque urgeat, tanquam hoc ipso destinato et proposito, ut illam in nihilum redigat; illa contra (cum annihilatio, aut interitus verus, nisi per Dei omnipotentiam fieri non possit) in tali necessitate posita in miras rerum transformationes et effigies se vertit: adeo ut tandem veluti in orbem se mutet, et periodum impleat, et quasi se restituat, si vis continuetur. Ejus autem constrictionis seu alligationis ratio magis facilis erit et expedita, si materia per manicas comprehendatur, id est, per extremitates. Quod autem additur, in fabula, Proteum vatem fuisse, et trium temporum gnarum, id cum materiæ natura optime consentit. Necesse est enim, ut qui materiæ passiones et processus noverit, rerum summam et earum, quæ factæ sunt, et quæ fiunt, et quæ insuper futuræ sunt, comprehendat, licet ad partes et singularia congnitio non extendatur.

XIV. Memnon, sive præmaturus.

MEMORANT poëtæ Memnonem Auroræ filium fuisse. Ille armorum pulchritudine insignis, et aura populari celebris, ad bellum Trojanum venit, et ad summa ausu præcipiti festinans et anhelans, cum Achille, Græcorum fortissimo certamen singulare iniit, atque ejus dextra occubuit. Hunc Jupiter miseratus aves lugubre quiddam et miserabile perpetuo quiritantes ad exequias ejus et funeris decus excitavit; ejusdem statua quoque, solis orientis radiis percussa, sonum flebilem edere solita fuisse perhibetur.

Fabula ad adolescentum summæ spei calamitosos exitus pertinere videtur. Illi enim tanquam Auroræ

filii sunt; atque inanium et externorum specie tumidi, majora fere viribus audent, atque heroës fortissimos lacessunt, et in certamen deposcunt, et impari congressu succumbentes, exstinguuntur: horum autem mortem infinita commiseratio sequi solet; nil enim inter fata mortalium tam flebile est, tamque potens ad misericordiam commovendam, quam virtutis flos immaturo exitu præcisus. Neque enim prima ætas ad satietatem scilicet, aut ad invidiam usque duravit, quæ mœstitiam in obitu lenire, aut misericordiam temperare possit; quinetiam lamentationes et planctus non solum tanquam aves illæ funebres circa rogos eorum volitant, sed et durat hujusmodi miseratio et producitur: maxime autem per occasiones et novos motus, et initia magnarum rerum, veluti per solis radios matutinos, desideria eorum renovantur.

XV. Tithonus, sive satias.

ELEGANS fabula narratur de Tithono, eum ab Aurora adamatum fuisse, quæ perpetuam ejus consuetudinem exoptans, a Jove petiit, ut Tithonus nunquam mori posset: verum incuria muliebri oblita est petitioni suæ et illud inserere, ut nec senectute gravaretur. Itaque moriendi conditio ei erepta est, senium autem secu tum est mirum et miserandum, quale consentaneum est evenire ei, cui mors negatur, ætas perpetuo ingravescit. Adeo ut Jupiter, hujusmodi sortem miseratus, tandem eum in cicadam converterit.

Hæc fabula ingeniosa adumbratio et descriptio voluptatis esse videtur; quæ a principio, velut sub tempus Auroræ, adeo grata est, ut homines vota faciant ut gaudia hujusmodi sibi perpetua et propria sint, obliti satietatem et tædium eorum, instar senii, ipsis non cogitantibus obventura. Adeo ut ad extremum, cum actiones voluptariæ homines deserant, cupido vero et affectus non moriantur, fieri soleat ut homines sermonibus tantum et commemorationibus earum rerum, quæ eis integra ætate voluptati fuerunt, se oblectent. Quod in libidinosis et viris militaribus fieri videmus, cum illi

impudicos sermones, hi facinora sua retractent, cicadarum more, quarum vigor tantum in voce est.

XVI. Procus Junonis, sive dedecus.

NARRANT poëtæ Jovem, ut amoribus suis potiretur, multas et varias formas, sumpsisse, tauri, aquilæ, cycni, imbris aurei; cum autem Junonem solicitaret, vertisse se in formam maxime ignobilem, atque contemptui et ludibrio expositam. Ea fuit miseri cuculi, imbre et tempestate madefacti et attoniti, tremebundi, et semimortui.

Prudens fabula est et ex intimis moribus desumpta. Sensus vero talis, ne homines nimium sibi placeant, existimantes virtutis suæ specimen eos apud omnes in pretio et gratia ponere posse. Id enim succedere pro natura et moribus eorum, quos ambiunt et colunt; qui si homines sunt nullis ipsi dotibus et ornamentis insigniti; sed tantum ingenio sunt superbo et maligno (id quod sub figura Junonis repræsentatur) tum vero nôrint sibi exuendam prorsus esse omnem personam, quæ vel minimum præ se ferat decoris et dignitatis: atque decipere se plane, si alia via insistant; neque satis esse si obsequii deformitatem præstant, nisi omnino se in personam abjectam et degenerem mutent.

XVII. Cupido, sive atomus.

QUÆ de Cupidine sive Amore dicta sunt a poëtis, in eandem personam proprie convenire non possunt: ita tamen discrepant, ut confusio personarum rejiciatur, similitudo recipiatur. Narrant itaque Amorem omnium deorum fuisse antiquissimum, atque adeo omnium rerum, excepto Chao, quod ei coævum perhibetur; Chaos autem a priscis viris nunquam divino honore, aut nomine Dei insignitur. Atque Amor ille prorsus sine parente introducitur; nisi quod a nonnullis ovum Noctis fuisse traditur. Ipse autem ex Chao et deos et res universas progenuit. Ejus autem attributa ponuntur numero quatuor, ut sit infans perpetuus, cæcus, nudus,

sagittarius. Fuit et Amor quidam alter, Deorum natu minimus, Veneris filius; in quem etiam antiquioris attributa transferuntur, et quodam modo competunt.

Fabula ad cunabula naturæ pertinet et penetrat. Amor iste videtur esse appetitus, sive stimulus materiæ primæ, sive (ut explicatius loquamur) motus naturalis atomi. Hæc enim est illa vis antiquissima et unica, quæ ex materia omnia constituit et affingit. Ea omnino sine parente est; id est, sine causa. Causa enim effectus veluti parens est: hujus autem virtutis causa nulla potest esse in natura (Deum enim semper excipimus). Nihil enim hac ipsa prius; itaque efficiens nulla: neque aliquid naturæ notius; ergo nec genus nec forma; quamobrem quæcunque ea tandem sit, positiva est et surda. Atque etiam si modus ejus et processus sciri daretur; tamen per causam sciri non potest; cum sit post Deum causa causarum, ipsa incausabilis. Neque fortasse modum ejus intra inquisitionem humanam sisti, aut comprehendi posse sperandum est; itaque merito fingitur ovum a Nocte exclusum; certe sanctus philosophus ita pronuntiat; *Cuncta fecit pulchra tempestatibus suis, et mundum tradidit disputationibus eorum, ita tamen ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus a principio usque ad finem.* Lex enim summaria naturæ, sive virtus istius Cupidinis, indita primis rerum particulis a Deo ad coitionem, ex cujus repetitione et multiplicatione omnis rerum varietas emergit et conflatur; cogitationem mortalium perstringere potest, subire vix potest. Philosophia autem Græcorum invenitur in rerum materiatis principiis investigandis magis acuta et solicita; in principiis autem motus (in quibus omnis operationis vigor consistit) negligens et languida. In hoc autem, de quo agimus, prorsus cæcutire et balbutire videtur: etenim Peripateticorum opinio, de stimulo materiæ per privationem, fere non ultra verba tendit, et rem potius sonat, quam signat. Qui autem hoc ad Deum referunt, optime illi quidem, sed saltu, non gradu ascendunt: est enim proculdubio unica et summaria lex, in quam natura coit, Deo substituta: ea ipsa, quæ in superiore textu illo verborum complexu demonstratur. *Opus, quod operatus est Deus a principio usque ad*

finem. Democritus autem, qui altius rem perpendit, postquam atomum dimensione nonnulla, et figura instruxerat, unicum Cupidinem sive motum primum ei attribuit simpliciter, et ex comparatione alterum. Omnia enim ad centrum mundi ferri putavit proprie; quod autem plus materiæ habet, cum celerius ad centrum feratur, illud, quod minus habet, percussione summovere et in contrarium pellere. Verum ista meditatio angusta fuit, et ad pauciora quam par erat respiciens. Neque enim aut corporum cœlestium in orbem conversio, aut rerum contractiones et expansiones ad hoc principium reduci, aut accommodari posse videntur. Epicuri autem opinio de declinatione atomi et agitatione fortuita, ad nugas rursus et ignorationem rei lapsa est. Itaque nimio plus quam optaremus, illud apparet, istum Cupidinem nocte involvi. Itaque de attributis videamus. Elegantissime describitur Cupido infans, pusillus et perpetuus; composita enim grandiora sunt et ætatem patiuntur; prima autem rerum semina, sive atomi, minuta sunt, et in perpetua infantia permanent. Etiam illud verissime, quod nudus; cum composita universa recte cogitanti personata et induta sint; nihilque proprie nudum sit præter primas rerum particulas. Illa autem de cæcitate Cupidinis sapientissima allegoria est. Iste enim Cupido (qualiscunque is sit) minimum videtur habere providentiæ; sed secundum illud, quod proximum sentit, gressum et motum suum dirigere; ut cæci palpando solent; quo magis admirabilis est providentia illa summa divina, quia ex rebus providentia maxime vacuis et expertibus et quasi cæcis, certa tamen et fatali lege, istum ordinem et pulchritudinem rerum educit. Ultimum attributum ponitur, quod sagittarius sit, hoc est, quod ista virtus talis sit, ut operetur ad distans. Quod enim ad distans operatur, tanquam sagittam emittere videtur: quisquis autem atomum asserit, atque vacuum (licet istud vacuum intermistum ponat, non segregatum) necessario virtutem atomi ad distans introducit: neque enim, hac dempta, aliquis motus (propter vacuum interpositum) excitari posset, sed omnia torperent et immobilia manerent. Quod autem ad juniorem illum Cupidinem atti-

net, merito ut minimus deorum natu traditur, cum non ante species constitutas vigere potuisset. In illius autem descriptione allegoria ad mores deflectit et traducitur. Subest tamen quædam ejus cum illo antiquo conformitas. Venus enim generaliter affectum conjunctionis et procreationis excitat; Cupido ejus filius affectum ad individuum applicat. Itaque a Venere est generalis dispositio, a Cupidine magis exacta sympathia: atque illa a causis magis propinquis pendet; hæc autem a principiis magis altis et fatalibus, et tanquam ab antiquo illo Cupidine, a quo omnis exquisita sympathia pendet.

XVIII. Diomedes, sive zelus.

DIOMEDES cum magna et eximia gloria floreret et Palladi percarus esset, exstimulatus ab ea est (et ipse promptior quam oportebat) ut si forte Veneri in pugna occurreret, illi neutiquam parceret; quod et ille audacter exsecutus est, et Veneris dextram vulneravit. Hoc facinus ille ad tempus impune tulit, et rebus gestis clarus et inclytus in patriam rediit; ubi domestica mala expertus, ad exteros in Italiam profugit. Ibi quoque initia satis prospera habuit, et regis Dauni hospitio, et donis cultus et ornatus est, et multæ illi statuæ per eam regionem exstructæ. Sed sub primam calamitatem, quæ populum, ad quem diverterat, afflixit, statim subiit Daunum cogitatio, se intra penates suos duxisse hominem impium, et diis invisum, et theomachum, qui deam, quam vel tangere religio erat, ferro invaserat et violaverat. Itaque ut patriam suam piaculo obstrictam liberaret, nihil hospitii jura reveritus, cum ei jus religionis videretur antiquius, Diomedem subito obtruncat; statuas et honores ejus prosterni et aboleri jubet. Neque hujusmodi gravem casum vel miserari tutum erat; sed et ipsi comites ejus, cum mortem ducis sui lugerent, et questibus omnia implerent, in aves quasdam ex genere olorum mutati sunt, qui et ipsi sub mortem suam quiddam dulce et lugubre sonant.

Habet hæc fabula subjectum rarum et fere singulare. Neque enim memoriæ proditum est in aliqua alia fabula,

heroëm ullum præter unum Diomedem ferro violâsse aliquem ex diis. Atque certe videtur fabula imaginem in illo depinxisse hominis et fortunæ ejus, qui ex professo hunc finem actionum suarum sibi proponit et destinat, ut cultum aliquem divinum, sive sectam religionis, licet vanam et levem, vi et ferro insectetur et debellet. Quamquam enim cruenta religionis dissidia veteribus incognita essent (cum dii ethnici zelotypia, quod est Dei veri attributum, non tangerentur) tamen tanta et tam lata videtur fuisse prisci seculi sapientia, ut quæ experiundo non nôssent, tamen meditatione et simulacris comprehenderent. Qui itaque sectam aliquam religionis, licet vanam et corruptam, et infamem (id quod sub persona Veneris significatur) non vi rationis et doctrinæ, et sanctitate vitæ, atque exemplorum et auctoritatum pondere, corrigere et convincere; sed ferro et flamma, et pœnarum acerbitate exscindere, et exterminare nituntur: incenduntur fortasse ad hoc ipsum a Pallade; id est, prudentia quadam acri et judicii severitate, quarum vigore et efficacia hujusmodi errorum fallacias et commenta penitus introspiciunt: et ab odio pravitatis et zelo bono; et ad tempus fere magnam gloriam adipiscuntur, atque a vulgo (cui nihil moderatum, gratum esse potest) ut unici veritatis et religionis vindices (cum cæteri tepidi videantur et meticulosi) celebrantur et fere adorantur. Attamen hæc gloria et felicitas raro ad exitum durat: sed omnis fere violentia, nisi morte celeri vicissitudines rerum effugiat, sub finem improspera est. Quod si eveniat ut rerum commutatio fiat, et secta illa proscripta et depressa vires acquirat et insurgat, tum vero hujusmodi hominum zeli et contentiones damnantur, et nomen ipsum odio est, et omnes honores eorum in opprobrium desinunt. Quod autem ab hospite interfectus est Diomedes; id eo spectat, quod religionis dissidium, etiam inter conjunctissimos, insidias et proditiones excitet. Illud vero de luctu ipso, et querimoniis minime toleratis, sed supplicio affectis, hujusmodi est, ur moneat, in omni fere scelere miserationi hominum locum esse, ut etiam qui crimina oderunt, personas tamen et calamitates reorum, humanitatis causa, commiserentur; extremum autem malorum

esse, si misericordiæ commercia interdicantur. Atque tamen in causa religionis et impietatis, etiam miserationes hominum notari et suspectas esse. Contra vero comitum Diomedis, id est, hominum, qui ejusdem sunt sectæ et opinionis, querimoniæ et deplorationes argutæ admodum et canoræ esse solent, instar olorum, aut avium Diomedis; in quo etiam illa pars allegoriæ nobilis est et insignis; eorum, qui propter causam religionis supplicia subeunt, voces sub tempus mortis, tanquam cycneas cantiones, animos hominum mirum in modum flectere, et in memoriis et sensibus eorum diutissime inhærere et permanere.

XIX. DÆDALUS, SIVE MECHANICUS.

SAPIENTIAM atque industriam mechanicam, atque in illa artificia illicita, et ad pravos usus detorta, antiqui adumbraverunt sub persona Dædali, viri ingeniosissimi, sed exectrabilis: hic ob condiscipulum et æmulum occisum exulaverat, gratus tamen in exilio regibus et civitatibus erat, atque multa quidem et egregia opera tam in honorem deorum, quam ad exornationem et magnificentiam urbium et locorum publicorum exstruxerat et effinxerat; sed tamen nomen ejus maxime celebratur ob illicita. Fabricam enim libidini Pasiphaës subministravit, ut cum tauro misceretur; adeo ut ab hujus viri scelerata industria et ingenio pernicioso monstrum illud Minotaurus, pubem ingenuam devorans, ortum traxerit infelicem ac infamem. Atque ille malum malo tegens et cumulans, ad securitatem hujus pestis labyrinthum excogitavit et exstruxit: opus fine et detestatione nefarium, artificio insigne et præclarum: ac postea rursus, ne malis artibus tantum innotesceret; atque ut scelerum remedia (non solum instrumenta) ab eodem peterentur; etiam consilii ingeniosi auctor erat de filo, per quod errores labyrinthi retexerentur. Hunc Dædalum Minos magna cum severitate atque diligentia et inquisitione persecutus est; ille tamen semper et perfugia et effugia reperiebat. Postremo cum volandi peritiam filium Icarum edocuisset, ille novitius, et artem ostentans, a cœlo in aquam decidit.

Parabola videtur esse ejusmodi. In ipso introitu ejus ea, quæ apud excellentes artifices excubat, et miris modis dominatur, invidia notatur; nullum enim genus hominum ex invidia, eaque acerba, et tanquam internecina, magis laborat. Accedit nota de genere pœnæ inflicto minus politice et provide: ut Dædalus exulet. Etenim opifices præclari id habent, ut apud omnes fere populos sint acceptissimi: adeo ut exilium præstanti artifici vix supplicii loco sit. Nam aliæ vitæ conditiones et genera extra patriam non facile florere possunt. Artificum autem admiratio propagatur et augetur apud exteros et peregrinos, cum insitum animis hominum sit illud, ut populares suos, quoad opificia mechanica, in minori pretio habeant. De usu autem artium mechanicarum, quæ sequuntur, manifesta sunt; multum enim illis debet vita humana, cum plurima et ad religionis apparatum, et ad civilium decus, et ad universæ vitæ culturam, ex illarum thesauris collata sint: veruntamen ex eodem fonte emanant instrumenta libidinis, atque etiam instrumenta mortis. Missa enim arte lenonum, venena quæsitissima, atque tormenta bellica, atque hujusmodi pestes (quæ mechanicis inventis debentur) probe novimus, quantum Minotaurum ipsum sævitia et pernicie superârint. Pulcherrima autem allegoria est de labyrintho, qua natura generalis mechanicæ adumbratur. Omnia enim mechanica, quæ magis sunt ingeniosa et accurata, instar labyrinthi censeri possint; propter subtilitatem, et variam implicationem, et obviam similitudinem, quæ vix ullo judicio, sed tantum experientiæ filo regi et discriminari possunt. Nec minus apte adjicitur, quod idem ille, qui labyrinthi errores invenit, etiam fili commoditatem monstravit; sunt enim artes mechanicæ, veluti usus ambigui, atque faciunt et ad nocumentum, et ad remedium, et fere virtus earum seipsam solvit et retexit. Artificia autem illicita, atque adeo artes ipsas sæpius persequitur Minos; hoc est, leges, quæ illas damnant et earum usum populis interdicunt. Nihilominus illæ occultantur et retinentur, et ubique et latebras et receptum habent; quod et bene notatum est in re non multum dissimili a Tacito suis

temporibus, de mathematicis et genethliacis, *genus* (inquit) *hominum, quod in civitate nostra semper et retinebitur et vetabitur*. Et tamen artes illicitæ et curiosæ cujuscunque generis tractu temporis, cum fere quæ polliceantur non præstant (tanquam Icari ne cœlo) de existimatione sua decidunt et in contemptum veniunt, et nimia ipsa ostentatione pereunt. Et certe si verum omnino dicendum est, non tam feliciter legum frænis coërcentur, quam coarguuntur ex vanitate propria.

XX. Erichthonius, sive impostura.

FABULANTUR poëtæ Vulcanum pudicitiam Minervæ solicitâsse, atque subinde cupidine incensum, vim adhibuisse, atque in ipsa lucta semen in terram effudisse, ex quo Erichthonium natum esse, qui (partes superiores) decora et grata erat corporis compage, femora autem et tibiæ suberant in anguillæ similitudinem, exilia et deformia: cujus deformitatis cum ipse sibi conscius esset, eum primum curruum usum invenisse, ut quod in corpore magnificum erat, ostentaret, probrum autem tegeret.

Hujus fabulæ miræ et prodigiosæ ea sententia esse videtur: artem, quæ sub persona Vulcani ob multiplicem ignis usum repræsentatur, quoties per corporum omnimodas vexationes, naturæ vim facere, eamque vincere ac subigere contendat (natura autem sub persona Minervæ, ob operum solertiam adumbratur) ad votum et finem destinatum raro pertingere; sed tamen multa machinatione et molitione (tanquam lucta) intercidere atque emitti generationes imperfectas, et opera quædam manca, aspectu speciosa, usu infirma et claudicantia; quæ tamen impostores multo et fallaci apparatu ostentant, et veluti triumphantes circumducunt. Qualia fere et inter productiones chemicas, et inter subtilitates et novitates mechanicas sæpius notare licet; præsertim cum homines potius propositum urgentes, quam ab erroribus suis se recipientes, cum natura colluctentur magis quam debito obsequio et cultu ejus amplexus petant.

XXI. Deucalion, sive restitutio.

NARRANT poëtæ, extinctis prorsus prisci orbis incolis per diluvium universale, cum soli restarent Deucalion et Pyrrha, qui ardebant desiderio pio et inclito instaurandi generis humani, eos hujusmodi oraculum excepisse: voti compotes futuros, si ossa matris acciperent et post se jacerent: quod illis primo magnam tristitiam et desperationem incussit: cum, æquata rerum facie per diluvium, sepulchri perscrutatio omnino res sine exitu esset: sed tandem intellexerunt lapides terræ (cum tellus omnium mater habeatur) ab oraculo significari.

Fabula arcanum naturæ recludere videtur, et errorem animo humano familiarem corrigere; hominis enim imperitia judicat rerum renovationes sive instaurationes, ex earundem putredine et reliquiis (ut Phœnicem ex cinere propria) suscitari posse, quod nullo modo convenit, cum hujusmodi materiæ spatia sua confecerint, et ad initia ipsarum rerum prorsus ineptæ sint. Itaque retrocedendum ad principia magis communia.

XXII. Nemesis, sive vices rerum.

NEMESIS traditur fuisse dea, omnibus veneranda, potentibus et fortunatis etiam metuenda. Ea Noctis et Oceani filia fuisse perhibetur. Effigies autem ejus describitur talis. Alata erat, etiam coronata; in manibus autem gestabat dextra hastam e fraxino, sinistra phialam, in qua inclusi erant Æthiopes: insidebat autem cervo.

Parabola ejusmodi esse videtur; nomen ipsum Nemesis vindictam, sive retributionem satis aperte significat: hujus enim deæ officium, et administratio in hoc sita erat, ut beatorum constanti et perpetuæ felicitati, instar tribuni plebis, intercederet, ac illud suum *Veto* interponeret: neque solum insolentiam castigaret, verum etiam rebus prosperis, licet innocentibus et moderatis, rerum adversarum vices rependeret; ac si neminem humanæ sortis ad convivia deorum admitti mos esset, nisi

ad ludibrium: equidem cum illud capitulum apud C. Plinium perlego, in quo ille infortunia et miserias Augusti Cæsaris collegit, quem omnium hominum fortunatissimum existimabam, quique artem etiam quandam utendi fruendi fortuna habebat, ac cujus in animo nil tumidum, nil leve, nil molle, nil confusum, nil melancholicum, annotare licet (ut ille etiam sponte mori aliquando destinâsset) hanc deam magnam et præpotentem esse judicavi, ad cujus aram talis victima tracta esset. Parentes hujus deæ fuere Oceanus et Nox; hoc est, rerum vicissitudo, et judicium divinum obscurum et secretum; etenim vices rerum per oceanum apte repræsentantur, ob perpetuum fluxum et refluxum: occulta autem providentia, per noctem rite proponitur. Nam etiam apud ethnicos nocturna illa Nemesis, cum scilicet judicium humanum a divino discors esset, in observatione erat.

Æn.ii. 427. *Cadit et Ripheus, justissimus unus*
Qui fuit ex Teucris, et servantissimus æqui.
Diis aliter visum.

Alata autem describitur Nemesis, ob subitas rerum conversiones, nec ante prævisas; nam in omni rerum memoria illud fere usuvenit, ut homines magni et prudentes per ea discrimina perierint, quæ maxime contempserint. Certe, cum M. Cicero, a Decimo Bruto, de Octavii Cæsaris minus sincera fide et animo exulcerato monitus esset; illud tantum rescripsit: *Te autem, mi Brute, sicut debeo, amo, quod istud, quicquid est, nugarum me scire voluisti.* Etiam corona Nemesis insignitur, ob naturam vulgi invidam et malignam: quando enim fortunati et potentes ruunt, tum fere vulgus exultat, et Nemesin coronat. Hasta autem in dextra ad eos pertinet, quos Nemesis actu percutit et trasfigit. Quos autem calamitate et infortunio non mactat, illis tamen spectrum illud atrum et infaustum in sinistra ostentat: obversantur enim proculdubio mortalibus, etiam in summo fastigio felicitatis positis, mors, et morbi, et infortunia, et amicorum perfidiæ, et inimicorum insidiæ, et rerum mutationes, et hujusmodi; veluti Æthiopes illi in phiala: certe Virgilius, cum prœlium Ac-

tiacum describit, de Cleopatra illud eleganter subjungit:

Regina in mediis, patrio vocat agmina sistro; Æn. viii. 696.
Necdum etiam geminos a tergo respicit angues.

Verum non multo post, quocunque se illa verteret, tota agmina Æthiopum obversabantur. Ad extremum prudenter additur, Nemesin cervo insidere, quia vivax admodum animal est cervus; atque fieri fortasse potest, ut qui juvenis fato ereptus sit, Nemesin prævertat et effugiat; cui autem diuturna obvenit felicitas et potentia, is proculdubio Nemesi subjicitur, ac veluti substernitur.

XXIII. Achelous, sive prœlium.

NARRANT antiqui, cum Hercules et Achelous de nuptiis Dejaniræ contenderent, rem ad certamen deductam esse. Achelous autem, cum varias et multiplices formas tentâsset (nam hoc ei facere licebat) tandem Herculi sub forma tauri torvi et frementis occurrit, et ad pugnam se paravit: Hercules vero, solitam retinens figuram humanam, in eum impetum fecit; res cominus gesta est: eventus autem talis fuit, ut Hercules alterum ex cornibus tauro fregerit: ille majorem in modum dolens et perterritus, ut cornu illud suum redimeret, permutatione facta, cornu Amaltheæ sive copiæ Herculi largitus est.

Fabula ad belli expeditiones pertinet; apparatus enim belli ex parte defensiva (qui per Acheloum proponitur) varius admodum et multiformis est. Nam invadentis species unica est et simplex, cum ex exercitu solo aut classe fortasse constet: regio autem, quæ in solo proprio hostem expectat, infinita molitur, oppida munit, diruit, plebem ex agris et villis in urbes et castella cogit, pontes extruit, prosternit, copias et commeatus comparat, distribuit, in fluviis, portibus, collium faucibus, sylvis, et aliis rebus innumeris occupata est, ut novas rerum facies quotidie induat et experiatur; ac tandem cum abunde munita et instructa fuerit, tauri

pugnacis formam et minas ad vivum repræsentet. Ille autem qui invadit, prœlium captat, et in hoc maxime incumbit, inopiam in terra hostili metuens: quod si fiat ut, prœlio commisso, acie victor sit, et tanquam cornu hosti frangat; tum proculdubio illud assequitur, ut hostis trepidus et existimatione diminutus, ut se explicet, et vires suas reparet, in munitiora se recipiat; atque urbes et regiones victori ad populandum et diripiendum relinquat; quod vere instar cornu illius Amalthеæ censeri possit.

XXIV. Dionysys, sive cupiditas.

Fabula hæc invenitur, in libro secundo *De augmentis scientiarum*, aucta et locupletata.

NARRANT Semelen Jovis pellicem, postquam juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obstrinxisset; petiisse ut ad amplexus suos accederet talis, qualis cum Junone consuesset: itaque illa ex conflagratione periit. Infans autem quem in utero gestabat, a patre exceptus, in femur ejus insutus est, donec menses fœtui destinatos compleret; ex quo tamen onere Jupiter nonnihil claudicabat: itaque puer, quod Jovem dum in femore ejus portaretur, gravaret et pungeret, Dionysi nomen accepit. Postquam autem editus esset, apud Proserpinam per aliquot annos nutritus est; cum vero adultus esset, ore fere muliebri conspiciebatur, ut sexus videretur tanquam ambigui: etiam exstinctus et sepultus erat ad tempus, et non ita multo post revixit. Atque prima juventa vitis culturam, atque adeo vini confectionem et usum primus invenit et edocuit; ex quo celebris factus et inclytus, orbem terrarum subjugavit et ad altimos Indorum terminos perrexit: curru autem vehebatur a tigribus tracto: circa eum subsultabant dæmones deformes, Cobali vocati, Acratus, et alii: quin et Musæ comitatui ejus se addebant. Uxorem autem sibi sumpsit Ariadnen a Theseo desertam et relictam. Arbor ei sacra erat hedera. Etiam sacrorum et ceremoniarum inventor et institutor habebatur, ejus tamen generis quæ et fanaticæ erant et plenæ corruptelarum atque insuper crudeles. Furores quoque immittendi potestatem habebat. Certe in orgiis ejus a mulieribus furore percitis duo viri insignes discerpti narrantur,

Pentheus et Orpheus; ille dum, arbore conscensa, spectator eorum quæ agerentur esse voluisset; hic cum lyram pulsaret. Atque hujus Dei res gestæ cum Jovis rebus fere confunduntur.

Fabula videtur ad mores pertinere, ut nihil in philosophia morali melius inveniatur. Describitur autem sub persona Bacchi natura cupiditatis, sive affectus et perturbationis. Mater enim cupiditatis omnis, licet nocentissimæ, non alia est, quam appetitus et desiderium boni apparentis: concipitur vero semper cupiditas in voto illicito prius temere concesso, quam intellecto et judicato. Postquam autem affectus effervescere cœperit, mater ejus (natura scilicet boni) ex nimio incendio destruitur et perit: cupiditas autem, dum immatura est in anima humana (quæ ejus genitor est, et per Jovem repræsentatur) et nutricatur et occultatur, præcipue in animæ parte inferiore tanquam femore; atque animum pungit et convellit et deprimit; adeo ut decreta et actiones ex ea impediantur et claudicent. Atque etiam postquam consensu et habitu confirmata est, et in actus erumpit, tamen apud Proserpinam et tempus educatur; id est, latebras quærit, atque clandestina est ad quasi subterranea, donec, remotis pudoris et metus frænis, et coalita audacia, aut virtutis alicujus prætextum sumit, aut infamiam ipsam contemnit. Atque illud verissimum est, omnem affectum vehementiorem tanquam ambigui sexus esse. Habet enim impetum virilem, impotentiam autem muliebrem. Etiam illud præclare, Bacchum mortuum reviviscere. Videntur enim affectus quandoque sopiti atque exstincti, sed nulla fides habenda est eis, ne sepultis quidem; siquidem præbita materia et occasione resurgunt.

Atque de inventione vitis parabola prudens est, omnis enim affectus ingeniosus est et sagax ad investigandum fomites suos; ante omnia autem, quæ hominibus innotuere, vinum ad perturbationes cujuscunque generis excitandas et inflammandas potentissimum est et maxime efficax; atque est eis instar fomitis communis. Elegantissime autem ponitur affectus provinciarum subjugator, et expeditionis infinitæ susceptor. Nunquam enim partis acquiescit, sed appetitu infinito neque sati-

abili ad ulteriora tendit et novis inhiat. Etiam tigres apud affectus stabulant et ad currum jugantur; postquam enim affectus aliquis curulis esse cœpit, non pedestris, et victor rationis et triumphator, in omnia, quæ adversantur aut se opponunt, crudelis est et indomitus et immitis. Facetum autem est, quod circa currum subsultant illi dæmones ridiculi. Omnis enim affectus progignit motus in oculis, et ore ipso et gestu, indecoros et inconditos, subsultorios et deformes, adeo ut qui sibi in aliquo affectu, veluti ira, insultatione, amore, videatur magnificus et tumidus, aliis tamen fit turpis et ridiculus. Conspiciuntur etiam in affectus comitatu Musæ. Neque enim reperitur ullus fere affectus, cui non blandiatur aliqua doctrina. Hac enim in re ingeniorum indulgentia Musarum majestatem minuit, ut, cum duces vitæ esse debeant, sint affectuum pedissequæ.

Atque imprimis nobilis est illa allegoria, Bacchum amores suos in eam effudisse, quæ ab alio relicta erat. Certissimum enim est, affectum id petere et ambire, quod experientia repudiavit. Atque nôrint omnes, qui, affectibus suis servientes et indulgentes, pretium potiundi in immensum augent, sive honores appetant, sive fortunas, sive amores, sive gloriam, sive scientiam, sive alia quæcunque, se res relictas petere, et a compluribus per omnia fere secula post experimentum dimissas et fastiditas. Neque mysterio caret, quod hedera Baccho sacra fuerit. Hoc enim duplici modo convenit. Primum, quod hedera hieme virescat; deinde, quod circa tot res, arbores, parietes, ædificia serpat, ac circumfundatur, ac se attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis affectus, per renitentiam et vetitum, et tanquam antiperistasin (veluti per frigus brumæ hedera) virescit et vigorem acquirit. Secundo, affectus prædominans omnes humanas actiones, et omnia humana decreta, tanquam hedera, circumfunditur, atque iis se addit et adjungit et immiscet. Neque mirum est si superstitiosi ritus Baccho attribuantur, cum omnis fere malesanus affectus in pravis religionibus luxurietur: aut si furores ab eo immitti putentur; cum omnis affectus et ipse furor brevis sit, et si vehementius obsideat

et incumbat, in insania terminetur. Illud autem de Pentheo et Orpheo laceratis evidentem habet parabolam; cum affectus prævalidus, et inquisitioni curiosæ et admonitioni salutari et liberæ asperrimus atque infensissimus sit. Postremo illa confusio personarum Jovis et Bacchi ad parabolam recte traduci potest; quandoquidem res gestæ nobiles et claræ, et merita insignia et gloriosa, interdum a virtute et recta ratione et magnanimitate, interdum a latente affectu, et occulta cupiditate (utcunque famæ et laudis celebritate efferantur) proveniant: ut non facile sit distinguere facta Bacchi a factis Jovis.

XXV. Atalanta, sive lucrum.

ATALANTA cum velocitate excelleret, de victoria cursus cum Hippomene certamen iniit. Conditiones certaminis erant; victori Hippomeni conjugium Atalantæ, mors victo. Neque dubia victoria videbatur, cum Atalantæ insuperabilis in cursu præstantia multorum exitio insignita fuisset. Itaque Hippomenes ad dolos animum adjecit. Paravit autem tria mala aurea, eaque secum portavit. Res geri cœpit; præcurrit Atalanta; ille, cum se a tergo relictum cerneret, artis non immemor, ex malis aureis unum ante conspectum Atalantæ projecit; non recta quidem, sed ex transverso, ut illam et moraretur, atque insuper de via deduceret; illa, cupiditate muliebri, et mali pulchritudine illecta, omisso stadio, post malum cucurrit, et ad illud tollendum se submisit. Hippomenes interim spatium stadii non parvum confecit, eamque post se reliquit. Illa tamen rursus naturali pernicitate jacturam temporis resarcivit, atque iterum emicuit: sed cum Hippomenes secundo et tertio hujusmodi moras ei injecisset, tandem victor astutia, non virtute evasit.

Fabula videtur allegoriam insignem proponere de certamine artis cum natura. Ars enim, per Atalantam significata, virtute propria, si nihil obstet et impediat, longe natura velocior est, et veluti cursus citatioris; et celerius ad metam pervenit. Hoc enim in omnibus fere

effectis patet ; cernas fructus ex nucleis tarde, ex insitione celeriter provenire ; cernas lutum in generatione lapidum tarde, in torrefactione laterum cito durescere : etiam in moralibus, dolorum oblivionem et solatia diuturnitas temporis, quasi ex beneficio naturæ, inducit ; philosophia autem (quæ veluti ars vivendi est) diem non exspectat, sed præstat et repræsentat. Verum istam artis prærogativam et vigorem, infinito rerum humanarum detrimento, mala aurea retardant. Neque reperitur ex scientiis aut artibus aliqua, quæ cursum suum verum et legitimum ad finem suum, tanquam ad metam constanter produxerit ; sed perpetuo artes incepta præcidunt, et stadium deserunt, et ad lucrum et commodum declinant, instar Atalantæ.

Declinat cursus, aurumque volubile tollit.

Itaque mirum minime est, si arti non datum sit naturam vincere, et victam ex pacto illo et lege certaminis perimere aut destruere ; sed contrarium eveniat, ut ars in naturæ potestate sit, atque veluti nupta mulier conjugi pareat.

XXVI. PROMETHEUS, SIVE STATUS HOMINIS.

TRADUNT antiqui hominem fuisse opus Promethei, atque ex luto factum, nisi quod Prometheus particulas ex diversis animalibus massæ admiscuerit. Ille autem cum opus suum beneficio suo tueri vellet, neque conditor solum generis humani videri, verum etiam amplificator, ad cœlum ascendit furtim, fasces secum portans ex ferula, quibus ad currum solis admotis et accensis, ignem ad terram detulit, atque cum hominibus communicavit. Ob tantum Promethei meritum memorant homines parum gratos fuisse. Quinetiam, conspiratione facta, et Prometheum et inventum ejus apud Jovem accusârunt. Ea res non perinde accepta, atque æquum videri possit. Nam ipsa accusatio Jovi et superis admodum cordi fuit. Itaque delectati non solum ignis usum hominibus indulserunt, verum et novum munus, omnium maxime amabile et optabile (per-

petuam nimirum juventam) hominibus donârunt: illi, gestientes et inepti, donum deorum asello imposuerunt. Inter redeundum autem laborabat asellus siti gravi et vehementi; cumque ad fontem quendam pervenisset, serpens fonti custos additus, eum a potu prohibuit, nisi illud, quodcunque esset, quod in dorso portaret, pascissi, vellet: asellus miser conditionem accepit, atque hoc modo instauratio juventutis, in pretium haustus pusillæ aquæ, ab hominibus ad serpentes transmissa est. Verum Prometheus, a malitia sua non abscedens, atque hominibus, post præmium illud eorum frustratum, reconciliatus, animo vero erga Jovem exulcerato, dolos etiam ad sacrificium adhibere veritus non est. Atque duos aliquando tauros Jovi dicitur immolâsse, ita tamen ut in alterius pelle carnes et adipem amborum incluserit, alteram pellem ossibus tantummodo suffarcinârit; atque deinde religiosus scilicet et benignus Jovi optionem concessit. Jupiter, vafriciem et malam fidem ejus detestatus, sed nactus occasionem ultionis, ludibrium illud tauri elegit, atque ad vindictam conversus, cum se insolentiam Promethei reprimere non posse animadverteret, nisi hominum genus (quo opere ille immensum turgebat et efferabatur) afflixisset. Vulcano imperavit, ut fœminam componeret pulchram et venustam, cui etiam dii singuli dotes suas impertierunt, quæ idcirco Pandora vocata est. Huic fœminæ inter manus vasculum elegans posuerunt, in quo omnia mala et ærumnas incluserant; subsidebat autem in imo vase Spes. Illa cum vasculo suo ad Prometheum primo se contulit; eum captans, si forte ille vas accipere vellet et aperire: quod ille cautus et astutus rejecit. Itaque ad Epimetheum Promethei fratrem (sed diversæ admodum indolis) spreta deflexit. Ille, nihil cunctatus, vas temere aperuit; cumque mala illa omnigena evolare cerneret, sero sapiens, magna contentione et festinatione vasi operculum suum rursus indere conatus est, vix tamen ultimam et in fundo residentem Spem servare potuit. Postremo Prometheo Jupiter plurima et gravia imputans, quod ignis olim furtum fecisset, quod Jovis majestatem in sacrificio illo doloso ludibrio habuisset; quod donum ejus aspernatus esset, novo etiam addito

crimine, quod Palladem vitiare tentâsset, eum in vincula conjecit, et ad perpetuos cruciatus damnavit. Erat enim jussu Jovis adductus ad montem Caucasum, atque ibi columnæ alligatus, ut nullo pacto se movere posset: aderat autem aquila, quæ jecur ejus interdiu rostro tundebat atque consumebat, noctu autem quantum comesum erat, renascebatur; ut nunquam doloris materia deficeret. Memorant tamen hoc supplicium aliquando finem habuisse: Hercules enim in poculo, quod a sole acceperat, navigato oceano, ad Caucasum pervenit, atque Prometheum liberavit, aquila sagittis confixa. Instituta autem sunt, in honorem Promethei, apud nonnullos populos, lampadiferorum certamina, in quibus decurrentes accensas faces ferebant, quas si exstingui contigisset, victoriam sequentibus cedebant et se subducebant, atque is demum palmam accepit, qui primus facem accensam ad metam usque detulisset.

Fabula contemplationes plurimas veras atque graves, et præ se fert, et premit. Nonnulla enim in ea jampridem recte notata, alia plane intacta sunt. Prometheus providentiam liquido et diserte significat: atque in rerum universitate sola desumpta et delecta est ab antiquis hominis fabrica et constitutio, quæ providentiæ attribuatur tanquam opus proprium. Hujus rei non solum illud in causa esse videtur, quod hominis natura mentem suscipit, atque intellectum providentiæ sedem; atque durum quodammodo videtur et incredibile ex principiis brutis et surdis excitare, et educere rationem et mentem, ut fere necessario concludatur providentia animæ humanæ indita esse, non sine exemplari, et intentione, et auctoramento providentiæ majoris: verum et hoc præcipue proponitur, quod homo veluti centrum mundi sit, quatenus ad causas finales; adeo ut, sublato e rebus homine, reliqua vagari sine proposito videantur et fluctuari, atque, quod aiunt, scopæ dissolutæ esse, nec finem petere. Omnia enim subserviunt homini, isque usum et fructum ex singulis elicit et capit. Etenim astrorum conversiones, et periodi, et ad distinctiones temporum, et ad plagarum mundi distributionem faciunt. Et meteora ad præsagia tempestatum, et venti tum ad navigandum, tum ad molas, et machinas: et

plantæ atque animalia cujuscunque generis, aut ad domicilia hominis et latebras, aut ad vestes, aut ad victum, aut ad medicinam, aut ad levandos labores, aut denique ad delectationem et solatium referuntur: adeo ut omnia prorsus non suam rem agere videantur, sed hominis. Neque temere additum est, in massa illa et plasmate particulas ex diversis animantibus desumptas, atque cum luto illo temperatas et confusas fuisse; quia verissimum est, omnium rerum, quas universum complectitur, hominem rem maxime compositam esse et decompositam, ut non immerito ab antiquis mundus minor vocatus sit. Quamvis enim verbi *microcosmi* elegantiam chemici nimis putide et ad literam acceperint et detorserint, dum in homine omnem mineram, omne vegetabile, et reliqua, aut aliquid eis proportionatum, subesse volunt; manet tamen illud solidum et sanum quod diximus, corpus hominis omnium entium et maxime mistum, et maxime organicum reperiri, quo magis admirandas virtutes et facultates suscipit, et nanciscitur: simplicium enim corporum vires paucæ sunt, licet certæ et rapidæ, quia minime per mixturam refractæ, et comminutæ, et libratæ existunt: virtutis autem copia et excellentia in mistura et compositione habitat. Atque nihilominus homo in originibus suis videtur esse res inermis et nuda, et tarda in juvamentum sui, denique quæ plurimis rebus indigeat. Itaque festinavit Prometheus ad inventionem ignis, qui omnibus fere humanis necessitatibus et usibus suppeditat et ministrat, levamenta et auxilia: ut si forma formarum anima, si instrumentum instrumentorum manus, etiam auxilium auxiliorum sive opis opum ignis dici mereatur. Hinc enim operationes quamplurimæ; hinc artes mechanicæ; hinc scientiæ ipsæ infinitis modis adjuvantur. Modus autem furti ignis apte describitur, atque ex natura rei. Is fuisse perhibetur per virgam ex ferula ad currum solis admotam. Ferula enim ad percussionem et plagas adhibetur, ut luculenter significetur, ignis generationem per corporum violentas percussiones et collisiones fieri, ex quibus attenuantur materiæ, et in motu ponuntur, et ad calorem cœlestium suscipiendum præparantur,

ignemque, veluti ex curru solis, modis clandestinis, ac quasi furtim decerpunt et rapiunt. Sequitur parabolæ pars insignis. Homines, loco gratulationis et gratiarum actionis, ad indignationem et expostulationem versos esse, atque accusationem et Promethei et ignis apud Jovem instituisse; eamque rem Jovi acceptissimam fuisse, adeo ut hominum commoda ob hoc nova munificentia cumulaverit. Quorsum enim ista criminis ingrati erga auctorem suum anima (quod vitium omnia fere complectitur) approbatio et remuneratio? Res alio spectare videtur. Hoc enim vult allegoria; incusationem et naturæ suæ, et artis, per homines factam, ex optimo mentis statu proficisci, atque in bonum cedere; contrarium diis invisum et infaustum esse. Qui enim naturam humanam vel artes receptas in immensum extollunt, et effusi sunt in admirationem earum rerum, quas habent et possident, et scientias, quas profitentur aut colunt, perfectas prorsus censeri volunt, illi primo adversus divinam naturam minus reverentes sunt, cujus perfectioni sua fere æquiparant; deinde iidem erga homines magis sunt infructuosi, cum se ad fastigium rerum jam pervenisse putent, et tanquam perfuncti ulteriora non quærant. Contra qui naturam et artes deferunt, et accusant, et querimoniaram pleni sunt, illi vere et magis modestum animi sensum retinent, et perpetuo ad novam industriam, et nova inventa exstimulantur. Quod mihi magis mirari libet hominum inscitiam et malum genium, qui paucorum arrogantiæ servuli, istam peripateticorum philosophiam, portionem Græcæ sapientiæ, nec eam magnam, in tanta veneratione habent, ut omnem ejus incusationem non solum inutilem, sed suspectam et fere periculosam reddiderint. Atque magis probandus est et Empedocles, qui tanquam furens, et Democritus, qui magna cum verecundia, queruntur, omnia abstrusa esse, nihil nos scire, nil cernere, veritatem in profundis puteis immersam, veris falsa miris modis adjuncta atque intorta esse (nam academia nova modum prorsus excessit) quam Aristotelis schola fidens et pronunciatrix. Itaque monendi sunt homines, delationem naturæ et artis diis

cordi esse, et novas eleemosynas, et donaria a divina benignitate impetrari ; et incusationem Promethei, licet auctoris et magistri, eamque acrem et vehementem, magis sanam et utilem, quam gratulationem effusam, esse ; denique opinionem copiæ inter maximas causas inopiæ reponi. Quod vero attinet ad doni genus, quod homines in præmium accusationis dicuntur accepisse (florem juventutis videlicet non deciduum) ejusmodi est, ut videantur antiqui de modis et medicinis ad senectutis retardationem et vitæ prolongationem facientibus non desperâsse ; sed illa utique numerâsse potius inter ea, quæ per hominum inertiam et incuriam, licet semel accepta, periere aut frustrata sunt ; quam inter ea, quæ plane negata et nunquam concessa fuerint. Significant enim et innuunt, ex ignis vero usu, atque ex artis erroribus bene et strenue accusatis et convictis, munificentiam divinam ad hujusmodi dona hominibus non defuisse ; ipsos sibi deesse, cum hoc deorum munus asello imposuerint lento et tardigrado ; ea videtur esse experientia, res stupida et plena moræ, ex cujus gradu tardo et testudineo antiqua illa querimonia de vita brevi et arte longa nata est. Atque certe nos in ea sumus opinione, facultates illas duas, dogmaticam et empiricam, adhuc non bene conjunctas et copulatas fuisse, sed nova deorum munera aut philosophiis abstractis, tanquam levi volucri ; aut lentæ et tardæ experientiæ, tanquam asello, imposita esse : in quo tamen de asello illo non male ominandum est, nisi interveniat illud accedens viæ et sitis. Existimamus enim, si quis experientiæ, veluti certa lege et methodo, constanter militet, neque inter viam experimenta, quæ vel ad lucrum faciunt, vel ad ostentationem, hauriendi siti corripiatur, adeo ut ad ea comparanda onus suum deponat et distrahat ; eum munificentiæ divinæ auctæ et novæ bajulum non inutilem fore. Quod vero donum illud ad serpentes transierit, ea videtur adjectio ad fabulam ornatus fere gratia, nisi forte illud inseruerint, ut homines pudeat, se cum igne illo suo et tot artibus ea in se transferre non posse, quæ natura ipsa compluribus aliis animalibus largita est. Etiam illa subita hominum cum Prometheo reconciliatio, postquam spe sua deci-

dissent, monitum habet utile et prudens: notat enim hominum levitatem et temeritatem in experimentis novis. Ea enim si statim non succedant et ad vota respondeant, præpropera festinatione homines incepta deserunt, et præcipites ad vetera recurrunt, iisque reconciliantur. Descripto statu hominis quoad artes et intellectualia, parabola transit ad religionem; culturam enim artium cultus divinorum comitatus est; quem statim hypocrisis occupavit et polluit. Itaque sub duplici illo sacrificio eleganter repræsentatur persona vere religiosi et hypocritæ. Alteri enim inest adeps, Dei nimirum portio, ob inflammationem et suffitum, per quod affectus et zelus, ad gloriam Dei insensus atque alta petens, significatur; insunt viscera charitatis, insunt carnes bonæ et utiles. In altero nihil præter ossa arida et nuda reperiuntur, quæ nihilominus pellem farciunt, et hostiam pulcherrimam, et magnificam imitantur; per quæ recte notantur externi et inanes ritus, et cerimoniæ jejunæ, quibus homines cultum divinum onerant et inflant, res ad ostentationem potius compositæ, quam ad pietatem facientes. Neque satis est hominibus hujusmodi ludibria Deo offerre, nisi ea etiam illi imponant et imputent, ac si ipse illa elegerit et præscripserit. Certe propheta sub Dei persona de hac optione expostulat: *Num tandem hoc est illud jejunium, quod elegi, ut homo animam suam in diem unum affligat, et caput instar junci demittat?* Post statum religionis, parabola se vertit ad mores et humanæ vitæ conditiones. Atque pervulgatum est illud, et tamen recte positum, per Pandoram significari voluptatem et libidinem, quæ post vitæ civilis artes, et cultum, et luxum, veluti ex dono ignis, et ipsa incensa est. Itaque Vulcano, qui similiter ignem repræsentat, opificium voluptatis deputatur. Ab illa autem infinita mala et in animos, et in corpora, et fortunas hominum una cum sera pœnitentia fluxerunt; neque tantum in status singulorum, verum etiam in regna et respublicas. Ab eodem enim fonte bella, et tumultus, et tyrannides ortum traxere. Verum operæ pretium est animadvertere, quam belle et eleganter fabula duas humanæ vitæ conditiones, et veluti tabulas sive exempla, sub personis Promethei et Epimethei

depinxerit. Qui enim sectam Epimethei sequuntur, illi improvidi, neque in longum consulentes; quæ in præsentia suavia sunt, prima habent, atque multis sane propter hoc angustiis, et difficultatibus, et calamitatibus premuntur, et perpetuo fere cum illis conflictantur; interim tamen genium suum placant, atque insuper ob rerum imperitiam multas inanes spes intra animum volvunt, quibus tamen, veluti suavibus insomniis, se delectant, atque miserias vitæ suæ condiunt. Promethei autem schola, homines nimirum prudentes, et in futurum prospicientes, multa scilicet mala et infortunia caute submovent et rejiciunt; verum cum hoc bono illud conjunctum est, ut multis voluptatibus et varia rerum jucunditate se privent, et genium suum fraudent, atque, quod multo pejus est, curis, et solicitudine, et timoribus intestinis se crucient et conficiant: alligata enim necessitatis columnæ, innumeris cogitationibus (quæ, quia volucres admodum sunt, per aquilam significantur) iisque pungentibus, et jecur mordentibus, et corrodentibus vexantur; nisi forte aliquando, veluti noctu, exiguam quampiam animi remissionem et quietem nanciscantur; ita tamen ut statim subinde redeant novæ anxietates et formidines. Itaque paucis admodum utriusque sortis beneficium contigit, ut providentiæ commoda retinuerint, solicitudinis et perturbationis malis se liberârint: neque id quisquam assequi potest, nisi per Herculem, id est, fortitudinem et animi constantiam, quæ in omnem eventum parata, et cuicunque sorti æqua, prospicit sine metu, fruitur sine fastidio, et tolerat sine impatientia. Atque illud notatu dignum est, virtutem hanc Prometheo non innatum, sed adventitiam fuisse, atque ex ope aliena: nulla enim ingenita et naturalis fortitudo tantæ rei par esse possit. Sed hæc virtus ab ultimo oceano, atque a sole accepta et advecta est; præstatur enim a sapientia, tanquam a sole, et a meditatione inconstantiæ ac veluti undarum humanæ vitæ, tanquam a navigatione oceani; quæ duo Virgilius bene conjunxit:

Georg. ii. 490.

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Quique metus omnes et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

Elegantissime autem additur ad hominum animos consolandos et confirmandos heroëm istum ingentem in poculo sive urceo navigâsse: ne forte naturæ suæ angustias et fragilitatem nimium pertimescant aut causentur; ac si hujusmodi fortitudinis et constantiæ capax omnino non esset; de quo ipso Seneca bene ominatus est, cum dicat, *Magnum est habere simul fragilitatem hominis, et securitatem Dei.* Sed jam retrocedendum est ad illud, quod consulto præterivimus, ne ea, quæ inter se connexa sunt, abrumperemus: hoc est, de novissimo illo Promethei crimine, quod pudicitiam Minervæ solicitâsset. Nam et ob hoc delictum gravissimum certe et maximum illam pœnam laniationis viscerum subiit. Illud non aliud esse videtur, quam quod homines, artibus et scientia multa inflati, etiam sapientiam divinam sensibus et rationi subjicere sæpius tentent; ex quo certissime sequitur mentis laceratio et stimulatio perpetua et irrequieta. Itaque mente sobria et submissa distinguenda sunt humana et divina; atque oracula sensus et fidei; nisi forte et religio hæretica, et philosophia commentitia hominibus cordi sit. Restat ultimum illud de ludis Promethei cum tædis ardentibus. Hoc rursus ad artes et scientias pertinet, sicut ignis ille, ad cujus memoriam et celebrationem hujusmodi ludi instituti sunt; atque continet in se monitum, idque prudentissimum, ut perfectio scientiarum a successione, non ab unius alicujus pernicitate aut facultate, exspectetur. Et enim qui ad cursum et contentionem velocissimi et validissimi sunt, ii ad facem suam accensam servandam fortasse minus sunt habiles, cum a cursu rapido æque, ac nimis tardo periculum exstinctionis immineat. Isti autem luminum cursus et certamina jampridem intermissa videntur, cum scientiæ in prin is quibusque auctoribus, Aristotele, Galeno, Euclide, Ptolemæo, maxime florere cernantur; atque successio nil magni effecerit aut fere tentaverit. Atque optandum esset, ut isti ludi in honorem

Promethei sive humanæ naturæ instaurarentur, atque res certamen et æmulationem et bonam fortunam reciperet, neque ex unius cujuspiam face tremula atque agitata penderet. Itaque homines monendi sunt, ut se ipsi exsuscitent, et vires atque etiam vices suas experiantur, neque in paucorum hominum animulis et cerebellis omnia ponant. Hæc sunt illa, quæ in fabula ista vulgari et decantata nobis adumbrari videntur; neque tamen inficiamur, illi subesse haud pauca, quæ ad Christianæ fidei mysteria miro consensu innuant; ante omnia navigatio illa Herculis in urceo ad liberandum Prometheum, imaginem Dei Verbi, in carne, tanquam fragili vasculo, ad redemptionem generis humani properantis, præ se ferre videtur. Verum nos omnem in hoc genere licentiam nobis ipsi interdicimus, ne forte igne extraneo ad altare Domini utamur.

XXVII. Icarus volans; item Scylla et Charybdis, sive via media.

MEDIOCRITAS, sive via media, in moralibus laudatissima est; in intellectualibus minus celebrata, sed non minus utilis et bona; in politicis tantum suspecta, et cum judicio adhibenda. Morum autem mediocritates per viam Icaro præscriptam; intellectualium autem per viam inter Scyllam et Charybdim, ob difficultatem et periculum, decantatam ab antiquis notantur. Icaro præcipit pater, cum mare esset prætervolandum, ut viam aut nimis sublimem, aut nimis humilem caveret. Cum enim alæ cera essent conglutinatæ, periculum erat si altius efferretur, ne sera ex solis ardore liquefieret; sin ad vaporem maris propius se submitteret, ne ab humore cera minus tenax efficeretur. Ille vero ausu juvenili in celsiora contendit, atque in præceps lapsus est.

Parabola facilis et vulgata est: virtutis enim via inter excessum et defectum recto tramite aperitur. Neque mirum erat si Icarum, juvenili alacritate gestientem, excessus perdiderit. Excessus enim fere juvenum; defectus senum, vitia esse solent. Ex tamen semitis malis et nocivis elegit Icarus (si plane pereundum erat) meliorem. Defectus enim recte æstimantur excessibus

praviores. Quandoquidem excessui nonnihil magnanimitatis subsit, et cognationis cum cœlo, ad instar volucris: defectus vero humi serpat, instar reptilis. Præclare Heraclitus; *Lumen siccum, optima anima.* Nam si ex humo humorem contrahat anima, prorsus deprimitur et degenerat: interim tamen modus adhibendus est, ut ab illa siccitate laudata lumen reddatur subtilius, non corripiatur incendium. Atque hæc cuivis fere nota sunt. At via illa in intellectualibus inter Scyllam et Charybdim certe et peritiam navigandi et felicitatem desiderat. Si enim in Scyllam incidant naves, illiduntur cautibus: sin in Charybdim, absorbentur. Cujus parabolæ ea videtur esse vis (quam nos breviter perstringemus, tametsi infinitam trahat contemplationem) ut in omni doctrina et scientia, earumque regulis et axiomatibus, modus teneatur inter distinctionum scopulos, et universalium voragines. Hæc enim duo naufragiis ingeniorum et artium famosa sunt.

XXVIII. Sphinx, sive scientia.

TRADITUR Sphinx fuisse monstrum specie multiforme; facie et voce virginis; pennis volucris, unguibus gryphi: jugum autem montis in agro Thebano tenebat et vias obsidebat: mos autem ei erat viatores ex insidiis invadere ac comprehendere: quibus in potestatem redactis, ænigmata quædam obscura et perplexa proponebat, quæ a Musis præbita et accepta putabantur. Ea si solvere et interpretari miseri captivi non possent; hæsitantes, et confusos in illis, magna sævitia dilaniabat. Hæc calamitas cum diu grassaretur, præmium propositum est a Thebanis (ipsum Thebarum imperium) viro qui Sphingis ænigmata explicare possit (neque enim alia superandæ illius ratio erat.) Tanto pretio excitatus Œdipus, vir acer et prudens, sed pedibus læsis et perforatis, conditionem accepit, et experiri statuit. Postquam autem fidens animi et alacer se coram Sphinge stitisset; illa ab eo quæsivit, quale tandem illud animal esset, quod primo quadrupes natum, postea bipes factum esset, deinde tripes, ad extremum rursus quadrupes. Ille præsenti animo respondit, illud

in hominem competere, qui sub ipsum partum et infantiam quadrupes provolvitur et vix repere tentat, nec ita multo post erectus et bipes incedit; in senectute autem baculo innititur et se sustentat, ut tanquam tripes videatur; extrema autem ætate decrepitus senex labantibus nervis, quadrupes decumbit, et lecto affigitur. Itaque vero responso victoriam adeptus, Sphingem interemit; cujus corpus asello impositum, veluti in triumpho ducebatur: ipse autem ex pactis rex Thebanorum creatus est.

Fabula elegans, nec minus prudens est: atque videtur conficta de scientia, præsertim conjuncta practicæ. Siquidem scientia non absurde monstrum dici possit, cum ignorantibus et imperitis prorsus admirationi sit. Figura autem et specie multiformis est, ob immensam varietatem subjecti, in qua scientia versatur: vultus et vox affingitur muliebris ob gratiam et loquacitatem: adduntur alæ, quia scientiæ et earum inventa momento discurrunt et volant, cum communicatio scientiæ sit instar luminis de lumine, quod affatim incenditur. Elegantissime autem attribuuntur ungues acuti et adunci; quia scientiæ axiomata et argumenta penetrant mentem, eamque prehendunt et tenent ut movere et elabi non possit: quod et sanctus philosophus notavit; *Verba sapientum* (inquit) *sunt tanquam aculei, et veluti clavi in altum defixi.* Omnis autem scientia collocata videtur in arduis et editis montium. Nam res sublimis merito putatur et excelsa, et ignorantiam tanquam ex superiore loco despiciens, atque etiam late et undequaque speculatur et prospicit, ut in verticibus montium fieri solet. Vias autem obsidere fingitur scientia, quia ubique in itinere isto, sive peregrinatione vitæ humanæ, materia et occasio contemplationis se ingerit et occurrit. Proponit autem Sphinx quæstiones et ænigmata mortalibus varia et difficilia, quæ accepit a Musis. Ea tamen quamdiu apud Musas manent, sævitia fortasse carent: donec enim nullus alius finis meditationis et disquisitionis sit præter ipsum scire, intellectus non premitur, nec arcto ponitur, sed vagatur et exspatiatur, atque in ipsa dubitatione et varietate nonnullam jucunditatem et de-

lectationem sentit: sed postquam a Musis hujusmodi ænigmata ad Sphingem transmissa sunt, id est, ad practicam, ut instet et urgeat actio, et electio, et decretum: tum demum ænigmata molesta et sæva esse incipiunt, et, nisi solvantur et expediantur, animos hominum miris modis torquent et vexant, et in omnes partes distrahunt et plane lacerant. Proinde in ænigmatibus Sphingis duplex semper proponitur conditio; non solventi mentis laceratio; solventi imperium. Qui enim rem callet, is fine suo potitur, atque omnis artifex operi suo imperat. Ænigmatum autem Sphingis duo in universum sunt genera: ænigmata de natura rerum, atque ænigmata de natura hominis; atque similiter in præmium solutionis sequuntur duo imperia; imperium in naturam, et imperium in homines; veræ enim philosophiæ naturalis finis proprius et ultimus est, imperium in res naturales, corpora, medicinas, mechanica, alia infinita; licet schola, oblatis contenta, et sermonibus tumefacta, res et opera negligat et fere projiciat. Verum ænigma illud Œdipodi propositum, ex quo ille imperium Thebanum adeptus est, pertinebat ad naturam hominis: quisquis enim naturam hominis prorsus introspexit, ille faber fere fortunæ suæ esse potest, et ad imperandum natus est. Id quod de Romanis artibus bene pronunciatum est:

Æn. vi. 851.

> *Tu regere imperio populos, Romane, memento;*
> *Hæ tibi erunt artes.*

Itaque apposite illud, quod Augustus Cæsar signo Sphingis, sive de industria, sive fortuito usus est. Ille enim (si quis unquam) in politica excelluit, et in vitæ suæ curriculo plurima nova ænigmata de natura hominis felicissime solvit, quæ nisi dexter et paratus solvisset, multoties non procul ab imminente pernicie et exitio abfuisset. Atque additur in fabula Sphingis devictæ corpus in asellum impositum fuisse. Elegantissime certe, cum nihil sit tam acutum et abstrusum, quin postquam plane intellectum et deinceps pervulgatum sit, etiam tardo imponi possit. Neque illud prætermittendum, debellatam esse Sphingem a viro pedibus clavato:

etenim nimis cito pede et celeri gradu ad ænigmata Sphingis homines properare solent: unde fit, ut (prævalente Sphinge) potius per disputationes ingenia et animos lacerent, quam per opera et effectus imperent.

XXIX. Proserpina, sive Spiritus.

NARRANT Plutonem, postquam regnum inferorum ex partitione illa memorabili accepisset, de nuptiis alicujus e superis desperâsse, si eas per colloquia, aut modos suaves tentaret; ut ad raptum consilia sua dirigere ei fuerit necesse. Itaque captata opportunitate Proserpinam Cereris filiam, virginem pulcherrimam, dum flores Narcissi in Siciliæ pratis colligeret, subito incursu rapuit, atque quadrigis secum ad subterranea asportavit; ei magna reverentia præbita est, ut et domina Ditis vocata sit. Ceres autem, ejus mater, cum filia sibi unice dilecta nusquam comparuisset, supra modum mœsta et anxia, tædam accensam ipsa manu præ se ferens, universum orbis terrarum ambitum peragravit, ut filiam investigaret et recuperaret. Id cum frustra fuisset, accepto forte indicio quod ad inferos devecta esset, multis lacrymis et lamentationibus Jovem fatigavit, ut illa ei restitueretur. Atque tandem pervicit, ut si illa nihil ex iis, quæ apud inferos essent, degustâsset, tum eam abducere liceret. Ea conditio matris desiderio adversa fuit; Proserpina enim grana tria ex malo granato gustâsse comperta est. Neque idcirco Ceres destitit, quin preces et ploratus de integro resumeret. Postremo itaque ei indultum est, ut Proserpina, dispertitis temporibus et alternis vicibus, sex menses cum marito, alteris sex cum matre esset. Hanc Proserpinam postea Theseus et Pirithous eximia audacia thalamo Ditis deducere tentârunt. Cum autem in itinere super saxo apud inferos defessi consedissent, eis resurgere minime licuit, sed æternum sedebant. Proserpina itaque inferorum regina mansit; in cujus honorem etiam additum est privilegium magnum; cum enim ab inferis revocare gradum illis, qui eo descendissent, fas non esset, adscripta est huic legi exceptio singularis; ut si quis ramum aureum in donum Proserpinæ attulisset, ei ob hoc

ire et redire liceret. Is ramus unicus erat in ingenti et opaco luco, neque stirps erat, sed visci instar in aliena arbore frondebat, atque avulso illo alter non deficiebat.

Fabula ad naturam pertinere videtur, atque vim et copiam illam in subterraneis divitem et frugiferam, ex qua hæc nostra pullulant, et in quam rursus solvuntur et redeunt, perscrutari. Per Proserpinam antiqui significerunt spiritum illum æthereum, qui sub terra (per Plutonem repræsentata) clauditur et detinetur, a superiore globo divulsus, quod non male expressit ille :

Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat semina cœli.

Ille spiritus raptus a terra fingitur, quia minime cohibetur ubi tempus et moram habet ad evolandum, sed subita confractione et comminutione tantum compingitur et figitur, perinde ac si quis aërem aquæ commiscere tentet ; quod nullo modo efficere possit, nisi per agitationem celerem et rapidam : hac enim ratione videmus illa corpora conjungi in spuma, aëre tanquam rapto ab aqua. Neque ineleganter additur, Proserpinam flores Narcissi in vallibus colligentem raptam fuisse : quia Narcissus a torpore sive stupore nomen sumit : atque tum demum spiritus ad raptum materiæ terrestris magis præparatus est et opportunus, cum coagulari incipit, ac veluti torporem colligere. Recte autem tribuitur honor ille Proserpinæ, qualis nulli uxori deorum, ut Ditis domina sit, quia ille spiritus plane omnia in illis regionibus administrat, stupido et quasi ignaro Plutone. Hunc autem spiritum æther, ac vis cœlestium (per Cererem adumbrata) infinita sedulitate elicere, atque sibi restituere contendit. Fax autem illa ætheris, sive tæda ardens in manu Cereris, proculdubio solem denotat, quia circa terræ ambitum luminis officio fungitur, atque maximi omnium esset ad Proserpinam recuperandam momenti, si omnino hoc fieri posset. Illa tamen hæret, et manet : cujus ratio sequitur accurate et excellenter proposita in pactis illis Jovis et Cereris. Primum enim certissimum est, duos esse modos spiritus in materia solida et terrestri cohibendi : alterum per constipationem sive obstructionem, qui est mera incarceratio et violen-

tia: alterum per ministrationem proportionati alimenti, atque id fit sponte et libenter. Postquam enim spiritus inclusus depascere incepit atque se alere, evolare protinus non festinat: sed veluti in terra sua figitur: atque hæc est degustatio Proserpinæ ex malo granato; quæ si non fuisset, jam pridem a Cerere, cum face illa sua orbem terrarum peragrante, abducta fuisset. Spiritus enim, qui subest metallis et mineralibus, compingitur fortasse præcipue per massæ soliditatem; qui autem in plantis est et animantibus, in corpore poroso habitat, et aperta effugia habet, nisi per illum modum degustationis libenter detineretur. Secundum autem pactum de semestri consuetudine non aliud est, quam elegans descriptio dispertitionis anni; cum spiritus ille, per terram perfusus, quoad res vegetabiles mensibus æstatis apud superiora degat, atque mensibus hiemis ad subterranea redeat. Quod vero attinet ad conatum illum Thesei et Pirithoi abducendæ Proserpinæ, id eo spectat, quod sæpius fiat, ut spiritus subtiliores qui ad terram in multis corporibus descendunt, neutiquam illud efficiant ut spiritum subterraneum exsugant, et secum uniant, et evehant; sed contra ipsi coagulentur, neque amplius resurgant; ut Proserpina per eos aucta incolis et imperio sit. De virga autem illa aurea, vix videmur sustinere posse impetum chemistarum, si in nos hac ex parte irruant; cum illi ab eodem lapide suo, et auri montes, et restitutionem corporum naturalium, veluti a portis inferorum, promittant. Verum de chemica, atque lapidis illius procis perpetuis, certo scimus theoricam eorum esse sine fundamento; suspicamur etiam practicam esse sine certo pignore. Itaque missis illis, de ist apostrema parabolæ parte hæc nostra sententia est. Nobis certe compertum est ex compluribus antiquorum figuris, eos conservationem atque instaurationem quadantenus corporum naturalium pro re desperata non habuisse, sed potius pro re abstrusa et quasi avia. Atque idem sentire hoc etiam loco videntur, cum virgulam istam inter infinita virgulta ingentis et densissimæ sylvæ collocârunt; auream autem finxere, quia aurum durationis tessera est: insitivam,

4

quia ab arte hujusmodi effectus sperandus est, non ab aliqua medicina, aut modo simplici aut naturali.

XXX. Metis, sive consilium.

NARRANT poëtæ antiqui Jovem cepisse in uxorem Metin, cujus nomen non obscure consilium significat: eam autem ex illo gravidam factam fuisse: quod cum ille sensisset, partum ejus nullo modo exspectâsse, sed utique eam devorâsse, unde et ipse prægnans factus sit: puerperium autem mirum fuisse; nam ex capite, sive cerebro Palladem armatam peperisse.

Hujus fabulæ monstrosæ et primo auditu insulsissimæ sensus arcanum imperii continere videtur, qua arte, scilicet, reges se versus consilia sua gerere soleant, ut auctoritas et majestas eorum non solum illibata conservetur, verum apud populum augeatur et extollatur. Nam reges se cum consiliis suis vinculo veluti nuptiali copulare et conjungere, et de rebus maximis cum eis deliberare, recto et prudente instituto consueverunt; idque majestatem eorum neutiquam imminuere haud abs re judicant: verum cum res jam ad decretum spectat, quod instar partus est, consilii partes non ultra tendere sinunt, ne acta ex consilii arbitrio pendere videantur. Verum, tum demum reges (nisi hujusmodi res sit ut invidiam a se derivare cupiant) quicquid a consilio elaboratum et veluti in utero efformatum est, in se transferre consueverunt, ut decretum et executio (quæ, quia cum potestate procedit et necessitatem infert, eleganter sub figura Palladis armatæ involvitur) ab ipsis emanare videatur. Neque satis est ut hoc ab auctoritate regum et eorum voluntate soluta, et libera, et non obnoxia, profectum videatur; nisi etiam hoc sibi reges sumant, ut ex capite eorum, id est, ex judicio et prudentia propria decreta nata existimentur.

XXXI. Sirenes, sive voluptas.

Fabula de Sirenibus ad perniciosas illecebras voluptatis recte, sed sensu vulgatissimo, transfertur. Nobis

autem videtur sapientia veterum, tanquam uvæ male calcatæ; ex quibus licet nonnihil exprimitur, tamen potissima quæque resident et prætermittuntur. Sirenes Acheloi et Terpsichores, unius ex Musis, filiæ fuisse narrantur: eæ primis temporibus alatæ erant: sed inito temere cum Musis certamine victæ, alis mulctatæ sunt. Ex pennis autem evulsis Musæ coronas sibi fecerunt: adeo ut ab eo tempore Musæ cum capitibus alatis procederent, præter unam Sirenum matrem. Mora autem Sirenum erat in insulis quibusdam amœnis: illæ vero e specula naves adventantes cum conspicerent, cantu navigantes primo detinebant, deinde alliciebant, exceptos autem necabant. Neque simplex erat cantilena, sed singulos modis maxime naturæ eorum convenientibus captabant. Tanta autem pestis erat, ut insulæ Sirenum etiam longe intuentibus alberent ex ossibus cadaverum inhumatorum. Huic malo remedium repertum est genere et modo duplex; alterum ab Ulysse, alterum ab Orpheo: Ulyssis sociis omnino aures cera obturari jussit; ipse, cum experimentum rei facere vellet, periculum autem depellere, se ad malum navis alligari voluit, interminatus, ne quis eum, licet rogatus, solveret: Orpheus vero, missus hujusmodi vinculis, clara voce deorum laudes cantans ad lyram, voces Sirenum retudit, et extra omne periculum fuit.

Fabula ad mores pertinet, atque minime obscura sane, nec tamen inelegans parabola videtur. Voluptates ex copia rerum ac affluentia; atque ex hilaritate sive exultatione animi proveniunt: illæ olim primis ipsis illecebris subito, et tanquam alatæ, mortales rapere solebant. Doctrina autem et eruditio hoc saltem effecit, ut animus humanus se nonnihil cohibeat, et exitum rei secum perpendat; itaque alas voluptatibus detraxit. Hoc autem in Musarum decus et honorem egregium cessit: postquam enim philosophiam contemptum voluptatum inducere posse nonnullorum exemplo patuit; statim res sublimis visa est, quæ animam veluti humo affixam attollat et evehat, et hominum cogitationes (quæ in capite vigent) pennatas et veluti æthereas faciat. Sola Sirenum mater pedestris, et sine alis mansit; ea proculdubio nil aliud est, quam doctri-

næ leves et ad jucunditatem inventæ et adhibitæ; quales videntur Petronio illi in pretio fuisse, qui postquam sententiam mortis accepisset, in ipsis atriis mortis delicias quæsivit, cumque etiam literas in solatium adhibere vellet, nil (inquit Tacitus) legit eorum, quæ ad constantiam faciunt, sed leves versus. Ex hoc genere est illud :

Catull. Eleg. v.

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus,
Rumoresque senum severiorum
Omnes unius æstimemus assis.

Et illud :

Jura senes nôrint, et quid sit fasque nefasque
Inquirant tristes, legumque examina servent.

Hujusmodi enim doctrinæ alas Musarum coronis rursus detrahere, et Sirenibus restituere velle videntur. Habitare autem perhibentur Sirenes in insulis, quia voluptates fere secessus quærunt, atque hominum cœtus sæpe vitant : Sirenum autem cantus omnibus decantatus est, ejusque pernicies et artificium varium : itaque interprete hæc non egent. Illud magis acutum de ossibus veluti clivis albentibus e longinquo visis : ex quo illud significatur, exempla calamitatum, licet clara et conspicua, contra voluptatum corruptelas non multum proficere. Restat de remediis parabola, non abstrusa ea quidem, sed tamen prudens et nobilis. Proponuntur enim mali tam callidi, et tam violenti remedia tria : duo a philosophia ; tertium a religione. Atque primus effugii modus est, ut quis principiis obstet, atque omnes occasiones, quæ animum tentare et solicitare possint, sedulo devitet : id quod obturatio illa aurium denotat ; atque hoc remedium ad animos mediocres et plebeios necessario adhibetur, tanquam ad comites Ulyssis. Animi autem celsiores etiam versari inter medias voluntates possunt, si decreti constantia se muniant : quin et per hoc, virtutis suæ experimentum magis exquisitum capere gaudent ; etiam voluptatum ineptias et insanias perdiscunt, potius contemplantes quam obsequentes : quod et Salomon de se professus est, cum enumerationem voluptatum, quibus difflue-

bat, ea sententia claudat: *Sapientia quoque perseveravit mecum.* Itaque hujusmodi heroës inter maximas voluptatum illecebras se immobiles præstare, atque in ipsis earum præcipitiis se sustinere queant; tantum, ad Ulyssis exemplum, interdictis perniciosis suorum consiliis et obsequiis, quæ animum maxime omnium labefactare et solvere possint. Præstantissimum autem in omni genere est remedium Orphei; qui laudes deorum cantans et reboans, Sirenum voces confudit et summovit: meditationes enim rerum divinarum voluptates sensus non tantum potestate, sed etiam suavitate, superant.

NOVA ATLANTIS.

OPUS IMPERFECTUM.

LECTORI S.

FABULAM hanc Novæ Atlantidis *eo animo confinxit honoratissimus auctor, ut in ea modulum quendam et descriptionem collegii, ad interpretationem naturæ, et operum magnitudinem ac potentiam, instituti, exhiberet: idque nomine Domus Salomonis, sive Collegii operum sex dierum, insigniret. Atque eousque sermonis filum produxit, donec hoc conficeret. Modulus (fateor) pro more poëtices, grandior et celsior est, quam qui in omnibus imitationi pateat; veruntamen in plerisque industria hominum sibi non diffidat. In animo etiam habuit, hac ipsa in fabula, librum* De legibus, sive de optimo civitatis statu, *exarâsse: sed cum opus hoc prolixum futurum prævideret; necnon historiæ naturalis colligendæ, aliarumque* Instaurationis *partium contexendarum (quas longe potiores duxit) desiderio abriperetur; hic pedem fixit. Hæc habui in mandatis; lege, et vale.*

GUIL. RAWLEY.

NAVIGAVIMUS e Peruvia, ubi per annum integrum commorati sumus: petebamus autem Chinam, et Japoniam; commeatum in duodecim menses nobiscum portantes; atque per spatium quinque mensium, et amplius, ventis secundis ab ortu flantibus, licet lenioribus et remissioribus, usi sumus. Tum vero vertit se ventus, et ab occidente per multos dies constanter spi-

ravit; adeo ut progredi lente admodum possemus, atque de reditu quandoque cogitaremus. Sed tunc rursus orti sunt austri fortes et vehementes, cum inclinatione nonnulla in orientem; qui nos (quantum fieri potuit) contra nitentes, versus septentrionem compulerunt: quo tempore commeatus noster (etsi parce admodum eum distribuissemus) penitus absumptus. Itaque, cum nos ipsos in medio vastissimæ per universum orbem aquarum eremi positos videremus absque commeatu, perditos nos plane putabamus, et mortem propinquam expectabamus. Attamen corda nostra, et voces ad Deum in cœlis levavimus; qui mirabilia sua in profundis monstrat; eum precantes, pro misericordia sua, ut, quemadmodum in principio congregationes aquarum mandavit, et aridam apparere fecerat; ita nunc quoque terram nobis ostenderet, ne periremus. Contigit autem, ut die sequente, sub vesperi, intra modicam distantiam, cerneremus, septentrionem versus, tanquam nubes spissas: quæ nobis de terra spem injecerunt, satis gnaris, tractum illum maris australis penitus incognitum fuisse; atque insulas, et continentes, adhuc non detectas, complecti potuisse. Itaque cursum, tota illa nocte, eo direximus, ubi terra se, ut conjiciebamus, ostenderat: atque illucescente die postero manifestum fuit, id, quod videramus, terram revera fuisse, depressam quidem et sylvosam: quod eam magis obscuram monstraverat. Atque post sesqui-horæ navigationem portum tutum appulimus; portum urbis cujusdam, non magnæ quidem, sed pulchre extructæ, et quæ, ex qua parte mare spectabat, elegantiam magnam præ se tulit. Nos vero singula momenta tarda æstimantes, quibus a terra abessemus, ad littus properavimus, et ad descensum in terram nos comparavimus. Confestim autem vidimus nonnullos ex populo urbis, cum bacillis in manibus, qui nutu et signis nos in terram descendere prohibuerent: absque tamen clamoribus, aut ferocia. Unde haud parum contristati, quid faciendum esset apud nos deliberamus. Interim perrexit versus nos scapha haud magna, octo circiter viros vehens; quorum unus in manu gestabat baculum ex arundine lutea, ad utrunque finem cæruleo colore imbutum; qui navem nostram

fidenter conscendit. Cumque vidisset unum e nostris obviam illi prodeuntem, e sinu extraxit rotulum quendam pergamenæ (sed pergamena nostra paulo flavioris, atque ad instar foliorum codicillorum splendentis, alias autem mollis satis et flexibilis) eique in manum dedit, qui primus e nostris se obtulerat. In quo rotulo, lingua Hebraica prisca, Græca quoque prisca, Latina satis pura, et Hispanica, scripta erant hæc verba: "In "terram ne descendatis; nedum quispiam e vestris. "Quin et discessum ab his oris maturate, intra sexde-"cim dies, nisi licentia vobis diutius morandi conce-"datur. Interea, si aqua vobis opus sit dulci, aut "commeatu, aut medicina, et curatione pro ægrotis, "aut si navis vestra reparatione indigeat, singula, qui-"bus caretis, in scriptis exhibete. Nos autem officiis "ullis misericordiæ vobis non deerimus." Rotulus iste sigillo firmatus erat ex alis Cherubim, minime expansis, sed deorsum pendentibus, et juxta eas cruce. Hoc tradito, minister ille discessit, et unum ex famulitio suo nobiscum reliquit, qui responsum nostrum reportaret. Cum jam apud nos de hac re deliberaremus, timidi et anxii hærebamus. Arceri a descensu in terram, et moneri de præpropero nostro discessu, male nos afflixerunt. Contra, cum videremus populum illum linguas externas callere, tantaque humanitate præditum esse, consolationi nobis erat non exiguæ: ante omnia, signum crucis, instrumento appositum, singulari gaudio nos affecit, tanquàm salutis augurium manifestum. Responsum a nobis est lingua Hispanica, navem nostram satis commode se habere, quandoquidem malacias, et ventos contrarios potius experti essemus, quam tempestates: quantum ad ægrotos nostros, eos plurimos esse, quin et graviter laborantes, ita ut nisi descensus in terram illis permitteretur, de vita periclitarentur. Alia, quibus carebamus, speciatim exhibuimus, addentes, adesse nobis merces pauculás, quas si eis emere placeret, necessitatibus nostris subveniri posse, ne illis oneri essemus. Obtulimus servo præmium exiguum in ducatis, et holoserici charmosyni parcellam, quæ ministro superiori offerretur; sed ille non accepit, imo

vix aspicere sustinuit: atque ita in alia parva scapha, quæ ad eum missa fuit, discessit.

Tribus plus minus horis elapsis postquam servus responsum nostrum accepit, lembo versus nos devectus est vir (ut videbatur) ex magistratibus. Indutus erat toga cum manicis amplis, ex cameloto, coloris cærulei pulcherrimi, splendidioris multo, quam nos in Europa habemus: tunica interior viridis erat; et similiter galerus ejus, qui factus erat in figuram turbani, eleganter compositi, neque prægrandis, qualia solent esse Turcica; atque capillorum suorum cincinni infra oram turbani dependebant. Vir sane aspectu venerabilis. Vectus est in lembo, aliqua ex parte inaurato, quatuor solummodo viris, in eodem lembo, comitatus. Alius autem a tergo sequebatur, in quo erant viri circiter viginti. Quamprimum intra spiculi jactum venisset, signis quibusdam e lembo moniti sumus, ut aliquos e nostris ad illum mitteremus. Id quod statim fecimus in navis nostræ scapha; virum ex nostris (uno excepto) primarium mittentes, et quatuor cum illo. Cumque circiter sex virgatas a lembo abessemus, jubebant ut nos sisteremus, nec propius accederemus. Quod et fecimus. Tum vero vir, quem modo descripsi, in pedes se erexit, et alta voce Hispanice interrogavit; num Christiani estis? Respondimus; Christianos nos esse: minus metuentes, quia signum crucis in instrumento illo videramus. Ad quod responsum, dexteram ille versus cœlum sustulit, et deinde leniter ad os suum adduxit; qui gestus in usu illis est cum Deo gratias agunt. Tunc autem perrexit; "Si jurabitis (unusquisque vestrûm) per merita Servatoris, piratas vos non esse: nec sanguinem humanum effudisse, sive jure, sive vi, intra spatium quadraginta dierum, ultimo elapsarum, licentiam obtinebitis in terram descendendi." Respondimus, paratos nos omnes esse ad illud juramentum præstandum. Unde unus e comitatu ejus, qui videbatur notarius esse, illud in scriptum redegit. Quo facto, alter e comitatu viri illius primarii, qui in eodem lembo vehebatur, postquam dominus in aurem ei quidpiam locutus esset, alta voce

dixit: "Dominus meus hoc vobis notum esse velit, "non ex superbia, aut fastu esse, quo minus navem "vestram conscendat; sed, quia ex responso vestro "innotescit plurimos inter vos se male habere, a con- "servatore sanitatis in urbe monitus erat, ut ad aliquam "distantiam colloqueretur." Submisso capite nos inclinavimus, et respondimus; servos ejus humillimos nos omnes esse; magnoque honori ducere, et singulari suæ humanitati tribuere, id quod jamdudum factum esset: sed sperare nos, morbum illum, quo ægroti nostri laborant, contagiosum minime esse. Ita vir ille primarius reversus est. Paulo post adfuit notarius, et navem nostram conscendit; in manu sua fructum quendam ejus regionis tenens, aurantio non absimilem, verum colore magis in coccineum vergente, qui odorem spirabat suavissimum. Illum (ut videtur) gestabat, ut ei contra contagionem antidoti vice esset. Exhibuit autem nobis juramentum: per Jesum Dei filium, et merita ejus; ac deinde nobis dixit, postero die, ante solis exortum, affuturum, qui nos accerseret, ac ad domum peregrinorum perduceret, ubi præsto nobis essent, quæcunque necessaria, sive pro ægrotis, sive pro sanis. Sic a nobis discessit: cumque ei aureos aliquos obtulissemus, subridens dixit: se binum salarium pro una opera accipere non debere. Quorum verborum (ut arbitror) is sensus erat, quod salarium e publico ob operam suam reciperet. Nam (ut postea intellexi) officiarium, qui præmia accipit, hominem bini salarii vocant.

Postero mane diluculo accessit ad nos minister ille, qui primus cum arundine sua nos adierat, et retulit: se venisse, ut ad domum peregrinorum nos deduceret: se autem horam anticipâsse, ut commoditatem integri diei ad negotia nostra haberemus. "Si autem (inquit) "mihi auscultabitis, primo mecum aliquos vestrûm "mittetis, qui locum circumspiciant, et quomodo op- "time ad vos recipiendos accommodari possit: postea "autem ægrotos vestros accersetis, et reliquos, quos in "terram descendere vultis." Gratias ei egimus, et diximus, curam hanc, quam pro peregrinis miseris

suscepit, Deum pro certo remuneraturum. Itaque sex e nostris eum comitati sunt. Præiit ille, et respiciens ad nos, dixit perhumane certe: se servum nostrum tantummodo esse; et viæ ducem. Duxit autem nos per tres plateas, pulchras admodum: atque per totam, quam pertransivimus, viam haud pauci e populo ad utrumque latus congregati sunt, ordine stantes; verum more adeo civili, ut viderentur non tam ad otiosum spectaculum convenisse, quam ut adventum nostrum gratularentur. Multi autem ex iis, cum incederemus, brachia sua paululum aperuerunt: quo gestu utuntur cum adventum alicujus sibi gratum esse significare volunt. Domus peregrinorum ædificium est speciosum et spatiosum, exstructum ex lateribus, nostris colore paulo magis purpureis; cum fenestris decoris, aliquibus ex vitro, aliquibus autem ex panno linteo delicato, oleo intincto. Deduxit nos primo in cœnaculum satis elegans, super gradus locatum: tunc autem a nobis quæsivit: quot numero essemus? et, quot e nostris ægroti? Respondimus: universum numerum, tam sanorum, quam ægrotorum, esse ad unum et quinquaginta homines: ex quibus ægroti erant septendecim. Rogavit nos, ut aliquantisper præstolaremur, dum ad nos rediret. Quod post horam circiter fecit. Tum vero adduxit ad cubicula visenda, quæ nobis parata erant, numero novendecim: computatione scilicet inita (quemadmodum videtur) ut quatuor ex illis cubiculis, quæ reliquis nonnihil præstabant, quatuor ex primariis nostris exciperent, in quibus seorsum cubarent; reliquorum quindecim singula binis assignarentur. Cubicula elegantia erant, et lucida, nec non supellectili satis lauta ornata. Tum demum in porticum longam divertimus; qualia solent esse dormitoria monachorum; ubi ostendit nobis, per latus unum integrum (nam latus adversum nihil aliud erat, quam paries, et fenestræ) cellas septendecim, nitidas, partitiones habentes ex cedro. Quæ porticus, cum cellis, numero quadraginta (multo scilicet pluribus, quam nobis opus erat) instituta erat ad usum infirmorum. Simulque monuit, quod quamprimum aliquis ex ægrotis convalesceret, transferri

posset e cella in cubiculum. Ad quem usum parata erant decem alia cubicula, præter illa, de quibus ante diximus. Hoc facto, in cœnaculum nos reduxit, et attollens paululum arundinem suam (quod in more illis erat, quoties ministri mandata superiorum referunt) ita ad nos locutus. "Notum vobis facio, consuetudinem "regni hujus postulare, ut post diem instantem, et "crastinum (quos vobis ad transferendos e navi homines, "et res vestras, permittimus) contineatis vos ipsos intra "fores hasce in triduum. Veruntamem hoc vos non "perturbet, neque propterea intra carcerem vos com-"pingi existimate: sed potius indultum hoc esse, quo "ab itinere vestro spiritus recreetis et reficiatis. Nul-"lius rei egebitis: quin et sex famuli assignati sunt, "qui vobis ministrent, et negotia vestra expediant." Gratias ei egimus cum omni affectu et humilitate; et diximus: "Deus proculdubio in hac terra manifesta-"tur." Obtulimus ei etiam viginti aureos, sed ille quoque subridens, hoc solum dixit: "Quid, vultis "me esse hominem bini salarii?" Sic abiit. Paulo post, prandium nostrum allatum est: quod certe satis lautum, et salubrem victum, tam respectu ciborum, quam potus, exhibuit: meliorem certe et uberiorem, quam pro modulo collegii ullius, quantum novi, in Europa. Potus erat trium generum: unumquodque eorum bonum et salubre: vinum ex uvis: potus ex granis, qualis est apud nos cerevisia, sed clarus et limpidus: et siceræ genus ex fructu quodam ejus regionis confectum, potus sane gratissimus, et miri refrigerii. Allata etiam est nobis magna copia aurantiorum illorum coccineorum, in usum ægrotorum: aiebant enim, ea præsens et efficax esse remedium contra ægritudinem in navigatione contractam. Præterea, pyxidem nobis tradidit, pillulis albescentibus sive cineritiis, plenam: monuitque ut ægroti nostri unam earum, singulis noctibus, in introitu lecti, sumerent: quas dixerat sanitatem eorum acceleraturas. Proximo die, cum a labore et opere circa vecturam hominum, et rerum nostrarum e navi, requievimus, visum est mihi, socios nostros in unum convocare: cum autem convenissent, ita eos allocutus

sum: "Amici mei carissimi, noscamus nos ipsos, et "quo loco res nostræ sint. Viri sumus, in terram pro-"jecti e mari, sicut Jonas e ventre balenæ, cum in alto "veluti sepulti essemus. Jam vero, licet terram rur-"sus calcamus, inter vitam tamen et mortem medii "consistimus. Etenim fines, et veteris, et novi orbis, "prætervecti sumus. Atque utrum nobis Europam "rursus conspicere dabitur, soli Deo notum. Miraculo "quodam huc advecti sumus, atque a miraculo prope "aberit, si hinc abvehamur. Quocirca, salutem præ-"teritam, ac pericula præsentia et futura animo reco-"lentes, ad Deum nos convertamus, corda levemus, et "vias nostras singuli corrigamus. Præterea ad popu-"lum Christianum, pietatis et humanitatis plenum, "venimus: curemus (quæso) ne illam faciei confusio-"nem super nos inducamus, ut coram illis vitia nostra, "aut malos mores palam faciamus. Adhuc restat am-"plius: illi enim (etsi sub humanitatis forma) nos "hujusce domus claustris ad triduum concluserunt, "quis novit, numnam hoc faciant, quo morum nostro-"rum experimentum sumant: quos si repererint pravos, "confestim exulare nos jubebunt; sin probos, moram "hic longiorem indulgebunt: quos enim assignârunt, "famuli isti, quidni etiam speculatorum vices agant? "Itaque, propter amorem Dei, atque si charum nobis "sit bonum animarum et corporum nostrorum, ita nos "geramus, ut et pacem cum Deo habeamus, et gra-"tiam in oculis populi hujus inveniamus." Socii nostri una voce mihi de iis, quæ admonueram, gratias egerunt, promiseruntque sobrie se et modeste victuros, absque scandalo vel minimo. Itaque tres illos dies læti, et curis vacui, peregimus, nihil soliciti de eo, quod nobis post triduum illud contingere posset: quo etiam dierum curriculo assidue propter convalescentiam ægrorum nostrorum exhilarati sumus; qui se, veluti in probaticam aliquam, divina sanandi virtute præditam, missos existimabant: tam celeriter siquidem et constanter convalescebant.

Crastino post illud triduum elapsum venit ad nos homo novus, quam antea non videramus, veste cœrulea

amictus, quemadmodum et prior, nisi quod turbanum ejus album esset, cum cruce parva rubea in vertice. Habuit etiam liripipium circa collum, ex linteo purissimo. Sub introitum suum paululum se inclinavit, et brachia sua nonnihil explicavit. Nos vero eum resalutavimus modo admodum humili et submisso, ab ore ejus sententiam, vel vitæ, vel mortis exspectantes. Postulavit, ut cum paucis aliquibus hominum nostrorum colloqueretur. Itaque sex tantum manserunt, cæteri se subduxerunt. Tum ille: " Ego quidem domus hujus peregrinorum officio præpositus sum; vocatione autem presbyter Christianus. Itaque jam " accessi, ut operam meam vobis in omnibus præstarem, tanquam peregrinis, sed præcipue tanquam " Christianis. Nonnulla habeo, quæ vobis referam, " quæ (ut arbitror) non illibenter audietis. Status iste " licentiam vobis dedit per sex septimanas ulterius " commorandi. Neque vos conturbet, si quidem negotia vestra spatium amplius postulent: nam neque " lex ipsa regni in hac parte rigida est; tum vero minime dubito, quin et ipse vobis comperendinationem " temporis istius, prout res vestræ flagitabunt, procurare possem. Quin et insuper narro vobis domum " hanc peregrinorum isto tempore sat ditescere, et pecunia numerata bene instrui: reditus enim suos accumulavit jam per septem et triginta annos: tot enim " effluxerunt, ex quo peregrinus aliquis ad has partes " appulerat: itaque de impensis vestris soliciti ne sitis. " Sumptus, quamdiu hic manseritis, e publico ærario " ministrabitur: neque vel punctum temporis, hujus " rei causa, de mora vestra decedet. Quantum vero " ad merces, quas adduxisse dicitis, nullæ vobis imponentur conditiones duræ, sed justis pretiis eas vendetis, valorem earum accipientes, vel in mercibus aliis, " vel in auro et argento: nostri enim nihil interest. " Sin vero quicquam sit, quod a statu isto petere " velitis, illud nos ne celetis. Reperietis enim nos " responsum tale relaturos, quo vultus vester minime " decidat, aut contristetur. Hoc tantum vobis edico, " ne quis vestrûm karanna longius (illa apud eos sesqui-

"milliari æquivalet) a mœniis urbis abscedat, sine "licentia speciali." Respondimus, postquam nos vicissim intuiti essemus, gratiosam hanc et quasi paternam benignitatem admirantes, non habere nos, quod diceremus, cum et gratiis agendis verba non suppeterent, et prænobilis ejus et inopinata munificentia omnia, quæ a nobis petenda essent, præoccupâsset. Nos certe cogitationem illam subire, quasi effigiem salutis æternæ in cœlis ante oculos haberemus: siquidem, qui paulo ante in faucibus mortis constituti eramus, adductos jam esse in locum, ubi consolationes perpetuæ et nil aliud spirant. Quantum ad mandatum nobis impositum, obedientiam summam præstituros, etsi fieri non posset, quin corda nostra ardentissimo sanctam illam et felicem terram ulterius visendi desiderio inflammarentur. Adjecimus, linguas prius faucibus nostris adhæsuras, quam nos mentionem vel personæ ejus venerandæ, vel gentis hujus universæ, in precibus nostris omitteremus. Supplicavimus etiam ei, ut nos in numero servorum suorum, verorum merito et fidorum, reputaret, jure non minore, quam quo unquam mortales mortalibus devincti fuerint: itaque nos ipsos, et omnia nostra ad pedes ejus humiliter projicere. Dixit, sacerdotem se esse, et sacerdotis mercedem exspectare: id est, fraternum amorem nostrum, et bonum animarum et corporum nostrorum. Ita a nobis discessit, non sine lacrymis, præ teneritudine animi obortis; nos quoque reliquit gaudio et affectu gratitudinis confusos et perculsos, atque invicem dicebamus, nos venisse in terram quandam angelorum, qui nobis quotidie apparebant, et consolationibus præveniebant, quas ne cogitare quidem potuissemus, nedum exspectare.

Die proximo, horam circiter decimam matutinam, denuo nos invisit præpositus: et post salutationes utrinque factas dixit familiariter: se venisse, ut nos visitaret, et tempus nobiscum tereret. Tum cathedram poposcit, et consedit. Nos autem, numero decem (nam cæteri aut inferiores erant, aut foras abierant) circa eum sedimus: ac deinde ita exorsus est. "Nos de insula "hac Bensalem (ita enim eam vocant lingua sua) hoc "habemus, quod ob situm insulæ nostræ solitarium,

" et leges peregrinantibus e nobis impositas de terra hac " celanda, et raram exterorum admissionem in regionem " nostram, nobis quidem maxima pars orbis habita- " bilis nota sit, ipsi vero aliis penitus simus incogniti. " Itaque cum quæstiones illis aptiores sunt, qui minus " nôrunt, consentaneum est magis, ut vos me interro- " getis, quam ut ego vos." Respondimus: nos illi gratias maximas referre, quandoquidem hanc nobis licentiam indulgeret: tum ex iis, quæ jam observavimus, facile nos conjicere, non esse rem in mundanis cognitu digniorem, quam statum et conditionem terræ hujus felicissimæ. Sed ante omnia (diximus) cum ab extremis terræ oris jam convenerimus, nec non in regno cœlesti nos olim conventuros speremus (eo quod utrinque Christiani simus) scire avemus, quandoquidem terra ista in tantum dissita sit, et vastis et incognitis maris tractibus divisa, a terra illa, in qua Servator noster, dum in carne fuit, versabatur: quis tandem hujus gentis apostolus, et quibus modis ad fidem conversa fuerit? Facile erat, ex vultu ejus perspicere, gratam illi imprimis fuisse hanc quæstionem nostram: " Cor meum (in- " quit) vobis mirifice attraxistis, quod quæstionem " hanc primo in loco proponitis: indicat enim, vos " quærere primum regnum Dei: atque libenter, et bre- " viter postulato huic vestro satisfaciam."

" Annos circa viginti ab ascensione Domini factum " est, ut conspiceretur a populo Renfusæ (urbis mari- " timæ ad orientalem plagam regionis nostræ sitæ) " noctu (nox autem erat nubila, sed placida) juxta " mille passus a littore, columna lucis præalta; non " figura pyramidali, sed veluti cylindri, e pelago versus " cœlum erecta, et in vertice ejus crux lucis ampla, " corporæ columnæ aliquanto splendidior. Ad specta- " culum hoc tam mirabile congregatus est (ut fit) po- " pulus urbis super arenas maris, et stabat paulisper " attonitus: verum paulo post scaphis parvis plurimi se " commiserunt, ut rem tanti stuporis propius inspice- " rent. Verum, postquam scaphæ intra sexaginta cir- " citer a columna virgatas advenissent, ecce omnes su- " bito se sistebant, nec ulterius procedere poterant: " ita tamen, ut in circuitu movere, sed non accedere

"propius liceret: adeo ut scaphæ veluti in theatro sta-"rent, lucem hanc tanquam scenam cœlestem specta-"turæ. Evenit autem forte fortuna, ut in scapharum "una adesset quispiam ex sapientibus nostris, societa-"tis nimirum domus Salomonis: quæ domus sive col-"legium (frates mei carissimi) oculus plane est hujusce "regni; qui postquam aliquandiu columnam hanc, una "cum cruce, attente et devote contemplatus esset, in "faciem se prostravit, et dein se in genua erigens, ma-"nusque ad cœlum attollens, hujusmodi preces fudit.

"*Domine Deus cœli et terræ; ex gratia tua speciali "ordinis nostri hominibus dignatus es opera tua creationis, "et eorum secreta nosse; atque dijudicare (quantum ge-"nerationibus hominum datur) inter miracula divina, "opera naturæ, effectus artis, et illusiones dæmonum, "cum imposturis omnimodis. Agnosco et testor coram hoc "populo, rem hanc, quam ante oculos intuemur, esse di-"gitum tuum, et miraculum verum. Quoniam autem e "libris nostris didicimus, miracula nunquam a te edita, "nisi ob finem aliquem divinum, et excellentem (etenim "leges naturæ leges tuæ sunt, a quibus nisi magnam ob "causam minime recedis) humillime obsecramus, ut sig-"num hoc magnum nobis fortunes, atque ejus interpretatio-"nem et usum in misericordia concedas; id quod, dum "idem ad nos mittas, tacite et secreto polliceris.*

"Postquam ita precatus est, continuo scapham, in "qua vehebatur, solutam sensit et mobilem, cæteris "adhuc veluti ligatis manentibus. Illud in signum "certum licentiæ appropinquandi interpretatus, sca-"pham fecit placide, et cum silentio, versus columnam, "remigio impelli. Verum antequam ad illam pervenis-"set, columna cum cruce lucis dissipata est, et se un-"dique tanquam in firmamentum quoddam stellarum "multarum vertit: quæ etiam et ipsæ brevi evanue-"runt: neque aliud restabat spectandum, præter arcam "quandam parvam ex cedro, siccam quidem, neque "aqua ullatenus madefactam, etsi nataret. In parte "autem ejus priore versus sapientem, ramus palmæ, "exiguus quidem et viridis, ..escebat. Is postquam "plurima cum veneratione arcam in scapham suam re-"cepisset, ecce arca sponte se aperuit, in qua reperti

" sunt, liber et epistola: uterque in membrana pura
" scriptus, et sindonibus linteis involutus. Liber con-
" tinebat canonicos libros universos Veteris et Novi Tes-
" tamenti, prout vos illos habetis (etenim satis scimus
" quos libros ecclesiæ apud vos recipiunt) atque apo-
" calypsis ipsa, et nonnulla alia ex Novi Testamenti
" scriptis, quæ eo tempore edita non erant, nihilominus
" eo libro continebantur. Quod vero ad epistolam,
" illa in hæc verba scripta erat.

" *Ego Bartholomæus, servus Altissimi et apostolus Jesu*
" *Christi, monitus sum ab angelo, qui in visione gloriæ*
" *mihi apparuit, ut arcam hanc maris fluctibus committe-*
" *rem. Itaque testor, et annuntio, ei populo, ad quem*
" *Deus ordinaverit hanc arcam appellere; eo ipso die ad*
" *eos venire, salutem, et pacem, et bonam voluntatem a*
" *Patre, et Domino Jesu.*

" Præterea in duobus his scriptis, tam libro, quam
" epistola, operatus est Deus miraculum insigne, illi,
" quod apostolis ostendit (dono originali linguarum)
" non dissimile. Etenim, cum eo tempore in hac terra
" viverent Hebræi, Persæ, et Indi, præter ipsos indige-
" nas, singuli in libro illo, ac epistola, legerunt, ac si
" in lingua cujusque propria scripta fuissent. Hoc
" pacto (fratres mei) servata est hæc terra ab infideli-
" tate (quemadmodum et reliquiæ mundi veteris serva-
" tæ fuerint ab aquis) per arcam, ope apostolicæ et
" miraculosæ evangelizationis sancti Bartholomæi."
Atque hic loqui desiit, quando nuncius quidam venit, qui eum accersivit. Sicque eo colloquio nihil aliud intervenit.

Die postero, statim a prandio, rursus ad nos venit præpositus; seque excusavit, dicens, se pridie a nobis subito et inopinato avocatum, nunc vero rediisse, ut illud compensaret, tempusque nobiscum una insumeret, si modo gratum nobis consortium ejus aut colloquium fuerit. Respondimus, Imo illud tam gratum nobis accedit, ut nec miseriarum præteritarum, nec periculorum futurorum memores simus, quamdiu colloquio ejus fruamur. Addidimus, existimare nos horam unam, sermones cum illo conserendo insumptam, annis integris

vitæ nostræ prioris præstare. Inclinavit se paululum, et postquam consedissemus, dixit: "Bene habet, quæstiones vestræ sunt." Tum unus e nostris, parva interposita mora, ita dixit: esse rem quandam, cujus cognoscendi quidem avidi, interrogandi autem timidi essemus, ne forte nimio plus præsumpsisse videremur: veruntamen singulari ejus erga nos humanitate confirmatos propenendi libertate usuros, humillime obtestantes, ut si responsione vix dignaretur, quæstioni tamen ignosceret, licet eam rejicerit. Dixit; nos observâsse satis et memoria adhuc tenere, verba illa ab ipso prolata, terram hanc felicem, in qua jam pedem figimus, paucis admodum cognitam esse, atque nihilo secius plerasque orbis nationes satis nôsse: id quod verum esse plane perspiciebamus, quandoquidem linguas Europæ callerent, et res nostras in plurimis intelligerent, cum nos e contra in Europa, post tot et tam remotas navigationes, hac ætate postrema susceptas, nihil prorsus de hac insula inaudiverimus. Hoc mirari satis non posse, cum nationes omnes, aut per peregrinationes in partes exteras, aut per adventus exterorum ad eas, sibi invicem innotescant. Licet autem, qui in natione extera perigrinatur, plus notitiæ et informationis visu nanciscatur, quam domi manens a peregrinante, auditu solo, addiscere possit; attamen, utroque modo, notitiam mutuam, aliqua ex parte, haberi posse. Verum quantum ad hanc insulam, nunquam nova ad nos allata de alicujus navis ab ea ad oras nostras appulsu, nedum ad littora Europæ, neque ad littora Indiarum, occidentalis aut orientalis: neque aliquid accepisse de navi ulla, cujuscunque ea populi sit, quæ a terra hac redierit. In hoc autem illud, quod admirationem movet, non consistere, situm enim ejus (ut dominatio sua dixerat) in tam vasti pelagi conclavi secreto, huic rei in causa esse posse; verum ut illi contra notitiam linguarum, librorum, rerum haberent, gentium ab iis tam immensis spatiis dissitarum, id omnem admirationem superare, neque nobis quomodo fieri hoc possit, ullo modo in mentem venire: nobis siquidem divinarum mentium et potestatum, non autem hominum quorumvis conditio-

nem videri, ut ipsæ occultæ et invisibiles lateant, cæteris interim illarum visui patentibus, et velut in aprico positis. Ad hæc verba præpositus placide subrisit, et dixit: non sine causa veniam nos hujus quæstionis petere, siquidem innuere, ac si terram hanc non aliam, quam terram magorum, duceremus, quæ spiritus aëreos in omnes partes emitteret: quorum ope et famulitio quæcunque in aliis regionibus gererentur pernosceret. Omnes uno ore humiliter respondimus, vultu tamen ita composito, ut eum non alias, quam joco, hoc dixisse præ nobis ferremus: nos sane facile in eam cogitationem venire, esse aliquid in hac natione plane supernaturale; illud tamen potius angelicum, quam magicum, ducere: verum ut perspicue apud dominationem suam eloqueremur, quid tandem illud fuerit, quod scrupulum hunc, ne quæreremus, injecisset, nihil ex hac re sapuisse, sed quoniam in sermone præterito eum innuisse memineramus, gentem istam de silentio erga peregrinos per leges cavisse. Ad hoc respondit: "Recte quidem meministis: itaque in iis, quæ proferre apud vos instituo, nonnulla reservanda sunt, quæ omnino revelare licitum non est: haud pauca tamen supererunt, quæ satisfactionem vobis abunde præstabunt.

"Intelligetis igitur (id quod vobis fortasse vix credibile videbitur) ter mille circiter abhinc annis, aut paulo plus, navigationes orbis terrarum (præsertim in regiones remotas) majores fuisse, et magis strenue susceptas, quam hodierno die. Ne existimetis, nescire me, quantum apud vos creverint navigationes intra annos centum et viginti proxime elapsos: satis mihi hoc cognitum. Et tamen, majores (inquam) fuerunt, eo tempore, quam nunc. Sive conservatio illa reliquiarum humanis generis, per arcam, a diluvio universali hanc navigandi confidentiam hominibus indiderit, sive aliud quid in causa fuerit. Sed utcunque, hoc, quod dico, verum est. Phœnices, ac præcipue Tyrii, magnas habebant classes. Similiter habebant et Carthaginienses, colonia ipsorum, quamvis ad occidentem magis sita sit. Ab oriente vero, classes Ægyptiorum, et Palæstinæ, potentes erant, et numerosæ.

" China autem, et Atlantis magna (quam vos Ame-
" ricam vocatis) quæ nunc yuncas tantum et canoas
" habent, vi magna abundabant, illis diebus, navium
" grandiorum. Insula hæc nostra (ut ex fidelibus ejus
" ætatis historiis plane liquet) instructa tum fuit navibus
" mille quingentis, iisque fortibus, et magna capacita-
" tis. De hoc, quod loquor, apud vos exigua admo-
" dum, aut nulla est memoria, at nobis pro certo cog-
" nitum est.

" Eo etiam tempore, ad insulam hanc naves et carinæ
" earum omnium, quas modo nominabam, nationum
" appulerunt. Atque, ut fieri solet, naves illæ præter
" populares suos vehebant multos ex aliis regionibus,
" quæ ipsæ maritimæ non erant; veluti Persas, Chal-
" dæos, Arabes; ita ut omnes fere nationes potentes et
" celebres locum hunc adierint: ex quibus nonnullas
" habemus stirpes, et tribus tenues, usque in hodier-
" num diem. Quod vero ad naves nostras attinet, in
" omnes propemodum oras navigârunt, tam ad fretum
" vestrum, quod columnas Herculis appellatis, quam
" ad alias, tum Mediterranei, tum Atlantici maris, re-
" giones: veluti ad Paguinum (civitatem in China
" antiquissimam) quæ eadem est cum Cambalu, et
" Quinze, ad orientale pelagus sita, non procul a finibus
" Tartariæ orientalis.

" Eodem præterea tempore, et seculo integro inse-
" quente, aut amplius, populi magnæ Atlantidis poten-
" tes admodum erant. Etsi enim narratio et descriptio,
" a viro magno vestri orbis facta (scilicet, progeniem
" Neptuni sedes suas ibi fixisse) tum de magnificis,
" templo, palatio, urbe, et colle, quin et de multipli
" cibus pulchrorum et magnorum fluviorum spiris (quæ,
" tanquam totidem torques, templum illud et urbem
" cingebant) ac denique de grandibus illis insignibus
" ascensus, per quos ad eadem perveniebatur, veluti
" per scalam quandam cœli, sit fabulosa et poëtica: hoc
" tamen veritatis immiscetur, regionem illam Atlantidis,
" tam illam Peruviæ, tunc Coyam vocatam, quam illam
" alteram regni Mexicani, tunc dictam Tirambel, reg-
" na fuisse armis, classe, et opibus, potentia et superba.
" Tam (inquam) potentia, ut eodem tempore (vel sal-

" tem intra spatium decem annorum) duas magnas ex-
" peditiones navales susceperint: hi nimirum de Tirambel, per Atlanticum mare, usque ad mare Mediterraneum, illi autem de Coya per mare Australe, usque ad hanc insulam nostram. De priore autem expeditione videtur auctor ille vester aliquid a sacerdote Ægyptio, quem citat, hausisse. Pro certo enim expeditio talis fuit. Utrum vero Athenienses antiqui illi fuerint, qui copias illas repulerunt et profligârunt, atque hæc eis gloria tribuenda, non habeo quid dicam: illud extra omnem dubitationem, nec navem, nec virum, unquam ab ea expeditione rediisse, neque meliore fortuna usa esset classis illa Coyæ, quæ nos invasit, nisi in hostes clementiores incidisset. Etenim rex insulæ hujus (nomine Altabin) vir prudens, et imperator in bello optimus, cui tum hostium, tum propriæ vires, satis exploratæ erant, ita rem gessit, ut copias eorum terrestres, postquam in terram descendissent, a classe eorum intercluderet, atque veluti indagine utrasque copias cingeret majori exercitu, quam illorum fuit, et terrestri et navali, sicque eos ad deditionem absque prælio compelleret: cumque in potestate sua essent, haud duriores conditiones imposuit, quam jusjurandum ab iis exigendo, se in posterum, contra illum, nunquam arma laturos: quo facto eos incolumes omnes dimisit. Veruntamen vindicta divina, non multo post, superbos illos ausus ulta est, siquidem, intra curriculum centum annorum, aut minus, Atlantis illa magna omnino perdita et destructa fuit: non terræ motu absorpta, ut vir ille vester affirmat (etenim tractus ille totus terræ motibus parum est obnoxius) sed per particulare diluvium, sive inundationem: quandoquidem etiam hodierno die regiones illæ majores habeant amnes, atque etiam montes altiores, qui aquas in planities effundant, quam alia pars quæcunque orbis veteris. Sed illud verum est, inundationem illam non fuisse profundam, non amplius forsan, in pluribus locis, quam ad quadraginta pedes; unde factum, ut licet homines et bestias, undique demerseret, silvestres nihilominus habitatores quidam montium evaserint. Aves quoque in tuto

" fere fuerunt, ad montes aut arbores præaltas convolando. Homines vero, licet in aliquibus locis ædificia haberent altiora, quam quo aquæ pervenire possint; inundatio tamen illa, licet minime profunda, diuturna certe fuit. Unde, qui in valle degebant, propter penuriam cibi, et rerum aliarum necessariarum, fame et inopia perirent. Itaque ne miremini, si America, habitatorum tam rara sit, neque si populus ejusdem adeo simplex et barbarus existat. Etenim rationem sic instituere debetis; populum Americanum novum esse, et recentem (inquam) præ cæteris orbis habitatoribus, annis non minus mille. Tantum enim temporis intercesserat inter diluvium universale, et illud Americæ particulare. Siquidem tenues illæ et raræ humani generis reliquiæ, quæ in montibus manserant, in inferiores regionis partes tarde sobolem dederunt; cumque essent homines feri, et omnium rerum rudes (neutiquam Noacho, et filiis ejus similes, qui familia erant, ex universo orbe electa) ad literas, artes, et vitæ cultum, posteris transmittendum, non sufficiebant. Atque insuper, cum in habitationibus suis montanis (propter asperrimum frigus regionum illarum) pellibus ursorum, tigridum, et caprorum magnorum et hirsutorum, qui in illis partibus abundant, vestire se consuevissent, postea autem in vallem descendentes, intolerabiles ibi fervores ferre non possent, neque vestium magis levium ulla copia eis præsto esset, coacti sunt morem nude incedendi introducere, qui apud illos usque in hodiernum diem in usu est. Solummodo magna voluptate, et desiderio afficiuntur avium plumas gestandi; atque hoc proculdubio a traditione, et exemplo majorum, qui in montibus habitabant, hauserunt; qui ad hunc forte usum allecti fuerunt ex innumera avium multitudine, alta petentium, cum ima aquis stagnarent. Videtis (fratres) per casum hunc majorem, et temporis quasi miraculum, commercium nostrum cum Americanis cessâsse, cum ipsi amplius non essent, cum quibus, supra omnes mortales, commercium antea habuimus, utpote regioni nostræ proximis. Quantum

"vero ad alias orbis partes, manifestissimum est, secu-
"lis succedentibus, sive propter bella mota, sive ex
"perioda et vicissitudine temporum navigationes ubique
"majorem in modum elanguisse: præcipue autem
"navigationes longinquas; propterea quod triremes, et
"ejusmodi carinæ, quæ oceanum vix tolerare possent,
"in usum venire cœperunt. Hinc igitur, quam ob
"causam, notitia illa regionis nostræ, quæ a naviganti-
"bus ad nos acquiri potuit, multis abhinc seculis defe-
"cerit, clare cernitis; nisi forsan raro eventu talis
"appulsus obtigerit, quemadmodum ante dies paucos
"vester. Jam vero de navigationis nostræ in alias partes
"cessatione aliam vobis causam assignare oportet. Ne-
"que enim denegare possum (si verum fateri cupiam)
"quin apparatus et instructio nostra navalis, numero et
"robore navium, abundantia nautarum, peritia guber-
"natorum, et aliis rebus quibuscunque, æque hodie
"valet, ac olim valebat. Itaque, quid in re sit, quod
"domi jam sedeamus, separatim vobis declarabo: at-
"que hoc propius accedet ad quæstionem vestram,
"quam initio proposuistis, elucidandam.

"Regnavit in hac insula, ante annos mille nongen-
"tos, rex, cujus memoriam supra alios omnes maxime
"colimus et veneramur: non superstitiose, sed tanquam
"divini cujusdam instrumenti, licet hominis mortalis.
"Nomen ei fuit Salomona. Eum autem pro legisla-
"tore hujus gentis ducimus. Regi isti cor Deus indidit
"latum, et in bonis inscrutabile: qui in illud totus
"incumbebat, ut regnum, et populum suum bearet.
"Itaque, cum secum reputaret, quam sufficiens, et
"(ut dicam) substantiva, terra hæc ex sese fuerit ad
"seipsam sustentandam, absque opibus aut copiis exte-
"rorum; quippe quæ in circuitu quinquies mille et
"sexcenta milliaria, plus minus, contineret; et maxi-
"ma ex parte ferax imprimis esset, et bonitate soli
"præstaret: atque rursus perpendens classem et naves
"regni, non segniter applicari et exerceri posse, tam
"per piscationem, quam per transportationem et vectu-
"ram de portu in portum; necnon per navigationes
"ad insulas quasdam adjacentes, et imperio huic et

"legibus subditas: tum vero in memoriam revocans, "quam felix et florens, eo tempore, regni hujus status "fuerit; ita ut mille modis in deterius, sed vix ullo "modo in melius, mutari posset; nihil omnino deesse "putabat, quo fines suos nobiles plane et heroicos asse-"queretur, nisi ut (quantum humana providentia effi-"cere posset) res illas, quæ suo tempore tam feliciter "essent fundatæ et stabilitæ, perpetuitate donaret. "Quocirca inter leges alias suas fundamentales, leges "plurimas sanxit de introitu exterorum interdicendo; "qui eo tempore (licet post calamitatem Americanam) "satis frequens erat: isthoc instituto, quia a novitati-"bus et mixturis morum metuebat. Verum est, inter-"dictum simile, de introitu exterorum, scito veteri apud "Chinenses valuisse, atque etiamnum valere. Sed ibi "res est despicabilis, eosque reddidit gentem curiosam, "imperitam, timidam, et ineptam. At legislator nos-"ter, in lege sua condenda, diversum longe adhibuit "temperamentum. Primum enim, jura humanitatis "omnia sarta tecta servavit, in institutis et fundationi-"bus suis pro levamine et solatio peregrinorum afflicto-"rum; quod et vos experti estis." Ad quod dic-tum, ut par erat, consurreximus omnes, nosque incli-navimus. Ille perrexit: "Rex idem, cupiens factis "humanitatis consilia politica adjungere; atque huma-"nitati minime convenire putans, ut exteri inviti "detinerentur, nec minus rationibus status non conve-"nire, ut redirent, et insulæ hujusce arcana evulgarent, "hanc viam iniit. Constituit, ut ex exteris, quibus "permissum foret in terram hanc descendere, qui abire "vellent, non prohiberentur; qui autem manere præ-"optarent, conditiones et vivendi facultates a statu "reciperent; in qua re visu tam acri polluit, ut, post "tot seculorum spacia a lege hac condita, memoriam "nullam habeamus, ne vel uniace duntaxat navis, quæ "reditum prætulit; atque tredecim tantum virorum, "temporibus diversis, qui in nostris navibus reverti "elegerunt. Quid autem pauci illi, qui sic redierunt, "de regione hac propalârint, nos fugit. Facile autem "existimare potestis, quicquid retulerint, non aliter

" quam pro insomnio quodam habitum esse. Naviga-
" tiones autem nostras ad partes exteras visum est legis-
" latori nostro penitus coërcere. In China hoc non fit.
" Etenim Chinensis, quo volunt, et possunt, navigant.
" Quod satis ostendit, legem illorum, de exteris arcen-
" dis, a pusillanimitate sola, et metu provenire. Inter-
" dictio autem hæc nostra unam tantum recipit restric-
" tionem, eamque certe admirabilem: bonum enim,
" quod a communicatione cum exteris trahi possit, con-
" servat, malum autem evitat. Id vobis nunc aperiam.
" Atque hic videbor aliquantisper ab eo, quod agitur,
" digredi: sed mox hoc ipsum ad rem pertinere perspi-
" cietis. Intelligetis itaque (amici mei præcari) inter
" acta illius regis unum maxime eminere. Illud est,
" fundatio sive institutio ordinis cujusdam et societatis,
" quam nos Domum Salomonis vocamus. Nobilissi-
" mam dico (quantum nos arbitramur) omnium, per
" terrarum orbem, fundationem, atque regni hujusce
" luminare magnum. Domus hæc studiis et contem-
" plationibus operum et creaturarum Dei dicata est.
" Putant nonnulli, nomen traxisse a fundatore, paulu-
" lum corruptum: ac si deberet dici Salomonæ domus:
" verum archiva ipsa authentica sic scriptum habent,
" prout in sermone quotidiano nunc profertur. Itaque
" nomen fluxisse arbitror a rege illo Hebræorum, qui
" apud vos celebris est, nobis autem non ignotus. Ha-
" bemus enim portiones aliquas operum suorum, quæ
" apud vos desiderantur. Historiam illam naturalem
" dico, quam conscripsit *De plantis omnibus, a cedro*
" *Libani, usque ad hyssopum, quæ de pariete egreditur,*
" *atque de omnibus rebus, quibus vita et motus inest.*
" Hinc animum meum cogitatio illa subiit, regem nos-
" trum, quandoquidem se in multis cum rege illo He-
" bræorum consentire sensit (qui multis ante eum annis
" vixerat) ejus titulo fundationem hanc honorâsse. At-
" que in hanc opinionem præcipue adducor, quod in
" historiis admodum antiquis invenio, societatem hanc
" interdum Domum Salomonis vocari, interdum autem
" Collegium operum sex dierum. Unde persuasum
" habeo, regem illum nostrum præcellentem ab Hebræ-

" is addicisse, Deum mundum hunc, et omnia quæ ei
" insunt, sex dierum spatio creâsse, ideoque cum do-
" mum illam institueret ad inquisitionem et inventionem
" naturæ veræ et interioris rerum omnium, quo Deus
" conditor majorem reciperet gloriam, ob fabricam ea-
" rum; homines autem uberiorem perciperent fructum
" in usu earum; indidisse etiam ei illud alterum nomen,
" nimirum, Collegii operum sex dierum. Verum, ut
" redeamus tandem ad id quod nunc agitur. Postquam
" rex omnem subditis navigationem interdixisset, præ-
" terquam in partes huic imperio subditas, hanc nihilo-
" minus ordinationem sancivit; nimirum, singulis duo-
" denis annis mittendas ex hoc regno naves binas, in
" partes orbis diversas: in utraque navium harum tres
" ex fraternitate Domus Salomonis seorsum vehendos:
" his in mandatis dandum, ut nos, de rebus, et statu
" locorum illorum, ad quos appellerent, certiores face-
" rent, præcipue autem de scientiis, artibus, manufac-
" turis, et inventionibus mundi universi: utque in re-
" ditu libros, instrumenta, exemplaria in unoquoque
" genere, ad nos perferrent: navibus, postquam in
" terram fratres exposuissent, redeundum; fratribus
" autem usque ad novam missionem peregre manen-
" dum: naves hasce non aliis mercibus instruendas,
" quam commeatus copia bona, nec non thesauri satis
" larga quantitate, in usum fratrum, ad res eas coëmen-
" das, et homines tales remunerandos, quibus opus
" esset. Jam vero, ut vobis proferam modos, quibus
" vulgus nautarum coercentur, ne in terris, ad quas
" appellant, dignoscantur: aut quibus modis, in terram
" expositi, sub nomine nationum aliarum lateant: aut
" ad quæ loca navigationes nostræ designatæ sint: aut
" quæ loca novis rursus missionibus præfigantur, atque
" alias hujus generis circumstantias, quæ ipsam practicam
" partem spectant, mihi proloqui fas non est: neque
" multum certe ad quæstionem vestram conducet. Sic
" itaque videtis, commercium nos instituisse, non pro
" auro, argento, et gemmis, non pro sericis, aut aro-
" matibus, neque pro aliis quibusvis rebus crassis, sed
" tantum pro creatura Dei prima, luce scilicet: luce,

" inquam, in quacunque tandem terræ regione prorum-
" pente et germinante."

Cumque hæc dixisset, conticuit: nos etiam aliquandiu silebamus. Revera enim omnes attoniti eramus, cum audiremus res tam mirabiles oratione tam probabili recenseri. Ille autem, animos nostros cogitationibus aliquibus gravidos sentiens, partui autem non maturos, civiliter admodum nos explicuit; et ad quæstiones de itinere, et fortunis nostris deflexit: sub finem autem dixit, recte nos facturos, si consultationem inter nos iniremus de tempore pro mora nostra a statu petendo. In quo jussit minime verecundari nos; tempus enim, quodcunque nobis postulare visum fuerit, ipse non dubitabat se impetraturum: ad quod dictum surreximus omnes, et humiliter fimbriam liripipii sui exosculari cœpimus. Ille autem renuit, et continuo a nobis discessit. Postquam vero inter homines nostros evulgatum fuit, statum illum conditiones exteris, qui manere vellent, largiri solere; vix ulli eorum persuadere potuimus, ut navem nostram curarent, aut quo minus præpositum mox adirent ad conditiones petendas. Sed, non sine magna difficultate, eos tandem cohibuimus, donec ex consensu, quid faciendum esset, statueremus.

Jam autem tanquam liberos nos rebamur, cum metum omnem extremæ ruinæ depulsum vidimus. Jucundissime item viximus: civitatem ipsam, nec non pomœrium illud, quod nobis concessum erat, perambulantes: in quo, quæcunque visu digna, aut grata erant, perquirebamus, et spectabamus. Interea familiaritatem cum plurimis ex civitate, iisque non ex inferiore ordine, contraximus: inter quos humanitatem tantam perspeximus, adeoque consuetudinem tam jucundam et liberam peregrinos veluti in sinu amplectendi, et fovendi, ut vix abesset, quin oblivionem nobis omnium eorum, quæ in patriis nostris chara antea erant, induceret. Quin et quotidie incidimus in res observatu et relatu dignissimas. Certe si ullibi terrarum speculum sit, quod oculos hominum allicere debeat, et detinere, illud exhibet hæc regio. Evenit die quodam, ut duo ex nostris invitarentur ad festum quoddam (quod vo-

cant) familiæ. Mos autem celebrandi festum illud censeri merito possit maxime pius, ex ipsa naturæ lege depromptus, et veneratione dignus: monstrans proculdubio nationem illam omni bonitate refertam esse. Qui talis est: concessum est per leges regni cuivis, cui vivere contigerit dum triginta e corpore suo prognatos simul superstites viderit, eosque omnes tertium ætatis annum egressos, festum hoc celebrare. Quod ex publico sumptu fit. Pater familiæ (quem Tirsanum vocant) biduo ante festum, tres ex amicis suis, quos eligere placuerit, sibi advocat, ac insuper magistratus civitatis, aut oppodi, ubi festum celebratur, præsentia honoratur: omnes autem ex familia utriusque sexus adesse jubentur. Per dies hosce duos Tirsanus cum amicis illis suis, et magistratu, circa bonum familiæ consultationem init. Tunc si quæ discordiæ, aut lites, in familia obortæ sint, terminantur, et sedantur. Tunc si qui ex familia in paupertatem redacti fuerint, aut quovis modo afflicti, iisdem subveniendi, et necessarium victum suppeditandi ratio initur. Tunc si qui eorum vitiis addicti, aut genus vitæ iners et pravum agant, reprehenduntur, et censuram subeunt. Quinetiam circa nuptias, et vitæ conditionem alicui eorum maxime convenientem, consilium tunc capitur; et alia similia tractantur, et decernuntur. Magistratus ideo assidet, ut decreta et mandata Tirsani, si quis forte ex familia non pareat, auctoritate sua muniat, et executioni demandet: licet hoc raro admodum requiratur, tantam, nimirum, ordini naturæ obedientiam præstant. Tunc etiam Tirsanus ex filiis suis unum eligit, qui cum eo in domo sua perpetuo vivat; qui exinde vocatur filius vitis. Ratio nominis postea patebit. Die festo, post liturgiam divinam celebratam, progeditur Tirsanus in aulam quandam amplam, ubi solennia festi peraguntur: quæ aula a parte superiori gradum habet unicum ascensus. Illic ad parietem, in medio, collocatur cathedra, cum mensa, et peristromate super eam: supra cathedram extenditur canopeum, rotundum, vel ovatum, ex hedera; hedera certe præ nostra plurimum albescente colore, non absimili folio populi, quam vocamus argentem: sed aliquanto magis splendido: viret enim per hiemem. Canopeum autem filis argenteis

et byssinis diversorum colorum, quæ hederam colligant, eleganter contexitur; atque opificium plerunque est alicujus ex filiabus familiæ: in vertice reticulo tenui ex bysso et argento velatur, verum materia conopei hedera vera est: ex qua, post solennitatem finitam, amici familiæ folium aliquod, aut ramusculum, decerpere amant. Progreditur Tirsanus, prole sua universa stipatus, masculis præeuntibus, fœminis a tergo insequentibus. Sin mater familiæ fuerit, quæ prolem universam peperit, collocatur ad dextrum latus cathedræ, orchestra quædam cooperta cum ostio secreto, et fenestris, ubi illa clam sedet. Tirsanus, postquam ingressus fuerit, in cathedra illa considet, universa familia juxta parietem, tam a tergo, quam a lateribus aulæ, super gradum ascensus, secundum ordinem ætatis, non habito sexus discrimine, se sistente, et super pedes erecta. Cùm confederit (aula interim frequentia haud parva referta, sed sine turba aut strepitu) post moram nonnullam ingreditur ab inferiori partæ aulæ taratannus (quod verbum apud eos significat haraldum) cujus latera tegunt adolescentuli duo; quorum unus rotulum gerit ex splendente illa lutea membrana, alter botrum uvarum aureum cum pedicillo sive caule longa. Haraldus, et uterque adolescentulus, palliis sericis coloris thalassini vestiuntur; verum pallium heraldi radios habet aureos, et dimittitur adeo ut terram nonnihil verrat. Haraldus, ter se aliquantulum inclinans, accedit usque ad gradum ascensus, ibique primo in manum sumit rotulum. Rotulus iste charta regia est, et redituum, privilegiorum complurium, exemptionem, et insignium honorificorum, patrifamiliæ concessorum, dona continet: inscribitur autem semper: *Tali, amico nostro dilecto, et creditori:* qui titulus, a rege, in hoc solummodo casu tribuitur. Aiunt enim regem nulli debitorem esse, nisi ob propagationem subditorum. Sigillum huic chartæ affixum est regis effigies, auro insculpta: atque quamvis hujusmodi chartæ, ex officio, et tanquam jure, expediantur, pro arbitrio tamen, secundum numerum et dignitatem familiæ, variantur. Hanc chartam perlegit haraldus voce alta; dumque legitur, Tirsanus se in pedes erigit, a duobus filiorum suorum, quos delegerit,

supportatus. Tum haraldus super gradum ascendit, et Tirsano chartam in manus tradit: quo facto, ab omnibus, qui absunt, acclamatio magna fit lingua sua, quæ hoc significat, *Felices sunt populi Bensalem.* Deinde haraldus ab adolescentulo altero botrum uvarum recipit, qui (ut diximus) aureus est, tam caule, quam uvis ipsis, sed uvæ eleganter colorantur: atque, si masculi ex familia numero excedant fœminas, uvæ purpureæ sunt, cum sole parvo in vertice posito: sin fœminæ mares, uvæ virides sunt, cum luna crescente in vertice. Uvæ autem numerum liberorum familiæ exæquant. Iste etiam racemus aureus ab haraldo traditur Tirsano; qui eundem statim filio illi, quem antea elegerat ut secum in domo maneret, tradit: is autem perpetuo eum ante patrem gestat, quoties in publicum progreditur, tanquam insigne honoris: atque inde nomen (ut dictum est) filii vitis accipit. Peracta hac solennitate, Tirsanus se recipit, atque post moram aliquam interjectam rursus ad prandium egreditur, ubi sedet sub conopeo solus, neque cuivis ex liberis, cujuscunque gradus aut dignitatis, una sedere conceditur: nisi forte fuerit ex domo Salomonis. Servitium mensæ præstant masculi ex familia, qui hoc faciunt, quoties ei aliquid subministrant, in genua procumbentes: fœminæ autem tantum juxta parietem circumstant. Pars aulæ, quæ infra gradum est, mensas habet utrinque sitas pro convivis, quibus decore admodum, et ordine bono, ministratur: sub finem autem prandii (quod apud illos in maximis suis solennitatibus, non ultra sesqui-horam durat) cantatur hymnus, pro ingenio componentis variatus (habent enim poëtas optimos) subjectum vero ejus perpetuo sunt laudes Adami, Noachi, et Abrahami: quorum primi duo universi generis humani parentes extiterunt, tertius, pater fidelium. Concluditur tamen semper cum gratiarum actione propter nativitatem Servatoris nostri: in quo universæ terræ generationes benedictionem consequuntur. Finito prandio, Tirsanus iterum se recipit: atque solus subducitur in locum interiorem, ubi preces secretas fundit: dein progreditur tertio, ut benedictionem suam impertiat universis liberis suis, qui eum

circumstant, ut prius. Tum eos nominatim ad se singulos vocat, prout ei placuerit, licet raro ætatis ordo immutetur. Persona, quæ vocatur (mensa prius semota) continuo in genua ante cathedram procumbit: pater autem manus capiti ejus imponit, atque ei benedicit in hæc verba; "Fili Bensalem (aut filia Bensalem) pater "tuus dicit: ille, per quem auram vitalem hausisti, "verbum loquitur: Benedictiones Patris æterni, Prin-"cipis pacis, et Columbæ sanctæ, descendant super te, "et dies peregrinationis tuæ reddant multos et bonos." Hanc benedictionem singillatim impertit. Quod si aliqui ex liberis masculis virtute et meritis præcelluerint (modo numerum duorum non excedant) post benedictionem generalem, seorsum eos vocat: manus autem super humeros eorum extendens, illis stantibus, sic infit: "Fili, bene habet quod natus es, da Deo glo-"riam, et in finem persevera." Atque una ei monile tradit, in figuram spicæ frumenti formatum: quod is semper postea in fronte turbani, aut galeri sui, portat. Hoc peracto, ad musicam et saltationem, et hilaritates id genus alias, apud eos usitatas, pro residuo diei se accingunt. Atque iste est modus festum illud celebrandi.

Intra paucos dies sequentes, amicitiam et familiaritatem cum mercatore quodam civitatis illius, cui nomen Joabin, contraxi. Erat autem Judæus et circumcisus. Paucas enim quasdam Judæorum stirpes inter eos nunc degentes habent, quibus religionem suam permittunt: quam veniam facilius indulgere possunt, quandoquidem Judæi illi a Judæis in reliquis orbis partibus moribus longe diversi sunt. Nam cum Judæi alii nomen Christi odio habeant, atque adversus populum, inter quem degunt, secretam et inveteratam malitiam foveant, hi contra Servatori nostro attributa plurima sublimia reddunt, nationem autem Bensalem amant impensissime. Sane vir iste, de quo loquor, confiteri semper solebat, Christum natum fuisse ex virgine, atque homine mero majorem extitisse: tum narrare solebat, quod Deus eum Seraphim, qui thronum suum stipant, præfecit: vocabat eum etiam quandoque viam lacteam, quando-

que Eliam Messiæ, et aliis compluribus nominibus magnis eum insigniebat. Quæ omnia, licet divini Christi majestate longe inferiora sint, a stylo tamen Judæorum cæterorum multum differunt. Regionis autem Bensalem laudandæ idem nullum faciebat finem: quin et credi voluit, ex traditione quorundam Judæorum illic degentium, populum Bensalem ex stirpe Abrahami, per alium filium, quem Nachoram vocat, fuisse: quin et Mosem, per secretam quandam cabalam, leges illas, quibus populus de Bensalem hodie utitur, condidisse: atque in adventu Messiæ, cum consessurus sit Hierosolymis in throno suo, regem Bensalem ad pedes ejus sessurum; cæteris regibus ad distantiam longam amotis. Veruntamen, somnia ista Judaica si seponas, vir fuit admodum prudens, et doctus, et consilii profundi; quique legum et consuetudinum gentis illius Bensalem perquam gnarus extitit. Inter sermones alios, die quodam, forte dixeram, me relatione illa, quam e quibusdam ex nostris acceperam, circa consuetudinem illorum in celebrando festo, quod vocant, familiæ, magnopere delectatum esse; neque enim videbar mihi unquam de solemnitate aliqua inaudivisse, in qua natura tam insigniter præsideret. Quoniam vero familiarum propagatio ex nuptiali copula procedit, cupiebam aliquid ex eo rescire, tum circa leges et consuetudines ipsorum circa nuptias; tum utrum matrimonia intemerata conservarent; tum denique utrum polygamia inter illos interdiceretur. Quandoquidem nationes, quæ subditorum propagationi tantopere studerent, polygamiam plerunque tolerarent. Ad hæc respondit; "Non sine "causa certe institutionem illam excellentem festi fa- "miliæ laudas. Quin et experientia apud nos compro- "batum est, familias illas, quæ ex festi illius benedic- "tione participârunt, mirifice postea semper floruisse. "Verum arrige aures modo, et narrabo tibi quod scio. "Intelliges, sub sole vix reperiri gentem ullam tam "castam, quam hæc de Bensalem: nec ob omni labe, et "pollutione adeo puram. Virginem mundi plane dix- "erim. Memini me legisse, in uno ex libris vestris "Europæis, de sancto inter vos eremita, qui spiritum

" fornicationis videre cupiit, atque parvum, deformem, " et turpem Æthiopem illico ei apparuisse: quod si " spiritum castitatis Bensalem videre expetisset, procul- " dubio in forma Cherub alicujus pulchri et gloriosi ei " apparuisset. Nihil enim inter mortales pulchrum, " aut admiratione dignum, præ gentis istius animis " castissimis. Quamobrem notum tibi velim, nulla " inter eos esse lupanaria, prostibula nulla, nullas me- " retrices conductitias, neque aliquid hujusmodi. Imo " non sine detestatione quadam mirantur, vos in Europa " talia tolerare. Aiunt, vos nuptias de officio suo " deturbâsse: nuptiæ enim in remedium concupis- " centiæ illicitæ institutæ sunt; concupiscentia autem " naturalis ad nuptias instar stimuli est. Verum cum " hominibus remedium, corruptis suis cupiditatibus " magis gratum, adsit, nuptiæ fere expelluntur. Itaque, " innumeros apud vos videre est, qui uxores non du- " cunt, sed cœlibatum potius impurum, et libidino- " sum, præoptant, quam jugum matrimonii honorabile. " Multi insuper, qui uxores ducunt, sero hoc faciunt, " cum juventutis flos et robur evanuerint. Sin forte " matrimonium contrahant, quid aliud est matrimonium " illis, quam mercatura mera? in quo affinitas, aut " dos, aut existimatio quæritur, cum desiderio non- " nullo (sed tamen tanquam rei indifferentis) sobolis: " minime autem fidelis illa inter virum et fœminam " nuptialis unio, quæ in principio instituta est, in " mentem venit. Neque etiam fieri potest ut illis, qui " tam magnam partem ætatis et roboris sui adeo viliter " consumpserunt, liberi (pars nostri altera) omnino in " pretio sint. Quin et durante vinculo matrimonii, " numnam res hæc in melius vertitur, ut fieri debuit, si " excessus isti necessitatis solummodo causa tolera- " rentur? Nequaquam: manent autem desideria eadem " etiam post matrimonium, in matrimonii ipsius de- " decus et opprobrium. Neque enim lupanarium fre- " quentatio, aut consuetudines meretriciæ, in maritis " magis, quam in cœlibem vitam agentibus, puniuntur. " Ad novos autem amores proclivitas, et meretriciorum " amplexuum delectatio (ubi peccatum in artem con-

" versum est) nuptias reddit rem insipidam, et veluti " onus, aut tributum quoddam. Audiunt, hæc a vobis " defendi, utpote ad majora mala evitanda tolerata: " veluti, adulteria, virginum constuprationem, libidi- " nem contra naturam, et similia. Verum prudentiam " hanc censent esse præposteram: eamque vocant con- " ditiones Lothi; qui, ut hospites a contumelia exi- " meret, filias obtulit. Imo ulterius dicunt, ex hoc " parum aut nihil lucri fieri, cum vitia eadem, et ap- " petitus pravi usque maneant et abundent: quando- " quidem libido illicita instar fornacis sit, ubi, si flam- " mam omnino contineas, illico extinguitur: sin exitus " aliquis detur, furit. Quantum vero ad amores mas- " culorum, istos ne fando quidem norunt, neque tamen " amicitias per universum orbem magis fideles, et in- " violatas, reperies. Atque (ut verbo dicam, sicut " antea quoque dixi) non ullibi legi tantam vigere cas- " titatem, quantam in hac terra. Quin et sermo apud " eos usitatus est, Qui impudicus est, sui reverentiam " perdit: reverentia autem sui, secundum Deum et " religionem, vitiorum omnium frænum potentissi- " mum."

Hæc cum dixisset, Judæus ille, vir egregius, paulisper tacuit. Atque ego, licet audiendi magis, quam loquendi, cupidus, decorum tamen existimans, ut dum ille aliquantisper respiraret, ipse protinus non silerem, hoc tantum dixi, me ad eum verbis illis usurum, quibus usa est ad Eliam vidua Sareptana, venisse eum ad revocanda in memoriam nobis peccata nostra; quodque ingenue confiteri oportet, abundare justitiam Bensalem plus, quam Europæorum. Ad quæ verba paululum se inclinavit, et sermonem hoc modo continuavit.

" Leges etiam habent circa nuptias complures, pru- " dentissimas sane, et honestissimas. Polygamiam non " tolerant. Sanxerunt, ut nec nuptiæ celebrentur, nec " contractus de nuptiis futuris fiant, nisi post mensem a " tempore, quo uterque mutuo se primum conspexe- " runt. Nuptias absque consensu parentum factas, " irritas quidem non habent, sed hæreditate mulctant: " etenim talium nuptiarium liberos duabus tertiis hære-

"ditatis privant. Equidem, in libro cujusdam e ves-"tris, de republica quadam imaginaria, legi, ubi ma-"trimonium contracturis se invicem nudos conspicere "permittitur. Hoc illi non probant. Etenim contu-"meliæ loco ducunt, ut quis, post notitiam tam fami-"liarem, rejiciatur: veruntamen, propter defectus in "viris et mulieribus complures secretos, qui matrimo-"nium postea infelix reddere possint, more utuntur "magis civili: prope oppida singula, stagna duo ha-"bent; quæ vocant stagna Adami et Evæ; ubi per-"missum est, uni ex amicis viri, atque itidem alteri "ex amicis fœminæ, spectare eos separatim in balneo "lavantes."

Dumque hoc modo colloqueremur, venit quidam, qui nuncius videbatur, indutus tunica picta et inaurata; qui Judæum allocutus est. Unde ad me vertit, et dixit, "Ignoscas mihi, obsecro; sine mora hinc ac-"cersor." Postridie mane rursus ad me venit Judæus, lætabundus, ut videbatur, et dixit: "Perlatus heri est "nuncius ad præfectum urbis, intra dies septem acces-"surum hunc unum ex patribus domus Salomonis. "Duodecim jam anni elapsi sunt, ex quo ullum eorum "hic vidimus. Adventus ejus solennis futurus, causa "in occulto. Curabo, ut tibi et sociis tuis locus "commodus apparetur, unde celebritatem ingressus "ejus spectare possitis." Gratias ei egi, et dixi, nuncium hunc de accessu ejus mihi pergratissimum esse.

Die constituto ingressus est pater. Vir fuit staturæ, et ætatis, mediocris, aspectu decorus, vultum præ se ferens quasi miserantis. Vestitus erat toga, ex panno nigro, sincero, cum manicis largis, et capa. Vestis interior ex lino erat, elegantissimo certe et albissimo, usque ad pedes demissa, cum balteo itidem candido, ex lino. Liripipium etiam gestabat circa collum, ex lino purissimo. Chirothecas habebat sumptuosas, et gemmis ornatas. Calceos hyacinthinos ex holoserico. Collum usque ad humeros nudum. Galerus figura galeæ erat, aut monteræ, ut vocant Hispani: sub qua propendebant cincinni ejus, subcrispi, et modo decenti compositi. Color eorum subniger, quemadmodum et

barbæ, quæ in figuram rotundam tonsa erat. Vehebatur autem in cathedra splendida, sine rotis, lecticæ more, binis equis, magnifice phaleratis ex holoserico cæruleo, auro intexto, cathedram ad utrumque finim supportantibus: una cum duobus cursoribus, ad utrumque latus cathedræ, pari ornatu. Cathedra ex cedro erat, inaurata, atque crystallo ornata: nisi quod pars anterior quadras haberet ex sapphiris, auro interstinctis; posterior autem similes ex smaragdis coloris Peruviani. Etiam in medio verticis cathedræ sol erat, ex auro radians: et in fronte ejus Cherub parvus, alis expansis, ex auro itidem. Operimentum cathedræ erat pannus, ex filis aureis, cum serico cæruleo. Cathedram præibant quinquaginta juvenes, in tunicis laxis ex serico albo, ad tibiam mediam, et tibialibus ex serico itidem albo, calceis autem ex holoserico cæruleo: et galeris ex eodem, cum plumis elegantibus diversorum colorum, galerum ambientibus, in formam chordæ. Proxime ante cathedram incedebant duo viri, capitibus nudis, vestiti linteo albo, usque ad talos demisso, et succincti, calceis itidem ex holoserico cæruleo: qui gestabant, alter crucem, alter pedum pastorale: neutrum ex metallo, sed crucem ex xylobalsamo, pedum ex cedro. Equites comitabantur nulli, nec ante, nec pone cathedram, ea (credo) ratione, ut tumultus omnis, et strepitus, evitarentur. Post cathedram sequebantur magistratus et fraternitates urbis. Sedebat solus, super pulvinar, ex holoserico quodam hirsutiore, coloris cærulei: sub pedibus autem vestem stragulam habebat ex serico item colorum diversorum, similem Persicæ quidem, sed elegantiorem. Dextram, qua ibat, sustulit nudam, populo benedicens, sed cum silentio. Plateæ ita erant ordinatæ, ut via ampla pateret, nullibi interclusa: neque (credo) acies unquam in exercitu ordinata melius fuit, quam populus, eo tempore, in plateis. Quin et intra fenestras ipsas non indecenter stabant spectatores, sed quisque velut ordine suo locatus. Celebritate finita, Judæus mihi dixit: "Per aliquot jam dies detinebor, "quo minus vobiscum pro solito, et ut cupio, versari "possim: eo quod a præfecto urbis munus mihi de-

"mandatum est ut viro huic summo inservirem." Triduo post, Judæus ad me reversus est, et dixit: "Bonis avibus huc advenistis: pater enim domus Salomonis de vestra in hac urbe mora, certior factus est: mihique mandavit, ut renunciem vobis, se universam societatem vestram ad conspectum suum admissurum, seorsum etiam, cum uno aliquo vestrûm, quem ad hoc deligetis, collocuturum. Cui rei diem perendinum designavit. Quoniam autem vos, benedictione sua impertire in animo habet, tempus ante-meridianum præstituit." Die et hora præfixis venimus: ego autem a sociis meis ad privatum illud colloquium deputatus sum. Invenimus eum cubiculo specioso, aulæis splendentibus instructo, et tapetibus strato, absque ullo gradu ascensus ad cathedram ubi sedebat. Sedebat super solium humile, magnifice ornatum, supra caput autem habebat coopenum ex serico cæruleo, auro eleganter intertexto. Conclave hominibus vacuum erat, nisi quod ab utroque latere solii, honoris ergo, stabat servus, albis vestibus indutus. Vestis ejus interior similis fuit illi, qua amictum eum vidimus in platea. Sed loco togæ, indutus erat pallio, cum capa, ex panno nigro, admodum sincero, circa humeros revincto. Sub ingressum nostrum, prout edocti fueramus, inclinavimus nos submisse: cumque prope solium accessissemus, erexit se in pedes, dextram ejus, exuta chirotheca, attollens, in modum benedicentis: nos autem singuli fimbriam liripipii sui, proni, exosculati sumus. Hoc facto, reliqui ex sociis meis recesserunt, ego autem solus mansi. Tunc innuit adolescentulis, ut illi quoque se subducerent, neque juxta assidere voluit, atque lingua Hispanica, ad hunc modum, exorsus est.

"Benedicat tibi Deus, fili mi: gemma præcipua ex iis, quas habeo, te impertiar: etenim haud gravabor, propter Dei et hominum amorem, statum verum domus Salomonis tibi revelare. Fili, ut perspicue cognoscas statum verum domus Salomonis, hoc ordine procedam. Primo declarabo finem fundationis nostræ: secundo apparatum et instrumenta,

"quibus ad opera instruimur: tertio officia distincta, "et functiones, quæ sociis nostris assignantur: pos- "tremo, ordinationes, et ritus, quibus utimur.

"Finis fundationis nostræ est cognitio causarum, "et motuum, ac virtutum interiorum in natura, at- "que terminorum imperii humani prolatio ad omne "possibile.

"Apparatus autem, et instrumenta nostra, hæc sunt. "Habemus cavernas amplas et profundas, diversarum "altitudinum. Profundissimæ earum deprimuntur "usque ad sexcentas orgyas. Atque nonnullæ ex iis "effossæ sunt subter magnos montes, adeo ut si altitu- "dinem montis atque altitudinem cavernæ simul con- "feras, profunditatem habent aliquæ earum trium "millarium. Reperimus enim altitudinem montis, "usque ad planum, et altitudinem cavernæ a plano, "idem revera esse; utrumque æque a sole, et radiis "cœlestibus, et aëre aperto, remotum. Has cavernas "regionem infimam vocamus. Iisdem autem utimur "ad omnes coagulationes, indurationes, refrigerationes, "et conservationes corporum. Utimur etiam iis ad "mineras naturales imitandas; atque ad productionem "novorum metallorum artificialium ex materiis et cæ- "mentis, quæ ibi præparamus et in multos annos "sepelimus. Utimur illis quandoque (quod mirum "videri possit) ad curationem quorundam morborum, "et prolongationem vitæ, in aliquibus eremitis, qui "illic vivere præoptant, bene instructi omnibus rebus "necessariis; qui certe vivacissimi sunt; a quibus "etiam multa addiscimus.

"Habemus etiam alias sepulturas corporum natu- "ralium, et materiarum, non in concavo aliquo, sed "in ipsa terra contigua, ubi complura cementa con- "dimus, ut Chinenses condunt porcellanam suam. Sed "nos ea habemus majori varietate, et nonnulla ex iis "elegantiora, quam porcellana Chinensis. Quin et "habemus stercorationum, et fimorum varietatem "magnam, item congestionum et massarum aliarum, "quæ terram impinguant, et fertilem reddunt.

"Habemus turres præaltas, quarum altissimæ usque "ad altitudinem semi-milliaris, linea perpendiculari,

" insurgunt. Nonnullæ vero earum supra montes ex-" celsos sitæ, ita ut, si altitudinem montis et altitudi-" nem turris simul componas, extenditur altitudo in " aliquibus earum usque ad tria milliaria ad minimum. " Hæc autem loca regionem supremam appellamus, " æstimantes aëris tractum universum, inter supremam " et infimam, pro regione aëris media. Utimur his " turribus, prout altitudinibus et sitibus earum diversis " convenit, ad insolationes, refrigerationes, conserva-" tiones, et ad meteora diversa spectanda, veluti ventos, " pluvias, nives, grandines, et aliqua ex meteoris ig-" nitis. Atque etiam supra eas, in aliquibus locis, sita " sunt habitacula eremitarum, quos quandoque visita-" mus, atque insuper, quid observare debeant, edo-" cemus.

" Habemus lacus magnos, tam salsos, quam dulces: " utimur autem iis ad suppetendos nobis pisces, aves item " palustres et aquaticas, omnis generis. Utimur etiam " iis ad sepulturas corporum nonnullorum naturalium. " Differentiam enim operationis invenimus in rebus, " quæ in terra sepeliuntur, aut in aëre subterraneo, et " iis, quæ in aqua submerguntur. Habemus stagna, in " quorum nonnullis aqua dulcis percolatur ex salsa: in " aliis autem per artem aqua dulcis in salsam mutatur. " Habemus insuper rupes in medio maris, et loca " quædam aprica ad littora ipsa, pro quibusdam ope-" ribus efficiendis, in quibus aura maris requiritur. " Habemus quoque gurgites rapidos, et cataractas, ad " usum complurium motuum violentorum: ad similem " usum habemus machinas complures, quæ ventos ex-" cipiant, multiplicent, et roborent.

" Habemus etiam puteos multos, et fontes artificiales, " ad imitationem naturalium scaturiginum et balneorum " factos, vitriolo, sulphure, calybe, aëre, plumbo, nitro, " et aliis mineralibus tinctos: habemus insuper puteas et " receptacula parva, ad rerum multarum infusionem; ubi " aqua (currens scilicet) virtutem corporum melius et vi-" vacius, quam in vasis, et catinis, excipit. Inter quos " habemus aliquos, in quibus conficitur aqua, quam " vocamus, paradisi, per præparationes quasdam nostras

"valde salubris et efficax facta ad sanitatem et longæ-"vitatem.

"Habemus etiam ædificia ampla et spatiosa; in "quibus imitamenta et repræsentationes meteororum "exhibemus: veluti, nivis, grandinis, pluviæ, pluvia-"rum artificialium ex corporibus mistis, non aquis; "tonitruum, fulgurum, coruscationum, et generatio-"num, insectorum et animalculorum in aëre, veluti "ranarum, muscarum, locustarum, et aliorum.

"Habemus etiam cubicula nonnulla, quæ cubicula "sanitatis vocamus, ubi aërem ad libitum tingimus, et "temperamus, prout ad curationes complurium mor-"borum, et conservationem valetudinis, conducere, et "proprium esse, judicamus.

"Habemus etiam balnea pulchra, et ampla, ex "diversis mixturis, ad curationem complurium mor-"borum, et corporis humani restaurationem ab are-"factione; alia item ad roborationem, et confortatio-"nem nervorum, partium vitalium, atque ipsius cor-"poris succi et substantiæ.

"Habemus etiam pomaria, et hortos amplos et va-"rios, in quibus non tam nobis cordi est pulchritudo "ambulacrorum et similium, quam varietas terræ et "soli, diversis arboribus et herbis proprii. Aliqui "autem eorum arboribus et baccis consiti sunt, ad "potuum complura genera conficienda, præter vineas. "In his etiam experimenta facimus insitionum, et ino-"culationum, arborum tam sylvestrium, quam fructi-"ferarum, quæ multos et magnos effectus producunt. "Atque efficimus per artem, in iisdem pomariis et "hortis, ut fructus et flores proveniant citius aut serius, "quam pro tempestate sua: item, ut minoribus inter-"vallis pullulent, germinent, et fructum ferant, quam "natura sua consueverunt. Arbores etiam et plantas "grandiores efficimus, quam pro natura sua; et fructus "earum majores et suaviores; atque sapore, ordore, "colore, et figura differentes a specie sua: et multos "ex iis ita præparamus, ut ad usus medicinales valeant. "Habemus etiam modos, per quos plantas complures, "per solas terræ mixturas, absque semine, exsurgere,

"et crescere, faciamus: atque etiam novas et incog-
"nitas plantas educimus, a vulgaribus differentes, at-
"que plantas ex una specie in aliam transmutamus.

"Habemus etiam septa, et vivaria, pro bestiis et
"avibus omnigenis: quibus, non tam propter novita-
"tem et raritatem, quam ad dissectiones et experi-
"menta anatomica, utimur, ut ab iis, quid fieri possit
"circa corpus humanum, lucem accipiamus. In
"quibus mirabiles multos effectus reperimus, veluti vitæ
"in iis continuationem, licet nonnullæ partes, quas
"vos pro vitalibus habetis, perierint, aut extractæ
"fuerint; resuscitationem nonnullarum, quæ specie
"tenus mortuæ erant, et similia. Experimentum etiam
"sumimus super illas venenorum omnium, et antido-
"torum, et aliorum medicamentorum, tam chirurgi-
"corum, quam medicinalium, ut corpori humano
"melius caveamus. Arte etiam reddimus alias ma-
"jores, et proceriores, quam pro natura sua; e contra,
"alias nanas facimus, et statura justa privamus: præ-
"terea alias feraciores, et partu numerosiores reddimus,
"quam natura earum fert; e contra, alias steriles, et
"generationi ineptas. Etiam colore, figura, et animo-
"sitate, eas multis modis variamus. Procuramus etiam
"mixturas et copulationes animalium diversarum spe-
"cierum, quæ novas species produxerunt, neque
"tamen eas steriles, prout communis fert opinio.
"Insuper, complura genera serpentium, vermium,
"muscarum, piscium, ex putrefactione producimus;
"quorum nonnullæ in perfectas species maturantur, sicut
"aves, aut bestiæ, aut alii pisces; et sexu discrimi-
"nantur, et generant. Neque tamen casu hoc faci-
"mus, sed satis novimus ex quali materia quale animal
"sit producibile.

"Habemus etiam piscinas particulares, ubi similia
"experimur in piscibus, quæ prius de bestiis, et avibus
"diximus.

"Habemus etiam loca propria ad generationem ejus-
"modi vermium, et muscarum, quæ vobis incognitæ,
"et imprimis utiles sunt: quales sunt apud vos bom-
"byces, et apes.

"Non te remorabor commemorando quales habemus "domus pro conficiendis, vino, sicera, cerevesia, et "aliis potibus, aut pro panibus omnimodis conficien- "dis: aut culinas, in quibus conficiuntur et præpa- "rantur jura, cibi rari et inusitati, ad effectus speciales. "Vina habemus ex uvis: potus item ex aliis succis "fructuum, decoctionibus granorum, et radicum, et "mixturis mellis, sacchari, mannæ, fructuum multo- "rum (sicut in uvis faciunt) passorum; etiam ex lacry- "mis arborum, et medullis arundinum. Potus autem "isti sunt ætatum diversarum, nonnulli usque ad an- "num quadragesimum servati. Habemus etiam potus "medicatos ex infusionibus et mixturis diversarum "radicum, herbarum, aromatum, quin et additis quan- "doque carnibus, ovis, lacticiniis, et aliis esculentis, "ex quibus potibus nonnulli sunt instar cibi et potus "conjunctim, adeo ut complures, præsertim ætate de- "crepita, ex illis solis vivant, cum exiguo, aut nullo "usu cibi, aut panis. Atque ante omnia contendimus, "ut potus tenuissimarum partium conficiamus, quo "facilius in corpus se insinuent, sed absque omni "mordacitate, acrimonia, aut corrosione: adeo ut "nonnulli eorum, super dorsum manus impositi, post "exiguam moram, insensibiliter ferme ad palmam pe- "netrabunt; qui tamen linguam, aut palatum, non "mordebunt. Habemus etiam aquas, quas ita matu- "ramus, ut nutritivæ plane fiant, et in potus excellen- "tes evadant; unde complures alio potu uti nolint. "Panes habemus ex diversis granis, radicibus, nucibus, "et glandibus, aliquos etiam ex carnibus et piscibus "arefactis, cum fermentorum, et salitionum generibus "variis, quorum alii mirum in modum appetitum ex- "citant, alii ita nutritivi, ut ex iis solis, absque alio "cibo, complures vivant, qui tamen longævi plerunque "sunt. Cibos habemus, quos ita tundimus, intenera- "mus, et mortificamus, sed tamen absque aliquo gradu "putredinis, ut calor stomachi debilis eos facile in "chylum bonum vertat, non minus quam calor sto- "machi fortis operari possit in cibos communes. Ge- "nera quædam cibi, panis, et potus, habemus, quæ

"sumpta, diutius quam pro consueto, jejunium tolerare "facient: alia item, quibus qui insuescunt, carne "fiunt duriore, et solidiore, quam antea: tum et robur "ipsorum ad motum quemlibet augetur et inten- "ditur.

"Habemus etiam dispensatoria, vel officinas phar- "macorum: in quibus facile est existimare, cum nos "tanta copia et varietate plantarum, et animalium, "præ vobis in Europa, abundamus (etenim satis novi- "mus quid apud vos inveniatur) simplicia item, phar- "maca, et ingredientia ad medicinas, tanto debere esse "magis varia, et multiplicia. Ibi quoque pharmaca ha- "bemus ætatum diversarum, et fermentationis diuturnæ. "Quantum vero ad medicinarum præparationes, non "solum distillationes omnigenas exquisitas, et separa- "tiones habemus, præcipue autem per calores lenes, et "percolationes, per diversa lintea, lanea, ligna, imo "et substantias solidiores, sed multo magis componendi "modos excellentes, per quos compositorum incorpo- "rationem talem assequimur, ut videantur ferme sim- "plicia naturalia.

"Habemus etiam artes complures mechanicas, vobis "incognitas, et materias per eas confectas, veluti papy- "ros, lintea, serica, textilia, consuta ex plumis elegan- "tissime splendoris mirabilis, tincturas et infectiones "colorum pulcherrimas, et alia complura. Quin et "officinas etiam aliquarum artium prædictarum, tam "earum, quæ in usum communem receptæ non sunt, "quam earum quæ sunt. Etenim scire debes ex iis "quæ jam recensui, complura per universum regnum "in usu esse, quamvis, si ab inventione nostra fluxe- "rint, eorum quandoque exemplaria, tanquam primi- "genia, et optime elaborata, in domo nostra reti- "nemus.

"Habemus etiam fornaces valde diversas, quæque "gradus calorum diversos exhibent et servant, caloris "scilicet acris et celeris, robusti et pertinacis, lenis et "moderati, sufflati, tranquilli, humidi, sicci, et simi- "lium. Sed ante omnia calores ministramus ad imita- "tionem caloris solis, et cœlestium, qui pertranseunt

"inæqualitates multiplices, et veluti orbes, progressus, "et periodos, per quas opera mirabilia educimus. "Necnon habemus imitationes caloris fimorum; et "ventrium animalium, atque sanguinis et corporum "ipsorum: fœnorum, et herbarum dum humidæ "sunt congestarum et conclusarum; calcium vivarum, "et rerum aliarum. Item habemus instrumenta, quæ "calorem excitant per motum tantum: atque in-"super loca ad insolationes fortes, et rursus loca "subterranea, quæ vel natura, vel arte, calores exci-"tant. Hos calores diversos exhibemus, prout natura "operationis, quam designamus, postulat.

"Habemus etiam domus perpectivas, ubi experi-"menta exhibemus omnium luminum et radiationum; "omnium quoque colorum; atque ex corporibus dia-"phanis et incoloratis repræsentamus colores singulos, "non in forma iridum gliscentes (ut fit in gemmis, et "prismatibus) sed per se, simplices et constantes. Præ-"terea exhibemus omnem radiorum multiplicationem, "adeo ut lumen ejaculemur ad distantias magnas; "illique eam virtutem, et fortitudinem indimus, ut "per hujusmodi lumen cerni possint lineæ et puncta "tenuissima. Exhibemus omne genus luminum tinc-"torum, et coloratorum, atque omnes elusiones et "deceptiones visus, in figuris, magnitudinibus, moti-"bus, coloribus; omnes demonstrationes umbrarum, "et imaginum in aëre volitantium. Invenimus quoque "media complura, apud vos ignota, luminis originalis "producendi ex diversis corporibus. Rursus, artificia "invenimus, per quæ objecta valde remota in oculos "incurrant, veluti, in cœlo, et aliis locis remotis. Imo "etiam quæ prope sunt tanquam ex longinquo osten-"dimus, et quæ ex longinquo tanquam prope, fictas "ad libitum exhibentes distantias. Præterea habemus "oculorum adminicula, quæ bis-oculis vestris, et spe-"culis, usu longe præstant. Habemus etiam artificia, "et perspicilla, quibus corpora minuta et pusilla dis-"tincte et perfecte cernimus; veluti membra, et colores, "muscarum exiguarum, et vermium; grana et glacies "in gemmis alias non visibiles; plurima in urinis, et

"sanguine, alias item non visibilia. Porro exhibemus "artificiales irides, halones, circulos, vibrationes, et "trepidationes luminis. Denique exhibemus omnes "modos reflexionis, refractionis, et conduplicationis "objectorum.

"Habemus etiam gemmas omnium generum, mul-"tasque earum pulcherrimas, et vobis incognitas: item "crystalla, et vitra diversorum generum, inter ea "autem quædam ex metallis vitrificatis, et nonnullis "materiis aliis præter eas, ex quibus apud nos vitra "conficiuntur. Tum complura etiam fossilia, quæ "vos non habetis. Magnetes item virtutis prodi-"giosæ, et lapides alios raros, tam naturales, quam "artificiales.

"Habemus etiam domos sonorum, ubi experimur et "demonstramus sonos omnes, eorumque generationes. "Habemus harmonias, quæ apud vos in usu non sunt, "miscentes non tantum beta illud acutum et molle, ut "vos, sed quadrantes sonorum, et sonos tremulos ali-"quos dulcissimos. Habemus instrumenta complura "musica, quæ vobis nondum innotuerunt, aliqua eo-"rum melodiam exhibentia suaviorem, quam vestra. "Campanas quoque et tintinnabula soni jucundissimi. "Exhibemus sonos exiles tanquam magnos: et graves "similiter tanquam extenuatos, et acutos. Dein fin-"gimus trepidationes plurimas ex sonis, qui in ortu "suo primo integri sunt. Exhibemus atque imitatur "sonos omnes articulatos, et literas, item voces, et "cantus, quadrupedum, et avium. Habemus quoque "adminicula auditus, quæ, auribus apposita, majorem "in modum sensum ipsum, et sonorum delationem, "promovent. Habemus vocum reflexiones (quas echo "dicitis) complures mirabiles, et artificiales, vocem "non tantum multipliciter repercutientes et jactantes, "sed earum alias vocem augentes, alias extenuantes: "nonnullas autem earum vocem articulatam reddentes "differentem ab originali. Habemus, ultimo, modos "deferendi sonos in tubis, et concavis aliis, ad magnam "distantiam, atque in lineis tortuosis.

"Habemus etiam domus suffituum et odorum, ubi

"et experimenta saporum adjungimus. Odores ibi "(quod mirum videri possit) multiplicamus et fortifi-"camus. Imitamur odores naturales, efficientes ut "odores omnigeni ex aliis mixturis exspirent, quam ex "genuinis. Similiter etiam sapores imitamur, ita ut "gustum, quamvis accuratum, plane fallant. In domo "hac continetur insuper confectionarium, ubi confi-"cimus bellaria, placentas, et hujusmodi alia, tam "humida, quam sicca: imo et condimus ea cum rebus "aliis dulcibus gratissimis, præter saccharum, et mel. "Vina ibi conficimus jucundissima, lacticinia, jura, "salsamenta, et acetaria, grata certe ad gustum, et "vobis minime in usu.

"Habemus etiam domus machinarum, ubi præsto "sunt machinæ, et organa, ad omnia genera motuum. "Ibi tentamus celeriores educere motus, quam apud "vos ullos habetis, sive ex sclopetis vestris minoribus, "sive alia quacunque machina. Tentamus item motus "reddere faciliores, et intensiores, eos multiplicando "per rotas, et modos alios. Tum motus educimus "fortiores et potentiores, quam vos habetis, in majori-"bus vestris bombardis, et basiliscis quibuscunque. "Exhibemus tormenta bellica, et machinas, omnis "generis; novas mixturas pulveris pyrii: ignes Græcos "in aqua ardentes, et inexstinguibiles: ignes missiles "in omni varietate, tam ad voluptatem, quam ad usum. "Imitamur ibi avium volatus; gradus quosdam habe-"mus et commoditates vecturæ per aërem, instar ani-"malium alatorum. Naves habemus, et scaphas, quæ "subter aquas navigare possint, et pelagi furores melius "preferre: cingula etiam ad natandum, et suffulci-"menta. Habemus horologia complura exquisita et "alios motus aëris et aquarum, in orbem, et per vices, "revertentes; item motus nonnullos perpetuos. Imi-"tamur motus animalium in simulachris eorum: veluti "in simulachris hominum, quadrupedum, ávium, pis-"cium, et serpentum. Alios denique habemus motus, "æqualitate insignes, et subtilitate.

"Habemus etiam domum mathematicam, ubi in-"strumenta omnia, tam geometrica, quam astrono-"mica, exquisitissima repræsentantur.

"Habemus etiam domum præstigiarum, ubi omnimodas præstigias, imposturas, et illusiones, et earum fallacias, exhibemus. Facile autem credetis, nos, qui tot habemus vere naturalia, quæ admirationem moveant, posse etiam infinita hominum sensibus imponere; si ea in miraculum ornare, et exaltare vellemus. Verum nos omnem imposturam, et mendacium, odio habemus. Quinetiam sociis omnibus domus nostræ, sub pœna ignominiæ et mulctæ, severe interdiximus, ne quid ex naturalibus, artificioso apparatu ementitum ostentent; sed purum solum, et ab omni fuco, et affectatione miraculi, immune.

"Atque hæ sunt (fili) domus Salomonis divitiæ.

"QUANTUM ad functiones et munera sociorum nostrorum; duodecim habemus, qui in regiones exteras navigant, sub aliarum nationum nomine (nostram enim terram non revelamus) qui libros, materias, et exemplaria experimentorum ad nos perferunt. Hos Mercatores lucis vocamus.

"Tres habemus, qui experimenta, quæcunque in libris inveniuntur, colligunt. Hos Deprædatores vocamus.

"Tres habemus, qui experimenta artium omnium mechanicarum; atque etiam scientiarum liberalium, insuper et practicarum omnium, quæ in artem non coaluerunt, colligunt. Hos Venatores appellamus.

"Tres habemus, qui ad nova experimenta se accingunt, prout ipsis expedire visum fuerit. Hos Fossores, sive Operatores in mineris, vocamus.

"Tres habemus, qui experimenta reliquorum supradictorum in titulos, et tabulas, digerunt, ut intellectus in ea melius agere possit, ad eliciendas ex iis observationes, et axiomata. Hos Divisores vocamus.

"Tres habemus, qui ad hoc ordinantur, ut in experimenta sociorum suorum introspiciant, et ex iis extrahant, et comminiscantur inventa, quæ ad usum vitæ, et practicam spectent, nec non quæ inserviant scientiis, non solum quoad opera, sed etiam ad liquidas causarum demonstrationes, modos eliciendi naturales divinationes, atque facilem et manifestam

"informationem, quæ sint in corporibus singulis partes "latentes, quæ virtutes? Hos Euergetas appellamus.

"Tum vero post multos sociorum universorum con-"ventus et consultationes, qui labores et collectiones "priores penitus introspiciunt, et quasi ruminantur, "tres habemus, quibus curæ est ex iis, quæ jam sub "oculis sunt, nova experimenta, lucis sublimioris, "atque in naturam altius penetrantia, excitare, et di-"rigere. Hos Lampadas vocamus.

"Tres habemus, qui experimenta, ita injuncta et "mandata, re exsequuntur, eorumque successus re-"ferunt. Hos Insitores vocamus.

"Postremo, tres habemus, qui inventiones et reve-"lationes priores in natura, per experimenta, in obser-"vationes majores, axiomata, et aphorismos, erigunt, "et promovent; quod faciunt nonnisi consultatione et "colloquio prius habitis cum sociis universis. Hos "Interpretes naturæ appellamus.

"Habemus etiam (ut res ipsa postulat) novitios quos-"dam, et tirones, ut successio hominum, ad experi-"menta et axiomata designatorum, non intercidat; "præter famulos multos et ministros, tam viros, quam "mulieres: hoc etiam apud nos in more est, ut ac-"curate deliberemus, quæ ex inventis et experimentis "nostris in lucem eductis, evulgari conveniat, quæ "autem minime. Quinetiam jure jurando nos omnes "astringimus ad ea celanda, quæ celari decrevimus: "etsi nonnulla ex iis, cum consensu, interdum regi, "aut senatui, revelemus, alia autem omnino intra no-"titiam nostram cohibemus.

"Quantum ad ordinationes, et ritus nostros: ha-"bemus porticus duas spatiosas, et pulchras. In "quarum una ordine collocamus exemplaria rario-"rum omnium et præstantiorum inventionum; in "altera autem, statuas inventorum insigniorum. Ibi "statuam videre est Columbi vestri, qui primus In-"dias occidentales aperuit. Itidem fabricatoris primi "navium. Item monachi vestri, qui primus tormenta "invenit ignea, et pulverem pyrium. Item inventoris "musicæ. Item inventoris literarum. Item inventoris

"imprimendi typis. Item inventoris phænominorum "astronomiæ. Item inventoris operandi in metallis. "Item inventoris vitri. Item inventoris fili bomby- "cini. Item inventoris vini. Item inventoris segetum "et panis. Item inventoris sacchari. Atque inven- "tores hosce omnes apud nos servamus ex tradi- "tione magis certa et fideli, quam apud vos habe- "tur. Deinde habemus statuas inventorum com- "plurium insigniorum ex nostris, qui res, et opera "nobilia invenerunt: quæ cum ipsi non videritis, des- "criptiones eorum facere nimis longum esset; tum in "iisdem recte intelligendis proclive erit errare. Ete- "nim inventori rei cujusque dignioris statuam mox "erigimus, eique honorarium satis liberale elargimur. "Statuarum istarum aliæ ex ære sunt: aliæ ex mar- "more, et lapide lydio; aliæ ex cedro, et aliis lignis "quibusdam pretiosis, inauratis, et adornatis; ex ferro "aliæ; aliæ ex argento; quædam ex auro.

"Habemus etiam hymnos quosdam, et liturgiarum "formas, quas quotidie cantamus, et recitamus; qui- "bus laudes, ac jubilæa, et gratiarum actiones re- "sonamus Deo, propter mirabilia opera sua: precum "item formulas quasdam, quibus auxilium et bene- "dictionem ejus imploramus, ut labores nostros diri- "gere et illuminare dignetur, atque in bonos usus et "sanctos convertere.

"Postremo, apud nos in usu est præcipuas in "regno urbes subinde adire, et visitare, in quibus "(prout occasio se offert) talia inventa utilia reve- "lamus, qualia nobis visum fuerit. Prædicimus etiam, "antequam adveniant (id quod ad naturales divina- "tiones pertinet) morbos epidemicos, pestes, ani- "malium noxiorum examina, famem, tempestates et "procellas, terræ-motus, inundationes aquarum, co- "metas, anni temperaturum, et alia: quinetiam con- "silia super rebus hisce damus, et quid populo fa- "cere conveniat ad præventiones et remedia hujus- "modi malorum."

Cumque hæc dixisset, se in pedes erexit: ego autem, ut edoctus fueram, in genua procubui, unde

dextram capiti meo imponens, dixit: "Benedicat "tibi Deus, fili mi; huic itidem relationi, quam feci, "Deus benedicat. Licentiam tibi concedo in bonum "gentium aliarum eandem evulgandi; siquidem nos "hic in sinu Dei vivimus; natio aliis penitus in-"cognita." Hæc locutus discessit: assignaverat autem bis mille circiter aureos, muneris loco, mihi et sociis meis numerandos. Largitores enim magni sunt, ubicunque venerint, etc.

Reliqua perficere non vacabat.

IMAGO CIVILIS JULII CÆSARIS.

JULIUS CÆSAR a principio fortuna exercita usus est, quod ei in bonum vertit; hoc enim illi fastum detraxit, nervos intendit. Animus ei inerat studio et affectu turbidus: judicio et intellectu admodum serenus: hocque indicat facilis illa sui explicatio, tum in rebus gerendis, tum in sermone. Nemo enim, aut celerius decernebat, aut magis perspicue loquebatur: nil impeditum, nil involutum quis notaret. Voluntate autem et appetitu is erat, qui nunquam partis acquiescebat, sed ad ulteriora semper tendebat: ita tamen ut non immaturo fastidio, sed legitimis spatiis, transitus actionum gubernaret: semper enim perfectissimas clausulas actionibus imponebat. Itaque ille, qui post tot victorias et tantam partam securitatem, reliquias belli civilis in Hispania non contempsit, sed præsens subegit; post extremum illud demum bellum civile confectum, et omnia undique pacata, expeditionem in Parthos continuo moliebatur. Erat proculdubio summa animi magnitudine, sed ea, quæ magis amplitudinem propriam, quam merita in commune, spiraret. Prorsus enim omnia ad se referebat, atque ipse sibi erat fidissimum omnium actionum suarum centrum: quod maximam ei et perpetuam fere felicitatem peperit. Non enim patria, non religio, non officia, non necessitudines, non amicitiæ, destinata ejus remorabantur, vel in ordinem redigebant. Nec magnopere versus in æternitatem erat; ut qui nec statum rerum stabiliret, nec quicquam egregium, vel mole vel instituto, fundaret vel conderet; sed veluti ad se cuncta retulit. Sic etiam ad sua tempora cogitationum fines recepit. Nominis tantum celebritate frui voluit, quod etiam sua id nonnihil interesse putaret. Ac in propriis certe votis

magis potentiæ, quam dignitati, studebat; dignitatem enim et famam non propter se, sed ut instrumenta potentiæ, colebat. Itaque veluti naturali impetu, non morata aliqua disciplina ductus, rerum potiri volebat; iisque magis uti, quam dignus videri: quod ei apud populum, cui nulla inerat dignitas, gratiosum erat: apud nobiles et proceres, qui et suam dignitatem retinere volebant, id obtinuit nomen, ut cupidus et audax videretur. Neque multum sane a vero aberrârunt, cum natura audacissimus esset, nec verecundiam unquam, nisi ex composito, indueret. Atque nihilo secius ita ista efficta erat audacia, ut eum nec temeritatis argueret, nec fastidio homines enecaret, nec naturam ejus suspectam faceret; sed ex morum simplicitate quadam et fiducia, ac nobilitate generis, ortum habuisse putaretur: atque in cæteris quoque rebus omnibus id obtinuit, ut minime callidus aut veterator haberetur, sed apertus et verax. Cumque summus simulationis et dissimulationis artifex esset, totusque ex artibus compositus, ut nihil naturæ suæ reliquum esset, nisi quod ars probavisset; tamen nil artificii, nil affectationis appareret, sed natura et ingenio suo frui, eaque sequi existimaretur. Neque tamen minoribus et vilioribus artificiis et cautelis omnino obnoxius erat, quibus homines rerum imperiti, et qui non propriis viribus, sed alienis facultatibus subnixi, ad auctoritatem suam tuendam uti necesse habent; utpote qui omnium actionum humanarum peritissimus esset, atque cuncta paulo majora ipse per se, non per alios transigeret. Invidiam autem exstinguere optime norat; idque vel dignitatis jactura consequi non alienum a rationibus suis duxit; veramque potentiam amplexus, omnem illam inanem speciem et tumidum apparatum potentiæ, æquo animo, per totum fere vitæ cursum, declinavit et transmisit: donec tandem, sive satiatus potentia, sive adulationibus corruptus, etiam insignia potentiæ, nomen regium et diadema, concupivit; quod in perniciem ejus vertit. Regnare autem jam usque a juventute meditatus est; idque ei exemplum Syllæ, affinitas Marii, æmulatio Pompeii, corruptelæ et perturbatio temporum facile suggerebant. Viam autem sibi ad regnum miro ordine

sternebat: primum per potentiam popularem et seditiosam, deinde per potentiam militarem et imperatoriam. Nam initio sibi erant frangendæ senatus opes et auctoritas, qua salva nemini ad immodica et extraordinaria imperia aditus erat. Tum demum evertenda erat Crassi et Pompeii potentia, quod nisi armis fieri non poterat. Itaque (ut faber fortunæ sua peritissimus) primam structuram per largitiones, per judiciorum corruptelas, per renovationem memoriæ C. Marii, et partium ejus (cum plerique senatorum et nobilium e Syllana factione essent) per leges agrarias, per seditiosos tribunos quos immittebat, per Catilinæ et conjuratorum insanias, quibus occulto favebat, per exilium Ciceronis, in cujus causa senatus auctoritas vertebatur, ac complures hujusmodi artes, attollebat et evehebat: sed maxime omnium per Crassi et Pompeii et inter se et secum conjunctionem absolvebat. Qua parte absoluta, ad alteram continuo partem accingebatur, factus proconsul Galliarum in quinquennium, rursusque in alterum quinquennium: atque armis, legionibus, et bellicosa et opulenta provincia potens et Italiæ imminens. Neque enim eum latebat, postquam se armis et militari potentia firmâsset, nec Crassum nec Pompeium sibi parem futurum; cum alter divitiis, alter famæ et nomini confideret; alter ætate, alter auctoritate senesceret; neuter veris et vigentibus præsidiis niteretur. Quæ omnia ei ex voto cessere; præsertim cum ipse singulos senatores et magistratus, et denique omnes, qui aliquid poterant, ita privatis beneficiis devinctos et obstrictos haberet, ut securus esset de aliqua conspiratione vel consensu adversus suos conatus ineundis, antequam aperte rempublicam invaderet. Quod cum et semper destinâsset, et aliquando tandem faceret, tamen personam suam non deponebat; sed ita se gerebat, ut æquitate postulatorum, et simulatione pacis, et successibus suis moderandis, invidiam in adversas partes torqueret; seque incolumitatis suæ gratia ad bellum necessarium coactum præ se ferret. Cujus simulationis vanitas manifesto deprehensa est, postquam, confectis bellis civilibus, regiam potestatem adeptus, omnibusque æmulis, qui aliquam ei solicitudinem injicere possent, e medio

sublatis, tamen de reddenda republica ne semel quidem cogitavit, neque hoc saltem fingere aut prætexere dignaretur. Quod liquido declarat cupiditatem et propositum regni adipiscendi ei et semper fuisse, et ad extremum patuisse. Neque enim occasionem aliquam arripuit, sed ipse occasiones excitavit et efformavit. In bellicis autem rebus maxime ejus virtus enituit, quæ tantum valuit, ut exercitum non tantum duceret, sed et effingeret. Neque enim major ei scientia affuit in rebus gerendis, quam in animis tractandis: neque id vulgari aliqua disciplina, quæ obsequium assuefaceret ad mandata, aut pudorem incuteret, aut severitatem usurparet; sed quæ miris modis ardorem et alacritatem adderet, et victoriam fere præriperet: quæque militem erga ipsum plus conciliaret, quam liberæ reipublicæ conducebat. Cum autem in omni genere belli versatus esset, cumque artes civiles cum bellicis conjungeret, nil tam adversum, ex quo non utilitatem aliquam derivaret. Personæ autem suæ debitas partes attribuit; ut qui sedens in prætorio in magnis prœliis omnia per nuncios administraret. Ex quo duplicem fructum capiebat; ut et in discrimen rarius se committeret, atque ut cum res inclinare cœpisset, prœlium per ipsius præsentiam, veluti nova auxilia, instauraretur. In omni autem apparatu et conatu bellico non tantum ad exempla res gerebat, sed nova et accommodata summa ratione comminiscebatur. Amicitias satis constanter et singulari cum beneficentia et indulgentia coluit. Amicorum tamen hujusmodi delectum fecit, ut facile appareret, eum inquirere ut instrumenti, non impedimenti, loco amicitia eorum esset. Cum autem et natura et instituto ferretur ad hoc, ut non eminens inter magnos, sed imperans inter obsequentes esset, amicos sibi adjunxit humiles, sed industrios, quibus ipse omni esset. Hinc illud, *Ita vivente Cæsare moriar*; et cætera id genus. Nobilium autem et æqualium suorum amicitias ex usu suo asciscebat: ex intimis autem neminem fere admittebat, nisi qui ex se omnia speraret. Quin et literis et doctrina mediocriter excultus fuit, sed ea, quæ ad civilem usum aliquid conferret. Nam et in historia versatus erat, et verborum pondera et acumina mire callebat; et cum

multa felicitati suæ tribueret, peritus astrorum videri voluit. Eloquentia autem ei nativa et pura erat. In voluptates propensus ac effusus erat, quod ei apud initia sua loco simulationis erat: nemo enim periculum ab hujusmodi ingenio metuebat: voluptates autem suas ita moderabatur, ut nihil utilitati aut negotiorum summæ officerent, et animo potius vigorem, quam languorem, tribuerent. In mensa sobrius, circa libidines incuriosus, in ludis lætus et magnificus. Talis cum esset, id ad extremum ei exitio fuit, quod ad principia sua incremento fuerat; id est, studium popularitatis. Nil enim tam populare est, quam ignoscere inimicis: qua sive virtute, sive arte, ille periit.

IMAGO CIVILIS
AUGUSTI CÆSARIS.

Augusto Cæsari, si cui mortalium, magnitudo animi inerat inturbida, serena, et ordinata: idque indicant res illæ omnium maximæ, quas ab ineunte adolescentia gessit. Nam qui ingenio commotiores sunt, ii fere adolescentias per varios errores transigunt, ac sub mediam ætatem demum se ostendunt: quibus autem natura est composita et placida, ii prima etiam ætate florere possunt. Atque cum animi dotes, sicut et bona corporis, sanitate quadam, pulchritudine, et viribus contineantur et absolvantur, fuit certe avunculo Julio viribus animi impar, pulchritudine et sanitate superior. Ille enim inquietus et incompositus (ut sunt fere ii qui comitiali morbo tentantur) se ad fines suos nihilominus summa ratione expediebat; sed ipsos fines minime ordinaverat, sed impetu infinito, et ultra mortale appetens, ferebatur ad ulteriora: hic autem sobrius, et mortalitatis memor, etiam fines suos ordine admirabili

descriptos et libratos habuisse visus est. Primum enim, rerum potiri volebat; deinde, id assequi, ut dignus eo fastigio existimaretur: dein etiam frui summa fortuna humanum esse ducebat: ad extremum, addere se rebus, et imaginem et virtutem sui principatus seculis post se futuris imprimere et inferre meditabatur. Itaque prima ætate potentiæ, media dignitati, vergente voluptatibus, senectute memoriæ et posteritati serviebat.

IN

FELICEM MEMORIAM ELIZABETHÆ ANGLIÆ REGINÆ.

ELIZABETHA et natura et fortuna mirabilis inter fœminas, memorabilis inter principes, fuit. Neque hæc res indicium monachi alicujus aut hujusmodi censoris umbratilis desiderat: nam isti homines, stylo acres, judicio impares, et partis suæ memores, rerum minus fideles testes sunt. Ad principes viros pertinet hæc cognitio, atque ad eos, qui imperiorum gubernacula tractârunt, et rerum civilium ardua, et arcana norunt. Rarum in omni est memoria muliebre imperium: rarior in eo felicitas; rarissima cum felicitate diuturnitas. Illa vero quadragesimum quartum regni sui annum complevit; neque tamen felicitati suæ superstes fuit. De hac felicitate pauca dicere institui, neque in laudes excurrere: nam laudem homines tribuunt, felicitatem Deus.

Primum in parte felicitatis pono, quod ad imperatorium fastigium a privata fortuna evecta est. Siquidem hoc in moribus et opinionibus hominum penitus insedit, ut quæ præter spem et exspectationem eveniunt, majori felicitati deputentur. Sed non hoc est quod volo; illud intueor, principes, qui in domo regnatrice, et ad spem successionis non dubiam nutriti sunt, ab educationis indulgentia et licentia depravatos, plerumque et minus capaces et minus moderatos evadere. Itaque optimos et excellentissimos reges reperias, quos utraque fortuna erudiit: talis apud nos fuit Henricus septimus, et apud Gallos Ludovicus duodecimus; qui recenti memoria, et eodem fere tempore, non tantum a privata, sed etiam

ab adversa et exércita fortuna, regnum accepere, atque (ille prudentia, hic justitia) floruere. Similis fuit et hujusce principis ratio; cujus initia et spes variavit fortuna, et in principatu ad extremum erga illam constans et æquabilis esset. Nam Elizabetha natalibus suis successioni destinata, deinde exhæredata, tum posthabita fuit; eadem, regno fratris, fortuna magis propitia et serena, regno sororis magis turbida et ancipiti usa est. Neque tamen ex vinculis subito in regnum assumpta est, ut ab infortunio exacerbata intumesceret; sed libertati restituta, et exspectatione aucta, tum demum regnum, sine tumultu aut competitore, placide et felicissime obtinuit. Atque hæc ideo adducimus, ut appareat, divinam providentiam, optimam principem meditatam, per istiusmodi disciplinæ gradus eam præpârasse et extulisse. Neque sane natalium dignitati calamitas matris obesse debet; cum præsertim satis constet, Henricum octavum prius amori novo, quam iræ adversus Annam, indulsisse; ejusque regis natura et ad amores, et ad suspiciones propensissima, et in iisdem usque ad sanguinem præceps, posteritatis notam non effugiat. Adde, quod criminatione, vel personæ ipsius, ad quem referebatur, nomine, minus probabili et tenuissimis conjecturis innixa, circumventa erat; quod et fama, etiam tum, occulto, ut solet, murmure excepit, et Anna ipsa, celso animo et memorabili voce, sub tempus mortis suæ protestata est: necta enim nuncium (ut existimabat) et fidum et benevolum, eadem hora, qua ad mortem se parabat, hujusmodi mandata ad regem perferenda dedit; "regem in ipsa novis honoribus cumulanda institutum suum optime servare et perpetuo tueri; cum "illam primum, generosa stirpe ortam, sed nobilitatis "titulis non insignitam, dignitate marchionissæ ornâsset, "deinde in regni et thori consortium accepisset; et "postremo, quia non restabat terreni honoris gradus altior, innocentem ad coronam martyrii evehere voluisset." Atqui nuncius ille ad regem, alio amore flagrantem, hoc perferre non ausus est; sed fama, veritatis vindex, ad posteros pertulit.

Atque non exigua pars felicitatis Elizabethæ, etiam mensura, ac veluti curriculum ipsum regiminis sui nobis

visum est: non tantum quia diuturnum, sed quia spatium illud ætatis suæ occupavit, quod rerum moderamini, et habenis regni flectendis et moliendis, aptissimum esset. Annos enim viginti quinque (qua ætate curatura finitur) nata, cum regnare inciperet, ad septuagesimum ætatis annum imperium produxit. Itaque, nec pupillæ detrimenta et aliena arbitria; nec rursus exactæ et ægræ senectutis incommoda experta est. Senectus autem, etiam privatis, miseriarum satis; sed regibus, præter communia ætatis mala, adhuc status sui declinationes et inglorios exitus afferre solet. Nemo enim fere in regno ad multam et invalidam senectutem pertingit, quin aliquam imperii et existimationis diminutionem patiatur: cujus rei exemplum maxime eminet in Philippo secundo rege Hispaniarum, principe potentissimo et imperandi peritissimo; qui extremis suis temporibus, et fessa ætate, hoc quod diximus penitus sensit: ideoque prudentissimo concilio se rerum conditioni submisit, territoriis in Galliis acquisitis se ipse mulctavit, pacem ibidem firmavit, alibi tentavit ut res compositas atque integra omnia posteris relinqueret. Contra, Elizabethæ fortuna tam constans et valida fuit, ut nec ulla rerum declinatio vergentem certe, sed tamen adhuc vigentem, ætatem sequeretur: atque insuper, in signum felicitatis suæ certissimum, non prius diem obierit, quam de defectione in Hibernia prospero prœlii eventu decretum esset; ne gloria ejus aliqua ex parte deformata et imperfecta videretur. Et etiam illud cogitandum censeo, in quali populo imperium tenuerit: si enim in Palmyrenis, aut Asia imbelli et molli regnum sortita esset, minus mirandum fuisset; cum effœminato populo fœmina princeps conpeteret: verum in Anglia, natione ferocissima et bellicosissima, omnia ex nutu fœminæ moveri et cohiberi potuisse, summam merito admirationem habet.

Neque hæc inclinatio populi sui, belli cupida, et pacem ægre tolerans, obfuit, quo minus perpetuis suis temporibus pacem coleret et teneret. Atque hanc ejus voluntatem cum successu conjunctam inter maximas ejus laudes pono. Hoc enim ætati suæ felix, hoc sexui decorum, hoc conscientiæ salutare fuit. Tentata

paulisper circa decimum regni sui annum in partibus borealibus rerum commotio, sed statim sopita et exstincta est. Reliqui anni interna pace, eaque secura atque alta, floruere. Pacem autem florentissimam judico, duabus de causis; quæ ad meritum pacis nihil faciunt, ad gloriam maxime: una, quod vicinorum calamitatibus, veluti flammis lucentibus, magis fiebat conspicua et illustrata: altera, quod commodis pacis armorum honor non defuit; cum celebritatem nominis Anglici in armis et re militari per multa decora non solum retineret, sed etiam augeret. Nam et auxilia in Belgium, Galliam, et Scotiam missa; et navales expeditiones susceptæ in Indias; atque ex illis nonnullæ per universi globi terrarum ambitum factæ; et classis in Lusitaniam, et ad oras Hispaniæ infestandas submissæ; et rebelles in Hibernia sæpius concisi et domiti, nihil aut de virtute bellica gentis nostræ remitti, aut de ejusdem fama et honore deperire, sinebant.

Aderat etiam gloriæ meritum, quod et regibus vicinis tempestivis ab ipsa auxiliis regnum conservatum est; et populis supplicibus, pessimo principum consilio ministrorum suorum crudelitati, et plebis furori, et omni lanienæ et vastitati relictis et fere devotis, levamentum malorum datum est; per quod res eorum adhuc stetere. Nec minus consiliis, quam auxiliis, benefica et salutaris princeps fuit: ut quæ regem Hispaniarum toties de lenienda in subditos suos in Belgio ira, et illis suo imperio sub tolerabili aliqua conditione restituendis, interpellavit: et reges Galliæ perpetuis et repetitis monitis de edictis suis, pacem spondentibus, observandis, maxima fide solicitavit. Non negaverim consilio ejus successum defuisse: neque enim prius illud sivit fatum Europæ commune; ne forte ambitio Hispaniæ, veluti carceribus liberata, in regnorum et rerumpublicarum orbis Christiani detrimentum (ut tunc res erant) se effunderet: hoc etiam posterius non sivit sanguis tot innocentium, cum uxoribus et liberis, ad focos et cubilia sua per infimam plebis fæcem, ut belluas quasdam publica auctoritate et animatas, et armatas, et missas, effusus; qui ut regnum, tam nefario scelere obligatum, mutuis cædibus et contrucidationi-

bus expiaretur, in ultionem poscebat. Illa tamen utcunque officium fœderatæ et prudentis, et benevolæ, præstitit.

Alia etiam subest causa, cur pacem ab Elizabetha cultam et conservatam admiremur: ea nimirum, quod non a temporum inclinatione, sed ab ejus prudentia et rebus bene ordinatis, pax ista profecta sit. Nam cum et interna factione ob causam religionis laboraret, et hujus regni robur et præsidium universæ Europæ instar propugnaculi esset adversus regis Hispaniæ illis temporibus formidabilem et exundantem ambitionem et potentiam, belli materia non defuit; verum ipsa et copiis et consiliis superfuit. Istud eventus docuit maxime memorabilis inter res gestas nostri seculi universas, si felicitatem spectes. Nam cum classis Hispanica, tanto rerum tumore et totius Europæ terrore ex expectatione, et tanta victoriæ fiducia, freta nostra sulcaret, nec naviculam aliquam in mari accepit, nec villulam aliquam incendio vastavit, nec littus omnino attigit: sed prœlio fusa, misera fuga et crebris naufragiis dissipata est, atque pax Anglico solo et finibus immota, et inconcussa mansit.

Nec minus felix in conjuratorum insidiis devitandis, quam in copiis hostilibus devincendis et propulsandis, fuit: non paucæ enim contra vitam ejus conspirationes factæ felicissime et patefactæ et disturbatæ sunt: neque ex eo vita ejus magis trepida aut anxia; non stipatorum numerus auctus; non tempus intra palatium actum et rarus in publicum processus; sed secura et fidens, et, potius liberationis a periculo, quam periculi ipsius memor, nihil de consuetudine sua pristina vivendi mutavit.

Etiam illud notatu dignum videtur, qualia tempora fuerint in quibus floruit. Sunt enim quædam secula tam barbara et rerum nescia, ut homines, tanquam animalium greges, imperio coërcere nil magnum fuerit. Hæc autem princeps in tempora eruditissima et excultissima incidit; in quibus eminere et excellere non absque maximis ingenii dotibus et singulari virtutis temperamento dabatur. Etiam imperia fœminarum nuptiis fere obscurantur, laudesque et acta in maritos transeunt:

illis autem, quæ innuptæ degunt, propria et integra gloria manet. In illam vero hoc magis cadit, quod nullis imperii adminiculis, nisi quæ ipsa sibi comparaverat, fulciebatur: non frater uterinus aderat, non patruus, non alius quispiam familia et stirpe regia, qui particeps ei curarum et dominationis subsidium esset. Sed et eos, quos ipsa ad honores evexerat, ita et cohibuit, et commiscuit, ut singulis maximam complacendi solicitudinem injiceret; atque ipsa semper sui juris esset. Orba sanè fuit, nec stirpem ex se reliquit: quod etiam felicissimis contigit, Alexandro Magno, Julio Cæsari, Trajano, aliis: et semper varie jactatum, et in contrarias partes trahi et disputari solet; cum alii hoc in diminutionem felicitatis accipiant, ne forte homines supra mortalem conditionem bearentur, si et in individuo, et in speciei propagatione, felices essent; alii autem in cumulum felicitatis rem vertant, quod ea demum felicitas completa videatur, in quam fortunæ nil amplius liceat; quod, si posteri sint, fieri non potest.

Aderant ei et externa; statura procera; corporis decora compages; summa dignitas oris cum suavitate; valetudo maxime prospera. Superest et illud, quod, ad extremum valens et vigens, nec fortunæ commutationes nec senectutis mala experta, eam, quam tantopere sibi votis precari solebat Augustus Cæsar, euthanasiam facili et leni obitu sortita sit. Quod etiam de Antonino Pio, imperatore optimo, celebratur; cujus mors somni alicujus suavis et placidi imaginem habebat. Similiter et in Elizabethæ morbo nil atrox, nil ominosum, nil ab humana natura alienum erat. Non desiderio vitæ, non morbi impatientia, non doloris cruciatibus torquebatur: nullum aderat symptoma dirum aut fœdum; sed omnia ejus generis erant, ut naturæ fragilitatem potius, quam corruptionem aut dedecus, ostenderent. Paucos enim ante obitum dies, ex corporis nimia siccitate et curis, quæ regni culmen sequuntur, attenuata, nec unquam mero aut uberiore diæta irrigata, nervorum rigore perculsa, vocem tamen (quod fieri non solet in ejusmodi morbo) et mentem, et motum, licet tardiorem et hebe-

tiorem, retinuit. Atque is personæ ejus status paucis diebus tantum duravit; ut non tanquam actus vitæ novissimus, sed tanquam primus gradus ad mortem fuerit: nam imminutis facultatibus in vita diu manere, miserum habetur; sed a sensu paulatim sopito ad mortem properare, placida et clemens vitæ clausula est.

Addo et illud in felicitatis ejus cumulum insignem; quod non tantum nomine proprio, sed et ministrorum virtute, felicissima fuit.

Tales enim viros necta est, quales fortasse hæc insula ante eum diem non peperit. Deus autem, regibus favens, etiam spiritus ministrorum excitat et ornat.

Restant felicitates posthumæ duæ, iis quæ vivam comitabantur fere celsiores et augustiores: una successoris, altera memoriæ. Nam successorem fortita est eum, qui licet et mascula virtute et prole, et nova imperii accessione fastigium ejus excedat et obumbret; tamen et nomini et honoribus ejus faveat, et actis ejus quandam perpetuitatem donet: cum nec ex personarum delectu, nec ex institutorum ordine, quicquam magnopere mutaverit: adeo ut raro filius parenti, tanto silentio, atque tam exigua mutatione et perturbatione successerit. Memoria autum ejus, ita et in ore hominum, et in animis viget, ut, per mortem exstincta invidia, atque incensa fama, felicitas memoriæ cum felicitate vitæ quodammodo certet. Nam si qua ex studio partium et dissensione religionis vagatur fama factiosa (quæ tamen ipsa jam timida videtur, et consensu victa) ea et sincera non est, et perennis esse non potest. Atque ob eam causam præcipue hæc, qualia sunt, de felicitate ejus et divini favoris notis, collegi; ut malevolus aliquis tantis Dei benedictionibus suas maledictiones inserere vereatur. Si quis autem ad hæc, ut ille ad Cæsarem, *Quæ miremur, habemus: sed quæ laudemus, expectamus:* sane existimo veram admirationem quandam laudis excessum esse. Neque ea, quam descripsimus felicitas ulli evenire potest, nisi qui et a divina gratia eximie sustineatur atque foveatur; ac etiam moribus et virtute hanc fortunam sibi aliqua ex parte finxerit. Sed tamen visum est pauca admodum, quæ

ad mores pertinent, adjungere, in iis solommodo, quæ iniquorum sermonibus maxime aditum et fomitem præbere videntur.

Fuit Elizabetha, in religione pia et moderata; et constans, ac novitatis inimica. Atque pietatis indicia, licet in factis et rebus, quas gessit, maxime elucescant; tamen et in vitæ ratione et consuetudine familiari adumbrata sunt. Liturgiis et divinis officiis, aut sacello solenniore, aut interiore raro abfuit. In Scripturis et patrum scriptis (precipue beati Augustini) legendis, multum versata est. Preces quasdam ipsa ex occasione et re nata composuit. In Dei mentionem vel communi sermone incidens, fere semper Creatoris nomen addidit; et oculos et vultum ad humilitatem et reverentiam quandam composuit, quod et ipse sæpe notavi. Quod autem quidam vulgaverunt, eam minime mortalitatis memorem fuisse, adeo ut nec de senectute, nec de morte, mentionem æquo animo ferret, id falsissimum fuit; cum ipsa sæpissime, multis ante mortem annis, magna comitate, se vetulam diceret; et de inscriptione sepulchri, quid sibi maxime placeret, sermones haberet; cum diceret, sibi gloriam et splendidos titulos minime cordi esse; sed lineam memoriæ unam aut alteram, quæ nomen ejus tantum, et virginitatem, et tempus regni, et religionis instaurationem, et pacis conservationem, brevi verborum compendio, significaret. Verum est, cum, ætate florenti et liberis procreandis habili, de successore declarando interpellaretur, respondisse, *Se linteum sepulchrale sibi vivæ ante ocnlos oblendi nullo modo passuram.* Attamen, non multis ante mortem annis, cum cogitabunda esset, ac, ut verisimile est, de mortalitate sua meditaretur, ut quidam ex intimis sermonem intulisset, quod munera, et loca multa et magna in republica nimium diu vacarent, commotior et assurgens, *Se certo scire suum locum ne tantillum temporis vacaturum,* dixit.

Quod ad moderationem in religione attinet, hærere videbimur, propter legum in subditos religionis pontificiæ latarum severitatem: sed ea proferemus, quæ nobis et certo nota et diligenter notata sunt. Certissi-

mum est, hunc fuisse istius principis animi sensum, ut vim conscientiis adhibere nollet; sed rursus, statum regni sui prætextu conscientiæ et religionis in discrimen venire non permitteret. Ex hoc fonte, primum duarum religionum libertatem et tolerationem auctoritate publica in populo animoso et feroce, et ab animorum contentione ad manus et arma facile veniente, admittere, certissimam perniciem judicavit. Etiam in novitate regni, cum omnia suspecta essent, ex præsulibus ecclesiæ quosdam magis turbidi et factiosi ingenii, auctoritate legis accedente, sub custodia libera habuit: reliquis utriusque ordinis, non acri aliqua inquisitione molesta, sed benigna conniventia, præsidio fuit. Hic primus rerum status. Neque de hac clementia, licet excommunicatione Pii quinti provacata (quæ et indignationem addere, et occasionem præbere novi instituti potuit) quicquam fere mutavit; sed natura sua uti perseveravit. Nam, prudentissima fœmina et magnanima, hujusmodi terrorum sonitu nil admodum commota est; secura de populi sui fide et amore, et de factionis pontificiæ intra regnum ad nocendum virium tenuitate, non accedente hoste externo. At sub vicesimum tertium regni sui annum, rerum commutatio facta est. Atquæ hæc temporis distinctio, non commode ficta, sed in publicis actis expressa, ac veluti in ære incisa est. Neque enim ante annum eum gravior aliqua pœna per leges prius sancitas subditis pontificiæ religionis incubuit. Verum sub hoc tempus, ambitiosum et vastum Hispaniæ consilium de hoc regno subjugando paulatim detegi cœpit: hujus pars magna fuit, ut omnibus modis intra regni viscera factio a statu aliena, et rerum novarum cupida, excitaretur, quæ hosti invadenti adhæreret. Ea ex dissentione religionis sperabatur; itaque huic omni opera incumbendum statuebant, et, pullulantibus tunc seminariis, sacerdotes in regnum immissi, qui studium religionis Romanæ excitarent et spargerent, vim excommunicationis Romanæ in fide subditorum solvenda docerent et inculcarent, et animos hominum novarum rerum expectatione erigerent et præpararent.

Circa idem tempus, et Hibernia apertis armis tentabatur; et nomen et regimen Elizabethæ variis et sele-

ratis libellis proscindebatur: denique insolitus erat rerum tumor, prænuncius majoris motus. Neque sane dixerim singulos sacerdotes in participationem consilii assumptos, aut quid ageretur conscios, sed tantummodo prava alienæ malitiæ instrumenta fuisse. Sed tamen hoc verum est, et multis confessionibus testatum, omnes fere sacerdotes, qui ab eo, quem diximus, anno usque ad tricesimum Elizabethæ annum (quo consilium Hispaniæ, et pontificium, per memorabilem illum et classis et terrestrium copiarum apparatum executioni mandatum erat) in hoc regnum immissi erant, habuisse in mandatis inter functionis officia hoc insuper, ut, *Non posse hæc diutius stare; novam rerum faciem et conversionem non ita multo post conspicuam fore; curæ esse et pontifici et principibus catholicis rem Anglicam, modo ipsi sibi non desint*, insinuarent. Etiam ex sacerdotibus nonnulli rebus et machinationibus, quæ ad status labefactionem et subversionem pertinebant, manifeste se immiscuerant; et, quod maxime movit, per literas ex multis partibus interceptas consilii hujus et negotii ratio patefacta est; in quibus scriptum erat, *Vigilantiam reginæ et concilii sui circa catholicos elusum iri; illam enim ad hoc tantum intentam esse, ne quod caput in persona alicujus nobilis aut viri primarii catholicorum factioni se attolleret: at consilium jam tale adhiberi, ut per homines privatos atque ex inferiori nota, neque eos inter se conspirantes et conscios, per secreta confessionum omnia disponerentur et præpararentur.* Atque hæ tum artes adhibebantur, hujusmodi hominibus (quod etiam nuper in casu non dissimili videre licuit) usitatæ et familiares. Hac tanta periculorum tempestate lex quædam necessitatis imposita est Elizabethæ, ut eam partem subditorum, quæ a se alienata, et per hujusmodi venena facta erat quasi insanabilis, atque interim ob vitam privatam a publicis muneribus et expensis immunem ditesceret, gravioribus legum vinculis constringeret. Atque ingravescente malo, cum origo ejus sacerdotibus seminariorum deputaretur, qui in exteris partibus nutriti, et exterorum principum, hujus regni ex professo hostium, opibus et eleemosynis sustentati essent; et in locis versati, ubi ne nomen quidem ipsum Elizabethæ, nisi ut

hæreticæ, excommunicatæ, et diris devotæ, audiebatur; quique etsi non ipsi criminibus majestatis imbuti, at eorum, qui hujusmodi sceleribus operam dedissent, intimi agnoscerentur; quique suis artibus et venenis ipsam catholicorum massam, antea magis dulcem et innoxiam, depravâssent, et novo veluti fermento et perniciosa malignitate infecissent; non aliud inventum est remedium, quam ut hujusmodi homines ab omni in hoc regnum aditu sub pœna capitis prohiberentur: quod tandem vicesimo septimo regni sui anno factum est. Neque ita multo post eventus ipse, cum tanta tempestas hoc regnum adorta esset et totis viribus incubuisset, horum hominum invidiam et odium quicquam leniebat, sed potius auxit; ac si omnem charitatem patriæ exuissent. Ac postea sane, licet metus ab Hispania (qui hujus severitatis stimulus erat) consedisset aut remitteretur; tamen cum et memoria præteriti temporis in animis et sensibus hominum alte infixa maneret, et leges semel factas, aut abrogare inconstans, aut negligere dissolutum videretur: ipsa rerum vis Elizabetham traxit, ut ad priorem rerum statum, qui ante vicesimum tertium regni sui annum erat, revertere sibi integrum non esset. Huc accessit quorundam in fisci commodis augendis industria; et ministrorum justitiæ, qui non aliam patriæ salutem, quam quæ legibus continetur, introspicere aut intueri consueverunt, solicitudo; quæ quidem executionem legum poscebant et urgebant. Ipsa tamen (in naturæ suæ specimen manifestum) ita legum mucronem contudit, aut pauci pro numero sacerdotes capitali supplicio plecterentur. Neque hæc defensionis loco dicta sunt, qua res istæ non egent: cum et salus regni in hoc verteretur, et universæ istius severitatis ratio et modus longe infra sanguinaria, et inter Christianos vix nominanda, eaque potius ab arrogantia atque malitia quam a necessitate profecta, pontificiorum exempla steterit. Sed ejus, quod asseruimus, memores, eam in causa religionis moderatam fuisse, et variationem, quæ fuit, non in natura sua, sed in temporibus exstitisse, demonstrâsse nos existimamus.

De constantia autem Elizabethæ in religione ac ejus

cultu, maximum argumentum est, quod religionem pontificiam, regno sororis auctoritate publica et multa cura impense et stabilitam et altas jam radices agentem, atque omnium, qui in magistratibus et cum potestate erant, consensu et studio firmatam; tamen quandoquidem nec verbo Dei, nec primitivæ puritati, nec conscientiæ suæ consentanea esset, maximo animo et paucissimis adjumentis convulsit et abrogavit. Neque id præceps aut acri impetu, sed prudenter et tempestive fecit. Idque, tum ex aliis multis rebus, tum ex responso quodam suo per occasionem facto conjicere licet. Nam primis regni diebus, cum in omen et gratulationem novi principatus vincti (ut moris est) solverentur, accessit ad eam, ad sacellum tum pergentem, aulicus quidam,[u] qui ex natura et consuetudine jocandi, licentiam quandam sibi assumpserat: isque, sive ex motu proprio, sive a quodam prudentiore immissus, libellum supplicem ei porrexit, et in magna frequentia clara voce addidit, *Restare adhuc quatuor aut quinque vinctos, idque immerito; illis se libertatem ut reliquis petere; eos esse quatuor Evangelistas, atque etiam apostolum Paulum, qui diu ignota lingua, tanquam carcere, conclusi, inter populum conversari non possent.* Cui illa prudentissime, *Sciscitandum adhuc melius ab ipsis esse utrum liberari vellent, necne.* Atque ita improvisæ quæstioni suspenso responso occurrit; veluti omnia integra sibi servans. Neque tamen timide et per vices hæc installavit; sed ordine gravi et maturo, habito inter partes colloquio, et peractis regni comitiis: tum demum, idque intra orbem unius anni vertentis, ita omnia, quæ ad ecclesiam pertinebant, ordinavit et stabilivit, ut ne punctum quidem ab illis ad extremum vitæ diem recedi pateretur. Quin et singulis fere regni comitiis, ne quid in ecclesiæ disciplina aut ritibus innovaretur, publice monuit. Atque de religione hactenus.

Quod si quis ex tristioribus, leviora illa exaggeret; quod coli, ambiri, quin et amoris nomine se celebrari et extolli sinebat, atque volebat: eaque ultra sortem ætatis continuabat: hæc tamen si mollius accipias, ad-

miratione et ipsa carere non possunt; cum talia sint fere, qualia in fabulosis narrationibus inveniantur; de regina quadam in insulis beatis ejusque aula atque institutis, quæ amoris administrationem recipiat, sed lasciviam prohibeat: sin severius, habent et illa admirationem, eamque vel maximam, quod hujusmodi deliciæ, non multum famæ, nil prorsus majestati ejus officerent; nec imperium relaxarent, nec impedimento notabili rebus et negotiis gerendis essent. Hujusmodi enim res se cum publica fortuna commiscere haud raro solent. Verum, ut sermones nostros claudamus: fuit certe ista princeps bona et morata; etiam talis videri voluit: vitia oderat, et se bonis artibus clarescere cupiebat. Sane ad mentionem morum illius in mentem mihi venit quod dicam. Cum scribi ad legatum suum jussisset de quibusdam mandatis, ad reginam matrem Valesiorum separatim perferendis; atque qui ab epistolis erat clausulam quandam inseruisset, ut legatus diceret, tanquam ad favorem aucupandum, *Esse nimirum ipsas duas fœminas principes, a quibus, in usu rerum et imperandi virtute et artibus, non minora quam a summis viris, exspectarentur*; comparationem non tulit, sed deleri jussit; *Seque arteslonge dissimiles et instituta diversa ad imperandum affere*, dixit. Delectabatur etiam haud parum, si quis forte hujusmodi sermonem intulisset: *Eam, etiamsi in privata et modiocri fortuna ævum traduxisset, tamen non absque aliqua excellentiæ nota apud homines victuram fuisse*; adeo nihil a fortuna sua ad virtutis laudem mutuare, aut transferre volebat. Verum si in ejus laudes, sive morales sive politicas, ingrederer, aut in communes quasdam virtutum notas et commemorationes incidendum est, quod tam rara principe minus dignum; aut si propriam ipsis lucem et gratiam conciliare velim, in vitæ ejus historiam prolabendum, quod et majus otium et venam uberiorem desiderat. Ego enim hæc paucis, ut potui. Sed revera dicendum est; non alium verum hujus fœminæ laudatorem inveniri posse, quam tempus: quod cum tam diu jam volvitur, nihil simile, in hoc sexu, quoad rerum civilium administrationem peperit.

IN HENRICUM PRINCIPEM WALLIÆ ELOGIUM FRANCISCI BACONI.

HENRICUS primogenitus Regis Magnæ Britanniæ, Princeps Walliæ, antea spe beatus, nunc memoria felix, diem suum obiit 6 Novemb. anno 1612. Is magno totius regni luctu et desiderio extinctus est, utpote adolescens, qui animos hominum nec offendisset ne satiâsset. Excitaverat autem propter bonam indolem multiplices apud plurimos omnium ordinum spes, nec ob brevitatem vitæ frustraverat. Illud imprimis accessit, quod in causâ religionis firmus vulgo habebatur: prudentioribus quoque hoc animo penitus insederat, adversus insidias conjurationum (cui malo ætas nostra vix remedium reperit) patri eum instar præsidii et scuti fuisse, adeo ut et religionis et regis apud populum amor in eum redundaret, et in æstimationem jacturæ meritò annumeraretur. Erat corpore validus et erectus, staturâ mediocri, decorâ membrorum compage, incessu regio, facie oblongâ et in maciem inclinante, habitu plenior, vultu composito, oculorum motu magis sedato quam forti. Inerant quoque et in fronte severitatis signa, et in ore nonnihil fastûs. Sed tamen si quis ultra exteriora illa penetraverat, et eum obsequio debito et sermone tempestivo deliniverat, utebatur eo benigno et facili, ut alius longè videretur colloquio quam aspectu, talisque prorsus erat, qui famam sui excitaret moribus dissimilem. Laudis et gloriæ fuit procul dubio appetens, et ad omnem speciem boni et auram decoris commovebatur; quod adolescenti pro virtutibus est. Nam et arma ei in honore erant ac viri militares; quin et ipse quiddam bellicum spirabat; et magnificentiæ operum (licet pecuniæ alioquin satis parcus) deditus erat: amator insuper antiquitatis et artium. Literis quoque plus honoris attribuit quam temporis. In moribus ejus nihil

Harl. MSS. Vol. 1893. fol. 75.

laudandum magis fuit, quam quod in omni genere officiorum probè institutus credebatur et congruus: filius Regi patri mirè obsequens, etiam reginam multo cultu demerebat, erga fratrem indulgens; sororem verò unicè amabat, quam etiam (quantum potuit virilis forma ad eximiam virginalem pulchritudinem collata) referebat. Etiam magistri et educatores pueritiæ ejus (quod rarò fieri solet) magnâ in gratiâ apud eum manserant. Sermone verò obsequii idem exactor et memor. Denique in quotidiano vitæ genere, et assignatione horarum ad singula vitæ munera, magis quam pro ætate constans atque ordinatus. Affectus ei inerant non nimium vehementes, et potius æquales quam magni. Etenim de rebus amatoriis mirum in illâ ætate silentium, ut prorsus lubricum illud adolescentiæ suæ tempus in tantâ fortunâ, et valetudine satis prosperâ, absque aliquâ insigni notâ amorum transigeret. Nemo reperiebatur in aulâ ejus apud eum præpotens, at in animo ejus validus; quin et studia ipsa, quibus capiebatur maximè, potius tempora patiebantur quam excessus, et magis repetita erant per vices, quam quod exstaret aliquod unum, quod reliqua superaret et compesceret, sive ea moderatio fuit, sive in naturâ non admodum præcoci, sed lentè maturescente, non cernebantur adhuc quæ prævalitura erant. Ingenio certè pollebat, eratque et curiosus satis et capax, sed sermone tardior et tanquam impeditus: tamen si quis diligenter observaverat ea, quæ ab eo proferebantur, sive quæstionis vim obtinebant, sive sententiæ, ad rem omnino erant, et captum non vulgarem arguebant; ut in illâ loquendi tarditate et raritate judicium ejus magis suspensum videretur et anxium, quam infirmum aut hebes. Interim audiendi miris modis patiens, etiam in negotiis, quæ in longitudinem porrigebantur; idque cum attentione et sine tædio, ut rarò animo peregrinaretur aut fessa mente aliud ageret, sed ad ea, quæ dicebantur aut agebantur, animum adverteret atque applicaret; quod magnam ei (si vita suppetiisset) prudentiam spondebat. Certe in illius principis naturâ plurima erant obscura, neque judicio cujuspiam patefacienda,

sed tempore, quod ei præreptum est. Attamen quæ apparebant, optima erant, quod famæ satis est. Mortuus est ætatis suæ anno decimo nono ex febri contumaci, quæ ubique à magnis et insulanis fere insolitis siccitatibus ac fervoribus orta per æstatem populariter grassabatur, sed raro funere; dein sub autumnum erat facta lethalior. Addidit fama atrocior (ut ille ait) erga dominantium exitus suspicionem veneni. Sed cum nulla ejus rei exstarent indicia, præsertim in ventriculo, quod præcipue a veneno pati solet, is sermo cito evanuit. Tacit. Annal. l.iv.11.

DIALOGUS
DE
BELLO SACRO.

Ad reverendissimum in Christo patrem,

LANCELOTUM ANDREWES Episcopum Wintoniensem, REGIÆ MAJESTATI a sanctioribus consiliis.

REVERENDE PRÆSUL,

INTER consolationes haudquaquam minima est, si quis sibi aliorum calamitates repræsentet, quæ cum suis conformitatem habeant. Exempla enim penetrant magis, quam argumenta; quinetiam illud nobis innuunt, quod Scriptura in solatium adducit; nil novi nobis accidisse. Afficiunt autem exempla eo magis, quo propius ad similitudinem rerum nostrarum accedunt: multoque adhuc magis si fortuna illos non levius mulctârit, qui nobis ipsis dignitate et virtute præcelluerunt. Etenim, ut inanem præsumptionem sapit, si nos ipsos cum melioribus componamus; ita, ex altera parte, recte et salubriter infertur conclusio; si alii, nobis superiores, similia perpessi sint, non esse cur nos supra modum conqueramur.

In hoc consolationis genere, equidem mihi ipsi minime defui; quamvis ut Christianus (per infinitam Dei misericordiam) altiores etiam consolationes degustaverim. Quamobrem, ex varia rerum memoria, et librorum lectione, cum exampla haud pauca, tam vetera, quam recentia, mihi ante oculos proposuissem; cogitationes meæ moram (fateor) fecerunt, imo etiam acquieverunt, in tribus præcipue viris: tanquam maxime eminentibus, et cum illa fortuna, quæ mea ali-

quando fuit, conjunctissimis. Hi tres in rebuspublicis suis singuli magistratibus amplissimis perfuncti sunt: iidem, non præliis, aut alio infortunii genere, dejecti, sed judiciis, et legum auctoritate, tanquam rei, et delinquentes, abdicati; iidem insuper celebres fuerunt scriptores, ita ut memoria calamitatis ipsorum apud posteritatem jam maneat, et se exhibeat tanquam pictura, quæ noctu gesta repræsentet, inter pulcherrimas et illustres operum et actorum suorum tabulas: quin et omnes tres (si hoc ad rem conduceret) exempla fuerunt valida ad exstinguendam cujuspiam ambitionem fortunam de novo tentandi: quandoquidem unusquisque eorum magna cum gloria revocatus et restitutus fuerit; sed ad graviorem suam ruinam, quæ in morte violenta exitum reperit. Fuerunt hi tres viri, Demosthenes, Cicero, et Seneca. Quando igitur cum viris hisce eximiis me tum fortuna, tum studia, conjunxerint, inquirere et observare cœpi, quomodo calamitates illi suas toleraverint, et præcipue quomodo tempus impenderint, cum a civilibus negotiis prorsus abdicati, et inhabiles pronunciati sint: ut ab illis aliquid addiscerem; utque mihi non solum consolatorum, verum etiam consiliariorum loco essent. Observavi autem quam diversis modis infortunia illorum illos affecerunt; ea præcipue in re, de qua inquirere cœperam; temporis scilicet, et calamorum suorum, applicatione. Ciceronem vidi, durante exilio suo (quod biennium ferme complevit) ita animo emollitum et dejectum, ut nihil præter epistolas quasdam muliebres exaraverit, omnia quæstibus implentes. Attamen, ex tribus illis (meo quidem judicio) minima ei causa affuit, cur magnopere perturbaretur. Etsi enim judicatum fuisset, eoque judicii genere, quod summam auctoritatem obtinuit, lege scilicet lata, ut exularet, et universæ ejus fortunæ fisco addicerentur, domus ejus diruerentur; utque capitale cuivis esset, qui de ejus restitutione ageret; nihilominus calamitas ejus, etiam eo tempore, ignominiæ nota caruit; atque nil aliud quam temporis procellà reputabatur, quæ eum tanquam turbine subverterat. Demosthenes contra, licet judicium, quo proscriberetur, ignominiæ plenum

esset; utpote repetundarum damnatus; neque repetundarum simpliciter, sed quæ cum proditione, et læsa majestate, conjunctæ essent; nihilominus calamitatis suæ sensum tam exiguum præ se tulit, ut exilii tempore negotiis civilibus non abstineret, sed iisdem se immisceret; atque per literas sæpius, consilio suo impertire populum Atheniensem usus esset, non minus, quam si adhuc ad clavum sederet; ut patet in quibusdam ejus epistolis, quæ hodie exstant. Seneca certe, qui ob corruptelas varias, et crimina, damnatus fuit, et in exilium actus in insulam quandam solitariam, mediocritatem servavit: quamvis enim calamus ejus non refrixit, tamen in negotia civilia se ingerere abstinuit: sed otium, quod nactus erat, in scribendis libris quibusdam, excellentis argumenti, et usus in omne ævum, insumpsit; licet aliquos eorum dedicaverit minus pro dignitate.

Exempla hæc in instituto quodam, ad quod etiam alias sponte inclinabam, me multum confirmârunt, ut concessum mihi tempus omnino in scribendo impenderem; utque talentum a Deo concreditum, non ut prius trapezitis particularibus, sed excambiis publicis, quæ nunquam exhaurientur, et usuram pro certo reddent, committerem. Itaque cum ante annos aliquot *Instaurationis* meæ partem edidissem (quod quidem opus inter opera mea illud est, *si nunquam fallit imago*, cui plurimum tribuo) decrevi certe in cæteris ejus partibus minime defatisci. Quod etiam nunc ago. Etsi autem de illo opere testimonia plurima ex partibus transmarinis receperim (talia certe, quibus non potuerim majora, cum tam insigni approbatione et honore, sub initiis, in argumento tam abstruso expectare) illud tamen animo meo penitus insedit, opus memoratum, hominum, præsertim vulgaris judicii, capita supervolare. Itaque constitui (licet inversa paulisper ordinis serie) rem ad sensus judicium deorsum trahere, per exempla quædam, et portiones *Naturalis Historiæ*, et inquisitiones super eam: quod etiam ex parte feci. Rursus, quia opus meum *De augmentis scientiarum* parasceve quædam, et tanquam clavis esse possit ad *Instaurationis* sensum

melius reserandum (quippe quod notionum et veterum et novarum mixturam recipiat; ubi *Instauratio* novas tantum notiones proponat meras; nisi quod hinc et inde inspergantur veteres ad gustum tantum) consentaneum putavi, illud opus in linguam generalem ex vernacula vertere; non sine multis et magnis additionibus, præsertim in libro secundo; qui partitiones scientiarum complectitur: idque ita cumulate præstiti, ut judicem librum illum, jam in plures divisum, pro prima *Instaurationis* parte haberi posse; quam *Partitionem scientiarum* nomine antea insignivi: et sic fidem meam in hac parte liberari confido. Atque hoc etiam jam peractum est. Præterea, quoniam civilem, quam tam diu sustinui, personam prorsus exuere non potui (cujus si ipse obliviscerer, satis multi meminissent) opus etiam *De Legibus* ingressus sum; hoc instituto, ut characterem quendam justitiæ proponerem, mediæ cujusdam naturæ, inter speculativas et speciosas legum descriptiones a philosophis factas, atque scripta jureconsultorum, qui particularibus placitis, et scitis patriarum et rerumpublicarum suarum sunt ut plurimum obnoxii et astricti. Hoc autem opus, quoniam tantum absorpturum fuisset temporis, atque alia jure præcedere deberent, infectum reliqui; solummodo porticunculam ejus quandam, ad exemplar, in uno ex libris *De Augmentis Scientiarum* (octavo scilicet) exhibui. Verum est etiam (fateor) me in animo habuisse *Digestum* quodam *legum* patriæ meæ ut componerem; sed quia plurimorum manibus indigebat, neque ex me solo pendebat, illud quoque deposui. Jam, cum in *Instauratione* mea universi generis humani bonum mihi ante oculos proposuerim: ut vita humana excoleretur, bearetur, et ampliori a natura dote donaretur; in opere autem illo *De Legibus*, cujus initia perstrinxi (ut dictum est) humani generis similiter bonum mihi proposuerim, sed in societate civili, et scientiæ politicæ dotibus: putavi etiam aliquid me patriæ bono aut honori debere, quam semper dilexi; adeo ut licet magistratus, quos gessi, supra meritum meum essent; amor tamen meus boni publici, et curæ circa illud impensæ, etiam supra, et ultra gradus, in quibus

collocabar, transcenderent. Quocirca præsertim cum opus illud *De legibus patriis* deposuissem) honorem aliquem patriæ dilectæ exhibere volui: quod operam dedi ut facerem in *Historia* mea *regni Henrici Septimi.* Quantum vero ad librum illum jampridem editum; cui antea titulus, *Delibationes morales et civiles*; nunc autem, *Sermones fideles, sive interiora rerum* inscribitur; eum etiam multipliciter auxi, et ditavi; et in linguam quoque Latinam e vernacula verti curavi. Illud autem scriptorum genus animi reficiendi et levandi causa subinde tracto: quamvis non sum nescius, ejusmodi scripta, minore labore et molimine, nomen meum fortasse magis illustrare et attollere posse, quam reliqua, quæ tractavi, et tracto. Quinetiam libellum meum *De Sapientia Veterum*, ut ab interitu tutior esset, in tomo operum meorum moralium et politicorum rursus edendum curavi.

Verum hæc omnia scripta mea animo revolvens subiit cogitatio, universa in civitatem, nulla in templum, procedere; exceptis paucis alicubi inspersis, quæ ad religionem spectant. Atqui cum in templo ipso tanta solatia degustaverim et hauserim, cupio etiam oblationis quidpiam illuc deferre. Argumentum itaque delegi, mixtum ex rebus ad religionem spectantibus, et civilibus; atque etiam medium inter contemplationes, et activa; tractatum scilicet *De bello sacro:* quis enim noverit, numnon illud contingere possit; *Exoriere aliquis?* Res magnæ (præsertim quæ ad religionem referuntur) ab exiguis sæpenumero oriuntur initiis; et modulus prius factus quandoque ædificium ipsum invitat. Hoc opus (quia semper dedicationes adulatorias minus probavi) paternitati tuæ dedicare visum, in pignus veteris nostræ familiaritatis et amicitiæ: nec minus quia inter viros ætatis hujus tibi reverentiam haud vulgarem deberi existimem.

Reverendæ paternitatis tuæ amicus fidelis,

FR. S. ALBAN.

DIALOGUS DE BELLO SACRO.

INTERLOCUTORES.

EUSEBIUS. ZEBEDÆUS. GAMALIEL. MARTIUS. EUPOLIS. POLLIO.

CHARACTERES HARUM PERSONARUM.

Zebedæus, *Romano-catholicus, fervidus, et zelotes.* Gamaliel, *in religione reformata, fervidus item, et zelotes.* Eusebius, *theologus orthodoxus, et moderatus.* Martius, *vir militaris.* Eupolis, *politicus.* Pollio, *aulicus.* *Omnes præter* Gamalielem *Romano-catholici.*

CONVENERUNT Parisiis, in domo Eupolidis, Eusebius, Zebedæus, Gamaliel, et Martius; singuli eorum, viri egregii, sed multum inter se differentes. Aderat etiam Eupolis ipse: atque, dum sederunt colloquentes, intervenit ab aula Pollio: ac quamprimum eos vidit, more suo ingenioso, et faceto, dixit.

POLLIO. Video quatuor hic præsentes, qui mundum egregium, arbitror, constituere possint: tantum enim ab invicem discrepatis, quantum quatuor elementa, et nihilo secius concordes estis. Quantum vero ad Eupolidem, quia moderatus est, et placidus, illum loco quintæ essentiæ ponere libet. EUPOLIS. Si nos quinque, Pollio, mundum constituimus majorem, unicus tu mundum minorem contituere possis; siquidem omnia et profitearis, et connitaris, ad teipsum solum referre. POLLIO. At quid illi, qui hoc agunt, sed minime profitentur? EUPOLIS. Sunt illi quidem minus animosi, sed magis metuendi. Verum age, et nobiscum sermones conseras: etenim inter nos de præsenti orbis Christiani statu loquebamur; in quo libenter etiam opinionem tuam audire-

mus. Pollio. Domini mei, iter hoc mane confeci; jamque æstus diei ingruit: itaque sermones vestri, opus est, aures meas admodum delectent, quo ab oculis impetrent, ut somno abstineant. Attamen si permittetis, ut vos excitem, si quando sermones vestri mihi videantur obdormiscere, quantum potero somnum abigam. Eupolis. Imo gratum nobis feceris, si hoc præstiteris. Illud tantum metuo, ne universum, quod tractamus, argumentum instar insomnii cujusdam, haud penitus insulsi et vani, sed insomnii tamen, tibi videbitur. Etenim optata bona, absque spe effectus, nedum tentandi copia, non multum illis præstant: verum ne te diutius detineamus, cum ingrediebaris, Martius hic et attentiones nostras excitavit, et animos affecit oratione sua, quam inchoavit tantum: neque male cedit hæc res ad somnolentiam tuam discutiendam: videbatur enim sermo ejus quasi ad bellum classicum canorum. Si placet igitur, Marti, de integro sermonem renoves: nam et sermo ipse dignus erat qui repetatur; atque mehercle, corona auditorum ista non mediocriter dignitate aucta est per præsentiam Pollionis. Martius. Cum modo ingressus es, Pollio, libere animi mei sensum hisce dominis meis aperui: me observâsse, quod per dena jam annorum lustra, proxime elapsa, minus nobile quiddam spirârunt (si mihi fas sit dicere) orbis Christiani bella, et expeditiones militares. Ecce bella cum subditis, similia litibus quidem protervis in foro; in quo pertinaciter lege agitur pro jure suo recuperando; quod melius forsan placido et quieto more obtineri potuit. Ecce pusillas oppidi cujuspiam, aut portiunculæ territorii, debellationes: quales esse solent rusticorum acquisitiones agelli, aut anguli terræ, commode adjacentis. Quod si etiam bella pro regno Neapolitano, aut ducatu Mediolanensi, aut regnis Lusitaniæ, aut Bohemiæ, suscepta fuerint; tamen et hæc ipsa, tanquam bella ethnicorum (Atheniensium, Lacedæmoniorum, Romanorum) pro secularibus quidem commodis, et ambitione dominationis, gesta sunt; nec militia Christiana censeri debent digna. At ecclesia missiones suas in extremos fines gentium et insularum facit, nobili opera

et instituto; verum hoc sonat tantum; *Ecce unus gladius hic.* Reges et principes Christiani merito accusandi, quod fidei Christianæ propagationi, armis et opibus suis, non invigilent. Attamen dominus noster, qui in terra manens dixit apostolis; *Ite et prædicate;* dixit etiam, de cœlo, Constantino; *In hoc signo vince.* Quis miles christianus pia æmulatione non commoveatur, cum viderit ordinem quendam, societatis Jesu, aut sancti Francisci, aut sancti Augustini, tot et tanta, pro religionis Christianæ propagatione, sustinere et perficere, ordinem vero sancti Jacobi, aut sancti Michaëlis, aut sancti Georgii, nil aliud fere perpetrare, neque majora meditari, quam ut vestes solennes induant, festa patronorum suorum anniversaria celebrent, et cæteros ritus ac cæremonias ordinis sui observent? Quin et mercatores ipsi in judicio surgent contra principes et proceres Europæ: illi enim viam in mari latam straverunt et triverunt, usque ad ultimos orbis fines; classes et copias navales Hispanorum, Anglorum, Belgarum, instruendo et mittendo, quantæ Indias quidem, et Chinam, terrefacere et concutere possint: hæc autem omnia propter margaritas scilicet, aut gemmas, aut aromata, suscepta sunt: at propter margaritam illam regni cœlorum, aut gemmas cœlestis Hierusalem, aut aromata horti sponsi, malum quidem navis ne unum erectum vidimus. Illud interim pro nihilo ducunt, sanguinem Christianum, in partibus tam remotis, inter se præliantes, effundere; sed ne guttam quidem in causa Christi. Verum, ne immemor videar rerum præclararum, in hoc genere gestarum, fateor intra spatium illud quinquaginta annorum (de quo loquor) aut paulo plus, tres susceptas esse actiones memorabiles, a Christianis, contra infideles; in quibus Christiani invasores fuere. Cum enim bellum defensivum sit, necessitatis potius bellum judico, quam pietatis. Prima fuit celebris illa et felix expeditio navalis, quæ victoria apud insulas Cursolares terminata est; quæ hamum inseruit naribus Ottomanni usque ad diem hodiernum. Quod opus præcipue instructum et animatum fuit ab eximio illo principe, papa Pio quinto; quem miror successores ejus inter sanctos non retulisse.

Secunda fuit nobilis illa (licet calamitosa) expeditio Sebastiani, Lusitaniæ regis, in Africam; quæ ab illo solo, absque aliorum ope, suscepta fuit; ita solo, ut aliis se postea excusandi necessitatem imponeret. Pro ultima numero memorabiles illas incursiones, a Sigismundo principe Transylvaniæ factas: cujus felicitatis filum a Christianis ipsis abscissum fuit; contra monita egregia et paterna papæ Clementis octavi. Plures mihi non occurrunt. POLLIO. Pace tuo, quid dicis de exstirpatione Maurorum Valentiæ? Ad quam subitam quæstionem Martius paululum obticuit: Gamaliel autem, sermonem arripiens, dixit. GAMALIEL. Plane censeo, Martium recte actionem illam præteriisse: etenim, mea sententia, damnanda prorsus est. Imo videtur factum illud Deo displicuisse. Cernitis enim regem, sub cujus imperio hoc factum est (quem vos Catholici pro sancto et immaculato principe habetis) in ipso ætatis suæ flore sublatum, auctorem autem et suasorem rigoris ejus (cujus fortuna super rupem ædificata putabatur) corruisse; quin et opinantur plurimi, rationes ejus facti nondum esse transactas, sed iis reddendis Hispaniam adhuc esse obnoxiam: eo magis, quod ingens Maurorum illorum numerus (exilio jam probati) constanter in fide perseverant, et veros se Christianos in omnibus præstant, præterquam quod appetitu vindictæ in Hispanos flagrent. ZEBEDÆUS. Noli, obsecro, Gamaliel, de actione illa magna temere judicare; quæ instar ventilabri Christi fuit in regionibus illis; nisi forte monstrare poteris, pactum aliquod Hispanorum cum illis populis, quale Josuah fecit cum Gibeonitis: quo cautum esset, ut excerabilis illa generatio sedes antiquas retineret. Quinetiam vides, edicto regio hoc executioni mandatum fuisse, non tumultuarie: gladius enim manibus plebis neutiquam commissus est. EUPOLIS. Arbitror equidem Martium illud omisisse, non quod judicio in alterutram partem inclinaret; sed quia cum actionibus belli haud bene congruebat; siquidem cum subditis tantum res fuit; neque armis contra itum est. Verum permittamus (si placet) Martium in oratione procedere; loquebatur enim (ut mihi vide-

tut) tanquam theologus armis indutus. Martius. Fateor, Eupoli, me in iis, quæ loquor, pietatem et religionem præcipue mihi ante oculos proponere: nihilominus, si loquendum mihi esset ut homini animali tantum, eadem consulerem. Neque enim reperiri hodie potest expeditio aliqua, aut actio, etiam respectu secularis amplitudinis, et honoris terreni, quæ cum bello contra infideles comparetur. Neque in hoc, quod assero, novitatem aliquam, aut ventosum quidpiam propono; sed quod in exemplis recentibus ejusdem generis se ostendit; licet fortasse minus arduis. Castiliani, seculo superiore, orbem novum aperuerunt; atque regnum Mexicanum, Peruviam, Chilen, et alias Indiæ occidentalis regiones, subegerunt, et plantârunt. Videmus quam ingentes opum fluctus in Europam, ex ea re, inundârunt; adeo ut orbis Christiani census in decuplum, imo in vicecuplum, jam aucti sint. Verum est, aurum, tempore invasionis primæ, in iis regionibus congestum fuisse, et accumulatum; sed argenti venæ adhuc perpetuo scatent. Ex eodem etiam auso infinita territorii et imperii facta est accessio. Neque enim unquam antehac orbis Christianus in duplum crevit; quod vere asseri possit jam esse factum, si computes id, quod jamdudum acquisitum est, cum eo, quod in posterum acquiri possit per occupationem et culturam earum partium ulteriorem. Neque tamen affirmari vere possit (si ingenue loquamur) fidei Christianæ propagationem navigationum illarum et plantationum causam præcipuam extitisse; sed aurum, argentum, opes, et gloriam. Ita ut, quod in Dei providentia primum fuerit, in hominum appetitu et intentione secundas tantum partes obtinuit. Similia prædicari possint de navigationibus et expeditionibus præclaris Immanuelis Lusitaniæ regis; cujus arma Africam et Asiam cingere cœperunt; atque ad se trahere non solum commercium aromatum, lapidum pretiosorum, moschi, et pharmacorum, sed sedes et imperia in partibus illis orientis extremis. Neque enim in his ipsis religio Christiana precipue ante oculos obversabatur, sed amplificatio et prolatio imperii et divitiarum. Accidit autem jam, ex duobus istis præclaris facinoribus,

cum orientales et occidentales Indiæ modo sub Hispaniæ ditione unitæ sint, id quod magniloquus quidam dixit; *Solem in imperio Hispanorum nunquam occumbere, sed aliquam ejus partem semper irradiare.* Quod (si verum dicendum est) radius quidam est gloriæ, non dico corpus solidum gloriæ, in quo monarchia Hispaniæ reliquis omnibus monarchiis superior fit. Quamobrem, ut concludam, videre est in hisce expeditionibus contra ethnicos et infideles, honorem et utilitatem, tam spiritualem, quam temporalem, in una, tam intentione, quam prosecutione, coivisse. POLLIO. At, ut mihi videtur, pace tua, Marti, meminisse debueras homines sylvestres, et mere barbaros, similes esse bestiis et avibus, quæ feræ sunt naturæ; quarum proprietas (qualis esse potest) possessionem sequitur, et occupanti conceditur: sed in populis civilibus hoc non tenet. MARTIUS. Ego certe nil tale discriminis agnosco inter animas rationales; sed contra sentio, quicquid in ordine sit ad bonum populi alicujus majus, et latius, actionem posse injustitia absolvere, concesso quod populus sit, sive magis, sive minus, cultus et civilis. Verum, non facile tibi concedam, Pollio, populos, Peruvianum, aut Mexicanum, ita penitus fuisse barbaros, vel feros, ut oratio tua innuit: aut quod talis boni debeat differentia inter illos, et alios infideles, qui hodie in locis plurimis degunt. In Peruvia, licet nudi fuissent, temperatura fortasse climatis hoc postulante; et consuetudines nonnullæ admodum barbaræ apud eos invaluissent; attamen administrationi certe Incarum, in aliquibus, humanitas et civilitas non defuerunt. Reduxerant nationes illas, ab idolorum omnigenum adoratione, ad adorationem solis. Atque (quantum memini) liber *sapientiæ* gradus idololatriæ distinguit: constituens idolorum vilium et despicabilium cultum magis cæcum et detestandum esse, quam simplicem cultum creaturæ. Et similiter (nisi fallor) faciunt quidam ex prophetis; ponentes cultum idolorum, per metaphoram, tanquam turpissimam et maxime bestialem fornicationem. Insuper Peruviani, sub imperio Incarum, magnifica habuerunt templa superstitionis suæ; justitiæ administratio apud eos vi-

guit: obedientiam et fidelitatem constantissimam regibus suis exhibebant: etiam contra hostes cum justitia quadam militari procedebant, ac si jus fecialium novissent; legem suam, tanquam meliorem, iis offerentes, antequam gladium stringerent. Neque absimilis erat politia regni Mexicani, quod monarchia electiva, non hæreditaria, erat. Quatenus vero ad populos Indiæ orientalis (Goæ, Calecuti, Malacæ) erant illi populi delicati et lauti; frugi certe, cum quadam elegantia, etsi parum bellicosi. Ita ut si æqua lance res ponderetur, imperium Turcarum censeri possit magis barbarum, quam horum quodvis. Tyrannis crudelissima, polluta sanguine imperatorum suorum in successionibus singulis; mancipiorum et vassallorum massa; sine nobilibus; sine generosis; sine ingenuis; hæreditates nullæ; nullæ stirpes antiquæ; gens sine *affectibus naturalibus;* quæque (ut ait Scriptura) *non movetur desideriis mulierum;* immisericors, et incuriosa erga liberos proprios; gens sine institutionibus moralibus; sine literis, artibus, et scientiis; quæ vix jugerum agri, aut horam diei mensurare nôrit; sordida, et immunda in ædificiis, victu, et similibus: atque (ut verbo dicam) opprobrium merum generis humani. Ita tamen natio hortum mundi in eremum vertit. Nam (ut recte habetur in proverbio) *Ubi equus Ottomanni pedem ponit, populus vix crescet.* POLLIO. Veruntamen, in medio invectivæ tuæ, Marti, Turcas jure suo non prives, eos neutiquam pro idololatris habendos esse. Etenim, si (ut ipse modo dixisti) discrimen haud parvum sit, inter cultores idolorum vilium, et solis; majus se offert discrimen, inter cultum creaturæ et Creatoris. Agnoscunt enim Turcæ Deum patrem, creatorem cœli et terræ, primam in Trinitate personam, etsi reliquas duas negant. Ad quem sermonem cum Martius conticuisset, occurrit Zebedæus, vultu commotiore, et reprehensionem spirante, et dixit. ZEBEDÆUS. Cavendum sedulo, Pollio, ne in hæresin Immanuelis Comneni, imperatoris Græciæ, imprudentes labamur; qui asseruit Mahometis Deum, verum esse Deum: quæ hæresis a synodo non solum rejecta et damnata est, sed imperatori imputata, veluti insaniæ species quædam: quam etiam ei exprobravit episcopus Thessalonicensis,

verborum acerbitate minime repetenda. Martius. Ingenue fateor, me in illa opinione esse, bellum contra Turcas plus justitiæ et meriti habere, quam contra alios quoscunque gentiles, aut barbaros, qui aut fuerunt, aut nunc sunt, tam religionis intuitu, quam honoris: licet facilitas forsan, et spes perficiendi, ad aliam magis electionem invitare possit. Verum antiquam ulterius progredior, tum et ipse libenter respirarem; tum etiam dominationes vestras obnixe rogarem, ut sermonis vices excipiatis, qui melius eas sustinere potestis; sed et præcipue hoc mihi occurrit, quoniam in conventu nostro hic aliquos video, qui egregii legis divinæ interpretes sunt, etsi dogmatibus nonnullis dissentientes. Ipse autem, non sine ratione, judicio meo diffido, tum quod in seipso infirmum sit, tum quod zelo et ardore in hac causa abripi possit: itaque vitio mihi verti possit, si plura de hac re dissererem, priusquam fundamenta solide jacta videam, quæ justitiam actioni huic asserant, ab iis, qui in justitia causæ discutienda meipso magis versantur, et peritiores sunt. Eupolis. Magna certe lætitia afficior, Marti, cum intueor in viro militari tantam animi moderationem; quandoquidem in re, quæ sanguinem excalefaciat, atque insuper speciem habeat sanctitatis, non abripiaris ad prætermittendam, aut pro concesso admittendam, considerationem justitiæ. Atque quoniam (ut mihi videtur) colloquium hoc nostrum feliciter procedit, si dominationes vestræ annuant, nonnulla de distributione argumenti in partes proponam. Cui rei cum omnes assensissent, Eupolis dixit. Eupolis. Mihi certe non incongruum videtur, si Zebedæum exoraremus, ut quæstionem hanc discutiat; utrum bellum propter fidei Christianæ propagationem, absque alia aliqua hostilitatis causa, jure suscipi possit; et in quibus casibus. Fateor insuper, libenter me audire velle dissertationem de jure; non solum permissivo, sed etiam utrum non obligentur principes Christiani, et respublicæ, ad hujusmodi bellum inferendum? Quam partem si Gamalieli placuerit in se recipere, quæstio de jure, simpliciter accepta, plene discussa fuerit. Superest quæstio comparativa; nempe, dato, quod hæc res

aut legitima, aut obligatoria sit, utrum tamen aliæ res eam prævertere non debeant; veluti, extirpationes hæresium; schismatum reconciliationes; morum reformationes: prosecutiones titulorum et jurium pro temporalibus dominiis, et vindictis; et hujusmodi: atque insuper, in quantum bellum illud sacrum cæteras illas res vel præstolari debeat; vel cum iis pari passu incedere; vel illas compescere, et in ordinem redigere, tanquam se inferiores? Quoniam autem hæc pars late patet, atque Eusebius adhuc silentium tenuit (si dominationes vestræ jubeant) illam, per viam mulctæ, ei imponemus. Interim vereor, ne Pollio, qui perspicacia et acumine pollet ad distinguendum quid sit in rebus solidum et grave, quidque rursus speciosum et phantasticum, hæc omnia nihil aliud esse existimaturus sit, quam impossibilia, et aquilas (ut dicitur) in nubibus: itaque eum rogabimus, ut argumentum hoc totis viribus stringat et premat; ut ab eo moniti et edocti, rem aut rejiciamus, si inveniatur tumida et inflata, aut saltem ab ea separemus quicquid insit inane, et minime sperabile. Atque quia ingenue fateor me in alia opinione esse (etsi cum Pollione dimicare dura sit provincia) tamen quantum in me est probare connitar rem hanc perfici, et ad exitum perduci posse: atque ostendam quibus modis impedimenta omnia et obstacula, vel tolli, vel superari, queant. Tum vero tempestivum erit Martio (si rem prius non deposuerimus) sermonis partes resumere; tam quoad suasoriam, quam quoad consultatoriam; quibus scilicet mediis, apparatibus, cæterisque denique, quæ ad activam partem conducant, administrari possit: verum hæc, quæ dixi, pro tenuitate judicii mei in medium adduxi; dominationes vestræ rem melius disponent. Universi non solum distributionem probârunt, sed etiam suis partibus acquieverunt. Verum, quia inclinabat dies, colloquium in mane crastinum disserre consenserunt. Solummodo Pollio dixit.

Pollio. Sane Eupolis, de me recte conjicis. Plane etiam sentio, nisi orbem Christianum veluti pistillo contundatis, et novam inde massam conficiatis, de bello sacro spem nullam reliquam esse. Atque semper hoc apud me

statui, lapidem philosophicum, et bellum sacrum, diverticula tantum esse cerebrorum nonnihil læsorum; et eorum, qui plumas in capite gestant, non in pileo. Veruntamen, pro humanitate vestra, mihi credite; si vos quinque contraria senseritis, præsertim postquam ea, quæ in animo mihi sunt, recensuerim, paratus ero cum Hippocrate renunciare; *Athenienses insanire, solum autem Democritum sanum esse.* Atque, ne me a negotio penitus abhorrere judicetis, ab initio jam aliquid contribuam. Vos proculdubio varia et egregia comminiscemini; sed facite quod jubeo. Papa, qui nunc sedet, decrepitus est, et mors ejus quotidie exspectatur, non secus quam si campana jam pulsaret. Date operam, ut post eum eligatur papa, minime senex, annorum quasi inter quinquagesimum et sexagesimum: assumat autem sibi nomen Urbani; quia ejus nominis papa primo cruciatam instituit, et tanquam tuba sacra expeditionem in terram sanctam excitavit. Eupolis. Bene ais. Sed esto, si placet, paulo plus serius in hoc colloquio.

Die sequente iidem convenerunt, prout constituerant; cumque consedissent, et aliquid a Pollione facetiarum inspersum esset; qui sic ludebat; bellum jamdudum inchoatum esse; se enim, per totam noctem, nihil aliud, quam de Janisariis, et Sultanis, et Tartaris, somniâsse; Martius dixit. Martius. Distributio colloquii, quæ ab Eupolide heri facta est, et a nobis approbata, mihi sane videtur omnino perfecta et absoluta, præterquam una in parte: loquor autem, non de numero partium, sed de earundem ordine et collocatione. Ita enim dispositum est colloquium, ut Pollio et Eupolis possibilitatem aut impossibilitatem actionis ventilarent, antequam ego mediorum et apparatuum declarationem explicaverim. Ipse autem sæpius animadverti in deliberationibus ingressum propinquiorem in considerationem modi rei gerendæ sive exsequendæ opinionem prius conceptam de possibilitate aut impossibilitate penitus subvertisse: adeo ut quæ primo intuitu possibilia videbantur, inquirendo in modos perficiendi, impossibilitatis convicta fuerint: et e contrario, quæ impossibilia quis primo putâsset, mediorum rursus explicatione (tanquam lumine a dorso

9

rerum posito, et affulgente) se ostenderint possibilia; quæ antea impervia putabantur, perviis factis. Hoc autem non eo dico, quo ordinem interloquendi immutarem, sed solummodo ut a Pollione et Eupolide impetrarem, ne quid peremptorie et conclusive pronuncient, donec me de executionis modis disserentem audierint: atque deinde ad replicandum sine præjudicio se reservent, postquam ante oculos veluti modulum quendam rei gerendæ contemplati sunt. Pergrave istud, et sobrium Martii monitum, et cautio, plurimum a reliquis collaudata: unde Eupolis dixit. EUPOLIS. Cum Martius aliquid corrigere inceperit in eo, quod heri decretum est, licebit et mihi (præsertim in propositione quadam, quam ipse intuli) omissionis alicujus meminisse: quæ plus est quam collocatio partium præpostera. Quantum enim conjicio, addenda, et inserenda erat quæstioni de jure hæc appendix; quousque bellum sacrum sit prosequendum? Nempe; utrum usque ad eradicationem et exterminium populorum? Atque insuper, utrum res ad hoc deducenda sit, ut fides nova armis compellatur; religio falsa vi et suppliciis vindicetur; an potius, ut regiones et populi solummodo subjugentur; unde per gladium secúlarem via aperiatur ad gladium spiritualem, qui persuasione, instructione, et hujusmodi remediis, quæ ad salutem animarum, et informationem conscientiarum, propria sunt, penetret? Sed fieri potest, ut hoc, quod tanquam omissum noto, seorsum in partem constitui opus non sit; quia Zebedæus, pro ea qua pollet prudentia, in eam sponte incidet; tanquam annexum quoddam quæstionis de jure; quæ discuti et determinari non potest, absque distinctionibus, et limitationibus. ZEBEDÆUS. Confirmatior certe reddor, Eupolis, cum videam judicio tuo (quod tanti æstimo) id probari, quod ipse apud me facere institueram. Quemadmodum enim Martius bene notavit, rem esse laxiorem de possibilitate disserere, priusquam modi ipsi conficiendi in medium adducantur; similiter se habet, de justitia definire, absque recensione et consideratione casuum particularium. A principio itaque casus distinguam: etsi veniam mihi dabitis,

si eos seorsum singulos nimis præcise non discutiam: nam et prolixum huc foret; ac rursus, non in artibus aut methodis occupati jam sumus, sed in colloquio deliberativo. Primum igitur in genere quæritur (sicut Eupolis antea memoravit) utrum principibus Christianis, bellum invasivum inferre liceat, solummodo et simpliciter propter propagationem fidei, sine alia quapiam hostilitatis causa? Secundo, quæritur, posito in partem casus, quod regiones illæ olim Christianæ, et ecclesiæ membra erant, ubi *candelabrum aureum steterat;* esti jam plane defecerint, neque reliquiæ ullæ sint Christianorum; utrum licitum non sit, bellum inferre, ut illæ ecclesiæ denuo reuniantur, tanquam vetus Christi patrimonium? Tertio quæritur, addito in partem casus ulteriorem, multitudinem adhuc Christianorum magnam in illis locis degere; utrum licitum non sit, bellum inferre, ad illos a jugo infidelium liberandos? Quarto, utrum bellum inferri juste non possit, ad recuperandum et expurgandum loca sacra et solennia, modo polluta et prophanata; qualia sunt civitas, et sepulchrum, sancta; et hujusmodi loca, ubi adoratio, et dovotio, se imprimis exercuerunt? Quinto, utrum bellum licite geri non possit, ad ultionem capiendam de blasphemiis, et contumeliis, vero Deo et Servatori nostro illatis; aut de effusione sanguinis Christiani, quamvis multis retro seculis facta; quandoquidem judicia divina cancellis temporum minime concludi, et multoties peccatorum tantum maturitatem expectare, constet? Sexto, in considerationem venit (id quod modo proposuit Eupolis) utrum bellum sacrum (quod, sicut causæ dignitate, ita et prosecutionis justitia, aliis omnibus præcellere debet) urgeri licite possit usque ad expulsionem et internecionem populorum, vim conscientiis inferendam, atque hujusmodi acerbitates exercendas: vel qualis adhibenda sit moderatio, et limitatio; ne, dum Christianos nos esse meminerimus, alios homines esse oblivisci videamur. Intervenit tamen articulus quidam, qui hos universos præcedere debeat; et fere missos faciat, quantum ad hoc particulare bellum contra Turcas: qui in mentem mihi forsitan non venisset, nisi Martium heri,

tyrannidem Turcanum, tam ad vivum, oratione sua depingentem, audîssem; quam tu, Pollio, invectivam appellâsti, licet revera justa esset et debita contestatio; et quanto in animo magis revolvo, tanto plus in opinione illa confirmor; arma scilicet pro imperio illo debellando, etsi religionis causam seponamus, licite sumi posse. Postquam Zebedæus ista dixisset, aliquantisper respiravit, si quid forte cæteri in eam rem injecissent: sed postquam nil aliud, quam silentium, et attentionis signa observaverat, ad ea, quæ dicturus erat, hoc modo perrexit.

Zebedæus. Dominationes vestræ, in hac quæstione, de jure belli sacri contra Turcas, non exspectabunt a me tractatum justum: sed sermonem tantum, qualis deliberationi conveniat: atque ad hujusmodi brevitatem, et modum dicendi, me componam. Primum hoc concedam; sicut belli causa justa esse debet; ita ejus causæ justitia oportet ut sit liquida; non obscura, aut scrupulis implicata. Etenim, omnium legum consensu, in causis capitalibus, probationes requiritur plenas esse et evidentes. Quod si hoc postulandum sit ubi unius vita periclitatur, quid de bello dicemus, ubi semper in innumeros mortis sententia fertur? Cavendum itaque imprimis, ne immolando cruorem hominum, per bellum injustum, beatissimum Servatorem nostrum, ad similitudinem Moloch, aut idoli ethnici, adoremus. Justitia actionis cujuscunque consistit; in meritis causæ; in legitima jurisdictionis auctoritate; atque in prosequendi modo debito: quantum enim ad intentionem interiorem, eam curiæ cœli relinquo. De his separatim, prout referri possint ad subjectum præsens belli sacri contra infideles, et nominatim contra potentissimum illum, et maxime formidabilem fidei hostem, Turcam. Equidem teneo, et confido me liquido probaturum (quantum per summam quandam, et capita tantum rerum, probatio haberi possit) bellum contra Turcam justum esse, et legitimum, tam jure naturali, quam jure gentium; necnon jure divino, quod illorum duorum est perfectio. Quatenus vero ad legem positivam, et civilem, vel Romanorum, vel aliorum quorumcunque; machinæ

sunt illæ certe nimis exiles, quæ tantæ quæstionis pondus regant. Itaque, meo judicio, multi ex recentioribus scholasticis (etsi homines alias egregii) non recta quidem insistunt via ad quæstionem illam discutiendam; nisi forte donum Navii nacti sint, ut cotem novacula scindere queant. Primo, quantum ad legem naturæ: Aristoteles philosophus, non malus ejus legis interpres, multorum ingenia exercuit, scito illo ingenioso; de natura domino, et natura servo. Affirmando, disertis verbis, et peremptorie, usque a natalitiis res aliquas natas esse ad regendum, aliquas ad parendum: quod oraculum secundum varios sensus acceptum fuit. Acceperunt illud nonnulli pro sermone jactantiæ; ut Græcorum in barbaros imperandi jus assereret; quod thema defensum melius fuit a discipulo ejus Alexandro. Alii acceperunt veluti modulum quendam speculativum; quod natura et ratio hoc volunt et poscunt, ut meliores imperent; sed neutiquam ut jure hoc vindicare possint: verum ego, nec pro verborum jactantia, nec pro voto quodam aut optato, illud accipio; sed pro assertione vera, quemadmodum ab illo definitur, et limitatur. Sic enim asserit. Si inveniri possit disparitas talis et inæqualitas inter hominem et hominem, qualis inter hominem et brutum cernitur, aut inter animam et corpus, jus plane imperandi inducit: quod videtur potius suppositio impossibilis, quam sententia veritatis expers. Verum, mea quidem opinione, et sententia recta est, et suppositio possibilis; atque ejus naturæ, quæ locum habuit, et habet, tum in viris aliquibus, tum in nationibus. Sed antequam ad reliqua pergamus, ambigua quædam, et a sensu vero sermonis nostri multum aberrantia, ne interpellant, abigamus et relegemus. Si quis asserat, eos, qui magis ingenio pollent, et meritis præcellunt, jus tale ad imperandum obtinere, ut minus dignos per vim subjicere, et sibi in servitutem redigere, licitum sit, nugæ meræ sunt: suffragia hominum nunquam in eo coibunt, ut declaretur, quis sit dignior. Etenim, si ordinem naturæ spectes, non solum ei dominium debetur, qui intellectu eminet, ut Aristoteles asserit; sed non minus ad imperium requiruntur, for-

titudo, ad protegendum; et ante omnia, probitas et rectitudo, ad abstinendum ab injuria. Ita ut perplexa plane res sit, definire, quis ad imperandum habilis magis sit. Alii siquidem viri, aliæ gentes, in his præponi debent; alii in illis. Itaque thesis, quam adduco, non tenet in comparativo: nempe, ut prudentior, aut fortior, aut justior natio regere debeat; sed in privativo: hoc scilicet volumus; sicubi reperiatur ejusmodi cumulus aut congeries populi (etsi forsan regnum vel imperium vocetur) omnino indigni qui imperent, justa belli causa oritur, ut ii subjugentur a natione alia civili, et ad imperandum habili: imo licet hoc a Cyro quopiam, aut Cæsare, qui Christiani non fuerunt, fieri supponatur. Secundus error, quem exulare volo, hic est: ne quis hoc a me dici putet de tyrannide aliqua personali; sicut imperium Romanum fuit sub Caligula, aut Nerone, aut Commodo: numnam populus, quæso, plecti debeat ob id, in quo jamdudum plectitur? Sed ubi ipsa status constitutio, et consuetudines, et leges ejus fundamentales (si modo leges appellari mereantur) jus naturæ et gentium plane convellunt: tum (inquam) bellum contra eos justum censeri debet. Quæstionem autem istam in tres partes dividam. Primo, utrum existere possit natio aliqua, vel hominum cœtus, quibus justum sit bellum inferre, absque injuria aliqua præcedente, quæ vindicanda sit, aut provocatione? Secundo, quæ tandem sint illæ juris naturæ, et gentium, violationes et impugnationes, quæ omni jure ad regendum spoliant et privant? Tertio, utrum hujusmodi legis naturæ et gentium violationes inveniuntur hodie in aliqua gente; et nominatim in imperio Ottomannorum? Quantum ad primam; nullo modo affirmare hæsitaverim, gentes tales, aut cœtus hominum, existere posse. Hujus rei fundamenta poni non possunt magis solida, quam si in donationem imperii originalem et primitivam inspiciamus. Observa igitur verba donationis illius; præcipue præfationem. Dixit Deus; *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et dominetur piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis terræ.* Hinc Franciscus de Victoria, et alii nonnulli, egregie

inferunt, atque extrahunt verissimum et plane divinum aphorismum; non fundatur dominium nisi in imagine Dei. Hic habemus chartam donationis omnis dominii. Facilius itaque erit de causis revocationis aut amissionis ejusdem judicare. Imaginem si deleas, jus una cessat. At imago hæc quid est, aut quomodo deletur? Pauperes Lugdunenses, et hujusmodi spiritus fanatici, respondebunt, imaginem Dei esse puritatem; id autem, quod delet, esse peccatum. Verum hoc ad eversionem imperii omnis spectat. Neque peccatum Adami, aut maledictio illud secuta, eum jure dominii sui privavit, sed in creaturis rebellionem tantum, et reluctationem excitavit. Itaque (si diligenter attendas) cum charta ista Noacho et filiis, post diluvium, renovaretur, non fit per verba restitutionis dominii, qualia erant prima: *Dominamini*, etc. Sed: *Terror vester, ac tremor vester erit super cuncta animalia terræ, et super omnes volucres cœli, cum universis, quæ moventur super terram;* imperium minime de novo concedendo, quod ratum manebat, sed contra reluctationem illud protegendo. Interpretes igitur saniores hanc imaginem interpretantur esse rationem naturalem; quæ si in toto, aut maxima ex parte, deformetur, jus imperii exstinguitur: atque si interpretum omnium sententias diligenter perpendas, de casu dubitant, non de lege. Sed hoc proprie tractandum veniet cum de secunda parte disseremus; quæ ipsas imaginis deformationes explicabit. Verum pergamus. Hoseas propheta, in persona Dei, de Judæis dicit; *Ipsi regnaverunt, et non ex me*; *principes constituerunt, et non cognovi.* Qui locus aperte indicat dominia quædam esse, quorum Deus se auctorem negat. Etsi enim occulta ejus providentia ordinentur, voluntate tamen ejus revelata minime agnoscuntur. Neque hoc de gubernatoribus malis, aut tyrannis, intelligi potest (illi enim, in Scripturis, sæpenumero auctoritate muniuntur, et stabiliuntur, tanquam potestates legitimæ;) sed de perversitate aliqua, et totali defectione, in gente, aut populo ipso: quod ex eo liquido colligitur, quandoquidem propheta loquitur de dominio in abstracto, non de persona domini. Licet autem nonnulli ex iis, quos diximus, hæretici textu hoc abusi sint, eumque

male distorserint; sol tamen in transitu per cloacas non inquinatur. Atque insuper, si quis inferat ex verbis prophetæ sequentibus (quæ hanc rejectionem ob idololatriam eorum factam declarant) interpretatione ista omnium nationum idololatricarum destrui dominia (quod perspicue falsum est,) hoc meo judicio non sequitur: idololatria enim Judæorum, eo tempore, atque idololatria ethnicorum, quæ tum fuit, et hodie invenitur, peccata sunt naturæ inter se multum discrepantis, respectu fœderis specialis, et manifestationis clarioris, quibus Deus seipsum nationi illi devinxit, et exhibuit. Hæc imperii nullitas, et dominii privatio, quam in nationibus aliquibus reperiri dicimus, significantius adhuc a Mose exprimitur in cantico suo, sub persona Dei, Judæos alloquentis; *Ipsi me provocastis in eo, qui non est Deus; et ego vos provocabo in eo, qui non est populus.* Tales (proculdubio) erant populi Cananæorum, et reliqui, post donationem terræ promissionis Israelitis factam. Ab eo enim tempore jus eorum in terram illam corruit, etsi in locis compluribus armis subjugati non fuerint, sed in possessione manserint. Ex hoc videre licet, nationes quasdam nomine-tenus existere, quæ nationes jure non sunt; sed multitudines tantum et examina populorum. Quemadmodum enim homines quidam sunt, quos ex-leges appellamus; proscripti scilicet per leges civiles diversarum regionum: ita etiam nationes quædam sunt, ex-leges factæ, et proscriptæ per jura naturæ et gentium, aut per mandatum Dei immediatum. Sicut etiam reges quidem sunt de facto, et non de jure, respectu nullitatis tituli eorum; ita nationes quædam reperiuntur, terras et possessiones suas de facto, et non de jure, occupantes, respectu nullitatis politiæ, aut regiminis sui. Sed recipiamus exempla aliqua in medium probationum nostrarum; etenim sic disposita, non minus probabunt, quam si in finem rejiciantur; tum vero illustrabunt magis. Indubitatum semper fuit, bellum contra piratas juste geri posse per nationem quamcunque, licet ab iis minime infestatam aut læsam. An quia certas sedes, aut lares, non habent? At in piratico bello, a Pompeio Magno gesto

(quodque revera inter bella, quæ gessit, ei maxime honorificum et gloriosum fuit) piratæ nonnullas urbes tenuerunt, portus quamplurimos, etiam magnam provinciæ Ciliciæ partem: atque piratæ, qui hodie sunt, Julia Cæsarea receptum habent. Bestiæ non ideo minus feræ, qui speluncas habent. An quia periculum ab iis, tanquam nubes, volitat et volvitur, ut nesciamus in quam partem erupturum sit; adeo ut omnium, sine discrimine, res agatur? Ratio certe hæc posterior, bona; illi tamen non insunt omnia; neque profecto ea est, quæ ut plurimum allegatur. Vera enim causa hujus rei hæc est; quod piratæ communes humani generis hostes sint; quos idcirco omnibus nationibus persequi incumbit, non tam propter metus proprios, quam respectu fœderis inter homines socialis. Sicut enim quædam sunt fœdera in scriptis, et in tractatus redacta, contra hostes particulares inita; ita naturalis et tacita confœderatio inter omnes homines intercedit, contra communes societatis humanæ hostes. Adeo ut, ad hujusmodi bella indicenda, non opus sit denunciatione aliqua solenni; non exspectanda supplicatio a natione læsa ut summittantur auxilia; sed istiusmodi formulas omnes supplet jus naturæ in bello piratico. Idem censendum est de latronibus per terram, et insidiatoribus viarum; quales adhuc dicuntur pagi nonnulli Arabum; et reguli quidam montani, qui secus angustas vias, et a viatoribus frequentatas, habitant. Neque (ut prius de piratis dictum est) principibus tantum vicinis hos debellare conceditur; verum etiam, si quæ natio sit, quantumvis longe dissita, quæ merito et gloriæ sibi duceret bellum istud suscipere (veluti Romani olim bellum gesserunt pro liberanda Græcia) proculdubio hoc facere cum justitia possint. Nec absimile pronuntio de regno assassinorum jam exstincto, quod situm erat super fines Saracæ, atque olim magno principibus orientis, pro tempore, terrori fuit. Ibi consuetudine receptum erat, ut regis mandato, et ex cæca obedientia eidem præstanda, quivis illorum obligatus esset, et veluti voto obstrictus, ad cædem cujusvis principis, aut personæ, perpetrandam, quam rex suus designavit. Con-

suetudo ista, sine controversia, totum illud regimen invalidum reddidit, et nullo jure subnixum; tanquam machinam quandam, contra societatem humanam exstructam, quæ ab omnibus incendi et destrui meruit. Idem pronuntio de anabaptistis civitatis Monasteriensis, etiamsi imperatori rebelles non fuissent; atque etiamsi nil sceleris revera commisissent. Quin et si adhuc fuerit, aut in futurum exorturus sit hominum cœtus aliquis, qui teneret et poneret, omnia licita esse, non ex præscripto legum, aut regularum aliquarum, sed ex motu et instinctu secreto et vario spiritus; hic proculdubio natio nulla censenda, populus nullus, nulla politia, quam Deus agnoscit: cuivis sane nationi, populum hunc (si ad sanitatem redire recuset) exterminare penitus ex cœtu hominum, et a facie terræ delere licebit. Proponam jam exemplum rei fictæ: et tamen veteres in dubio reliquerunt, utrum res ficta fuerit, an historia vera. Illud intelligo de gente Amazonum; ubi regimen, tam publicum, quam privatum, etiam militia ipsa, penes fœminas residebat. Num quis sanæ mentis affirmaverit, hujusmodi imperium, contra ordinem naturæ, in principiis suis, institutum, non esse in se vacuum, et nullum, et prorsus abolendum? De summo fœminarum imperio non loquor; id enim consiliariis et magistratibus subordinatis masculis suffulcitur; verum, ubi regimen status, justitiæ, familiarum, a fœminis, et non aliis, administrabatur. Attamen exemplum hoc postremum a prioribus differt eo, quod in illis periculi metus supponatur, in hoc autem aberratio tantum a lege naturæ. Neque hæsitarim idem affirmare de sultania Mamalucorum, ubi servi, et nulli alii, pecunia empti, et stirpis incognitæ, liberis imperabant. Huic affine esset, si gentem aliquam supponas, apud quam consuetudo talis reciperetur, ut filii, quamprimum ad plenam ætatem pervenerint, parentes e possessionibus suis expellerent, et eis stipendium tantum solverent: exempla enim ista, imperii fœminarum in viros, filiorum in patres, servorum in liberos, similia et cognata inter se sunt; cum in his omnibus jus naturæ et gentium manifesto violetur et pervertatur. Quantum ad Indos occi-

dentales, video, Marti, te Garcilazzum de Viega legisse; qui et ipse e stirpe Incarum fuit, et proles mista extitit; atque virtutes, et mores honestiores patriæ suæ libenter memorat; etsi certe sobrie hoc, et perquam modeste faciat. Attamen mihi haud facile persuadebis, nationes illas a quavis natione, quæ virtutibus moralibus culta et imbuta esset, subjugari non potuisse; licet propagatio fidei seponeretur, nec in partem casus admitteretur. Certe nuditas illorum, qua plerunque usi sunt, absque ullo omnino velo aut tegumento, magnæ deformitati fuit: siquidem in nuditatis conscientia sensus primus peccati constitit; atque hæresis Adamitarum semper habita est tanquam opprobrium naturæ. Sed hoc fervoribus regionis detur, quandoquidem sit illis cum aliis nonnullis gentibus commune. Neque rursus simplicitatem eorum commemorare placet, licet insignis fuerit; utpote qui equos fræna ipsorum manducare, literas autem loqui, et commissa sibi nunciare, putarent; et similia. Neque etiam sortilegia, divinationes, et magicas superstitiones narro; in quibus cum plerisque gentibus idololatris communicabant. Verum affirmo, consuetudinem apud illos homines sacrificandi, et multo magis carnes humanas manducandi, tantam abominationem fuisse, ut erubescere cogatur, quicunque certe negaverit morem hunc execrabilem, cum aliis improbissimis conjunctum, Hispanis justam causam tribuisse territoria eorum invadendi, ut per legem naturæ proscripta; et populum vel reducendi, vel expellendi. Absit tamen a me crudelitatibus et cædibus, quæ sub initiis adversus illos grassabantur, patrocinari; quæ certe mercedem suam paulo post receperunt; cum ne unus quidem ex primis earum regionum occupatoribus extiterit, qui non ipse violenta morte periret; quemque etiam mors et calamitas complurium e suis non aut comitabatur, aut a tergo insequebatur. Sed exemplorum satis; nisi forte huc adjicias lobores Herculis; exemplum sane, quod licet fabulis multis turgeat, hoc tamen in primis habet, quod insigniter demonstret omnium nationum et ætatum consensum in exstirpationibus et debellationibus gigantum, monstrorum, et tyran-

horum enormium approbandis, non solum tanquam justis, sed tanquam facinoribus egregiis; quæque divinos, aut saltem heroicos, honores mererentur: atque hoc, licet liberator ille, quisquis tandem sit, ex una orbis extremitate ad alteram penetraret. Jam autem, exemplis his prælibatis ad argumenta redeamus, pondus potius, quam numerum, spectantes, ut in hujusmodi colloquio par est. Primum argumentum hoc erit. Damnandus certe error ille, tanquam pusillanimitatis nimiæ, si quis existimet nationibus et gentibus nullum inter se vinculum intercedere, nisi aut sub rege eodem uniantur, aut per pacta et fœdera socientur. Aliæ siquidem societatis obligationes sunt, et confœderationes tacitæ et implicitæ. Exempli gratia. Illa coloniarum, aut alio transmigrantium, erga nationem progenetricem suam. Neque pro nihilo habendum, si gentes unius labii sint: sicut enim confusio linguarum nota erat separationis; ita linguæ communio nota unionis. Iisdem legibus fundamentalibus, et consuetudinibus generalibus uti, adhuc majus quiddam est; quod genus conjunctionis in Græcis, respectu barbarorum, vigebat. Super omnia autem eminet magna illa et indissolubilis inter homines universos consanguinitas et societas, de qua poëta ethnicus (Paulo apostolo citante) *Ipsius enim et genus sumus.* Multo magis consanguinitatis illius jura inter nos Christianos colenda sunt; quibus specialiter revelatum, omnes homines ex una massa terræ prodiisse; cunctasque orbis generationes e duobus protoplastis propagatas esse. Nos (inquam) sine hæsitatione ulla agnoscere debemus, nullas gentes inter se peregrinas, aut sanguinis alieni esse; neque charitatis sensu minus affici, quam senex ille comicus præ se tulit, qui dixit; *Homo sum, humani nihil a me alienum puto.* Quod si ea intercedit, qualem diximus, inter homines universos confœderatio, certe alicui fini inservit, nec prorsus otiosa est. Aliquas ergo actiones, aliquas res respicit. Quæ tandem illæ sunt? Num forte hoc fœdus contra feras, aut elementa ignis et aquæ, initur? Nequaquam: sed contra hominum cœtus et greges quospiam, qui a lege naturæ penitus descive-

runt et degeneraverunt; quique in corpore ipso suo, et fabrica status, monstrosum quiddam habent; qui denique, juxta exempla dudum prolata, communes humani generis hostes et gravamina, atque insuper opprobria naturæ et dignitatis humanæ merito censeri possint. Tales hominum greges, omnium nationum interest tam vividi sensus esse, ut, si fieri possit, supprimant; quandoquidem populus ipse, qui talia patitur, remedium sibi ipsis præstare nequeunt. Atque hoc, quod dico, metiendum est, non tam ex principiis jureconsultorum, quam ex lege charitatis; lege proximi, quæ non minus Samaritanum, quam Levitam, includit; lege filiorum Adæ de massa una, super quas leges primitivas opinio ista fundatur; quas impugnare (si libere loqui liceat) fuerit propemodum in natura schismaticum esse.

Reliqua perficere non vacabat.

MEDITATIONES SACRÆ.

De Operibus Dei et Hominis.

VIDIT Deus omnia, quæ fecerant manus ejus, et erant bona nimis: homo autem conversus, ut videret opera, quæ fecerunt manus ejus, invenit quod omnia erant vanitas et vexatio spiritus.

Quare si opera Dei operaberis, sudor tuus ut unguentum aromatum, et feriatio tua ut sabbatum Dei. Laborabis in sudore bonæ conscientiæ, et feriabere in otio suavissimæ contemplationis. Si autem post magnalia hominum persequeris, erit tibi in operando stimulus et angustia, et in recordando fastidium et exprobratio. Et merito tibi evenit, o homo, ut cum tu, qui es opus Dei, non retribuas ei beneplacentiam, etiam opera tua reddant tibi fructum similem amaritudinis.

De Miraculis Servatoris.

Bene omnia fecit.

VERUS plausus: Deus, cum universa crearet, vidit quod singula, et omnia erant bona nimis: Deus Verbum in miraculis, quæ edidit (omne autem miraculum est nova creatio, et non ex lege primæ creationis) nil facere voluit, quod non gratiam et beneficentiam omnino spiraret. Moses edidit miracula, et profligavit Ægyptios pestibus multis; Elias edidit, et occlusit cœlum ne plueret super terram; et rursus eduxit de cœlo ignem Dei super duces et cohortes; Elizæus edidit, et evocavit ursas e deserto, quæ laniarent impuberes; Petrus Ananiam sacrilegum hypocritam morte, Paulus Elymam magum cæcitate percussit: sed nihil hujusmodi fecit Jesus. Descendit super eum Spiritus

in forma columbæ, de quo dixit, *Nescitis cujus spiritus sitis.* Spiritus Jesu spiritus columbinus: fuerunt illi servi Dei tanquam boves Dei triturantes granum, et conculcantes paleam; sed Jesus agnus Dei sine ira et judiciis. Omnia ejus miracula circa corpus humanum, et doctrina ejus circa animam humanam. Indiget corpus hominis alimento, defensione ab externis, et cura. Ille multitudinem piscium in retibus congregavit, ut uberiorem victum hominibus præberet: ille alimentum aquæ in dignius alimentum vini ad exhilarandum cor hominis convertit: ille ficum, quod officio suo, ad quod destinatum fuit, ad cibum hominis videlicet, non fungeretur, arefieri jussit: ille penuriam piscium et panum ad alendum exercitum populi dilatavit: ille ventos, quod navigantibus minarentur, corripuit: ille claudis motum, cæcis lumen, mutis sermonem, languidis sanitatem, leprosis carnem mundam, dæmoniacis animum integrum, mortuis vitam restituit. Nullum miraculum judicii, omnia beneficentiæ, et circa corpus humanum; nam circa divitias non est dignatus edere miracula, nisi hoc unicum, ut tributum daretur Cæsari.

De Columbina Innocentia et Serpentina Prudentia.

Non accipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus.

JUDICIO hominis depravato et corrupto omnis, quæ adhibetur, eruditio et persuasio irrita est, et despectui, quæ non ducit exordium a detectione et repræsentatione malæ complexionis animi sanandi; quemadmodum inutiliter adhibetur medicina non pertentato vulnere. Nam homines malitiosi, qui nihil sani cogitant, præoccupant hoc sibi, ut putent bonitatem ex simplicitate morum, ac inscitia quadam, et imperitia rerum humanarum gigni. Quare nisi perspexerint ea quæ versantur in corde suo, id est, penitissimas latebras malitiæ suæ perlustratas esse ei, qui suasum molitur, deridiculo habent verba prudentiæ; itaque ei cui

bonitatem aspirat (non solitariam et particularem, sed seminalem et genitivam, quæ alios trahat) debent esse omnino nota, quæ ille vocat *profunda Satanæ*; ut loquatur cum auctoritate et insinuatione vera. Hinc est illud, *Omnia probate, quod bonum est tenete;* inducens electionem judiciosam ex generali minatione. Ex eodem fonte est illud; *Estote prudentes sicut serpentes, innocentes sicut columbæ.* Non est dens serpentis, nec venenum, nec aculeus, quæ non probata debeant esse; nec pollutionem quis timeat, nam et sol ingreditur latrinas, nec inquinatur; nec quis se Deum tentare credat, nam ex præcepto est, et sufficiens est Deus ut vos immaculatos custodiat.

De Exaltatione Charitatis.

Si gavisus sum ad ruinam ejus qui oderat me, et exaltavi quod invenisset eum malum.

DETESTATIO Job: amicos redamare, est charitas publicanorum ex fœdere utilitatis; versus inimicos autem bene animatos esse, est ex apicibus juris christiani, et imitatio divinitatis. Rursus tamen hujus charitatis complures sunt gradus, quorum primus est inimicis resipiscentibus ignoscere; ac hujus quidem charitatis etiam apud generosas feras umbra quædam et imago reperitur; nam et leones in se submittentes et prosternentes non ulterius sævire perhibentur. Secundus gradus est inimicis ignoscere, licet sint duriores, et absque reconciliationum piaculis. Tertius gradus est non tantum veniam et gratiam inimicis largiri, sed etiam merita et beneficia in eos conferre. Sed habent hi gradus, aut habere possunt, nescio quid potius ex ostentatione, aut saltem animi magnitudine, quam ex charitate pura. Nam cum quis virtutem ex se emanare et effluere sentit, fieri potest ut is efferatur, et potius virtutis suæ fructu, quam salute et bono proximi, delectetur. Sed si aliunde malum aliquod inimicum tuum deprehendat, et tu in interioribus cellulis cordis graveris et angustieris, nec, quasi dies ultionis et vin-

dictæ tuæ advenisset, læteris; hoc ego fastigium et exaltationem charitatis esse pono.

De Mensura Curarum.

Sufficit diei malitia sua.

MODUS esse in curis humanis debet, alioqui et inutiles sunt, ut quæ animum opprimant, et judicium confundant; et profanæ, ut quæ sapiant animum, qui perpetuitatem quandam in rebus mundanis sibi spondeat. Hodierni enim debemus esse ob brevitatem ævi, et non crastini, sed, ut ille ait, *carpentes diem, erunt enim futura præsentia vice sua;* quare sufficit solicitudo præsentium. Neque tamen curæ moderatæ, sive sint œconomicæ, sive publicæ, sive rerum mandatarum, notantur. Sed hic duplex est excessus. Primus cum curarum series in longitudinem nimiam et tempora remotiora extendimus, ac si providentiam divinam apparatu nostro ligare possemus; quod semper etiam apud ethnicos infaustum et insolens fuit. Fere enim qui fortunæ multum tribuerunt, et ad occasiones præsentes alacres et præsto fuerunt, felicitate magna usi sunt. Qui autem, altum sapientes, omnia curata et meditata habere confisi sunt, infortunia subierunt. Secundus excessus est, cum in curis immoramur diutius quam opus est ad justam deliberationem et ad decretum faciendum. Quis enim nostrûm est, qui tantum curet, quantum sufficit ut se explicet, vel sese explicare non posse judicet, et non eadem sæpe retractet, et in eodem cogitationum circuitu inutiliter hæreat, et denique evanescat? Quod genus curarum et divinis et humanis rationibus adversissimum est.

De Spe Terrestri.

Melior est oculorum visio, quam animi progressio.

SENSUS purus in singula meliorem reddit conditionem et politiam mentis, quam istæ imaginationes et progressiones animi. Natura enim animi humani etiam in ingeniis gravissimis est, ut a sensu singulorum statim

progrediatur et saliat, et omnia auguretur fore talia, quale illud est quod præsentem sensum incutit: si boni est sensus, facilis est ad spem indefinitam; si mali est sensus, ad metum: unde illud, *Fallitur augurio spes bona sæpe suo;* et contra illud, *Pessimus in dubiis augur.* Sed tamen timoris est aliquis fructus; præparat enim tolerantiam, et acuit industriam:

Non ulla laborum, Virg. Æn. vi. 103.
O virgo, nova mî facies inopinave surgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.

Spes vero inutile quiddam videtur. Quorsum enim ista anticipatio boni? Attende, si minus eveniat bonum quam speres, bonum licet sit, tamen quia minus sit, videtur damnum potius quam lucrum, ob excessum spei. Si par et tantum sit, et eventus sit spei æqualis, tamen flos boni per spem decerpitur, et videtur fere obsoletum, et fastidio magis finitimum. Si major sit successus spe, videtur aliquid lucri factum; verum est: sed annon melius fuisset sortem lucrifecisse nihil sperando, quam usuram minus sperando? Atque in rebus secundis ita operatur spes; in malis autem robur verum animi solvit. Nam neque semper spei materia suppetit, et destitutione aliqua vel minima spei universa fere firmitudo animi corruit; et minorem efficit dignitatem mentis, cum mala toleramus alienatione quadam et errore mentis, non fortitudine et judicio. Quare satis leviter finxere poëtæ spem antidotum humanorum morborum esse, quod dolores eorum mitiget, cum sit revera incensio potius, et exasperatio, quæ eos multiplicari et recrudescere faciat. Nihilominus fit ut plerique hominum imaginationibus spei et progressionibus istis mentis omnino se dedant, ingratique in præterita, obliti fere præsentium, semper juvenes, tantum futuris immineant. *Vidi universos ambulantes sub sole cum adolescente secundo, qui consurget post eum; quod pessimus morbus est, et status mentis insanissimus.* Quæras fortasse annon melius sit, cum res in dubia exspectatione positæ sint, bene divinare, et potius sperare quam diffidere, cum spes majorem tranquillitatem animi conciliet. Ego sane in omni mora et exspectatione tranquillum et non fluctuantem animi

statum, ex bona mentis politia et compositione, summum humanæ vitæ firmamentum judico: sed eam tranquillitatem, quæ ex spe pendeat, ut levem et infirmam recuso. Non quia non conveniat tam bona, quam mala, ex sana et sobria conjectura prævidere et præsupponere, ut actiones ad probabilitatem eventuum magis accommodemus; modo sit hoc officium intellectus ac judicii cum justa inclinatione affectus. Sed quem ita spes coërcuit, ut cum, ex vigilanti et firmo mentis discursu meliora, ut magis probabilia, sibi prædixerit, non in ipsa boni anticipatione immoratus sit, et hujusmodi cogitationi, ut somnio placido, indulserit? Atque hoc est quod reddit animum levem, tumidum, inæqualem, peregrinantem: quare omnis spes in futuram vitam cœlestem consumenda est. Hic autem quanto purior sit præsentium sensus absque infectione et tinctura imaginationis, tanto prudentior et melior anima. Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.

De Hypocritis.

Misericordiam volo, et non sacrificium.

OMNIS jactatio hypocritarum est in operibus primæ tabulæ legis, quæ est de venerationibus Deo debitis. Ratio duplex est, tum quod hujusmodi opera majorem habent pompam sanctitatis, tum quod cupiditatibus eorum minus adversentur. Itaque redargutio hypocritarum est, ut ab operibus sacrificii remittantur ad opera misericordiæ: unde illud, *Religio munda et immaculata apud Deum et patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum;* et illud, *Qui non diligit fratrem suum, quem vidit; Deum, quem non vidit, quomodo potest diligere?* Quidam autem altioris et inflatioris hypocrisis, seipsos decipientes, et existimantes se arctiore cum Deo conversatione dignos, officia charitatis in proximum ut minora negligunt. Qui error monasticæ vitæ non principium, quidem dedit (nam initia bona fuerunt) sed excessum addidit. Recte enim dic-

tum est, *Orandi munus magnum esse munus in ecclesia;* et ex usu ecclesiæ est, ut sint cœtus hominum, a mandanis curis soluti, qui assiduis et devotis precibus Deum pro ecclesiæ statu solicitent. Sed huic ordinationi illa hypocrisis finitima est; nec universa institutio reprobatur, sed spiritus illi se efferentes cohibentur: nam et Enoch, qui ambulavit cum Deo, prophetizavit, ut est apud Judam; atque fructu suæ prophetiæ ecclesiam donavit. Et Johannes Baptista, quem principem quidam vitæ monasticæ volunt, multo ministerio functus est, tum prophetizationis, tum baptizationis. Nam ad alios istos in Deum officiosos refertur illa interrogatio, *Si juste egeris, quid donabis Deo, aut quid de manu tua accipiet?* Quare opera misericordiæ sunt opera discretionis hypocritarum. Contra autem fit cum hæreticis; nam ut hypocritæ simulata sua sanctitate versus Deum injurias suas versus homines obducunt; ita hæretici moralitate quadam versus homines blasphemias suas contra Deum insinuant.

De Impostoribus.

Sive mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis.

VERA est ista effigies, et verum temperamentum viri, cui religio penitus in præcordiis insedit, et veri operarii Dei. Conversatio ei quæ cum Deo est, plena excessus, et zeli, et extasis. Hinc gemitus ineffabiles et exultationes, et raptus spiritus, et agones. At quæ cum hominibus est, plena mansuetudinis, et sobrietatis, et morigerationis; hinc *omnia omnibus factus sum*, et hujusmodi. Contra fit in hypocritis et impostoribus: ii enim in populo et ecclesia incendunt se et excedunt, et veluti sacris furoribus afflati omnia miscent. Si quis autem eorum solitudines, et separatas meditationes, et cum Deo conversationes introspiciat, deprehendat eas non tantum frigidas et sine motu, sed plenas malitiæ et fermenti; sobrii Deo, mente excedentes populo.

De Generibus Imposturæ.

Devita prophanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ.
Ineptas et aniles fabulas devita.
Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum.

TRES sunt sermones, et veluti styli imposturæ. Primum genus est eorum, qui statim ut aliquam materiam nacti sunt, artem conficiunt, vocabula artis imponunt, omnia in distinctiones redigunt, inde posita vel themata educunt, et ex quæstionibus et responsionibus oppositiones conficiunt: hinc scholasticorum quisquiliæ et turbæ. Secundum genus est eorum, qui vanitate ingenii, ut sacri quidam poëtæ, omnem exemplorum varietatem ad mentes hominum tractandas confingunt: unde vitæ patrum, et antiquorum hæreticorum figmenta innumera. Tertium genus eorum, qui mysteriis et grandiloquiis, allegoriis et allusionibus omnia implent: quod genus mysticum et gnosticum complures hæretici sibi delegerunt. Primum genus sensum et captum hominis illaqueat, secundum allicit, tertium stupefacit; seducunt vero omnia.

De Atheismo.

Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus.

PRIMUM, *dixit in corde*, non ait, *cogitavit in corde*; hoc est, non tam ita sentit penitus, sed vult hoc credere: quoniam expedire sibi videt, ut non sit Deus, omni ratione sibi hoc suadere, et in animum inducere conatur: et tanquam thema aliquod vel positum vel placitum asserere et astruere et firmare studet. Manet tamen ille igniculus luminis primi, quo divinitatem agnoscimus, quem prorsus extinguere, et stimulum illum ex corde evellere frustra nititur. Quare ex malitia voluntatis suæ, et non ex nativo sensu et judicio, hoc supponit, ut ait comicus poëta, *Tunc animus meus accessit ad meam sententiam*, quasi ipse alter esset ab animo suo. Itaque atheista magis dixit in corde, quam

sentit in corde, quod non sit Deus. Secundo, dixit in corde, non ore locutus est; sed notandum est hoc metu legis et famæ fieri, nam, ut ait ille, *Negare deos difficile est in concione populi, sed in consessu familiari expeditam.* Nam si hoc vinculum tollatur e medio, non est hæresis, quæ majore studio se pandere, et spargere, et multiplicare nitatur, quam atheismus. Nec videas eos, qui in hanc mentis insaniam immersi sunt, aliud fere spirare et importune inculcare, quam verba atheismi; ut in Lucretio Epicureo, qui fere suam in religionem invectivam singulis aliis subjectis intercalarem facit. Ratio videtur esse, quod atheista, cum sibi non satis acquiescat, æstuans, nec sibi satiscredens, et crebra suæ opinionis deliquia in interioribus patiens, ab aliorum assensu refocillari cupit. Nam recte dictum est; *Qui alteri opinionem approbare sedulò cupit, ipse diffidit.* Tertio, insipiens est, qui hoc in corde dixit; quod verissimum est, non tantum quod divina non sapiat, sed etiam secundum hominem. Primo enim ingenia, quæ sunt in atheismum proniora, videas fere levia, et dicacia, et audacula, et insolentia: ejus denique compositionis, quæ prudentiæ et gravitati morum adversissima est. Secundo, inter viros politicos, qui altioris ingenii et latioris cordis fuerunt, religionem non arte quadam ad populum adhibuerunt, sed interiore dogmate coluere, ut qui providentiæ et fortunæ plurimum tribuerint. Contra, qui artibus suis et industriis, et causis proximis, et apparentibus omnia ascripserunt, et, ut ait propheta, *retibus suis immolârunt*, pusilli fuerunt politici, et circumforanei, et magnitudinis actionum incapaces. Tertio, in physicis et illud affirmo, parum philosophiæ naturalis, et in ea progressum liminarem ad atheismum opiniones inclinare: contra, multum philosophiæ naturalis, et progressum in ea penetrantem, ad religionem animos circumferre. Quare atheismus stultitiæ et inscitiæ ubique convictus esse videtur, ut merito sit dictum insipientium, *Non est Deus.*

De Hæresibus.

Erratis, nescientes Scripturas, neque potestatem Dei.

CANON iste mater omnium canonum adversus hæreses. Duplex erroris causa, ignoratio voluntatis Dei, et ignoratio vel levior contemplatio potestatis Dei. Voluntas Dei revelatur magis per Scripturas, *Scrutamini*; potestas magis per creaturas, *Contemplamini*. Ita asserenda plenitudo potestatis Dei, ne maculemus voluntatem. Ita asserenda bonitas voluntatis, ne minuamus potestatem. Itaque religio vera sita est in mediocritate inter superstitionem cum hæresibus superstitiosis ex una parte, et atheismum cum hæresibus prophanis ex altera. Superstitio repudiata luce Scripturarum, seque dedens traditionibus pravis vel apocryphis, et novis revelationibus, vel falsis interpretationibus Scripturarum, multa de voluntate Dei fingit et somniat, a Scripturis devia et aliena. Atheismus autem et theomachia contra potestatem Dei insurgit et tumultuatur, verbo Dei non credens, quod voluntatem ejus revelat, ob incredulitatem potestatis ejus, cui omnia sunt possibilia. Hæreses autem, quæ ex isto fonte emanant, graviores videntur cæteris. Nam et in politiis atrocius est potestatem et majestatem minuere, quam famam principis notare. Hæresium autem, quæ potestatem Dei minuunt, præter atheismum purum tres sunt gradus, habentque unum et idem mysterium (nam omnis antichristianismus operatur in mysterio, id est, sub imagine boni) hoc ipsum, ut voluntatem Dei ab omni aspersione malitiæ liberent. Primus gradus est eorum, qui duo principia constituunt paria, ac inter se pugnantia et contraria, unum boni, alterum mali. Secundus gradus est eorum, quibus nimium læsa videtur majestas Dei in constituendo adversus eum principio affirmativo et activo: quare exturbata tali audacia, nihilominus inducunt contra Deum principium negativum et privativum. Nam volunt esse opus ipsius materiæ et creaturæ internum et nativum et substantivum, ut ex se vergat et relabatur ad confusionem at ad nihilum;

nescientes ejusdem esse omnipotentiæ ex aliquo nihil facere, cujus ex nihilo aliquid. Tertius gradus est eorum, qui arctant et restringunt opinionem priorem tantum ad actiones humanas, quæ participant ex peccato, quas volunt substantive, absque nexu aliquo causarum, ex interna voluntate et arbitrio humano pendere, statuuntque latiores terminos scientiæ Dei quam potestatis, vel potius ejus partis potestatis Dei (nam et ipsa scientia potestas est) qua scit, quam ejus qua movet et agit: ut præsciat quædam otiose, quæ non prædestinet et præordinet. Et non absimile est figmento, quod Epicurus introduxit in Democritismum, ut fatum tolleret, et fortunæ locum daret, declinationem videlicet atomi, quod semper a prudentioribus inanissimum commentum habitum est. Sed quidquid a Deo non pendet, ut auctore et principio, per nexus et gradus subordinatos, id loco Dei erit, et novum principium, et deaster quidam. Quare merito illa opinio respuitur, ut læsio et diminutio majestatis et potestatis Dei. Et tamen admodum recte dicitur, quod *Deus non sit auctor mali*, non quia non auctor, sed quia non mali.

De Ecclesia et Scripturis.

Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum.

CONTRADICTIONES linguarum ubique occurrunt extra tabernaculum Dei. Quare quocunque te verteris, exitum controversiarum non reperies nisi huc te receperis. Dices, verum est, nempe in unitatem ecclesiæ. Sed adverte. Erat in tabernaculo arca, et in arca testimonium vel tabulæ legis. Quid mihi narras corticem tabernaculi, sine nucleo testimonii? Tabernaculum ad custodiendum et tradendum testimonium erat ordinatum. Eodem modo et ecclesiæ custodia et traditio per manus Scripturarum demandata est, sed anima tabernaculi est testimonium.

EPISTOLÆ.

I. Epistola ad Fulgentium.

Reverendissime P. Fulgenti,

FATEOR me literarum tibi debitorem esse: suberat excusatio justa nimis; implicatus enim fueram gravissimo morbo, a quo necdum liberatus sum. Volo reverentiæ tuæ nota esse consilia mea de scriptis meis, quæ meditor et molior: non perficiendi spe, sed desiderio experiundi; et quia posteritati (secula enim ista requirunt) inservio. Optimum autem putavi ea omnia, in Latinam linguam traducta, in tomos dividere. Primus tomus constat ex libris *De augmentis scientiarum*: qui tamen, ut nôsti, jam perfectus et editus est, et partitiones scientiarum complectitur; quæ est *Instaurationis meæ* pars prima. Debuerat sequi *Novum Organum*; interposui tamen scripta mea moralia et politica, quia magis erant in promptu. Hæc sunt; primo, *Historia regni Henrici septimi regis Angliæ*; deinde sequetur libellus ille, quem vestra lingua *Saggi morali* appellâstis. Verum illi libro nomen gravius impono, scilicet ut inscribatur, *Sermones fideles, sive Interiora rerum*. Erunt autem sermones isti, et numero aucti, et tractatu multum amplificati. Item continebit tomus iste libellum *De sapientia veterum*: atque hic tomus (ut diximus) interjectus est, et non ex ordine *Instaurationis*. Tum demum sequetur *Organum Novum*; cui secunda pars adhuc adjicienda est, quam tamen animo jam complexus et metitus sum. Atque hoc modo secunda pars *Instaurationis* absolvetur. Quod ad tertiam partem *Instaurationis* attinet, historiam scilicet naturalem, opus illud est plane regium aut papale, aut alicujus collegii aut ordinis; neque privata industria pro merito perfici potest. At portiones illæ, quas jam in lucem edidi,

De ventis, De vita et morte, non sunt historia pura; propter axiomata et observationes majores interpositas; sed genus scripti commistum ex historia naturali et machina intellectus rudi et imperfecta; quæ est *Instaurationis* pars quarta. Itaque succedet illa ipsa quarta pars, et multa exempla machinæ continebit magis exacta, et ad inductivas regulas magis applicata. Quinto sequetur iste liber, quem *Prodromum philosophiæ secundæ* inscripsimus; qui inventa nostra circa nova axiomata ab experimentis ipsis excitata continebit; ut tanquam columnæ jacentes sustollantur: quem posuimus *Instaurationis* partem quintam. Postremo superest philosophia ipsa secunda, quæ est *Instaurationis* pars sexta; de qua spem omnino abjecimus: sed a seculis et posteritate fortasse pullulabit. Attamen, in prodromis (iis dico tantum, quæ ad universalia naturæ fere pertingunt) non levia jacta erunt hujus rei fundamenta. Conamur (ut vides) tenues grandia: in eo tantum spem ponentes, quod videntur ista a Dei providentia et immensa bonitate profecta. Primo, propter ardorem et constantiam mentis nostræ, quæ in hoc instituto non consenuit, nec tanto temporis spatio refrixit. Equidem memini me quadraginta abhinc annis juvenile opusculum circa has res confecisse, quod, magna prorsus fiducia et magnifico titulo, *Temporis partum maximum* inscripsi. Secundo, quod propter infinitam utilitatem Dei opt. max. auctoramento gaudere videatur.

Commendatum, rogo, me habeat reverentia vestra illustrissimo viro domino Molines, cujus suavissimis et prudentissimis literis quam primum, si Deus volet, rescribam. Vale. P. reverendissime.

Reverentiæ tuæ amicus addictissimus,

FR. ST. ALBAN.

II. Rescriptum Procuratoris regis primarii, ad ACADEMIAM CANTABRIGIENSEM, quando in sanctius regis concilium cooptatus fuit.

GRATÆ mihi fuere literæ vestræ, atque gratulationem vestram ipse mihi gratulor. Rem ipsam ita mihi

honori et voluptati fore duco, si in hac mente maneam, ut publicis utilitatibus, studio indefesso et perpetuis curis et puro affectu, inserviam. Inter partes autem reipublicæ nulla animo meo carior est, quam academiæ et literæ: idque et vita mea anteacta declarat et scripta. Itaque quicquid mihi accesserit, id etiam vobis accessisse existimare potestis. Neque vero patrocinium meum vobis sublatum aut diminutum esse credere debetis: nam et ea pars patroni, quæ ad consilium in causis adhibendum spectat, integra manet; atque etiam (si quid gravius acciderit) ipsum perorandi munus (licentia regis obtenta) relictum est; quodque juris patrocinio deerit, id auctiore potestate compensabitur. Mihi in votis est, ut quemadmodum a privatorum et clientelarum negotiis ad gubernacula reipublicæ translatus jam sum; ita et postremæ ætatis meæ pars (si vita suppetit) etiam a publicis curis ad otium et literas devehi possit. Quin etiam sæpius subit illa cogitatio, ut etiam in tot et tantis negotiis, tamen singulis annis aliquos dies apud vos deponam; ut ex majore vestrarum rerum notitia vestris utilitatibus melius consulere possim.

Amicus vester maxime fidelis et benevolus,

FR. BACON.

5 Julii, 1616.

III. FRANCISCUS baro de Verulamio, vicecomes Sancti Albani, Almæ matri inclytæ ACADEMIÆ CANTABRIGIENSI salutem.

DEBITA filii, qualia possum, persolvo. Quod vero facio, idem et vos hortor; ut augmentis scientiarum strenue incumbatis, et in animi modestia libertatem ingenii retineatis, neque talentum a veteribus concreditum in sudario reponatis. Affuerit proculdubio et affulserit divini luminis gratia, si, humiliata et submissa religioni philosophia, clavibus sensus legitime et dextre utamini, et, amoto omni contradictionis studio, quisque cum alio, ac si ipse secum, disputet. Valete.

IV. Inclytæ ACADEMIÆ OXONIENSI S.

CUM almæ matri meæ inclytæ academiæ Cantabrigiensi scripserim, deessem sane officio, si simile amoris pignus sorori ejus non deferrem. Sicut autem eos hortatus sum, ita et vos hortor, ut scientiarum augmentis strenue incumbatis, et veterum labores neque nihil neque omnia esse putetis; sed vires etiam proprias modeste perpendentes, subinde tamen experiamini: omnia cedent quam optime, si arma non alii in alios vertatis, sed junctis copiis in naturam rerum impressionem faciatis; sufficit quippe illa honori et victoriæ. Valete.

V. Rescriptum ACADEMIÆ OXONIENSIS FRANCISCO BACONO.

Prænobilis, et (quod in nobilitate pene miraculum est) scientissime vicecomes!

NIHIL concinnius tribuere amplitudo vestra, nihil gratius accipere potuit academia quam scientias: scientias, quas prius inopes, exiguas, incultas emiserat, accepit tandem nitidas, proceras, ingenii tui copias (quibus unice augeri poterant) uberrime dotatas. Grande ducit munus illud sibi a peregrino (si tamen peregrinus sit, tam prope consanguineus) auctius redire, quod filiolis suis instar patrimonii impendit; et libenter agnoscit hic nasci Musas, alibi tamen quam domi suæ crescere. Creverunt quidem, et sub calamo tuo, qui, tanquam strenuus literarum Alcides, columnas tuas, mundo immobiles, propria manu in orbe scientiarum, plus ultra statuisti. Euge exercitatissimum athletam, qui in aliorum patrocinandis virtutibus occupatissimus, alios; in scriptis propriis teipsum superâsti: quippe in illo honorum tuorum fastigio, viros tantum literatos promovisti, nunc tandem (o dulce prodigium!) etiam et literas. Onerat clientes beneficii hujus augustior munificentia; cujus in accipiendo honor apud nos manet, in fruendo emolumentum transit usque in

posteros. Quin ergo si gratiarum talioni impares sumus, juncto robore alterius seculi nepotes succurrant, qui reliquum illud, quod tibi non possunt, saltem nomini tuo persolvent. Felices illi, nos tamen quam longe feliciores, quibus honorifice conscriptam tua manu epistolam, quibus oculatissima lectitandi præcepta, et studiorum concordiam, in fronte voluminis demandâsti: quasi parum esset Musas de tua penu locupletare, nisi ostenderes quo modo et ipsæ discerent. Solenniori itaque osculo acerrimum judicii tui depositum excepit frequentissimus purpuratorum senatus; exceperunt pariter minoris ordinis gentes; et quod omnes in publico librorum thesaurario, in memoria singuli deposuerunt.

Dominationis vestræ studiosissima,

ACADEMIA OXONIENSIS.

E domo nostra Congregationis
20 Decem. 1623.

VI. FRANCISCUS baro de Verulamio, vicecomes Sancti Albani, percelebri collegio SANCTÆ et INDIVIDUÆ TRINITATIS in Cantabrigia salutem.

RES omnes earumque progressus initiis suis debentur. Itaque cum initia scientiarum e fontibus vestris hauserim, incrementa ipsarum vobis rependenda existimavi. Spero itidem fore, ut hæc nostra apud vos, tanquam in solo nativo, felicius succrescant. Quamobrem et vos hortor, ut salva animi modestia, et erga veteres reverentia, ipsi quoque scientiarum augmentis non desitis: verum ut post volumina sacra verbi Dei et Scripturarum, secundo loco volumen illud magnum operum Dei et creaturarum, strenue et præ omnibus libris (qui pro commentariis tantum haberi debent) evolvatis. Valete.

VII. Almæ matri ACADEMIÆ CANTABRIGIENSI.

CUM vester filius sim et alumnus, voluptati mihi erit, *partum meum nuper editum vobis in gremium

* viz. Novum Organum.

dare: aliter enim velut pro exposito eum haberem. Nec vos moveat, quod via nova sit: necesse est enim talia per ætatum et seculorum circuitus evenire. Antiquis tamen suus constat honos; ingenii scilicet: nam fides verbo Dei et experientiæ tantum debetur. Scientias autem ad experientiam retrahere non conceditur: at easdem ab experientia de integro excitare, operosum certe, sed pervium. Deus vobis, et studiis vestris faveat.

Filius vester amantissimus,

FRANC. VERULAM, *Cancel.*

Ex ædibus Eborac. Oct. 3, 1620.

INDEX RERUM

IN

VOLUMINIBUS SEPTIMO, OCTAVO, NONO, ET DECIMO.

AARON orator, Vol. vii. Pag. 297
Abecedarium, naturæ, vii. 83. viii. 244, ejus norma, 246
Abel et Cain imago duarum vitarum, vii. 88
In Aber Barry murmur flatuum in clivo quodam sub terra auditur, viii. 295
Abies dat picem, viii. 89
Abramus piscis, viii. 361
Abstergentia et purgantia, viii. 415
Absumptio humidi, viii. 188, 205, 348. Vid. Desiccatio, 352, 355
Absynthium stomacho, utile, viii. 422. Infusio ejus in cervisia præcipitur, *ib.*
Academiæ, vii. 112. Quæ necessaria iis instruendis ornandisque, 113, 114
Academicorum secta, viii. 387
Academia nova, viii. 30
Academiarum arctior conjunctio valde utilis, vii. 116
Academiæ mores progressui scientiarum obstant, vii. 31
Academici et sceptici philosophi scientiæ certitudinem abstulerunt, vii. 84, 250
Acatalepsiæ opinio, vii. 250. Acatalepsia Platonis, viii. 23, 69
Accensio luminis naturalis, ix. 297
Accentus verborum et pronunciatio, vii. 284
Accidentales generationes ventorum, viii. 299
Accipiter ad annos quadraginta vivit, viii. 359
Accumulatio legum, vii. 452
Acedo sive acrimonia potus, putrefactionis genus, viii. 432
Acetum turbinem compescere perhibetur, viii. 306
Acerbitas legum, vii. 439
Acheloï et Herculis certamen; ad belli expeditiones hæc fabula pertinet, x. 199
Acida generationi succi roscidi opposita, viii. 420, 460
Acosta de fluxu et refluxu maris, viii. 143. Non satis constat sibi de asseclis ventis, qui spirant ad Peruviam et litora maris australis, 286. Ejus observatio de Plata et Potosa, 295
Acoustica, vii. 170
Acria ad palatum vitanda, viii. 402, 420
Acroamaticum sive ænigmaticum dicendi genus dehonestatum, vii. 292

Actæonis fubula curiositatem illicitam coërcere excogitata, x. 180
Actiaca pugna, vii. 437
Actiones theatrales maxime utiles, vii. 145. Earum utilitas denuo, 284.
Actionis theatralis usus multiplex, 343
Actiones præsentes nosse plurimum prodest, vii. 407
Actiones ad amplificandas literas circa tria versantur objecta, vii. 110.
Actio naturalis, viii. 166
Actionum solennitates, vii. 131
Acuminatum fortius penetrat quam obtusum, vii. 301
Acus nauticæ inventio, viii. 56, ix. 183. Motus ejus convenit cum cœlestibus, viii. 56. Ejus versorium, 149
Adamas præcellit auro, vii. 306
Additamenta quinque utilia historiæ naturali, viii. 233
Aditus facilis et vultus comis, vii. 379
Admiratio proprie quid, vii. 58. Est semen scientiæ, *ib.* Admiratio est proles raritatis, 134. Admiratio Deum spectat, scientia creaturas, 58
Adolescentes spe beati, vii. 348
Adonidis statua, vii. 75
Adrianus secreti investigator inexplebilis, vii. 94
Adrianus de Castello, nuncius papæ, ix. 420
Adversæ, res adversæ, x. 14.
Adulatio literarum dignitati nocet, vii. 72. Ejus turpitudo, *ib.* Magis ex more, quam malitia, 334. Aucupii genus, *ib.*
Advocatum quid commendat, vii. 216. Eorum perorationes, 456
Ædificia, x. 114. De iis præcepta, *ib.*
Ædificii partes efformare aliud, aliud compaginare, vii. 358
Ægyptus septem annos fertiles, totidem steriles habuit, vii. 379
Ægyptii vetustissimi indagatores antiquitatis, vii. 88, 247. Iis pluri-mæ artes debent initium, 247
Ægyptii sacerdotis de Græcis vaticinium, viii. 27. Rerum inventoribus divinitatem tribuerunt, 28
Ægyptii, cur tot brutorum effigies in templis consecrabant, ix. 180
Ægyptii non pro longævis memorantur, viii. 368, 381
Æmuli et æquales considerandi, vii. 413
Æneæ oraculum, vii. 135
Ænigmata Sphingis, vii. 146, x. 214
Ænigmata dehonestata, vii. 292. Eorum usus et fines, *ib.*
Æoli regnum, fictio poëtarum, viii. 294
Æoli regnum sub terra collocatum, *ib.*
Æquinoctialis linea, ibi homines bene diu vivunt, viii. 381
Æquivocationes sunt sophismata sophismatum, vii. 271
Aëris constitutio pestilens, vii. 183. Aër ambiens prædatorius, 228. Aëres magis et minus salubres dignoscendi, 259. Aëris motus, 267. Aër furentem concipit calorem si concludatur, viii. 84, 90. De aëre concluso inquirendum, 91. Facillime excipit et remittit calorem, 103. Aëris dilatatio et expansio, 108. Frigora intensa in media aëris regione, 129. Aër nunquam exuit fluorem, 137
Aër subter aquam ascendit pressura aquæ, viii. 141. Aër non est flamma accensa, 153, 190. Super aquam se multiplicat, 174. Aëris extensio in ovis vitreis, 181
Aër expirat a terra primo sensim et sparsim, dein invalescit et fit

ventus, viii. 294. In terra clausus varias ob causas erumpere compellitur, *ib.* Aëris tumores sive superonerationes, 297. Aër expansus in ventosis, ix. 23. Aër sibi quædam assimilat, 39. Qualem rarefactionem sustineat, 41. De aëre observationes variæ, 41, 47, 56. Quousque condensari potest, 57. Aër desiccat, nunquam colliquat, viii. 348. Aër aquave ambiens corpora utrum magis noceat, 360. Quo statu minus prædatorius, 381, 410. Aëris salubritas, 382. Æqualitas et mutatio ejus, *ib.* Purus, spiritus densat, 399. Exclusus ad vitæ diuturnitatem confert, 409. Mutatio quatenus utilis et noxia, 414. Quinam optimus ad cor consolandum, 425. Aëris bonitas, *ib.* Nimis calidus suffocat, 442. Aër substantia fixa, 445, 464. Aër in nive et spuma, 454. Aër et flamma heterogenea, ix. 244. Evolatio spiritus in aërem tanquam ad globum connaturalium suorum, viii. 455. Crassior flamma et spiritu, tenuior aqua, 456. Consubstantialis et homogeneus aquæ, 459, 464. Exclusus confert ad longævitatem, 459. Cum flamma et spiritu comparatur, 464. Aëris superoneratio unde, *ib.* Quantum confert ad sonum, ix. 84, 87. Aëris regio superior, 139. Media, *ib.* Incrassatur in fodinis ad tempora fluxu maris, 144. Aër et flamma quo fœdere maximam partem universi occupant, 242. Aër principium rerum secundum Anaximenem, 326. Natura sua calidus secundum Telesium, 343. Spuma constat ex aëre et liquore, 17

Æschines voluptatibus deditus, vii. 64. Redarguitur a Demosthene, *ib.* De rebus gestis Alexandri Magni eloquium, 50

Æsculapius, vii. 214. Medicinæ deus, *ib.*

Æsculapio quare Circe a poetis data soror, vii. 216

Æsopi fabulæ, vii. 146. Vide Fabula.

Æstas serena autumnum ventosum præmonstrat, etc. viii. 323

Æstimatio virium ad bellum necessaria, vii. 160

Æstatis opera sunt longe subtiliora quam ignis, viii. 209

Ætas desiccat, et quomodo, viii. 348. Ætas quadrupedum, 355. Avium, 358. Piscium, 361. Hominum ante diluvium, 366. Post, *ib.* Prout in Ethnicis auctoribus reperitur, 368. Virorum ecclesiasticorum, 374

Ætas producta intra speluncas et antra, viii. 410

Ætate provectorum catalogus, viii. 366

Ætates animalium decursu seculorum non minuuntur, viii. 380

Æternitas, non cogitari potest quomodo de fluxerit, viii. 11

Æther an continuus, contiguusve, ix. 218. Interstellaris qualis, 244

Ætna flammas verisimiliter et aërem evomit, viii. 96

Affectationes vanæ, vii. 73. Affectatio ingenuitatis, putredo lucens, 332

Affectus animorum nemo melius descripsit, quam poëtæ et historici, vii. 368. Quomodo compescendi, etc. *ib.* Etiam sepulti resurgunt, 164. Nunquam acquiescunt, *ib.* Indomiti sunt instar tigridum, *ib.* Deformes et inconditi, *ib.* Quod experientia repudiavit, ambiunt, 165. Sunt hederæ similes, *ib.* In religionibus luxuriantur, *ib.* Sunt brevis furor, *ib.* Quomodo a ratione differunt 298. Ad bonum apparens feruntur, 300. Vehementiores affectus ambigui sunt sexus, 164. Affectibus multum dominatur os ventriculi, viii. 409

Affectus militares longævitati prosunt, viii. 387

Affectus nonnulli faciunt ad calorem robustum, viii. 402
Affectus animi, qui noxii, qui utiles, viii. 405. Spes utilissima, 406. Quinam cor roborant, 427
Affectus animorum senilis et juvenilis, viii. 449, 459
Affectuum molestorum cohibitio, viii. 404
Affectuum via brevis, viii. 459
Afflictiones, x. 14
Africa antiquis non cognita ultra citi mam Æthiopiæ partem, viii. 28. Africa similes habet isthmos, etc. 129, 144
Africæ populus non longævus, viii. 381
Agens, patiens, vii. 354
Agesilai de Pharnabazo dictum, vii. 68. Inchoavit subversionem Persiæ, 101. Comparatur Timoleonti, 313
Agesilai Spartani longævitas, viii. 369
Agilitas funambulorum, vii. 231
Agitatio comminuit spiritus, viii. 457
Agricultura, qualis tractatus isti arti inserviret, vii. 367. Agricultura exercenda a fundi dominis, vii. 432
Agrippina, vii. 107. Tiberium verbis aculeatis commovet, 409
Alacritas nimia cohibenda, vii. 412
Albedinis causa in nive, vii. 194
Albertus notatur, vii. 79
Album prætoris apud Romanos, vii. 448
Alchemia multum habet phantasiæ, vii. 79
Alchemistæ et Paracelsus refutantur, vii. 214. Eorum opera, viii. 39. Error et inscitia, 209. Inventa eorum, *ib.*
Alchemistæ in spei amplexibus senescunt, vii. 332. Artis eorum sublevatio, *ib.*
Alexander Magnus, vii. 60. Ejus expeditio in Asiam, quomodo primo excepta, 82. Achilli præconem Homerum invidit, 95. Ab Aristotele, Callisthene, aliisque edoctus, *ib.* Maluit doctrina quam imperio omnibus præcellere, *ib.* Cassandrum perstrinxit, Callisthenem clam odio habuit, vii. 96. Assentatores irrisit, *ib.* Antipatrum perstrinxit et Parmenionem, 97. Noluit suffurari victoriam, 97. Summus logicus, 96. In rhetoricis elegantissimus, 97. In politicis versatissimus, *ib.* Ejus de Darii arcula judicium, viz. ut Homeri opera in ea asservarentur sententiam tulit, 95. Epistola objurgatoria ad Aristotelem missa, 96. Apophthegma in Diogenem, *ib.* Magnam vim pecuniæ suppeditavit Aristoteli, 114. Non in finitimis bellis occupatus, 158. Dictum ejus de somno et venere, 96, 324
Alexandri M. res gestæ ab Æschine pro miraculo habitæ, viii. 50. De eo aliter locutus T. Livius, *ib.*
Alexandri Borgiæ dictum, vii. 205
Alexandri Severi imperium, vii. 61
Algebra non bene consummata, vii. 204
Alkermes confectio, vii. 223
Alimentandi vis et potentia, viii. 443
Alimentatio quatuor modis promovetur, vii. 229
Alimentatio varii generis, viii. 364. Quomodo perficitur, *ib.* Per clysteria, 366. Ejus actiones, *ib.* Differentia et historia, *ib.* Per exterius longævitati utilissima, 460

INDEX.

Alimenti via et transitus, viii. 364. Alimenti natura qualis esse debeat, 418. Alimenti assumptio, spiritus vivi opus, 445. Ejus quantitas quonam abit tota, cum non tota excernatur, neque omne reliquum convertatur in succos et substantiam corporis, 444. Ejus renovatio quotidiana, 443. Calculi indigentiæ ejus, 444. Alimenti tempus, 443.
Allegoriæ in antiquorum fabulis admittendæ, x. 158
Aloë hepati noxia, viii. 424
Alphabetum vulgare et occultum, vii. 287. Nullum in regno Sinarum, viii. 38
Alpibus et montibus nivalibus non reperitur insignis aliqua vitæ longitudo, viii. 381
Altaris fabrica ab Herone descripta, ix. 24
Alteratio et redintegratio spirituum, viii. 407
Alteratio quomodo fiat, ix. 129
Altercationes vanæ scholasticorum, vii. 76
Alternatio et varietas, viii. 457
Alvus ventris juventute siccior, vergente ætate humidior, signum longævitatis, viii. 385
Amadicius de Gallia, viii. 41
Amanuensium infcitia in aulis principum, vii. 289
Amare et fapere non semper cuique conceditur, vii. 117
Amatus discipulus Johannes apostolus, viii. 374
Ambigua quomodo tollenda, vii. 456
Ambitio est pestis hominum, vii. 356. Ejus genera, viii. 72
Ambitio professorum impedit progressum scientiæ, ix. 164
Ambitio, x. 99. Ejus natura, *ib.*
Ambitiosorum usus, x. 100. Quomodo coërcendi, *ib.*
Ambragrisia cordiale, viii. 389. Ambræ, opiati secundarii, 398. Usus ejus insignis in vita prolonganda, *ib.*
Ambrosius, vii. 129
Amici, x. 127. Amici perfidi, 14
Amici cadant, modo inimici intercidant, vii. 425. Sunt fures temporis, 380. Moneant se invicem, 400
Amicorum delectus sit prudens, vii. 398. Eorum mollities in admonendo reprehenditur, 400
Amicitia eadem facit, quæ fortitudo, vii. 333. Amicitia, x. 70. Cum quibus contrahenda ad inquisitionem animorum, vii. 412
Amicitiæ beneficia, x. 72
Amnes tanquam in sicco ponunt venti, viii. 293
Amnestia, vii. 399
Amor rerum concordia, vii. 155. Varii nominis, 333. Mores optime format, 374. Ejus characteres a Menandro et Xenophonte, *ib.*
Amor, nisi saucians, diffundit spiritus et vitam abbreviat, viii. 406
Amor, x. 26. Animi magni infirmam hanc passionem non admittant, 27. Rerum naturæ et valori vero insultat, *ib.* Ejus æstus, *ib.* Viri militares mori dediti, 28
Anabaptistarum hæresis, vii. 351
Anachoretarum vita longa, viii. 410
Anacreontis poëtæ vita, viii. 369
Analytica, vii. 270
Anastasii Dicori imperatoris ætas, viii. 373

Anatomicæ disquisitiones ubi desiderantur, vii. 220
Anatomia simplex et comparata, *ib.* Plurimæ dissectiones ad comparatam necessariæ, 221
Anatomia vivorum desideratur, vii. 222. Corporum organicorum commendatur, viii. 81
Anaxagoræ inventio, vii. 149. *id.* 191. Ejus philosophia de homoiomeris, viii. 18.
Anaxarchi patientia, cum linguam in os tyranni expueret, vii. 209
Anaximenes aërem rerum principium statuit, vii. 149, ix. 326
Andes inter Peruviam et Chilem, viii. 306
Andis Peruviani cacumen nive destitutum, viii. 86
Andromanæ quare Spartanæ mulieres ita vocabantur, viii. 383
Angeli ceciderunt, vii. 374. Eorum et spirituum natura nec inscrutabilis nec interdicta, 173. Veneratio prohibita, 174. Natura Deo proxima, 87. Ordines angelorum varii, *ib.*
Angli bellicosi, vii. 432
Anglia regnum hæreditarium, vii. 134
Angliæ historia quam vilis et indigna, vii. 134. Angliæ coloni Galliæ rusticos superant, 432. Quæ in Anglia ad potentiam militarem apprime conducunt, *ib.*
Anglica gens vivax, viii. 379
Anguilla piscis, non longæva, viii. 361
Anguillarum scissarum partes cur diutius moveantur, viii. 446, 453
Angustatio partium, viii. 355
Anhelitus, ix. 50
Anhelitus detentionis tempus, viii. 442. In animalibus, *ib.*
Anicii Justiniani ætas, viii. 373
Anima rationalis, unde et quibus subsistat, viii. 443
Animæ rationalis organum est auræ divinæ particula, vii. 425. Substantiarum simplicissima, 233
Anima sensibilis, vii. 106. De anima humana doctrina, 233
Anima sensibilis sive producta. vii. 235
Animarum emanationes duæ, vii. 233. Ejus generatio primitiva, *ib.* Plurimæ ejus supra animas brutorum præcellentiæ, *ib.*
Animæ facultates, sive de objectis facultatum, vii. 23. Facultates ejus notissimæ, *ib.* Non est entelechia, 238. Est forma formarum, 245. Ejus medicina, etc. 364. Et remedium summarium, 373. Ejus status, divinitatis charactere ab Aristotele insignitus, *ib.* Animæ angustæ et degeneres immisericordes, 391
Animi bona primum quærenda, vii. 425. Cultura, 363. Emendatione opus, 420
Animus humanus fabricatus instar speculi, vii. 57. Animus ne sit pensil is anhelat, 269. Quando vere sanus et validus censendus est, 353
Animi impetum cohibere immensum quid, vii. 353
Animi hominum nunc in perfectiore, nunc in deteriore statu reperiuntur, vii. 372. Similis aquis et speculo, 403. Animi vexatio et inquietudo, 375. Qua clave reserandi certissime, 410
Animi janua sunt oculi, os, vultus, gestus, vii. 408
Animus humanus quomodo flectendus et effingendus, vii. 419
Animalium ætates variæ, viii. 355, et seq.
A imi periodi, in memoria labili, viii. 449

Annæ Bolenæ, ad Henricum octavum, nuncium, x. 277
Annæus Seneca, ix. 305
Annales quomodo a diariis differant, vii. 138. Res illustres annalibus mandantur, *ib.*
Anni tempestates salubriores, vii. 259
Anniversarii venti, sive etesii, viii. 283
Anser longæva, viii. 359
Antennæ, sive virga mali in transversum, viii. 314
Anthropomorphitarum hæresis, vii. 273. In cellis monachorum orta, *ib.*
Anthropophagi, unde in id vitium prolapsi, viii. 364
Anti-cato, vii. 99
Antichristus, omnium seculorum maximus impostor, vii. 176
Anticipationes, earum usus et abusus, vii. 391
Antidotus, vii. 91
Antinomiæ legum retractandæ, vii. 451
Antiperistasis, viii. 93, 303. Contractionis causa, ix. 54
Antipodes qui primi afferuerunt, impii habebantur, ix. 167
Antiqui, quam exiguam mundi partem noverant, vii. 27
Antiquitas quatenus retinenda, vii. 176. Vel minimum ab antiquorum opinionibus et loquendi more deflectendum, *ib.* Auctoritatis est patrona, vii. 81. Ejus reverentia, 463. Nimia ejus reverentia homines a progressu in scientiis detinuit, viii. 37
Atniquitatis et novitatis studium iniqùum, vii. 81
Antiquitatis nimium stuodiosi. vii. 283
Antiquitates sunt historia deformata, vii. 131. Historiarum reliquiæ tanquam tabulæ naufragii, *ib.* Ex quibus monumentis et quanto cum labore colliguntur, *ib.*
Antiquitates legum, vii. 459
Antiquorum scientia qualis, ix. 309. Antiqui mali philosophi in natura, 176. Fabulæ antiquorum explicantur, x. 158, et seq.
Antitheta rerum varia, a vii. 316 usque ad 339
Antoninus cymini sector vocatus, vii. 94. Subtilis et scholasticus, *ib.* Regnum ejus calamitatis expers, 95. Ejus vitium evitandum, 296. Ei grata fuit aurigatio, 355.
Antonini Pii mors, x. 281
Antonius Musa medicus, viii. 373
Antonius cœnobitarum primus institutor, 375
Antrorum vita, viii. 410
Anytus, Socratis accusator, vii. 60
Apheliotes ventus, viii. 280
Apenninus mons, viii. 381
Aperientia, viii. 415
Apes per integram hiemem dormiunt, viii. 404
Apis et philosophiæ similitudo, viii. 49
Aphorismi unde conficiendi, passim, vii. 293
Aphorismi de conficienda Hist. Nat. prima, ix. 297
De auxiliis mentis, viii. 225
Apogæa, vii. 184
Apollo medicinæ deus, vii. 214. Cur musicæ etiam, 215
Apollonii de terra vana opinio, ix. 144
Apollonius Tyaneus, de eo plurima, viii. 376

Apollonius centenarius cum avo triginta et centorum annorum, viii. 376
Apophthegmata secures et mucrones verborum, vii. 143. Cæsaris, *ib.* Veterum sapientum per similitudines, 146
Apoplectici, ad eos excitandos inventum Fracastorii, ix. 25.
Apotheosis sive relatio inter divos, vii. 92. Ejus tres gradus, *ib.* Apotheosis errorum, viii. 20. Pestis intellectus, quia vanis accedit veneratio, *ib.*
Appetitus scientiæ, a quibus causis, vii. 85.
Appetituum et motuum duo genera, vii. 188. Appetitus duplex rerum creatarum, viz. conservandi et propagandi, 360
Appetitus acuitur per varietatem, viii. 457
Appetitus novorum quomodo frænandus, 400. Spiritus aëris, viii. 455
Appius cæcus annosissimus, viii. 377
Aqua non ascendet altius, quam caput fontis, vii. 80
Aqua salsa lucescit nocte, viii. 90. In summo posita vinum dilutum separabit, vii. 254. Plus ponderis et minus dimensionis habet, quam vinum, 259. Balneorum naturalium, viii. 90. Aqua regis solvit aurum, 93. Fortis argentum solvit, 94. Calida in balneis, quomodo calefit, 96. Aqua ægre patitur compressionem, 174. Aquæ exiguæ cito corrumpuntur, 179. Non subintrat rimas minores, 184. Repositio corporum in fundo aquarum, 201
De Aqua experimenta varia, ix. 22, 41, 51, 56.
Aqua dulcis a nautis exprimitur e vellere vaporibus marinis exposita, ix. 49. Aqua condensata quales edit effectus, 56. Aqua citissime sorbetur ab aëre, viii. 344. Aqua pura frequenter epota, reddit succos corporis minus spumosos, viii. 418. E floribus aurantiorum, errhinum odorum, 426. Aqua ad potum, 432. Utrum aqua sive aër, corpora ambiens, plus noceat, viii. 360. Tenuior pulvere, crassior aëre, 458. Aqua et aër sunt corpora valde homogenea, 459. Aqua petrefaciens, ix. 103. Aqua in crystallum versa, *ib.* Principium rerum juxta Thaletem, 325
Aquarum vis, ideoque aëris, erumpere solet cum terra sit arida et rimosa, viii. 294. Aquæ tumescunt ante tempestates, 295. Ulterius quærendum an aquæ certis temporibus non tumescant, ix. 22. Aquæ ardentes et chemica, olea rejicienda, viii. 389. Aquarum stillatitiarum rectus usus, *ib.* Aquæ haustus in introitu lecti ventriculum reddit fortem, 404. Aquæ feruntur regulariter ab oriente in occidentem, ix. 147
Aquæ ductus in quem finem excogitatus, vii. 111
Aquæ aëri consubstantialia, ix. 148
Aquila longæva habetur, viii. 358. Rostrum renovat, *ib.* Vid. p. 361, 390
Aquila et Priscilla, apostolorum coadjutores, eorum longævitas, viii. 374
Aquilones anniversarii, circa exortum caniculæ, spirant a mari glaciali, viii. 304
Aquinas reprehenditur, ix. 305
Arabes scriptores fabulosi, vii. 79. Quæ addiderunt in scientiis non multum habent momenti, viii. 26. Medici, ix. 306
Arabes dispensatoriorum conditores, ix. 306
Aranea, etc. sepulta in electro, viii. 450

Araneæ ante ventum sedulo laborant, viii. 330
Arbelæ campi, vii. 430
Arbor monarchiæ, *ib.*
Arbores quomodo fructuosiores evadant, vii. 112
Arborum insitio et inoculatio, vii. 252. Quæ juxta se sata lætius proveniunt, et e contra, viii. 212. Inflammabiles in regionibus frigidis, 89
Arbores juxta mare, se incurvant, quasi aversantes auras maris, viii. 287. Unde in terra sepultæ inveniuntur, ix. 21. Quæ magis durabiles, quæ minus, viii. 346. Qualia sunt quæ conferunt ad longævitatem arborum, 352. Arborum duratio, 347. Earum feracitas et productio ætatis, 352
Arca in diluvio, in eremo, in templo, vii. 141
Arcadia, situs ejus, viii. 381
Arcadum reges longævi, viii. 368. Eorum fabula de luna, 376
Arcana difficulter tegi possunt, vii. 409. Eorum revelatio quibus rationibus imputanda, *ib.*
Archæus faber, opinio ejus risu excipienda, viii. 191
Archetypus, vii. 86
Archias, poëta bonus, memoria præpollens, vii. 209
Archimedes, vii. 80. Εὕρηκα ejus de quantitate ponderis et dimensionis, 259
Architectura, intentio ejus duplex, vii. 358. Architectura scientiarum, 244
Arcturi ortum tempestates comitantur, viii. 302, 326
Arcturus quid poterit quoad tempestates, viii. 302
Ardeæ, earum de ventis præsagium, excelsum petentium, viii. 329
Arefactio. Vide Desiccatio, viii. 451
Arganthonius Gadium rex, viii. 376
Argentum vivum an vertatur in aurum, vii. 201
Argentum vivum, vii. 254. Quomodo stupefit, et ita figatur ut fiat malleabile, *ib.*
Argentum vivum, latet in eo spiritus flatuosus, viii. 332. Fortasse vertatur in argentum, ix. 9. Modus mortificandi argentum vivum, 44
Argentum vivum an corporum monumentum, ut electrum formicæ, esse possit, viii. 450
Argentum, an ei superinducatur flavus color aut augmentum ponderis, viii. 77. Ejus cum auro consensus et coitio, 188
Argentum et aurum inter se comparantur, ix. 91
Argestes ventus, viii. 280
Argus, vii. 335
Ariadne Dionysi uxor, vii. 163
Aristippus Dionysio ad pedes procidit, vii. 72
Aristoteles in philosophia dictator, vii. 76. Ejus integritas in conscribenda historia animalium, 79. viii. 51.
Aristoteles logicam philosophiæ immiscuit, vii. 83. Liberalitate Alexandri instructior accessit ad conscribendam historiam animalium, 114. Exemplo suo decoravit historiam mirabilium, 122. Alexandri preceptor, 95. Ait naturam in portionibus minimis optime cerni, 124. Improbatur quod nova artium vocabula finxerit, 176. Ubi notatur confidentia ejus et impetus contradictionis, *ib.* Ingenii ad-

mirabilis, sed ambitiosus, vii. 176. Alexandrum æmulatus, monarchiam in opinionibus affectavit, *ib.* Ottomannis similis, 191. viii. 23. Accusandus quod naturam pro Deo substituerit, vii. 197. Et quod causas finales perpetuo inculcat, *ib.* Scripsit ut logicæ amator, *ib.* Promiscue tractavit mechanicam, 199. Dicit physicam et mathematicam generare mechanicam, 203. Fabricam corporis quiescentis tractavit solerter, 210. Dictum ejus de imperio animæ in corpus, 244. Sui temporis sophistas deridet, 262. In omni motu corporum statuit aliquid quiescens, 269. Perperam Democritum sugillat, 294. Cœpit colligere colores boni et mali apparentis, 301. Ejus erga rhetores æmulatio, 297. Ait adolescentes posse beatos esse spe, 348. Quam ob rem Herodici meminit, 352. Viam acquirendæ virtutis inculcat, 363. Affectus in ethicis prætermisit, 367. De voluptate et dolore, 368. Sententia ejus de consuetudine rejicitur, *ib.* Naturalem philosophiam logicæ prorsus mancipavit, viii. 13. Etiam corrupit, 18. Experientiam ad constituenda axiomata non rite consuluit, 19. Quomodo se gessit versus alios, 23. Laus et vituperium ejus, 139

Aristoteles, discrimen ejus inter plantas et animalia, viii. 347

Aristoteles de avium generatione, viii. 358. Quid tradit de flamma, 441

Aristotelis commentum de alligatione cometæ ad astrum, viii. 141

Aristotelis observatio de plantis, viii. 462

Aristotelis philosophandi mos reprehenditur, ix. 134, et passim. Pessimus sophista, 304. Unius speciei planta procerior, 311. Ejus moralia laudantur, 312. Corrupit naturalem philosophiam, 173. Ejus cœlum phantasticum, 222. Generationem et corruptionem tribuit obliquæ solis viæ, 340. Vid. 322. Quid notat in doctrina Empedoclis, 345

Aristippi abjecta submissio, vii. 72

Arithmetica quam male tractata, vii. 204

Arnoldus de Villa Nova, ix. 306

Aroma frigidum nitrum, viii. 399. Mordet linguam frigore, ut aromata calore, *ib.*

Aromata, viii. 85, 94

Aromatum et nitri collatio, viii. 399

Ars metallica ante diluvium, vii. 88

Ars a natura, et artificialia a naturalibus, quomodo differant, vii. 120, etc.

Ars et industria humana naturæ et fato subministrant, vii. 219

Ars judicii, vii. 268. Dividitur in analyticam et doctrinam de elenchis, 270. Sine use parvi facienda, vii. 280. Multa exempla artium inutilium afferuntur, *ib.*

Ars imperii, vii. 427

Ars non damnanda, viii. 42

Artis impressoriæ commoda, vii. 463. Inventio aperta et fere obvia, viii. 57

Artaxerxes, vii. 101

Artaxerxis Persæ ætas, viii. 369

Artesii, trecentos annos viventis ex alieno spiritu fabula, viii. 390

Artes quid efficiant, vii. 59. Emolliunt mores, 61. Artes quæ plus habent ex phantasia, quam demonstratione, 79. Inveniendi ado-

lescunt, vii. 264, passim. Liberales florent, republica in summo 232
Artes sicut plantæ, vii. 292. Quale super res humanas exercent imperium, viii. 74
Artes mechanicæ, earum progressus, vii. 24. De istis artibus collectiones, 123. Quam fundamentales historiæ naturali, 124
Artes mechanicæ, ix. 162, 188. Artium facultates aut empiricæ sunt, aut rationales, 189
Artes logicæ quatuor, vii. 245. A tenuibus initiis ortum ducunt, 255. Malæ damnantur, 425. Quæ ad visum et auditum pertinent, quare liberales, 232. Artium historia maxime utilis et quare, viii. 229. Artes quæ præstantiores; quæ jejunioris sunt usus, 230
Arthuri principis nuptiæ, ix. 529. Mors, 531
Arthurus Britannus, vii. 200, viii. 41
Articuli inquisitionis de gravi et levi, vii. 264
Articuli inquisitionis de ventis, viii. 273
Artificialibus ad excitandum naturæ lumen primæ partes tribuendæ, viii. 252
Arvum grano ex ipso proveniente haud conserendum, viii. 364
Ascensus particularium ad generalissima, viii. 53
Aschamus prælectionibus illustrat Ciceronem, vii. 74
Aselli, stellæ sic dictæ, viii. 326
Asia antiquis incognita, viii. 28
Asini ætas, viii. 356
Asinius Pollio centum annos superavit, viii. 378
Aspersio levis, viii. 412
Assatio debet fieri igne vivido, viii. 431
Asseclæ venti qui, viii. 285. Asseclæ mundi, auster et boreas, *ib.* De ventis asseclis observatio, *ib.* Maris et continentis sunt diversi, 286. Sunt venti terrarum cavernosarum, 295
Assentatio, infima est assentatio vulgi, vii. 330
Assimilatio, passim, viii. 190, 192
Assimilatio corporum unde fit, viii. 433. Optime fit cessante motu locali, 460
Astringentia ex aquis mineralibus, viii. 411. Quæ et occludentiæ, 462
Astris nulla inest fatalis necessitas, vii. 181. Ex astris fata elici non possunt, 201. Astrorum substantia, ix. 234. An veri ignes, *ib.* An Astra augeantur, minuantur, generentur, exstinguantur, 236. Eorum magnitudo, figura, et distantia, 239, 240
Astrolabium, viii. 152
Astrologia multum habet phantasiæ, vii. 79. In plurimis fundamento caret, 181
Astrologia multis superstitionibus referta, vii. 181. Sana desideratur, 185. Quid in ea desideratur, *ib.* Quomodo conficienda, *ib.* Ad quid adhibenda, 186
Astrologiæ multa commenta refelluntur, 181. Videlicet planetarum per certas horas imperium, *ib.* Distributiones domorum, *ib.* Doctrina de nativitatibus aut conceptionibus, 182
Astrologiæ quid retinendum, vii. 181. Potius expurganda quam abjicienda, *ib.* Quid in ea desideratur, *ib.* Doctrina de revolutionibus plus habet sanitatis, quam reliqua astrologia, 182. Ejus superstitio, 310

Astrologia sana, viii. 185. Quales predictiones ex ea fieri possint, *ib.* Modis quibus ad emendatam astrologiam via sternitur, 186. Insania astrologica, 187. Suas habet, prædictiones, 236. In astrologiæ traditionibus distincta ingenia, 365
Astrologorum philosophia, viii. 385
Astronomia comparatur Prometheo, vii. 179. In plurimis differt ab astrologia, *ib.* Quid et quantum in illa desideratur, *ib.*
Astronomiæ et philosophiæ diversa munera, ix. 222, 251
Astuti homines, unde artem trahunt, vii. 211
Astutia, x. 60. Astutiæ differentia a vera prudentia, 61
Atalantæ pomum aureum, vii. 40, 85, viii. 25. Pilæ, 62
Atalanta et Hippomenes, quid significat hæc fabula, x. 203
Athanasii ætas, viii. 375
Atheismi causæ, vii. 58, x. 44. Incommoda, *ib.* Atheismi stultitia, 326
Athenienses culpantur a Demosthene, vii. 420. Quales in bellis suscipiendis, 436. Eorum leges condendi mos, 451. In inventione legum et artium clari, viii. 72
Athenienses mulieres, etc. viii. 383
Athletica, quo sensu accipienda, vii. 231
Athletarum unctiones, viii. 429
Atlanticum mare, viii. 144
Atlantis fabula, vii. 269. Ad polos mundi traducitur ab Aristotele, *ib.*
Athos mons, mira de eo traditio, ut et de Olympo, viii. 306
Athos, in Atho monte nec imber nec ventus, viii. 306
Atomi, ex quo fonte eorum opinio manavit, vii. 149. Huic se applicuit Democritus, *ib.* Atomi sive pulviscula, Democrito non fuerunt principia rerum, 258
Atomorum æqualitas et inæqualitas, ix. 123.
Atomus dupliciter sumitur, *ib.* An dantur atomi, *ib.*
Atomus an sit visibilis, 124
Atridæ, vii. 301
Atriola mortis, viii. 440
Atrophia senilis, vii. 228
Attenuatio humoris, viii. 353
Atticus Ciceronem monet de vultu et gestu, vii. 380
Attractiva facultas, quoad alimenta, viii. 429
Attritione mos excitandi ignem, viii. 85
Auctoritatis vitia quatuor, x. 30
Aucupum et venatorum mos ad capiendas volucres et bestias, vii. 368
Audacia, x. 32. Ejus usus, *ib.*
Aves aquaticæ volitantes et ludentes in sicco tempestates prænunciant, viii. 329. Terrestres aquam potentes idem indicant, *ib. ubi de prognosticis plura.* Avium generatio, vitæ duratio et historia, 358, 359. Plurimæ quadrupedibus longæviores, 361. Capitibus avulsis cur subsultent, 453
Augurum mos et vanitas, vii. 145
S. Augustinus, vii. 129
Augustinus Donius male non scripsit de anima sensibili, vii. 235. Telesii discipulus, *ib.*
Augusti eloquentia ex Tacito, vii. 54. Precabatur sibi euthanasiam, 223

Augustus Cæsar non fuit dissimulator, vii. 418. Formula ejus jurandi apud populum, *ib.* Ad statuam Julii Cæsaris manum protendit, *ib.* Potius ab avunculo diversus quam illo inferior, 406. Moriturus ab amicis quid petierit, *ib.* In oculus hominum vixit, 413. Debuit aut nunquam nasci aut nunquam mori, 426. Summa patravit mala, etiam bona, *ib.*

Augusti Cæsaris miseriæ a Plinio descriptæ, x. 198. Cur signo Sphingis usus est, 216. Magnitudo animi ei inerat inturbida, 274. Viribus animi impar Julio, pulchritudine et sanitate superior, x. 274. Placidam mortem in votis habuit, *ib.* vii. 223

Augustus vitam fabulam esse voluit, vii. 371. Annum septuagesimum sextum implevit, 372

Aulici cujusdam ad Elizabetham reginam petitio, x. 287

Aura continua circa maria spirat, viii. 298

Aures cartilaginæ non carnosæ, optimæ, viii. 385

Auri et gemmarum fabellæ in medicina culpabiles, viii. 388. Exstinctio in potum, 422. Usus qualis improbatur, 416. Usus in cordialibus, 427. Aurum quandoque reperitur in fluviis, quod notatu dignum, ix. 7. Transmutatio metallorum in aurum pro suspecta habenda, 8. Auro nihil ponderosius, 9. An fieri possit potabile, 26. Pro cordiali, 388. In quibus præstat aurum argento, ix. 92. Aurum rubiginem non patitur, viii. 343. Nullo igne minuitur, 348. Triplici forma exhibetur, 388. Aurum apertum absque corrosivis, vel saltem absque venenatis cordiale non vulgare, *ib.*

Aurum aliquando excoquitur igne quandoque in arenulis purum invenitur, vii. 121. Produci forsan potest multa et sagaci molitione, 201. Aurum potabile, 227. Juxta positum, argentum vivum imbibit, 255. Habet plus ponderis et minus dimensionis quam argentum, 259. Auri proprietates, viii. 78. Auri et argenti vivi coitio, 188. Frustum auri detentum in ore operariorum, in fodinis argenti vivi, *ib.*

Auster noctis assecla, viii. 286. Pluviosus apud nos et pestilens, 288, 289. Austri qualitates et potestates, 288. Humilis et lateralis, *ib.* Africæ serenus, 289. Non generat vapores, *ib.* Auster et Boreas frequentius spirant quam Eurus et Zephyrus, *ib.* Saluberrimus marinus, *ib.* A continenti magis morbidus, *ib.* Lenior non admodum cogit nubes: commotior, e contra, *ib.* Cum oritur aut desistit, fiunt mutationes tempestatum, *ib.* Post pruinas aut nives diuturniores non alius fere ventus spirat, *ib.* Noctu frequentius spirat, *ib.* Eo flante majores volvuntur fluctus, quam Borea; et mare cœruleum est, 290. Auster plerumque integer et solitarius, *ib.* Minime omnium desiccat, 292. Quoad Austrum et Boream vertendi poli, et simul observationes, 293

Authentici scriptores, vii. 457

Auctores artium consecrati inter deos, vii. 92

Auctorum mos improbandus, vii. 25

Authypostatæ propositiones, vii. 469

Autumnus serenus ventosam hiemem præmonstrat, viii. 328

Auxiliares libri in scientia juris, vii. 458

Axes rotarum flammam concipiunt, viii. 85

Axiomata unde, viii. 5, 11. Perperam tractata ab Aristotele, 19. Convertibilia facere felicis est ingenii, vii. 296
Axiomatum iniquitas corrigenda, vii. 122. Varia, 169. Diversis scientiis applicantur, *ib.* Qualia adhuc nemo composuit, 171. De axiomate constituendo, 54. Axiomatum genera, 78

B.

Bacchi generatio, quid hac fabula voluerunt veteres, vii. 163, x. 201
Bacon (Rogerus) laudatus, ix. 308
Baconi institutum in conscribenda sua hist. nat. viii. 248, et seq. Monitum ejus de sua historia naturali et experimentali, 259. Adolescens fuit Pictavii Gallia, 449. Ejus in doles naturalis, ix. 314. Ejus genus et educatio, *ib.* Bella civilia et sectarum malignitatem metuit, 315. Cogitationes de interpretatione naturæ, 162, et seq. Epistolæ, x. 330, et seq.
Bacula lignea cineribus sub calidis flectantur ad arbitrium, vii. 370, ix. 28, 40
Balænarum vasta moles, viii. 361
Balbus, vii. 116
Balnea artificialia commendantur, vii. 225. Calida naturalia, viii. 84
Balnea calida, viii. 90
Balnea ex lacte exhibentur in marasmis, etc. viii. 366. Balnea perpetua, 391
Balnea, viii. 386, 411, 415, 435, 437. Sanguinolenta, *ib.* Sicca supercalefacta, mortem properant, 442. Calida cum fricationibus, 447
Balnea raro usurpanda, viii. 411
Balnea et unctiones, viii. 412
Balnea quæ utilia, viii. 418. Tres debent habere proprietates ad malacissanda corpora, 436. Ex sanguine infantium sanare lepram receptum est, *ib.* Quadruplex operatio cohitari debet, 437
Balneatio pedum cerebro utilis, viii. 428. Quomodo instituenda, *ib.*
Balneatium alimentatio, viii. 461
Balneum Mariæ, viii. 209
Balsamorum medicinæ culpabiles, viii. 389
Barbara et civilia tempora comparantur, viii. 381. In Barbaria nobiles ex usu ambræ longævi, 398
Barbariæ montium vitia, viii. 410
Barbarossa senex puerulos stomacho applicabat ad fomenta, viii. 438
Belgæ, x. 36
Belluæ procellæ, cum nebula, instar columnæ, se sustinente, viii. 300
Basiliscus aspectu necat, si primus quempiam conspexerit, vii. 361
Bella Romanorum quomodo gesta, vii. 159, 160. Quale genus belli eligendum, 158. De generi belli eligendo præcepta, *ib.* Moderna in tenebris geruntur, 437. Ob vindictam justam fere felicia, 159. Non levi de causa suscipienda, 158
Belli causæ, vii. 159, 435, etc. Propagatio legis et sectæ, *ib.*

Injuriæ illatæ, vii. 159, 435, etc. Auxilia sociis mittenda alacriter, 161, 435. Sit causa justa bellorum, vii. 159. In bello maxime prodest celeritas, *ib.* Et consiliorum occultatio, 160. Providentia a Pallade, *ib.* Ejus nervus an sit pecunia, 430
Bellum Peloponnesi, vii. 133
Bellum adversus Brutum et Cassium vindicavit mortem Cæsaris: Severi mortem Pertinacis: Bruti Lucretiæ mortem vindicavit, vii. 159. Britannicum a Carolo VIII. Galliæ rege gestum, *ib.*
Bellum civile instar caloris febrilis, vii. 436. Moderna bella, *ib.*
Bellum sacrum, x. 297
Benedictio Judæ et Issacharis, vii. 431
Benevolentia, contribuendi genus, ix. 444
Berecynthia, vii. 172
Bernardinus Telesius, vii. 235
Betel radix narcotica, viii. 396
Bethlehem hospitium, in eo phrenetici plures longævi, viii. 379
Beizoar lapis, ejus usus in medicina, viii. 389. Quomodo utendus pro cordiali, 427
Biantis monitum, vii. 424
Bibere calidum, mirandum quod abiit in desuetudinem, viii. 422
Bilis functio ad longævitatem, viii. 363
Bibliothecæ, earum usus, vii. 111. Immensa librorum varietas in is, 39
Bicolores flammæ, viii. 153
Blæsus præfectus, vii. 343
Bodlei (Thomæ) epistola ad Fran. Baconum, ix. 193
Bombarda, utrum sonus in ea diminui possit, ix. 82
Bombycini fili inventio, viii. 56, 133
Bona corporis humani quatuor, vii. 214. Boni et mali colores, 302. etc. Boni genera et gradus, 349
Bona animi et corporis raro in homine conveniunt, vii. 375
Boni exemplar, vii. 347. Positivi natura optime descripta, *ib.* Etiam comparati, *ib.*
Bonorum animi et corporis relatio, vii. 375. Ex quibus seorsum constat, *ib.* Bonorum fama efflorescit, 387
Bonum individuale, vii. 350
Bonum activum individuale differt a bono communionis, vii. 355. Commune, quantum prævaleat individuali, *ib.* Communionis sive officii, 358. Individuale vel activum vel passivum, 353. Boni activi præeminentia, 354. Perfectivum, *ib.* Conservativum, *ib.*
Bonum e mala causa, de opiatis dictum, viii. 395
Boreas diei assecla, viii. 285, 290. Serenus apud nos, 288. Celsus et spirans ex alto, 282, 288. A mari suspectus, a terra serenus, 289. Boreas sæpe oritur priori tempestate manente, *ib.* Si noctu oriatur raro ultra triduum durat, 290. Borea flante, sæpe contrarii venti simul spirant, *ib.* Nocet phthisicis, *ib.*
Borgias vitam sacerdotalem ejuravit, vii. 413. Indignus principatu et sacerdotio, *ib.*
Borgiæ de expeditione Gallorum in Italiam dictum, viii. 7. ix. 266
Botrus contra botrum citius maturescit, vii. 255
Bovis ætas extenditur ad sedecim annos, viii. 357. Boum laboribus exhaustorum restitutio, 439. Bos sub eviscerationem mugiens, 445

Branchiæ, organa respirationis in piscibus, viii. 360, 442
Brasilia, viii. 381
Brasilienses admodum longævi, viii. 411
Briareus, vii. 335
Britannia, viii. 381
Britannia potentia navali præcellit, vii. 437
Britones glasto corpora pingentes, longæviores, viii. 411
Briza inter tropicos constanter et luculenter, viii. 282. Quare, 283. Extra tropicos quasi imperceptibiliter spirat, 282. Non Eurus integer, sed Euro-aquilo, *ib.*
Brodium matutinum prodest cerebro, viii. 428.
Brutorum animæ, vii. 233. Ex elementorum matricibus ortæ, *ib.*
Bruta syllogizantia, viii. 142. Eorum solertia, *ib.*
Brutus, Junius, vindicavit mortem Lucretiæ, vii. 159
Bruti animadversio severa in filios, vii. 362. Ejus dictum quod sub exitu profudit, 226
Brutus et Cassius, vii. 362
Bruti soror Junia, et Cassii uxor, viii. 371
Buccinator pugnam non init vii. 207
Bufo, in ejus capite lapis generatus, ix. 103
Bulla fertur ad bullam aquæ, viii. 455
Burdegallorum supplex libellus ad regem Angliæ, viii. 305
Burgundus quidam, principis Arausionensis interfector, vii. 209. Tolerantia ejus, *ib.*
Butyrum salsum et vetus, usus ejus apud Hibernos, viii. 411.

C.

Cadavera imbalsamata, viii. 355. Cadaveri tales insunt spiritus, quales corpori vivo, 452
Cepæ semen serendi methodus optima, viii. 364
Cæsar, consilium ejus de republica instauranda, vii. 67. Epistola ejus ad Oppium et Balbum, 16
Cæsar, vii. 371. Ejus modestia in titulo Commentariorum, 131. Apophthegmata, 143. Quinque amanuensibus simul dictare potuit, 208. Ad gubernatorem navis, 313. Eum Cicero laudat coram, 360. Si bello succubuisset Cæsar odiosior fuisset Catalina, ex mente Machiavelli, 371. Insolentiæ profanæ notatur, 405. Causis agendis valedixit cum multos eloquentia claros vidisset, 414. In amicis deligendis notandus, *ib.* Ejus Commentaria, 98. Libri de analogia, 98, 282. Maluit esse primus in obscuro loco, quam secundus Romæ, 418
Cæsaris, C. Julii, imago civilis, x. 270, et seq.
Cæsias fœneratoribus comparatur, viii. 291. Nubes ad se trahit, *ib.* Participat ex borea, 292
Calcearius Aristotelis, vii. 262
Calendare vitrum, viii. 94, 120
Calendarium dubitationum et falsitatum, vii. 191
Calidi natura ex instantiis, viii. 84

Calidorum acrimonia, viii. 95. Tabula graduum in calido, 96
Calidum sursum fertur citius quam deorsum, vii. 268
Calidiora climata producunt ingenia acutiora, vii. 306
Calida condensant spiritus per fugam, viii. 395. Sunt spirituosa, 399. Calida simplicia robusta, 402. Non sedant spiritus, 414. Calida bibere utile, 422. Calida natura, noxia capiti, 428. Calidi haustus ante cibum adhibendus, 431
Caliditas vaporum mala, viii. 427
Callisthenes gentem Macedonicam laudat, vii. 95. Dissertationes ejus extemporaneæ summa laude dignissimæ, 208
Calor intenditur per reflectionem, viii. 87
Calor naturalis inest aëri abscisso, viii. 91. Etiam pellibus, *ib.* Aromatibus, 94. Ejus diversitas in animalibus, *ib.* Calor cœlestis augetur tribus modis, 99. Ejus communicatio, 111. Motus expansivus, *ib.* Caloris genera, viii. 150. Caloris solis et ignis differentiæ, 107, 150. Est motus expansivus cohibitus, 115
Calor dilatat corpora, ix. 23, etc. Calor actualis, *ib.* Potentialis, 33. Calor naturalis, viii. 338. Caloris proprium opus, 355. Calor spirituum in corpore humano, 403. Fabrilis et prædatorius, 402. Calor omnis attenuat et humectat, 410. In distillando, medicamenti calor subsidet, 398. De calore intendendo præceptum, 434. Calor spiritus, 443, 456. Seu temperamenti, *ib.* Spiritus vitalis a calore insultum patiatur, 443. Calor sive vigor actionum naturalium, 454. Caloris et succi, in decursu ætatis, inclinatio et ordo, 448. Opera caloris, consumptio et reparatio, 462. Calor et frigus principia rerum ex mente quorundam, ix. 333
Caloris solis et ignis differentiæ, ix. 337. Calor spirituum excitatur, 339. Solaris caloris proprietates, *ib.* Calorum diversitas secundum Telesium, 338, 340. Calorem esse in omnibus entibus supponit Telesius, 342. Calor actione generat humidum, 346
Calvities, viii. 448
Calumniandi præfatio, laudes, vii. 303
Calx viva aqua conspersa concipit calorem, viii. 93
Camelotum, vii. 252
Camelus, animal longævum et macilentum, viii. 356
Camillus longævus, viii. 387
Campanarum sonitus tonitrua et fulgura dissipat viii. 306
Campanarum sonitus ante pluviam auditur magis ex longinquo, viii. 330
In Campana pulsa cur soni continuatio, viii. 198
Canada, viii. 172
Canales spirituum vitalium, viii. 453
Canariæ insulæ, viii. 381
Cancrorum fluviatilium affinitas cum aliis, viii. 388, 423
Candela cerea extincta, ix. 15
Candelæ flamma compressa, extinguitur, viii. 441
Candelarum fila majora, viii. 351
Candidiores capillis, etc. minus vivaces, viii. 383
Candor pectoris, vii. 415
Caniculæ, nonnulli senes eas stomacho noctu applicant, viii. 438
Canis ætas, viii. 357. Animal calidissimum, *ib.* 438. Novem septimanas gestat in utero, 357

Canities sera nihil ad longævitatem, viii. 384
Ad Cantabrigiensem academiam epistolæ Baconi, x. 331
Caphe Turcarum, viii 396
Caphura vel camphora, viii. 399
Capillitium candidius in senectute nigrescit, viii. 378
Capra animal scansorium, vii. 152
Capri ætas, viii. 357
Caput, sedes principalis spirituum animalium, viii. 363. Capite moti, annosi, 379. Caput, pro analogia corporis minutius, optimum, 363, 384. Ejus unctio, 428. Ei nocent calida, *ib.*
Carbones clarius perlucentes ventum significant, viii. 328
Carbones incensi quandoque mortem afferunt, viii. 442
Cardanus novator, vii. 79, ix. 175
Cardinales, aut etiam semicardinales venti non sunt tam procellosi quam mediani, viii. 291
Carduelis avis, viii. 360
Caries pinguium, viii. 354
Carmen quid sit, vii. 143. Carminum varia genera, 284. Vera narratio carmine, et ficta in oratione soluta conscribi potest, 143. Carmina facilius discuntur memoriter quam prosa, 278, viii. 124
Carminata lanea indumenta, viii. 414. Ex eorum floccis sacculus pro stomacho, 423
Carneades ob eloquentiam Roma pulsus a Catone, vii. 60. In utramque partem extempore disserere potuit eleganter, 208. Vide viii. 26
Carneadis Cyrenæi ætas, viii. 370. Philosophia, 387
Carnes in nonnullis cellis citius putrefiunt, vii. 259
Carnes minore mora saliantur hieme quam æstate, viii. 230. Quænam minus dissipabiles, 418. Omnes solidiores sale condiri debent, 431. Verberatæ antequam coquantur meliores, *ib.*
Carnes durant, ignem passæ, viii. 344. Carnium corporis ad longævitatem præsagia, 384. Carnium serpentum et cervorum medicinæ irridentur, 390. Carnes corporis frigore condensandæ, 418. Præparandæ antequam ignem patiantur, 431
Carnositates, vii. 221
Caroli V. imperatoris dicterium, fortunam imitari mores mulierum, vii. 426
Carolus VIII. rex Franciæ, vii. 159. Res ejus melius cessere in longinquis expeditionibus quam finitimis, *ib.* Vide ix. 396, etc.
Carpio piscis, viii. 361
Carri prælectiones, vii. 74
Caruvellæ naves, quæ, viii. 338
Casei mollioris contractio, viii. 354
Casia, viii. 413
Cassandræ et Apollinis fabulæ explicatio, x. 163
Cassii et Bruti imagines, vii. 67. Eorum mors, 159
Cassii uxor Junia, viii. 371
Cassiodorus exemplum insigne senibus, viii. 408
Cassiopea, nova stella, ix. 139. Argumentum mutabilitatis cœlestium, 225
Castellis minutis non immorandum, vii. 294

Castor et Pollux sive focus S. Ermi, viii. 90
Castor, globus flammæ sic dictus, tempestatem prænunciat, viii. 327
Casu plurima sunt inventa, ix. 186
Casus omissi legis, vii. 441
Casus omnes humana prudentia capere non potest, vii. 441. Quomodo iis adhibeatur remedium, *ib.* Casus omissus ubi habetur pro expresso, *ib.* Casus enormes, 450
Catalepsium remedia, viii. 447
Catalogus historiarum particularium secundum capita, viii. 236, et seq.
Cataractæ oculorum, viii. 173
Catarrhi inveterati quomodo subigendi, viii. 352
De Catena aurea fabula, vii. 173
Cathari hæretici, viii. 439
Cathartica, viii. 413. Ventriculum turbare non debent, 440
Catalinæ conjuratio, vii. 133
Catalina incendiarius rerumpublicarum, vii. 425. Incendium reipublicæ non aqua sed ruina restingueret, *ib.*
Cato censorius Carneadem dimittendum decernit, vii. 60. Linguam Græcam discit septuagenario major, 65
Cato major suæ fortunæ faber, vii. 405. Fortunæ architectus peritissimus, 419
Catoni minori laus a Cicerone data, vii. 364
Cato Uticensis laboriosus, sed parum ad rem, omnia magno studio agebat, vii. 421
Cato Uticensis, de eo dictum Ciceronis, vii. 69, x. 163
Causa boni mala, viii. 395. Causa enim effectus veluti parens, ix. 327
Causæ sunt quatuor; materia, forma, efficiens et finis, viii. 75. Finalium inquisitio sterilis, vii. 198. Physicæ hominem a Deo et providentia non abducunt, *ib.* Finales inquisitione dignæ, 197. Finales corruperunt philosophiam, viii. 11
De cautelis et vitiis respectivis desideratur inquisitio, vii. 361
Celeritas nimia et affectata perniciosa, x. 67. Celeritas felix, *ib.* Ordo celeritatem promovet, 68
Celeritas in actione necessaria, vii. 160
Celeritas in servis maxime spectatur, vii. 395
Cella spirituum, etc. viii. 453
Celsus, anatomia vivorum ab eo damnatur, vii. 222. De inventis Celsus medicus laudatur, 246. De experimentis medicinæ opinio, viii. 28
Celsus, monitum ejus de somno et vigilia, viii. 386. Alternationem diætæ jubens, *ib.*
Celsus reprehenditur, ix. 308
Census anni Dominici septuagesimi sexti memorabilis, viii. 372
Centrum gravitatis, vii. 267
Cepæ semen capiti alterius cepæ inditum, an felicius germinaret, vii. 253
Cera diu durat, viii. 345
Cerata indumenta, viii. 391
Cerea, viii. 444
Cerebrum in tutela stomachi, viii. 428
Cerebrum cathedra et universitas spirituum, *ib.*

Cerebrum confortantia, viii. 428
Ceremoniæ, de iis plurima, vii. 332. x. 135
Cereris inventio Pani tribuitur, vii. 155
Ceres melior Dodona, vii. 303
Cervi, ob longævitatem celebrati, viii. 356
Cervi cornu et os de corde cervi magna in æstimatione, viii. 389
Cervinæ carnis medicina ludibrio habetur, viii. 390. Ad acrimoniam vini pellendam vis, 420
Cervisia citius maturescit in utribus parvis, viii. 179. Cervisiæ flos, 192
Cervisia quænam optima, viii. 420. Quomodo melioratur, *ib.*
Chæronense prælium, vii. 158. In eo Philippus in ultimum discrimen adductus, *ib.*
Chalcidensis cœna, ix. 269
Chaldæi quid statuebant de astrologia, vii. 181
Chaldæorum astrologia, qualis, vii. 236
Chalybeatum dedoctum sive vinum probatur, viii. 424
Chalybs colliquatur, admisto sulphure, ix. 26
Charitas scientias alit, vii. 113. Vinculum perfectionis, 374. Non admittit excessum, *ib.*
Charitas erga inimicos apex juris Christiani, x. 321. Qualis esse debet, *ib.*
Chemica, cui comparanda, vii. 80. Quas in se suscepit partes, *ib.*
Chemici, vii. 218
Chemicorum nova philosophia, vii. 83. Dictum eorum de Vulcano, 174. Ex fornacis experimentis philosophiam constituere phantasticam, viii. 13. Eorum dogmata, 19. Eorum phalanx fanatica, vii. 273. Eorum industria nonnulla fortuito peperit inventa, viii. 28. Eorum trias, 211, ix. 65, 307
Chemistarum mechanicorum et empiricorum culpa, viii. 248. Chemistæ quatenus ad philosophiam naturalem utiles, ix. 177
China, ibi mineræ porcellanæ artificiales, ix. 52. Chinæ ligni diæta, viii. 439
Chinenses; an inventio papyri iis tribuenda, vii. 252
Chinensium characteres reales, vii. 280. Res non verba exprimentes, *ib.* Modus conficiendæ porcellanæ, viii. 205
Chinenses Japonensibus minus vivaces, viii. 381
Chiromantia res prorsus vana, vii. 211
Chorea centenariorum octo, viii. 379
Chorographia mundi generalis, vanitas, vii. 425
Christus summus medicus, vii. 214
Christi miracula omnia benefica, x. 319
Chronica amplitudinem actionum publicarum proponunt, vii. 132
Chronologia, vii. 128
Chrysippus inter sophistas annumeratus, viii. 26
Cibaria, viii. 359
Cibi cujus generis ad irrorationem corporis prosunt, viii. 419. Ciborum simplicitas, judicii simplicitas, viii. 431. Quales senibus utiles, 433. Cibi et potus excessus quandoque utilis, *ib.*
Cibus, differentia ejus quoad longævitatem, viii. 363. Cibus et potus ad pondus, 379. Ejus cum somno comparatio, 404. Ciborum

ratio, viii. 418, et seq. Præparatio, quanti momenti, 431, 432. Variatio cum simplicitate, 431. Distillatio, nugæ, 432
Cicada senectutis figura, viii. 450
Cicendela nocte lucens, vii. 241
Ciceronis vacillationes notantur in epistolis ad Atticum, vii. 63. Catonem incusat erroris, 69. Philosophorum dicta duriora excusat, *ib.* Dictum ejus de musico quodam, 84
Cicero, vii. 63, 74. Ejus sylva vel supellex, 115. Post Demosthenem, dicit bonam famam esse propriam possessionem defunctorum, 136. Cur de Socrate et schola ejus conqueritur, 207. Quid de Archia magistro suo memorat, 209. Etiam de usu uni rei dedito, 248. Sententia ejus de oratore, 262. Totis viribus eloquentiæ incubuit, 298. Dictum ejus ad Cæsarem, 312. Quid notavit de exercitiis, 342. Laudat Catonem juniorem, 364. Cæsarem laudat coram, 360. Oratio ejus pro Marcello, *ib.* Eloquentiæ cujusdam in tacendo meminit, 378. De petitione consulatus, 382. Dictum ejus de vultu clauso, 380. Ait omnem famam manare a domesticis, 388. Quid vult, oratorem perfectum depingens, 424. Sententia ejus de Pompeii apparatu, 436. Vocabulum (ineptum) Græce reddi posse negat, 283
Ciconiæ ætas, viii. 359
Cinnamomum recusat misceri cum fœtidis, viii. 190
Cinyras, Cypriorum rex, ad centesimum quinquagesimum annum vixisse perhibetur, viii. 376
Ciphrarum genera haud pauca, vii. 286. In iis virtutes requirendæ tres, *ib.* Gradus ejus altissimus ut suspicione careat, 287
Ciphrarum reseratio, vii. 289
Circes transformatio, impudicitia, vii. 73
Circius ventus, viii. 292
Circularis motus cœlestium non probat eorum incorruptibilitatem, ix. 227
Circuli perfecti, viii. 9
Circuli circa planetas aut Stellas ventos præmonstrant, viii. 326. Circa lunam præsagiunt ventos, ex parte qua eruperint, 297, 325
Civilis historia res gestas hominum narrat, vii. 120. Ejus divisio, 127. Vide Historia. Civilis scientia difficillime reducitur ad axiomata, 378
Civilis scientiæ laus, vii. 378. Ejus tres partes, *ib.* Ejus desiderata, 426
Civitatis jus liberaliter largiendum, vii. 433
Claudius, vii. 391
Clementis VII. errores notantur a Guicciardino ejus domestico, vii. 63
Cleonis mos pessimus, vii. 299
Clientes, famuli, et amici, de illis præcepta, x. 127
Climata calidiora gaudent ingeniis acutioribus, vii. 306
Clodia Ofilii filia vitam produxit ad centum et quindecim annos, viii. 377
Clysteria capiti gravato remedium ferunt, viii. 413. Non purgantia prosunt in juventute, 415
Clysteriorum alimentatio, viii. 366, 460
Coacervatio materiæ, viii. 162

Coagulum lactis, viii. 192
Cœlestia moventur perpetua et invariabili ad se invicem distantia, vii. 152. Quatenus ex eis prædictiones deduci possunt, 185
Cœlestium corporum mutabilitas, ix. 138. Cœlestia cum terrestribus comparantur, *ib.* 223. Dissimilitudo, 138. Cœlestium diurna rotatio, 146. Quæstiones philosophicæ de cœlestibus, 211. An sit systema cœlestium, *ib.* An terra, an sol sit hujus systematis centrum, 213. Cœlestium profunditas, 515. Connexio, 216. Ordo, 220. Corruptibilitas, 224. Substantia, 221, et seq. Motus explicatur, 245. Quatuor sunt genera motuum in cœlestibus, *ib.*
Cœli apertio præmonstrat ventos, viii. 297. Spatia cœli interstellaria, ix. 213. Cœlum contrariæ naturæ prorsus expers, 334. Rotatur motu circulari, *ib.*
Cœlibatus causa, x. 28. Ejus commoda et incommoda, *ib.*
Cœlum, fabula poëtica, et ejus significatio, x. 184
Cœmeteria citius cadavera consumunt quam terra pura, viii. 97
Cœna ad quam Brutus, Cassius, et alii invitati, vii. 362
Cœnaculorum æstivorum refrigeria, viii. 331
Cogere in centrum, condensare, fugare, viii. 395
Cogitationes quot modis explicandæ, vii. 281
Cogitationes defixæ, viii. 404
Cognitio in Deo est originalis, vii. 86
Cohibitio spirituum, viii. 407. Respirationis, mors quare, 442
Coitio argenti vivi et auri, viii. 188
Collegia, vii. 110
Collegia majora et minora, vii. 126
In collegiis æmulatio major inter adolescentulos vii. 341
Collegii reginalis apud Cantabrigiam fundatio, ix. 385
Colles medii salubriores, viii. 381
Colliquatio est merum opus spirituum, liquefactio caloris, viii. 452
Collocatio in oratione plurimum gratiæ parit, vii. 338
Collum mediocre optimum, viii. 381
Coloni in Anglia, vii. 432
Colonias novas deducendi consuetudo, vii. 433
Colores boni et mali, vii. 302
Color modificatio lucis, viii. 117
Columbæ et turtures vita breves, viii. 360. Scissarum usus in morbis extremis, 437. Nimirum ad plantas pedum applicatæ ægrotis præbent auxilium mirabile, *ib.*
Columbina innocentia, et serpentina prudentia, x. 320
Columbus, vii. 82. ix. 516. Rationes adduxit ante navigationem, vii. 47. viii. 283
Columnarium anachoretarum vita qualis, viii. 410
Columnæ lucidæ, viii. 88
Cometæ possunt prænuntiari, vii. 185. An numerandi inter meteora, viii. 88. Quomodo rotentur, 148. Humiliores, ix. 219, 225. Sublimiores, *ib.*
Cominæi laus in conscribenda historia, vii. 366. Sententia de principe suspicioso et credulo 391
Commentarii, proprie, quid, vii. 131
Commixtiones radiorum stellarum fixarum ad prædictiones inutiles, vii. 184

Commodus, Lucius, vii. 94
Communionis bonum, vii. 358
Compendia inania, vii. 291. A compendiis cavendum, 341. Compendia contemplationum inania, viii. 21
Comperendinatio cavenda, vii. 384
Complicatio naturarum contrariarum in una causa, viii. 462
Compressiones, viii. 173
Compressio nimia spiritus vitalis, mors, viii. 441
Concameratio cœnaculorum plurimum facit ad auras, viii. 299
Concharum affinitas cum iis quibus adhærent, viii. 388
Concilium senatorum quam maxime necessarium regibus, x. 57. Concilia senatorum secreta, *ib.*
Concisio in frusta, non ferro sed judicio, viii. 435
Conclave cardinalium, vii. 366
Concoctioni debili consilium, viii. 366. Concoctionis fontes, 421
Concordiam tractandi via duplex, vii. 399
Condensare, fugare, in centrum cogere, viii. 395
Condensatio, vii. 201. Metallorum, 256. Aquæ, viii. 174. De ista plura, 203
Condensatio proprium opus frigoris, viii. 398. ix. 47
Condensatio propitia ex mala causa, viii. 396
Condensatio spirituum præcipuum ad prolongandam vitam remedium, viii. 396. Ejus designatio promovetur ab opiatis, 397. A frigore, 398. Demulcendo spiritus, 401. Sedando eorum impetus, 402
Conditionalia ad verba proditoria qualificanda non admittuntur, ix. 473
Confacientia ad ventos, viii. 275
Confidentia valde efficax ad occultandos defectus, vii. 416
Configuratio corporum, viii. 14
Conflictus sive concursus ventorum, viii. 277, 312. Fortes, gignunt ventos vehementes, 305
Confricatio partium corporis, viii. 429
Confusio linguarum post diluvium, vii. 88
Confusio in partibus corporis ex solutione, viii. 452
Confutationibus in scientiarum traditione parce utendum, vii. 294
Confutationum nullus est usus ubi de principiis dissentimus, viii. 7
Congelatio seu conglaciatio liquorum, nive, glacie, et nitro vel sale facta, viii. 399
Conglaciatio aquæ, vii. 202
Congressus impar fugiendus, vii. 384
Conjuncta proficiunt, quæ singula minus valent, viii. 461
Conjunctio arcta militaris virtutis et literariæ, vii. 101
Conjunctiones planetarum, sole excepto, sequuntur venti, vii. 326
Conjuratio Catilinæ, vii. 133
Conjuratio pulveraria in Anglia, x. 12
Consalvi dictum egregium, vii. 352. Qualem constantiam in homine militari requirebat, *ib.*
Conscientiæ lex, vii. 468
Conscientias irritare grave, vii. 385
Conservatio rerum qualis, vii. 228
Conservatio granorum, fructuum, etc. vii. 349, 350
Conservatoria nivium, viii. 350

Consilia violenta, vii. 336
Consilia callida expectatione læta, etc. vii. 401. Fere infelicia quæ profunda dissimulatione obteguntur, 418
Consilii prudentia et sanitate opus est ad literas, vii. 110
Consilii opera, qualia esse debeant, viii. 440
Consiliorum propriorum occultatio, hostilium exploratio, in bello plurimum potest, vii. 160
Consiliarii quidam fidicines, vii. 429. Quidam negotiis pares, *ib.* Empiricis et indoctis summam rerum mandare periculosum, 61
Consilii necessitas, x. 55. Consilia petent incommoda, *ib.* Consilia in arduis petenda a paucis, *ib.*
Consistentia fluiditati opposita, viii. 121
Consistentia corporum, unde, ix. 130
Consortium stultorum vitandum, vii. 384
Constantia, vii. 327. Viri militaris, 353
Constantinus, cur Trajanum insignivit titulo Parietariæ, vii. 95
Constantini Magni mater, Helena Britanna, viii. 374
Constantius febribus correptus manum admotam urebat, viii. 97
Consubstantialia humano corpori, viii. 436. Eorum propria malacissatio, 461. Consubstantialia aëri, 459
Consuetorum modicus usus esto, viii. 407
Consuetudinis vis, vii. 231, x. 103. Consuetudinis progressus arithmeticus, 321. De ea perperam tractat Aristoteles, 369
Consuetudo altera natura, vii. 370. Ne generet casus legum, 442
Consumptio fit a duobus deprædationibus, vii. 228. Utriusque duplex prohibitio, *ib.* Ejus origo, 451. Vide Desiccatio.
Contemplatio creaturarum producit scientiam, vii. 58. Earum materia vitiosa in philosophia naturali, viii. 20, 22.
Contemplatio levis, et admiratio, ad vitam prolongandam facit, viii. 406
Contemplativam vitam nescit theologia, vii. 351. Tamen activæ est præferenda aliquibus in casibus, 350
Contemplatores rerum naturalium longævi, et unde, viii. 406
Contentio cum indigno vitanda, vii. 385
Continuitatis solutio in scientiis vitanda, vii. 207. In morbis, 221
Continuatio per successionem quoad diuturnitatem temporis et robur corporis, viii. 380
Continuitas et densitas, viii. 458
Continuitatis appetitus, ix. 131
Contractio partium, viii. 354. Per ignem, 355. Contractiones corporum, ix. 43, et seq. Post spiritus emissionem, 45. Per frigus actuale, 47. Contractionis efficientia sunt octo, 58
Contrariorum eadem est ratio, vii. 300. In contrarium niti ubi et quanti valet, 370
Controversiæ fere desinunt in verba, viii. 15
Contusio capitis vehemens, mortem inducit subitam, viii. 441
Convalescere est juvenescere, viii. 390
Conversationis norma, vii. 379. In conversando prudentia, *ib.*
Conversatio nostra cum Deo sit plena extasis, cum hominibus mansuetudinis, x. 325
Conus sive unio radiorum in speculis comburentibus, viii. 101
Conus erectus, viii. 210, Inversus in condensandis et defæcandis liquoribus, etc. *ib.*

Convulsio mortis præcursor, viii. 445
Copernicus, vii. 191. viii. 147. Ejus sententia de rotatione terræ revinci non potest, vii. 207
Copernici systema de motu terræ, magnis laborat incommodis, ix. 214
Copiæ opinio causa inopiæ, vii. 117
Copiæ mercenariæ pennas extendunt nido majores, vii. 431
Cor Salomonis tanquam arena maris, vii. 383
Cor hominis eviscerati in ignem injectum saltavit in altum, viii. 446. Homo, postquam cor penitus avulsum fuit, loquebatur, *ib.*
Coralliorum usus, quatenus improbatur in medicina, viii. 416
Corcyræi vivaces, viii. 377
Cordis motus tempus, viii. 445. Quæ nocumenta et juvamina cordi ministrant, 425
Cordialia medicamenta, viii. 388. Ad diætam, 425
Corium valde durat, viii. 344
Corii firmitudo in animalibus, quibus usibus inserviat, vii. 196
Cornari Veneti diæta et longævitas, viii. 379, 385, 391, 403
Cornix annosa, viii. 359, 361
Cornua, viii. 344
Corona omnes sanguinis oppilationes deobstruit, ix. 372
Corona civica, etc. vii. 437
Cornubiensium insurrectio, ix. 498, et seq.
Corpora caloris maxime sensitiva, quæ, viii. 89. Pneumatica sive non tangibilia, 162. Corporis humani bona quatuor, vii. 214. Munditia unde promanat, 230. Corporis condensatio, 201. viii. 205. Fit quatuor modis, *ib.* Ejus partes internæ tam dissimiles sunt in hominibus, quam frontes aut nasi, vii. 221. Corpus nullum, sive naturale sive politicum absque exercitatione sanum, 436. Corpus legum vitiosum quid reddit, 451, 455. Corpus tangibile attritione calescit, viii. 92
Corpora mortua et viva, quatenus subsistere possunt, viii. 444. Corpora omnia assimilandi desiderium habent, 433. Cur animata assimilent, inanimata non item, *ib.* Mollia et dura, eorum cessio, ix. 134. Corporis humani scala, viii. 448. Corpori omni inest spiritus, 452. Corporis partes cur non durant per longas periodos, quum, possint, 453. Corporis contenta duo, 461. Corporum vivorum fotus arctus apoplecticis profuit aliquibus, 447. Corporum consensus sensibilium, et sensu carentium, ix. 133. Corpus humanum, cur in senio deficit, viii. 339. Quoad robur aut magnitudinem non minuitur decursu seculorum, 380
Correptio amicorum, vii. 400
Corrosionis suspicio in gemmis, viii. 417
Corrugatio, viii. 354
Cortice nutriuntur maxime plantæ et arbores, viii. 364
Corvi singultu latrantes ventos præmonstrant, viii. 330
Corvinus annosus, viii. 387
Coruscationes non urentes, viii. 88, 100
Corvus longævus, viii. 359, 361
Corus ventus, viii. 292
Cosmetica ex quibus constat, vii. 230. Corporis munditia a modestia moram et reverentia erga Deum promanat, *ib.*
Cosmicus motus cœlestium, ix. 245

Cosmographia, quoad partes mundi integrales, haud probanda, vii. 126
Cotonea assata somnum inducunt placidum, viii. 404
Cotoneorum usus stomachum roborat, viii. 422
Crapula quandoque mortem affert subitam, viii. 441
Crassiorum molliorumque corporum inteneratio, viii. 455
Crassus orator murænam piscem extinctam deflevit, viii. 361
Creatio duplicem Deitatis emanationem exprimit, vii. 86
Creationis historia, *ib.*
Credere dignius est, quam scire qualiter nunc scimus, vii. 466
Credulitas et impostura, plerunque coëunt, vii. 78
Credulitas ecclesiasticis historiis nocuit, vii. 79
Credulitas quæ tribuitur opinionibus, *ib.*
Credulitatis origo ab historiæ naturalis auctore notanda, viii. 233
Credulus libenter decipit, vii. 78
Crepusculi causa, viii. 150. Reflexio radiorum solis superiore parte aëris, *ib.*
Cretenses mendaces, vii. 366
Critica, vii. 339. Quomodo tractanda, *ib.*
Critici in laude et censura toti, vii. 128
Critici eruditi esse debent in scientiis, de quibus libri ab ipsis editi tractant, *ib.*
Criticorum quorundam temeritas, *ib.* Morbus, *ib.*
Croceata lintea et indusia, viii. 411
Croci parum in dolium aquæ infusum mire se dispertit, ix. 120
Crocodili vivaces, viii. 361
Crocus opiatus secundarius, viii. 398. Usus ejus ad majorum nostrorum longævitatem contulit, *ib.*
Crœsus Soloni aurum ostendit, vii. 430. Quid ei responsum fuit, *ib.*
Crudelitas a vindicta et periculo, vii. 324
Crystalla ævo superant metalla, viii. 344
Crystallum et vitrum, viii. 208
De Culpa admissa, cum nondum de auctore constat, homines valde tumultuantur, 308
Cultura animi, vii. 363, etc. Remedium ejus summarium, 373
Cuniculorum ætas minorennis, viii. 358
Cupidines duo, ix. 317. x. 189. Sensus hujus fictionis, *ib.* Fabula de Cupidine et Cœlo, ix. 317. Ipsius explicatio, *ib.*
Cupiditatis origo bonum apparens, vii. 163
Cupido assimilatur materiæ primæ, ix. 322
Curæ moderandæ, x. 322. Duplex earum excessus, *ib.*
Curiæ, vii. 446. Censoriæ et prætoriæ, *ib.* jurisdictio ampliari multa contentione non debet, 462
Curia banci regis, ix. 415. Banci communis, *ib.* Scaccarii, *ib.* Cancellarii, *ib.*
Curiositas in literis damnatur, vii. 73. Versatur in verbis et rebus, *ib.* Quantum in vita res interturbat, 385. Animum suspicionibus onerat, *ib.*
Curiosus in aliena republica, vii. 134
Currentes aliquot in mari a ventis statis reguntur, viii. 283. Currentes notabiliores oriuntur ex motu maris ab oriente in occidentem, ix. 141, 149

Cursolares insulæ, vii. 437
Custodiendi ars, vii. 276
Cutis animalium durior molliorve, viii. 350. Ejus contractio, *ib.*
Cyaneus, viii. 213
Cyclopum fabula, x. 165
Cydræ confectores, vii. 255
Cygnorum circa fluvium Lethes fabula, vii. 135
Cygnus centenarius, avis ichthyophaga, viii. 359
Cymini sectores, vii. 94, 296
Cyrenaicorum schola, vii. 351
Cyrus junior, expeditio ejus in Asiam contra Artaxerxem, vii. 101, 133. Mors ejus, *ib.* Ob memoriam prodigiosus, 209

D.

Dædalus, fabula de eo quid significat, x. 194
Dæmones sive spiritus immundi, vii. 174
Dæmonum aëreorum et nympharum fabulæ, viii. 379
In Dalmatia et regione Cyrenaica putei, viii. 296. His immisso lapide mox excitantur tempestates, *ib.*
Dando Illyricus quingentenarius, viii. 376
Daniel de novissimis temporibus, vii. 140. Ejus prophetia, viii. 48
Daniel Stylita longævus, viii. 410
Dare, beatius quam accipere, vii. 354
David rex salubriter puellæ contubernio usus, viii. 438
Davidis lex militaris, vii. 113. De manentibus ad sarcinas, *ib.*
Deambulatio stomacho inservit, vii. 219
Debilitas concoctionis quomodo juvanda in senibus, viii. 366
Decimæ facultatum exiguntur, vii. 426
Deciphratio sive reseratio ciphrarum, vii. 289
Decisiones juris, vii. 459
Declamatio in medicos, vii. 214
Declaratio sui quam sit utilis et quomodo exercenda, vii. 415
Declaratoria lex respicit ad præterita, vii. 450
Decreta exeant palam, vii. 447
Decursus seculorum nihil ad diuturnitatem brevitatemve vitæ, viii. 379
Dedicationes, vii. 72
Defectus quomodo occultandi, vii. 416
Definitionum et divisionum termini non transponendi, vii. 271
Definitiones quid possunt, vii. 274. Definitiones legis verborum, 458
Deformes felices evadunt, vii. 418
Defunctorum propria possessio bona fama, vii. 136, 387. Propter extinctam invidiam, *ib.* Tamen hoc ævo negligitur, 136
Dei judicia inscrutabilia, vii. 141. Et tamen majoribus characteribus descripta, *ib.* Dei opera per ambages fiunt, 153. Dei potentis et sapientis duo maximi præcones, verbum et mundi imago, 154. Dei opera ostendunt ejus potentiam et sapientiam; non imaginem, 172
Deliquiis animi remedia, viii. 447
Delius natator, vii. 213
Delphini flatum prædicunt, etc. viii. 330
Delphinorum ætas, viii. 361

Demersio sub aquam quid, viii. 441
Democratiæ, vii. 433
Democritus, doctrina ejus de atomis unde, vii. 169. Ejus opinio de scientia probatur, 174. Risu exceptus, 198. De figuris atomorum doctrina, 203. viii. 19. Quæ Democrito falsissime objiciebantur, vii. 258. Ab Aristotele culpatus inique, 294. Magis penetravit in naturam quam reliquæ scholæ, viii. 12, 27. Ejus instantiæ, 169. Cur infra mediocres philosophos ponendus, 182. Vacuum, 198. Ejus philosophia solidior est quam Aristotelis et Platonis, vii. 196
Democritus et Pythagoras diversum de atomis senserunt, ix. 123. Democritus et anicula sua circa ficus mellitas, 210. Ejus doctrina de cœlestibus, *ib*. Opinionis de vacuo in ventor, 217. Ejus philosophia de origine rerum, 321. In summa fuit admiratione, *ib*. Pentathlus dictus, *ib*.
Democritus Abderita, vitam produxit ad annos centum novem, viii. 370. Philosophia ejus, 387, 406. ix. 124
Demonax philosophus centenarius, viii. 377. De cadavere suo responsum, *ib*.
Demonstratio optima experientia, viii. 25
Demonstrationes quid, viii. 25. Pravæ, *ib*. Earum sunt quatuor genera, vii. 275. Redargutio, 297
Demonstrationes syllogisticæ in philosophia naturali inutiles, ix. 180
Demosthenes Æschinem voluptatibus deditum redarguit, vii. 64
Demosthenes laudatur, vii. 420. Cives suos affatur, 309. Tutius Atheniensibus consilia sua amplecti, quam Demostheni dare, vii. 69. Querela, 308. Diligentia ejus in exordiis orationum componendis, 262. Profecit in eloquentia, exemplis et præceptis, 297. De culpa et spe Atheniensium, 308. Iterum Atheniensium culpam exagitat, 420
Demulcere spiritus, viii. 401
In Denbigh comitatu Britanniæ vehementes sunt ventorum eruptiones, viii. 295
Dendamis Indi responsio ad Alexandri nuncios, vii. 467
Densatio proprium frigoris opus, viii. 398. Spirituum valet ad longævitatem, 456
Densi et rari historia, ix. 1, et seq. Tabula, 3. Scala seu series densi et rari diligenter notanda, 6. De denso et raro plura, 333
Densitas et continuitas, viii. 458
Dentes diu durant, viii. 344
Dentitio terna, viii. 411
Dentium defectus in senibus quomodo suppeditatur, viii. 433
Dei gloria celare rem, perperam intellectum, vii. 90. Primo illiteratos ad disseminandam fidem evocavit, *ib*.
Deo secreta cordis et successiones temporis patent, vii. 472. A Deo principium sumendum, viii. 47
Deus, sanctus, sanctus, sanctus, vii. 195. Captui humano se accomodat, 250. Facultatum decimas, temporis septimas, exigit, 426. Ad infirmitatem captus nostri se demittit, 468
Deus est quicquid a Deo non pendet, x. 329
Deorum manus, Arabibus medicinæ grandiores, viii. 395
Depurationis metallorum error, vii. 254
Derisor non progreditur in scientia, vii. 361

Derisor non erudiendus, vii. 386. Quoniam scientiam fastidio habet, *ib.*
Derisores rempublicam perdunt multis modis, vii. 389
Desideria quædam humilia: Cithara Neroni; gladiatoria Commodo; aurigatio Antonio, vii. 355
Descriptionis historiæ naturalis scopus et usus, viii. 223
Desiccantia, viii. 348, et seq.
Desiccatio simplex, viii. 353. Per accidens, *ib.*
Desiccatio et putrefactio ex ea potissimum parte, qua attrahebatur alimentum, viii. 351
Desiccationis historia, viii. 348. Actiones tres, 353, et seq.
Desiderium magnum, quale cordiale, viii. 425
Designatio publica virorum idoneorum ad inquirendas scientias instituenda, vii. 116
Desmondiæ comitissa, viii. 411
Desperatio, vii. 308. Desperatio apud Deum est contumelia, 466. Omnia reddit languidiora, viii. 23
Desperatio artificiosa, viii. 42
Destillandi modus per pondús, vii. 254
Destillatio clausa possitne fieri, vii. 259
Deucalionis et Pyrrhæ fabula, quid vult, x. 197
Diætæ Pythagoricæ et monasticæ, vii. 228
Diæta stricta, etc. viii. 352. Mensurata, 379. Diæta quid facit ad longævitatem, 385. Apud Celsum quæ præferatur, 386. Accurata Diætæ ordinatio rejicienda, 391. Tenuis et Pythagorica, 403. Cornari Veneti, *ib.* Diæta familiaris, quæ, 463. Diætarum historia, *ib.*
Dialectica subservit intellectui, vii. 300. Ejus finis docere formam argumentorum, *ib.* Differt a rhetorica, *ib.* Ejus inventio, viii. 36
Diaphaneitas, lapidi non diaphano an superinducenda, viii. 77
Diaria differunt ab annalibus, vii. 138. In usu res levidenses, iis mandantur, *ib.* Sub Ahasuero acta palatii in diaria referebantur, *ib.*
Diascordium, vii. 223
Dichotomiæ censura, vii. 290. Dichotomiæ scientiis damnosissimæ, *ib.*
Dictamina generalia in scientiis, vii. 459
Dictatura in scientiis, vii. 25
Dies, qua Deus requievit, benedicta, vii. 87
Differentia inter oratorem et sophistam, vii. 271
Differentiæ limitantes motum et constituentes eum in formam calidi, viii. 111
Diffidentia error in quibusdam literatis, vii. 81
Difficultates quas ob causas superandæ, vii. 110
Digestum locorum communium, vii. 276
Digestum novum, vii. 452. Quot rebus constat, *ib.*
Dignitas scientiæ in archetypo quærenda, vii. 86. Dignitas legum, 441
Dignitates. Vide Magistratus.
Dignitates ingenia hominum corrumpunt, vii. 366
Dilatatio materiæ per varios modos, ix. 17, et seq. Dilatationis

corporum sunt causæ efficientes novem, ix. 57, 58. Spiritus vitalis nimia, mortifera, viii. 441
Diligentiæ fructus, vii. 397
Dimidium facti, qui bene cœpit, habet, vii. 310
Diogenis præclarè dictum de philosophis et divitibus, vii. 72. Quales animi vires laudavit, 353. Dictum alterum de abstinendo et sustinendo, *ib.*
Diomedes Venerem vulnerans, quid vult hæc fabula, x. 192
Dionysi fabula unde nomen accepit, vii. 162
Dionysius Areopagita, vii. 87. viii. 374
Dionysius, de eo Aristippi dictum, vii. 72
Dionysii Syracusani dictum in Platonem, viii. 27
Dionysius senior minus malus fuit quam junior apud Syracusanos, vii. 303
Directionis motus ventorum causa, viii. 309
Disciplina prisca revocata est, vii. 65. Quomodo crescat, 292
Discipuli qualem magistris fidem debeant. vii. 81
Discordiæ domesticæ incommoda, vii. 387
Discursus super historiam et exempla, vii. 403. Super epistolas, 404
Dispositio sive methodus, vii. 290
Dispositionum sive ingeniorum characteres, vii. 365. Unde seligendi, 366
Disputatio inquisitioni veritatis adversissima, viii. 26
Disputationum cardui et spinæ, viii. 29
Dissimulatio vix rebus gerundis apta, vii. 418
Dissimulationis usus, x. 16. Gradus tres, *ib.* Commoda et incommoda, 18
Dissimulatio errores parit et dissimulatorem illaqueat, vii. 418
Dissimulator liber non est, vii. 331
Dissolutionis causæ, viii. 344. Dissolutio originem ducit ex spiritibus, 450
Distillata pondere decrescunt, ix. 7
Distillatio, ix. 29, et seq. Distillatio, in vase clauso, experimentum, 31. Imago familiaris roris et pluviæ, 48. Distillatio ciborum meræ nugæ, viii. 432
Distributio honorum apud veteres, vii. 92
Divinæ res et naturales nequaquam inter se committendæ, ix. 300
Divinatio duplex, vii. 236. Naturalis, *ib.* Plurimis superstitionibus repleta, *ib.*
Divinatio naturalis aliquando certior, aliquando magis lubrica, viii. 322
Divitiarum honos tollendus ut respublica collapsa instauraretur, vii. 67. Divitiarum magnarum nullus usus, 318. Divitiæ bona ancilla, pessima domina, vii. 319. x. 96
Divitis servi maxime servi, vii. 304
Dium, sub Dio vivere, condensat, viii. 419, 429
Diuturnitas ætatis ex antris et speluncis, viii. 410. Unde speranda, 419
Doctissimi viri, hæreticorum coryphæi, vii. 56
Doctrinæ in re militari potentia, vii. 94. Doctrina semper progressum spirat, 103. Omnis doctrina ad usum et actionem referenda, 112. Ejus partitio ex triplici facultate animæ rationalis, 118, ix. 202. Immortalitatem parit, vii. 168. De schematismis materiæ et de appetitibus et motibus, 188. De fœdere, 211. De anima humana sive de spiraculo, 234. De idolis animi humani, 274

Doctrina de sonis, quæ ad eam referenda, vii. 284. Doctrina de exemplari, 347. Doctrina de affectibus et perturbationibus, 367. Moralis, 375. Doctrina civilis, 377. De conversatione, negotiis, et imperio, 379. De sparsis occasionibus, 403. Doctrina naufragium perpessa inundatione barbarorum in Romanum imperium, viii. 31
Doctrinæ impedimenta, vii. 55. Doctrina omnis, scientia acquisita, 86. De excellentiis humani generis desideratur, 209. Revolutiones tres, viii. 32
Doctrinæ egregia effecta, vii. 68. Tres intemperies, 73
Doctrinæ sedes animæ rationalis facultas, vii. 118. Speculativæ partitio, 175
Dodona bona Ceres melior, vii. 303
Dogmatici sive rationales, aranearum more, telas ex se conficiunt, viii. 49
Dolor nullus reperitur in animatis nisi cum sensu caloris, viii. 95. Doloris genera, 127
Domitiani vaticinium, vii. 94
Dormiendo diutius durant animalia absque alimento, viii. 444
Dormientia animalia per hiemem, viii. 404
Dormitor fabulosus, quinquaginta septem annorum, Epimenides Cretensis, viii. 369
Dramatica est historia spectabilis, vii. 144. Theatrum habet pro mundo, 145
Dramatica poësis usu eximia si sana, *ib.* Vide Poësis.
Drusus a Tiberio in senatu laudatur, vii. 408
Dubartas, dictum ejus de adulatione, vii. 72
Dubia juris quomodo tollenda, vii. 456
Dubiorum propositio duplicem in se habet fructum, vii. 190
Dubitationes solvendæ et certo terminandæ, *ib.*
Dubitationum calendarium desideratur, *ib.*
Ductus et lineæ spirituum, viii. 453
Dulcium usus ad irrorationem corporis confert, viii. 420
Dulcerati liquores, viii. 424
Dura non sunt maxime densa, ix. 7
Durabilia quæ, viii. 343
Durationes ventorum, viii. 307. Duratio corporum duplex, viii. 341
Durities succorum confertus cum oleositate, viii. 419
Durorum molliumque inteneratio ac deprædatio, viii. 456

E.

Ebrietas extrema, mortifera, viii. 441
Ebur, viii. 344. Cordiale, 389
Eccentricorum epicyclorum portenta, ix. 250
Ecclesiastica historia, vii. 120. Vide Historia.
Ecclesiæ arca in diluvio, in eremo, in templo, vii. 141. Eruditionem gentilem servavit, 91
Ecclesiæ unitas, x. 9:
Echo Panis uxor, vii. 156
Echus conjugium cum Pane quid significat, x. 175
Eclipses solis comitatur serenitas, viii. 326

Eclipsin lunæ venti præcedunt, viii. 302, 326
Ecnephias, ventus prodigiosus, viii. 275. Ecnephiæ quibus ventis fiunt, 292
Ecstasis charitatis, vii. 350
Ecstasis voluntaria, viii. 404
Edacitas senum quorundam unde, viii. 449
Editio emendata auctorum probatorum, vii. 339
Educatio revocata in Jesuitarum collegiis, vii. 68
Edwardi quarti regina in monasterio clausa, ix. 385
Edwardus princeps, Edwardi quarti filius, a patruo suo trucidatus, ix. 486
Electio quatenus retinenda quoad astra, vii. 182
Electrum monumentum regium insectorum, viii. 450
Elementa, vii. 126. Eorum matrices, 233
Elementum ignis, viii. 9. Elementorum commentum, unde fluxit, 21
Elementa, opinio de compositione rerum ex quatuor elementis, ix. 6. Eorum proportio decupla risu excipienda, 15
Elementa literarum surda, ix. 231
Elenchi veluti monitores adhibendi, vii. 270. Eorum divisio, *ib.*
Elenchi sophismatum, *ib.* Ab Aristotele tractati, *ib.* A Platone melius quoad exempla, *ib.* Hermeniæ, 271. Imaginum sive idolorum, 272. Sunt profundissimæ mentis fallaciæ, *ib.* Eorum doctrina desideratur, *ib.* Elenchorum collectio, 302
Elephantis ætas et gestatio in utero, viii. 356. Ejus sanguis omnium frigidissimus, *ib.*
Elisabetha, vii. 65
Elisabethæ Angliæ reginæ felicitas, vii. 109
Elisabetha regina, mirabilis inter fœminas, x. 276. A privata et adversa fortuna ad regnum evecta, *ib.* Mensura regiminis ejus, 277. Pace continua fruebatur etiam in temporibus turbidis, 278. Vicinorum malis levamen et auxilium, 279. Absque imperii adminiculis regnavit, *ib.* Statura ejus et corporis decor, 281. Mors, *ib.* Quales ministros habuit, *ib.* Ejus successor, 282. Religiosa et moderati in religione animi, 283. Et constantis, 286. Unde in Papistas paululum severior, 284. Ejus ad aulicum quendam responsum prudens, 287. Coli, ambiri, amoris nomine celebrari volebat, *ib.*
Elixir, vii. 201
Elogia quæ sub obitum, vii. 365
Eloquentia Augusti, vii. 54
Eloquentia et sapientia, vii. 297. Sapientia inferior, *ib.* Tamen in populari æstimatione eam superat, *ib.* Quæ in ea desiderantur, *ib.* Sine rerum cupiditate nocet, 346
Emaciationum cura, viii. 366
Emanationes scripturarum desiderantur, vii. 296
Emblema pars memoriæ artificialis, vii. 277
Emendatio legum, vii. 439
Emollientia, viii. 415
Empedoclis lis et amicitia, viii. 18. Vide 27
Empedoclis de lunæ substantia opinio, ix. 232
Empiricorum temeritas, vii. 61. Unde famam aucupant, 223.

Iisdem utuntur medicamentis ad omnes, vii. 367. Placita monstrosa, viii. 22
Emplastratio, quibus usibus inserviat, viii. 462
Empsonus et Dudleus, ix. 534, 552
Endymionis et lunæ fabula, ejusque interpretatio, x. 178
Ens primum, authupostaton, ix. 323
Entium conditiones in Abecedario naturæ inquisitæ, viii. 244
Enthymemata, vii. 268
Epaminondas Thebanus fregit Spartanorum potentiam, vii. 60. Fortuna ejus, 313
Epicteti dictum de fragili et mortali, vii. 103
Epictetus superiorem locum attribuit iis qui seipsos accusant, vii. 308. De gradibus tranquillitatis locutus, *ib.*
Epicteti philosophia, vii. 352. Præceptum de philosopho, 412.
Epicurei quid pronunciant de felicitate Stoicorum, vii. 311.
Epicúrus, profanum ejus dictum de fato, vii. 150. Philosophiam naturalem morali subjecit, *ib.* Non veritatis patiens, *ib.* Negare deos vulgi non profanum, auctor est, 155. Quam ob causam risu exceptus, 198. Diis humanam figuram tribuebat, 273. Quæ ejus tentamenta, 310. Haustu vitam obruit, 223. De vitæ ejus genere, viii. 27. Indormiscens et sorti opiniones committens, ix. 306. Ejus schola, 212. Graviter reprehenditur, 306. Absurde fatum sustulit, et fortunæ locum dedit, x. 329
Epidermis, ejus usus, viii. 85
Epii longævi, viii. 376
Epilogi orationis haud obliviscendi, vii. 388
Epimenidis ætas, antrum, et fabula, viii. 369, 391, 404, 410
Episcopi antiqui in omni eruditione egregie versati, vii. 90
Epistemides, opera auctoris sic dicta, ix. 302
Epistolæ secundum seriem temporum disponendæ, vii. 142. Ad historiam præ omnibus necessariæ, 143
Epistolæ maxima auxilia ad instruendam prudentiam ministrant, 142
Epistolæ Spartanæ, viii. 288. Ciceronis ad Atticum, vii. 63, 404. Magis ad vivum negotia repræsentant quam annales aut vitæ, *ib.*
Epistola Baconi ad comitem Sarisburiensem, x. 156. Ad academiam Cantabrigiensem, 157. Ad Fulgentium, de opere ejus *Instauratio Philosophiæ*, dicto, 330. Ad academiam Cantabrigiensem, qua benevolentiam suam in eam testatur, 332. Ad eandem, hortans ut incumbat augmentis scientiarum, *ib.* Ad academiam Oxoniensem, eadem hortans, 333. Academiæ Oxoniensis ad Baconum, *ib.* Baconi ad collegium S. et Indiv. Trinitatis in Cantabrigia, ad studium scripturarum et operum Dei hortans, 334. Ad academiam Cantabrigiensem, *Novum Organum* suum ei commendans, x. 334
Epitomæ historiarum ut teredines rejiciuntur, vii. 132
Epulæ profusæ inhibendæ, viii. 433
Equi ætas mediocris, viii. 356
Equites banaretti, ix. 369
Equus sudans, viii. 89
Erasmus decem annos consumpsit in legendo Cicerone, vii. 74. Ejus echo, *ib.*
Eremitæ longævi, viii. 418
Ericæ incensio in agris ventum gignere censetur, viii. 305

Ericthonii generatio, hujus fabulæ sententia, x. 196
Errhinum odorum, viii. 427
Error in digestione prima, vii. 250
Errores varii, quibus literæ impediuntur, recensentur, vii. 81, etc.
Errorum causæ diuturnæ, viii. 32
Errori varietas, veritati unitas, competit, ix. 309
Eructationes flammarum, viii. 84. Tam in regionibus frigidis quam calidis, 89
Eruditio gentilis, vii. 91
Eruditio mores emollit, vii. 102. Mentem barbarie exuit, *ib.* Mortis timorem minuit, aufert, *ib.* Non alaudæ, sed accipitri similis, 406. Plus remedii affert, quam mali, 62. Politicis non est impedimento, *ib.*
Eruditi malunt latere, vii. 67. Iis quid maxime notam inurat, 381
Eruditum seculum a morte Domitiani usque ad imp. Commodum, vii. 94
Erysipelatis cura, viii. 436
Essæi annosi, viii. 376
Esse sejunctum a bene esse, maledictio, vii. 425
Essentia tangibilis, viii. 82
Ab esu carnium Essæi et Pythagorei abstinuerunt, vii. 391
Etesiæ inter causas inundationis Nili adscripti, viii. 283
Ethica de voluntate et affectibus disserit, vii. 243. Ejus finis, 298
Ethica duplex, vii. 347. Prius discenda quam politica, 372. Theologiæ obsequium præstare debet, 364. Difficilior quam politica, 378. Partitio quare mutanda, 343
Ethnicorum numinum commemoratio fabulis patrocinatur, viii. 368
Etymologia originalis nominum rejicienda, vii. 283
Evacuationes magnæ, morti vicinæ, viii. 441
Evasio dolosa, vii. 449
Eucatalepsia auctoris, viii. 69
Euclidis geometria, vii. 204. Nihil additum laboribus ejus a sequacibus, *ib.*
Euclidis Theon, vii. 340
Eviscerätus, avulso corde, precum verba proferens, viii. 446
Eunuchi, x. 114
Evolatio aquei humoris, viii. 459. Spiritus evolatio actio duplex, *ib.*
Euphonia et dysphonia, vii. 284
Euphranor grammaticus annosus, viii. 378
Europa, in ea noctes æstuosiores, in Peruvia horæ matutinæ, unde, viii. 303
Europæ status literis auspicatissimus, ix. 185
Eurus in Europa ventus desiccans, quare, viii. 281. In Britannia pro malefico habetur, 288. Frigidus et siccus, 290. Mordax, *ib.* Circa æquinoctium autumnale satis gratiosus, *ib.* Eo flante magis visibilia omnia apparent, *ib.* Durabilior zephyro, 307
Euthanasia exterior desideratur, vii. 223
Euthydemus sophista, vii. 270
Euthymia Epicuri, vii. 150
Examen sui instituendum, vii. 413
Exceptio firmat vim legis in casibus non exceptis, vii. 443
Excitationis motus in ventis causa, quæ, viii. 309
Excrementa animalibus propria, viii. 365

Excusatio e re nata proferenda, vii. 384
Exempla remota inepta, recentia corrupta sunt, vii. 335. Ab exemplis cavendum, 414
Exempla quomodo in jure tractanda, vii. 444. Exempla quæ in consuetudinem transierunt tanquam lex tacita, *ib.* Recentia rectam rationem non sapiunt, *ib.* Vetustiora caute recipienda, *ib.* Sunt instar aquæ in profluente sanissima, 445. Eorum fragmentis abstinendum, quæ sunt ancipitis usus, 444
Exemplaris doctrina, vii. 347. Mundi in intellectu humano, viii. 68
Exercitationes ad sanitatem tuendam plurimum valent, vii. 219
Exercitia scholastica qualia esse debeant, vii. 114. In iis divortium inventionis et memoriæ noxium, 115. Tutius intermittere, et subinde repetere, 342. Exercitationis necessitas, 436
Exercitia corporis, quæ congrua, viii. 386, 404, 418. Sub dio, 419. Flagitant alimentum, 444. Moderata ad longævitatem magis conferunt quam sudor, 457
Exercitus Persarum in campis Arbelæ, vii. 430. Robur præcipuum plerunque in peditatu consistit, *ib.* Ad quid conducat veteranus exercitus, 436
Existimatio bona ubi est, fere decent omnia, vii. 364
Expansio pneumaticorum, ix. 14. Expansionis ratio, 355
Expeditio Cyri, vii. 133. Neapolitana, 159, 205
Experientiæ debentur inventa utilissima, vii. 156. Literata, 252
Experientiâ firmandi juvenes, vii. 370. Longe optima demonstratio, viii. 25. Verus ejus ordo, 36. Fundamenta, 50
Experientia optima naturæ investigatrix, ix. 115
Experimenta lucifera, ordine creationis præcederent fructifera, viii. 51. 64
Experimentalis philosophiæ præstantia, iv. 261. Objectiones in eam solvuntur, ix. 256. Modus procedendi in tali disquisitione, *ib.* et seq.
Experimenta artium recipienda sunt, non solum ea quæ ducunt ad finem artis, sed etiam quæ interveniunt, viii. 230. In experimento novo et subtiliore modus experimenti adhibendus, 233
Experimentandi modus, quomodo procedere debet, vii. 252. viii. 51
Experimentum spiritus vini in lignis, viii. 94. In butyro, cera, aut pice, *ib.* Immissionis radiorum solis per foramen, 150. Sclopeti, viii. 196, et alibi passim. Experimenti sortes, vii. 260. Variatio, 252. Productio, 254. Translatio, 255. Inversio, 257. Compulsio, 258. Applicatio, 259. Copulatio, *ib.* Licet non semper succedant, tamen informant, 260
Experimentum auri, viii. 184
Experimentum venti in turri clausa, viii. 303
Exonia obsessa per Perkinum, ix. 510
Expurgationis succi veteris dieata, viii. 439
Ezekiel de Pharaone, vii. 405

F.

FABER fortunæ, etc. vii. 405
Fabius Maximus reprehenditur a Machiavello, vii. 420
Fabii Maximi ætas, viii. 371
Fabrica partium, organum spiritus viii. 464

Fabula galli Æsopici, vii. 107. Fabula perantiqua membrorum, de lite ventriculo intentata, vii. 112. De philosopho stellas intuenti, 124. Æsopi, 146. Earum usus eximius, *ib.* Post literas sacras sunt antiquissimæ, *ib.* Fabula Panis, 147. Endymionis, 156. Persei fabula, 157. Bacchi, 163. De insulsæ mulieris gallina, 254. De duabus ranis in magna siccitate, 306. De feli et vulpe, 315. Basilisci fabula, 361. Hirudinis, 397. Fabulæ exemplorum supplementa, 403. Fabula decuplæ proportionis elementorum quoad raritatem, viii. 9. Fabularum proci, magiæ et alchemiæ cultores, 131. Penthei et Orphei, vii. 163
Fabulæ antiquorum significativæ, x. 158. Earum usus duplex, 160. Explicatio, 161, 163, et seq.
Fabula Menenius Agrippa seditionem sedavit, vii. 146
Facilitas nimia credendi quantum nocuerit, vii. 79. Ejus antitheta, 329. Facilitas morum in judice corruptela munerum perniciosior, 397
Factiones, x. 133
Facti quæstiones historiæ naturali adjiciendæ, viii. 233
Factionum mos, totus in laude et vituperio, vii. 302
Factio factione continetur, vii. 268
Factis non omnino fidendum, vii. 409
Facultates, quomodo sedes earum a Platone collocatæ, vii. 213
Falinus regis Artaxerxis legatus, vii. 101. Ludibrio habet Xenophontem, *ib.*
Fallacia sensuum, vii. 259. Fallaciarum genus quomodo a Seneca comparatum, 270. Fallaciæ sensuum quo remittendæ, viii. 165
Falsitatum et errorum calendarium desideratur, vii. 190
Fama, x. 136. Causa impulsiva virtutis, vii. 311. Virorum æternitas, 320. Deterior judex quam nuncia, *ib.* Saliva vulgi, *ib.* Bonorum et malorum qualis sit post obitum, 135, 387. Omnis a domesticis manat, 388. Etiam verior, *ib.*
Fama et existimatio æstus habent, vii. 421. Famam præcipitantem arduum retrovertere, *ib.* Fama virtutis, 424
In Familia discordi humilis quidam fit præpotens, vii. 384
Familiæ suæ perturbatores possidebunt ventos, vii. 387
Famulitia inferiora festorum vigiliis comparantur, vii. 304
Famulitia et satellitia ad militarem potentiam conducunt, vii. 432
Fascinatio, ejus descriptio, vii. 237
Fasti et chronologiæ, vii. 131
Fastus mathematicorum, vii. 204
Fastus professorum impedit progressum scientiæ, ix. 165
Fata rerum quid, vii. 150. Fatis accedendum, 421
Faustæ Constantini M. uxoris, mors, viii. 442
Febris sudorifica, ix. 368
Febrium causa, viii. 443
Feles, viii. 165. Feles et ululæ cur noctu videant, vii. 241. Felium ætas et generatio, viii. 357
Felicitas res inimitabilis, vii. 312. Signum favoris divini, 313. In quibus collocatur a philosophis, 352. A Socrate, 356
Felini sanguinis usus, viii. 436
Femora minus carnosa, optima, viii. 385
Ferculorum multitudo culpanda, viii. 430. Et variatio, *ib.*

Ferdinandus rex Hispaniæ, ix. 447
Fernamburci ædificatio, viii 411
Ferrum, vii. 255
Ferrum ad austrum expositum citius rubiginem contrahit, viii. 344
Ferulæ virgarum interneratæ, viii. 352
Fervores magni post solstitium æstivale desinunt plerunque in tonitru, etc. viii. 327
Ficini consilium ad senes, viii. 408. Commentum ejus ad instaurationem virium in senibus, 436. Usum contubernii puellaris exemplo Davidis laudat, 438
Fidei certe quæ sunt, aut dubiæ, aut damnatæ, quomodo proponenda in hist. naturali, viii. 232
Fiducia quomodo concilianda, vii. 343
Fides Abrahami, vii. 466
Fines, ordinatio circa fines, ix. 422
Filius magis referat avum vel proavum, quam patrem, vii. 62
De finibus proferendis, vii. 428. etc. Fines proferre reges penes est 438
Finitima bella detrectanda, vii. 158
Flabella ad faciendum ventum, viii. 331
Flagitiosi minus corrumpunt mores publicos, quam ex parte mali, vii. 65
Flamma aëre tenuior, ix. 14. Flammarum absumentium gradus, viii. 351. Earum genera, 394. Flamma parva non æque prædatur ac magna, 403. Flammæ proprietates, 441. Ejus et spiritus vivi differentia, *ib.* Intra Flamma durat, 445. Ex spiritu vini mollissima, 454. Flamma ad flammam fertur, 455. Flammæ majores, 456. Flamma, aër, spiritus, eorum natura, 464. Est substantia momentanea, *ib.* Continenter generatur et extinguitur, *ib.* An intercipiat sonum, ix. 73. Flamma crocea, 106. Sulphuris cœrulea, *ib.* Purpurea, *ib.* Est pellucida ut confirmatur experimento, 230. Est pyramidalis, et qua de causa, 236. Flammæ intra flammas bicolores, *ib.* Flammeæ naturæ gradus, 243. Flamma non est aër incensus, 244. Innumeros recipit densitatis gradus, *ib.*
Flammæ altitudo pendet a latitudine basis, viii. 153. Cur pyramidalis, *ib.*
Flammæ natura, vii. 267. Omnis calida, viii. 90. Radii ejus extremi fortius urunt, 103, 150
Flammæ flatulentæ, viii. 152
Flatus calorem auget, viii. 101
Flatus repentini semper nubilo cœlo fiunt, viii. 300. Flatuum in microcosmo cum ventis in mundo majore convenientia, 331
Flos lactis, vii. 267. Flos lactis et vini fæces, viii. 185. Cervisiæ, 192
Floridæ litora, viii. 144, 172
Florum insitio, vii. 253
Fluiditas et consistentia, viii. 121
Fluida corpora, ix. 130
Fluminum consideratio quoad bonitatem aëris, viii. 425
Fluor metallorum, viii. 160
Fluxus et refluxus maris, viii. 143. ix. 140. Non ex ebullitione aquarum, 144. Ex qua causa sit, ix. 145. Solvuntur varia ejus phænomena, 152. Unde reciprocatio ejus sexhoraria, 153

Focus S. Ermi, viii. 90. Quo nomine antiquitus insigniebatur, *ib.*

Fodiendæ terræ cur vinum generosum infundendum, viii. 426

Fœdus animæ et corporis, vii. 208. In duas partes distribui potest, 211

Fœmina, cujus unicæ in scripturis commemorata ætas, viii. 367. Fœminæ teneriores magis conferunt ad alendum fœtum, 383

Fœneratores comparantur Cæciæ vento, viii. 291

Fœneris commoda et incommoda, x. 107

Folia fructus muniunt, ne patiantur a sole aut vento, vii. 196

Folia ex arboribus citius decidunt a parte austri, viii. 290. Ludentia sine aura ventos adesse nunciant, 329

Folietani, viii. 212

Fontes justitiæ non turbandi, vii. 398. Fontes juris, 439

Foliorum contractio, viii. 354. Decidentium in sylvis tempore autumnali usus, ut et aliarum herbarum similiter, 401

Folles Æoli utres sunt, viii. 331

Fomenta ex corporibus vivis utilia, viii. 436

Fomites ventorum sunt loca ubi magna copia vaporum, viii. 310. Fomites spiritus, 464

Forma materiæ primæ assimilatur vesti Cupidinis, ix. 324

Formæ essentiales inveniri possunt, vii. 192. Sunt verum objectum scientiæ, *ib.* Commenta sunt animi humani, viii. 12

Forma calidi, viii. 107, 110. Luminis, *ib.* Caloris, 115

Formarum sive differentiarum essentialium inventio, viii. 76. Earum definitio, 95. De forma calidi vindemiatio prima, 110. Formæ copulatæ ubi et quomodo tractandæ, 106

Formica in electro, viii. 450

Formicæ prudentia, vii. 249. Se tuetur, at hortis nocet, 404

Formicarum artium liber, viii. 280

Formidinis et spei affectus alios omnes coërcent, vii. 368

Formularum minorum collectio desideratur, vii. 339

Formulæ agendi circa judicia, vii. 460

Fortitudo a dominatu fortunæ nos liberat, vii. 326

Fortitudinis et multitudinis impares congressus, vii. 430

Fortuna, x. 60, 105. Vulgi filia, vii. 150. Galaxia, 321. Tanquam Proteus, si perseveres, redit ad formam, 327. Fortunæ naufragia, 386

Fortuna subita animum plerumque enervat, vii. 367. Et in ejus statu quam incremento modus facilius adhibetur, *ib.* Virtutis et benemerendi organum, 407. Sponte in gremium influit, 424. Ad fortunæ ardua jugis et irrequieta anhelatio, *ib.* Ejus doctrina et speculatio, 407

Fortunæ faber amussi sua perite utatur, vii. 420. Ejus fabula desideratur, 407. Ejus nervus sunt vires animi, 421. Quisque suæ fortunæ faber, 405. Quomodo id fiat, *ib.* Viri egregii sponte fortunæ renunciant, vii. 407. Ad fortunam comparandam tam gravia requiruntur, quam ad virtutem, *ib.*

Fortuna imitatur mores mulierum, vii. 426

Fossilia, viii. 343

Fotus arctus corporum vivorum apoplecticis profuit, viii. 447

Foxus, Richardus, ix. 375

Fracastorii celebre inventum, viii. 140. Ejus de motu missilium opinio, 151

Franciscus Donatus longævus, viii. 379
Franciscus Molinus procur. S. Merci, *ib.*
Franciscus Rabelesius, vii. 280. Catalogus ejus, *ib.*
Fraus sibi in parvis fidem struit, vii. 409
Frescura, quid, viii. 400
Fretum Magellanicum, ix. 149. Herculeum, 151
Fricatio capitis, viii. 413. Fricatio exercitationis genus, 419. Cui usui inservit, 429. Præcederet balneum, 437. Longævitati confert, 457. Fricatio mollis perspirationem magis quam sudorem excitat, 459
Fricationis utilitas, viii. 429
Frigida non spirituosa, viii. 399. Eorum usus, qualis, 413. Regionum frigidiorum conditio, 380
Frigiditas, viii. 411. Ejus et siccitatis in decursu ætatis ordo, 449
Frigidum an feratur deorsum, vii. 257
Frigora acria inducunt sensum ustionis, viii. 85. Frigidi et calidi actiones communes, 95. Intensa in media aëris regione, 129
Frigora valde intensa in medio aëris, vapores perfringere non possunt, viii. 297. Frigoris proprium opus est densatio, 398
Frigus solvit sanguinem et urinam, viii. 187
Frigus exsiccat, viii. 348. Condensat, 418. Exterius, corpus fortiter occludit, 416
Frigus et calor, principia rerum secundum Telesium, ix. 333. De frigore quomodo philosophatur Telesius, 341
Frons rugis sulcatus, viii. 383
Fronti nulla fides, vii. 408
Fructus serotini quomodo comparandi, vii. 259
Fructus ignem passi, viii. 344. Fructus quomodo diu conservantur, 350
Frutices et arbores, 346
Fucanda facies non est, vii. 230
Fuci per hiemem dormiunt, viii. 404
Fuga spirituum, mala, viii. 395. Per fugam, id est, per calorem, condensant opiata et calida, *ib.* Fuga vacui in causis arefactionis, 452
Fugare, in centrum cogere, condensare, viii. 395
Ad Fulgentium epistola Baconi, x. 330
Fulgura diversi generis indicans ventos, viii. 326
Fulmina comburentia, viii. 84
Fumigatio matutina, viii. 397
Fumorum genera, ix. 13
Fumus sive halitus pinguis aperit se in flammam, viii. 111. Fumus cur pyramis inversa, 153
Fumus foci desiccat, viii. 349. Fumus, 397. Annumeratur opiatis, *ib.* Inflammabilis, est calidus, ante flammam conceptam, 453
Funambulorum agilitas, vii. 231
Functiones naturales, viii. 454
Furor sacer, vii. 237

G.

Gagates fricatus paleas trahit, vii. 253
Galaxia fit ex astrorum conglomeratione, viii. 157

Galea Orci, x. 60
Galenus reprehenditur, ix. 305
Galeriæ Copiolæ Saltriæ ætas, viii. 371
Galileus asseclas Jovis invenit, ix. 253. Vid. p. 243
Gallorum expeditio Neapolitana, vii. 205. Galliæ rustici cedunt Angliæ colonis, 432
Gallorum ratio belligerendi cum Anglis, ix. 443
Gallus Æsopicus, vii. 107
Gallus Indicus, aut Turcicus, viii. 360
Gallus Gallinaceus, *ib.*
Ganges, viii. 28
Gangræna in legibus, vii. 452. In corpore, viii. 115
Gangræna aut mortificatio a fuga spirituum ex opio, viii. 395
Gartius Aretinus Petrarchæ proavus, viii. 378
Gaudia subita spiritus dilatant, ix. 38. Quomodo afficiunt spiritus animales, viii. 405. Exanimant, 441
Gaudium foliatum, spes, viii. 406
Gemma Martii et Maii, vii. 306. In gemmis nitidis nubecula in oculos incurrit, 389
Gemmæ rupium, viii. 127
Gemmæ eruptiones succorum ex rupibus, ix. 19. Ætate nonnihil clarore suo mulctantur, viii. 388. Gemmæ cordiales, *ib.* Earum medicinæ culpabiles, 394
Gemmariorum prudentia, vii. 358
Genealogiæ afflictæ, viii. 66
Generales venti non adeo firmi, quin cedant particularibus, viii. 281
Generalia, cur magis delectant animum, quam particularia, vii. 203. Magno cum scientiarum detrimento, *ib.*
Generalia nimium non informant, vii. 296
Generalia principia ne constituantur, etc. viii. 24
Generatio liberorum, mediocritas in ea quantum conferat ad longævitatem, viii. 382. Generatio sive vivificatio, 452. Duplex, *ib.* Novi spiritus, 455. Continua, 463
In omni Generatione corporum quid inquirendum, viii. 80. Generatio simplex, 190
Genitalia, viii. 128
Geographia ab antiquis non exculta, viii. 27
Geometria magno cum acumine tractata est, vii. 204
Georgica animi, vii. 345, 373, 375
Georgius Agricola diligenter tractavit mechanicam in mineralibus, vii. 199
Germani septentrionales, viii. 201
Germanicus quomodo laudatus a Tiberio Cæsare, vii. 408
Gestatio, seu motus, ix. 59. Uteri ad longævitatem quænam præcipua, viii. 362
Gestus oculos alloquitur, vii. 211. Ex congruo res significat, 281
Gestus hieroglyphici in transitu, vii. 281. De gestu et vultu ad dignitatem componendis, 380
Gigantum fabulæ sententia, x. 180
Gilbertus fit magnes, ix. 63. Affirmationes ejus, 244. Vid. p. 175
Gilbertus de magnete laboriosissimus, ix. 175. Ejus vacuum, 244
Gilbertus ex magnete elicuit philosophiam, vii. 84. Quæstio ejus

num corpora a terra distantia gravitent, vii. 152. De magnete exquisite scripsit, *ib.* Philolai dogmata reposuit, 192. Philosophia ejus, viii. 19. Ejus in magnete experimentum, 25. Ejus opinio de Luna, 150. Merito derisit definitionem caloris secundum Peripateticos, 186. Quantas de electro excitavit fabulas, 185
Glacies et nitrum maxime refrigerant, vii. 259
Gladiatoria Commodo gratissima, vii. 355
Glastum, usus ejus, viii. 411
Globorum lusus renum morbis medetur, vii. 219
Globulorum lusoriorum inteneratio, viii. 352. Contractio eorum, desiccatione hiantium, 354
Globus plumbeus a turri demissus non accelerabitur juxta rationem quanti, vii. 253. Globus scientiarum, 289
Gloria vana, x. 138
Gloriosi fortitudo sita est in oculis spectantium, vii. 63. Quales sunt, 325
Gordianus junior sub tutore claruit, vii. 61
Gordiani senioris ætas, viii. 373
Gorgias summa ejus eloquentia, vii. 208. Ex antiquis sophistis, 270
Gorgias, viii. 26
Gorgiæ Leontini ætas, viii. 369
Gorgones, vii. 157. x. 176
Gothi, linguæ quæ ab iis fluxere aspiratis gaudent, vii. 284
Gradus subactionis materiæ septem, ix. 343
Græca lingua, Cato eam aspernabatur, vii. 65
Græcæ sorores, vii. 157
Græci pueri, ex mente sacerdotis Ægyptii, vii. 88. Nec habent scientiam antiquitatis, nec antiquitatem scientiæ, *ib.* Mutuati sunt de Hebræorum mysteriis, 149. Laudantes effusius animo nocendi, pustulam in eorum naribus oriri fabulantur, 303. De Græcorum mirabili sapientia, 377. Habent id quod puerorum est, ut ad garriendum sunt prompti, viii. 27. Hyperboreos Scythas, occidentales Celtas indistincte appellabant, *ib.*
Græci scientiarum auctores, viii. 26. Tamen in disputationes effusa illorum sapientia, *ib.*
Græcorum sapientia qualis, vii. 23. Eorum lingua compositionibus refertissima, 284. Diphthongis scatet, *ib.* Magis artibus idonei Romani rebus gerundis, *ib.*
Græcorum philosophia in nimis angusta basi historiæ naturalis posita, viii. 248
Grammatica sive organum sermonis, vii. 282. Duplex, 284
Grammatica viatoris locum erga cæteras scientias obtinet, vii. 282
Grammatica bipartita, vii. 282. Quænam probanda et rejicienda, *ib.* Exiguus ejus usus in linguis vernaculis, major in eruditis, 283. Philosophans inter desiderata, a simplici et literaria distincta, 284. Quæ ad eam pertinere judicantur, *ib.*
Grammaticus Orbilius, viii. 370
Grana quomodo diu servantur, viii. 349
Granaria, qualibus utuntur Germani septentrionales, viii. 201
Granatorum dulcium vinum, viii. 424
Grandescere sensim aut velociter, viii. 390

Gratia divina in virtutibus utitur motibus voluntatis, vii. 244
De Gravi et levi inquisitio topica, vii. 264
De Gravi et levi historia, ix. 63
Gravia terram petunt, vii. 349
Gravis et levis, vii. 264. Simplex et comparata gravitas, *ib.* Gravitas, ex copia materiæ non ex arcta compage, viii. 120
Gregorius I. memoriam auctorum ethnicorum obliterare studet, vii. 91
Gremiale coruscans, viii. 89
Guaiaci diæta, viii. 439
Guicciardinus Clementis VII. errores depingit, vii. 63. Tamen ejus fuit domesticus, *ib.* Laudes ejus repetitæ, 365
Gulielmus Postellus, capite motus, viii. 379
Gummi arborum, viii. 127
Gummi omnia valde durant, viii. 345. Applicata ad cutim, 349. Quid sunt, 364. Suavia caput gravant, 428
Gummositates morbi Gallici, viii. 439
Gustus inquisitio, viii. 125
Guttæ aquæ rotundæ, viii. 121

H.

Habacuc propheta, vii. 405
Habitum in actiones naturales nihil posse, male statuit Aristoteles, vii. 369
Habitus virtutes et vitia complectitur, *ib.* Ad habitum comparandum duo observantur tempora, *ib.*
Hadrianus Cæsar, vii. 72
Hæmorrhoides, etc. copiosius effluentes, mors, viii. 444
Hæresiarchæ, quali delectatione perfunduntur, vii. 104, 165. Hæresiarcharum mos, 80
Hæresis causa duplex, x. 328. Tres gradus, *ib.*
Hæretici ethnicorum Bacchanalia superant, vii. 165. Cum hypocritis comparantur, x. 325
Hannibal irridet Phormioni in aliena arte de bellis conscribenti, vii. 359
Harmonia planetarum, vii. 153
Harmonia sapientiæ divinæ et rationes hamanæ, vii. 156
Haustus pleniores philosophiæ ad religionem ducunt, vii. 59. Haustus pleniores epoti, 112
Haustus matutinus refrigerantium fugiendus, viii. 423
Hebdomadæ divisio antiqua et late recepta, vii. 181
Hebræorum mysteria, vii. 149
Hebræi verborum compositionem refugiunt, vii. 283. Hebræa gens Nazarea, 284
Hebrides longævi, viii. 381
Hedera centenaria cur Dionyso sacra, vii. 165
Hedera plus quam centenaria, viii. 346
Hedera cur Baccho sacra, x. 202
Helenæ Britannæ Constantini Magni matris ætas, viii. 374
Hellespontius ventus, viii. 280
Helvetii, x. 36

Hemicranicus dolor, vii. 258
Henoch vitæ contemplativæ princeps, vii. 351. Ecclesiam prophetiæ libro dotavit, *ib.*
Henrici septimi regis Angliæ titulus ad regnum triplex, ix. 364. Episcoporum opera utitur ad negotia sua tractanda, 375. Ex primitiis ecclesiasticis, quæ tum temporis papæ cesserant, rex cum collectoribus ita egit ut haud parum commodi sibi redundaret, *ib.* Rebelles Hibernos in prælio apud Stoke prosternit. 391. Bullam a papa obtinuit ad privilegia asylorum moderanda, 395. Inducias in septennium cum rege Scotiæ facit, 396. Ejus legatio ad regem Galliæ, 400. 8000 militum in Britanniam mittit, 414. Eboracensium seditionem compescit, 419. Inter reges Angliæ post Edwardum primum optimus legislator, 422. 4000 libras a civitate Londini mutuo sumit, 426. Mille milites in Flandriam, ad auxilium Maximiliani Romanorum regis mittit, 428. Belli famas cum pecuniis permutat, 443. Bellum Galliæ indicit, 445. Pax cum rege Galliæ per legatos inita, 452. Ejus avaritia, 477, 495, 513, 541. Fœdus iniit cum principibus Italiæ, 480. Cornubienses rebelles prosternit in colle de Blackheath, 502. Pacem cum Scotiæ rege concludit, 519. Ejus mors, 554. Imago civilis, *ib.*
Henricus VII. regni ejus descriptio, vii. 135
Henricus VIII. impetu magis quam consilio regnum administravit, *ib.*
Henrici principis Walliæ elogium, x. 289
Henricus dux Guisii quantus in remunerandis amicis, vii. 98
Heracliti dictum de lumine sicco, vii. 58. Opinatores perstringit, 82. Ignem rerum principium asseruit, ix. 328. Parabola ejus de inquisitione scientiarum, vii. 274. Monet homines scientias quærere in mundis minoribus, viii. 8. Doctrina ejus de denso, 19. Vide p. 27
Heracliti conflagratio, ix. 230, 236. Heraclitus ignem principium rerum posuit, 328. Hydrope laborantem in ventre bovis nuper occisi immersit, viii. 436
Herbæ conclusæ flammam concipiunt, viii. 93
Herbæ durabiles et annuæ, viii. 346. Odoratæ, 425
Hercules, vii. 75. Ejus columnæ, 110. Quid ei divinitatem conciliavit, 159, 324
Hermes Trismegistus, triplici gloria insignitus, vii. 55
Hermogenes, vii. 74
Hero, vii. 199. Ingeniosus mechanicus, ix. 217. Ejus diligentia, 121. Vacuum coacervatum negavit, *ib.*
Herodianus laudatus, vii. 366
Herodicus nil aliud curavit quam ut viveret, vii. 352, viii. 391
Heroës sive semidei, vii. 92
Heroica virtus Aristotelis, vii. 373
Heronis de vacuo sententia, ix. 121
Heteroclita naturæ, vii. 122
Heterogenea quæ aliis elementa, viii. 106, 452
Heterogenea substantiæ cœlestis et sublunaris, ix. 222
Hibernia longævos producit, viii. 381
Hiberni vivaces, viii. 411. In laneis ægrotare malunt, 414
Hiberni in familiam Eboracensem propensi, ix. 382. In prœlio Stokensi fusi, 391

Hibernorum mos corpora illinendi, viii. 411
Hiero Siciliæ rex, longævitas et laus ejus, viii. 377
Hialas, Petrus, regis Hispaniæ nuncius, ix. 504
Hiero a Pindaro laudatus, vii. 208. Quale responsum accepit a Pythagora, 350
Hieroglyphica literis antiquiora, vii. 146. Ex congruo res significant, 281
Hieroglyphicorum usus vetustus et sacer apud Ægyptios, *ib.*
Hieronymus laudatus, viii. 375
Hipparchi stella nova, ix. 225. Hipparchi circa astrorum numerum experientia, 239. Hippias jactabundus cum Socrate disputans, vii. 123
Hipocrates, laus ejus, vii. 210. viii. 377. Diligentia et methodus ejus in morbis sanandis, vii. 220. Artis parens habitus est, *ib.* Aphorismus ejus de iis qui gravi morbo correpti sunt, 364. Longævitas ejus, viii. 377
Hippocratis monitum de vestibus æstivis et hiemalibus, viii. 412. Reprehenditur, ix. 308
Hippomenis cùm Atalanta certamen, quid sibi vult hæc fabula, x. 203
Hirudinis fabula, viii. 397
Hispanica lingua tenues literas odit, vii. 284
Hispanica classis ab Elizabetha regina profligata, x. 280
Hispani parce impertiunt jus civitatis, at indigenarum paucitatem jam sentiunt, vii. 433. Bellicosi olim, 435. Exercitum veteranum alunt, 436
Hispanorum adagium de mendacio, vii. 409
Hispanorum imperium, vii. 433. Hispani soli profitentur studium armorum, 435
Historia veritatis magistra, vii. 61. Ad memoriam refertur, 118
Historia naturalis, qualis instauranda, viii. x. In historia naturali multa temere recepta, vii. 79. Materies conscribendæ historiæ naturalis, 113, 114. Sacra, 120. Historia naturalis et civilis, *ib.* Quæ comprehendi debent in naturali, 121. Historia mirabilium non rejicienda, 122. Non constant quousque effectus mirabiles ex causis naturalibus pendent, 123. Historiæ mechanicæ fundamentales erga philosophiam naturalem, 124. Historiæ naturalis usus duplex, 125. Dividitur in narrativam et inductivam, *ib.* Subtractis subtrahendis ad nil magni recidet, *ib.* Prætergenerationum et artium historiæ desideratur, 126. Historia literarum, 127. Desiderantur, *ib.* Earum antiquitates, progressus, migrationes, etc. commemorandæ, 128. Dignitas et difficultas civilis historiæ, 129. Plurima istam historiam circumstant vitia, 130. Historia civilis tripartita, *ib.* Historia justa constat ex chronicis, vitis, et relationibus, 132. Historia temporum, 137. Historia prudentior, qualis, 139. Materia et copia ex quibus historia conficienda, 128. Historia legitima et absoluta rarissime invenitur, 131. Angliæ et Scotiæ historiæ quales, 134. Res leviores momenti plurimum derogant historiæ, 138. Cosmographica multiplex, 139. Historiæ parce inserenda politica, *ib.* Ecclesiasticæ partitio, 140. Historia ad prophetias, et historia nemeseos, 141. Historicorum elogia, 365. Historia temporum quid præstat, 404. Infelicitas quædam inter historicos vel optimos, 445. Historiæ naturali ingens accessit cu-

mulus ex navigatione protensa, vii. 463. Historiæ naturalis nimis angusta basis, viii. 18. Per mille annos Græcorum historiæ indigna, viii. 27. Historiæ naturalis status, 49. Ejus duplex consideratio, *ib.* Ejus descriptio ex auctoris modulo, 62. Qualis historia experimentalis paranda, 83. Circa historiam naturalem cautiones, 129
Historia naturalis subjecto triplex, sc. generationum prætergenerationum et artium, viii. 225. Usu duplex, *ib.* In scribenda historia naturali, quæ fugienda, 226. Historiæ generationum partes quinque, 228. Prætergenerationum historia cum historia generationum aptissime conjungitur, 229. Historia artium triplex, *ib.* In historia naturali omnia quæ spectant naturalia, tam corpora quam virtutes, quantum fieri potest, numerata, appensa, determinata proponantur, 231. Historiæ naturalis ad condendam philosophiam præfatio, 248. Historia naturalis hactenus congesta, specie copiosa, revera egena et inutilis, *ib.* Historiæ naturalis et experimentalis norma, 252. Historia ventorum, 273
Historia densi et rari, ix. 1. Historia pneumaticorum, sive exporrectionis et contractionis materiæ, 12, etc. Historia gravis et levis, 63. Sympathiæ et antipathiæ, 64. Sulphuris, etc. 65
Historia vitæ et mortis, viii. 338, Soni et auditus, ix. 67
Historia propria est individuorum, ix. 200. Historiæ partitio in naturalem et civilem, *ib.* Historiæ naturalis usus, 204. Historia cœlestium, 207
Historia regni Henrici septimi, ix. 362
Historici legibus et actis judicialibus non satis immorantur, vii. 445
Historicum veritas decet, vii. 133
Homerus, vii. 95. Plures aluit quam Sylla, Cæsar, aut Augustus, 105. Quot centurias duravere ejus carmina, *ib.* Citatus, 207. Ejus carmina sponte fluentia, 313. Decantata ejus catena ad pedem solii Jovis fixa, 151
Homo collocatus in paradiso, ad operandum, vii. 87. Ad Dei charitatem aspirare debet, 374. Cecidit, *ib.*
Homo homini lupus, vii. 398. Se abneget et accedat ad Deum, 466
Homo naturæ minister et interpres, viii. 1
Homo tanquam planta inversa, viii. 128
Homo motuum violentorum dominus magis quam cæterorum, viii. 204
Homo spirituum cellam habet omnium animalium amplissimam, viii. 453. Hominis conditio, ix. 298
Homines domi celebres, in metropoli vulgares, vii. 290. Mutantur cum actionibus, 408. Eorum notitia quot modis elicitur, *ib.*
Hominis natura et status, vii. 208. Digna est ut in scientiam redigatur, *ib.* Refertur ad miserias et prærogativas hominis, *ib.*
Hominum phantasticorum impostura, viii. 41. Tria hominum ambitiosorum genera, 72
Hominum et noctuarum comparatio, viii. 353
Hominis ætates, viii. 366
Homoionomiæ expungendæ, vii. 452
Honor velut e crassiore tela contexendus, vii. 353
Honores in liberis monarchiis quam sub tyrannis suaviores, vii. 104. Faciunt virtutes et vitia conspicua, 319. Honores ingenia mutuant in deterius, 367. Quibus gradibus ad eos datur aditus, 421. Honor triumphi monarchiæ non competit, 438

Honor et existimatio, x. 140. Honoris commoda, 101. Honoris acquisitio, *ib.* Honoris imperialis gradus, *ib.*
Horti, x. 119. De iis præcepta, *ib.* Horti regii delineatio, 121 et seq.
Hora nativitatis et quæstionis, vii. 201
Horæ subsecivæ quomodo collocandæ, vii. 64
Horæ longiores ægrotantibus videntur sine horologio, quam si hoc ipso mensurentur, vii. 314
Horæ fortunatæ secundum schemata cœli, viii. 391
Horologiorum confectio, viii. 35. Ex uno aut altero naturæ axiomate pendent, *ib.* Diversitas et genera, 148, 175
Hortus medicus, vii. 114
Hospitia militibus emeritis destinata, vii. 437
Hosti securo aggrediendum, vii. 161
Hugo Burdegalensis, vii. 200
Humani corporis scala, viii. 448
Humanum corpus multipliciter compositum, vii. 214
Humanum corpus considerandum ut inanimatum, et cur, viii. 452. Et animatum, *ib.*
Humeri aliquantulum fornicati, signa longævitatis, viii. 385
Humida, ex iis quare novi spiritus generantur, viii. 455. Humidum corporis a quo deprædetur, 451
Humidum, viii. 15
Humor radicalis medicorum seductorius, viii. 338. Humor radicalis, *ib.* Aqueus et oleosus, 350. Vide Succus.
Hyades et Pleiades quid circa ventos possint, viii. 302, 326
Hydraulica prope obsolevit, vii. 232
Hydromelitis virtus, viii. 420
Hydropicorum sectione evacuatio, viii. 441
Hydrope laborans in ventre bovis nuper occisi immergitur, viii. 436
Hyemalis exercitatio sub dio optima, viii. 429
Hyems glacialis unde de ea conjectura instituenda, viii. 308. Ventosa hyems ver pluviosum præmonstrat, 328. In hyeme unctio confert ad sanitatem, 413
Hyle Telesii, ix. 345
Hyles motus, viii. 183. Ubi corpora novum dimensum appetunt, *ib.*
Hyoscyamus et tobacco inter opiata, vii. 396
Hypochondriaci, vii. 211
Hypocritæ maxime gloriantur in operibus primæ tabulæ, x. 324. Cum hæreticis comparantur, *ib.*

I.

Jacobi Angliæ regis elogium, vii. 53. Ejus literatissima tempora, 65. Dictum ejus, 210. Ejusdem monarchica jura et elogium, 360. Celebre dictum ejus alterum, *ib.*
Jactantia vitium potius in ethicis, quam politicis, 415
Iambe Panis filia, vii. 149. Putativa tantum filia, 157
Janus bifrons, vii. 244. Janus in legibus non placet, 449
Japonenses longævi, viii. 381
Iapyx, ventus, viii. 280
Jason Thessalus designavit invasionem Persarum, vii. 101. Aiebat aliqua injuste facienda, ut multa juste fiant, 363

Iberia, vii. 157
Ibis avis annosa, viii. 360
Icari fabula mediocritatem in moribus monet, x. 213
Ichthyophagi longævi, viii. 418
Ideæ mentis divinæ, viii. 5. Quantum intersit inter idola mentis humanæ et ideas divinæ, 68
Ideæ abstractæ, viii. 106
Idola mentis humanæ, fallaciæ, viii. 7, 68. Eorum genera quatuor: tribus, specus, fori, theatri, vii. 272. et seq. Eorum extirpatio, viii. 24
Jecoris torrefactio et obstructio cavenda, viii. 423. Potus et herbæ jecori inservientes, 424
Jehu responsum ad nuntium, vii, 471
Jejunia et victus liberalis, vii. 219
Jejunia crebra, viii. 403
Jejunia frequentia, mala, viii. 423. Triduana vix sanis toleranda, 443
Jentaculum exercitationi necessarium, viii. 430
Jesuitæ literis strenue incumbunt, vii. 91. Romanam sedem stabiliunt, *ib.* Eorum industria in informanda juventute, 68. Eorum scholæ commendantur, 341. Eorum disciplina laudatur, 343
Jesebel faciem pigmentis oblinit, vii. 231
Ignis haud idoneus ad separanda corpora, viii. 81. Ignis excitandi mos apud Indos occidentales, 85. Ignis fatuus non urit, 89
Ignis Græcus sive ferus, viii. 101
Ignes in focis pallidiores, quando nunciant pluvias et ventos, viii. 328. Ignem passa cur diutius durant, 344. Ignis proprium opus, 355
Ignis astrorum differt ab igne terrestri, ix. 235. Fuit principium rerum secundum Heraclitum, 328. Ignis et terra secundum Parmenidem, 332
Ignominia mulctati aliquando felices evadunt, vii. 417
Ab Ignorantia ad præjudicium transitio, ix. 186
Illaqueatio malitiosa prætextu legis, vii. 439
Illationes in fide Christiana quid prosint, vii. 468
Illiterati cæcitas et miseria, vii. 103. Illiteratus nescit in se descendere, *ib.*
Illuminationis divinæ sedes, vii. 244
Imaginationis vires, vii. 237. Usus ejus in motu voluntario, *ib.*
Imagines ingeniorum temporum injuriis non obnoxiæ, vii. 106
Imaginum usus quid efficiat, vii. 237
Imbalsamationes, vii. 256
Imbibitiones inanimatorum ne trahantur ad animata, viii. 435
Imitamenta ventorum, viii. 278, 331
Imitatio aliorum non inepte suscipienda, vii. 414
Immissio lucis per foramen, viii. 150
Imparitas in congressu fugienda, vii. 384
Impedimenta doctrinæ, vii. 72, ix. 166
Imperandi ars tria complectitur officia, ut res conserventur, floreant, et amplificentur, vii. 428
Imperatores insigniter docti et bellica virtute clari, vii. 60
Imperatoris nomen a belli ducibus mutuatum, vii. 437

Imperii dignitas pendet a subjectis, vii. 104. Supra volentes magis honorificum, *ib.*
Imperium scientiæ celsissimum, vii. 104. De imperio doctrina, 379
Imperii fines quomodo proferendi, vii. 427. Hispanorum, 433. Magnitudo quomodo obtinenda, 429. Mensuræ et calculis subjicitur, *ib.*
Impetus animi cohibendus, vii. 412
Impinguatio soli maxime a nitrosis, viii. 400
Impiorum misericordiæ crudeles, vii. 391
Impostorum mores, x. 325
Imposturæ et credulitas quantum literis noceat, vii. 78
Imposturæ tria genera, x. 326
Impressiones animi in corpus, et vice versa, vii. 212. viii. 24
Imprimentia quænam vehicula dicantur, viii. 461
Impudicitia pessima Circes transformatio, vii. 324
Inæqualitas dissolutionis mater, viii. 457
Incensiva non sedant spiritus, viii. 401
Incertitudo legum unde oritur, vii. 441. etc.
Increpatio Paulina, vii. 76
Incubus, vii. 211
Incus per malleum calescit, an rubescat, viii. 102
Indiæ occidentalis inventionis causa, vii. 246. Ejus thesauri maris imperio accedunt, 437. Indiæ status Europæ sorti comparatur, viii. 72. Mos apud eos excitandi ignis, 85
Indicii et directionis ars desideratur, vii. 253
Indigenarum usus, vii. 432
Individua sensum percellunt, vii. 119
Indigentiæ motus, viz. spiritus, cordis et respirationis, viii. 444. Indoles naturalis quomodo deprehenditur, x. 101
Indorum cis Gangem longævitas, viii. 381
Inductionis forma vitiosa et incompetens, vii. 248. viii. 54. Vana inductio, vii. 248. Vitiosa et legitima, vii. 269. Ostendit viam qua ad scientiam perventum, 291. Per enumerationem simplicem, mala est, viii. 24. Clavis interpretationis, 84. Inductionis veræ fundamenta, 109
Induratio, viii. 355. Corporum ex consensu, 463
Indusium oleo cur liniendum, viii. 414
Inedia morbo laborantibus minus gravis, viii. 443
Ineptum Græce non dicitur, vii. 283
Infantes quasvis mulieres matres vocant, vii. 191. In utero matris, 212
Influxus stellarum, vii. 183
Informatio prima in quavis causa judicem maxime occupat, vii. 407
Infrigidationis moderatio, viii. 416
Infusiones, viii. 178
Ingenia secundum climata, vii. 306. Ingenia in studiorum delectu pensitanda, 341
Ingenia audacula sine judicio se ingerunt, vii. 416. Ex ingeniis principes judicantur, 410. Ad ea exercenda modi duo, 341. Gravia plus dignitatis quam felicitatis habent, 419. Ingeniorum characteres, 365. Diversitas sive discrimen eorum, viii. 13

Ingenium irritatum tandem noscitur, vii. 125. Ingenii libertati favendum, 341. Pravi et malevoli descriptio, 396. Non omnes ingenio judicandi, 410
Ingratitudo erga benemeritos, vii. 396. Iterum, 323
Inimici, vii. 302
Initus maris, necessarius ad ovum fœcundandum, viii. 154
Injustitiæ fons triplex, vis, illaqueatio, et rigor, vii. 439
Innovatio, vii. 334. Non periculosa in artibus æque ac in civilibus, viii. 45
Innovationes, x. 66. Earum pericula, ib.
Inquisitio causarum efficientium et materialium, vii. 198
Inquisitio de gravi et levi, vii. 264
Inquisitio de forma calidi, viii. 84. Inquisitionis legitimæ vera norma, vii. 409
Inquisitio ardua de vita prolonganda, viii. 338. Duplex inquisitio de deprædatione corporis et refectione, 340. Articuli particulares ejus, *ib.* Inquisitio de frænatione motus, 403. Inquisitio acris vitam abbreviat, 407. Inquisitio de sono et auditu, ix. 67. Inquisitio de magnete, 99. Inquisitio de versionibus, etc. corporum, 103. Inquisitio de luce et lumine, 105. Inquisitio de motu, 113. Inquisitiones de fluxu et refluxu maris, 140. Ad inquisitionis compendia prærogativæ, 263
Insaxatio sive petrefactio, ix. 61
Insectorum partes singulæ diu moventur, viii. 446
Insitio in arboribus sylvestribus raro tentata, vii. 252
Insitio surculi vel virgulti in proprium truncum insolens, viii. 364
Insomnia, viii. 443
Instantiæ certæ locandæ inter historiæ probatæ relationes, viii. 104
Instantiarum prærogativæ, viii. 116. Solitariæ, ib.
Instantiæ migrantes, viii. 117. Ostensivæ, 121. Nudam ostendunt naturam in summo gradu potentiæ, *ib.* Clandestinæ in rudimentis suis, 122. Constitutivæ, 123. Conformes sive parallelæ, 126. Non multum promovent ad inveniendas formas, *ib.* et seq. Sunt nobilissimæ, 129. Monodicæ, 130. Deviantes, 131. Quomodo differunt a monodicis, *ib.* Limitaneæ, 132
Instantiæ potestatis, *ib.* Comitatus, 136. Subjunctivæ sive ultimitatis, 138. Fœderis seu unionis, *ib.* Crucis, 143. Divortii, 154. Lampadis, seu informationis primæ, 156. Januæ, *ib.* Citantes, 158. Viæ, 166. Supplementi, 167. Persecantes, 169. Practicæ, 170. Mathematicæ, 171. Propitiæ, *ib.* Virgæ seu radii, *ib.* Curriculi, 175. Quanti, 179. Luctæ, 180. Innuentes, 200. Polychrestæ, *ib.* Frigoris, 205. Instantiæ magicæ, 214
Instantiarum usus, viii. 215
Instauratio legum qualis, vii. 454. Instaurationis magnæ pars destruens, viii. 60
Instinctus animantium, vii. 248
Institutionibus juvenes ad ardua juris diligentius præparandi, vii. 458
Instrumenta non grandissima, sed aptissima opus perficiunt, vii. 421. Instrumentorum veræ intentiones confirmandæ, 449
Insulanorum natura, viii. 381. Insula Atlantis, ix. 177
Integrales partes universi a physiologistis male tractatæ, vii. 127
Integumenta animalium, viii. 362

Intellectualis globi descriptio, ix. 200, et seq.
Intellectus humanus sibi permissus, qualis, vii. 27. Intellectus humani adoratores, sive intellectualistæ, 83. Intellectui auxilia idonea comparanda, 251. Magis afficitur affirmativis quam negativis, 272. Est globus crystallinus universi, 406. Intellectus sibi permissus, viii. 4
Intellectus humanus, viii. 7. etc. Ejus impedimentum et aberratio unde, 12
Intellectus abrasus, viii. 49. Quæ in usum intellectus ulterius ministranda, 109
Intellectus tabes, si vanis accedat veneratio, ix. 254
Intellectus perfectio tres requirit administrationes, ix. 259
Intemperantiæ philosophiarum, viii. 23
Inteneratio desiccati, viii. 352, 456. Per interius et exterius, 435. Carnis exhaustæ, 439. Crassiorum, 455
Inteneratio corporis quomodo commode fit, viii. 435
Intentio legis unde petenda, vii. 455
Intentiones prolongandæ vitæ, tres, viii. 342, 393
Interitus rerum nullus, viii. 450
Interpretatio naturæ, quid, vii. 251. viii. 75, 109
Interpretatio Scripturæ, vii. 471. Methodica et soluta, *ib.* Omnis a sensu incipit, viii. 156
Interpretatio naturæ, de ea sententiæ xii, ix. 298. Modus procedendi in ea, 260. Bodlæi sententia de hoc opere, 199
Interpretationis impedimentum, ix. 299
Interpretis mores, *ib.* Officium, 300
Interrogatio prudens dimidium scientiæ, vii. 263. In fine interrogationis vocem elevare moris est, 285
Invenire, quid sit, vii. 261
Inveniendi qualis modis rejectus, viii. 23
Inventa quasi novæ creationes, viii. 75
Inventa hominum admodum imperfecta et immatura, ix. 162. Ejus rei causa, *ib.* et seq.
Inventarium opum humanarum, vii. 202. Defuncti, 246
Inventio et memoria, ne dividantur in exercitiis scholasticis, vii. 115
Inventio Cereris Pani tribuenda, vii. 155. Inventio vitis, 164. Inventionis logicæ, species, 246
Inventionis duæ species, vii. 246. Artium et scientiarum desideratur, *ib.* Inventio rerum tribuitur casui potius quam arti, 247. Bestiis et avibus, 248. Inventionis genera, 261. Argumentorum non proprie inventio, *ib.* Topica particularis apprime utilis, inventionis subjectis appropriata, 264. Dialecticæ inventio, viii. 36. Tormentorum igneorum inventio, 56. Fili bombycini, et acus nauticæ, *ib.* Inventio papyri, typographiæ, et atramenti, *ib.* Rerum inventio a naturæ luce petenda, non ab antiquitatis tenebris, 66. Inventum scaphæ, quæ homines sub aquis vehere possit per nonnullus spatia, 202
Inventores rerum et artium, vii. 88. ix. 314. Tractatus qui habentur de iis sunt infructuosi, vii. 127. Iis divini honores tribuuntur, viii. 71
Inventorum summa, viii. 30, 56
Inventum Fracastorii de sartagine calefacta in usum apoplecticorum, viii. 140. ix. 25, 175

Invia virtuti nulla est via, vii. 405
Invidia et amor fascinant, x. 22. Qui sunt ad invidendum maxime proclives, *ib.* Qui sunt invidiæ maxime obnoxii, 24. Invidiæ remedium, 25. Differentia inter publicam invidiam et privatam, *ib.*
Invidia hominum, vii. 305. In rebus publicis non nocet, 324. Invidorum mos, 73. Invidia bonorum post mortem extincta, 324
Invidia carpit spiritus et corpus, viii. 406
Inunctio, viii. 413, 460
Jobi quæstio, vii. 58. Liber ejus mysteriis naturalis philosophiæ plenus, 89
Joannes Saxoniæ dux mortem contempsit, vii. 209
Joannes de Temporibus longævus ad miraculum perhibetur, viii. 378. Quomodo se conservasset ad annos trecentos, 411
Joannes Scotus, subtilis et scholasticus, sepultus pro mortuo, viii. 447
Joci, vii. 332. Politicum est transire a serio ad jocum, etc. *ib.*
Jocularis ars sensuum deceptio, vii. 232
Josephi venditio in Ægyptum, vii. 153
Joviniani imperatoris mors, ex parietibus recenter dealbatis, viii. 442
Iphicratis verba ad Lacedæmonios, x. 168
Iracundis cum hominibus ne res nostras misceamus, vii. 398
Ira molli responsione frangenda, vii. 383
Iris, unde, vii. 121. Solvitur in ventos, viii. 298. Iridum artificiosarum imitatio, vii. 255
Irridendi cacoëthes, vii. 361
Irrigatio feracitati confert, viii. 352
Irritatio alicujus ingenium prodit, vii. 125
Irroratio in ædibus, gelu madido, ix. 50. Irroratio corporis per potus, viii. 419
Isaacus Hollandus chemista, ix. 308
Isocratis ætas, viii. 370, 406
Italia antiqua, vii. 432
Italicum adagium, vii. 409
Italorum mos, *ib.*
Iter pigrorum quasi sepes spinarum, vii. 396
Ithacus, vii. 301
Judæ et Issacharis benedictiones non conveniunt, vii. 431
Judici tutissimum audire alteram partem, vii. 394. De officio judicis, x. 142
Judex personas non respiciat, vii. 397. In judice facilitas morum, quam corruptela munerum, magis perniciosa, *ib.* Judex quis optimus, 448
Judicium sive ars judicandi, vii. 268. Quomodo differt ab inventione medii, *ib.*
Judicandi artis appendix desideratur, vii. 275
Judicationes judicationum, *ib.*
Judicia Dei inscrutabilia, vii. 141. Judicium per inductionem et syllogismum, 268. Corruptum tribuit honestatem inscitiæ et simplicitati, 361
Judicia anchoræ legum, vii. 456
Judicium infame cavendum, vii. 398. Judicii inopia in rebus gerundis,

vii. 420. Judicia Dei impiorum machinas subvertunt, 426. Serie temporis digerenda, non sub titulis, *ib.* Non facile sunt rescindenda, 462. Per personas et causas fictas tentari non debent, 460
Judiciorum vacillatio unde, vii. 461, etc.
Juga montium, viii. 399.
Juliani edictum adversus Christianos, ne ad scholas mitterentur, funestissimum, vii. 91
Julius Cæsar rerum bellicarum et optimarum artium gloria floruit, vii. 60. Educatio et eruditio ejus, 98. Scripta et libri ejus, viz. Commentarii, *ib.* Analogia, 282. Anticato, 99. Apophthegmata, *ib.* Doctrina Cæsaris non cedit potentiæ ejus, *ib.* Computatio anni ab ejus edicto emendata, *ib.* Unico verbo seditiosos in exercitu comprimit, *ib.* Regis nomen affectabit, 100. Dictum ejus durius Metello ærarium recludenti, *ib.* Quam acriter perstrinxit Syllam in deponenda dictatura, *ib.* Conscripsit librum apophthegmatum, 143. Mors ejus, 159. Ab initio orator et causas egit, 413. Quomodo impotentiam arcanarum cogitationum prodidit, 405. Amici ejus per vitam Cæsaris jurare solebant, 414
Julius Cæsar, appetitu inquietus, animo fortis, x. 270. Ad se cuncta retulit, *ib.* Potentiæ magis, quam dignitati, studebat, 271. Summus simulationis et dissimulationis artifex, *ib.* Actionum humanarum peritissimus, *ib.* Quomodo viam sibi ad regnum sternebat, *ib.* Virtus ejus in bellicis rebus maxima, 273. Amicos quales delegit, *ib.* Literis mediocriter excultus, *ib.* In voluptatibus moderatus, 274 Studium popularitatis ei exitium, *ib.*
Juniæ C. Cassii uxoris ætas, viii. 371
Juniorum institutio literatis committitur, vii. 68
Juno, vii. 324
Jurisconsulti illustriores casus et novas decisiones scriptis mandant, vii. 220. De legibus scribentes tanquam e vinculis sermocinantur, 438
Jurisdictiones quæ statuunt, ex arbitrio boni viri, vii. 441. De iis altercationes ne alantur, 462
In quibus jus possessione transfertur, vii. 324. Varia jura, 436
Jus publicum privati custos, vii. 440. Juris privati firmamentum, *ib.* Latet sub tutela juris publici, *ib.* Ex quibus exemplis hauriendum, 443, &c. Jus æquum et strictum iisdem curiis ne deputentur, 446. Jus enucleandi modus, 456. Jura a juratis judicibus sumenda, 460
Juscula jecinori, viii. 425
Justi manet memoria, vii. 387
Justinianus obsoleta vocat antiquas fabulas, vii. 452
Justiniani opus non ætate erudita instauratum, vii. 454
Justitia, vii. 325. Non ab ea deflectendum propter salutem patriæ, 363
Justitia universalis, vii. 439
Justus miseretur etiam jumenti, vii. 391
Juvenes præpropere addiscunt logicam et rhetoricam, vii. 115
Juvenes non idonei ethices auditores, vii. 371. Multo minus politicæ, ex sententia Aristotelis, *ib.*
Juvenescere, viii. 390, 462
Juventus et senectus, x. 110
Juventutis cum senectute comparatio, viii. 448. Juventutis instauratio,

vii. 201. Juventus pœnitentiæ campus, 317. Juventutis institutio collegiata probanda, 341
Ixionis fabula spes vanas arcet, vii. 63. Ixion centauros et chimæras progenuit, 200

K.

KALENDARIUM dubitationum et falsitatum desideratur, vii. 190

L.

LABOR omnia vincit, vii. 248
Labores manuum et linguæ separati, vii. 399
Lacedæmonii qualia gesserunt bella, vii. 436
Lacrymæ vegetabilium, quid, viii. 365
Lactantius, vii. 191
Lacus nullo stridente vento, mire intumescunt, viii. 295
Lætitiæ gaudiis præstant, viii. 405
Lævor per accidens, desiccat, viii. 349
Lambertus Simnellus, personam filii Edwardi Plantagenistæ induit, ix. 379. In prælio Stokensi captus, 392. Falconerius regis factus, 393
Lanea, quandoque linteis præferuntur, viii. 414
Lapides longævi, viii. 343
Lapides ex parte boræ citius absumuntur, *ib.*
Lapis angularis, cui innitendum, vii. 426. Lapidum accretio sive generatio, viii. 191. Lapides et lateres, 208
Laquei non sunt pejores quam legum pœnalium, vii. 450
Largitiones, vii. 437
Lassitudo nocet, viii. 405
Latens processus quid, viii. 80, 83, 106. ix. 263
Lateres ignem passi, diu durant, viii. 344
Latinus rex octingentenarius cum filio sexcentenario, fidei dubiæ, viii. 376
Latitudo legis non ex preambulo, sed ex corpore legis petenda, vii. 455
Latrocinium publicum ubi fontes justitiæ turbantur, vii. 398
Lavatio corporis in frigida, ad longitudinem vitæ confert, viii. 418. In calida rejicitur, *ib.*
Laudari nemo debet coram, 360
Laudes variorum variæ, vii. 302. Moderatæ prosunt, importunæ nocent, 402
Laudando præcipere, x. 136
Laus, *ib.* Apud Græcos suspiciosa, vii. 303. Saliva vulgi, 320. Laus est ancilla virtutis, 225
Lectio est conversatio cum prudentibus, actio cum stultis, vii. 328
Lectionibus in publicis quid desideretur, vii. 113. Consultationes et visitationes iis promovendis necessariæ, 114
Legatus pontificis facetus, vii. 410
Legis verba, vii. 337. Lex in equuleo tyrannis pessima, *ib.* Leges amicitiæ et gratitudinis, 362

Leges justæ historiæ severæ, vii. 137. Legis sententia adversus erba, 262

Leges sint certæ, vii. 441. Plurimum differunt, 442. Finis ad quem leges debent intueri, 440. Legum leges, *ib.* Pœnales, multo minus capitales non sunt extendendæ, 442. Reipublicæ anchoræ, 456. In iis a gangræna cavendum, 451. Antiquæ fabulæ non intermiscenda, 459. Multicasus omissi, 441. Legibus nemo sapientior esse debet, quatenus accipiendum, 452. De legibus obsoletis, *ib.* De legibus scripserunt philosophi et jurisconsulti, 438. Sed melius cives, *ib.* Optima lex quæ minimum relinquit arbitrio judicis, 448

Leges latæ tempore Henrici septimi, ix. 372, 415, et seq. 444, 481, 482, 539

Legum dignitas, viii. 441. Legum scopus et finis, 440. Incertitudo duplex, 441. Extensio, *ib.* Moralium magna pars sublimior est, quam quo lumen naturæ possit ascendere, 467. Expurgatio sive digestum novum, 452. Obscuritas, 450. Regeneratio et instauratio quomodo sit instituenda, 453. De legum retrospectione, 449. Obscuritas ex quatuor causis, *ib.* De novis digestis, 452. De descriptione obscura et ambigua, 454. De modis enucleandi juris neglectis, 456. Prologi vitandi, 455. De dubiis legum tollendis, 460

Leguleii ad expediendas lites minime idonei, vii. 61

Lentiginosi magis vivaces, viii. 382

Leonum ætas, viii. 356

Leporum ætas brevis, viii. 358

Lepra, vii. 88

Lepræ cura balneo sanguinis tentata, viii. 437

Leucippi schola, viii. 14. Atomi, 18. vide p. 27. Disserit, utrum datur vacuum, 198, et passim.

Leucippus auctor opinionis de atomis, vii. 149. Vide p. 191

Leucippus et Democritus inventores opinionis de vacuo, ix. 217

Leucophlegmatiæ diæta, viii. 352

Leves gustus in philosophia quid moveant, vii. 59

Lex militaris Davidis de manentibus ad sarcinas, vii. 113

Lex Mosis Christi præfiguratio, vii. 88

Lex vim sapiens, vii. 439

Lex perplexa, vii. 450. Regulæ Lesbiæ, 455

Liber *De officio regis* auctore Jacobo Angliæ rege, vii. 359

Liber Ciceronis *De petitione consulatus*, vii. 382. Unicus sui generis ab antiquis conscriptus, *ib.*. Libri controversiarum in theologia nimio plures, 292

Liberales artes quæ ad auditum et visum spectant, vii. 232. In quo statu reipublicæ florent, *ib.*

Liberi venti magis asseclæ hiemis, quam æstatis, etc. viii. 285

Liberis aucti præcipue sunt soliciti de futuris temporibus, vii. 109

Libertas arbitrii, vii. 243. Libertas sermonis, 411

Libri politici, vii. 371

Libri auxiliares, vii. 458

Libros nuncupandi mos receptus, vii. 72. Quibus et quomodo nuncupandi, *ib.* Libri duo Scripturarum et creaturarum, 91. In philosophia naturali et medicina haud unica subsidia e libris, petenda, 113,

Libri historiæ naturalis fabulosi plus nimio plures, vii. 122. Libros spectantes ad munus vel artem auctoris unum duntaxat vitium occupat, 359. Libri priscorum scriptorum, quare parum prosint, 374
Lignorum ad infusiones usus, viii. 417
Liguria, vii. 159
Limites ventorum varii, viii. 306
Lincolniæ comes partibus Plantagenistæ supposititii se adjunxit, ix. 386. In prœlio apud Stoke occisus, 392
Lineæ semper divisibiles, viii. 11
Lineæ spirituum, viii. 453
Linguarum confusio post diluvium, vii. 88. Linguæ sunt vehicula scientiæ, 90. De linguis qualis tractatus desiderandus, 282. Linguarum variarum proprietates, *ib.*
Lintea suspecta præ laneis, viii. 414. Putrefactio lintei in combustione, 355
Liquefactio unde oritur, viii. 452
Liquefactio colliquatio spirituum, *ib.*
Liquidum tangibile non natura calidum, viii. 90
Liquores dulcorati jecori utiles, viii. 424
Liquorum acrimonia, viii. 94
Lis et amicitia sunt rerum principia juxta Empedoclem, ix. 345
Literæ reverentiam legum non convellunt, vii. 64. Sed emolliunt mores et sequaces reddunt, *ib.*
Literæ quid efficient, vii. 61. Animum non reddunt incertum, *ib.* Neque desides et imbelles nos præstant, *ib.* Humaniores religioni duo officia persolvunt, 91. Magis locupletant quam regna, 106. Literis historia propria seorsum attribui debet, 120. Quibus operibus amplificentur, 111. Verborum, tesseræ, 280. Literarum elementa, surda, *ib.* Literarum antitheta, 328. Quid ad literarum perfectionem spectat, 406. Jam tertio ad mortales rediisse videntur, 463
Literarum dignitatis diminutio, unde, vii. 66
Literarum summa voluptas, vii. 105. Earum monumenta diutius durant quam quæ manufacta sunt, 106. Periodus tertia (quæ nostro hoc seculo est) Græcos et Romanos longo intervallo superat, 464
Literata experientia qualis, vii. 252, passim.
Literata vita, quid possit ad longævitatem, vii. 387
Literati soli negotiis delectantur propter se, vii. 63. Non conductitii, *ib.*
Literati ad potentes se debent applicare, vii. 72. Et tempori servire, *ib.* Frequenter inopes, vitam umbratilem degentes, 63. Eorum mores et fortuna, 68. Non observant decorum, 71. Neque facile se accommodant iis quibuscum vivunt, *ib.*
Literis et bello clari populi, vii. 60
Lithanthraces incensi quare mortem afferant, viii. 442
Litorius Epius trecentenarius, viii. 376
Littora quomodo ventos præmonstrant, viii. 329
Livia cum artibus mariti et simulatione filii composita, vii. 419
Liviæ ætas: optima minima, viii. 371
Livius optimus historicus, vii. 65. De urbe Roma dictum ejus egregium, 66. Alexandri in Asiam expeditionem elevat. 82. Qualis

in imagine Africani et Catonis, vii. 366. Monitum ejus de arrogante, 380. Quantum tribuit Catoni Majori, 405. Dicit Alexandrum non aliud quam bene ausum vana contemnere, viii. 50. Ejus prodigia pro suspectis, 131
Lixivium pectendo et fricando capiti idoneum, viii. 413
Loca excelsa et depressa, quoad longævos, viii. 381
Loci communes, eorum usus, vii. 276. Syntaxes eorum quæ habentur, nullius sunt pretii, *ib.* In promptu habendi in utramque partem disputati, 316
Logica et rhetorica non a pueris, sed a provectioribus tractanda, vii. 115
Logica et ethica continent doctrinam circa facultatum animæ objecta, vii. 235
Logicæ nugæ, *ib.* Logica de intellectu et ratione tractat, 244. Spinosæ subtilitatis laqueus secundum quosdam, 245. Artes logicæ quatuor, *ib.*
Logica, viii. 2. Naturalis, 70. Per inductionem, *ib.*
Logica ingratum quid sonat, ix. 254
Londini civitatis immunitates confirmatæ, ix. 541
Longævi, regiones quæ longævos alunt, viii. 381
Longæviores sunt homines in regionibus frigidioribus, viii. 381. In insulis quam locis mediterraneis, *ib.* In locis excelsis quam depressis, *ib.*
Longævitas animalium, ad eam quænam conferunt, viii. 361. Ex gestatione uteri, 362. Non minuitur ad decursu seculorum, 380. In antris et speluncis, 410. Ex victus ratione petenda, 422. Ex diæta, non medicinis temporariis expectanda, 463
Longævitatis fasti, tempore Vespasiani, viii. 372. Signa prognostica, 383, et seq.
Longitudo ventorum, quid, viii. 311
Loquaces qui senescunt, viii. 449
Loquacitatis et silentii antitheta, vii. 330
Loquendum ut vulgus, sentiendum ut sapientes, vii. 274
Lovelli, baronis Audlei, rebellio, ix. 376
Lucæ evangelistæ ætas, viii. 374
Luccia in scena centum annis mimam egit, viii. 371
Lucianus philosophum parasitum describit, vii. 72. Jovem impetit, 81. Mos ejus cynicus, 361
Lucidorum, sive lucentium quorundam (absque igne) exempla, vii. 241
Lucidorum diaphaneïtas, ix. 108
Lucis forma non inquisita, vii. 240. Origines ejus non tractantur, 241
Lucis communicatio, viii. 125
Lucius commodus eruditus, vii. 94
Lucius pisces, viii. 361
Lucretia, vii. 159
Lucretii dictum, quo literarum voluptatem depingit, vii. 105. Atheniensibus laudem inventionum tribuit, viii. 72
Lucri et victus causa plerique scientiam appetunt, vii. 85
Lullii ars impostura, vii. 297
Lunæ fabula ad Endymionem dormientem se demittentis, vii. 156. Ejus ætatis observatio in plantationibus non frivola, 186. Lunæ ra-

dii an ignem concipiant per specula, vii. 253. Vide viii. 86. Ejus substantia corporea, 150. Ejus superficies inæqualis, 158. Quantum ejus observatio inserviat agriculturæ nauticæ, et medicinæ, 213
Luna rubicundior in ortu quarto, præmonstrat ventos, viii. 297. Post solem plurimum potest, præsertim ante eclipsin et in pleniluniis, 302 Luna quid possit super ventos, observatu dignum, *ib.* Ex ea de ventis et imbribus præsagia, 325. Quinta suspecta est nautis, 324. Recte, minax et infesta, *ib.* Est corpus opacum, ix. 232
Lunæ quid tribuendum sit in generatione ventorum, viii. 302. In fluxu et refluxu maris, ix. 146. Luna planetarum infima, 335
Lupus homo homini, vii. 398
Lupus multitudinem pecorum non curat, vii. 430
Lusus ingenii poësis, vii. 245
Lutheri temporibus orationis luxuries invaluit, vii. 74. Item odium et contemptus contra scholasticos, *ib.*
Lutum sapientiæ ex usu chemicorum, vii. 201
Lux prima creatarum formarum, vii. 87. De ea non debita est facta inquisitio, 240. De ea Platonicum commentum, *ib.* Lux per foramen immissa in locum tenebrosum, 257. Quomodo de luce tractandum, ix. 105. Lux naturæ vitia potius redarguit quam de officiis plene informat, vii. 468
Lux de ea topica inquisitionis, ix. 105, et seq. Quibus rebus lux inest, *ib.* Quibus deest, *ib.* Gradus lucis, 106. Intensa et vibrans, *ib.* Colores lucis, *ib.* Reflexiones, *ib.* Multiplicationes, *ib.* Effectus, 107. Mora ejus momentanea, *ib.* Processus, *ib.* Luci maxime cognatus sonus, 108. Lux et sonus inter se comparantur, *ib.* Vide Visus.
Luxus eruditus, quid apud Tacitum, vii. 214
Lychni in sepulchris diu durant, viii. 352. Citius sevum aut oleum absumentes, *ib.*
Lysandri dictum perniciosum, viros perjuriis alliciendos, vii. 425

M.

Macerationes, viii. 435
Machiavelli dictum de episcopis et monarchis, vii. 66. Profert quod homines facere solent, 361. Laudatur, *ib.* Dictum ejus de Cæsare, 371. Monitum ejus de servis tractandis, 395. Quæstio ejus de ingratitudine principis et populi, *ib.* Quomodo tractavit politicam, 403. Viros fortes nervos belli statuit, 421. Virtutem ipsam non magnopere curandam præcipit, in politico, 424
Machinam seu fabricam fabricare aliud, aliud fabricatam erigere, viii. 358
Macies cum affectibus sedatis longæva, viii. 384
Macilentiæ ex diæta, viii. 352
Macro, vii. 396
Maculæ in sole, de iis conjectura, viii. 158. ix. 219
Mæcenas longo tempore ante obitum non dormisse fertur, viii. 443
Magellanicum fretum, viii. 129
Magi, tres, reges, vii. 200. Magorum opera, viii. 42
Magia plus habet ex phantasia quam ex ratione, vii. 79. Magia Persarum fabricas rerum naturalium notat, 170. Desideratur, naturalis,

Magia, vii. 199. Cœlestis, 187. Cultores ejus ex schola Paracelsi prodiere, 237. Magia ceremonialis, *ib.* Magiæ naturalis inventa, viii. 28, 40. Superstitiosa, *ib.* Magiæ effectus, 135
Magica et superstitiosa in historiam naturalem non recipienda, viii. 227
Magistratus et dignitates onera, x. 28. Eorum commoda, *ib.*
Magistratus viris indigentibus non committendi, vii. 398
Magistratum auctoritas ex quibus pendet, vii. 440
Magnalia naturæ quid manifestat, vii. 200. Extra vias tritas jacent, 260
Magnanimitas in moribus non destruenda, vii. 358
Magnes lapis metallicus ferrum attrahit, vii. 255. Num ustus, aut aquis fortibus maceratus, virtutem deponet, 258. Magnetis et ferri consensus, viii. 213. Magnes inermis, 122. Virtutes ejus variæ, præsertim verticitate ferri, 149. Terrella ejus, *ib.* Quatuor operationes in magnete, 188. Ejus fuga improprie sic dicta, 190. Magnes suspendit ferrum ad sexagecuplum pondus, 193. Magnes actionem naturalium, 444
Magnetis variæ actiones et virtutes, ix. 99, et seq.
Magnetem laboriosissime descripsit Gilbertus, vii. 152
Mahometis religio omni interdicit disputationi, vii. 468
Mala quandoque boni causa, viii. 395
Malacia, cum venti marini cessent, major in medio mari quam in litore, viii. 287
Malacissatio corporis, viii. 435. Balneo, 436. Malacissationum via brevis, 463. Ordo, *ib.* Malacissatio quomodo fit, *ib.*
Malacissationes ex balneis, emplastris, et unctionibus, vii. 230. Per exterius fieri debent, *ib.* Rebus tribus absolvuntur, *ib.*
Malacum in solidum, viii. 462
Mali navis quot, viii. 314. Eorum usus et descriptio, *ib.*
Malus princeps, malus proræ puppis, rostri, viii. 314
Malorum fama vergit in infamiam, vii. 387
Malorum per bona compensatio, vii. 426
Mancipiorum usus, recepta lege Christiana abiit in desuetudinem, vii. 434
Mania et melancholia, vii. 212
Maniacorum, stupendæ vires, vii. 231
Manichæorum diæta, viii. 420
Manus instrumentum instrumentorum, vii. 245
Manus, viii. 385
Manus constantia, ix. 179
Marasmorum cura, viii. 366
Marcus philosophus, vii. 94. Patiens erga mores uxoris, *ib.*
Mare aliquando prænunciat ventos, etc. viii. 328. ix 22. Maris dominium est monarchiæ epitome, vii. 436. De eo quid senserit Pompeius et Themistocles, *ib.* Indiæ thesauri ejus imperio accedunt, 437, etc. Maris plus versus austrum, plus terræ versus boream, viii. 293. Maris motus quinque, ix. 140
Marcus Cicero, ix. 305
Margarita ducissa Burgundiæ, ix. 386. Factioni Plantagenistæ suppositii præsidet, *ib.* Palatium ejus asylum proditorum omnium qui Henricum regem infestabant, 419

Margaritæ porcis non projiciendæ, vii. 386
Margaritæ in medicinis adhibitæ, viii. 388. Earum affinitas cum aliis, *ib.* Quibus intentionibus inserviant, quibus non, 416. Usus in cordialibus, 427
Marini venti sunt terrestribus humidiores, viii. 286. Et vehementiores, *ib.* Tepidi vel gelidi pro ratione humiditatis aut puritatis, *ib.* Sunt asseclæ regionum singularum, *ib.*
Martii venti magis desiccant quam æstivi, viii. 292
Martius Lucius in Hispania, ix. 105
Martyrum miracula multis fabulis scatent, vii. 79
Masinissæ Numidarum regis ætas, viii. 371
Masticatio odora, viii. 427
Materia prima philosophiæ, vii. 125
Materia informis parabolica, vii. 149. Potentialis, viii. 23. Materiæ annihilatio non datur, 180
Materia ventorum vapores et exhalationes, viii. 334
Materia abstracta, antiquorum nugæ, ix. 323. Materiam fuisse æternam, mundum non item, statuunt optimi e priscis philosophis, 344
Materia prima ex consensu antiquorum, quid, ix. 322. Informis, *ib.* Assimilatur Cupidini, 324. Æquivoce phantastica, 330, et seq. Creatur ex nihilo, etc. 345
Materiæ quantum certum, ix. 127
Maternus sanguis quantum ad longævitatem, viii. 382
Mathematica quibus usibus inserviat, vii. 203. Est aut pura aut mixta, 204. Ejus partes et summa utilitas, *ib.* Est physicæ ancilla, *ib.* Inter scientias maxime abstracta, 294. Nimiæ festinationi remedium ministrat, 342
Mathematicorum prudentia, viii. 15
Matrimonium et cœlibatus, x. 20
Matutini haustus fugiendi, viii. 392
Matutinum brodium prodest cerebro, viii. 428
Maximilianus Romanorum rex, ix. 397
Mayz, viii. 425
Mechanicas artes temporis progressus supplevit, vii. 80. Mechanica est natura subacta et factitia, 123. Mechanicæ historiæ usus, *ib.* Qualis desideretur, *ib.* Productio ejus, 199
Mechanicæ artes sedentariæ animis bellicosis contrariæ, vii. 434
Mechanicæ artes, quales, ix. 162
Mechanicas artes sub fabula Dædali veteres adumbraverunt, x. 194. Mechanicarum operationum utilitas, viii. 248
Mechanicorum error et culpa, *ib.*
Mechanicus de veritate inquisitionis haud solicitus, viii. 51
Medeæ consilium in restituendo Pelia, viii. 435
Medendi ratio nimis compendiosa, vii. 223
Mediani venti qui, viii. 279. Majores minores, *ib.* Mediani prioris semicardinis disponuntur ad serenitatem, posterioris ad tempestates, 292
Medica ars, vii. 207, 214. Conjecturalis, 216. Successu judicatur, *ib.* Quid in ea desideratur, 223
Medicamenta soporifera, vii. 201
Medici imperium, vii. 364. Officium, 222. Eventu honorem reportat vel dedecus, 216

Medici magis accedunt ad ægrotos quam sanos, vii. 304
Medici magis alieno studio, quam arti propriæ intenti, vii. 216. Naturæ obviam ire debent, 218. Et generalibus renunciare, *ib.* Potius in circulo quam in progressu se exercent, *ib.* Curationi morborum invigilarunt, *ib.* Morbos complures male insanabiles decernunt, 222. Eos ad ulteriorem disquisitionem revocare debent, *ib.* Eorum negligentia perstringitur, 220. Medicus Judæus Europæos sugillat, 224. Eorum præsagia, 236. Quæ in medici potestate sita sunt, 364. In secundis qualitatibus utilem navant operam, viii. 21
Medici calida sorbentis dictum, viii. 422.
Medici nobiliores, viii. 337
Medici Arabes quales, ix. 306
De Medicis Tiberii dictum, viii. 373
Medicina authentica et positiva desideratur, vii. 226. Ejus partes tres, 218. Ejus Deus Æsculapius, quare, 214. Multos impostores habet, 216. Narrationes medicinales desiderantur, 220. Condensantes medicinæ, viii. 206
Medicinæ inservientia, vii. 113. Ejus subjectum, 214. In philosophia non fundata parvi æstimenda, 218. Ostentata non amplificata, *ib.*
Medicinæ ad longævitatem conferentes, viii. 388. Culpabiles quæ, *ib.* Sanitatem interdum de summa vitæ detrahunt, 391. Medicina auctoris, *ib.*
Medicinarum chemicarum laudes, quales, viii. 338
Medicinale filum desideratur, vii. 226. Philosophia naturalis et activa, medicinæ inserviens, inter desiderata, *ib.*
Meditationes sacræ, x. 319
Mediterranearum et insularum natura, viii. 381
Medusæ et Persei fabula, x. 176
Mel, viii. 345. Longævi responsum, " Extra oleo, intus melle," 411 Quidpiam acutum habet, 420
Mel cum balsamo cadavera conservat, vii. 256, et seq.
Melancholiæ quædam genera admodum conferunt ad longævitatem, viii. 397
Membranarum inteneratio, viii. 352. Contractio, 354
Membrificatio, viii. 160
Membrorum corporis lis cum ventriculo, vii. 112
Memnonis fabula quid vult, x. 187
Memoria localis, vii. 256. Memoriæ adminiculum, scriptio, 276
Memoria artificialis, vii. 277. De memoria confirmanda et amplianda ars melior institui potest, *ib.* Ars memoriæ duplici innititur, *ib.* Ordo memoriam juvat, 278. Memoriam roborat actio theatralis, 343. Distributio sive loci manifesto juvant memoriam, viii. 124
Memoriæ sive præparationes ad historiam, vii. 131. Commentarios et registra continent, *ib.*
Menandri dictum de amore sensuali, vii. 374
Mendacium eruit veritatem, ex Hispanorum adagio, vii. 409
Menenius Agrippa seditionem fabula sedavit, vii. 146
Mens humana instar speculi incantati, vii. 272
Mentis pars logica et mathematica quantum differunt, vii. 420. Mentis humanæ idola, viii. 5

Mente capti annosi, viii. 379
Mensa varia laudatur, viii. 431
Menstrua, viii. 211
Mensuræ temporum simplices, viii. 177
Mercatorum prudentium mos, vii. 417
Mercaturæ florentis necessitas, x. 54
Mercurius in bivio, vii. 117. Ejus axillares, 157
Merula ex avibus minoribus maxime longæva, viii. 360
Meses ventus, viii. 292
Metalla ascendunt in aquis quibus dissolvuntur, et ratio, ix. 37. Sunt admodum durabilia, viii. 344. Nulla sine maligna qualitate præter aurum, 417. Metallorum mixtio, ix. 91. Separatio, 94. Variatio, 95. Restitutio, 98
Metallica ars ante diluvium, vii. 88
Metallorum depurationes errores habent, vii. 254
Metallorum calor intensus, viii. 101
Metaphysica affinis theologiæ naturali, vii. 151
Metaphysica describitur, vii. 177. A physica distinguitur, *ib.* Est inquisitio causarum formalium et finalium, 192. Ejus pars quæ desideratur, 194. Commendatio ejus, *ib.* Ejus pars secunda, *ib.* Producit magiam, 200
Metaschematismus, viii. 12
Metellus centenarius, viii. 377
Metempsychosis, vii. 235. Metempsychosis ethnicorum unde, viii. 443
Meteororum non invenitur aliqua historia, vii. 126. Quousque omne genus meteororum prænunciari possit, 185. Meteora ignita, viii. 84
Methodi sermonis, vii. 290. Varia ejus genera, *ib.* Magistralis aut initiativa, 291. Exoterica aut ænigmatica, 292. Per methodum traditio, *ib.* Partes duæ methodi, dispositio et limitatio, 295
Methodus imposturæ, vii. 297. Scientiarum architectura, 295
Metin Jupiter duxit in uxorem, sensus hujus fabulæ, x. 220
Metus gravis vitam abbreviat, viii. 405. Extremus mortem affert subitam, 445
Mezentius Deorum contemptor, vii. 405. Ejus tormentum, 451. viii. 339
Midas, arbiter inter Apollinem et Panem, vii. 148
Militaris potentia, vii. 4 6, etc. Vide Imperium, Regnum.
Militaris ars nascente republica floret, vii. 232. Ars militaris literaque proxime se consequuntur, 61
Militaris vita longævitati prodest, viii. 387
Militiæ ordines, vii. 437
Milo gloriæ segetem perdidit, Clodio inimico sublato, vii. 303
Milvi in sublimi volantes serenitatem designant, viii. 329. Milvi et aves omnes carnivoræ diuturnioris ævi, 359
Mimæ cujusdam ætas, viii. 371
Mineralia, de iis variæ quæstiones, ix. 91
Ministrum regium quæ deceant, vii. 112
Mirabilarii et prodigiastri, vii. 123
Mirabilium historiæ expurgatæ usus, viii. 252
Miracula suspiciosa, vii. 79

Miracula Christi qualia, x. 319. Cum miraculis aliorum comparantur, ib.
Miracula a Deo edita sunt non ad convertendos atheos, sed superstitiosos et idololatras, vii. 172. Servatoris qualia, 214. Naturæ miracula, 130
Miramur vel nova vel magna, vii. 101. Mira humanæ natura, 209
Misericordiæ affectus, vii. 391. Misericordiæ præcepta sub lege veteri, ib. Impiorum crudelis, ib. A natura homini indita, ib. Misericordia sacrificio præferenda, x. 324
Misericordiæ natura, viii. 406
Misitheus Gordiani minoris pædagogus, vii. 61
Missilia fortius percutiunt ad distantiam aliquam, viii. 173
Mithridatium opiatum, viii. 223, 397. Ejus usus, ib.
Mitia animalia quare non longæva, viii. 363
Moderationis nonnulli dant pœnas, vii. 415
Moderna bella in tenebris gesta, quare, vii. 437
Modus exercendi ingenia, vii. 341. Experiendi scientias, viii. 25, et seq. Inveniendi, 36. Operandi per moram, 209, etc. Modi septem operationis super corpora naturalia, 201
Modus processus aquæ circa expansionem, ix. 25, 29. Modus processus sive apertura olei, 25. Modus processus sive apertura spiritus vini, ib.
Modis nondum tentatis aggrediendum quod nunquam factum, viii. 392. Legitimus tradendi scientias, ix. 302
Molendinorum vela, viii. 316. Eorum ad ventum motus, 321
Momi tetrici ingeniis suis obsecundantes, vii. 302
Monachi chemici operculum in sublime jactum, vii. 256
Monachi sancti longævi, viii. 418
Monadica multa in natura, vii. 273
Monarchia Romana inter mundanas, ut creditur, ultima, vii. 438
Monarchiæ arbor, vii. 432. Honor triumphi in monarchia non conceditur, 438. Monastica vita mors civilis, vii. 351. Non vere contemplativa, ib.
Monocerotis cornu cordiale, viii. 389
Monoculo durius perdere unum oculum, quam qui utrumque habet, vii. 308
Monopolia, x. 98
Montaneus, vii. 412
Montana vita diuturna, viii. 410
Montes et rupes cavernosi unde ex iis venti frequentius spirant, viii. 295
Montes glaciales quid gignant, viii. 305. Pileati conspecti præmonstrant tempestates imminentes, 328. Montium ratio ad vitam, quæ, 381
Montium quorundam excelsorum cacumina ventis non obnoxia, viii. 306
Mora, x. 7
Cur Mora corporis calidi auget calorem, viii. 102
Virtutes morales, vii. 209. Philosophia moralis, 363. In moralibus quæ regnent, 368. Philosophia moralis theologiæ ancilla, 372
Morbi emaciantes quomodo vitam prolongent, viii. 352, 390. Morborum pestilentialium cura, 395. Morbi hæreditarii, 382. Morbi

artificiales, viii. 390. Morbis desperatis quandoque remedium, 437. Morbi viscerum principalium, 438
Morbo laboranti horæ longiores videntur, vii. 314. Morbo correpti, qui dolorem non sentiunt, mente ægrotant, 364. In morbis persanandis tria consideranda, 365
Morborum curatio quomodo instituenda, vii. 219. Morbi insanabiles, 222. De istis perperam conclamatum est, *ib.*
Moribus innumeris qui sapit aptus erit, vii. 403
Moriendi necessitas omnibus imposita, vii. 58
Mors lenis et placida, sive euthanasia, vii. 223
Mortis naturalis genera, vii. 61. Lenis et placidæ exempla, 223. Apparatus adversus mortem, ipsam magis timendam efficit, 321. Mors sola reconciliat invidiam virtuti, 324. Mortis formidinem medendo augent philosophi, 357. Morte non plectendus nisi qui novit, prius se in vitam suam peccâsse, 447
Mortis naturalis viæ, viii. 338. Atriola mortis, 440, 464. Mors supervenit, ex deliquio spiritus vivi tribus modis, 440, etc. Quomodo fiat celerrima, *ib.* Duo magni præcursores mortis, 445. Alii, *ib.* Quid mortem sequitur, *ib.* Mors qualis optanda, x. 281
Mortificatio metallorum, ix. 44. Mortificationis remedia ad vivificationem, viii. 430
Mortificatio argenti vivi, viii. 190
Mortonus, Johannes, ix. 375, 525
Mortuorum reviviscentium historiæ, viii. 447
Morum retentio difficilis æque turbulenta ac novitas, vii. 335
Morum elegantia ne in affectationem transeat, vii. 380
Morum collatio, viii. 448
Morus Angliæ cancellarius, vii. 209
Moses primus legislator et Dei notarius, vii. 88. Lex ejus cæremonialis, *ib.* In montis secessu moratus est, 351
Mos Romanorum alloquendi exercitum, vii. 99. Moris servi temporis ludibria, 335
Motuum duo genera, vii. 188
Motus simplex et compositus, vii. 188, et seq. Terræ diurnus falsus, 180. Extra locum rapidus, in loco placidus, 215. Voluntarius quomodo disponendus, 238, et seq. Ejus causa et fons, *ib.* Motus gravitatis, 264. Sympathiæ, 266, 267. Motus cœlestium per circulos perfectos, 273. Rotationis, 145. Diurnus, *ib.* Motus vulgaris differentiæ contemnendæ, viii. 21. Motus inquisitio, 140. Rotationis cœlestium proprius, *ib.*
Motus pilæ sclopeti, viii. 165, 176. Motus lucis et soni, 177. Motuum genera, viz. Motus antitypiæ, 180. Nexus, 181. Libertatis, *ib.* Mechanicus, *ib.* Motus hyles, 183. Continuationis, *ib.* Motus ad lucrum seu indigentiæ, 184. Congregationis majoris, *ib.* Congregationis minoris, 185. Ejus diversitas a motu indigentiæ, et ligatur tribus modis, torpore, fræno, motu externo, 186. Motus magneticus, 189. Motus fugæ, *ib.* Assimilationis, 190. Excitationis, 192. Impressionis, *ib.* Configurationis seu situs, 194. Pertransitionis, *ib.* Motus regius sive politicus, 195. Rotationis spontaneus, *ib.* Recipit differentias novem, 196. Trepidationis, *ib.* Gravis inter nonnullos lis de his motibus, *ib.* Decubitus sive exhorrentiæ, 197

Motus ventorum diversi, viii. 277. Motus ventorum unde excitatur, 309. Præcipue ex nova accessione aëris, *ib.* Directio motus ventorum fit a fomite, 310. Motus ventorum in navibus, 315, etc. In machinis humanis, 321. In molendinis quomodo fit, *ib.* Experimentum de eo augendo, *ib.* Motus ventorum et aquarum inter se comparantur, 332

Motus ventorum quo magis accedit ad rostrum navis, eo fortior, viii. 316. In motu ventorum quoad naves spectatur tum impulsio, tum directio, *ib.* Motus in velis navium, 318, 320. Motus nimius et modicus, 405. Motus corporis excitat attractionem, 429. Motus admodum subtilis in minimis, actus assimilationis, 434. Assimilatio sine motu locali, *ib.* Motus animatorum et inanimatorum diversus, 435. Motus et somni comparatio, 443. Motus cordis celerrimus, 445. Spiritus vivi motus, *ib.* Ejus explicatio in ventriculis cerebri et nervis, viii. 444. Motus inordinatus magis deprædatur quam constans et æqualis, 457

Motus cœlestium, alii cosmici, alii ad invicem, ix. 245. Quatuor genera motuum in cœlestibus visibilium, præter cosmicum, 249

Motus animalium unde, ix. 19. viii. 363. Maris quinque motus, ix. 140. Currentium, *ib.* Sexhorarius, 142. Menstruus et semestris, *ib.* Diurnus cœlestium, 146, 153

Motus naturalis, de eo inquisitio, ix. 113, et seq. Generationis et corruptionis, 126. Divisio motus, in motum alterationis et lationis, inutilis, *ib.* Motus violenti inquisitio utilis, 134. Quomodo fit, 135. Motus ab oriente ad occidentem a summis cœlis ad ima terræ continuatur, 147, 149

Mulieres sub Severo Alexandro feliciter imperium gerunt, vii. 61. In orgiis Bacchi, 163. Infelix factum sedulo dissimulant, 308. Medici dictum, de mulieribus a medicamentis abhorrentibus, 309

Multa fercula, multi morbi, viii. 430

Multitudinis cum fortitudine impar congressus, vii. 430

Multitudo scriptorum authenticorum in lege noxia, vii. 457

Mulus equo vivacior, viii. 356

Munditia corporis a modestia morum et reverentia erga Deum promanat, vii. 230

Mundi exemplar in intellectu humano, viii. 68

Mundus imago Dei, homo mundi, habitus ab ethnicis, vii. 172. Eremus, 226. Mundi omnia sunt vanitas, 425

Murænæ aliquando sexagenariæ, viii. 361

Muriæ piscium, viii. 431

Murmur in montibus, cœlique murmur prodigiosum, ventos prænunciant, viii. 329

Musarum sedes, iis instituendis quæ necessaria, vii. 111

Musæ cupiditatum comites et pedissequæ, vii. 165

Muscæ per hiemem dormiunt, viii. 404. Muscarum scissarum portiones cur diu moveantur, 453

Musca Indica, vii. 241. Mortuæ muscæ, 389

Muscus inter putredinem et plantam, vii. 171

Muscus arbores vestiens præpedit longævitatem, viii. 347

Musicæ inventores, vii, 88. Musica sive harmonia duplex, 156. Sapientiæ divinæ et rationes humanæ, *ib.* Regula musicæ a cadentia,

vii. 170. Ad instrumenta Musica desiccanda venti Martii ab artificibus expectantur, viii. 292
Musicus auribus diversis se accommodat, vii. 300
Mustum, viii. 179. In vitro bene clauso repositum, in tartarum convertitur, ix. 19
Mutatio materiæ fit absque interitu, ix. 127
Mutationes in statu orbis a tribus inventis olim incognitis, viii. 72
Mutianus vir sui temporis prudentissimus, vii. 415. Imposuit Antonio primo, amicos ejus ad dignitates evehens, 410
Mysteria fidei quomodo tractanda, vii. 173. Ad animi humani angustias non constringenda, 469
Mysterium flammeæ et aëreæ naturæ, viii. 454
Mythologia poëtarum, vii. 59
Myvæ, quid, viii. 422

N.

Narcissi fabula quid significat, x. 166
Narcotica opiata, viii. 396. Radix betel ex genere narcoticorum, *ib.* Narcotica fortiora coagulant spiritum, 441
Nares patulæ, viii. 385
Narratione in aliqua si quid dubii vel scrupuli subsit, id reticendum non est in historia naturali, viii. 233
Nasones de iis mira, viii. 438
Nasturtium jecori utile, viii. 424
Natatio salubris, viii. 418
Nationes finitimæ haud subjugandæ, ut ab instantiis Philippi et Alexandri constat, vii. 158
Nativorum plebs ex tribus generibus, vii. 434, viz. Ex agricolis, famulis ingenuis et artificibus, *ib.*
Natura in triplici statu, vii. 120. Irritata se clarius prodit, 125. Natura cujusque rei minutis in portionibus optime cernitur, *ib.* Citius Naturam fallas quam premas, 153. Natura divinæ potentiæ et sapientiæ alterum præconium, *ib.*
Natura percutit intellectum radio directo, vii. 168. Quæ in natura eximie pollent, 225. Natura speculum artis, 256. Natura pedantius est, 321. Natura rerum consulenda, 349. Magnalia naturæ extra vias tritas jacent, vii. 260. Ad naturam nobiliorem inferiores aspirant, 356. Odit imperium, persuasionem admittit, 370. Nihil facit frustra, 423. Natura parendo vincitur, viii. 1. Natura comparatur fortunæ, vii. 370. Natura principialis quæ reperitur, non causatur, a præcedente, viii. 109. Naturæ subtilitas, 2. Anticipationes, 5. Interpretationes cedunt anticipationibus, *ib.* Naturarum simplicium non habemus veras notiones, 109. Naturæ et corporis contemplatio, ejus promus et condus, 209
Natura, experientia ejus optima investigatrix, ix. 115. Aliquando procedit per gradus, aliquando per saltus, 218. De Natura rerum cogitationes, 120. Natura an abhorreat vacuum, 354. De interpretatione Naturæ indicia vera, 162. Naturæ co-essentiales quatuor ex Telesio, 336. Et quatuor iis oppositæ, *ib.* Naturæ triplex status, viii. 225. Ejus interpretatio, ix. 298

Natura et indoles naturalis in hominibus, x. 101. Quomodo vincitur, *ib.*
Naturalis actio, motus, et progressio, est venatio, vii. 153. Ex naturalium intuitu fides et ejus mysteria non inquirenda, 173. Naturalium principia examini subjiciuntur, 469
Naturalia artificialibus præponuntur, vii. 313
Naturalis philosophia certissima superstitionis medicina, ix. 166. Veram religionem promovet, *ib.* Ejus progressum quid impedit, 167
Navales victoria finem belli faciunt, vii. 437
Naves, earum progressus quantus esse soleat, vii. 318. In navibus Britannicis majoribus quatuor sunt mali, aliquando quinque, 314
Naves minores præstant majoribus celeritate, *ib.*
Navalis exercitus commoda, x. 86
De Naufragii periculo elapsis quæstio, viii. 10
Naufragium doctrinæ, viii. 31
Navigatio celerior cum vento obliquo quam cum recto, viii. 317. Navigatio progressiva cum ventis adversis quomodo fit, *ib.*
Navigationes præsenti tempore per universum orbem, viii. 28
Navis inventum, vii. 106
Navis progressus vento secundo, viii. 318. Contrario, *ib.*
Nautæ, eorum relationes de aromatibus conclusis, viii. 95
Nautica, vii. 80
Nautica acus, num eadem via ad polos mundi se applicat, qua cœlestia, vii. 255
Neapolitana expeditio, vii. 159
Nebuchadnezzaris monarchia, vii. 432
Nebulæ quid circa ventos prænunciant, viii. 328
Negotia, de expediendis negotiis, x. 67
Negotiatio, x. 126. De negotiatione præcepta, *ib.*
Negotiandi prudentia, de ista nulli conscribuntur libri, viii. 382. Inter desiderata tamen, *ib.* Et apud Romanos exercita, *ib.* De negotiis doctrina, 381. Ejus partitio, *ib.* Nunquam ab aliquo tractata pro rei momento, 382
Negotiorum diversus finis, vii. 64
Nemesis, de ea auctoris sententia, x. 197
Neptunus, vii. 123
Neronis quinquennium sub Seneca pædagogo, vii. 61. Neronis cithara, 355
Nerva princeps doctus, vii. 94. Apollonii familiaris, *ib.* Clementissimus, quique orbi dedit Trajanum, *ib.*
Nervus belli populus bellicosus, vii. 430
Ex Nihilo nihil fit, neque quicquam in nihilum redigitur, viii. 252
Nitri mineræ artificiales, ix. 20. Nitrum et nitrosa, viii. 400. Ejus usus ad longævitatem, *ib.* Est spiritus terræ, *ib.*
Nitri subordinata, viii. 401. Usus, *ib.* Ejus cum aromatibus et opio collatio, *ib.* Colligendi ratio, *ib.* Ad potum usus, 418
Nitrum rubigo lapidum, viii. 343
Nitrum res frigidissima, viii. 399
Nivales venti spirant ex septentrione, 292
Nives interdum integræ dejiciuntur, perventos a montibus, viii. 293. Subjacentem planitiem sepeliunt, *ib.* Nivium solutio circa mare glaciale excitat aquilones in Italia et Græcia, 312

Nivi aër inest, viii. 453
Nix, albedinis ejus causa, vii. 194. Nix licet formata ex liquidis, viz. aëre et aqua, tamen consistentiam induit, viii. 121
Nobiles, x. 36
Nobiles in stadio respectant nimis, vii. 317. De nobiles multiplicentur, 437. Eorum famuli, *ib.* Mancipia et operarii sunt plebs, *ib.* Multitudo in regno comparatur sylvæ cæduæ, *ib.*
Nobilitas, vii. 316. Non contemnenda, *ib.* Nobilitatem introducentes in familiam fere digniores sunt posteris, 335. Ne justo sit numerosior, 431. Nobilitas novorum hominum, viii. 66
Noctes in Europa æstuosiores, viii. 303
Noctua garrula quando imbres præmonstrat, viii. 330
Noctuæ noctu cernunt, vii. 241. Deductio a visu noctuæ, viii. 165
Noctuæ cum hominibus comparatio, viii. 353
Nosce teipsum ex oraculo, vii. 412
Notæ rerum duplices, absque ope verborum, vii. 281
Notiones religionis reges ab errore refrænant, vii. 93
Notiones, verborum animæ, vii. 250. Verba notionum tesseræ, *ib.* Generales quid incommodi ferant, 271. Ex naturæ lumine notiones habemus nonnullas, 468. Notiones falsæ hominum mentes obsident, viii. 3. Ab impressione sensuum male abstrahuntur, 24. Notiones vagæ non bene terminatæ, 109
Notitia hominum quot modis elicienda, vii. 408
Notitia aliorum, vii. 412. Sui maxime necessaria, *ib.*
Novi homines ex genealogiis antiquæ alicujus familiæ nobilitatem astruunt, viii. 66
Novilunia dispositionum aëris sunt significativa, viii. 324
Novitatis aut varietatis amor, vii. 354
Novum nihil sub sole, ix. 197
Nubecula in gemma oculos ferit, vii. 389
Nubes sublimiores feruntur ab oriente in occidentem, viii. 281. Nubium disgregatio præmonstrat ventos, 297. A nube formata cum ventus prodit, quæ accidunt, *ib.* Nubes sublimiores et humiliores in diversam partem feruntur eodem tempore, 313. Nubes diversi generis, quid significant, 328
Nubes altiores aliquando supervolant humiliores, viii. 313
Nubium de ventis præsagium, viii. 328
Nuclei in cibos, viii. 420
Nuditas cutis, viii. 411
Nugæ logicæ, vii. 235
Numæ Romanorum regis ætas, viii. 369
Numerorum potestas, vii. 203
Numerus successionum nihil ad diuturnitatem brevitatemve vitæ, viii. 382
Numismata rerum intellectualium, vii. 282. Quæ consensu recipiuntur, viii. 70
Nummorum rationes, vii. 410
Nuptiæ principis Arthuri cum domina Catharina, regis Hispaniæ filia, ix. 529. Jacobi regis Scotiæ cum Margarita filia Henrici septimi, 532. Caroli principis Castiliæ, cum Maria filia Henrici septimi, 553
Nutrices, quæ optimæ, viii. 383

Nutrimenti gradus, viii. 365. Via et transitus, *ib.*
Nutritio hominis, vii. 214
Nutritio quomodo fit, viii. 364. Nutritio, an possit fieri ab extra, 366. Si possit, longævitati utilissima foret, 460. Nutritio, vide Alimentatio. Nutritionis via longa, 462
Nympharum fabulæ, viii. 379

O.

Obæratis et indigentibus præfecturæ non committendæ, vii. 398
Obedientiæ subditorum verum vinculum, quid, ix. 420
Obesitas in juventute parum læta, viii. 384. Ejus causa, *ib.* Obesitas in senibus unde, 449
Oblationes spontaneæ quotidiana sacrificia, vii. 53
Observationes in hist. nat. quandoque aspergendæ, viii. 233. Observationes morum vivas spirat Tacitus, ix. 312
Obstinatarum partium ac mollium inteneratio, viii. 455
Obturatio vasorum, viii. 201
Occasio, instar Sibyllæ, minuit oblatum, pretium auget, vii. 309, 335
Occasiones redeunt in orbem, vii. 143
Occasiones aliquando provocandæ magis quam expectandæ, vii. 419. Idem fatetur Demosthenes, 422. Quidam iis uti norunt cæteri machinis comparandi, *ib.*
Occidentales venti sunt vehementiores quam orientales, viii. 291
Occludentia quænam dicantur, viii. 461
Occultatio consiliorum in rebus perficiendis necessaria, vii. 161
Occultatio defectuum non minus necessaria, vii. 416
Occultæ proprietates, viii. 21
Ocrearum inteneratio, viii. 352
Octimestris partus, viii. 385
Oculi quorundam animalium in tenebris lucent, vii. 241
Oculi grandiores optimi in corporis analogia, viii. 385
Oculus dum clauditur alter, pupilla alterius manifeste dilatatur, ix. 18. Odores continui spiritus onerant, viii. 426. Quinam optimi ad cor confortandum, *ib.* Odores ex plantis vegetantibus, refrigerantes, *ib.* Telluris recentis, *ib.* Odorum conservatio in lino lanave, 414. Odores, quoddam errhinum et masticatio, 427
Odorifera cum fœtidis misceri recusant, *ib.*
Œconomica solatia, vii. 387. Œconomica continetur, sub doctrina de republica, 427
Offæ panis in vino, viii. 404
Officia specialia et respectiva, vii. 358. Sparsim tractata et a veteribus in corpus integrum non digesta, *ib.*
De Officio regis liber, Jacobo Angliæ rege auctore, vii. 359. Officiorum corruptelæ, 361
Officia comparata, vii. 362. Minora, alimenta socordiæ secundum Demosthenem, 409
Officiæ vitæ ipsa vita potiora, viii. 391
Olei et unguentorum usus, vii. 228. Olea adurentia, viii. 85. Tactu frigida, potestate calida, *ib.*
Olei usus ad longævitatem maxime confert, viii. 413. stomachum confortat, 419

Oleosa diu conservantur evaporato humore aqueo, viii. 459. Oleosa et pinguia, 458. Quæ oleosis desunt incommoda, *ib.*
Oleositas cum duritie confertur, 419
Oleum tardius evaporat, viii. 344. Corporum substantiam conservat, 411. Unctio cum oleo, *ib.* Oleo chemica proscribuntur, 389
Olympus mons frondosus, vii. 195. Ejus vertex qualis, viii. 87
Olympica certamina, vii. 231
Omnia non fiunt ex omnibus, ix. 123
Oneris nimium ingenium obtundit, vii. 370
Opera quæque maxima quomodo superanda, vii. 111. Eorum inventa quomodo venerint in hominum notitiam, 199
Opera consilii qualia, viii. 440. Terræ quid, ix. 337. Solis, *ib.*
Opera Dei qui operatur felix, x. 319
Operarii inter vapores argenti vivi in ore tenent auri frustrum, viii. 188
Operatio electrica, viii. 185
Operatio super spiritus duplex, viii. 459. Operationes decem, 393. Collatio spiritus et vaporis, 442. Operationes super inteneratonem, etc. 435
Opiata simplicia et composita, viii. 397. Ex iis medicina ad longævitatem, *ib.*
Opiata magnos dolores mitigant, viii. 395. Narcotica, stupefactiva, 397. Quasi opiata seu secundaria et subordinata, *ib.* Opiatum aliquid in vino. 428
Opiatorum et nitratorum usus, viii. 397
Opiatum aliquod insigne quid præstet, vii. 257. Opiata spiritus fugant, viii. 206. Vitam producunt, *ib.*
Opinatores, vii. 83
Opinantium circa rerum principia sectæ quatuor, ix. 325
Opiniones quæ nunc receptæ sunt, in transitu recensendæ, viii. 232. Communes abolendæ, ix. 190
Opiniones populares, vii. 295
Opium, viii. 397. Quibus corrigendum, *ib.* Est frigidum per accidens, 400. Ejus cum nitro collatio, *ib.* et seq.
Opium ad condensationem spirituum efficacissimum, viii. 395. In pretio apud Græcos, Arabes, Turcas, *ib.* Excitat venerem, *ib.* Primas tenet in condensatione spirituum per fugam, 400. Opiatorum acceptio per fumos, 397
Opportunitas creanda, vii. 380. Elapsa, 420
Optativa cum proximis circa ventos, viii. 335
Opticorum instrumentorum inventio utilis, ix. 213
Orationes, vii. 142. Ad rerum notitiam et eloquentiam multum valent, *ib.*
Munus Orationem versatur in rebus honestis ornandis, vii. 299. Ejus finis melior, quam principium, 391. Oratio intercisa magis penetrat quam continuata, 392
Orator diligens præmeditatum habet quicquid in disceptationem venerit, vii. 262. Oratoris et sophistæ differentia, 271. Aaron orator, 297. Perfectus Ciceronis, 424. Oratores ventis similes, 367
Orbilii Grammatici ætas, viii. 370
Orbis nostra ætate mirum in modum fenestratus, vii. 139. Orbis status, quibus inventis immutatus, 463

Orcades ichthyophagi, sunt longævi, viii. 418
Orcæ balenæ, ingentis molis, viii. 361
Orci galea, x. 60
Ordo non est ex substantia scientiarum, vii. 196. Tantum ad illustrationem pertinet, *ib.*
Ordo rerum et temporis quid præstat, vii. 422, et seq. Usus et abusus ejus, *ib.*
Ordinum et graduum confusio nocet rebus civilibus, vii. 138. Ordo memoriam juvat, 276. Ordinis absentia res amplificat, 313
Ordines angelorum, vii. 87
Organizatio, viii. 452
Organum novum, vii. 260. x. 330
Doctrina de Organo sermonis desideratur, vii. 280
Organum spiritus, fabrica partium, viii. 464
Spiritus organum animæ rationalis, *ib.* Organorum destructio mors, *ib.*
Origani oleum, viii. 85
Origines locales ventorum, viii. 293. Eas nosse arduum. *ib.* Sunt tres; aut scaturiunt e terra, aut dejiciuntur ex sublimi, aut conflantur hic in corpore aëris, 294. Origines rerum ex sacris literis et ex sententiis priscorum philosophorum, ix. 347
Orionis et Arcturi exortum sequuntur tempestates, viii. 302, 326
Ornithii venti qui, viii. 284
Orphei theatrum, x. 181. Bestiæ suavitate lyræ captæ feritatem deponunt, vii. 93. Discerptus narratur in orgiis Bacchi, *ib.*
Orpheus in sylvis, vii. 300
Orpheus, de eo auctoris judicium, x. 182
Ortelii chorographia, vii. 296
Orthographia, de ea variæ quæstiones, vii. 285. An scriptio pronunciationi consona sit, *ib.*
Osorius Lusitanus, stylus ejus, vii. 74. Ossa, viii. 344
Ossa mons, vii. 195
Ostentatio decens existimationem hominis valde auget, vii. 415. Ostentatione opus, *ib.*
Otiosa vita, reddit carnes dissipabiles, viii. 418
Otium senibus gratum, viii. 408
Ottomannorum mos, viii. 23
Ovidius, poëtæ pater, viii. 378
Ovis induta pelle leonina, vii. 431
Ovium ætas, viii. 357
Ovum in lapidem versum, ix. 52, 103. Ovi primigenii fabula explicatur, 326. Ovorum exclusio, viii. 166
Ovum vitreum, ejus usus, viii. 174
Ad Oxoniensem academiam epistola Baconi, x. 333. Ejusdem rescriptum Bacono, *ib.*

P.

Pabuli differentia quoad longævitatem, viii. 362
Pace emolliuntur animi, vii. 436
Pacis acta principalia, quæ, ix. 426
Pædagogi ludibria, vii. 68. Pædagogica quomodo instituenda, 341

Palatii regii modulus, x. 115
Palatum Israëlitarum in deserto, vii. 245
Palladis speculum, vii. 158. x. 177
Pallor in juventute, viii. 383
Palmites vitium a parte austri erumpunt, viii. 290
Palpebrarum usus, vii. 196
Paludes nativis propitii, advenis maligni, viii. 381
Palumbes quinquagesimum annum complent, viii. 360
Pan, ejus fabula, vii. 147. Generatio, *ib.* Effigies, *ib.* Ab antiquitate describitur, *ib.* Potestates et munera, 148. Res gestæ, *ib.* Amores, *ib.* Filia, *ib.* Venatio Panis, vii. 252. x. 173, et seq. Pan Arcadum numen, fabularum tutelare, viii. 368
Panchresta empiricorum, vii. 61
Pandora et vasculum ejus, quid per hanc fabulam voluerunt veteres, x. 205
Pandoræ, populus Indiæ, longævi, viii. 378
Panici terrores quid significant, vii. 148. x. 174
Panis ex quo grano solidior, viii. 418. Ciborum firmamentum, 420. Modice fermentatus, et parum salitus optimus, 432
Pantomimi, vii. 217
Papæ Rom. eorum mores et ætates recensentur, viii. 375
Papaveris sylvestris aqua stillititia, viii. 396. Succus ejus opium, *ib.* Herba et semen inter opiata, *ib.*
Papiliones, viii. 140. ix. 25. Papiliones, etc. per hiemem dormiunt, viii. 404
Papistarum machinationes adversus Elizabetham reginam, x. 284
Papyri confectio, vii. 252. Ex pannis sericis haud probanda, *ib.* Madefacta, excluso aëre, minus alba, viii. 119
Papyri aqua madefactæ et oleo tinctæ diaphaneitas, viii. 345. Duratio, *ib.* Papyri contractio, 354. Putrefactio unde, *ib.*
Parabolæ Solomonis, vii. 90, 384. Earum usus circa sacra adhibitus, 146. Antiquissimæ, *ib.*
Parabolæ Hebræis frequentes, vii. 403. Earum scribendi modus, *ib.*
Parabolarum usus, x. 160
Parabolæ antiquorum, ix. 317, et seq. Vide Fabulæ.
Paracelsus, vii. 192. Deliramentum ejus de corpore humano, 214. Perstringitur, 237. Intemperies ejus scholæ, vii. 471. Ejus delirium, viii. 191. De rore solis opinio fabulosa, 207
Paradisi descriptio, vii. 87
Parallaxes astronomorum, viii. 176
Paracelsi schola Euro locum non reperit, viii. 288. Paracelsus reprehenditur, ix. 307
Parasceve ad historiam naturalem, etc. viii. 223
Parasiti barbati, vii. 72. Eorum descriptio a Luciano, *ib.*
Parentes et liberi, x. 19. Status parentum et orborum comparatio, *ib.* Parentum nimia parsimonia erga liberos, *ib.*
Parentum conditio ad longævitatem prolis multum potest, viii. 382
Paridis judicium primas amori dedit, vii. 107
Parietis recenter dealbati quare mortem afferant, viii. 442
Parisiis societas philosophorum, ix. 267. Ubi recitatur sententia cujusdam de philosophia, *ib.*

Parmenides, vii. 192. Speculatio ejus, 125. Ejus philosophia de cœlo et terra, viii. 18. Scholam non aperuit, 27
Parmenides longævus, viii. 406. Ignem et terram rerum principia statuit, ix. 332
Parmenio, rejectum ejus consilium ab Alexandro de suffuranda victoria, vii. 98
Parsimonia sera, vii. 307
Partitio doctrinæ humanæ, vii. 118
Partium corporis fabrica organum spiritus, viii. 464
Partus temporis, viii. 32
Partus septimestris, etc. viii. 383
Passer ævi brevissimi, viii. 360
Passiones quousque agant in corpus, vii. 212
In passionibus corporum quæ sensu dotantur et quæ sensu carent magnus consensus, ix. 133
Pastoribus videndum ut greges ovium contra austrum pascant, viii. 290
Patientia in adversis, x. 14
Patientiæ exemplum mirum, vii. 209. Indigentiæ et cruciatus, 231
Patres longævi, viii. 338
Cum Patria agendum ut cum parentibus, vii. 69
Patritius Venetus Platonicorum fumos sublimavit, vii. 192
Patritii et nobiles non multiplicandi, vii. 431
Pauli eremitæ ætas, viii. 374
Paulus solus inter apostolos literatus, vii. 90. Vide p. 471
Pavo viginti annorum, viii. 359. Argus oculos non recipit ante trimatum, ib.
Pauper pauperem calumnians qualis, vii. 397
Paupertas veneranda per aliquot apud Romanos secula, vii. 66. Virtutis fortuna, *ib.* Viatori armato similis, 386
Pectendi et fricandi capitis, usus, viii. 413
Pectus latius, non elevatum, optimum, viii. 385
Pecunia non summo loco collocanda, vii. 421. Non est nervus belli, *ib.* Neque nervus fortunæ, *ib.*
Pecunia nervus belli, quando nervus lacertorum in gente molli deest, vii. 430
Pediculi fructuum pice obducti, viii. 351. Pediculi fructuum, 365
Peditatus præcipuum robur exercitus, vii. 432
Pedum brevitas et rotunditas, viii. 385. Eorum balneatio nequaquam prætereunda, 428
Pagasus alatus ex sanguine Medusæ, vii. 158. Exsuscitatio ejus famam denotat, 161
Pegasi generatio ex sanguine Medusæ, quid, x. 178
Pelias, de restitutione ejus in juventutem fabula, viii. 435
Pelicanus, viii. 361
Pelion mons, vii. 195
Pelles valde durant, viii. 344
Quod tenuitate penetrat, sine acrimonia, succos gignit roscidos, viii. 460
Penelope, vii. 147
Penetratio dimensionum, viii. 182
Pensa quanta quibusve ingeniis imponenda, vii. 369

Penthei fabula, quid significat, x. 180
Perca tarde crescit, et diu vivit, viii. 361
Perceptio quomodo differt a sensu, vii. 239. Ejus doctrina, desideratur, ib.
Percolatio, viii. 210
Perdices sedecim annorum, viii. 360
Peregrinatores longævi, viii. 382
Perfecta longiore tempore, longæviora, viii. 363. Perfecta semel non retro aguntur, viii. 363, 419
Pergamena antiquorum librorum, viii. 344
Periander consultus de conservanda tyrannide summitates florum eminentiorum carpebat, vii. 281
Pericles, vii. 413
Periculum non est leve si leve videatur, vii. 336
Perigæa, vii. 184
Peregrinatio in partes exteras, x. 48. Ejus usus, 49. De peregrinatione præcepta, ib.
Peripateticorum philosophia spinosior, mala, viii. 387
Peritia fidicularia quorundam consiliariorum, vii. 429
Perpenna nonaginta et octo annos vixit, viii. 377
Perpotationes, non omnino inhibendæ, viii. 433
Perkini Warbecki delineatio, ix. 455. Facinora et labores, 458, et seq. 484, et seq. Apud Tiburne suspensus, 506, 522
Perscriptio judiciorum, vii. 456
Persarum magia pro sapientia sublimi, vii. 199
Persarum exercitus in campis Arbelæ, vii. 430. Eorum disciplina, 435
Persei fabula, vii. 157. x. 176. Missus a Pallade ad obtruncandam Medusam, ib. Quæ dona a diis accepit, vii. 160
Personarum respectus malus in judice, vii. 397
Perspectiva, vii. 170. De ea nil bene inquisitum est, 240
Perspicilla minuta multiplicant, vii. 258. Eorum a Galilæo inventio nupera, viii. 157
Perspirationes præstant sudoribus, viii. 459
Pertinax, mortem ejus vindicavit Severus, vii. 159
Perturbatio mentis, unde oriatur, vii. 58. Perturbationes torturæ, vii. 409
Perturbator familiæ suæ possidebit ventos, vii. 388
Peruvia cum Europa de temperamento aëris certat, viii. 292. Est regio admodum flatilis, 302. Ibidem venti maxime in pleniluniis flant, ib. Peruvianis in montibus venti diversum spirant ac in subjectis vallibus, 313. Peruviæ indoles, 381. Clementia aëris Peruviani, 295. Fluxus et refluxus maris ad littora Peruviæ et eadem hora, qua ad littora Chinæ, ix. 145
Perversum aliquorum de arte judicium, vii. 120
Peruviana regio, viii. 129
Pestilens constitutio aëris, vii. 183
Pestilentes morbi grassantur flante austro, viii. 281. Eorum cura, 395 Pestilentes aëres non fœtentes, 425
Pestilentiarum prædictiones, viii. 336
Pestis in plurimis partibus Angliæ, ix. 523
Petrarchæ proavus Aretinus, viii. 378
Petrus Severinus, ix. 307

Phænomena cœlestium, vii. 126
Phænomena philosophiæ, viii. 17. Artis et naturæ, 56
Phænomena, viii. 282
Phænomena universi, viii. 259. Rara de ventis, 280
Phantasia et ratio differunt, vii. 244. Auctoritas ejus non exigua, *ib.*
Pharmacopœus quidam ex usu ambræ centum sexaginta annos vixisse perhibetur, viii. 398
Pharmacopolarum pyxides, vii. 71
Pharnabazi diligentia, vii. 68
Phasiani, viii. 360
Philanthropia, x. 33
Philippi et Alexandri diversæ belligerandi rationes, vii. 158, etc. In prælio Chæronensi Philippus in discrimen adductus, *ib.*
Philo, vii. 191
Philippus rex Castiliæ Waimoutham appulit, ix. 546
Philocratis de Demosthene dictum, ix. 112
Philolaus, vii. 191. Ejus dogmata, *ib.* Vide viii. 27
Philolai philosophia, viii. 387
Philologi notati, viii. 252. ix. 309
Philosophastri, ix. 304
Philosophia et virtus bellica in eodem seculo, vii. 61. Inanis decipit, 69. Quomodo accipienda, *ib.* Cur in primis auctoribus viguerit, 80. Est opificium rationes, 119. Singulare remedium exhibet contra errores, 91. Ejus descriptio, 119. Secundum fabulas antiquas inter desiderata, 147. Ejus triplex objectum et triplex radius, 168. Ejus divisio in fodinam et fornacem, 175. In speculativam et operativam, *ib.*
Philosophia naturalis medicinæ inserviens desideratur, vii. 226. Philosophia circa animam, 233. Ejus abusus, versa est in professorium genus vitæ, 352
Philosophia moralis theologiæ ancillans, vii. 372. Quæ in philosophiam moralem nunquam incorporata fuerunt, 364. Philosophiam in theologia quærere, est mortuos quærere inter vivos, 472. Philosophiæ et scientiarum discrimen, viii. 13. Philosophia empiricorum monstrosa et deformis, 19. Sophistica et superstitiosa, 20. Aristotelis et Anaxagoræ, 19. Et chemicorum. *ib.* Philosophiam quid corrumpit, *ib.* Philosophia vulgaris de generatione, corruptione, etc. nullius pretii, viii. 21. Varia signa, 25. Philosophia ex fructibus judicanda, *ib.* Philosophiæ Aristotelis et Platonis tanquam tabulæ ex materia leviore servatæ sunt, 31. Philosophia naturalis superstitionis medicina, cum potestatem Dei manifestet, 44. Corrumpitur per logicam Aristotelis, theologiam Platonis, et mathematicam Procli, 49
Philosophica vita quantum ad longævitatem confert, viii. 387
Philosophorum placita, vii. 191. Antiquorum dogmatum opus desideratur, *ib.* Quorundam veterum teneritudo ad morigerandum, 353. Antiquissimi nimis facile a rebus civilibus se subduxerunt, *ib.* Philosophi mortis formidinem medendo augent, 322. Eorum genera, viii. 18
Philostratus, vii. 191
Phineas, filius Aaronis, et belli Benjamitici consiliarius, viii. 367
Phlegma in ventriculo cerebri, mors, viii. 441

Phocæ et porcæ marini, viii. 361
Phocion errat, vii. 63. Notatur pervicaciæ, *ib.* Cum populus ei plauderet, quæsivit, num forte deliqui, 302
Phœnix, viii. 359
Phlebotomia civilis, vii. 325
Phormionis disputationes de bellis, vii. 359. Ab Hannibale rejectæ et pro somniis æstimatæ, *ib.*
Phthisicis nocet boreas, viii. 290
Physica a metaphysica distinguitur, vii. 177. Partitio ejus in doctrinas tres, *ib.* Inter historiam naturalem et metaphysicam, *ib.* Physicæ de abstractis adumbratio, 188. Producit mechanicam, 198
Physicæ sparsæ divisio in concretam et abstractam, vii. 175. Concreta, *ib.* Abstracta dividitur in doctrinam de schematismis materiæ, et de motibus, 188. Mechanica, 198
Physiognomia, vii. 210. Quid in ea desideretur, *ib.* Animi inclinationes et voluntatis signa ostendit, *ib.*
Pictis Britonibus unde nomen, viii. 411
Pictoria idem facit quod poësis, vii. 119. Omnia imitatur ac describit, 217
Pictoria ars, 231
Picturæ et imagines comparantur historiæ civili, vii. 130
Picus de Tenariph, viii. 86
Pigmenta spissa barbarorum, viii. 391
Pigmenta, vii. 109
Pigmentorum consuetudo damnanda, vii. 230
Pigritia in fine laboriosa, vii. 397
Pindari Thebani ætas, viii. 369
Pili in capite setosi, viii. 383. Superiorum partium, *ib.*
Pilositas ex humiditatum orificiis, vii. 197
Pilositas, viii. 383
Pilulæ stomachi, vii. 208
Pindarus laudat Hieronem, vii. 208. De fortuna subita et indulgente, animum enervante, 367. Dicit non dicta interdum magis afficere, quam dicta, 378. In sententiola inopinata, ejus laus, *ib.*
Pingendi mos corpora servat, viii. 411
Pinguedo sive ros radicalis, viii. 419. Exuberantia alimenti, ultra quod excernitur, 449
Pinguia non generant sibi similia, viii. 419. Pinguia, 454. Sunt durabilia, *ib.* In Pinguibus et oleosis detinetur spiritus libenter, licet non sint tenacia, 458. Vide Impinguatio.
Pinguior habitus cum cholera, viii. 385
Pinnacula, an in maximis tranquillitatibus perpetuo versus occidentem stent, viii. 281
Pinus picea magis in regionibus frigidis quam calidis, viii. 89
Piscatores perlarum possunt anhelitum retinere diutius, viii. 442
Pisces, qui loco non moventur, vii. 171. Volantes, *ib.* Quadrupedes, *ib.* Per interiora minus calidi ex vulgari opinione, viii. 98
Pisces volantes inter aves et pisces, 132
Pisces in cibum, viii. 431. Piscium muriæ, *ib.* Pisces aëre indigent, 442. Piscium natura, 361
Pius Quintus, qualis ad papatum ascendit, vii. 62
Placita varia philosophiæ circa cœlestia, ix. 249

Planetarum sigilla improbantur, viii. 391. Circa planetarum conjunctiones flant venti majores, 302. Planetarum propinquitas et remotio, ix. 220. Quinam sint reliquis superiores, *ib.*
Plantæ teneræ, vii. 214
Plantæ ab animalibus, quoad alimentationem et renovationem, quomodo differant, viii. 347
Plantarum vegetantium odor utilis, viii. 425
Plantationes populorum opera heroica, x. 93. De plantationibus præcepta, *ib.*
Plata oppidum in Peruvia, viii. 295
Platonis dogma asserens scientiam esse reminiscentiam, vii. 53
Plato corruptiores videns civium mores a publico abstinuit munere, vii. 69. Platonis elogium de præceptore suo Socrate, 71. Immiscuit philosophiæ theologiam, 83. Vide p. 192. Hippiam sophistam cum Socrate disputantem pulchre introducit, 123. Ex rupe excelsa omnia circumspiciebat, 195. Omnia per scalam ad unitatem ascendere statuit, 197. Causas finales perperam introducit, *ib.* Neque prorsus contemnendus neque cupide recipiendus in collocatione facultatum, 213. Ubi medullam philosophiæ figit, 247. Induit personam Socratis, 270. Etymologiam nominum non contempsit, 283. Rhetoricam inter voluptarias perperam collocavit, coquinariæ similem dicens, 299. Ejus dictum de virtute, *ib.* Subtilior ejus superstitio, viii. 20. Schola ejus quomodo acatalepsiam introduxit, 23. Ejus peregrinatio, non longinqua sed suburbana, 28. Ejus acatalepsia et philosophia, 31. Inductionis formam tentavit, sed non perfecit, 429
Plato, viii. 406. Vapulat, 383. Ejus ætas, 370. Ejus philosophia inter optimas, 387. Plato reprehenditur, ix. 305. Philologorum parens, *ib.* Ejus moralia laudantur, vii. 367. Inutilis in naturali philosophia, ix. 174
Platonicum commentum asserens lucem materia antiquiorem, vii. 240
Plautus, mirum ejus de sene benefico, vii. 367
Plebs vilis et ignava ubi, vii. 431
Plebs nativorum tribus generibus constat, vii. 434
Pleiadum et Hyadum exortum sequuntur imbres, viii. 326
Plenilunia, ex iis prognostica ventorum sumuntur, viii. 325. Plenilunia, quoad colores et halones eadem forte denotant, quæ ortus quartus, *ib.* Præsagiunt magis quam dies ab ipsis remotiores, *ib.*
Plinius Cardanus, Albertus multa fabulosa scripserunt, vii. 79. Historiæ naturalis optimus auctor Plinius, 121. Licet eam quandoque indignis modis tractarit, *ib.* Quæ ipso judice, in eam sunt recipienda, viii. 65. Laudatur, vii. 209. Non sibi constat, viii. 290. Narrat quomodo turbinis vehementia compescatur, 306. Plinius historiam naturalem indignissime tractavit, ix. 208. Plinius reprehensus, viii. 308
Plinius Secundus stylo gaudet moderatiori, vii. 75. Trajanum coram laudavit, 360. Et eum exemplar proponit virtutis divinæ, 373
Plumæ in aquis innatantes ventos adesse nunciant, viii. 329
Plumago, viii. 97
Plutarchus, vii. 75. De placitis philosophorum, 191. De Timoleonte, 313

Plutarchus Chæronensis, ix. 305
Plutonis galea Perseo concessa, vii. 157
Pluvia quando indicatur, viii. 290. De condensatione pluviæ dubitationes duæ, 91
Pneumatica triplicis naturæ, ix. 11. Numero quinque, *ib*. Pura solummodo aër et flamma, *ib*. Tabula pneumaticorum, 12. Experimentum de expansione pneumaticorum, 14
Pœnales leges ne extendantur, vii. 442
Poësis refertur ad phantasiam, vii. 119, 144. Ex tribus constat partibus, 145. Verbis plerunque adstricta, rebus soluta, 143. Duplici sensu sumitur, *ib*. Est historia ad placitum conficta, 144. Narrativa sive heroica, *ib*. Dramatica apud antiquos, animos hominum ad virtutem instituebat, *ib*. Parabolica tanquam res sacra et augusta videtur, 145. Humanæ naturæ largitur quæ historia denegat, *ib*. Divinitatis est particeps, *ib*. Doctrinæ tanquam somnium, *ib*. Seculis etiam rudibus et apud nationes barbaras honori fuit, *ib*. Ingenii est lusus, 245. Quadruplex ejus divisio, 368. Dicitur vinum dæmonum, 371
Poëtæ ethnici virtutes morales stomachantur, vii. 467
Poëtæ cygni, vii. 135. Illorum mores insolentes, 417
Politici, quibus opprobriis literas aspergunt, vii. 59. Literatos pedaneorum nomine elevant, 61. Eorum commenta reprehendenda, *ib*. Literas contumeliis incessunt, 65. Omnia ad se referunt politicorum turba, 70. Ab eventu dedecus vel honorem reportant, 216. Politica immersa et composita, 294. Res est difficilis vere politicus et moralis fieri, 406. Politicorum artes pravæ, 423
Politicus ne sit uni rei unice intentus, *ib*.
Politica quomodo tractatur a Machiavello, vii. 403. Politicus motus, viii. 195
Poloni, vii. 432
Polus sophista, viii. 26
Polychrestorum catalogus, vii. 202. Inter desiderata, 299
Polyphemi statua, eruto oculo, viii. 127
Polypragmosyne res temeraria, vii. 412
Pompeius Magnus, memorabile ejus dictum de vitandis periculis, vii. 349. Prudentia ejus in Sertorii chartis comburendis, 385. Occultior, non melior Cæsare, ex mente Taciti, 418. Ambitionem alte condidit, 419. Consul solus factus, *ib*. Fuit ore probo, animo inverecundo, ut ait Sallustius, 418. Propter imitationem in errorem incidit, 414. Et propter morum dissimilitudinem non potuit præstare quod Sylla, *ib*. Pompeii consilium Themistocleum, 436
Pons, Jasper, papæ commissarius, ix. 526
Ponderis diminutio in arefactis viii. 452
Populares quare regibus invisi, vii. 395
Populares opiniones, vii. 295. Colere populum est coli, 330
Populus mari similis, oratores ventis, vii. 367
Populus bellicosus firmat regnum, vii. 431. Populus tributis oppressus nunquam fortis, *ib*. Bellicosorum catalogus, 435. Errorum magister Populus, 445
Porcii Catonis ætas, viii. 371
Poros habent solidissima corpora, viii. 203
Portæ geminæ somni, vii. 375

Positura corporum frequenter varianda, cur, viii. 429, 434
Possibilia quæ dicantur, vii. 117
Possidonius eloquentia claruit, vii. 208
Postellus Gallus, longævus, capite motus, viii. 379
Postulatum mathematicum, viii. 129
Poteniæ in patria sua cupidi, notati, viii. 72
Potestates ventorum, viii. 288
Potio adversus melancholiam ex floribus mali aurantii, viii. 425
Potores aquæ et vini, viii. 67
Potosa oppidum in Peruvia, viii. 295
Potus aciditas quomodo emendetur, vii. 255
Potus, viii. 418. Ciborum vehiculum, 420. Vetusti utilitas, *ib.* Ad irrorationem, *ib.* Absinthites, 423. Chalybeatus, 424. Dulcoratus, *ib.* Calidus, 431. Potus variatio respectu cibi, 432. Potores aquæ vitam remorantur, 431
Poyningi lex, ix. 476
Practica ab ethicis omissa, maxima ex parte, vii. 347
Præambulum legis, vii. 455
Quibus Prædia vicina, aut conjuncta, reditus majores videntur, vii. 315
Prædicamentorum usus in reprimendis definitionum confusionibus, vii. 271
Prædicamentorum regnum, ix. 331
Prædictiones et electiones quatenus retinendæ, vii. 181
Præfecturæ non committendæ obæratis, vii. 398
Præjudicium informationis primæ vix potest elui, vii. 394
Prælationum quarundam stultissimarum exempla, vii. 106
Prælectionum delectus instituendus, vii. 113
Prælectiones de jure, ne sint ad controversias excitandas sed sedandas, vii. 461
Præmiorum et pœnarum usus in civilibus, vii. 368
Prænotio memoriæ artificialis pars prima, vii. 277
Præparatio ciborum, quanti momenti, viii. 431
Prærogativæ humani generis, vii. 212
Præster, ventus prodigiosus, viii. 275
Prætextus legis malitiosus, vii. 439
Prætoris album, vii. 448
Pragmatica sanctio quando promulgata, vii. 434
In pratis cumuli fœni quandoque in altum feruntur, absque aliquo majore venti impetu, viii. 300
Preces auctoris, ix. 296
Priami fortuna, vii. 318
Princeps mendaciis credens, vii. 390. Susurronibus et sycophantis ne credat, *ib.* Principes creduli pessimi, *ib.* Principis iram incurrens, quomodo se gerat, 393. Viris obæratis præfecturas ne committant, 398. Principes ex ingeniis, privati ex finibus judicantur, 410. Principes, nisi raro, vix mediocriter docti, viii. 46
Principes pupillares adultis longe præstitere, vii. 61
Principes excellentissimi a privata vel adversa fortuna plerumque evecti, x. 277
Principibus sub eruditis secula maxime fuerunt felicia, vii. 93

Principum ambitiosorum senectus fere tristior, vii. 105
Principum ecclesiæ virorum ætas, viii. 374. Romanorum, Græcorum, Francorum, Germanorum ætates, 373
Principia rerum secundum chemicos tria, ix. 65. Quieta, quæ, 124. Variæ opiniones antiquorum de rerum principiis, 325. Quinam unum tantum principium statuerunt, *ib.* Qui plura, 332
Principia rerum Cupidine adumbrata, ix. 318
Principium rerum ex mente Thaletis, ix. 325. Anaximenis, 326. Heracliti, 328. Parmenidis, 332. Telesii, *ib.* Empedoclis, 345
Principium rerum unicum, vii. 150. Principiis obsta, 336
Privati non ingenio, sed fine judicandi, vii. 410
Privatio de ea sophisma, vii. 303
Probatio per incommodum, vii. 270. Quænam mater errorum et calamitas scientiarum, viii. 25
Problemata et placita, vii. 191. Aristotelis commendantur, *ib.*
Procellæ quænam vehementiores, viii. 300. Moventur deorsum, *ib.* Procellæ caliginosæ diræ navigantibus, *ib.*
Processus spiritus in corpore tangibili, viii. 159
Proclus e secunda schola Platonis, vii. 83. Mathematicæ deditus, *ib.* Arithmeticam mysticam instauravit, 204
Procli philosophia corrupta, viii. 49
Procus Junonis, sensus hujus fabulæ, x. 189
Prodigos naufragia fortunarum perdunt, vii. 386
Proditiones bellorum sorores, vii. 161
Prœlia navalia, quanti momenti, vii. 437
Professionum laboriosarum catalogus, vii. 422
Prognostica ventorum, viii. 322
Prologi legum disputantes haud probandi, vii. 454
Prolongandæ vitæ intentiones tres, viii. 392. Prolongatio vitæ non unius medicamenti opus, *ib.* Nonnunquam cum periculo valetudinis conjuncta, *ib.*
Prolongatio vitæ unde petenda, vii. 201
Prolongatio vitæ desideratur, vii. 226. Est res laboriosa, *ib.* Quomodo instituenda, *ib.* Unde expectetur, 229
Prometheus quomodo fraudem Jovi fecit, vii. 179. Fabula de eo explicatur, x. 204, et seq. Haud pauca continet fidei Christianæ consentanea, 213
In Promontoriorum flexibus mutationes ventorum reperiuntur, viii. 300
Promptitudo et expeditus usus cognitionis, vii. 262
Promi condi, vii. 354
Pronunciatio, vii. 285. In fine periodi, vocem submittere, in interrogatione vocem elevare, solenne. *ib.*
Pronunciationis efficaciam temperat actio, vii. 343
Propaginis successio, viii. 379
Prophetiæ historia, vii. 141. Danielis, viii. 48. Earum adimpletio, 141
Proportiones malorum et velorum navis variant, viii. 315
Propositionum limitationes, vii. 295
Proprietates occultæ, viii. 21
Proserpina Bacchum nutrit, vii. 162

Proserpina a Plutone rapta, quid vult hæc fabula, x. 217
Prosodia non ad carminum genera et mensuras restringenda, vii. 284
Proscriptiones medicorum exagitatæ, vii. 222. Syllæ proscriptionibus atrociores, *ib.*
Protagoras eloquentissimus, vii. 208. Sophista, 270. Nihil tam verebatur quam ne de re aliqua dubitare videretur, viii. 23
Protagoræ Abderitæ ætas, viii. 370
Proteus quomodo tractandus, vii. 125. Materiæ, 260. Fortunæ, 327
Proteum veteres prophetam ter maximum retulerunt, ix. 209
Proteus, fabula de eo quid sibi vult, x. 186
Providentiæ sive Nemeseos historia, vii. 141
Providentia in bello Persei, vii. 160
Provisus rerum, ix. 301
Provocatio ad posteros de conatibus auctoris, vii. 464
Proximitatis inter alimentum et alimentatum ratio, viii. 364
Prudens non idoneus, in legatione obeunda, vii. 410
Prudentes prævident exitium quod virtutibus imminet, vii. 400. Advertunt ad gressus suos, stulti divertunt ad dolos, *ib.* Prudentium mens speculis et aquis similis alios intuetur, 403. Error eorum facilis, ut ex proprio ingenio alios metiantur, 410
Prudentia quæ sibi sapit, x. 64
Prudentiæ civilis pars maxima, vii. 211. Prudentia traditiva sive methodus, 290. Prudentia serpentina, 361
Prudentiæ duæ species, vera et falsa, quæ etiam degener, vii. 400
Prudentiæ, nummorum, fidei, rationes minores, quam quis putaret, vii. 410
Prudentia inquinata, vii. 425. Impertiendi consilii aliis et rebus suis prospiciendi, 404. Prudentia privati sermonis desideratur, 301
Prudentia apparens, x. 69
Post pruinas et nives non alius fere ventus spirat quam auster, viii. 289
Psalmi invitant ad contemplationem operum Dei, vii. 91
Psittaci Χαῖρε, vii. 248
Psittacus apud nos sexagenarius, viii. 359. Cibi omnigeni avis, *ib.*
Ptolemæus, principia ejus astronomica, vii. 191
Pudoris gradus, viii. 406
Puellæ Persæ inungebantur, viii. 438
Pueri placentis alliciendi, viri perjuriis, ex mente Lysandri, vii. 425
Pueriles anni quomodo instituendi, vii. 342
Puerulos stomacho et iliis applicabat Barbarossa ad fomenta, viii. 438
Pugna ad Actium orbis imperium dijudicavit, vii. 437. Ad insulas Cursolares quid præstitit, *ib.*
Pulchritudo, x. 112. Ejus commoda et incommoda, *ib.*
Pulmo marinus, vii. 241. Ita vocitatus ab Hispanis, viii. 90
Pulsus juventute tardior, longævitatem denotat, viii. 385. Lethalis, mortis præcursor, qualis, 445. Pulsus arteriarum et motus cordis triplo velocior quam respiratio, 442
Pulveris pyrii inquisitio, viii. 153
Pulveres non sunt corporum aperturæ, ix. 10. Desiccant instar spongiarum, viii. 349. Pulverisatio corporum fit variis modis, ix. 10
Pulvis pyrius, ix. 18. Epotus ad fortitudinem confert, viii. 399. Albus, an præstat percussionem absque sono, ix. 71

Purgantia, viii. 413
Purgationes quæ ventriculum purgare non debent, viii. 440. Purgationum utilitas, *ib.*
Putatio arborum, sive germinum, facit ad longævitatem, viii. 352
Putei quidam in Dalmatia, et regione Cyreniaca, ex quibus, dejecto lapide, tempestates oriuntur, viii. 296. Nonnulli cum fluxu et refluxu maris consensum habent, ix. 144
Putredo pestilentior est ante, quam post maturitatem, vii. 89
Putrefactio in se habet rudimenta coloris, viii. 97. Est generatio formæ novæ, ubi de ista varia, 187
Putrefactio, viii. 355. Est species motus assimilationis absque motu locali, 434. Putrefactio ex ea parte potissimum per quam alimentum, 351
In Putrefactis confusio qualis, viii. 452
Pygmaleonis insania, vii. 75
Pyrenæi montes, viii. 381
Pyrrho, viii. 23
Pythagoræ tesseræ, vii. 146. Citatus, 191. Naturam rerum ex numeris constitui asserit, 203. Responsum ejus Hieroni, 350. Crassa ejus superstitio, viii. 20. Non longinqua sane ejus peregrinatio, 28
Pythagoræ philosophia cur inter optimas, viii. 387
Pythagorei ab esu animalium abstinebant, viii. 391
Pyxides antiquorum pharmacopolarum quales, vii. 71
Pyxis nautica, viii. 318

Q.

Quadrupedum historia et ætates, viii. 355. Quadrupedes pauciores, quam aves, longævæ, 361
Qualitates et potestates ventorum, viii. 288
Qualitates primæ, viii. 21
Quantitas est subjectum mathematicæ, vii. 203. Ideoque inter formas essentiales numeranda, *ib.*
Quanti instantiæ, sive doses naturæ, viii. 179
Quantitas substantiæ facit ad conservationem et longævitatem, viii. 364
Quantum cosmicum, viii. 179. Aëris quantum non minuitur, 203
Quantum ipsum naturæ, sive materiæ summa universalis, x. 101. Perpetuo manet, neque augetur nec minuitur, ix. 128. Ex quanto materiæ sub iisdem spatiorum dimensionibus plus et minus continetur, *ib.* Pro corporum diversitate a quibus occupantur, 129
Quies, viii. 140. Quies nulla vera, 199. Quies corporum apparens, ix. 130. Absoluta non datur, *ib.* Quies non tollitur e natura, 245. Quietis desiderium, et assimilationis, 245
Quintessentia, vii. 201

R.

Rabbini, unde colligunt juvenilem ætatem esse digniorem senio, vii. 68. In eruenda naturali et morali sensu ceremoniarum Mosaicarum operam non male collocârunt, 88

Rabbini et Cabalistæ notantur, vii. 471
Radices arborum, terram circa eas quotannis movendo, brevioris sunt ævi, viii. 352. Non vegetant nisi terra coopertæ, 365
Radices in cibos, viii. 420
Radices potius quam surculi in aliud solum transferantur, viii. 166
Radicum et ramorum conformitas, viii. 127
Radii solis quomodo congregantur, et dissiliunt, vii. 257
Radii lunares, viii. 86
Radii solares, viii. 87. Eorum reflexio, *ib.* Per specula comburunt, 101
Radix omnium malorum in scientiis, viii. 2
Ragioni di stato, pessime audit, vii. 62
Rami methodi, quæ probentur, quæ rejiciantur, vii. 295
Ramus (Petrus) reprehenditur, ix. 304
Ramorum amputationis utilitas, viii. 347
De Ranis Æsopi fabula, vii. 306
Rarescentiæ progressus, ix. 329
Rarum et densum, ix. 1, et seq.
Raritatis elementorum proportio decupla, 333. viii. 9
Ratio humana tribus modis perturbatur, vii. 298
Ratio sermonis anima, vii. 280. Quomodo et quantum distat ab affectibus, 298
Ratio juxta ac verbum Dei non audienda, vii. 467
Ratio inveniendi scientias, viii. 17. Circa usum rationis et disputationis mediocritas aurea, vii. 468. Humanæ in divinis usus, item excessus, duplex, *ib.* Rationis humanæ redargutio sibi permissæ, viii. 60
Reciprocatio sexhoraria fluxus et refluxus maris, ix. 153
Reconciliandi amicos via duplex, vii. 399
Rectum et sui index est et obliqui, vii. 270
Rectorum consultatio et visitatio requiritur ad literarum incrementum, vii. 114
Redintegrationes vitæ frequentes, viii. 407
Reductio doctrinarum in methodos prava, vii. 82
Reductio per medios, terminos duplex, vii. 269
Referendarius judex, vii. 457
Reflexiones lucis, ix. 106
Reflexionum organa cum sensuum organis conveniunt, vii. 170
Refractio radiorum lucis, viii. 118
Refrigerantia, viii. 413. Refrigeratio spirituum triplex, 398. Refrigerium per somnum, 443. Ejus indigentia, mors, *ib.* Qualis ad longævitatem utilis, 462
Refrigeria cœnaculorum æstivorum, viii. 299
Regiæ voluntates mobiles, vii. 367
Regimen bonum et tempora mala, vii. 379
Regiones sunt ubi non pluit, aut raro admodum, viii. 280
Registra duplicis naturæ, vii. 131. Continent titulos rerum et personarum serie temporis, *ib.* Actorumque solemnitates, *ib.*
Regna et respublicæ ad quam formam exigenda, vii. 439
Regnorum magnitudo quibus artibus obtinenda, vii. 429, etc. Nempe, gente bellicosa, 431. Quæ non gravetur tributis, *ib.* In qua nobiles et generosi non nimium multiplicentur, *ib.* Numero indige-

narum, vii. 432. Agricolis, famulis ingenuis, et artificibus, non mechanicis sedentariis, 434. Armorum studio, *ib.* Justis causis arma capessandi, 435. Exercitu veterano seu milite perpetuo, *ib.* Maris dominio, 436. Præmiis non solum emeritis et mutilatis, 437
Regnum Dei non venit cum observatione, sed sine strepitu, viii. 48
Regnum Dei primo quærendum, vii. 427. Cœlorum quare grano sinapis comparatur, 429
Regulæ juris, vii. 458. De iis tractatus optimis jurisconsultis credendus, *ib.*
Relationes actionum speciales, vii. 133. Puriore et magis sincero veritatis candore vestiendæ, *ib.* Maxime tamen suspectæ cum partium studio fere utrinque edantur, *ib.* vide 136
Religio quomodo aditum ad animum quærit, vii. 244
Religio, quibus vinculis debet astringi, x. 9. Ethnicorum, qualis, *ib.* Non debet cogi, 10
Religio superstitiosa detrimentum naturali philosophiæ, ix. 167. Vera Religio promovetur a naturali philosophia, 168. Religio vera inter superstitionem et atheismum sita, *ib.*
Religiosa vita quid conferat ad longævitatem, viii. 386. Viri vere religiosi effigies, x. 325
Reliquiæ sanctorum et cœli, vii. 187
Remuneratio literatos fovet, vii. 111
Renovatio corporis humani quomodo fiat, viii. 436. Aut per spiritus, aut per malacissationes, 461. Crebra Renovatio reparabilium reficit etiam minus reparabilia, 462
Renum morbis quid conveniat, vii. 219
Reparatio et renovatio, *ib.* Spiritus, viii. 464. Vitæ, 342. Ejus periodi, *ib.* Procedit per rerum appetitus, 457. Reparationis succi veteris diæta, 439
Repercussio venti in hortis reperitur, viii. 299
Reprehensionis pericula et difficultas, vii. 386. Reprehensio de statu civili haud feliciter administrato, viii. 48
Rerumpublicarum columen præmia et pœnæ, vii. 368. Eorum commoda, x. 36. Res vulgatæ viles, turpes, pueriles, et quæ nimiæ subtilitatis esse videntur, in historia naturali recipiuntur, viii. 231. Et quare, 249
Respectus personarum damnatur in judice, vii. 397
Respiratio, ix. 18. Respirationis cohibitio, mors, quare, viii. 442. Tempus, *ib.* In animalibus, *ib.*
Responsa prudentum, vii. 461. Ubi de responsis et consultis. *ib.*
Responsio mollis frangit iram, vii. 383
Respublicæ feliciter administrantur a viris eruditis, vii. 61. Respublicæ tardius moventur, 379. De Republica administranda, 427
Resuscitatio in deliquiis animi quomodo vulgo fit, viii. 440. Homines ad funus delati, aut etiam in terra conditi, aliquando resuscitantur, 447
Retinendi seu custodiendi, ars, vii. 276
Retrospectio legum, vii. 449
Reverentia sui, frænum vitiorum, vii. 324. Antiquitatis, viii. 37
Revolutiones majores stellarum, vii. 180. Earum regulæ, 185
Rex eruditus miraculum, vii. 55
In Reges orientis oculos defigere nefas, vii. 71. Corda eorum curio-

sius rimari haud decet, vii. 71. Suberuditis regibus secula maxime felicia, 93. Suos habent errores, *ib.* Notiones religionis eos ab erroribus refrænant, *ib.* Regis titulus minus illustris quam Cæsaris, 110. Debent prospicere exercitiis scholasticis, 114. Reges instar astrorum, 320. Dei vices gerunt, *ib.* Requiem habent nullam, *ib.* Eorum ingenia ex mente Sallustii, 367. Præ omnibus grata iis celeritas in negotiis obeundis, 395. De regibus duo monita, x. 55. Æquale temperamentum regibus requisitum, 52. Regibus cavenda vicinorum nimia potestas, *ib.* Pericula regum, 53, et seq.
Rhabarbarum, viii. 178
Rhabarbarum vitale jecori, viii. 424
Rhedæ moventes ad ventum, viii. 322
Rhetores antiqui, vii. 262
Rhetores qui longævi, viii. 406. Eorum philosophia, 387
Rhetorica a tironibus haud suscipienda, vii. 115. Sapientia inferior, 297. Finis et officium ejus, 298. Virtutem reddit conspicuam, *ib.*
Rhetorica (vide etiam Eloquentia, Oratoria) inter dialecticam et politicam ab Aristotele prudenter collocata, 300. Subvertit phantasiam, 298. Virtutem et bonum depingit, *ib.* Illam Plato male inter voluptarias collocavit, 299. Ejus appendices sive desiderata, *ib.* Rhetorica sophismata ab Aristotele collecta, 300. In tribus claudicant, *ib.*
Richardus tertius, Angliæ rex, ix. 362
Richmondiæ palatii ædificatio, ix. 516
Rigor legum caute mitigandus, vii. 448
Rivulorum fons spirituum vitalium, viii. 453
Robur scientiarum quomodo consistat, vii. 77
Romæ status felicissimus, vii. 94
Romana respublica cives profuse recipit, vii. 433
Romanæ mulieres, viii. 371
Romani ad imperii fastigium, donec ad artium culmen, non pervenerunt, vii. 65. Rebus gerendis magis idonei quam Græci, 283. Romani imperii incrementum tribuitur prudentiæ regum, 342. Romani ovibus similes, ex mente Catonis censoris, 378. Romani non se diffuderunt super universum, sed orbis super Romanos, 433. Prompti ad auxilia mittenda sociis, 435. Celebres triumphi et ingentes, militibus largitiones, bello feliciter gesto, 437. Apud eos mos triumphandi, *ib.* Continebat gloriam ducum, ærarii locupletationem, et donativa militum, *ib.* Romana monarchia inter mundanas, ut creditur ultima, 438
Romanorum ætates, viii. 369
Romulus civibus suis legavit rem militarem, vii. 434
Rores matutini, eorum generatio, ix. 48
Ros radicalis, viii. 419
Rosæ serotinæ quomodo comparandæ, vii. 259
Roscidatio et durities succorum, viii. 419
Rosmarinus sexagenarius, viii. 346
Rotatio spontanea, viii. 79
Rubi ætas incerta, viii. 346
Rubigo metallorum ab emissione spirituum, viii. 160
Rubigo est putrefactio, viii. 344. Rubigo metallorum, 354
Rubor nimius in juventute, viii. 383

Rubricæ sanguinis ne sunto, vii. 447
Rufi magis vivaces, viii. 383
Rugæ corporum, viii. 354
Rumor comparatur ventis, vii. 388
Ruricolæ magis secundum naturam vivunt quam urbani, vii. 153
Rusticana vita ad longævitatem idonea, viii. 387
Rusticorum proverbia, ix. 312

S.

S. LITERÆ potestas, viii. 130
Saba stylita, viii. 410
Saburra legis, vii. 459
Saccharum inter frangendum lucet, vii. 241. Aquam aut vinum attrahit in sursum, 184
Saccharum cum potu incorporatum, viii. 420
Sacculus ad stomachum confortandum, viii. 422
Sacerdos Ægyptius acriter perstrinxit Græcos in persona Solonis, vii. 88
Sacerdotium regni rivale, vii. 105
Sæculorum decursu, an animalium decurtetur ætas, viii. 379
Sagittæ ligneæ sine cuspide ferrea altius penetrant lignum, viii. 122
Sagittatio pulmonibus convenit, vii. 219
Sal in coquinaria carnes condit, vii. 256. Quid in conglaciationibus artificialibus efficiat, *ib.* Quid in condensatione metallorum, *ib.*
Sal quomodo desiccat, viii. 349. Commune nigrum ad conglaciationem valet, 399. Sal alimento incorporatum sumi debet, 433
Saliva hominis quomodo agit in argentum vivum, viii. 190
Sallustius de principum ingeniis vii. 367
Salmones cito grandescunt, viii. 361
Saltatio octo centenariorum, viii. 379
Salvatoris nostri in terram adventus, vii. 90. Potentiam ostendit primam in profliganda ignorantia, *ib.* Duos nobis libros proponit evolvendos, 91. Ejus responsa haud pauca, qualia, 472
Sambucus fistulosa, viii. 344
Samuel Jessai filios videns, vii. 249
Sanguis nutrit carnes sub et supra venas, viii. 365. Sanguinis attemperatio per circuitum, 401. Sanguis, irrigatio succorum et membrorum, 416. Sanguinis putrefactioni et arefactioni quæ obstant, *ib.* Sanguis tepidus maxime consubstantialis corpori humano, 436. Sanguis catulorum felis in usu ad restaurandas carnes, *ib.* Sanguis membri abscissi quomodo sistatur, *ib.* Sanguinis repentina profluvia, subita mors, viii. 441. Sanguis venarum sanguini arteriarum ministrat, 444. Sanguinis effluxio copiosa in hæmorrhoidibus et vomitu interdum mortifera, *ib.* Sanguinis missio an ad longævitatem confert, 390. Infrigidatio sanguinis, 415
Sanitas quomodo tuenda, x. 88
Sanitati quædam conferunt quæ officiunt longævitati, viii. 392
Sapiens si cum stulto contendit, non inveniet requiem, vii. 384. Sapientes avertunt calamitatem, 389. Eorum erroribus quamvis levissimis haud facile ignoscitur, *ib.* Sapientior quam oportet, 401. Sapiens dominabitur astris, 405. Fingit fortunam sibi, *ib.*

Sapientia Græcorum pueritia quædam, vii. 88. Sapientiæ donum ex petitione Solomonis, 89. Super omnia prævalet, 110. Sapientia mirabilis Græcorum, 378
Sapientia habitualis a natante in cerebro distincta, vii. 403
Sapientia veterum, x. 163. Tanquam uvæ male calcatæ, 161
Saraceni, vii. 91
Sarah, rationis imago naturalis, vii. 466. Unica fœmina, cujus ætas commemorata est, viii. 367
Ad Sarisburiensem comitem epistola Baconi, x. 156
Sarsæparillæ usus insignis, viii. 439
Sartago fervefacta, usus ejus in apoplecticis, viii. 447
Sassafras lignum, ex eo diæta, viii. 439
Satellites Jovis, viii. 158
Satyrium herba; quæ de eo vulgata opinio, viii. 233
Savoiæ fundatio, ix. 554
Saxoniæ dux, Johannes, mortem appropinquantem subrisit, vii. 209
Scala humani corporis, viii. 448. Scala intellectus, 269
Scapha sub aquis, viii. 202
Scenæ in vitam transferendæ deformitas, vii. 380
Sceleratos ulciscentur mores sui, vii. 426
Sceptici philosophi cum academicis scientiæ certitudinem sustulerunt, vii. 250
Schaccorum ludis, vii. 469
Schematismus, materiæ, vii. 106
Schematismus, viii. 12, 34. Latens in corporibus, 80. Ejus anatomia, 81. Schematismorum differentia primaria sumitur ex copia vel paucitate materiæ, 161. Schematismi simplices, 210
Schola Paracelsi, cultores immodici magiæ naturalis, vii. 237
Scholæ Democriti et Leucippi commendantur, viii. 14. Zenonis, Socratis, Epicuri, Pyrrhonis, et Herilli, 351
Scholarum publicarum necessitas, vii. 112. Commoda earum plurima, 341
Scholasticorum stylus tempore Lutheri, vii. 74. Doctrina eorum despectui habita, 79. Subtilitates et inanes quæstiunculæ atque altercationes quantum literis noceant, 77. Operosissimas conficiunt telas, *ib.* Comparantur Scyllæ, *ib.* Aristotelis philosophiam religioni immiscuerunt, viii. 44. Subtilitatibus immensum indulserunt, 65
Scholasticorum et peripateticorum philosophia mala, viii. 387
Scientia, quid, vii. 1
Scientiarum instauratio unde petenda, vii. 30. Earum status, 23. Celebrantur, non promoventur, 24. Dictatura quædam in scientiis, 25. Inflare dicitur, tamen non inflat, 57. Sine charitate haud magni pretii, *ib.* Per se jucunda, 58. Lumen siccum, *ib.*
Scientia nihil aliud quam reminiscentia, ex mente Platonis, vii. 53. Ejus excellentia et opprobria ex quorundam placitis, 55. Qualis lapsum pererit appetitus nimius, 56. Nullum esse periculum a quantitate sed a qualitate scientiæ tantum, *ib.* Scientiæ limites, 57. Scientiæ sub initiis viguerunt, at non artes, 80. Ejus dignitas in attributis et actis Dei, 86. Scientiæ non satietas, 105. Aquarum similis, viz. cœlitus descendens, vel emanans e terra, 167. Scientiæ instar pyramidum, 194. Ejus officium abbreviare longa itinera, *ib.* Scientia nostri ex oraculo, 207. Est finis scientiarum, *ib.* Scientia

pabulum animi, vii. 245. Scientiæ hauriuntur ex linguis eruditis, 283. Scientiæ tanquam tela pertexenda, 291. In scientiis tradendis methodus, 293. Scientiarum architectura est methodus, *ib.* Earum longitudo et latitudo, Non est scientiæ satietas, 328. Scientiæ civilis subjectum, 378. Postulat tantum bonitatem externam, *ib.* Tres habet partes, 379. De conversatione a nonnullis eleganter tractata, *ib.* Scientiæ civilis desiderata, 428. Scientiarum calamitas, viii. 23. Scientiæ suis hærent vestigiis, 29. Cur parum promoverint, 34. Scientiarum impedimenta, 37. Scientiæ essentiæ imago, 64. Scientiæ ab ipsis fundamentis excitandæ, 77. Vera per causas, *ib.*

Scientiæ propter se expetendæ non ad ostentationem, ix. 166

Scintillæ per percussionem ex substantia silicis aut chalybis, viii. 92. Et ideo vergunt deorsum, *ib.*

Scipio magnum memoriæ decus, vii. 209

Scire vere, est per causas scire, viii. 75

Sciron, ventus, viii. 280

Scotiæ historia qualis, vii. 134

Scotus, scholasticus, revixisse post sepulturam creditur, viii. 447

Scribendi modus aptissimus, vii. 403

Scriptio memoriæ adminiculum, vii. 276. De Scriptoribus authenticis, 456. Multitudo eorum ne sit enormis in lege, *ib.*

S. Scripturæ interpretatio quomodo instituenda, vii. 471, et seq. Non eodem, quo scripta humana, modo interpretanda, 472

Locus Scripturæ de ventorum thesauris explicatus, viii. 293. Scriptura sacra in quibus differt a philosophis priscis de origine rerum, ix. 348

Scuta gentilitia, vii. 437

Scyllæ et Charybdis fabula mediocritatem in intellectualibus monet, vii. 77. x. 213

Scythæ, vii. 91

Ad Secreta naturæ referenda sumptibus opus, vii. 114

Secretariorum inscitia et imperitia, vii. 289. Eorum officium, 343

Secundis aut tertiis gradibus etiam licet acquiescere, vii. 423

Sedare spiritus, viii. 402

Sedentariæ artes mechanicæ militaribus animis contrariæ, vii. 434. Et ideo alienigenis aut servis committantur, *ib.*

Sedes musarum, quibus operibus ornandæ, vii. 111

Seditiones et turbæ, x. 37. Eorum prodromi, *ib.* Materia, 39. Causæ, 41. Remedia, *ib.*

Selenographia, viii. 158

Semele Jovis pellex ex voti completione periit, vii. 162

Semina in cibis adhibenda, viii. 420

Semicardinales venti, qui: qui cardinales, viii. 279

Semidei, quinam ad istum honoris titulum apud ethnicos evehebantur, vii. 92

Senatores eruditi meliores aliis, vii. 93. Ingenio derisores, 390

Seneca pædagogus Neronis per quinquennium feliciter administravit imperium, vii. 61. Dictum ejus de mollibus quibusdam, 64. Quomodo Neronem instituerit, vii. 69. In eo stylus effusior, 75. Verborum minutiis rerum frangit pondera, 77. Prætulit Diogenem Alexandro, 96. De fallacia pinguiori judicium, 270. Diligentia

ejus in hypothesibus sive casibus, vii. 316. Sanum ejus de eloquentia judicium, 346
Seneca, dictum ejus de viro vere magno, vii. 347. Etiam de vitæ ratione, 364
Seneca de ejus ætate mendax historia, viii. 378
Senectus retardari aut juventus instaurari potest, vii. 201
Senectus, cicadæ comparatione illustratur, viii. 448. In senectute ratio cibi, 404. Ejus et juventutis discrimina, 448. Senectus præcipue gravis principibus, ix. 278
Senex beneficus instar miraculi, vii. 366
Senescunt plerumque garruli, viii. 406
Senis cujusdam mos, edere et bibere priusquam esuriret et sitiret, viii. 387
Sensibile fortius percutit memoriam, quam intellectuale, vii. 278
Sensus et sensibilis uberior inquisitio, vii. 239
Sensus visus et auditus, vii. 56. Sensus solem referunt, naturalia reserant, divina occludunt, 58. Sensus est janua intellectus. 119. Sensuum et reflexionum convenientia, 170. Procul ab objecto plurimum fallitur, 217. Quibus in rebus differt a perceptione, 239. Sensuum fallaciæ, viii. 12. Impressiones vitiosæ, viii. 24. Secundum sensum philosophandi sunt substantiæ incorporeæ, 156
Senum stomachos fovent caniculæ, viii. 438. Senum recreatio, recordatio, 408. In iis vitiorum animi et corporis petulans comparatio cujusdam, 449. Auctoris, seria et æquior cum juventute collatio, ib.
Sensus sedati et tranquilli longævitatem prænunciant, viii. 384. Sensus, an plures habent animalia quædam, quam ii quæ vulgo notantur, ix. 135. Sensu prædita et sensu carentia, ib. Sensus purus magis confert ad felicitatem mentis, quam imaginatio, x. 322
Sententiæ de interpretatione naturæ, ix. 298. Senum mores cum moribus juvenum conferuntur, viii. 449. Senes edaces, ib.
Separatio fluidorum, vii. 254. Separatio vini et aquæ, 266
Separatio corporum non per ignem facienda, viii. 81
Septimæ temporis, facultatum decimæ a Deo exiguntur, vii. 426
Septimius Severus debuit aut nunquam nasci aut nunquam mori, vii. 420. Vide Severus.
Sepultorum e deliquio reviviscentium historiæ, viii. 447
Sera parsimonia in fundo est, vii. 309
Seres, Indorum populus, longævi, viii. 378
Series successionum seu seculorum decursus nihil ad diuturnitatem brevitatemve vitæ, viii. 380
Sermonis anima ratio, vii. 280. Ejus triplex divisio, viz. organi, methodi, et ornatus, ib. Sermonis organon est grammatica, ib. Altera de locutione, de scriptione altera, ib. Methodus, 290. Ea duplex, 292. Iterum duplex, ib. Sermonum mucrones non negligendi, 301. Omnes sermones non audiendi, 385. Sermonis regimen minime omnium prudens et politicum, 392. Sermonem marinum aqua fluviatili abluere, 388
Serpentinæ carnis medicina, omnino fabula, viii. 390
Serpentis scissi partes cur moveantur, viii. 446
Sertorius, vii. 385
Servitus ultimum malorum, vii. 363

Servi divitis maxime servi, vii. 304
Servi non delicate tractandi, vii. 394. Per gradus promovendi, *ib.* In iis quid potissimum desideratur, 395
Servientium ad legem electio, ix. 480
Servus prudens dominabitur in filium stultum, vii. 384. Modus erga servos observandus, 394
Severinus Danus Paracelsi philosophiam in corpus redegit, vii. 192
Severinus (Petrus) excusatur, ix. 307
Severitas cum clementia temperanda, vii. 447
Severus vindicavit mortem Pertinacis, vii. 159
Sevum candelarum, ix. 137
Sexus differentia, viii. 128
Sibylla duos libros comburens pretium duplicavit, vii. 309
Siccatio lenis, ad corporis concervationem multum valet, viii. 459
Siccitatis et frigiditatis, decurrente ætate, ordo, viii. 449. In siccitatibus magnis erumpit interdum ex aridis locis aquarum vis, 294
Sidera veræ flammæ, ix. 244. Sed non quales nostræ, *ib.*
Sigillorum practica in cera, etc. vii. 256. Typographiæ viam monstravit, *ib.*
Sigilla planetarum irridentur, viii. 391
Silentium inter artes, vii. 378
A silentio contumaci cavendum, vii. 384
Siliquæ scientiarum, vii. 291
Simnellus, Lambertus, induit personam filii Edwardi Plantagenistæ, ix. 379. Captus, 392
Simplicia cordialia, viii. 388. Stomacho utilia, 422
Simulatio Simulationem impellens, vii. 409. Ejus commoda et incommoda, x. 18
Sinarum regnum nondum gaudet usu alphabeti, viii. 38
Singultus lethalis convulsionis species, viii. 445
Sirenes, fabula de iis explicatur, x. 220
Sitis omnino evitanda, viii. 423
Sixtus V. pontifex pro fraterculo habitus cum eveheretur ad papatum, vii. 62. In negotiis tamen civilibus versatissimus, *ib.*
Sobole aucti magis soliciti de statu futurorum temporum, vii. 109
Societas æqualium senibus dulcis, viii. 408
Socrates, vii. 60. Accusatur sub triginta tyrannis, 65. Heroibus annumeratus et omnibus honoribus cumulatus, *ib.*
Socratis elogium a Platone, vii. 71
Socrates, omnia in dubio reliquit, vii. 84. Quo sensu philosophiam devocavit de cœlo, viii. 33. Altercatio ejus cum sophista, vii. 123. Iterata vice, 306. Ironia utitur, 250. A Cicerone notatus, 207. Natator ejus Delius, 213
Soda, vii. 258
Sol bonus et malus diverso aspectu, vii. 304. Solem orientem plures adorant quam occidentem, 396. De sole plurima, viii. 99. Caloris ejus respectu ignis differentia, 139
Sol origo ventorum, viii. 292. Prognosticon ventorum, pluviarum, 322. Quod sit centrum immobile Copernicus primus asseruit, ix. 215. Obtenebratus post Julii Cæsaris mortem, 226. Solis calor excitat ventos, et qualis, viii. 303. Radii flammam veluti fumum apparere faciunt, ix. 107. Quantum requirit natura, viii. 443. So-

lis opus ut terram perdat, terræ ut solem, ix. 337. Motus, 339. Sol primarius ventorum efficiens, viii. 302. Sanguineus sub occasum præsignat ventos, 296. De sole principum fortunam subeunte elegans comparatio, 292. Solis calor in generatione ventorum proportionatus esse debet, 334. Exiguus non excitat vapores, 303. Prognosticus ventorum, 323
Soliditas cœlorum rejicienda, vii. 179
Solidum ex malaco, viii. 462
Solennitates verborum et actorum, vii. 443
Solertia brutorum, viii. 142
Solomonis aphorismi sive proverbia, vii. 384. Pronuntiatum, viii. 72. Sententiæ, quænam de scientia, vii. 58. Sapientiæ donum ab eo prælatum, 89. Quibus in rebus cæteris excelluerit, *ib.*
Solomon, vii. 67
Solon leges dedit optimas, quas cives accipere voluerunt, vii. 69. Acre dictum adversus eum sub persona Græci, 88. Responsum ejus Crœso aurum ostentanti, 430
Solonis Atheniensis ætas, viii. 369
Solutio continuitatis in scientiis vitanda, vii. 207
Somni geminæ portæ, vii. 375. Somniorum naturalium interpretatio, 211. Plurimus ineptiis scatet, *ib.* Somnus et Venus mortis arrhabones, ex mente Alexandri, 324
Somnus largior diætæ uberiori convenit, viii. 386. De somno historia, 404. Refrigerium spirituum, 443. Regularis qualis, *ib.* Quid, *ib.* Alimentationi prodest, *ib.* Ad actum assimilationis, 434. Somni tempus, 443. Somni et cibi eadem ratio, 404
Soni generatio, ix. 67, et seq. Ex percussione triplici, *ib.* Duratio unde pendet, 71. Soni confusio et perturbatio, 72. Ejus auxilia et impedimenta, 74. Penetratio soni, 75. Ejus delatio, 76. Diffunditur in ambitum sphæricum, *ib.* An ascendat vel descendat, proclivius, 77. Sonorum genera, 80. Conferuntur cum luce, 109
Sonus tremulus fidium, vii. 170. Soni progressus, 176. Soni communicatio, viii. 193
Sophismata sophismatum, vii. 270. Sophismatum collectio, 302
Sophista differt ab oratore, vii. 271
Sophistarum nomen in rhetores antiquos rejectum, viii. 26
Sophocles poëta octuagenarius, viii. 369
Sophron, sive legitimus usus rationis, in theologia desideratur, vii. 470
Soporifera, viii. 395
Sorices hiemem totam dormiunt, viii. 404
Spagirici, viii. 208
Spartam qui non exornant, vii. 359
Spartani parci in cooptandis novis civibus, vii. 433. Cives habebant bellicosos, *ib.* Unde potentia eorum corruit, *ib.* Spartani bellige-ratores, 434
Spartanorum mulieres, quando nupserint, viii. 383
Spatium interstellare. ix. 230
Specificæ virtutes, viii. 21
Specilla ocularia ad visum debilem juvandum, vii. 256
Specula comburentia, viii. 101. Specula ex metallo, 296
Speculum artis naturæ, vii. 256. Speculum magicum, 385

INDEX.

Speculum divinum et politicum, vii. 412. Fabricatum contra ac in comburentibus, viii. 87
Specus idola, viii. 13
Speluncæ, qui in iis degunt longævi, viii. 410. Speluncarium vita, 391
Spes malorum antidotum, vii. 307. Magis delectamur iis quæ speramus quam iis quibus fruimur, 395
Spes est vigilantis insomnium, vii. 396. Quid spei affulgeat de instaurandis scientiis, viii. 47. Est omnium affectuum utilissima, 406. Spes in terrestribus admodum vana, vii. 426
Sphinx, fabula hæc explicatur, x. 214. Cur Sphingi tribuuntur ungues, *ib.*
Spiraculi doctrina, vii. 233
Spiræ quid sint, ix. 247. Lineæ spirales, 252. Motus spiralis, 138
Spiritus Sancta adventus in dono linguarum, vii. 90
Spiritus vini, vii. 254, passim.
Spiritus in spiritum impressio, vii. 237
Spiritus vini fortis, viii. 85. Spiritus vini flamma, 100. Spiritus in corpore tangibili, effectus ejus varius, 159, 191
Spiritus subterranei vis major terram concutit, levior aquam sublevat, viii. 295. Spiritus subterraneus non cito percipitur super terram, sed statim subter aquas ex humore nonnullo, *ib.* Spiritus crudi aëre densiores, ix. 13. Spiritus vivi aëre rariores, *ib.*
Spiritus prædatorius, innatus et vitalis, viii. 340, 451, 457. Vitalis in piscibus maris conclusus, 360. Spiritus emissi et detenti operationes, 410. Fabri et opifices spiritus, 397
Spiritus inest omni tangibili, viii. 345. Exitus seu evolatio, 354. Spiritus humani corporis, ut revirescant et maneant juveniles, 394, et. seq. Terræ spiritus nitrum, 400. Spirituum calor, 402. Copia justa, *ib.* Refrænatio motus, 403. Spiritibus quænam gratissima, 405. Quomodo continentur et obruuntur, viii. 407. Spiritus vivus tribus indiget ut subsistat, 440. Spiritus vivi et flammæ differentia, *ib.* Animalium et vegetabilium spiritus naturalis, 441. Non generatur et extinguitur instar flammæ, 445. Ejus collatio cum flamma et aëre, 464. Quatuor sunt processus Spiritus, 451. Partes crassiores contrahunt, *ib.* In omnibus animatis duo insunt spirituum genera, 452. Bina discrimina inter spiritus vitales et mortales, 453. Spiritus vitalis duplex, *ib.* Spiritus vitales accedunt ad substantiam flammæ mortuales, aëris, 454. Magnes actionum, *ib.* Exitum e corpore plurimum horret, 455. Intenerat crassiora, *ib.* Vitalis spirituum densatio valet ad longævitatem, 456. Spiritus in magna copia magis deprædatur quam in exigua, 457. Æqualiter diffusus minus deprædatur, *ib.* Motus inordinatus Spirituum magis deprædatur quam æqualis, *ib.* Termini et carceres, *ib.* Spiritus juveniles senili corpori inditi naturam retrovertere possint, 459. Spiritus vivus quibus deficientibus interit, 464. Fomites et nutrimenta spirituum, *ib.* Mediæ inter flammam et aërem naturæ, *ib.* Reparatur ex sanguine vivido arteriarum exilium, *ib.* Organum spiritus, fabrica partium, *ib.*
Spirituum natura quasi rota suprema in humano corpore, viii. 459. Vitalium incensio, flammeæ et aëreæ naturæ mysterium, 452. O-

peratio qualis, viii. 409. Solutio, 407. Condensatio, 395. Motus æqualis et inæqualis, 456. Copia, *ib.* Quomodo corrigendi, 401. Spirituum sedes, 363. Cella, canales, ductus, lineæ, 453. Genera, 452. Discrimina, 453
Spissamenta unctuosa, viii. 411
Splendor rerum fictilium, unde, ix. 106
Spongia, viii. 184. Frigida aqua madefacta super ventosas, 203
Spontaneæ oblationes ac quotidiana sacrificia, vii. 53
Spumæ albedo, vii. 194
Spuma maris agitata noctu coruscat, vii. 241. Minus est frigida quam liquor ipse, viii. 90
Spuma maris ventos præmonstrat, 329. Spumæ aër inest, 453
Spuma unde fit, ix. 18
Spurii felices evadunt, viii. 417
Squamæ piscium putrescentes noctu splendent, vii. 241. viii. 90
Squamæ circa dentes, viii. 191
Stanleius, camerarius regis, altæ proditionis condemnatus, ix. 472
Stans in valle optime perlustrat montem, vii. 359
Stati venti noctu non flant, viii. 284. Flant ubi montes alti et nivales, 283. Ubi paludes magnæ et multi vapores, *ib.* Sunt imbecilli, et sæpe a ventis liberis obruuntur; hieme vix notantur, 284. Stati venti in Europa qui, *ib.* Ex nivium solutione oriuntur, 304. Occupant spatia longissima, 307
Statilia prope centenaria, viii. 377
Statua Polyphemi, vii. 127
Statuarii mos in sculpendo simulachro, vii. 373
Statura corporum an successione propaginis defluat, viii. 380. Gigantum quare major, 411. Quid staturæ proceritas ad longævitatem, 384
Status civilis male administrati reprehensio, viii. 48
Status naturæ primus ad species rerum refertur, secundus ad monstra, tertius ad artificialia, viii. 225
Statuta temporis leges, vii. 442
Statutum explanatorium, vii. 442. Statuti novi condendi ratio, 450
Statutum de Non clameo, ix. 422
Stellæ de iis multa, antiquitus recepta, explosa, vii. 180. Fixarum conjunctiones ad prædictiones non utiles, 184
Stellæ cadentes, viii. 88. Aliæ magis, aliæ minus calidæ. 98
Stellas sagittantes sequitur ventus, viii. 296. Stellæ exiguæ, antequam oriatur ventus, non cernuntur, 297. Stellæ aliæ sunt super alias, ix. 215. Stellæ novæ, argumentum mutabilitatis cœlestium, 225. Stellæ discurrentes ventos indicant, viii. 326. Cur grandiores apparent noctibus hibernis quam æstivis, ix. 48. Sunt globi opaci, 233. Stellarum numerus, magnitudo, 240. Figura, distantia, *ib.* Partes orbis sui, quasi clavo fixæ, 250. Stellulæ errantes, aliæ aliis ardentiores, 334
Stercoratio feracitati confert, ætatem minuit, viii. 352. Omnis nitrosa, 400
Stillicidia, viii. 121. Quid ostendunt, 131
Stipendia sumptuosa requiruntur ad literarum et scientiarum cognitionem, vii. 113. Eorum tenuitas quantum obsit literis, *ib.*

Stoicorum mos merito derisus a Cicerone, vii. 299. Eorum felicitas in virtute collocata, similis histrioni in scena, 311. Eorum commentatio. 368. Stoica tristitia et stupiditas, 376
Stoicorum philosophia, viii. 387
Stomachus pater familias, viii. 422. Simplicia Stomacho utilia, *ib.* Pilulæ, 423. Potus, *ib.* Unguentum, *ib.* Sacculus, *ib.* Fomentum vivum, 438
Strangulatio unde inducit mortem, viii. 442
Struthiones, viii. 360
Studia in mores abeunt, vii. 68. In studiorum delectu ingenia nosse res plurimi est, 341
Studia et lectio librorum, eorum usus, x. 131. De iis præcepta, *ib.*
Stultitia quæ prodest, viii. 407
Cum Stulto non contendendum, vii. 384
Stupefactiva, narcotica, opiata, viii. 397
Sturmii diligentia in edendis operibus Ciceronis et Hermogenis, vii. 74
Styli genus concisum et intemperies literarum, *ib.*
Stylitarum seu Columnarium longævitas, viii. 410
Styx, juramentum per hoc flumen quid significat, x. 167. Necessitas per Stygem eleganter repræsentatur, 168
Sublunarium et cœlestium dissimilitudo, ix. 138
Subnigri magis vivaces, viii. 383
Subsecivæ horæ quomodo collocandæ, vii. 64
Substantia animæ, immediate a Deo inspirata, vii. 234. De ea plurimæ inquisitiones, *ib.* Substantia incorporea, viii. 155
In Subterraneis magna aëris copia, viii. 294
Subtilitas litigiosa, vii. 76. Subtilitas naturæ subtilitatem sensus et intellectus superat, viii. 2
Substantia astrorum, ix. 213. Cœlestium an sit heterogenea, 222. Inter cœlestia et sublunaria, *ib.*
Successiones ventorum, viii. 281
In Successore principis quæ concurrunt, vii. 395
Successus felicitati, non virtuti aut industriæ tribuendi, vii. 405
Succi, viii. 418. Ab aëre deprædantur, 409. Succi subdurret roscidi, 460. Succus uvæ an aqua, 451. Succi et caloris in decursu ætatis, inclinatio, ejusque ordo, *ib.* Succi animalium oleo et aqua constant, 453
Succinum paleas trahit, vii. 253
Sudor sanitati confert, longævitati officit, viii. 413. Sudores, *ib.* Improbantur, 438
Sues ingruente vento turbantur, viii. 330
Suetonius in conscribenda historia seriem temporis neglexit, vii. 192
Suffitus desiccantes, viii. 348. Matutinus optimus, 426. Suffitus cerebro utilis, *ib.*
Suffocatio, viii. 442
Suffragiorum jus in divinis et politicis, viii. 31
Suilla caro vini mordacitatem corrigit, viii. 420
Suum ætas, viii. 357
Sulcatio, seu undulatio, ventorum, viii. 277
Sulphur chalybem facit fluere, vii. 253
Sulphur ix. 242. Metallorum parens, 65

Sulphuris, mercurii, et salis historia, ix. 65
Summitas sive ultimitas humanæ naturæ, vii. 203
Summus naturalis catenæ annulus solio Jovis affixus, vii. 59
De Summo bono ethnicorum Christianis non disputandum, vii. 347
Summæ legum cum diligentia, fide, et judicio conficiendæ, vii. 460
Sumptus, x. 77
Superbia insita, vii. 308. Insociabilis, 323. Vitia expellit quam plurima, *ib.* Quantum calamitatem attulit scientiis, 346
Superoneratio æris quid, viii. 297. Unde, 464
Superstitio vulgi, terror est panicus, vii. 154. Exempla antithetorum de superstitione, 322
Superstitio admista theologiæ corrumpit philosophiam, viii. 43. Platonis et Pythagoræ, 20
Superstitio, x. 47. Pejor atheismo, *ib.* Ejus causæ, *ib.* Deformitas, 48
Superstitionis certissimum remedium, naturalis philosophia, ix. 167
Supplicantes, x. 129. De illis præcepta, *ib.*
Suræ non cadentes, viii. 385
Surculus trunco arboris insitus felicius pullulat, vii. 253
Surdaster possitne instrumento juvari, vii. 256
Suspendii ultronei, ut satis curiositati factum foret, historia, viii. 447
Suspensi restituendi tempus et ratio, *ib.*
Suspensus quidam per dimidiam horam in vitam reductus, *ib.* In patibulo suspensi quasla patiuntur, *ib.*
Suspicio et diffidentia, x. 90. Earum intemperies est mania quædam civilis, vii. 337. Ignorantia suspicionis mater, *ib.*
Sycophantis princeps ne credat, vii. 390
Sylla, cum nesciret literas, nil mirum si *dictare* non potuit, vii. 100. Ejus proscriptiones res nihili præ proscriptionibus medicorum, 222
Sylla felix, non magnus, vii. 355. Orbis perturbator, *ib.* Se felicem, non magnum, cognominavit, 405
Syllæ votum ut mundi status penderet a nutu ejus, vii. 418
Syllogismus, quibus usibus inserviat, quibus non, vii. 250. Probatio ejus non immediata, 259. Cum intellectu magnam habet sympathiam, *ib.* Directus et inversus, *ib.* Ad principia scientiarum non adhibetur, viii. 3. Ex quibus constat, *ib.*
Syllogismi Aristotelis res pueriles, ix. 179
Sylvæ limonum et aurantiorum, viii. 172
Sylvarum murmur increbrescit antequam manifesto percipiantur venti, viii. 296
Sylvarum murmur increbrescit, antequam venti a superiore loco descendentes percipiuntur, *ib.*
Symbolum præsentis ætatis, vii. 140
Symeonis, Cleophæ ætas, viii. 374
Symeon stylita longævus, viii. 386
Sympathia veri et boni intima, vii. 243. Ferri ad magnetem, 349
Sympathiæ et antipathiæ historia, ix. 64
Synodi, vii. 140
Syrupi clarificantur albuminibus ovorum, viii. 210
Systema an detur, ix. 212. Ejus centrum, quid, 214. Nexus, 216. Partium systematis collocatio, 220
Systole et diastole, vii. 189

T.

TABACCO usus, viii. 396
Tabula graduum in calido, etc. viii. 96. Comparentiæ, 107
Tabula coitionis et expansionis materiæ, ix. 3. Ejus explicatio, *ib.* Tabula pneumaticorum, 12
Tabulata cœli tria, ix. 243
Tacendi ars, vii. 378. In arte ista, eloquentia quædam ex sententia Ciceronis, *ib.*
Taciturnitatis antitheta, vii. 329
Taciturnitas, x. 16. Fidem conciliat, quare, vii. 411. Taciturnitatis profundæ utilitas, 418
Tacitus de Augusti eloquentia, vii. 54. De imaginibus Cassii et Bruti, 67. In eo stylus moderatior, 75. Sententia ejus de fama et rumoribus, 78. Dictum ejus de diariis et annalibus, 138
Tacitus chronologiam non contempsit, vii. 192. Narratio ejus de forti centurione, 209
Taciti luxus eruditus, 214. Male mulctatus a criticis, 340. Exemplum ejus de Vibuleno histrione, 343. Ejus methodus in conscribenda historia, 366. Quid observat de honoribus et dignitatibus, *ib.* Dictum ejus de Claudio, 391. Sententia ejus de consiliis callidis, 401. De virtute sententia, *ib.* De Lepido judicium, *ib.* In Tiberio notat diversum modum loquendi, 408. Judicium ejus de Pompeio. 418
Tacitus laudatur, ix. 312
Tactus magnetis, viii. 149
Omni Tangibili spiritus inest, viii. 451
Taprobanæ incolæ longævi, viii. 381
Tartarum fit ex musto, in vitro bene clauso, reposito, ix. 19
Taurus mons, vii. 159
Barnardinus Telesius, vii. 235. Quatuor ejus contubernales naturæ, viii. 154
Telesius Barnardinus, ix. 228. De terra ejus opinio, *ib.* Philosophus, destruendo, quam affirmando, melior, 332. Ejus de entium generatione opinio, 337
Telesius Consentinus, vii. 192. Parmenidis philosophiam instauravit, *ib.* Ejus de luce opinio, viii. 154
Telesii philosophia, ix. 175. Ejus rerum principia, 333. Parmenidis placita instauravit, *ib.* De systemate mundi non male disserit, de principiis pessime, 347. Ejus philosophia de principiis destruitur, 351
Telesius Peripateticis rationibus instructus, ix. 332
Temperamenti calor, qualis ad longævitatem confert, viii. 456
Temperamentum corporis quatenus immutet animam, vii. 211
Temperantia vires animi firmat, vii. 326. Temperantiæ dum incumbimus, ad fortitudinem, etc. properamus, 373
Tempestas pluviosa spirante Euro longius durat, viii. 291. Tempestas alba quid, juxta antiquos, 328. In Tempestatibus majoribus venti insano feruntur impetu, 313
Tempestates frigidæ a ventis pendent, viii. 91
Tempora in singulis regionibus, quibus homines diutius, aut brevius,

degunt, viii. 380. Temporibus barbaris et simplicioris victus longævitati magis consulitur, *ib.*
Tempus instar fluvii, levia devehens, gravia demergens, vii. 82
Tempus auctorum auctor, et viritatis parens, vii. 81. Tempora adeundi personas, 210. Tempus novatur maximus, 334. Temporum bonorum et malorum observatio, 372. Tempora mala sub bono regimene, 378. In aliqua re suscipienda non multum temporis insumendum, 423. Tempus res sapientissima, 446
Tempsis Tmoli fastigium, viii. 376
Tenacia spiritum cohibent, viii. 452
Tenuia in partibus suis, cujus usus, viii. 421. Mobilia, 455
Tepor unde fiat, viii. 91. In lana, pellibus, et plumis, *ib.*
Terceræ insulæ, viii. 207
Terella magnetis, viii. 149
Terentia Ciceronis uxor plusquam centenaria, viii. 371
Terra, armis ut ubere glebæ potens, vii. 432. Pensiliis, 265. Ejus vis magnetica ex sententia Gilberti, viii. 142. De rotatione terræ varia, 146
Terra piscationis, regio frigida, viii. 285. Terræ recentis odor et usus, 400. Fodiendæ cur generosum infundendum vinum, 427. A sole distantia, ix. 336. An Terra stet aut rotet, 212. Terræ altæ, viii. 381
Terra primum frigidum juxta Parmenidem, viii. 295. In terræ-motibus venti noxii et peregrini observati, *ib.* Quod non moveatur motu diurno, ix. 155. Eam stare verius videtur, 245. Quod moveatur non est nova opinio, 216. Ejus interiora mutationem non subeunt, 223. Quousque extendit ejus incrustatio, *ib.*
Terræ globus cum universitate collatus quasi colliculus formicarum, vii. 102. Ejus motus diurnus falsissimus, 180. Terræ-motus, 185
Terræ-motus et eruptiones, ix. 139
Terrores panici qui, vii. 148
Testes, vii. 337
Texturæ naturales subtiliores quam artificiales, viii. 157
Thales aquam rerum principium statuit, vii. 149
Thaletis monopolium olivarum, viii. 336. Thaletis simplicitas, ix. 228
Theatralis actio usui vario inservit, vii. 343
Thebanæ mulieres, viii. 383
De ciconiis Thebas nunquam accedentibus fabella, viii. 359
Thema cœli, ix. 241
Thema universi, ix. 244
Themistoclis dictum de se arrogans, vii. 71. Auctor est, Qui mari potitur, eum rerum potiri, 437. Responsum ejus legato parvi oppidi, 474
Theodora imperatrix grandæva, viii. 374
Theophrasti Etesii ætas, viii. 370
Theologia tribus constat partibus, vii. 120. Naturalis affinis metaphysicæ, 151. Inspirata, 168. Laborum et peregrinationum sabbatum, 464. Naturalis sive philosophia divina, 172. Ratione objecti divina, ratione informationis naturalis, *ib.* Se extendit ad atheismum confutandum, *ib.* Non ad adstruendam religionem, *ib.* Ejus limites, *ib.* Philosophia moralis in theologia famulitium reci-

pienda, vii. 364. Ejus tres appendices, 466. Hauritur ex verbo Dei, non ex lumine naturæ, 467
Theologica scripta innumera, vii. 473
Theomachia qualis, vii. 355
Theoriarum idola et fabulæ, viii. 17. Redargutio, 60
Theophrastus, viii. 26. Gratis philosophatus est, *ib.*
Theriaca, opiatum, viii. 397. Ejus usus, *ib.* Quare non acris, 402
Thermarum artificialium compositio desideratur, vii. 225
Theseus, vii. 163
Thomas Contarenus, procurator S. Marci, grandævus, viii. 379
Thrascias ventus, viii. 292
Thucydides quid objecit Cleoni, vii. 299
Tiberius, dictum ejus de Macrone, vii. 396. Eo nemo occultior, 408
Tiberius cur ludos publicos nunquam spectavit, vii. 413. Nec per duodecim annos in senatum venit, *ib.*
Tiberii ætas, viii. 373. Mater Livia Augusti uxor, *ib.* Sermone tardus, bibax, sanguinolentus, etc. *ib.* Quinam apud eum gratiosi, x. 179
Tigellinus, metus Neronis rimatur, vii. 411. Qua astutia æmulum ejus evertebat, *ib.*
Tigranes Armenius a Romanis, quorum vires ludibrio habuit, profligatur, vii. 430
Timoleon homo fortunatissimus, vii. 313. Ejus res comparantur cum rebus Agesilai et Epaminondæ a Plutarcho, *ib.* Et Homeri carminibus sponte fluentibus, *ib.*
Timore nil magis terribile, vii. 226
Timotheus Atheniensis, vii. 405. In republica bene administranda nullas fortunæ partes tribuit, *ib.* Dein omnia cessere ei in infortunium, *ib.*
Tinca piscis, viii. 361
Titii Livii de Alexandro magno dictum, viii. 50. Vide Livius.
De Tithono in cicadam verso fabula non inepta, viii. 450
Tithoni elegans fabula, x. 188. Cui moriendi conditio erepta, *ib.*
Tmoli montis incolæ annosi, viii. 376
Tobacco usus, viii. 396. Tobacco hyoscyami genus, *ib.* Opiatum, *ib.*
Tonitrua et fulgura imitamur, vii. 255. Pulveris pyrii inventore monacho, *ib.*
Tonitrua et fulgura quibus ventis fiunt, viii. 292. Tonitrua matutina præsignant ventos, 326
Topicæ partitio in generalem et particularem, vii. 263. Particularis summe necessaria et fructuosa, *ib.* Rara ejus mentio apud auctores, neque pro dignitate tractata, *ib.* Topica inquisitionis de gravi et levi, 264
Tormenta ignea, viii. 56. Eorum motus causa, ix. 136
Trabes hiantes, viii. 354
Tractatus inter Henricum regem et archiducem Flandriæ, ix. 494
Traditio lampadis desideratur, vii. 292. Methodica, 293. Per aphorismos plurima secum fert commoda, *ib.*
Traditivæ partitio et ejus organum, vii. 280
Trajanus erga literatos munificentior, vii. 94. Bibliothecarum institutor, *ib.* Belli pacisque artibus maxime florens, *ib.*

Trajani vitæ exemplar, vii. 374
Transcendentes conditiones entium quæ sint, vii. 171. Illarum doctrina et inquisitio solida desideratur, ib.
Transformatio corporum, viii. 78
Transmigratio, viii. 450
Trebonianus quid fecit in digesto et codice, vii. 453. Antiquas fabulas cum legibus miscendas vetat, 459
Tremores terræ rariores, quam tumores aquarum, viii. 295
Tributa Belgarum excisæ vocantur, Anglorum subsidia, vii. 431. Tributis oppressus populus bellicosus non fit, *ib.* Quæ ex consensu conferuntur magis eligenda, quam quæ ex imperio imponuntur, ib.
Trifolium inhorrescens tempestatis præsagium, viii. 330
Tristitia, si moderatior, vitam producit, viii. 405
Triumphi, trophæa, largitiones, coronæ, tituli, privilegia militibus collata, bello feliciter gesto, vii. 437. Mos triumphandi apud Romanos, 438
Triumphus tria complectitur bona, vii. 437
Tropæi sive versarii venti, qui, viii. 287
Tropicos inter, flat ventus constans ab oriente in occidentem, viii. 280
Trutæ pisces, viii. 361
Tuberes, vegetabilium morbi, viii. 365
Tuguriolorum incolæ longævi, viii. 382
Tumores aquarum cur frequentiores, viii. 295
Tunica Salvatoris inconsutilis, vii. 470. De compescendo turbine Plinii narratio, viii. 306
Turcæ eleemosynas brutis dant, vii. 391. Neque animalium torturas sustinent, *ib.* In magna declinatione militiæ, 435. Unde gestant circulum in naribus, 437
Turcæ quantivis pretii æstimant opium, viii. 396. Et herbam, caphæ, ib.
Turpilianus, vii. 411
Turtures, ac columbæ, vita breves, viii. 360
Typhon, vii. 155
Typhones majores raro fiunt, viii. 300
Typhonis fabula explicata, x. 164. Dira ejus descriptio, ib.
Typographia, viii. 463
Tyrannides debellandæ, vii. 159
Tyrannis pessima, lex in equuleo, vii. 337
Tyrannum an liceat occidere, vii. 362

U.

Ulcera, vii. 221
Ultiones publicæ prospere cedunt, x. 14
Ultimitates humanæ naturæ, vii. 208. Rerum, viii. 23
Ulula, viii. 359
Ulysses vetulam prætulit immortalitati, vii. 107
Umbra super album congregatur, vii. 257
Unctio, viii. 412. Corpus intenerat, 436. Ad longævitatem confert, *ib.* Ejus alimentatio, *ib.* De quodam unctione perfuso ac in trecentos annos superstite, fabula, 391
Undulatio aëris differt ab undulatione aquarum, viii. 312

Unguenta vitæ producendæ conferunt, viii. 386. Rosmarinus, mastiche, etc. quasi unguenta stomachi, 423. Unguentorum usus, vii. 230
Unio rosarum, vii. 134. Et regnorum, *ib.* Unio, et lævor corporis desiccat, viii. 349. Homogeneorum in causis arefactionis, 452
Unisonus sive concentus, viii. 187
Unitas ecclesiæ, x. 9. Ejus fructus, *ib.* Ejus limites, 10. Quomodo, conciliatur, *ib.* De Unitatis gradibus in civitate Dei tractatus desideratur, vii. 471
Urbanitas et morum elegantia quando in subsidium peti debeat, vii. 380. Vestis est animi, *ib.* Ne in affectationem transeat, *ib.*
Urbes munitæ quid sint absque gente forti, vii. 430
Urina solvitur a frigore, viii. 187
Urinatores anhelitum mirifice cohibent, vii. 231. Quomodo sub aquis diutius manere possint, viii. 202. Urinatoris dolium ad aërem suppeditantum, ix. 56. An urinatores audiant sonum subter aquam, 75. Urinatores anhelitum retinent decuplo, quam alii, temporis spatio, viii. 442
Ursi in utero gestatio festina, viii. 356. Ursus dormitor magnus, *ib.* Vitæ breves, *ib.*
Urticatio corporis, an bona, viii. 430. Ex mente Cardani utilis, *ib.*
Usura, x. 107
Usus et naturam et artem vincit, vii. 248. Usus rationis humanæ in spiritualibus multiplex, 466
Quo longior Uteri gestatio, eo longior vita, viii. 355
Uteres in fundo aquarum, viii. 202
Uvæ quomodo melius conserventur, viii. 350
Uxores x. 20. Uxores et liberi, vii. 318

V.

Vacillatio judiciorum unde, vii. 461
Vacuum, viii. 22. An, et qualis detur, 198
Vacuum cava rerum tangibilium non recipiunt, viii. 451. An detur, ix. 216. Vacuum Heronis, 121. In regionibus ætheriis, *ib.* Vacuum coacervatum et commistum, *ib.* An detur vacuum in spatiis interstellaribus, 217. Inventores opinionis de vacuo quinam, *ib.*
Vænales magistratus, vii. 67
Valentinus Borgia e sacerdote miles, vii. 413
Valeriani imperatoris ætas, viii. 373
Valerius Maximus, laus ejus, vii. 210
Valerius Corvinus centenarius, viii. 369
Valetudo, vii. 318. Valetudinis cura empiricis non tradenda, 61. De ejus regimine præcepta, x. 88
Valor verus circa vires alicujus imperii, est res maxime errori obnoxia, vii. 4[illegible]9
Vana gloria, x. 138. Ingentem scientiis calamitatem attulit, vii. 346
Vanitas vanitatum, vii. 426
Vapores et halitus, cur et quousque feruntur in altum, vii. 267
Vaporum vis in excitandis ventis, viii. 303. Vapores cor foventes, 427. Vapor in distillando surgit, medicamenti calor subsidet, 398. Venenatus, mortem infert, 441. Vapores immediate operantur in

spiritus, viii. 399. Odori, 426. Eorum operatio in condensandis et refrigerandis spiritibus, 399. Qualis, 409. Vaporum in spiritus vis, 394. Vaporum via ad spiritus brevis, 461. Vaporum copia, patria ventorum, 310. In vaporibus copia et qualitas spectanda, 304

Variatio experimenti, vii. 253

Varietas facierum et verborum, vii. 217. Varietatis amor, 355. Varietas mentis et manus, viii. 1

Varietas spirituum in animatis alternatio est, non confusio, viii. 457

Medicamentorum varietas ignorantiæ filia, 428

Varro optimus antiquarius, vii. 65

Varronis de stella Veneris narratio, ix. 226

Vasa, in quibus esculenta reponuntur, interdum tempestates prænunciant, viii. 330

Vaticinium sacerdotis Ægyptii de Græcis, viii. 27

Vegetabilia cordialia, viii. 390

Vegetatio plantarum, viii. 166, 190

Vehicula medicinarum, vii. 224

Vehicula imprimentia, viii. 461

Vela flante vento laterali, rigidius in adversum venti extenduntur, viii. 317. Decem impendent navibus Britannicis, 314, et seq. Longitudo in molendinis etiam facit ad motum, 322. Velorum in navi enumeratio, dispositio, 314. Velorum dispositio in vento recto quænam felicissima, 316. Velorum extensio debet esse mediocris, 320. In velo triangulari tumor fit minor quam in quadrangulari, 316. In velis ab infra malirostri major est tumor quamni cæteris, *ib.*

Velleius Epicureus qualis, vii. 84

Velleius, inepta ejus interrogatio, vii. 273

Vena frontis quando incidenda, vii. 258

Venatio Panis, vii. 153. Sive literata experientia, 252

Venatorum deus, vii. 153. Mos, 368

Veneni operatio, viii. 441

Venerem opia excitant, viii. 396. Usus et abstinentia, 403

Veneti complures longævi, viii. 379

Ventosæ, viii. 181

Venter, planus nec prominens, longævitatis signum, viii. 385

Venti recti et obliqui in navigatione, viii. 317. Fiunt quatuor modis per impulsionem simplicem, 333. Quot modis sedantur venti, 334. Inventum de sedandis et excitandis ventis desideratur, 336. Venti intra tropicos, ix. 148. Ventorum historia, viii. 273. Primariæ creaturæ non sunt, nec ex operibus sex dierum, *ib.* Ventorum nomina; vel sunt generales, vel stati, vel asseclæ, vel liberi, *ib.* Venti anniversarii, 274. Origines locales, 293. Generationes accidentales, 275. Venti extraordinarii, *ib.* Ventorum limites, 276. Successiones, *ib.* Confacientia ad ventos, et excitantia, et sedantia ipsos, 301. Motus diversi, 277. Potestates, 278. Prognostica, *ib.* Imitamenta, *ib.* Nomina, 279. Cardinales Semicardinales, Mediani; Mediani majores, minores, *ib.* Liberi, 280. Generales, *ib.* Stati, 283. Pomeridiano tempore orientalis parcius flat, 281. Ornithii sive aviarii, 284. Asseclæ, 285. Liberi magis hiemis quam æstatis asseclæ; maxime autumni et veris, *ib.*

Tropæi, viii. 287. Stati cum asseclis non confundendi, *ib.* Ventorum qualitates et potestates, 288. Differentiæ radicales, *ib.* Tribus temporibus frumento et segetibus nocent, 290. Ab occidente spirantes sunt vehementiores quam ab oriente, 291. Cardinalium, Semicardinalium, et Medianorum potestates, *ib.* Frigidi, qui, 292. Venti naturas suas quinque modis nanciscuntur, *ib.* Omnes habent potestatem desiccandi, *ib.* Aërem purgant, *ib.* Originem habent a sole, et æque aut plus gubernant temperaturas regionum quam ipse sol, *ib.* Sunt tanquam inundationes et fluctus magni aëris, *ib.* Origines locales sunt arduæ inquisitionis, 293. Ventorum particularium matrices unde petendæ, *ib.* Mille modis fiunt, *ib.* Tanquam mercatores vaporum sunt, 294. Ventorum quasi thesauri, *ib.* Ortu exigui, progressu, humorum more, invalescunt, *ib.* Venti inferiore generati aëre, superonerationes appellantur, 297. Antequam venti desuper descendentes percipiuntur, sylvarum murmur increbrescit, viii. 296. Ventorum quædam prognostica, 322. Differentia de duplici generatione ventorum in sublimi, 297. Ventorum causæ a veteribus confuse traditæ, 301. Venti vaporarii, 303. Eorum efficiens sol, *ib.* Ex resolutionibus nivium, 304. Sedantur quinque modis, 305. Ventorum altitudo, 307. Procellosi non extenduntur per larga spatia, *ib.* Duratio, *ib.* Successiones, 308. Conflictus, 312. Motus ventorum unde excitatur, 309. Præcipue ex nova accessione aëris, *ib.* Directio motus ventorum fit a fomite, 310. Motus ventorum in navibus, 314, etc. In machinis humanis, 321. In molendinis quomodo fit, *ib.* Experimentum de eo augendo, 322. Venti ex nitro facti, 332. Motus ventorum et aquarum inter se comparantur, *ib.* Terra magis desiccatur ex ventis martiis, quam sole, 349

Ventosæ, ix. 130

Ventositas, in nitro, viii. 399

Ventriculi os claudentia, viii. 404. Ori ejus cura adhibenda, 409

Ventus igneus, viii. 56. Venti arcent pestilentiam aëris, 187. Ventus omnis aut per impulsionem simplicem aut per immistionem vaporum, 333. Ex vaporibus marinis orti, facilius abeunt in pluviam retro, 305

Ver pluviosum æstatem serenam præmonstrat, viii. 328

Vera fama a domesticis manat, vii. 388

Vera philosophiæ divisio, viii. 83. Veri et boni sympathia, 243. Veri observantiæ limites, 72

Verba sunt rerum imagines, vii. 74. Verborum splendor non damnandus, 75. Eorum memoria servanda, 143. Notionum tesseræ sunt, 250. Ad paucas literas alphabeti reducenda, 217. Verborum subtilitates cedunt operationibus naturalibus, 250. Redargutio et cautio circa usum verborum, 271. Verba vestigia rationis sunt, 283. Plerunque ex vulgi captu, 274. Cogitationum tesseræ, 280. Verba legis, 337. Verba non vultu destruenda, 379. Verbo Dei fidem habere tenemur, etiam reluctante ratione, 466. Verba ex captu vulgi imponuntur, viii. 9. Et vim faciunt intellectui, *ib.* Verba meretricia quomodo deprehendantur, vii. 409. Verborum significatio in lege, 458. Verborum vaga et male terminata natura intellectui illudit, ix. 170

Verbosæ leges, vii. 453
Verecundia inutilis, vii. 370. Verecundi diu vivunt, viii. 406
Veritas et bonitas sicut sigillum et impressio, vii. 103. Veritatis vehiculum sæpe jocus, 333. Veritatis inveniendæ duæ viæ, viii. 4. Unde petenda, 14. Veritas theologica et philosophica, x. 5. In civilibus negotiis, *ib.* Veritas temporis filia, ix. 185. Veritati unitas, errori varietas competit, 311
Vermes, vii. 221. Vermis bombycinus, viii. 56
Vernix ligna conservat, viii. 411
Versio corporum in pulveres varia, ix. 10
Verticitas acus, viii. 149. Ventorum, unde, 310
Verulamius amplissimum magistratum regni administravit, vii. 427. Multos honoris gradus sustinuit, *ib.* Regis alloquiis diu usus, 428. Artibus, historiis, et legibus incubuit, *ib.* Vide Baconus.
Vesicarum inteneratio, viii. 352. Earum usus cum decoctionibus, 416
Vesicationes colli, ix. 20
Vespasianus mutatus in melius suscepto regno, vii. 367. Memoria consuetudinum in pueritia sua magnopere delectatus, etc. viii. 408
Vespertiliones, vii. 171. Inter aves et quadrupedes, viii. 132. Vespertiliones et sorices integram hiemem dormiunt, 404
Vestes nimiæ corpus solvunt, viii. 418. Vestium mundarum et sordidarum ratio, 412. Vestium perunctarum ad corpus applicatio, 414. Vestis ecclesiæ versicolor, vii. 470
Veteres amicis et æqualibus scripta sua dicabant, vii. 72
Vetustatis vini et potus incommoda, et remedium, viii. 420
Vexatio partium corporis exteriorum salubris, viii. 430
Via perveniendi ad astrologiam, vii. 183. Via brevior prospicienti videtur in planitie, quam si aliquid interjaceat, 314. Ad scientiam, viii. 76. Via longa et brevis nutriendi spiritus et partes, 461. Mortis, 340
Vibulenus histrio, vii. 343
Vicissitudo rerum, x. 148
S. Victoris bibliotheca, vii. 280
Victoria cavalis, vii. 437
Victus ordinatio accurata, rejicienda, viii. 391. Victus ratio quoad longævitatem, viii. 386
Vigilia, de ista Celsi medici præceptum, viii. 386. Vigiliæ festorum, vii. 304
Viliosa habent nonnihil teporis, viii. 413
Viminum et desiccati inteneratio, viii. 352
Vinculum animæ et corporis, vii. 210. In duas partes more fœderum distribuendum, *ib.* Vinculum perfectionis charitas, 374
Vindicta, vii. 334. Vindictæ divinæ, 142. Vindicta justa, 159. De ea plura, 334
Vini spiritus per destillationem unicam, vii. 254. Vinum cupiditatis communis fomes, 164. Vini confectio, *ib.* Etiam conficitur ex pomis, 255. Vini sub primam calcationem suaviora, 473. Vini et aquæ potores, viii. 67. Spiritus vini fortis exequitur opera caloris, 85. Vini fæces et flos lactis, 185. Ejus clarificatio per ignem, 209. Vini fortis spiritus, vis conservatrix, 349. Vinum potus absque acedine subtilis, 420. Vini potio prima, calida cœnanti ex-

hibenda, viii. 422. Opiatum, 427. Vinum vetustate edentulum, 420. Extinctionis auri, 422. Infusionis absinthii, *ib.* Granatorum dulcium, 424. Chalybeatum, *ib.*
Vinius Titus accepta pecunia patronum egit, vii. 340
Vires externæ nihil præstant, nisi gens fortis sit, vii. 429
Virgarum inteneratio, viii. 352
Virginienses se pingunt, viii. 411
Virgilius, vii. 60. Virgilius studia sua patriæ existimationi posthabuit, *ib.* Virgilius causarum cognitionem cum metus profligatione copulat, 103. Augusto assignat longe optimos honores, 104. Dictum ejus, Possunt quia posse videntur, 118. De rerum inventione, 248. Non minorem consecutus est gloriam in Georgicis quam in Æneæ gestis, 347. Quo charactere insignivit Italiam antiquam, 432
Virgilius non inepte de ventis philosophatur, viii. 313. Divinatio ejus de posteris magnitudine deficientibus, 380
Viriditatis conservatio, viii. 4[illegible]
Virorum illustrium minima quæque vitia statim in oculos hominum incurrunt, vii. 389
Virgulta nunquam læta in propinquo grandium arborum, vii. 304
Virtus bellica floruit una cum philosophia, vii. 61. Virtutis mater bonum existens, 163. Virtus a latente affectu vix potest distingui, 166. Virtute parta sunt præstantiora, quam quæ beneficio aut fortuna deferuntur, 311. Virtutis locus honos, 319. Aristotelis virtus divina, 373. Non curanda secundum Machiavellum, 424. Quæ a virtute profluunt sunt imitabilia, vii. 313. Propter seipsam eligitur, non propter auram popularem, *ib.* Nonnihil intenditur per laudes, ut calor per reflexionem, *ib.* Si conspiceretur, ingentes sui amores concitaret, 299. In quibus sita est ex mente philosophorum, 351. Usus ejus in perturbationibus sedandis, 357. Virtutis acquirendæ modi, 363. In virtute claris errores minime conspiciuntur, 389. Virtutibus magnis quandoque exitium certum, 401. Virtutes et facultates aliorum ab amicis discendæ, 411. Virtutis diminutio quomodo contingat, 416. Virtutis fama ipsi virtuti apud Machiavellum præstat, 424. Virtutis præmium virtus ipsa, 425. Ei nulla via est invia, 405. Virtutes intellectuales, 53. Cedunt moralibus, 209. Morales animo insunt habitualiter, non naturaliter, 346
Vis mera, vii. 127
Viscera principalia concoctionis fontes, viii. 421. Ministrantia quæ, *ib.*
Viscosi et nodosi ad conversandum inepti homines, vii. 418
Viscositas animi rebus gerendis damnosissima, *ib.*
Visio non bene transigitur ad tactum, viii. 173. Momenta temporis ad eam requiruntur, 176
Visus et auditus inter se comparantur, ix. 72
Vita et mors, vii. 322. Vitæ suæ prodigus alienæ periculosus, 326. Vitæ desiderium amori patriæ posthabendum, 350. Contemplativa non preferenda activæ, *ib.* Vita sine proposito vaga, 356. Vitæ fines proponendi, 373. Vita Henrici VII. regis Angliæ, 132. Vita brevis, ars longa, 194. Brevior cœnosior, 425. Vitæ historiæ pars, 132. Earum conscribendarum ratio justa, *ib.* Vitæ philosophorum, 191. Prolongatio vitæ in medicina unde expectanda,

vii. 201. Vitæ prolongatio officium medicinæ, 219. De Vita prolonganda regulæ, 226. Distinguendum inter ea quæ ad vitam sanam et longam conferunt, *ib.* In ea tres intentiones, 228. Vita mortalium brevis, viii. 338. Operum charitatis continuatio, *ib.* Minus isti benedictioni post Servatoris ævum quam cæteris benedictionibus detractum, *ib.* Varias habeat redintegrationes, 407. Vitæ et mortis historia, 338, et seq. Ad longam vitam animalium quænam conferunt, 361. Vita humana non minuitur a decursu sæculorum, 380. Quæ regiones ad vitæ diuturnitatem conferunt, viii. 380. Prognostica signa vitæ longæ, 383. Officia vitæ ipsa vita potiora, 391. Vita longa ex victus ratione præcipue petenda, 422. Ad vitam longam et vitam sanam eadem non conferunt, 392
Vitæ patrum, vii. 140
Vitis sexagenaria, viii. 346
Vitium sub umbra virtutis se recipit, vii. 304. Latet proximitate boni, *ib.* Vitia et defectus aliorum discantur ab inimicis, 411. Sibi ipsi vitium supplicium, 426
Vitrificatio mors metallorum, ix. 27
Vitrum an tenacitas ei superinducenda, viii. 77. Vitrum calendare sive graduum, 94. Vitri calendaris confectio, 103, et seq. Pulverisatum, 118. In eo aër dilatatus deprimit aquam, 103. Comburens, *ib.* et passim. Calefactum in frigido positum subito dissilit, 112. Vitrum, 344. Pileatum, *ib.*
Vivaria, vii. 261
Vocabula antiqua retinenda, vii. 176
Volatile crassiorum deprædatur spiritus, viii. 456. Metalla, emisso volatili, igne minuuntur, 348
Volatilium conditio, viii. 362
Volucres carnivoræ sunt diuturnioris ævi, viii. 359. Dionysius Areopagita, volucris cœli, appellatur, 374
Voluntarius motus ad doctrinam de anima rejiciendus, vii. 232. Dirigitur ab imaginatione, 238
Voluntas fallendi et facilitas credendi, finitimæ, vii. 78. Voluntates regiæ quales, 367. Libenter et cum bona voluntate labores suscepti spiritum recreant, viii. 407. Voluntas Dei revelata et secreta, vii. 141
Voluptarii sæpius fiunt monachi, vii. 105. Voluptas et dolor, 368. Voluptates nocivæ sub fabula Sirenum repræsentantur, x. 221. Voluptaria ars, vii. 214. Dispertita secundum sensus, 231. Voluptaria floret, republica declinante, *ib.*
Votum perniciosum, vii. 162
Vox humana quam varia, vii. 217
Vulcanus id perficit celeriter quod natura per ambages, vii. 174. A Vulcano ad Minervam transeundum in separandis corporibus, viii. 81
Vulgo nil moderatum gratum est, vii. 330. Vulgares differentiæ motus nullius pretii, viii. 21
De Vulpe et feli Æsopi fabula, vii. 315. Vulpis ætas brevior, viii. 356
Vultures, fere centenarii, viii. 358. Infra annum licet perfecti, 361
Vultus sive faciei varietas, vii. 217. Vultus et gestus moderatio, 332. Vultum ad decorum componit actio, 343. Vultus quantum habet

ponderis in conversatione, vii. 380. Compositio quid præstat, *ib.* Hominum notitia, per vultum et ora, 408

W.

Wolsæus, Thomas, ix. 550
Warwici comes decapitatus, ix. 523

X.

Xenophanes et alii scholas non aperuerunt, viii. 27. Xenophanes, longævus, 387. Xenophanis philosophia, *ib.*
Xenophilus Pythagoricus, plus quam centenarius, viii. 377
Xenophon Atheniensis viam stravit ad eversionem Persiæ, vii. 60. E ludo Socratis cum Cyro juniore in Asiam profectus, 101. Idque ob amicitiam Proxeni, *ib.* Falino regis legato respondet, *ib.* Exercitum Babylone in Græciam reduxit, *ib.* Amorem cæteris affectibus præfert, 374
Xenophon bellator longævus, viii. 387
Xylobalsamum, viii. 206

Z.

Zelotypia, vii. 324
Zelus cæcus philosophiæ naturali inimicus, viii. 43. Zelus in religione coërcetur ex fabula Diomedis, x. 192. Zembla nova, viii. 87
Zenoni nomen sophistæ competit, viii. 26. Zenonis, Socratis, et Epicuri scholæ, 351. Quibus in rebus felicitatem collocarunt, *ib.* Pyrrhonis et Herilli, *ib.*
Zephyrus, ejus flatus, viii. 281. Comes perpetui veris, et aureæ ætatis, 288. In Europa ventus humectans, atque almus, 281. Zephyrus, ventus mutabilis, 291
Zibethum, viii. 64
Zizania, vii. 466. Non protinus evellenda, 470
Zodiaci quoad terræ fructus incrementa, viii. 139

FINIS.

C. and R. Baldwin, Printers,
New Bridge-street, London.